

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**AVRUPA BİRLİĞİ PERSPEKTİFİNDE
TÜRKİYE EKONOMİSİNDE
BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARININ
UYGULAMA İMKANLARI**

İstemihan PEŞELİOĞLU

Danışman
Prof. Dr. Mustafa ÖZATEŞLER

2007

Yemin Metni

Tezli Yüksek Lisans projesi olarak sunduğum “*Avrupa Birliği Perspektifinde Türkiye Ekonomisinde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Uygulama İmkanları*” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../.....

İstemihan PEŞELİOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin

Adı ve Soyadı : İstemihan Peşelioğlu
Anabilim Dalı : İktisat
Programı : Yüksek Lisans
Tez Konusu : Avrupa Birliği Perspektifinde Türkiye Ekonomisinde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Uygulama İmkanları
Sınav Tarihi ve Saati :

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün tarih ve Sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliğinin 18. maddesi gereğince yüksek lisans tez sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI	☐	OY BİRLİĞİ İLE	☐
DÜZELTME	☐	OY ÇOKLUĞU	☐
RED edilmesine	☐	ile karar verilmiştir.	

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır. ☐***
Öğrenci sınava gelmemiştir. ☐**

*Bu halde adaya 3 ay süre verilir.

**Bu halde adayın kaydı silinir.

***Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

Tez burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir. ☐ Evet
Tez mevcut hali ile basılabilir. ☐
Tez gözden geçirildikten sonra basılabilir. ☐
Tezin basımı gerekliliği yoktur. ☐

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Ret	
.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Ret	
.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Ret	

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Avrupa Birliği Perspektifinde Türkiye Ekonomisinde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Uygulama İmkanları

İstemihan PEŞELİOĞLU

**Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı**

Ülke ekonomisi, mikro birimlerin kümелendiği bölgesel ekonomilerden oluşmaktadır. Ülke ekonomisinin kalkınması isteniyorsa, bölgesel dinamiklerin harekete geçirilmesi gerekmektedir. Ancak bölgeler arasındaki kalkınmışlık farklılıkları, ülke kalkınmasını menfi yönde etkilemektedir. Bu bağlamda, bölgelerarası eşitsizlikleri gidermeye yönelik politikalar üretmek gerekmektedir. Söz konusu politikaların uygulanmasında ise bazı araçlara ihtiyaç duyulmaktadır. Araçlar içerisinde en etkililerinden bir tanesi Bölgesel Kalkınma Ajansları'dır. Ajanslar, bulundukları bölgenin dinamiklerini harekete geçirerek bölgesel ekonomiyi canlandırmak, örgütlemek ve geliştirmek için çalışmaktadır. Bölgenin kalkınması için iç dinamiklerin yeterli olmadığı durumlarda, dış kaynakları bölgeye çekebilme yetisine sahip Ajanslar, bölge halkının gelişim sürecinde de önemli rol oynamaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde, bölgesel kalkınma sürecinde eşitsizlik yaratan faktörler incelenmiş, değişik bölge tanımlamaları üzerinde durulmuştur. Ardından, bölgesel kalkınmayla ilgili teorilere değinilmiş, bölgesel kalkınma stratejisi ve politikası çerçevesinde bölgesel kalkınmanın amaçları ve araçları inceleme konusu yapılmıştır.

İkinci bölümde, AB, kurumları ve ülkeleriyle ele alındıktan sonra, seçilmiş AB ülkelerindeki bölgesel eşitsizlikler irdelenmiştir. Ardından, AB bölgesel stratejisi ve politikası bağlamında bölgesel politika hedefleri ve araçları üzerinde durulmuş, AB’de bölgesel kalkınma politikası aracı olarak Kalkınma Ajansları ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde, Türkiye’deki bölgelerarası kalkınmışlık farklarının sebepleri incelenmiş, MDS yöntemi kullanılarak bölgelerarası farklılıklar istatistiksel olarak ortaya konulmuştur. Bu uygulama çalışması ile Türkiye’nin hangi bölgelerinde Kalkınma Ajansları’na ihtiyaç duyulduğu ispatlanmıştır. Ardından, Türkiye’nin Bölgesel Kalkınma Politikası ve Türkiye’deki Kalkınma Ajansları incelenmiş, son olarak Türkiye’nin kalkınmasında teknolojiye dayalı bütüncül yaklaşım çerçevesinde Türkiye’de kurulmakta olan Kalkınma Ajansları’nın başarısı için bir model ortaya konmuştur. Model, merkezi yönetimle koordineli şekilde uygulandığı takdirde, kurulmakta olan Kalkınma Ajansları’nın, bulundukları bölgenin kalkınmasında öncü rol oynayacakları ve Türkiye’nin sürdürülebilir kalkınma sürecine önemli katkılar sağlayacakları değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: 1) Bölgesel Kalkınma,
2) Bölgesel Kalkınma Teorileri,
3) Bölgesel Kalkınma Ajansları,
4) Avrupa Birliği’nin Bölgesel Politikası,
5) Türkiye’nin Bölgesel Kalkınma Politikası.

ABSTRACT

Thesis Master

Application Possibilities of Regional Development Agencies in Turkey Economy Under European Union Perspective

İstemihan PEŞELİOĞLU

**Dokuz Eylül University
Institute of Social Sciences
Department of Economics**

Economy of country consists of regional economies which micro units are clustered. If it is desired to develop country's economy, regional dynamics should be activated. But, development differences between regions effects the country's development negatively. In this context, policies, that aim to overcome disparities between regions, should be developed. Some instruments are needed to apply such policies. One of the most effective instruments is Regional Development Agencies. Agencies, work for renewing, organizing and developing economy by starting up regional economy. When domestic dynamics are not enough for development of region, Agencies which has capacity to bring foreign investments, act an important role on developing process of the region people.

In the first chapter of the study, factors that cause disparity in regional development process have been analyzed and have been dwelled on various region definitions. Then, regional development theories have been researched; regional development objects and instruments have been examined in the perspective of regional development strategy and policy.

In the second chapter, after discussing EU with associations and countries, regional disparities in selected countries have been scrutinized.

Afterwards, regional policy objects and instruments have been analyzed in the perspective of EU regional strategy and policy; Development Agencies as a regional development policy instrument in EU have been dealt with.

In the third chapter, causes of regional development differences in Turkey have been examined; regional differences statistically have been revealed by using MDS method. It has been approved with this application which regions of Turkey are in need of Development Agencies. After that, Regional Development Policy of Turkey and Development Agencies in Turkey have been researched. At last, a model has been put forward for success of Development Agencies' that are established in Turkey in accordance with holistic approach leaning against technology in the development of Turkey. It is evaluated that, if the model put in practice in coordination with the central government, Development Agencies that have been established, would act leader role in their region and would provide contribution to sustainable development process of Turkey.

Key Words: 1) Regional Development,
2) Regional Development Theories,
3) Regional Development Agencies,
4) Regional Policy of European Union,
5) Regional Development Policy of Turkey.

**AVRUPA BİRLİĞİ PERSPEKTİFİNDE
TÜRKİYE EKONOMİSİNDE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARININ
UYGULAMA İMKANLARI**

YEMİN METNİ	ii
TUTANAK	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xvii
GRAFİK LİSTESİ	xxii
HARİTA LİSTESİ	xxiv
ŞEKİL LİSTESİ	xxvi
TABLO LİSTESİ	xxvii
GİRİŞ	xxix

**BİRİNCİ BÖLÜM
BÖLGESEL FARKLILIKLARI GİDERİCİ
MODELLER ÇERÇEVESİNDE
BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKASI**

I. İktisadi Kalkınma ve Bölgesel Kalkınma İlişkisi	1
II. Bölgesel Kalkınma Sürecinde Eşitsizlik Yaratan Faktörler	2
A. Bölge Yapısı ile İlgili Faktörler	3
1. Bölgenin Altyapısı	3
a. Bölgenin Doğal Altyapısı	3
b. Bölgenin Maddi Altyapısı	4
c. Bölgenin Personel Altyapısı	5
d. Bölgenin Kurumsal Altyapısı	5
2. Bölgenin Üstyapısı	6
a. Üretim	7
b. Tüketim	8
c. Dağılım	9
B. Bölge Dışından Kaynaklanan Faktörler	10
1. Bölge Dışı Ekonomik Faktörler	10
2. Bölge Dışı Siyasi Faktörler	11
3. Bölge Dışı Sosyal Faktörler	12

III. Bölgesel Eşitsizlik Sonucunda Oluşan Bölge Tipleri	13
A. Genel Olarak Bölge Kavramı	13
B. Ekonomik Yapılarına Göre Bölgeler	15
1. Homojen Bölge	15
2. Kutuplaşmış Bölge	16
3. Plan Bölge	17
C. Ekonomik Gelişme Düzeylerine Göre Bölgeler	17
1. Gelişmiş Bölge	18
2. Gelişmekte Olan Bölge	18
3. Azgelişmiş Bölge	19
4. Potansiyel Bakımdan Azgelişmiş Bölge	20
IV. Bölgesel Kalkınma Teorilerinin Evrimsel Gelişimi	20
A. Bölgesel Kalkınmaya Yönelik Eski Yaklaşımlar	21
1. Alan Kullanımı ile İlgili İlk Modeller	21
2. Keynesyen Bölgesel Büyüme Modelleri	23
3. Harrod-Domar Tipi Bölgesel Büyüme Modeli	24
4. Neo-Klasik Bölgesel Büyüme Modelleri	25
5. İhracat Talep Modelleri	26
6. Kümülatif Nedensellik Modelleri	27
7. Dengeli ve Dengesiz Büyüme Modelleri	27
8. Yığılma Ekonomileri	28
9. Kalkınma Kutupları Modeli	29
10. Bölgesel Girdi-Çıktı Modelleri	30
B. Bölgesel Kalkınmaya Yönelik Yeni Yaklaşımlar	32
1. Ürün Yaşam Döngüsü Modeli	33
2. Sanayi Kümeleri ve Esnek Uzmanlaşma Modeli	36
3. İçsel Bölgesel Büyüme Modelleri	40
4. Porter Modeli	43
5. Yenilikçi Ortam ve Ağ Yaklaşımları	44
6. TOPSES Bağlamında Sürdürülebilir Bölgesel Gelişme Modeli	45
7. Girişimcilik Ağları ve Bölgesel Kalkınma	48
8. Öğrenen Bölgeler ve Bölgesel Kalkınma	50
V. Bölgesel Kalkınma Stratejisi	52
VI. Bölgesel Kalkınma Politikası	54
A. Bölgesel Kalkınma Politikası Amaçları	55

B. Bölgesel Kalkınma Politikası Araçları	57
1. Bölgesel Planlama	58
2. Kamu Yatırımları	59
3. Yönetimsel Örgütün Bölgesel Kalkınma Sorununa Entegrasyonun Sağlanması	59
4. Mali ve Vergisel Teşvik Önlemleri	60
5. Metropoliten Bölge Gelişiminin Sınırlandırılması ve Göç Hareketlerinin Yönlendirilmesi	61
6. Bölgesel Kalkınma Ajansları	61
7. Diğer araçlar	62

İKİNCİ BÖLÜM
AVRUPA BİRLİĞİ'NDE
BÖLGESEL FARKLILIKLARI GİDERİCİ POLİTİKALAR IŞIĞINDA
BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI

I. Avrupa Birliği (AB)	63
A. AB'nin Kurumları	66
1. Avrupa Parlamentosu	66
2. Avrupa Komisyonu	66
3. Avrupa Konseyi	67
4. Avrupa Adalet Divanı	68
5. Sayıştay	68
B. AB'nin Diğer Kurumları	68
1. Ekonomik ve Sosyal Komite	69
2. Bölgeler Komitesi	69
3. Avrupa Yatırım Bankası	71
4. Ombudsman	72
5. Avrupa Merkez Bankası	73
C. AB Ülkeleri	73
1. Almanya	74
2. Avusturya	75
3. Belçika	76

4. Birleşik Krallık	76
5. Bulgaristan	77
6. Çek Cumhuriyeti	78
7. Danimarka	80
8. Estonya	81
9. Finlandiya	81
10. Fransa	82
11. Hollanda	83
12. İrlanda	85
13. İspanya	86
14. İsveç	87
15. İtalya	88
16. Kıbrıs Rum Kesimi	89
17. Letonya	90
18. Litvanya	91
19. Lüksemburg	92
20. Macaristan	93
21. Malta	94
22. Polonya	95
23. Portekiz	96
24. Romanya	97
25. Slovakya	98
26. Slovenya	99
27. Yunanistan	100
D. Seçilmiş AB Ülkelerinde Bölgesel Dengesizlikler	101
1. Almanya	102
2. Fransa	104
3. Birleşik Krallık	107
4. İrlanda	109
5. İspanya	111
6. İtalya	113
7. Macaristan	116
8. Polonya	120
9. Slovakya	122
II. AB Bölgesel Kalkınma Stratejisi	124

III. AB Bölgesel Kalkınma Politikası	126
A. AB Bölgesel Kalkınma Politikası'nın Gelişimi	126
B. AB Bölgesel Kalkınma Politikası'nın Yasal Dayanağı	130
C. AB Bölgesel Kalkınma Politikası'nın Uygulama İlkeleri	133
D. AB Bölgesel Kalkınma Politikası'nın Uygulanması	133
E. AB Bölgesel Kalkınma Politikası'nın Hedefleri	135
F. AB Bölgesel Kalkınma Politikası'nın Araçları	140
1. Yapısal Fonlar	140
a. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu	140
b. Avrupa Sosyal Fonu	142
2. Uyum Fonu	143
3. AB Dayanışma Fonu	144
4. AB Bölgesel İşbirliği Gruplaması	144
5. Avrupa Yatırım Bankası	146
a. JASPERS	146
b. JEREMIE	147
6. Katılım öncesi yardım aracı	147
7. Kırsal Kalkınma İçin Avrupa Fonu (Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu)	148
8. Avrupa Balıkçılık Fonu (Balıkçılığın Yönlendirilmesi Mali Aracı)	149
IV. AB'de Bölgesel Kalkınma Politikası Aracı Olarak	
Bölgesel Kalkınma Ajansları	149
A. BKA'nın Tanımı, İdari Yapısı	150
B. BKA'nın Hedefleri ve Fonksiyonları	151
C. BKA'nın Faaliyetleri	152
D. BKA'nın Finansmanı	154
E. BKA'nın Başarı Şartları	155
F. BKA'nın AB ile İlişkileri	155
G. Seçilmiş AB Ülkelerinde Kalkınma Ajansları	156
1. Almanya	156
2. Birleşik Krallık	159
3. Fransa	163
4. İrlanda	165
5. İspanya	168

6. İtalya	169
7. Macaristan	171
8. Polonya	172
9. Slovakya	175
H. AB'deki Kalkınma Ajanslarının Genel Değerlendirmesi	177

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE EKONOMİSİNDE BÖLGESEL FARKLILIKLARI GİDERİCİ
POLİTİKALAR ÇERÇEVESİNDE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARININ
UYGULANMA İMKANLARI

I. Türkiye’de Bölge Kavramı ve Türkiye’nin Bölgeleri	180
A. Türkiye’nin Coğrafi Bölgeleri	180
B. Türkiye’de Homojen Bölge Sınıflandırması (1963-1970)	181
C. Türkiye’de Polarize Bölge Sınıflandırması (1982)	181
D. Türkiye’de Kalkınmada Öncelikli Yöre Sınıflandırması	182
E. Türkiye’de İstatistiki Bölge Sınıflandırması (2002)	183
II. Türkiye’de Bölgelerarası Dengesizlikler	185
A. Türkiye’deki Bölgelerarası Dengesizliklerin Sebepleri	185
1. Bölge Yapısı ile İlgili Faktörler	185
a. Bölgenin Altyapısı	186
(1) Bölgenin Doğal Altyapısı	186
(2) Bölgenin Maddi Altyapısı	187
(3) Bölgenin Personel Altyapısı	196
(4) Bölgenin Kurumsal Altyapısı	205
b. Bölgenin Üstyapısı	206
(1) Üretim	207
(2) Tüketim	217
(3) Dağılım	218
2. Bölge Dışından Kaynaklanan Faktörler	219
a. Bölge Dışı Ekonomik Faktörler	219
b. Bölge Dışı Siyasi Faktörler	220
c. Bölge Dışı Sosyal Faktörler	221

B. Türkiye'deki Bölgelerarası Dengesizliklerin Sonuçları	221
1. Türkiye'deki Bölgelerarası Dengesizliklerin Grafiklerle Analizi	221
2. Türkiye'deki Bölgelerarası Dengesizliklerin	
Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi ile İncelenmesi	229
a. Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi	229
b. Çok Boyutlu Ölçekleme Analizinin Varsayımları	230
c. Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi Uygulaması	231
III. Türkiye'nin Bölgesel Kalkınma Politikası	234
A. Türkiye'nin Bölgesel Politika Mevzuatı	234
B. Türkiye'de Bölgesel Politika Alanında Faaliyet Gösteren Kurumlar	236
1. Parlamento ve Hükümet	237
2. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı	237
3. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı	238
4. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Kalkınma İdaresi Başkanlığı	238
5. Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme	
İdaresi Başkanlığı	239
6. İller Bankası	239
7. Türkiye Kalkınma Bankası	240
C. Türkiye'de Bölgelerarası Farklılıkları Gidermek için Uygulanan	
Politikalar	243
1. 1923-1950 Döneminde Uygulanan	
Bölgesel Kalkınma Politikaları	243
2. 1950-1960 Döneminde Uygulanan	
Bölgesel Kalkınma Politikaları	244
3. Planlı Dönemde Uygulanan	
Bölgesel Kalkınma Politikaları	245
a. Kalkınma Planları İtibariyle	
Bölgesel Kalkınma Politikaları	245
(1) I.Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)	245
(2) II.Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)	246
(3) III.Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)	247
(4) IV.Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)	248
(5) V.Beş Yıllık Kalkınma Planı (1984-1989)	248
(6) VI.Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)	249
(7) VII.Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)	250

(8) VIII.Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)	250
(9) IX. Kalkınma Planı (2007-2013)	251
b. Bölgesel Kalkınma Planları ve Projeleri	253
(1) Köyceğiz - Dalaman Projesi	254
(2) Antalya Projesi	254
(3) Doğu Marmara Projesi	255
(4) Zonguldak Projesi	255
(5) Keban Projesi	256
(6) Çukurova Bölge Projesi	257
(7) Güneydoğu Anadolu Projesi	258
(8) Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi	260
(9) Marmara Bölge Planı	261
(10) Yeşilırmak Havza Gelişim Projesi	261
(11) Doğu Anadolu Projesi	262
(12) Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı	264
(13) Avrupa Birliği Destekli Bölgesel Kalkınma Programları	266
(i) TR 82, TR 83, TR A1 NUTS 2 Bölgeleri Kalkınma Programı	266
(ii) TR A2, TR 72, TR 52, TR B1 NUTS 2 Bölgeleri Kalkınma Programı	267
(iii) Doğu Anadolu Kalkınma Programı	269
(iv) TR 90 NUTS 2 Bölgesi Kalkınma Programı	270
IV. Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası'nın Türkiye Açısından Önemi	272
V. Avrupa Birliği Üyeliği Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajansları	277
A. Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajansı Deneyimleri	277
B. Türkiye'nin Yeni Bölgesel Kalkınma Ajansları	279
1. Kalkınma Ajansları'nın İdari Yapısı	279
a. Kalkınma Kurulu	279
b. Yönetim Kurulu	280
c. Genel Sekreterlik	281
d. Yatırım Destek Ofisleri	282
2. Kalkınma Ajansları'nın Görev ve Yetkileri	283
3. Kalkınma Ajansları'nın Finansmanı	285

VI. Türkiye'nin Kalkınmasında Teknolojiye Dayalı Bütüncül Yaklaşım	286
VII. Türkiye'de Kurulmakta Olan Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın Başarısı İçin Bir Model Önerisi	288
SONUÇ	300
KAYNAKLAR	321
EKLER	361
EK A: TÜRKİYE'DE NUTS SINIFLAMASI	362
EK B: MDS ANALİZİ'NDE KULLANILAN VERİLER	365
EK C: MDS Analizi SPSS Çıktıları	367

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
Agemont	Agenzia per lo Sviluppo Economico della Montagna
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
ANVAR	Agence nationale de valorisation de la recherche
APIM	Agence pour la promotion internationale de la métropole
AR&GE	Araştırma Geliştirme
ARP	Agencja Rozwoju Pomorza S.A.
AT	Avrupa Topluluğu
BAĞET	Bütünleşik Ağ-Etkileşim
Bağ-kur	Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu
BDPME	Banque de Développement des PME
BGSYİH	Bölgesel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
Biclazio	Business Innovation Centre Lazio
BK	Birleşik Krallık
KA	Bölgesel Kalkınma Ajansı
bkz.	Bakınız
Bw-i	Gesellschaft für internationale wirtschaftliche und wissenschaftliche Zusammenarbeit mbH
BYKP	Beş Yıllık Kalkınma Planı
CARDS	Community Assistance for Reconstruction, Development and Stability in the Balkans
CGRD	Council of the Government for Regional Development
COM	Commission
DAP	Doğu Anadolu Projesi
DATAR	Délégation l'Amenagement du Territorial et a l'Action Regionale
DETR	Department of the Environment, Transport and the Regions
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DSİ	Devlet Su işleri

DTM	Dış Ticaret Müsteşarlığı
EAFRD	European Agricultural Fund for Rural Development
EAGGF	European Agricultural Guidance and Guarantee Fund
EC	European Council
ECB	European Central Bank
EEC	European Economic Community
EEDA	East of England Development Agency
EFF	European Fisheries Fund
EGEV	Ege Ekonomiyi Geliştirme Vakfı
EGTC	European Grouping of Territorial Cooperation
EIB	European Investment Bank
EIF	European Investment Fund
EMDA	East Midlands Development Agency
ERDF	European Regional Development Fund
ERVET	Emilia-Romagna Valorizzazione Economica Territorio
ESDP	European Spatial Development Perspective
ESF	European Social Fund
EURADA	European Association of Development Agencies
EURATOM	European Atomic Energy Community
EUROSTAT	The Statistical Office of the European Communities
EUSF	European Union Solidarity Fund
FAO	Food and Agriculture Organization of the United Nations
FIFG	Financial Instrument for Fisheries Guidance
FORFAS	Girişim, Ticaret, Bilim, Teknoloji ve Yenilik için Ulusal Politika ve Tavsiye Kurulu
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GİDEM	Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezleri
GSMH	Gayrisafi Milli Hasıla
GSYİH	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
HES	Hidroelektrik Santrali
ICSTI	The Irish Council for Science Technology and Innovation
IDA	Industrial Development Agency Ireland
IDB	Industrial Development Board for Northern Ireland
IDEA	Agencia de Innovación y Desarrollo de Andalucía
ILO	International Labour Organization

INFO	Instituto de Fomento Region de Murcia
INRDA	Integrated Network of Regional Development Agencies in Slovakia
INTERREG	The Interregional Cooperation Programme
IPA	Instrument for Pre-Accession Assistance
ISPA	Instrument for Structural Policies for Pre-Accession
İGEME	İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi
İKV	İktisadi Kalkınma Vakfı
JASPERS	Joint Assistance to Support Projects in European Regions
JEREMIE	Joint European Resources for Micro to Medium Enterprises
JESSICA	Joint European Support for Sustainable Investment in City Areas
JICA	Japan International Cooperation Agency
KBDG	Kişi Başına Düşen Gelir
KBGSYİH	Kişi Başına Düşen Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
KEİB	Karadeniz Ekonomik İşbirliği
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KOBİ	Küçük ve Orta Boy İşletmeler
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KÖY	Kalkınmada Öncelikli Yöreler
LDA	London Development Agency
LDF	Lublin Development Foundation
LEG	Thüringen Landes Entwicklungs Gesellschaft Thüringen
m	Metre
MDS	Multi Dimensional Scaling
MFİB	Merkezi Finans ve İhale Birimi
MPM	Milli Prodüktivite Merkezi
NAB	The Irish National Accreditation Board
NCC	The National Competitiveness Council
NCMC	National Coordinating and Monitoring Committee
NEA	One North East
NF	National Fund
NORDA	North Hungary Regional Development Agency

NRDA	National Regional Development Agency
NRDP	National Regional Development Plan
NUTS	Nomenclature of Territorial Units for Statistics
NWDA	North West Development Agency
ODTÜ	Ortadoğu Teknik Üniversitesi
OECD	Organization for Economic Cooperation and Development
OTP	Ortak Tarım Politikası
PARR	Polish Agency for Regional Development
PCSF	Preparatory Committee for Structural Funds
PHARE	Poland and Hungary: Assistance for Restructuring their Economies
PME	Petites et Moyennes Entreprises
PUB	Program Uygulama Birimleri
RAIC Prešov	Regional Advisory and Information Centre Prešov
RCMC	Regional Coordinating and Monitoring Committees
RDA NGP	North Great Plain Regional Development Agency
RG	Resmi Gazete
ROP	Regional Operational Programmes
RRDA	Rzeszow Regional Development Agency
RSA	Regional Selective Assistance
RSO	Regional Supply Office
SAPARD	Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development
SDA	Scottish Development Agency
SE	Scottish Enterprise
SEDD	Société d' Equipement du Département du Doubs
SEEDA	South East England Development Agency
SEPAC	Société d' Equipement du Pas de Calais
SMEs	Small and Medium-sized Enterprises
SOFIREM	Société Financière pour Favoriser l'Industrialisation des Régions Minières
SPRI	Sociedad para la Promoción y Reconversión Industrial
SPSS	Statistical Package for the Social Sciences
SRDA	Spis Regional Development Agency
SSK	Sosyal Sigortalar Kurumu

SWRA	South West of England Development Agency
TEN	Trans-European Transport Network
TESK	Türkiye Esnaf ve Sanatkar Dernekleri ve Birlikleri Konfederasyonu
TKB	Türkiye Kalkınma Bankası
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TOPSES	Toplumsal Sorunlara Entegre Sistemler Yaklaşımı
TSE	Türk Standartları Enstitüsü
TSKB	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası
TTK	Türkiye Taşkömürü Kurumu
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
TVA	Tennessee Valley Authourity
UNDP	United Nations Development Programme
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
WDA	Welsh Development Agency
WFG	Wirtschaftsförderung Rhein-Erft GmbH
WHO	World Health Organization
WMRA	West Midlands Regional Assembly
YHA	Yorkshire and Humber Assembly
YTL	Yeni Türk Lirası
ZAB	Zukunfts Agentur Brandenburg
ZBK	Zonguldak Bartın Karabük Projesi
ZRRHN	Združenie pre rozvoj regiónu horná Nitra
\$	Amerikan Doları
€	Euro (Avro)

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: Kamu Yatırımlarının NUTS 1 Bölgeleri İtibariyle Dağılımı (1987) - %	191
Grafik 2: Kamu Yatırımlarının NUTS 1 Bölgeleri İtibariyle Dağılımı (2001) - %	192
Grafik 3: Kamu Yatırımlarının İzlediği Eğilim 1987-2001 (NUTS1)	193
Grafik 4: Kamu Yatırımlarının NUTS 2 Bölgeleri İtibariyle Dağılımı (1987) - %	194
Grafik 5: Kamu Yatırımlarının NUTS 2 Bölgeleri İtibariyle Dağılımı (2001) - %	195
Grafik 6: Kamu Yatırımlarının İzlediği Eğilim 1987-2001 (NUTS 2)	196
Grafik 7: İmalat Sanayinde Çalışanların Yıllık Ortalama Sayısının NUTS 1 Bölgeleri İtibariyle Dağılımı (1987) - %	200
Grafik 8: İmalat Sanayinde Çalışanların Yıllık Ortalama Sayısının NUTS 1 Bölgeleri İtibariyle Dağılımı (2001) - %	201
Grafik 9: İmalat Sanayinde Çalışanların Yıllık Ortalama Sayısının İzlediği Eğilim 1987-2001 (NUTS 1)	202
Grafik 10: İmalat Sanayinde Çalışanların Yıllık Ortalama Sayısının NUTS 2 Bölgeleri İtibariyle Dağılımı (1987) - %	203
Grafik 11: İmalat Sanayinde Çalışanların Yıllık Ortalama Sayısının NUTS 2 Bölgeleri İtibariyle Dağılımı (2001) - %	204
Grafik 12: İmalat Sanayinde Çalışanların Yıllık Ortalama Sayısının İzlediği Eğilim 1987-2001 (NUTS 2)	205
Grafik 13: İmalat Sanayi İşyeri Sayısının NUTS 1 Bölgeleri İtibariyle Dağılımı (1987) - %	212
Grafik 14: İmalat Sanayi İşyeri Sayısının NUTS 1 Bölgeleri İtibariyle Dağılımı (2001) - %	213
Grafik 15: İmalat Sanayi İşyeri Sayısının İzlediği Eğilim 1987-2001 (NUTS1)	214
Grafik 16: İmalat Sanayi İşyeri Sayısının NUTS 2 Bölgeleri İtibariyle Dağılımı (1987) - %	215
Grafik 17: İmalat Sanayi İşyeri Sayısının NUTS 2 Bölgeleri İtibariyle Dağılımı (2001) - %	216
Grafik 18: İmalat Sanayi İşyeri Sayısının İzlediği Eğilim 1987-2001 (NUTS 2)	217
Grafik 19: GSYİH'nın NUTS 1 Bölgeleri İtibariyle Dağılımı (1987) - %	224
Grafik 20: GSYİH'nın NUTS 1 Bölgeleri İtibariyle Dağılımı (2001) - %	225
Grafik 21: BGSYİH'nın İzlediği Eğilim 1987-2001 (NUTS1)	226
Grafik 22: GSYİH'nın NUTS 2 Bölgeleri İtibariyle Dağılımı (1987) - %	227

Grafik 23: GSYİH'nın NUTS 2 Bölgeleri İtibariyle Dağılımı (2001) - %	228
Grafik 24: BGSYİH'nın İzlediği Eğilim 1987-2001 (NUTS 2)	229
Grafik 25: Türkiye'de NUTS 1 Düzeyindeki Bölgelerarası Farklılıkların MDS Analizi ile Sunumu	232
Grafik 26: Türkiye'de NUTS 2 Düzeyindeki Bölgelerarası Farklılıkların MDS Analizi ile Sunumu	233

HARİTA LİSTESİ

Harita 1: Yirmiyedi Üyeli Avrupa Birliği	65
Harita 2: Almanya'nın İdari Yapılanması	74
Harita 3: Avusturya'nın İdari Yapılanması	75
Harita 4: Belçika'nın Bölgeleri	76
Harita 5: İngiltere'nin Büyük Britanya Adası'ndaki Yeri ve Bölgeleri	77
Harita 6: Bulgaristan'ın NUTS 2 Bölgeleri	78
Harita 7: Çek Cumhuriyeti'nin Bölgeleri	79
Harita 8: Danimarka'nın İdari Yapılanması	80
Harita 9: Estonya'nın İdari Yapılanması	81
Harita 10: Finlandiya'nın Üst Bölgeleri	82
Harita 11: Fransa'nın İdari Yapılanması	83
Harita 12: Hollanda'nın İdari Yapılanması	84
Harita 13: İrlanda'da NUTS Bölgeleri ve İdari Yapılanma	85
Harita 14: İspanya'nın İdari Yapılanması	86
Harita 15: İsveç'in İdari Yapılanması	87
Harita 16: İtalya'nın İdari Yapılanması	88
Harita 17: Kıbrıs Rum Kesimi'nin Bölgeleri	89
Harita 18: Letonya'nın Bölgeleri	90
Harita 19: Litvanya'nın İdari Yapılanması	91
Harita 20: Lüksemburg'un İdari Yapılanması	92
Harita 21: Macaristan'ın İdari Yapılanması ve İstatistik Bölgeleri	94
Harita 22: Malta'nın İdari Yapılanması	95
Harita 23: Polonya'nın İdari Bölgeleri	96
Harita 24: Portekiz'in Bölgeleri	97
Harita 25: Romanya'nın NUTS 2 Bölgeleri	98
Harita 26: Slovakya'nın İdari Bölgeleri	99
Harita 27: Slovenya'nın Bölgeleri	100
Harita 28: Yunanistan'ın Bölgeleri	101
Harita 29: AB'de Hedef 1 ve Hedef 2 Kapsamındaki Bölgeler (2004-2006)	137
Harita 30: AB'de Hedef 1 ve Hedef 2 Kapsamındaki Bölgeler (2007-2013)	139
Harita 31: Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri	181
Harita 32: Türkiye'de Kalkınmada Öncelikli Yöreler	183

Harita 33: Türkiye'nin NUTS 1 Bölgeleri	184
Harita 34: Türkiye'nin NUTS 2 Bölgeleri	184
Harita 35: GAP'ın Uygulandığı Alanlar	258
Harita 36: ZBK Bölgesel Gelişme Projesi'nin Uygulandığı Alanlar	260
Harita 37: Yeşilırmak Havza Gelişim Projesi'nin Uygulandığı Alanlar	262
Harita 38: DAP'ın Uygulandığı Alanlar	263
Harita 39: DOKAP'ın Uygulandığı Alanlar	265
Harita 40: TR 82, TR 83, TR A1 Bölgeleri Kalkınma Programının Uygulandığı Alanlar	267
Harita 41: TR A2, TR 72, TR 52, TR B1 Bölgeleri Kalkınma Programının Uygulandığı Alanlar	268
Harita 42: Doğu Anadolu Kalkınma Programının Uygulandığı Alanlar	269
Harita 43: TR 90 Bölgesi Kalkınma Programının Uygulandığı Alanlar	271

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Ürün Yaşam Döngüsü Modeli	34
Şekil 2: Ürün Yaşam Döngüsüne Dayalı Endüstrilerin Coğrafi Dağılımı	35
Şekil 3: Coğrafi Endüstrileşme Modeli	39
Şekil 4: Dinamize Toplumsal Bütün	46
Şekil 5: Türkiye Bütününde Bölge Gruplaması	288
Şekil 6: Yenilikçi Bölgesel Kalkınma Ajansı Modeli	295
Şekil 7: Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın Başarısının Değerlendirilmesinde Üç Boyutlu İktisadi Model	298

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Yığın Üretim Bölgesi ve Öğrenen Bölge Arasındaki Farklar	51
Tablo 2: Geleneksel ve Yeni Bölgesel Politikaların Özellikleri	54
Tablo 3: Almanya'da GSYİH'nın Bölgesel Dağılımı (NUTS 1) – Milyon €	103
Tablo 4: Almanya'da Bölgesel İşsizlik Oranları (NUTS 1) - %	104
Tablo 5: Fransa'da GSYİH'nın Bölgesel Dağılımı (NUTS 1-2) – Milyon €	105
Tablo 6: Fransa'da Bölgesel İşsizlik Oranları (NUTS 1-2) - %	107
Tablo 7: Birleşik Krallık'ta GSYİH'nın Bölgesel Dağılımı (NUTS 1) – Milyon €	108
Tablo 8: Birleşik Krallık'ta Bölgesel İşsizlik Oranları (NUTS 1) - %	109
Tablo 9: İrlanda'da GSYİH'nın Bölgesel Dağılımı (NUTS 2-3) – Milyon €	110
Tablo 10: İrlanda'da Bölgesel İşsizlik Oranları (NUTS 2-3) - %	110
Tablo 11: İspanya'da GSYİH'nın Bölgesel Dağılımı (NUTS 1-2) – Milyon €	112
Tablo 12: İspanya'da Bölgesel İşsizlik Oranları (NUTS 1-2) - %	113
Tablo 13: İtalya'da GSYİH'nın Bölgesel Dağılımı (NUTS 1-2) – Milyon €	115
Tablo 14: İtalya'da Bölgesel İşsizlik Oranları (NUTS 1-2) - %	116
Tablo 15: Macaristan'da GSYİH'nın Bölgesel Dağılımı (NUTS 1-2-3) – Milyon €	118
Tablo 16: Macaristan'da Bölgesel İşsizlik Oranları (NUTS 1-2-3) - %	119
Tablo 17: Polonya'da GSYİH'nın Bölgesel Dağılımı (NUTS 1-2) – Milyon €	120
Tablo 18: Polonya'da Bölgesel İşsizlik Oranları (NUTS 1-2) - %	121
Tablo 19: Slovakya'da GSYİH'nın Bölgesel Dağılımı (NUTS 2-3) – Milyon €	122
Tablo 20: Slovakya'da Bölgesel İşsizlik Oranları (NUTS 2-3) - %	123
Tablo 21: 2007-2013 Döneminde Fonların Kullanım Alanları	144
Tablo 22: Avrupa'daki BKA'larının Yasal Yapıları	151
Tablo 23: BKA Faaliyetleri	153
Tablo 24: Kamu Yatırımlarının NUTS Bölgeleri İtibariyle Dağılımı 1995-2001 (NUTS 1-2) – YTL (Cari Fiyatlarla)	189
Tablo 25: İmalat Sanayinde Çalışanların Yıllık Ortalama Sayısının NUTS Bölgeleri İtibariyle Dağılımı 1995-2001 (NUTS 1-2)	198
Tablo 26: İmalat Sanayi İşyeri Sayısının NUTS Bölgeleri İtibariyle Dağılımı 1995-2001 (NUTS 1-2)	210
Tablo 27: GSYİH'nın NUTS Bölgeleri İtibariyle Dağılımı 1995-2001 (NUTS 1-2) – YTL (Cari Fiyatlarla)	222

Tablo 28: Stress Değerlerinin Büyüklüğüne Göre Konfigürasyon Uzaklıklarının Orijinal Uzaklıklara Uyumluluğu	231
Tablo 29: Türkiye’de Bölgesel Kalkınma ile İlgili Kurumlar ve Faaliyet Alanları	242

GİRİŞ

Bölgelerarası dengesizlik sorununun başlangıcı, Sanayi İnkılabı'ndan çok daha öncesine dayanmaktadır. Bu sorun, her ne kadar Sanayi İnkılabı ile birlikte hız kazanmışsa da insanlık tarihi boyunca belli bölgelerin, çeşitli sebeplerden ötürü öne çıktığı görülmektedir. Roma İmparatorluğu döneminde İtalya'da Roma şehrinin, İmparatorluk merkezi olması ve kırsal çevrenin ürünlerinin pazarlandığı bir merkez olması gibi sebepler neticesinde bir yığılma bölgesi haline geldiği, nüfusunun da buna paralel olarak beş yüz binin üzerine çıktığı bilinmektedir. Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından karanlık çağa giren Avrupa'nın, kapalı bir ekonomik sistem olan malikane ekonomisini geliştirdiği, bu sayede Akdeniz Birliği düşüncesinin, yerini kıta içinde birlik mantalitesine bıraktığı saptanmaktadır. Yaklaşık yarım bin yıl kendi içine kapanık bir yapıda yaşayan Avrupa'nın, 1000 yıllarından itibaren siyasi istikrarın da yerleşmesiyle geliştiği ve ekonomik büyümeyi gerçekleştirmeye başladığı değerlendirilmektedir. Yaklaşık 350 yıl süren bu ekonomik büyümenin nedeni hakkında bir çok açıklama getirilmekteyse de tüm Avrupa'da refahın arttığı, ancak refah artışının tüm Avrupa'da eşit şekilde gerçekleşmediği bilinmektedir. O dönemde, Kuzey İtalya, Güney Alçak Ülkeler (Hollanda, Belçika, Lüksemburg) ve Hansa Şehirleri'nin (Örgütlenmiş Alman Ticaret Şehirleri), Avrupa'nın diğer bölgeleriyle olan ticaretinde aracı konumda olmaları sebebiyle gelişme merkezleri olarak öne çıktıkları ifade edilmektedir.

Aynı dönemde, dönemin en geniş ve yaygın sanayi kolu olarak dokumacılığın geliştiği ve bazı bölgelerin bu sayede öne çıktığı bilinmektedir. Bu bölgelerin başında, Kuzey ve Güney Fransa, Flandra, Kuzey İtalya ve Toskana, Kuzey ve Güney İngiltere gelmektedir. 1348'den sonraki veba salgınıyla birlikte gerileyen Avrupa ekonomisinde, şehir ekonomilerinin gerilediği, buna karşılık sanayinin kırsal alanlara göç ettiği tespit edilmektedir. Kapitalizmin ilk örneği olarak nitelendirilen putting-out sisteminin ortaya çıktığı bu dönemden sonra, Coğrafi Keşifler ve onu izleyen olayların Avrupa ekonomisine yön verdiği ve okyanus denizciliğinin gelişmesiyle birlikte ekonomik gelişme merkezlerinde kaymalar olduğu, neticede ticaretin ağırlık merkezinin Akdeniz'den Kuzey Denizi'ne doğru yönlendiği ortaya konulmaktadır. Bu dönemde deniz ticaretinden elde edilen karların, ilerleyen dönemde sanayinin gelişmesi için sermaye birikimi vazifesi gördüğü de tarihsel bir

gerçek olmaktadır. 16. ve 17. yüzyıldan sonra Avrupa'nın Dünya çapında ilk temellerini atan İspanya ve Portekiz ile birlikte İtalya'nın ekonomik düşüşünün, Hollanda ve İngiltere'nin tarih sahnesinde yerlerini alması sonucunu doğurduğu, 18. yüzyılda da ilerlemesini sürdüren İngiltere'nin, sanayileşmeyi başaran ilk ülke olduğu saptanmaktadır. Ülke içinde öne çıkan bölgelerse kuşkusuz, buhar makinesi için gerekli kömürün yoğun olarak bulunduğu mekanlar olmaktadır. Üretim tarzının gerektirdiği bu yığılmanın, daha sonraları ortaya çıkan teknik ilerlemeler sayesinde farklı mekanların da gelişmesine olanak tanıdığı değerlendirilmektedir.

Sanayileşmenin tüm Dünya çapında yaygınlaşması ile birlikte Birleşik Amerika, Rusya, Almanya, Fransa ve Japonya'nın 20. yüzyıl başlamadan sanayileşmesini büyük ölçüde gerçekleştirmiş ülkeler arasına girdikleri istatistiklerle tespit edilmektedir. Bu ülkelerde, sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan teknolojik gelişmelerin, azalan verimler yasasının işlemlerini sürekli geciktirdiği, Sanayi İnkılabı öncesinde Dünya nüfusunun 750 milyondan fazla insanı besleyemeyeceği düşünülürken, Sanayi İnkılabı sonrasında daha çok insan refah içinde yaşayacak duruma gelmesinde öncü rol oynadığı ifade edilmektedir. Ancak, ülke nüfuslarının hızlı bir şekilde artarak sanayileşmenin yoğunlaştığı merkezlere göç etmesi ve bu bölgelerde yığılarak çeşitli sosyo-ekonomik sorunlara yol açmasının, bölgesel dengesizlik sorununun ele alınmasına neden olduğu ve bu sorunu gidermek için gerek Avrupa'da gerekse Dünya'nın diğer bölgelerinde çeşitli politikalar üretme ihtiyacı doğduğu bilinmektedir. Bu politikalardan bir tanesi de 20. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan Bölgesel Kalkınma Ajansı eksenli politikalar olmaktadır.

Bölgesel Kalkınma Ajansları, merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda, sınırları çizilmiş bir bölgenin sosyo-ekonomik koşullarını geliştirip canlandırmak amacıyla kurulmuş ve faaliyetlerini tamamen veya kısmen kamunun finanse ettiği kurumlar şeklinde tanımlanmaktadır. Bölgesel yada yerel kalkınma kavramının gelişerek merkezi hükümet dışında bağımsız veya yarı bağımlı Kalkınma Ajansları'nın kurulması ve bölgesel teşvik politikalarının uygulanmaya başlamasına ilk örnek, 1933 yılında ABD'de kurulan Tennessee Valley Authority olmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda bu konuya verilen önemin, özellikle Avrupa'da daha da arttığı görülmektedir. Savaşın yıkıcı etkileri ve hızlı teknolojik gelişmeler sonucunda, Avrupa'nın gelişmiş ülkelerinde bölgelerarası farklılıkların belirginleşmesi bu durumun nedeni olarak değerlendirilmektedir. Fransa'da Paris ve

çevresinin, ülkenin geri kalan bölgeleri toplamından daha büyük bir gelişme düzeyine ulaşması; İtalya'da Kuzey-Güney farklılaşmasının tamamen iki farklı dünya yaratacak düzeye çıkması; İngiltere'de İskoçya ve Galler'de eski sanayilerin çökmesi sonucu bu bölgelerde yeniden yapılanma problemlerinin oluşması söz konusu duruma örnek gösterilmektedir. Bu olumsuz durumların üstesinden gelebilmek için, AB ülkelerinin Kalkınma Ajansı eksenli politikalar yanında, farklı politikalar da ürettikleri görülmektedir.

Günümüzde Avrupa ülkelerindeki genel politikanın, bölgelerin ekonomik gelişme politikaları açısından gittikçe özerkleşmesi ve bu anlayış içinde bütün bölgelerin kendi Kalkınma Ajansları'nı kurmaları yönünde olduğu tespit edilmektedir. Özellikle son on yılda önem kazanan bu politikalar "dışa açık yerel" e daha çok önem verilmesinden kaynaklanmaktadır. Dünya'daki değişim trendi gözlemlendiğindeyse globalleşmenin (globalization) önem kazandığı ve globalleşme yanında dikkati çeken bir diğer olgunun yerelleşme (Localization) olduğu görülmektedir. Globalleşme ve yerelleşme kelimelerinin birleştirilmesiyle oluşturulmuş "Glokalleşme" (Glocalization) kavramı ise kısaca "uluslararası ilişkilerde global gerçeklerden hareket ederek global düşünmeyi, otarşizm yerine dışa açılmayı, Dünya ekonomisi ile bütünleşmeyi; ülke içinde ise merkezi yönetim kanalıyla ekonomiyi ve siyaseti yönlendirme yerine yerel yönetimleri daha fazla güçlendirmeyi" ifade etmektedir. Bu bağlamda, özellikle globalleşmenin getirdiği avantajlardan yararlanılması ve bu yolla bölgesel kalkınmanın başarılmaya çalışılması da çok sık rastlanılan bir uygulama olmaktadır. Burada kilit rol oynayan aktör, Bölgesel Kalkınma Ajansları olmaktadır.

Günümüzde, Avrupa Birliği'ndeki Ajanslar, dış yatırımcılara bölgelerini pazarlayabilmek amacıyla; politika ve sanayide istikrar, çok gelişmiş bankacılık sistemi, kalifiye işgücü, düşük enflasyon oranı, yüksek verimlilik ve düşük risk gibi avantajlara sahip olduklarını öne sürmekte ve yurt dışında ofisler açmak suretiyle bölgelerini pazarlama imkanlarını araştırmaktadırlar. Ayrıca bu Ajanslar, bölgede yatırım yapmak isteyen yerli yatırımcılara; sektörler hakkında spesifik bilgi sağlayarak, yatırımcılar için bireysel paketler geliştirerek veya yatırımların finansal desteğini organize ederek yardımcı olmaktadır. Bölgede, yenilikçi ve teknoloji eksenli üretim yapmak isteyen yatırımcılara ise Ajanslar'ın imkanlarından daha fazla yararlanma imkanı sunulmaktadır. Öte yandan bölgelerinde teknopark veya

agropark gibi oluşumların kurulmasına öncülük eden Ajanslar, bu sayede firmalar arası ağları güçlendirerek bilgi yapının sinerjik oluşumuna katkıda bulunmakta ve bölgelerinde teknolojik gelişmenin önünü açmaktadır.

Türkiye’de ise Bölgesel Kalkınma Ajansları kavramının yeni bir kavram olduğu görülmektedir. Türkiye’nin, bu kavramla 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi’nden sonra tanıştığı saptanmaktadır. Bu döneme kadar Türkiye’nin, bölgesel dengesizlikleri giderici bir takım politikalar yürütmesine rağmen beklenen sonucu alamadığı gözlemlenmektedir. Nitekim Birlik, 1999, 2000 ve 2001’de yayınlamış olduğu İlerleme Raporları’nda, Türkiye’deki bölgesel kalkınma politikalarının yetersizliği, bu yetersizliklerin sebepleri ve Avrupa Birliği üyeliği perspektifinde alınması gerekli önlemler üzerinde durmaktadır. Türkiye’nin, bu raporlar doğrultusunda harekete geçerek, 2002 yılında NUTS 1-2-3 Bölgeleri’ni tespit ettiği ve 25.Ocak.2006 tarihinde 5449 sayılı “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun” ’u kabul ettiği bilinmektedir. Kanun’un kabulünden sonra, 06.Temmuz.2006 tarihinde, 10550 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla TR 31 ve TR 62 NUTS 2 Bölgeleri’nde yeni Kalkınma Ajansları oluşturulduğu tespit edilmektedir. Yeni oluşturulan bu Ajanslar, Türkiye’nin ilk Kalkınma Ajansları olmamakla birlikte, Avrupa Birliği perspektifinde kurumsallaşmış ilk Ajanslar olmaları itibariyle önem arz etmektedir.

Bölgelerarası dengesizlikleri, nedenleriyle birlikte ortaya koyarak bu doğrultuda oluşturulmuş bölgesel gelişme yaklaşımlarını incelemek, seçilmiş Avrupa Birliği ülkelerindeki bölgesel dengesizlikleri rakamlarla irdeleyerek, bu ülkelerdeki Kalkınma Ajansları’nın faaliyetlerini ortaya koymak ve Türkiye’deki bölgelerarası dengesizlikleri masaya yatırarak bu dengesizlikleri gidermek amacıyla yeni yeni faaliyet göstermeye başlayan Kalkınma Ajansları’nın nasıl bir yapıyla daha etkili olabileceklerini değerlendirmek bu çalışmanın ana amacını oluşturmaktadır. Buradan hareketle çalışmanın, üç bölüm halinde hazırlandığı görülmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde, bölgesel kalkınma, bölgesel kalkınma teorileri ve bölgesel kalkınma stratejisi ile bölgesel kalkınma politikasının genel çerçevesi çizilmektedir. İlk kısımda, iktisadi kalkınma ile bölgesel kalkınma ilişkisine değinildikten sonra, ikinci kısımda bölgesel kalkınma sürecinde eşitsizlik yaratan faktörler üzerinde durulmaktadır. Bölgesel kalkınma sürecinde eşitsizlik yaratan

faktörler, bölge yapısı ile ilgili faktörler ve bölge dışından kaynaklanan faktörler olmak üzere iki ana grupta ele alınmaktadır. Üçüncü kısımda, bölgesel eşitsizlik sonucunda oluşan bölge tipleri değerlendirilmekte, dördüncü kısımda bölgesel kalkınmaya yönelik eski ve yeni yaklaşımlar ortaya konmaktadır.

Bölgesel kalkınmaya yönelik eski yaklaşımlar çerçevesinde, Alan Kullanımı ile İlgili İlk Modeller, Keynesyen Bölgesel Büyüme Modelleri, Harrod-Domar Tipi Bölgesel Büyüme Modeli, Neo-Klasik Bölgesel Büyüme Modelleri, İhracat Talep Modelleri, Kümülatif Nedensellik Modelleri, Dengeli ve Dengesiz Büyüme Modelleri, Yığılma Ekonomileri Modeli, Kalkınma Kutupları Modeli ve Bölgesel Girdi-Çıktı Modelleri açıklanmaktadır. Bölgesel kalkınmaya yönelik yeni yaklaşımlar başlığı altında ise Ürün Yaşam Döngüsü Modeli, Sanayi Kümeleri ve Esnek Uzmanlaşma Modeli, İçsel Bölgesel Büyüme Modelleri, Porter Modeli, Yenilikçi Ortam ve Ağ Yaklaşımları, TOPSES Bağlamında Sürdürülebilir Bölgesel Gelişme Modeli, Girişimcilik Ağları ve Bölgesel Kalkınma ile Öğrenen Bölgeler ve Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları üzerinde durulmaktadır. Beşinci kısımda bölgesel kalkınma stratejisi ele alındıktan sonra, altıncı kısımda bölgesel kalkınma politikası, amaçları ve araçlarıyla birlikte incelenmektedir.

İkinci bölümde, Avrupa Birliği'nde bölgesel farklılıkları giderici politikalar ışığında Bölgesel Kalkınma Ajansları incelenmektedir. İlk kısımda, Avrupa Birliği, kurumları, ülkeleri ve bu ülkelerdeki bölgeleriyle birlikte ele alındıktan sonra, seçilmiş Avrupa Birliği ülkelerindeki bölgesel dengesizlikler, gayri safi yurt içi hasılanın bölgesel dağılımı ve işsizlik rakamlarıyla ortaya konmaktadır. İkinci kısımda Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Stratejisi incelenmekte, üçüncü kısımda ise Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmektedir. Bu kısımda, Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası'nın gelişimi, yasal dayanağı, uygulama ilkeleri, uygulanması, hedefleri ve araçları ele alınmaktadır. Burada, Avrupa Birliği bölgesel kalkınma araçlarının çalışmaya dahil edilmesinin önemi, sözkonusu araçların, Avrupa Birliği'ne aday ülkelerdeki Kalkınma Ajansları'nın hazırlamış veya onaylamış olduğu projelere finansal destek kapsamında yardımda bulunmasından kaynaklanmaktadır.

Dördüncü kısımda, Avrupa Birliği'nde bölgesel kalkınma politikası aracı olarak Bölgesel Kalkınma Ajansları ele alınmakta, bu kapsamda, Bölgesel Kalkınma

Ajansları'nın tanımı, idari yapısı, hedefleri ve fonksiyonları, faaliyetleri, finansmanı, başarı şartları ve Avrupa Birliği ile ilişkileri ortaya konduktan sonra, bölgesel dengesizliklerin incelendiği Avrupa Birliği ülkelerinde, özellikle bölgelerarası dengesizliklerden menfi etkilenen bölgelerdeki Kalkınma Ajansları incelenmeye çalışılmakta, son olarak Avrupa Birliği'ndeki Kalkınma Ajansları'nın genel bir değerlendirmesi yapılmaktadır.

Üçüncü bölümde, Türkiye Ekonomisi'nde bölgesel farklılıkları giderici politikalar çerçevesinde Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın uygulanma imkanları araştırılmaktadır. İlk kısımda, Türkiye'de bölge kavramı ve Türkiye'nin bölgeleri değerlendirilmekte, ikinci kısımda, Türkiye'deki bölgelerarası dengesizlikler sebepleri ve sonuçlarıyla birlikte ele alınmaktadır. Türkiye'deki bölgelerarası dengesizliklerin sonuçları, NUTS 1 ve NUTS 2 düzeyinde hem grafikler aracılığıyla hem de çok boyutlu ölçekleme analizi kullanılarak araştırılmaktadır. Hangi bölgelerde Kalkınma Ajansları kurulması gerektiğini irdelemek amacıyla yapılan bu analizlerde NUTS 1 ve NUTS 2 düzeyindeki verilerin kullanıldığı, sonuç kısmında ise sadece NUTS 2 düzeyinde açıklama yapıldığı görülmektedir. Bunun sebebi, Türkiye'deki mevzuat gereğince, Kalkınma Ajansları'nın NUTS 2 düzeyinde kurulmasının zorunlu olmasından kaynaklanmaktadır. Çalışma içerisinde NUTS 1 düzeyinde analizlere de yer verilmektedir. Bununla, araştırmaya derinlik kazandırılması amacıyla yapıldığını belirtmek gerekmektedir.

Üçüncü kısımda Türkiye'nin bölgesel kalkınma politikası ayrıntılı bir incelemeye tabi tutulmaktadır. Bu kapsamda, Türkiye'nin bölgesel politika mevzuatı, Türkiye'de bölgesel politika alanında faaliyet gösteren kurumlar ve Türkiye'de bölgelerarası farklılıkları gidermek için uygulanan politikalar ortaya konmaktadır. Bu politikalar, 1923 yılından 2013 yılına değin dönemsel ve kalkınma planları itibarıyla periyodik olarak incelendikten sonra, bölgesel kalkınma plan ve projeleri teker teker değerlendirilmektedir. Bu amaçla, Köyceğiz - Dalaman Projesi, Antalya Projesi, Doğu Marmara Projesi, Zonguldak Projesi, Keban Projesi, Çukurova Bölge Projesi, Güneydoğu Anadolu Projesi, Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi, Marmara Bölge Planı, Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi, Doğu Anadolu Projesi, Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı ve Avrupa Birliği Destekli Bölgesel Kalkınma Programları mercek altına alınmaktadır.

Dördüncü kısımda, Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası'nın Türkiye açısından önemi değerlendirildikten sonra, beşinci kısımda, Avrupa Birliği üyeliği sürecinde Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajansları ele alınmaktadır. Bu kısımda Türkiye'nin geçmişteki Bölgesel Kalkınma Ajansı deneyimleri ile birlikte, 25.Ocak.2006 tarihinde çıkartılan yasayla kurulan yeni Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın idari yapısı, görev ve yetkileri ile finansman imkanları üzerinde durulmaktadır. Altıncı kısımda, Türkiye'nin kalkınabilmesi için "Teknolojiye Dayalı Bütüncül Yaklaşım" ortaya konulmakta, yedinci kısımda ise bu yaklaşım temelinde Türkiye'de kurulmakta olan Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın başarısı için bir model geliştirilmeye çalışılmaktadır. Bu modelin, yasal çerçevesi çizilmiş olan Kalkınma Ajansları'nın, gelecek dönemdeki uygulamaları çerçevesinde temel alınabilecek ve uygulandığı takdirde bölgesel kalkınmayı ivmelendirecek bir kapsamda olduğu değerlendirilmektedir.

Çalışmanın tamamındaki yaklaşım ortaya konmak istenirse; bölgesel eşitsizliği yaratan faktörlerin daha ziyade sanayi toplumunu oluşturan bir takım unsurlardan kaynaklandığı, sanayi toplumunun yapısı sebebiyle oluşmuş bu bölgesel farklılıkların indirgenmesi içinse bilgi toplumunun dinamiklerinden faydalanan Kalkınma Ajansları'nın yapılanması konusuna vurgu yapıldığı görülmektedir.

Glokalleşme hareketinin ortaya çıktığı günümüzde, bölgesel potansiyellerin harekete geçirilerek ve bölgesel ağ yapılarca sinerji yaratılarak, bölgelerin, ülke kalkınmasında anahtar rol oynamalarının sağlanması gerekmektedir. Bu kapsamda, Türkiye'de Avrupa Birliği perspektifinde uygulamaya konulan Kalkınma Ajansları'nın, glokalleşen Dünya'da ülkeyi bir üst düzeye taşıyacağı ve gelecekte Türkiye'nin kalkınmasında itici güç olacağı, bu çalışmanın temel tezini teşkil etmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM
BÖLGESEL FARKLILIKLARI GİDERİCİ
MODELLER ÇERÇEVESİNDE
BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKASI

I. İktisadi Kalkınma ve Bölgesel Kalkınma İlişkisi

Günümüzün uluslararası ekonomik sistemini oluşturan ülkeler, belli başlı kriterlere göre değerlendirilerek azgelişmiş ülke, gelişmekte olan ülke ve gelişmiş ülke olarak üç grupta sınıflanmaktadır (Varım, 1989; 3). Bu ayrımı, iktisat yazınına kazandıran dalın iktisadi kalkınma olduğu bilinmektedir. İktisadi kalkınma, yalnızca üretimin ve kişi başına gelirin artırılması değil, azgelişmiş bir toplumda iktisadi ve sosyo-kültürel yapının da değiştirilmesi-geliştirilmesi şeklinde değerlendirilmektedir (Han ve Kaya, 2004; 3). Webster ise kalkınmayı bir hareket, oluşum veya gelişimin sonucu olarak tanımlamaktadır (Isard, 1975; 373). Bölgesel kalkınma ise, ülke bütününde yer alan bölgelerin, çevre bölgeler ve Dünya ile karşılıklı etkileşimi ile oluşan, bölge vizyonunu dikkate alan, katılımcılık ve sürdürülebilirliği temel ilke edinen ve insan kaynaklarının geliştirilmesi, ekonomik ve toplumsal potansiyellerin harekete geçirilmesi yoluyla bölge refahının yükseltilmesini amaçlayan çalışmalar bütünü olarak tanımlanmaktadır (İldırar, 2003; 17). Bu açıklamalar ışığında “nihai iktisadi kalkınmayı sağlayarak toplumun refahını arttırma amacı, bölgesel kalkınmadan geçmektedir” ifadesini kullanmak doğru olmaktadır.

İktisadi kalkınmanın, kavram, kuram ve politika olarak 1950'li yıllardan bu yana hızlı bir değişim gösterdiği belirlenmektedir. İktisadi kalkınmanın gelişimi bazı kavramlara dayalı olarak izlenebilmektedir. Kalkınma ekonomisinin en önemli kavramlarından biri olan karşılaştırmalı üstünlüğün, bugün yerini sürdürülebilir rekabet gücüne bıraktığı tespit edilmektedir. Bu kavramsal gelişim, sınırlarla tanımlanmış belirli mekansal alanların uzmanlaşmalarla sağladıkları üstünlüklerin ötesinde küreselleşen bir Dünya'da var olabilmek için sürekli rekabet gücüne erişilmesinin gerekliliğine işaret etmektedir (Eraydın, 2003; 127).

Karşılaştırmalı üstünlüklerin daha ziyade fiyat avantajlarına dayalı olarak açıklanmasına karşın, bugün kalkınmanın devamlılık kazanmasında yaratıcı gücün ve yeniliklerin sağladığı avantajların önemli olduğu vurgulanmaktadır. Yeniliklerin

öne çıkardığı karşılaştırmalı üstünlüklere ulaşmak içinse fiziksel yatırımlardan çok AR&GE yatırımlarına ağırlık verilmesi gerekmektedir (Eraydın, 2003; 128). Günümüzde, iktisadi kalkınmanın rekabetçi bir ortamda yenilik ve yaratıcılığın sağladığı avantajlarla sürdürülebilirliği benimsenirken, bunun sağlanabilmesi için bölgesel kalkınmanın gerekliliği göz önünde bulundurulmaktadır. Bölgesel rekabetçilik ve yaratıcılık esasına dayanan bölgesel kalkınma, ulusal kalkınma amacına hizmet eden bir kavram ve aynı zamanda bölgesel eşitsizlikleri gidermede önemli bir politika aracı olarak ele alınmaktadır. Öte yandan, bölgelerin birbirleriyle rekabet edebilir yapılarını koruyarak yenilik ve AR&GE stratejisine dayalı kalkınmalarının gerekliliği, devletin kalkınma içindeki rolünde de hatırı sayılır değişimlere neden olmaktadır. Bu anlamda devletin bölgesel gelişmedeki sorumluluğu yeni bir çerçeveye taşınmakta ve yeni bölgecilik diye tanımlanan bölgedeki kamu, özel sektör ve farklı sivil toplum kuruluşlarının birlikte bölge için vizyon, politika ve uygulama projelerini tanımladığı bir görüşün ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Eraydın, 2003; 128).

II. Bölgesel Kalkınma Sürecinde Eşitsizlik Yaratan Faktörler

Bölgesel eşitsizlik, kalkınma sürecinde öne çıkan bazı olumlu faktörlerin belli bölgelerde toplanması neticesinde oluşan ve her ülkede görülebilen bir olgu şeklinde ifade edilmektedir. Evrensel olan bu olgu ortaya konulup, problem yaratıp yaratmadığı ve neticede özel bir müdahaleyi gerektirip gerektirmediği konusunda ortak görüşe varıldıktan sonra, problemin çözümü için uygun strateji geliştirilmesi sözkonusu olmaktadır. Bu strateji çerçevesinde ulaşılması amaçlanan hedeflerin dahil edildiği bir politika anlayışıyla araçların yerli yerinde kullanımı ve sonuçların değerlendirilmesi ise son aşamayı oluşturmaktadır. Bölgesel eşitsizlikleri gidermek için doğru olan strateji ve politikaları geliştirerek, bu yolla uygun olan araç seçimi sayesinde başarıya ulaşma imkanı, ancak sorunun doğru teşhis edilmesiyle, yani bölgesel eşitsizlik yaratan faktörlerin doğru tanımlanmasıyla mümkün olmaktadır.

Tarihsel olarak konuya yaklaşılacak olursa, Sanayi İnkılabı'na kadar Dünya, birtakım büyük uygarlıkların yükselme, duraklama ve çökme sürecinin izlenmesiyle karakterize edilmektedir. Bu devletler arasında erişilen ekonomik kalkınma düzeyleri yönünden büyük farklar olmadığı, üstün sınıfların zenginliğinin, aşağı görülen sınıfların ve güçsüz devletlerin sömürülmesine dayandığı saptanmaktadır. Ayrıca,

bu düzenin Sanayi İnkılabı'na kadar devam ettiği görülmektedir. Öte yandan inkılabın gerçekleştiği ülkelerin, kısa dönemde, eskisine oranla çok yüksek kalkınma hızlarına erişmeyi başardıkları tespit edilmektedir. İki yüzyıl sonunda, farklı kalkınma hızları sonucunda, bazı devletlerin ekonomik kalkınma sürecine girememeleri ile birlikte, kalkınabilen ülkelerde bazı bölgeler arasında çok büyük farkların ortaya çıktığı görülmektedir (Dinler, 1986; 114). Bölgesel eşitsizliklerin Sanayi İnkılabı ile birlikte ortaya çıkmaya başlaması, konunun daha ziyade sanayi toplumunu oluşturan bir takım unsurlar öne çıkartılarak tanımlanması zorunluluğunu da beraberinde getirmektedir. Bu unsurlar, bölgenin kendi dinamikleriyle ilgili faktörler ve bölge dışı faktörler şeklinde sınıflamaya tabi tutulabilmektedir.

A. Bölge Yapısı ile İlgili Faktörler

Bölgesel eşitsizlik yaratan bölge içi faktörler olarak da adlandırılabilen bu unsurlar, bölgenin kalkınabilmesinin gereklilikleri olmaktadır. Bu unsurların olumlu yanları bir bölgede varolduğu müddetçe o bölgenin avantajları, varolmadıkları diğer bölgelerde ise geriletici etkilere yol açan sebepler olarak değerlendirilmektedir. Erkan'a göre bu faktörler, bölgenin altyapısı ve üstyapısı olmak üzere iki ana grupta toplanmaktadır. Bölge altyapısı da kendi içinde dört grupta incelenmektedir. Bunlar; bölgenin doğal altyapısı, maddi altyapısı, personel altyapısı ve kurumsal altyapısı olmaktadır. Bölge üstyapısı ise fonksiyonel açıdan inceleme konusu yapıldığında üretim, tüketim ve dağılım, alt süreçler olarak ortaya konulmaktadır (Erkan, 1987; 52-54).

1. Bölgenin Altyapısı

a. Bölgenin Doğal Altyapısı

Doğal altyapı, bir ekonominin sahip olduğu yeraltı ve yerüstü zenginlikleriyle, doğal koşulları kapsamaktadır. Su kaynakları, deniz, nehir, göl, orman, arazi, arazinin yapısı, iklim ve maden kaynakları, bir ülkenin sahip olduğu doğal altyapı unsurları olmaktadır (Erkan, 1998; 24). Doğal altyapı, iktisadi faaliyetlerin ön koşulu olmasının yanı sıra iktisadi faaliyetlerin seviyesinin belirlenmesinde de özel bir öneme sahip bulunmaktadır. Bir altyapı unsuru olan ulaşımı etkilediği kadar tarım, sanayi, ticaret ve hizmetler gibi üstyapı unsurlarını da etkilemektedir. Bu durumun

nedeni ise, doğal yapının içerdği unsurların yeniden üretilmeyen kamu malları niteliğinde olmasından kaynaklanmaktadır (Somuncu, 1998 ;67).

Doğal altyapı, sanayi sektörünün temel girdileri olan maden, petrol ve orman ürünleri gibi hammadde ve ara mallarını da vermektedir. Ayrıca arazi altyapısı ve iklim, ekonomik faaliyetlerle yerleşim yerlerini belirleyen önemli unsurlar olmaktadır. Arazi yapısı ve iklim gibi doğal koşulların, yerleşim ve kuruluş yerlerinin seçiminde etkili olduğu kadar, gelişme sürecinin her aşamasında üretim ve tüketimi yönlendirici bazı etkilere de sahip olduğu ifade edilmektedir (Erkan, 1998; 25). Bunun yanında bölgenin, kara ve deniz yollarına yakınlığıyla havalimanı inşa etmek için yeterliliğe sahip olması, doğal kaynaklara ve pazara ulaşım açısından büyük önem arz etmektedir. Bu açıklamalar ışığında, “Sanayi İnkılabı’ndan sonraki dönemde, doğal kaynaklara dayalı büyüme gösteren bazı bölgeler aynı zamanda endüstriyel yığılma merkezleri haline gelmişlerdir” ibaresi doğru bir tespit olmaktadır (Somuncu, 1998; 67). Sonuç olarak, iktisadi kalkınma sürecinde, yeniden üretilmeyen kamusal mal niteliğindeki doğal alt yapının eksikliği, bazı bölgelerin gelişmeden yeterince pay alamamasına neden olmaktadır. Doğal altyapısı zengin bölgelerde ise süreç tersine işlemektedir.

b. Bölgenin Maddi Altyapısı

Maddi altyapı, bir bölgenin enerji, ulaşım, haberleşme alanlarındaki bütün yatırım, donatım ve işletme araçlarıyla, doğal kaynakların ve ulaşım yollarının korunmasını, ayrıca kamu yönetimi, eğitim, araştırma, sağlık ve sosyal hizmetler için gerekli bina ve donanımı ifade etmektedir (Somuncu, 1998; 67).

Maddi altyapının göze çarpan ilk özelliği, özel sektör yatırımlarının bölgeye çekilerek bölgesel kalkınmanın hızlanmasına uygun bir ortam yaratması şeklinde özetlenmektedir. Kalkınma için gerekli olan kıt kaynakların bir kısmının alt yapı yatırımlarına yönlendirilmesi, atıl alt yapı kapasitesi ile kalkınma konusunda eleştirilere yol açarken, alt yapı yatırımlarının bölgesel kalkınmayı destekleyici özelliğiyle farklı şekillerde karşılaşılmaktadır. Maddi altyapı, üretim sürecinde kamusal ara mal niteliği taşıdığı için bölgedeki üretimi ve istihdamı dolaylı veya direkt olarak etkileme kapasitesine sahip bulunmaktadır. Öte yandan maddi altyapı yeterliliği, bölgeye doğru bir çekim etkisi yaratarak iktisadi karar birimlerinin üretici

veya tüketici olarak bölgeye gelmelerine sebep olmakta, bu da bölgesel kalkınma için gerekli olan personel altyapıya ve özel sektör yatırımlarına işlerlik kazandırmaktadır. Bölgesel kalkınma yarışında olmazsa olmaz şartlardan biri olan “maddi alt yapı” eksikliğinin giderilmesi, yarışın kazanılmasında insan eliyle gerçekleştirilebilecek en büyük yatırımlar da dahil büyüklüğü yadsınamaz kaynak kullanımını gerektirmektedir. Bu eksiklik giderilemediği sürece, kalkınmada geri kalmış bölgeler, daha da gerileme riskiyle karşı karşıya bulunmaktadır.

c. Bölgenin Personel Altyapısı

İktisadi kalkınmanın beşeri kısmını yansıtan kavram, insan sermayesi olarak da adlandırılmaktadır. Bu kavramdan, işbölümüne dayanan bir ekonomide, sayı ve özellikleri açısından kişilerin ekonomik faaliyet seviyesi ve bütünleşme derecesine katkıları yönündeki yetenekleri anlaşılmaktadır (Erkan, 1998; 27).

İktisadi kalkınma, yapılan üretimin çokluğuna ve bu üretimin verimliliğine bağlı olmaktadır. Bu unsurlar açısından bir bölgenin iktisadi başarısının en önemli kaynağı da şüphesiz çalışanların kalitesi olmaktadır. İktisadi kalkınma için gereklilik arz eden en önemli faktörlerden biri olan beşeri sermayenin kalitesi ise eğitim, öğretim, araştırma ve sağlık ile ilgili yatırımlarla doğrudan ilişki içinde bulunmaktadır. Özellikle geri kalmış bölgelerde, bu yatırımlar, kamu tarafından yapılması gereken yatırımlar arasında sayılmaktadır. Adı geçen yatırımların eksikliği, sözkonusu bölgenin iktisadi kalkınmasını engelleyen bir sebep olarak ortaya konurken, bu eksikliğin giderilmesi bölgenin kalkınması için ön koşul olarak değerlendirilmektedir.

d. Bölgenin Kurumsal Altyapısı

Erkan’ a göre kurumsal altyapı, yazılı – yazısız yasa ve kurallarla, toplumsal değer yargıları, davranış yöntemleri ve örgütsel kurumlardan meydana gelen bir yapı olmaktadır (Erkan, 1987; 80). Bu altyapı türünün ayırıcı bir özelliği, maddi ve personel altyapıdan farklı olarak doğrudan bir yatırım gerektirmemesiyle ilgili olmaktadır (Somuncu, 1998; 71).

Bölgesel kalkınma sürecinde, iktisadi sisteme etkinliği yoluyla tesir etme özelliğine sahip kurumsal altyapı, kısa bir zaman diliminde değiştirilebilecek bir yapı

olmamaktadır. Bölgesel kalkınmanın sağlanması için, geçmişin gereklerine cevap veren bir kurumsal altyapı, geleceğe dair stratejilerin uygulanmasını zorlaştırabilmektedir. Böyle bir durumda Dinler'e göre yapılması gereken değişiklikler şu şekilde sıralanmaktadır:

- Mevcut yönetsel yapıyı saptanan plan bölgelere göre yeniden örgütlemek,
- Plan bölgelerindeki yönetim kademelerinde yetki devri, yetki genişliği ve yerinden yönetim ilkelerini uygulamak,
- Bölgesel yönetimin mali olanaklarını arttırmak ve yetenekli personele kavuşmasını sağlamak,
- Halkın yönetime katılmasını sağlamak,
- Yönetim kademeleri arasında gerekli koordinasyonu sağlamak,
- Bazı özel görevleri yerine getirebilmek için gerektiğinde geleneksel yönetim çerçevesi dışında özel kuruluşlar oluşturmak (Dinler, 1986; 226).

Geri kalmış bölgenin kalkınabilmesinin, tüm bu değişikliklerin yeni geliştirilen strateji çerçevesinde ele alınması ve uygun politika araçlarıyla desteklendikten sonra mümkün olacağı değerlendirilmektedir.

Kurumsal altyapı, maddi ve personel altyapıyla iç içe ve onların hem neden hem de sonuç olarak ayrılmaz bir parçası olmaktadır. Kurumsal altyapının yerleştirilmesi ve fonksiyonlarının yerine getirebilmesi, etkinliği ve işlerliğinin sağlanması ise maddi altyapının yeterliliğine bağlı bulunmaktadır. Aynı zamanda personel altyapının geliştirilmesi, maddi altyapının iyileştirilmesi konuları da kurumsal altyapının iktisadi sisteme etkinlik ve işlerlik kazandırma özelliğinin bir fonksiyonu şeklinde ele alınmaktadır. Yani, maddi altyapı, kurumsal altyapının parçaları olan yönetsel örgütler ile onların düşünce ve davranış biçimlerinin etkisi altında bulunmaktadır (Somuncu, 1998; 73).

2. Bölgenin Üstyapısı

Üstyapı unsurları, üretim, tüketim ve dağılım şeklinde tasnif edilmektedir. Çalışmada, esas alınan bu faktörler kanalıyla konuya fonksiyonel açıdan yaklaşılmaktadır. Sektörel açıdan tarım, sanayi ve hizmetler şeklinde yapılan ayrım daha belirgin ve elle tutulabilir olmaktadır. Bu sektörlerde yapılan yatırımlar,

bölgenin gelirini ve istihdamını arttırarak kalkınmayı doğrudan etkilemektedir. Ancak bu yatırımların bölgeye çekilebilmesi, bölgenin yeterli alt yapı kapasitesine sahip olmasını gerektirmektedir. Öyleyse bölgesel gelişmeyi sağlamanın yolu, konuya “entegre bölgesel gelişme” yaklaşımının ışığında oluşturulmuş “entegre bölgesel gelişme stratejisi” ve “entegre bölgesel planlama” modeliyle çözüm aramaktan geçmektedir (Erkan, 1998; 67).

a. Üretim

Bölgesel kalkınmayı direkt olarak etkileyen üretim, üretim faktörlerinin bir araya getirilmesiyle oluşmaktadır. Bir bölge, doğal altyapısı zengin olduğu ve kaynakları üretim sürecinde kullanıldığı için gelişirken, diğer bölgeler bunun eksikliğinden dolayı gerileyebilmektedir. Öte yandan bölgedeki beşeri sermayenin yetkinliği, üretim sürecini etkilemek suretiyle kalkınmaya katkı sağlarken aynı insanlar tüketimi de arttırarak üretimde karşılıklı bağımlılık yaratmaktadır. Üretimin üstlendiği önemli görevlerden biri talebi karşılayarak insanların ihtiyacını giderecek mal ve hizmetleri üretmek şeklinde özetlenmektedir. Üretimin üstlenmiş olduğu bir diğer önemli görev, ileriye ve geriye doğru bağlantı katsayılarıyla sektörler arasında etkileşim yaratarak yeniden üretim için ara mallar ile yatırım malları yaratması ile ilgili olmaktadır.

Günümüzde üretim faaliyetini gerçekleştiren sektörlerse tarım, sanayi, hizmetler ve bilgi sektörleri olmaktadır. Bu sektörlerin her biri farklı üretim ortamları gerektirirken, kendi içlerinde ürettikleri mamülün türüne göre de değişik mekan organizasyonlarına ihtiyaç duymaktadır. Tarım sektöründe toprağın kalitesi, nem düzeyi, iklim gibi unsurlar öne çıkarken, sanayide üretilen ürünün türüne göre pazara yakınlık, hammaddeye yakınlık ve yetişmiş insan gücüne yakınlık faktörleri önem kazanmaktadır. Tüm bunlarla birlikte, her bir bölgenin değiştirilemez doğal altyapısı ve iklim koşulları da göz önünde bulundurularak, hangi bölgenin hangi sektörle kalkınacağını planlama safhasında tespit etmek zorunlu olmaktadır. Aksi halde ulaşılabilecek başarıların kısıtlı ve maliyetli olacağı bilinmektedir.

Gerek bölgelerin sahip olduğu potansiyellerin kullanılamaması gerekse bölge için uygun olmayan gelişme stratejilerinin ortaya konulması, bölgenin geri kalmışlığını perçinlemektedir. Diğer taraftan, üretim yaparak bölgenin kalkınmasını

sağlayacak yatırımların bölgeye yönlendirilememesi, bu yatırımların diğer bölgelerde toplanarak eşitsizliği arttırmasına imkan sağlamaktadır. Yatırımların bölgeye çekilerek kalkınmayı doğrudan etkileyebilmesi için, yukarıda bahsedilen alt yapı unsurlarının tamamının ortaya konmuş olması gerekmektedir. Öte yandan devletin kendi bünyesindeki kurumları veya rekabetçi yapıya sadık kalarak oluşturacağı yarı kamusal Bölgesel Kalkınma Ajansları vasıtasıyla yatırımcılara destek olması da bu konuda atılacak önemli bir adım olmaktadır.

b. Tüketim

Keynes'e göre tüketim, bütün ekonomik faaliyetin tek amacı ve çözümü olmaktadır (Keynes, 1936; 57). Ona göre, iktisadi aktivitelerin hemen hepsi tüketim için gerçekleştirilmektedir. Ayrıca tüketim, bir ülkede GSMH'nın yaklaşık %60-85'ini oluşturan bir harcama kalemi olma özelliği taşıdığından, iktisadi kalkınma politikasının belirlenmesinde dikkate alınması gereken en önemli makro ekonomik büyüklüklerin başında gelmektedir. Öyleyse bölgesel eşitsizlikleri gidermeye yönelik bir politika geliştirebilmek için geri kalmış bölgelerdeki tüketim desenini iyi analiz etmek gerekmektedir. Bu bölgelerdeki tüketim yelpazesine bakıldığında, zorunlu tüketim mallarına yapılan harcamaların toplam gelir içindeki payının çok fazla olduğu göze çarpmaktadır. Konuya toplam talep bağlamında yaklaşılabilecek olursa bölgedeki alt ve üst yapı unsurlarının durumuna göre bu desenin değişeceği değerlendirilmektedir. Örneğin; gelişimini endüstriyel üretime borçlu bölgelerde hem sanayinin tüketeceği malların çeşidinde hem de beşeri sermayenin zevk ve tercihlerinde diğer bölgelere göre önemli farklılıklar görülmektedir. Bu durumda tasarrufların yönü de sözkonusu tercihlere bağlı olarak değişmekte ve farklı alanlarda yatırımlara girilmektedir. Bu ise bir sonraki dönemde bölgede ne gibi bir üst yapı etkileşimi yaratılacağıyla birlikte maddi, kurumsal ve personel altyapıya da tesir etmektedir.

İktisadi kalkınmadan pay alamamış bölgelerdeki talep sahipleri arasında görülen bir diğer önemli sorunun, gelir dağılımındaki adaletsizlik olduğu saptanmaktadır. Ayrıca, bu bölgelerde piyasalar dar olduğu için yeni çıkan mallara uyum da gecikmeli olmaktadır. Dolayısıyla bu yörelerde sermaye malı kısır döngüsü yaşanmakta, talep yönünde sanayi malları için güçlü bir pazarın varlığından söz edilememektedir. Tüm bu unsurlar göz önünde bulundurulduğunda, bir bölgenin

kalkınmasında ilk hareket için o bölgedeki iç talebin ateşleyici bir unsur olduğu söylenebilmektedir. Ancak günümüzde ulaşım imkanlarının artmasıyla birlikte maliyetlerde ortaya çıkan azalma, bir bölgede yeterli talep olmasa dahi bölgenin üretim kapasitesini arttırmaya imkan vermektedir. Söz konusu bölgenin kalkınabilmesi için, üretilen mamüllerin başka bölgelerde hatta başka ülkelerde pazarlanabilme olanaklarının araştırılması, hangi sektörde olursa olsun yenilik ve AR&GE 'ye dayalı üretimden vazgeçilmemesi gerekmektedir.

c. Dağılım

İktisadi kalkınma sürecinin temel sorunlarından biri süreci etkileyecek etmenlerin varolup olmadığı, diğeri ise bunların nasıl dağıtılacağıyla ilgili olmaktadır. Etmen olarak adlandırılanlar kuşkusuz üretim faktörleri, teknoloji ve verimlilik olmaktadır. Bunların nasıl dağıtılacağı konusunda ise iki çözüm yolu sunulmaktadır. İlk olarak, eldeki kıt kaynakların üretimi maksimize edecek biçimde çeşitli kullanım alanları arasında dağılımı, optimal kaynak dağılımı; ikinci olarak belli bir üretim düzeyine varmak için, kaynak kullanımını minimize edecek biçimde üretimin çeşitli alanlara dağıtılması, üretimin optimizasyonu adını almaktadır. Bu kavramlardan ilki bir amaç maksimizasyon probleminin çözümü iken, ikincisi bir araç minimizasyon probleminin çözümü olmaktadır (Han ve Kaya, 2004; 167). Bölgesel kalkınmanın yolu üretimi arttırıp yeni yatırımların bölgeye çekilmesinden geçtiğine göre, birinci çözümleme amaca hizmet etmektedir. Bu durumda kaynak dağılımının maksimizasyon amacına uygun şekilde olması gerekmektedir. Bu ise alternatif kullanım alanlarında kaynakların marjinal verimliliklerinin birbirine eşitlenmesiyle mümkün olmaktadır. Marjinal verimlilik eşitliği denilen bu ilkeye göre, gerçekleşen kaynak dağılımı sonunda, bölge en yüksek üretim düzeyine ulaşmaktadır. Başka bir deyişle, böyle bir eşitlik kurulduğu takdirde, kaynakların kullanım yerlerini değiştirmekle, daha yüksek düzeyde üretim elde etme imkanı söz konusu olamamaktadır.

Ayrıca, bölgeler arasındaki kaynak dağılımı da önemli etkilere yol açmakta, iktisadi birimleri; faktör, mal ve hizmetlerin bol ve çeşitli olduğu bölgelere çekmektedir. Örneğin, personel altyapı olarak üretim sürecinde kullanılan nitelikli işgücünün belli bir bölgede toplanması iktisadi birimleri bölgeye gelmeye teşvik etmektedir. Ancak, bölgenin coğrafi konumunun, pazarlara erişim açısından uygun

olmaması, ulaşım ve haberleşme altyapısının yetersiz olması, iktisadi birimlerin bölgeye gelmemelerinin ve yatırım yapmalarının karlı olmayacağı sonucuna varmalarının doğal sebeplerinden bazıları olmaktadır (Somuncu, 1998; 80).

B. Bölge Dışından Kaynaklanan Faktörler

Yukarıda açıklanan bölge içi faktörler, bölgesel eşitsizliğin ana sebepleri olmakla birlikte, bölge dışından kaynaklanan faktörler de bazı bölgelerin geri kalmasına neden olmaktadır. Bu bölümde, diğer bölgelerin avantajı olan bu faktörler üzerinde durulmaktadır.

1. Bölge Dışı Ekonomik Faktörler

Bir bölgenin alt yapı unsurlarıyla olduğu kadar, üst yapı unsurlarıyla da öne çıkması o bölgenin gelişmesine neden olurken, diğer bölgelerde geriletici etkilere yol açmaktadır. Doğal altyapısı zengin olup bundan yatırımlar kanalıyla faydalanabilen bölgelerin diğer bölgelerden bir adım önde olacakları kabul edilmektedir. Burada doğal altyapıdan kasıt, o bölgedeki yeraltı zenginlikleri veya o bölgenin iklimi, coğrafi şartları olmaktadır. Gelişmede öncü rol oynayan doğal altyapı yeterliliği, bir taraftan maddi altyapıyı bölgeye çekerken, diğer taraftan personel altyapısının gelişmesine yardımcı olmaktadır. Ayrıca, bölge geliştikçe, personel altyapısının kalitesini arttıran ve bölgesel kalkınmaya hem dinamik hem de statik katkılar sağlayan üniversitelerin bölgede yoğunlaştığı görülmektedir. Bu bağlamda, statik katkılar, herhangi bir üretim sürecine konu olan üretim faktörlerinin miktarında bir değişiklik oluşması sonucu ortaya çıkan katkılar şeklinde ifade edilmektedir (Erkekoğlu, 2000; 211). Dinamik katkı ise, üretim faktörlerine yapılan, genişletici ve verimlilik arttırıcı katkı şeklinde algılanmaktadır.

Diğer taraftan, bölgenin bulunduğu ülke dışında, özellikle bölgenin ekonomik ilişkiler içinde bulunduğu öteki ülkelerle ticaret ve üretim koşullarının değişmesi de bölge dışı ekonomik faktörler arasında sayılabilmektedir. Örneğin; bölgenin üretmekte olduğu mal ve hizmet talebinin Dünya piyasalarında artması bu bölge için bir avantaj iken diğer bölgeler için dezavantaj olarak değerlendirilmektedir.

Üretimde verimliliğe yol açarak üretilen mal ve hizmetlerde katma değeri arttıran teknoloji, bir diğer bölgesel fark yaratan ekonomik unsur olmaktadır. Ürün veya üretim sürecinde ortaya çıkan teknolojik yeniliğin ilk doğduğu bölgeler, bu avantajlarını en iyi şekilde kullanmaya çalışırken, diğer bölgeler geri kalmamanın hesapları içine girmektedir. Bu noktada, bölgesel açıdan asıl önemli hususun, teknolojik yeniliklerin ürün bazında ortaya çıkması olduğu değerlendirilmektedir (Rees, 1989; 60). Bunun dışında haberleşme ve ulaştırma gibi alanlarda meydana gelen teknolojik yenilikler ve yapılan icatlar, bölgesel kalkınma açısından önem arz etmektedir. Günümüzde, haberleşme sektöründeki gelişmeler, üretimde ve ürünlerin biçiminde, üreticiler tarafından üretim araçlarına ve ekipmanlarına yapılan harcamaların yapısında değişikliklere neden olduğu gibi pazarlamada da başarıyı getiren önemli bir etken olmaktadır (Somuncu, 1998; 90). Bu açıklamalar ışığında, “bölgenin dışında gerçekleşen ve bölgesel kalkınmayı yönlendirenlerce kontrol edilemeyen bir takım iktisadi faktörlerin kalkınmaya çalışan bölgeler üzerinde olumsuz etkilerinin olduğu muhakkaktır” sonucuna varılmaktadır.

2. Bölge Dışı Siyasi Faktörler

İnceleme konusu yapılan bölge dışı siyasi faktörler, iki kısma ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi, ülkenin kendi politik koşullarından ve uygulama alanındaki araç seçimlerinden kaynaklanırken, ikincisi bölgenin bulunduğu ülke dışındaki siyasi ortamdan etkilenmektedir. Ülkenin kendi şartları, yönetimi elinde bulunduran yürütme organlarının ekonomi konusundaki düşünce ve programlarıyla ilgili olmaktadır. Böyle bir durumda konuya her ülkenin yaklaşımının farklı olacağı değerlendirilmektedir. Kimi ülkelerde kaynakları optimal dağıtmanın yolu sosyalizm olarak benimsenirken, kimi ülkelerde tercih serbest piyasa ekonomisinden yana kullanılmaktadır. Burada konu, sadece serbest piyasa şartlarının uygulandığı üniter yönetim esasına dayalı ülkelerle sınırlı tutulmaktadır.

Somuncu'ya göre planlı kalkınma politikası izleyen bir ülkede, bölgesel kalkınma planlamasının yapılması ve uygulanması aşamasında, ülke idaresinde kullanılan araç seçimleri, farklı iktisadi görüş ve programlara sahip siyasi partilerin yürütmeye gelmeleriyle değişikliğe uğramaktadır (Somuncu, 1998; 82). Bu bağlamda eski hükümetlerin politikalarının devamlılığının sağlanması için, bölgesel kalkınma yolunda atılması gereken adımların ana çerçeveleriyle yönlendirilmiş bir

strateji belgesinin, devlet politikası olarak benimsenmesi şart olmaktadır. Bu şart yerine gelmediği takdirde, her hükümet değişikliğinden sonra bölgesel kalkınma politikasında ve araç seçiminde yaşanacak farklılıklar, hem kaynak israfına hem de amaçlanan hedeflerden uzaklaşılmasına neden olmaktadır. Hükümetler, bölgesel iktisadi kalkınmayı sağlamak için bir çok politika aracına sahip bulunmaktadır. Stilwell'e göre bunlar; harcama politikası, fiyat politikası, kontroller ve faktör mobilitelerini arttırmaya yönelik tedbirler şeklinde sıralanmaktadır (Stilwell, 1972; 61). Genel veya özel etkili bu politikaların belli bölgelerin kalkınması için uygulanmasına karşın başka bölgelerde toplanması, söz konusu bölgelerin gelişimine imkan sağlarken, amaca yönelik bölgenin geri kalmasına sebebiyet vereceği değerlendirilmektedir.

Öte yandan, bölgenin yer aldığı ülkenin dışındaki ülkelerin siyasi koşulları da bölgesel dengesizlik yaratan faktörler arasında bulunmaktadır. Burada, bölgenin ekonomik ilişkiler içinde bulunduğu diğer ülkelerle üretim ve ticaret imkanlarının daralması sonucunda ortaya çıkan olumsuzluklar kastedilmektedir. Örneğin; Körfez Savaşı öncesinde, Irak'la komşu ülkelerin ilgili bölgeleri arasındaki ticaret hacmi önemli boyutlardayken, savaş sonrasında oldukça daraldığı bilinmektedir. Sözü edilen bu unsur, Türkiye'de geri kalmış bölgeler arasında değerlendirilen Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin kalkınmasını da ertelemektedir. Diğer yandan, Kuzey Irak'ta oluşan otorite boşluğu sonrasında, bölücü terör örgütünün bölgedeki faaliyetlerinin artması, bölgesel gelişme açısından çok önemli olan üst yapı yatırımlarının bölgeye akması önündeki en büyük engellerden bir tanesi şeklinde değerlendirilmektedir.

3. Bölge Dışı Sosyal Faktörler

Erkan'a göre, dinamize toplumsal bütünün parçalarından biri olan sosyal alan, toplumu oluşturan birey ve toplumsal grupların, diğer birey, toplumsal grup ve toplumla karşılıklı ilişkilerini içermektedir (Erkan,1998; 8). Tanımlanan sosyal alan kavramı, geçmişte sanayi toplumunun gereklerine göre şekillenerek toplum içerisinde sınıflaşmalara yol açmaktadır. Kitleleri yönlendiren standart ideolojiler ve politikalar oluşmakta, sanayileşme sürecinde oluşan kentler, yeni bir iş kültürü yaratmaktadır (Erkan,1998; 35). Bu bağlamda, sanayinin işgücü ihtiyacını karşılamak için kentlere akın eden kırsal topluluklarla birlikte, kent içi sosyal

farklılaşmayı yansıtan yeni bir sentezin olduğu bilinmektedir. Başlarda sosyal zıtlaşmanın görüldüğü bu alanda, bazı ülkelerde uzlaşma sonucu çözümlere ulaşılmaktadır. Ancak süreç, bu ülkeler içinde dahi homojen bir gerçekleşme oranına sahip olmamaktadır. Uzun dönemde ulaşılan uzlaşmacı toplumsal yapının ortaya çıktığı bölgeler, personel altyapı açısından çekim merkezleri haline gelmektedir. Çatışmanın devam ettiği bölgelerse bireylerin ilgisi dışında kalarak kalkınma yarışında geriye düşmektedir.

III. Bölgesel Eşitsizlik Sonucunda Oluşan Bölge Tipleri

A. Genel Olarak Bölge Kavramı

Etimolojik kökleri Latince, regio yani; çevre, alan anlamına gelen bölge, çok boyutlu, çok anlamlı ve sınırları oldukça güç çizilebilen bir kavram olmaktadır (Mengi, 2001; 23). Tarihsel olarak bölge kavramının içeriği ve tanımı dönemlere göre farklılıklar göstermektedir. Çiftçilerin toprak, topografya ve iklim koşullarının benzerliklerine göre bazı yerleri aynı isimle tanımlamaları ile çok eski dönemlerde başlayan bölge kavramının, aynı zamanda bir mekan parçasının diğerinden farklarını belirtmek için kullanıldığı da bilinmektedir. Ticaret, dinsel ve yönetsel etkinliklerin değişmesinin ise, mekan parçalarının yalnızca nitelikleri ile değil, üzerinde oluşan ilişkilerle de tanımlanmasına neden olduğu görülmektedir. Ancak, bilimsel anlamda bölge tanımlamasının 18. yüzyılda gerçekleştiği tespit edilmektedir. Haritacıların sınır tanımlamaları yapmaya çalışırken su havzalarının belirli bir bütünlük gösterdiğinin farkına vardıkları ve ilk bölge tanımlarının nehirler ve dağ zirveleri tanımlanarak yapıldığı saptanmaktadır (Eraydın, 2003; 126). Kalkınma anlayışının olgunlaştığı İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise, şehirler onarılıp, sanayi geliştikçe sosyo-ekonomik gelişmenin başladığı, köylerden şehirlere göçlerin arttığı, bunun sonucu olarak, şehirleşme hareketlerinin hızlandığına şahit olunmaktadır. Bu noktada şehirleşmenin nedenlerini ve getirdiği problemleri incelemek, çözümlmek ve nihayet uygulama olanaklarını araştırıp bulmanın, alışlagelmiş şehir planlaması anlayışı ile olamayacağından hareketle, yeni bir teknik olan bölge planlamanın devreye girdiği değerlendirilmektedir (Taneri, 1986; 5). Bu anlamda bölge planlamanısa bölge kavramının yeniden tanımlanmasına neden olduğu görülmektedir.

Genel olarak bölge, belirli kriterler bakımından homojen mekan parçası şeklinde tarif edilmektedir. Bu tanımın analizi, bölge kavramının içeriğini açıklamak bakımından faydalı olmaktadır. Bölgeler, yeryüzünde belirli özelliklerin bir araya gelmesi ile ortaya çıkan sahalar olarak bilinmektedir. Ancak, bazı kriterler bakımından homojen görünen bu sahalar içerisinde ve hatta en ufak saha “mekan” birimi içinde bile bir farklılaşma ortaya çıkabilmektedir. Bütün mesele, mekana hangi kriterlerden bakıldığıyla alakalı olmaktadır. Bundan dolayı, bölge kavramı bir genelleştirme olmaktan öteye geçememektedir. Gerçekten, yeryüzünde hiçbir yer; bir diğer yere tıpa tıp uymamakta ve benzememektedir (MGK, 1993; 15). Bu anlamda ortaya konulan zorluğu Walter Isard şu şekilde tanımlamaktadır:

“Bir bölgede incelemede bulunan kimse, çalışması sırasında bölgede karşılaştığı bir sürü problem karşısında adeta şaşkına döner, örneğin bir problem o bölgede kar gayesiyle özel şahıslar tarafından işletilen belirli endüstrilerin en verimli şekilde nasıl işletileceği hususu ile ilgili ise, diğer yakın bir problem de o bölgede yaşayan insanların hayat şartlarını yükseltmek yani nüfus başına düşen geliri arttırmak ve belki de o bölgedeki gelirin daha adil bir şekilde dağılımını sağlamak şeklinde ortaya çıkabilir. Bunların yanında bir toplumun çalışma gücü ve gelirini ölçme ile ilgili çalışmalar adeta birer yardımcı problem halinde yer alabilirler. Bütün bunlara, ek olarak o memleketin iş hayatında veya Dünya iş hayatında ortaya çıkacak gelişme ve daralmaların bu bölgedeki iş hayatına yapacağı etkileri hafifletmek veya gidermek yolundaki çalışmalar da bir problem olarak ortaya çıkabilir. Nihayet akla gelebilen dördüncü problem ise, bütün bölgeleri içine alan bir sistemin sınırları içinde, belirli bir bölgedeki sınai kalkınmanın planlanması olabilir. Bütün bunların haricinde ve aşağı yukarı bütün bölgelerin karşılaştığı en önemli kritik problem ise bir bölgedeki kıt kaynakların en verimli bir şekilde işletilmesi konusunu kapsamaktadır.” (ODTÜ-İktisadi Kalkınma Seçme Yazılar, 1966; 371).

Fisher ise bölge için şöyle bir tanımlama yapmaktadır: “Bence birçok durumda araştırmalara en fazla faydalı olan bölge, iktisadi kalkınma bölgesi diye adlandırabileceğimiz ve bölgeyi şimdiki iktisadi seviyesinden belirlenmiş iktisadi hedeflere yönlendirecek politika, program ve faaliyetlerin geliştirilmesine imkan sağlayan sahalardır.” (Fisher, 1955; 6).

Avrupa Birliği için bölge; coğrafi, ekolojik, ekonomik, kültürel, etnik, kentsel ve yönetsel açıdan benzer, yakın, bütün olan alan parçaları olmaktadır (Mengi, 1998; 43). Tanıma dikkat edilecek olursa, çevre ve coğrafi olanlar dışındaki kriterlerin sosyal olarak belirlendiği görölmektedir. Türkiye'nin idari yapılanmasında ise bölge esaslı bulunmamaktadır. Buradaki ayırım, bölgesel politikaya hizmet amaçlı olmayıp, coğrafi gerekçelere dayanmaktadır (Şen, 2004; 29).

Göröldüğü gibi yazında, bölge kavramının tanımlanmasına yönelik değişik yaklaşımlar ve bunların sonucu olarak farklı tanımlar yer almaktadır. Çalışmada ise genel kabul görmüş bir ayırma gidilerek tanımlama yapılmaktadır. Bölgeler, ilk grupta ekonomik yapıları, ikinci grupta ise ekonomik gelişme düzeyleri esas alınarak tanımlanmaktadır. Ele alınacak olan bu tanımların yapılmasını zorunlu kılsa, kuşkusuz bölgesel farklılık yaratan ve yukarıda ele alınan faktörler olmaktadır.

B. Ekonomik Yapılarına Göre Bölgeler

Bölge kavramının bu şekilde bir ayırımı, belirli bir zamanda ve mekanda bölgelerin durumunu ortaya koymasına rağmen, ekonomik yapıyı belirli bir süreç içerisinde değerlendirmemektedir. Diğer bir ifadeyle bu şekildeki bir ayırım, statik bir yaklaşım olmaktadır (İldırar, 2003; 9). Ekonomik yapı özelliklerine göre bölgeler, homojen bölge, kutuplaşmış bölge ve plan bölge olmak üzere üç başlık altında toplanmaktadır.

1. Homojen Bölge

Homojen bölgenin tanımını verebilmek için, öncelikle homojen kavramının anlamına değinmek gerekmektedir. Homojenlik "bütün öğeleri aynı yapıda veya aynı nitelikte olan, bağdaşlık" manasına gelmektedir (Birben, 1997; 3). İşte bazı bölgeler de bu şekilde benzer özellikler göstermektedir. Temel göstergeleri, belirlenmiş bir standart sapmanın dışına çıkmayacak şekilde gruplandırılan bu bölgeler homojen bölgeleri oluşturmaktadır (Güngör, 1991; 21). Öyleyse homojen bölge, "seçilen bir veya birden fazla ölçüte göre, aynı seviyede olan ve birbirini takip eden kesimlerin oluşturduğu bölge" şeklinde tanımlanmaktadır (Canlı, 2001; 5). Bölgeleri homojenleştiren bu ölçütler, benzer üretim yapıları, homojen tüketim kalıpları ve işgücünün mesleki dağılımı gibi faktörleri içerirken, sosyal davranış kalıpları veya

benzer politik bakış açısı gibi ekonomik olmayan değişkenlere de bağlı olabilmektedir. Homojen bölgelerin tanımlanmasında kullanılan bir diğer faktör, bölgelerdeki kişi başına düşen gelir seviyesi olmaktadır (Richardson, 1969; 224). Bu kriterlere ek olarak, eğitim düzeyi, işsizlik oranı, endüstriyel işletme sayısı ve kentli nüfus oranı da sayılabilmektedir.

Bölge planlama açısından, homojen bölgeleri belirlemenin önemli bir nedeni zirai planlama ile ilgili olmaktadır. Zirai yapı için homojen alanların tanımlanması, ortaya konulacak politika seçimi için anlamlı olmaktadır. Böyle bir bölgeyi tanımlamada; belirli bir ürün tipinin hakimiyeti, doğal bitki örtüsü, toprak benzerliği, yağış rejimi, iskan şekli gibi kriterler kullanılmaktadır (Tekeli, 1972; 49).

2. Kutuplaşmış Bölge

Bilindiği gibi ekonomik gelişme bir ülkenin her yerinde aynı hızla başlamamaktadır. İktisadi gelişmenin çok yönlü ve çeşitli sebeplerle belli bölgelerde yoğunlaşması, bazı bölgeleri ekonomik bakımdan avantajlı olmayan bir hale getirmektedir (Aktürk, 1997; 14). Bu anlamda, kutuplaşmış bölge, çeşitli yöreleri tamamlayıcı karakterde ve egemen olan heterojen bir merkez olmaktadır (Yılmaz, 1995; 11). Bu merkezle başka bir merkez veya merkezle çevresi arasındaki iktisadi ilişkilerin derecesi, merkezin tesir alanına, çevrenin genişliğine ve çevre ile merkez arasındaki iktisadi ilişkilerin yoğunluğuna göre değişebilmektedir (MGK, 1993; 17). Bu noktada kutuplaşmış bölgeler, homojen bölgelerin aksine, dinamik bir incelemeyi gerekli kılmaktadır.

Bölgesel kutuplaşma unsurlarının araştırılmasının, Fransa'da düşünüş ve davranış temeli bulan "Gelişme Kutbu" kavramının ortaya çıkmasına yol açtığı değerlendirilmektedir. Buna göre gelişme, her yerde aynı zamanda meydana gelmeyip, gelişme kutup ve noktalarında değişen şiddetlerde ortaya çıkmaktadır. Gelişmenin dağılışı ise, çeşitli yollarla gerçekleşmekte ve tüm ekonomi üzerinde farklı etkiler oluşturmaktadır. Kavram, bu etkilerin belirlenmesi konusunda yeterli ölçüde açık olmadığı için tartışmalara konu olmaktadır (Yıldırım, 2002; 32). Farklı tartışmalar, bölgesel gelişme olgusunun bir tek nedene değil, yukarıda değinildiği gibi bir çok faktörün bir araya gelmesi ve karşılıklı etkileşimine bağlı olduğunu göstermektedir. Belirli bir mekan parçasında, bu faktörlerde farklılıklar varolduğu

sürece bölgesel eşitsizliklerin oluşacağı ve sonuçta ortaya farklı yaklaşımlarla açıklanmış bölge tanımlarının çıkacağı değerlendirilmektedir.

3. Plan Bölge

Plan bölge, “bölge içinde veya dışında olan planlama otoritesinin sınırlarını çizerek belirlediği ve bu sınırlar içinde bölgesel politikaların uygulanabilme imkanlarının sağlandığı alanlar” şeklinde tanımlanmaktadır. Diğer bir tanıma göre plan bölge, “kalkınma planlarının hazırlanmasına yardımcı olmak, uygulanmasını kolaylaştırmak ve bölgenin kalkınmaya katılmasını sağlamak amacıyla tespit edilmiş bölge” olmaktadır (Erkal, 1982; 19). Gerek homojen gerekse kutuplaşmış bölgeler geçmişte ortaya çıkmış rakam ve ilişkilere göre belirlenirken, plan bölgeler, bugünkü gelişme farklılıklarına bakılarak ve geleceğin ihtiyaçları hesaplanarak ortaya konulmaktadır.

Plan bölgeler, tüm ülkeyi kapsadığı gibi belli bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik farklarının üstesinden gelmek için belirlenen sahalar da olabilmektedir. Ulusal plana mekan boyutunu katmak için yapılan plan bölge tanımları daha çok Fransa’da kullanılmaktadır. İtalya, İngiltere, Almanya, Türkiye gibi ülkelerde, bölgesel planlamaya, ulusal planlamaya başlanmadan geçildiği ve sorunu olan bölgeler için kalkınma planları hazırlandığı tespit edilmektedir (Dinler, 1986; 97). Avrupa Birliği’nde yer alan hükümetlerse bazı özel sorunları çözmek veya ekonomik faaliyetleri bölgeler arasında dengeli dağıtmak amacıyla bölgesel kalkınma programları hazırlamaktadır. Bu programlar plan bölgelerde uygulamaya konulmaktadır. Ayrıca, Birlik yararına olan ulusal programlar ve özel birlik programlarının her ikisi de Avrupa Birliği’nin Bölgesel Kalkınma Politikası uygulamalarında yer almaktadır (Güngör, 1991; 22).

C. Ekonomik Gelişme Düzeylerine Göre Bölgeler

Bölgesel yakınsama yerine bölgelerarası ıraksamanın ortaya çıktığı günümüzde, ülkeler çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflamalardan bir tanesi azgelişmiş ülke, gelişmekte olan ülke ve gelişmiş ülke ayrımı olmaktadır. Ülkeler gelişme düzeylerine göre nasıl bu şekilde ayrıma tabi tutuluyorsa, bu ayırım bölgeler için de yapılabilmektedir. Hatta günümüzdeki hızlı teknolojik ilerlemeler,

ekonomik gelişmeleri daha da farklılaştırmakta ve ayırım sayısını arttırmaktadır (MGK, 1993; 18). Bu bölümde, dörťlü bir ayırma gitmek suretiyle konunun açıklanmasına çalışılmaktadır.

1. Gelişmiş Bölge

Sahip olduğu ekonomik ve sosyal kaynakları etkin ve verimli biçimde kullanan ve az gelişmiş bölgelerden bir takım özellikleriyle ayrılan, en önemlisi kişi başına gelir düzeyi ülke ortalamasının üzerinde olan (örneğin 7500 \$ ve üstü) bölgelere gelişmiş bölge denilmektedir. (Yıldırım, 2002; 36). Bu bölgenin gelir seviyesi ve gelir artış hızı yüksek olduğu gibi, sosyal ve kültürel göstergelere göre de bölge gelişmiş bir özellik taşımaktadır. Nitekim bölgedeki nüfusun ortalama kültür seviyesi ve eğitim düzeyi yüksek, sosyal sigortalı oranı da fazla olmaktadır (MGK, 1993; 18).

Bu tip bölgelerde üretim faktörlerinin miktarı ve verimliliği fazla olduğu için üretilen hasılanın diğer bölgelere göre daha fazla olması doğal karşılanmaktadır. Üretilen mal ve hizmetlerin fazla olması sonucunda, elde edilen gelirin diğer bölgelerin gelirinden fazla olması beklenmektedir. Bu bölgelerde, gelirin fazla olması, beraberinde tasarrufları arttırarak yatırımların çoğalmasına imkan vermektedir. Yatırım düzeyinin fazlalığıyla birlikte istihdam düzeyi de yüksek seyretmektedir. Bunun doğal sonucu olarak diğer bölgelerden bu bölgelere faktör akımı gerçekteşmektedir. Gelişmiş bölgenin bu niteliği kazanması, evvela o bölgenin doğal altyapısı, sonra maddi altyapısı, son olarak da personel ve kurumsal altyapısı ile ilgili bulunmaktadır. Bunlardaki yeterlilik, bölgenin üstyapı bakımından da zenginleşerek gelişmişlik düzeyinin artmasına yardımcı olmaktadır. Bu faktörlerdeki gerilik ise bölgenin azgelişmiş bölge olarak tanımlanmasına neden olmaktadır.

2. Gelişmekte Olan Bölge

Gelişmekte olan bölge, “gelir seviyesi itibari ile ülke ortalamasının altında ve bu bakımdan az gelişmiş bölge” şeklinde tanımlanmaktadır. Fakat gelişme hızı bakımından ülke ortalamasının üstünde olduğu için gelişmekte olan, biraz gelişmiş bir bölge olmaktadır. Bu tür bölgelerin gelişme potansiyeli bulunmaktadır. Bu potansiyel, uzun süre harekete geçirilemediği için bölge az gelişmiş niteliğinden

sınırlanamamaktadır. Bölgede mevcut yeraltı ve yerüstü kaynaklarının bilinmemesi veya yeterince değerlendirilmemesinin yanı sıra, bölgeye özel veya kamu yatırımlarının çekilememesi, mevcut insan gücü kaynaklarından faydalanılmaması sonucu bölge azgelişmişliğini sürdürmesine rağmen, gelişmesini de devam ettirmektedir (MGK, 1993; 18).

Bu tür bölgelerde, kalifiye iş gücünün sanayide istihdam imkanları sınırlı olmaktadır. Sendikalı işçi sayısı, geri kalmış bölgelerden biraz daha fazla durumda bulunmaktadır. Gelişmiş bölgelere iş gücü akımı, geri kalmış bölgeler kadar olmamakla beraber, devam etmektedir. Üretim faktörlerinin birim başına verimi düşük olduğundan, bölgelere yatırım isteği sınırlı kalmaktadır. Öte yandan okuma-yazma oranı düşük, bilim adamlarının sayısı yetersiz seviyede bulunmaktadır (Yıldırım, 2002; 35).

3. Azgelişmiş Bölge

Azgelişmiş bölge, gelişme potansiyelini kaybetmiş veya gelişme avantajları olmayan bir bölge şeklinde tanımlanmaktadır. Azgelişmiş bölge; belirli bir süre içinde sosyal ve ekonomik göstergeler açısından başka bölgelerle karşılaştırıldığında iktisadi avantajlarının bulunmaması ile dikkati çekmektedir. Gelir seviyesi ve gelir artış hızı, diğer bölgelerin gelir seviyeleri ve gelir artış hızlarından düşük olmaktadır (MGK, 1993; 19). Gelir seviyesi düşük olduğundan sermaye birikimi yetersiz olmakta ve yatırımlar düşük seviyede seyretmektedir. Nihai ölçü olan gelir seviyesindeki düşüklük yanında, okuma- yazma oranının da çok düşük olduğu görülmektedir. Bilim adamı, kalifiye eleman, uzman ve teknisyen miktarı yeterli seviyede bulunmamaktadır (Çataloğlu, 1976; 34). Hakim olan iktisadi faaliyet tarım olduğu ve makineli tarıma yeterince geçilemediği gözlemlenmektedir.

Azgelişmiş bölgeler, sadece azgelişmiş ülkelerde bulunmamaktadır. Gelişmiş ülkelerde, örneğin İngiltere'nin İskoçya, Galler ve Güneybatı'sında sınai gelişmeden çok az yararlanmış geniş alanlar görülmektedir (Stilwell, 1980; 16). Aynı şekilde İtalya'nın güneyi, İsveç, Norveç ve Finlandiya'nın kuzeyi ile Hollanda'nın doğusu buna örnek olarak gösterilmektedir. Yeteri kadar sanayileşmemiş olan bu bölgelerin sorunlarının çözümü için tek yol, buralarda sanayi işletmelerinin yerleşmesini sağlamaktan geçmemektedir. Bu bölgeler ya coğrafi konumları yada iklim ve öteki

kuruluş yeri faktörleri yönünden, sanayileşme için elverişsiz olabilmektedir. Bu bölgelerin gelişmesi için, yöresel verimliliğin yüksek olduğu turizm, madencilik gibi sektörlerin özendirilmesi gerekmektedir (Dinler, 1986; 125).

4. Potansiyel Bakımdan Azgelişmiş Bölge

Potansiyel bakımdan azgelişmiş bölge, gelişme potansiyelini kaybetmiş bölge şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tip bölgelerin kişi başına düşen gelir seviyeleri geçmişteki ülke ortalamasının üstünde seyretmiş olabilmektedir. Ancak gelişmenin, ülke ortalamasının altında bulunduğu için bu bölgelerin, gittikçe refah içindeki durumlarını kaybedecekleri ve az gelişmiş bölgeler arasına katılabilecekleri değerlendirilmektedir. Bu durumda olan bölgeler, gelişme potansiyellerini yitirdikleri için az gelişmiş bölge haline gelmektedir (MGK, 1993; 19).

İngiltere'de Yorkshire, İskoçya'nın bazı kısımları, Merseyside bölgesi, duraklamış bölgelere tipik birer örnek teşkil etmektedir. Bu tür bölgelere, Kıt'a Avrupa'sından diğer örnekler, Belçika'da Walloon bölgesi ile Almanya'da Ruhr Havzası (İkinci Dünya Savaşı Sonrası) olmaktadır. Daha önce hareketli duraklayan bu bölgelerin duraklaması, çeşitli nedenlerden kaynaklanmaktadır. Birincisi, bu bölgelerdeki sanayiler, ekonomik gelişme ile birlikte gerileyen sanayiler niteliğine bürünmüş olabilmektedir; ikincisi, bölge gelişen ulaşım teknolojisine göre pazara olan yakınlık üstünlüğünü, başka merkezlere kaptırabilmektedir (Dinler, 1986; 125). Üçüncüsü, sınai faaliyetleri sürdürecekt fiziki altyapı yetersiz seviyede seyredebilmektedir (Tavgaç, 2001; 10). Bu tip bölgelerde uygulanan bölgesel politika araçlarının amacı, yeni endüstrilerin oluşturulması ve fiziki altyapının yeterli bir duruma getirilmesi şeklinde özetlenmektedir. Ayrıca, gerileyen sanayi dallarında işsiz kalan aktif nüfusa, getirilen mesleki eğitim programlarıyla, kurulan yeni endüstrilerin talep ettiği becerilerin kazandırılması gerekmektedir (Aktürk, 1997; 13).

IV. Bölgesel Kalkınma Teorilerinin Evrimsel Gelişimi

Bölgesel gelişme teorilerine ilk katkıların 19. yüzyılın başlarında ortaya çıktığı bilinmektedir. Bu dönemde ortaya atılan teoriler, bölgesel gelişmenin zaman boyutunu dikkate almayan statik modeller olmaktadır. Bu nedenle, sözkonusu teoriler, bölgesel gelişme ile ilgili sorunları çözmekte yetersiz kalmaktadır. Teorilerin

bölgesel gelişme sorunlarına etkin çözümler üretmeleri, ancak zaman boyutunun da analize dahil edilmesiyle kurulacak dinamik modeller sayesinde mümkün olmaktadır. (Şen, 2004; 56) Bu bölümde, bölgesel farklılıkları azaltmaya yönelik bölgesel gelişme teorileri eski ve yeni yaklaşımlar başlıkları altında incelendikten sonra, bölgesel kalkınma stratejisi ekseninde bölgesel politika amaç ve araçlarının tartışılmasına geçilmektedir.

A. Bölgesel Kalkınmaya Yönelik Eski Yaklaşımlar

1. Alan Kullanımı ile İlgili İlk Modeller

Bu alanda yapılan çalışmaların temeli 18. yüzyıla kadar dayanmaktadır. Cantillon, "Ticaret Üzerine Genel Bir Deneme" adlı, 1775 yılında yayınlanan yapıtında, başkentlerin, kent ve kasabaların hiyerarşisi üzerinde incelemeler yapmakta ve kentlerin bulunduğu coğrafi yöre ile taşıma giderleri arasındaki ilişkileri saptamaya çalışmaktadır. Adam Smith, "Milletlerin Zenginliği" adlı eserinde ulaşım olanaklarına önemli yer vermektedir. Bu yazar da R. Cantillon gibi, kentlerin oluşması sorunları ve bir yerleşme merkezinin önemi ile ülkenin öteki bölümleri arasındaki ilişkilerin yoğunluğu arasında orantı kurmaya çalışmaktadır (Dinler, 1986; 8).

1826 yılında geliştirdiği alan kullanım teorisi ile Alman Von Thünen ise mekansal ekonominin kurucusu sayılmaktadır. Thünen'in modelinde, alandaki her bir yer, toprak şartları, yükselti, coğrafi konum gibi bir takım değişik faktörlerce karakterize edilmektedir. Alan kullanım teorisyenleri için en önemli unsur, taşıma maliyetleri olmaktadır (Fujita ve Thisse, 2005; 63). Thünen'e göre, kent merkezinden itibaren üretim bölgeleri, taşıma harcamaları ile orantılı olarak birbirini izlemektedir. Homojen bir alanda taşıma harcamaları her yöne doğru aynı olduğu için, farklı ürünlerin üretim alanı birbirinden daireler şeklinde ayrılmaktadır. Ürünlerin yerel fiyatı, kentlerden uzaklaştıkça ulaşım giderleri kadar azalmakta ve belirli bir uzaklıktan sonra sıfıra inmektedir (Dinler, 1986; 11-12).

Von Thünen'in açtığı yolda ilerleyen bir diğer teorisyen Alfred Weber olmaktadır. Weber'e göre, hammaddeye ulaşım ve taşıma maliyetlerinin düşük

olduğu bölgelerde yatırımlar yoğunlaşmaktadır (Elmas, 2001; 16). Dolayısıyla bu bölgeler, uygun kuruluş yerleri olarak adlandırılmaktadır.

Walter Christaller ile August Lösch'ün ise olaya farklı açıdan yaklaşarak, ülke bütünü içinde her yerleşim biriminin bir kademelenme içinde yer aldığı ve yerleşim birimlerinin bir üst kademede yer alan merkezlere hizmet açısından bağımlılığını açıklamaya yönelik, merkezi yerler kuramını geliştirdiği görülmektedir (Ünlüsoy, 1985; 18). Bu kuram, kaynakların ve nüfusun eşit dağıldığı varsayımına dayanmaktadır. Merkezi kent, çevresindeki uydu kentlere ürettiği mal ve hizmetleri satmakta, uydu kentler ise bu mal ve hizmetleri daha küçük yerleşim birimlerine göndermektedir (Şen, 2004; 57). Christaller'in gözlemleri, mekansal yapı ve düzen teorisinin oluşturulmasını sağlaması açısından büyük önem arz etmektedir (Richardson, 1969; 156).

August Lösch'ün, 1940'lı yıllarda Christaller'in çalışmasını geliştirerek gerçek bir genel denge modeline en yakın ve en gelişmiş ekonomik alan analizini yaptığı tespit edilmektedir. Bu anlamda Lösch'ün, öncelikle kentsel kademelenmeye ilişkin soyut ve ideal bir kuram geliştirdiği, görünen düzensizliği açıklamaya çalıştığı bilinmektedir (Ünlüsoy, 1985; 24). Lösch'ün Christaller'dan ayrılan yanı ise, kentlerin hiyerarşik yapısını incelemeye merkezi kentten değil, işletmelerin pazar alanlarından başlamış olmasından kaynaklanmaktadır (Hoover, 1971; 127). Merkezi yerler kuramı, şematize ettiği mekansal formun yeryüzünün hiçbir yerinde fiziki şartlardan dolayı görülememesi ve gelişmiş ekonomilerde ulaşım sistemlerinin gelişmesiyle birlikte merkezi yerlerin etki alanlarının üst üste binmesi gibi sebeplerden dolayı eleştiriye uğramasına rağmen, kentleşmenin mekansal dağılımını sınırlı da olsa açıklayabilmesi itibariyle önemli arz etmektedir (Ünlüsoy, 1985; 28).

Bu ilk teoriler ekseninde ortaya konan ve ülke planlamasında kullanılan bir diğer modelse, "Gelişme Aksları ve Şehirselle Gelişme Merkezleri" adlı model olmaktadır. Bu konudaki ilk yayının, eski Federal Almanya'da Ülke Düzenleme Komisyonu (Beirat für Raumordnung) 'un 28.Ekim.1971'de yayınladığı, "Batı Almanya'da Mekansal Gelişmelerin Hedefleri" adlı eser olduğu tespit edilmektedir. Burada, şehirselle gelişme merkezleri, belli yönetim birimleri içindeki limit değerler ile sınırlıyken, gelişme aksları, şehirselle gelişme merkezinin belirli bir zaman zarfında alt yapısının programlandırılarak geliştirilmesini ifade etmektedir (Göçer, 1977; 4). Bu

anlamda Newton'un yer çekim yasasından hareketle her bir merkezin çekim alanı hesaplanarak gelişme planları yapılabilmektedir.

2. Keynesyen Bölgesel Büyüme Modelleri

1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın, talep yetersizliğinden ortaya çıktığı ve Say Kanunu'nun bu talep yetersizliğini açıklamakta yetersiz kaldığı bilinmektedir (İlkin, 1988; 320). O dönemde Dünya ekonomik şartlarının değiştiği, ekonomistler ve politika yapımcılar arasında işbirliğine dayalı politikaların oluşturulması ve Dünya gelirinde adaleti yayacak kurumların kurulması gibi konularda anlaşmazlıkların ortaya çıktığı tespit edilmektedir (Thirwall, 1995; 14). Böyle bir ortamda Keynesyen analiz, ekonominin talep yönünü öne çıkartmakta, bu durum Keynesyen Bölgesel Büyüme Modelleri'ne de yansımaktadır. Keynesyen Bölgesel Büyüme Modelleri, Bölgesel İhracat Modelleri ve Bölgesel Yatırım Modelleri olmak üzere iki grupta ele alınabilmektedir.

Keynesyen Bölgesel İhracat Modeli'ne göre, bölge gelirindeki artışlar bölgenin ihracatının bir fonksiyonu olmaktadır. Bölge tüketimi ve ithalatı da, gelir artışlarının bir fonksiyonu olarak belirlenmektedir. Başka bir deyişle; bölgesel ihracat faaliyetleri, bölgesel gelir artışlarının temel belirleyicisi durumunda bulunmaktadır. Ekonomik analizlere konu olan bu modelde, büyümenin ekonomik temeli, bölgenin ihracatı olmaktadır. Bölgenin geliri, bölgede gerçekleşen tüketim, yatırım, ihracat ile ithalatın toplamından oluşmaktadır (Göçer, 2002; 14). Keynesgil çarpan analizinden kaynaklanan bölgesel ihracat modelinde, bölgenin ekonomik faaliyetleri, ihracata yönelik temel (basic) ve temel olmayan (non-basic) şeklinde ikiye ayrılmaktadır (Erkan, 1987; 9). Model sadece bir talep modeli olmakta ve ekonomik sistemin arz yönünü, yani kapasite sorunlarını dikkate almamaktadır. Bu yüzden model kısa dönemde, kullanılmayan üretim kaynaklarının varlığı durumunda geçerli olmaktadır (Göçer, 2002; 14).

Yatırım fonksiyonu içeren Keynesyen Bölgesel Yatırım Modeli'nin tipik örneğini ise Hartman ve Seckler'in geliştirdiği saptanmaktadır. Keynesgil denklemlerden yola çıkılarak oluşturulan bu modelde kesikli zaman analizi kullanılmaktadır. Model, bir yatırım fonksiyonu içermekle birlikte, bölgesel ihracat modelinin sahip olduğu yetersizlikleri göstermesine rağmen, bölgesel gelişmenin

özel sorunlarına inmekte yetersiz kalmaktadır. Modelin ulaştığı en önemli sonucunsa; büyüme olayını, kümülatif bir süreç şeklinde ortaya koyması olduğu değerlendirilmektedir (Erkan, 1987; 12).

3. Harrod-Domar Tipi Bölgesel Büyüme Modeli

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kapitalist Dünya ekonomisinin uzun dönemli ve sürekli bir büyüme ortamına girdiği saptanmaktadır (Göçer, 2002; 14). Bu ortamda, Keynes Modeli batılı hükümetlere iktisadi politika aracı olarak oldukça önemli ipuçları vermektedir. Ancak Keynes Modeli'nde, efektif talebin bir unsuru olarak düşünülen yatırımlar belli bir süre sonra üretim kapasitesi yaratmaktadır. Sonuçta kısa dönemde sağlanan arz-talep dengesinin uzun dönemde bozulma olasılığı bulunmaktadır. Burada akla gelen soru; bugün talep yaratan, ancak gelecekte arz-talep dengesini bozmaması gerekli yeni yatırımların hangi oranda artırılması gerektiği olmaktadır. Bu sorunun yanıtını Harrod ve Domar iki ayrı modelle ortaya koymaktadır (İlkin, 1988; 322). Domar, modelinde yatırımların gelir ve kapasite artırıcı etkilerinden bahsederken, Harrod kendi modelinde gerekli büyüme oranıyla gerçekleşen büyüme oranının eşitliğini denge şartı olarak ortaya koymaktadır (Savaş, 1986; 310; Hiç, 1967; 58). Modellere kişi başına hasıla artışını açıklayacak şekilde katkı sağlayan bilim adamı ise 1952 yılında yazmış olduğu makale ile Singer olmaktadır. Bu haliyle model, gelir artışının büyük bir kısmı nüfus artışıyla nötrlenen azgelişmiş bölgeler için daha ilginç bir hal almaktadır (İlkin, 1988; 330). Harrod-Domar tipi modeller Türkiye dahil pek çok ülkede plan modeli olarak kullanılmaktadır.

Harrod-Domar Modeli'nde, ekonominin dengeli büyüebilmesi için, bütün bölgelerin aynı büyüme hızına sahip olması gerekmektedir. Model'de bölgenin dış ticareti de dikkate alınabilmektedir. Bölgenin ithalatı, bölge gelirinin doğrusal bir fonksiyonu, ihracatı da dışsal bir büyüklük olarak alınmaktadır. Yukarıdaki modellerde, ekonomik sistemin üretim ve arz cephesi ihmal edilmekte ve daha çok talep cephesi inceleme konusu olmaktadır. Ayrıca bölgesel gelişmeyi belirleyen birçok bölgesel unsurlar ihmal edilmektedir. Aşağıda açıklanacak olan Neo-Klasik Bölgesel Büyüme Modelleri ise, Keynesgil Modeller'in ihmal ettiği bir alana yönelmektedir. Bu alan bölgesel büyümenin arz cephesi olmaktadır (Erkan, 1987; 14-15).

4. Neo-Klasik Bölgesel Büyüme Modelleri

Harrod-Domar Büyüme Modeli'nin kısıtları, ekonomistlere daha fazla esnekliğe olanak sağlayan teorilerini geliştirme imkanı sağlamaktadır (Kindleberger ve Herrick, 1983; 34). Bunlar, Post-Keynesyen Büyüme Modeli ve Neo-Klasik Büyüme Modeli olmaktadır. Post-Keynesyen Büyüme Modeli'nin, Kahn, Kaldor, Robinson, Malecki, Pasinetti, Champenowne ve Mirrlees tarafından ortaya konulurken, Neo-Klasik Büyüme Modeli'nin, Solow, Swan, Tobin, Hicks, Meade, Samuelson ve Uzawa tarafından geliştirildiği görülmektedir (Savaş, 1986; 331).

Neo-Klasik Büyüme Modeli, Neo-Keynesyen bıçak sırtı denge büyüme modelinin aksine, ekonomide aynı karar dengesinin devam edebileceğini savunmaktadır (İlkin, 1988; 327). Bu model, genelde Cobb-Douglas tipi üstel üretim fonksiyonu yardımıyla açıklanmaktadır. Bu üretim fonksiyonu, üretim artışını hesaplayabilmek için oldukça faydalı olmaktadır (Sato, 1996; 14). Söz konusu üretim fonksiyonu yoluyla Solow'un 1957'de yaptığı 1909-1949 yıllarını kapsayan çalışmada, ABD'deki özel tarım dışı ekonomik faaliyetteki işgücü başına gayri safi hasıladaki artışın % 87,5'unun teknolojik gelişmeden, geri kalan %12,5'unun ise sermaye birikiminden kaynaklandığı ifade edilmektedir (Han ve Kaya, 2004; 283). Buna göre, çıktı artışının, işgücünün miktar ve kalitesiyle sermaye stoğunun artması ve teknolojiye bağlı olduğu anlaşılmaktadır (Todaro ve Smith, 2003; 130).

Neo-Klasik iktisatçılar, bölgeler arasındaki dengesizliklerin üretim faktörlerinin ve malların fiyatlarından izlenebileceğini ifade ederken, üretim faktörlerinin ve malların tam hareketliliği varsayımı altında faktörler ve malların, fiyatların düşük olduğu bölgelerden yüksek olduğu bölgelere doğru akacağını ve sürecin bölgeler arası fiyat farklılığını ortadan kaldırmaya kadar devam edeceğini savunmaktadır. Bu, aynı zamanda bölgeler arası gelişme farklılığının ortadan kalkması anlamına gelmektedir. Çünkü, Neo-Klasikler bölgelerin her birinde faktör fiyatlarının eşit olması durumunda gelir seviyesinin de eşit olacağını varsaymaktadır (Altay vd., 2003; 16). Literatürde Kuznets Hipotezi olarak ifade edilen görüşe göre bölgeler arasındaki gelir farklılıkları önce artmakta, daha sonra da azalarak ters U biçimine bürünmektedir (Sivri vd., 2000; 384). Öte yandan, bölgelerarası dengenin sağlanması, gelişmiş bir ulaşım ve iletişim ağının kurulmasına bağlı olmaktadır.

Piyasa güçlerinin kusursuz rekabet, bütün fiyatlarda tam esneklik ve faktör fiyatlarının marjinal verimliliklerini yansıtmaları varsayımları altında, kendi kendine kararlı dengeye ulaşılabilirliğini belirten Neo-Klasikler, bölgesel farklılıkları ortadan kaldırmak için emeğin marjinal verimliliğinin düşük olduğu bölgelerden yüksek olduğu bölgelere doğru kaydırılması gerektiğini savunmaktadır (Altay vd., 2003; 16).

Neo-Klasik Bölgesel Büyüme Modelleri genel olarak değerlendirildiğinde, modellerin temel varsayımlarının bölgesel ekonomik analizlere uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Neo-Klasik Model'in varsayımları, ekonomik olayları nokta ekonomisi olarak ele almakta ve ideal koşullardaki çözümleri sunmaktadır. Ancak, bölgesel ekonomilerin temel karakterini yansıtabilmek, ekonomik sorunları mekan ekonomisine taşımakla mümkün olmaktadır (Erkan, 1987; 20).

5. İhracat Talep Modelleri

Neo-Klasik Yaklaşım'ın bölgesel büyüme farklılıklarını açıklamadaki en büyük eksikliğin ekonominin talep yönünü gözardı etmesinden kaynaklandığı görülmektedir. Neo-Klasik Yaklaşım'ın bu eksikliğini gidermek için, daha sonraları analizlerine talep faktörlerini de dahil eden ihracat talep modellerinin geliştirildiği görülmektedir (İldırar, 2003; 66). İhracat talep modelleri, kentlerin ve bölgelerin gelişmesini, mevcut üretim potansiyelinin değerlendirilerek, arttırılan üretimin ihraç edilmesi esasına göre açıklamaktadır. Bu modellere göre, bir bölgedeki gelişme, mevcut bölge dışında kalan yerlerin, o bölgenin mallarına olan talebine göre değişmektedir (Yıldırım, 2002; 149). Buna göre, bazı ihraç mallarında bölgelerin neden uzmanlaştığının açıklaması Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi'ne dayandırılmaktadır. Bu modeller aynı zamanda bölgesel ürün çeşidini ve ihracatta uzmanlaşmayı açıklamaya yönelik modeller olarak da nitelendirilmektedir. Bu bağlamda, Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi'nin yanı sıra Heckscher-Ohlin Teoremi'nin de baz alındığı bilinmektedir. Tüm bunlara rağmen Model, bölgenin ihracatına olan talebin belirlenmesinde sistematik bir açıklama geliştirememesi ve bu talebin gelir esnekliğini belirleyememesi sebebiyle eleştirilmektedir (İldırar, 2003; 67-68).

6. Kümülatif Nedensellik Modelleri

Neo-Klasik Bölgesel Büyüme Teorisi, bölgelerarasındaki büyüme farklılıklarının zamanla azalacağını (yakınsama) öne sürmektedir. Kümülatif nedensellik görüşünü savunanlar ise, bölgeler arasında ücret yada kişi başına gelir düzeyinde yakınsamanın, niçin oluşmayabileceğini açıklamaya yönelik modeller geliştirmişlerdir. Kümülatif nedensellik temelinde geliştirilen belli başlı modeller; Mrydal Modeli, Kaldor Modeli ve Dixon-Thirwall Modeli şeklinde sıralanmaktadır (İldırar, 2003; 68).

7. Dengeli ve Dengesiz Büyüme Modelleri

19. yüzyılın ikinci yarısında Friedrich List'in, ulusal sanayinin desteklenmesi ve dışa karşı korunması gerektiğini belirterek dengeli kalkınma görüşünü ilk defa ortaya koyduğu görülmektedir (Altay vd., 2003; 17). Daha sonra Allen Young'ın, 1928'de yayınladığı bir makalede konu üzerinde durduğu, yaklaşımın derinliğine incelenmesininse Rosenstein-Rodan, Nurkse, Lewis, Scitovsky gibi bilim adamlarınca yapıldığı tespit edilmektedir (İlkin, 1988; 80). Rosenstein-Rodan'a göre dengeli kalkınabilmek için optimum kaynak dağılımı üzerinde durmak gerekmektedir (Özgüven, 1988; 202). Nurkse ise sektörler arasındaki bölünmezliğin kalkınma açısından önemli bir rol oynadığını kabul etmektedir (Krugman, 2002; 17). Genel olarak dengeli kalkınma, ekonomide yer alan bütün kesimlerin aynı anda ve birlikte geliştirilmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Karakayalı, 1980; 30). Post-Keynesyen Büyüme Modeli'ne göre, dengeli kalkınmayı belirleyen faktörler; teknik şartlar, yatırım politikası, tasarruf durumu, rekabet durumu, ücret durumu, finansman şartları ve sermaye stoğu olarak sıralanmaktadır (Savaş, 1986; 336). Gelişmekte olan bir bölge ekonomisinin dengeli kalkınabilmesi, bu faktörlerin olumlu yanlarının bir araya toplanmasıyla mümkün olmaktadır. Ancak bu görüş, bölgenin dengeli kalkınabilmesi için gerekli tasarrufların eksikliği ve sermaye stoğundaki yetersizlikler gibi unsurlar öne sürülerek eleştirilmektedir. Bu noktada, Nurkse tarafından savunulan yoksulluk kısır döngüsünün, dengeli kalkınma yoluyla aşılmasının önündeki en büyük engelin, yoksulluk kısır döngüsünün başlangıcı olan o bölgedeki gelir azlığı olduğu açıkça görülmektedir. Çünkü gelir azlığı beraberinde tasarrufların ve sermaye birikiminin yetersizliğini getirmektedir. Böyle bir durumda, alternatif olarak dengesiz kalkınma modeli sunulmaktadır (Dutt, 2002; 55-57).

Dengesiz kalkınma görüşü, dengeli kalkınmayı, uyumlaşmalar sonucu ekonomide statik bir durum yarattığı için eleştirirken, ekonomide esasen mevcut olan yada bilinçli olarak yaratılacak dengesizliklerle uyarılacak sıçrama ve dalgalanmaların dinamik bir kalkınma ortamı hazırladığı savını ortaya koymaktadır (Han ve Kaya, 2004; 193). Bölgesel eşitsizliğe, Perroux gibi işaret eden Hirschman da gelişmenin, ülkenin her yöresinde birden ve aynı zamanda başlayamayacağını, aksine farklı yeğinliklerde gelişme nokta veya kutuplarından başlayarak çeşitli yollardan ekonominin tümüne yayılacağını belirtmektedir (Karakayalı, 1980; 30). Ülke genelinde görülebilecek böyle bir dengesizlik, bir bölgenin tamamı için de sözkonusu olmaktadır. Belli şartların bir araya toplandığı bölge içindeki herhangi bir yöre, daha fazla gelişirken, diğer yerler geri kalmaktadır. Bölgenin gelişmesi isteniyorsa, bölgenin kalkınmasında rol oynayan faktörlerin öne çıkartılmak suretiyle bölgede dengesiz kalkınma sürecinin başlatılması gerekmektedir. Bu anlamda, bölgesel kalkınma politikasının görevi, tüm gerginlikleri, bozulmaları ve dengesizlikleri sürdürmek hatta desteklemek olmaktadır. Böylece ortaya çıkacak öncü sektörler, tüm ekonomi için itici güç oluşturarak, ileri ve geri sektörel bağlantılar yoluyla sanayileşmeyi ekonominin geneline yaymaktadır. Bu yolla oluşturulacak büyüme merkezleri, çevreye yayacakları olumlu yayılma etkileri ile bölgenin itici gücü olmaktadır. Böyle bir durumda, büyümenin devamlılığı, büyüme merkezlerinde yaratılacak dışsal ekonomilerin devamlılığına bağlı olmaktadır (Şen, 2004; 59).

8. Yığılma Ekonomileri

Yığılma ekonomileri, işletmeler için içsel olarak belirlenen ölçek ekonomileri, işletmeler için dışsal olarak belirlenen yerleşme ekonomileri ve şehirleşme ekonomileri olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Bunlardan ilk ikisi mikro düzeyde yaklaşımlar olmaktadır. Şehirleşme ekonomileri ise bir şehrin nüfus yoğunluğu ve ekonomik faaliyet düzeyine bağlı olarak betimlendiği için yığılma ekonomilerine daha uygun bir tanım olmaktadır (Erkan, 1987; 132). Sanayi bölgeleri kavramından yola çıkılarak ortaya konan yığılma ekonomileri yaklaşımı, mekansal yoğunlaşmanın, nüfus, sermaye ve ekonomik faaliyetleri kendine çekerek yığılma etkileri yaratacağı noktasından hareket etmektedir. Yığılma ekonomilerinin varlığı nedeniyle coğrafi alanlarda oluşan sosyo-ekonomik toplanma birimleri, şehirler olarak ortaya çıkmaktadır (Şen, 2004; 61).

Ekonomik faaliyetlerin bu şekilde belli alanlarda yoğunlaşması, örgütsel yenilikler ile beraber bölgesel gelişme sürecini de hızlandırmaktadır. Bölgesel gelişmenin yayılması, gelişme merkezinden yakın çevresine doğru, kendi içsel dinamiğine dayalı şehirselleşme şeklinde gerçekleşmektedir. İkinci bir yayılma sürecinin gelişme merkezinden alt merkezlere doğru olduğu gözlemlenmektedir. Yoğunlaşma süreci ise ekonomik gelişmenin ileri bir aşamasını oluşturmaktadır. Bu aşamada gelişme sürecinin dinamik unsuru teknolojik yenilikler ve bilgi aktarımı olmaktadır (Şen, 2004; 61). Bu noktada büyük şehirselleşen alanlarda oluşan aşırı karlar ve verimlilik birer avantaj olarak değerlendirilmekte, yeni yatırımları, yeni teknolojileri ve kalifiye işgücünü bölgeye çekmektedir (Malecki, 1991; 85). Böylece yığılma ekonomilerine sahip merkezlerin yığılma potansiyelleri birikimli olarak artmaktadır. Yığılma ekonomileri ile beraber yoğunlaşma ve yayılma etkileri birbirini tamamlamakta, sanayileşme, yatırımlar ve kentleşme bir araya gelerek bilgi ve yeniliklerin yayılma süreçlerini şekillendirmektedir (Şen, 2004; 63).

9. Kalkınma Kutupları Modeli

François Perroux'nun "ekonomik gelişme, her yerde birden görülmez, farklı şiddetlerde çeşitli nokta yada kutuplarda oluşur, çeşitli yollardan değişen nihai etkilerle tüm ekonomiye yayılır" şeklinde ortaya attığı görüş, birçok ekonomist tarafından benimsenmektedir (Dinler, 1986; 307). Kalkınma kutupları diye adlandırılan bu olgu, sanayileşme sürecinde ortaya çıkan yöresel ekonomik farklılaşma olmaktadır. Ampirik çalışmalar, kalkınma sürecinde Fransa'da Paris Bölgesi, Brezilya'da Sao Paulo, İtalya'da Milano gibi yörelerin ön plana çıktığını göstermektedir (İlkin, 1988; 105). Bu anlamda, kalkınmanın mekansal olarak nerede başlayacağı sorusunun yanıtı bu yaklaşım tarafından verilmektedir (Kumral, 1993; 10). Diğer bir tanıma göre ise kutuplaşma, belli sayıda iktisadi kuruluşun faaliyetleri nedeniyle fonksiyonel bir bütünleşme sonucunda ortaya çıkan dengesiz bir kalkınma süreci şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bir yada birkaç sanayinin belirli bir bölgede bir araya gelerek bir kutup oluşturmaları; o bölgedeki pazar büyüklüğü, altyapı koşulları, yetişmiş insan gücü ve sanayilerin hammaddeye yakınlık derecesi ile yakından ilgili bulunmaktadır (Han ve Kaya, 2004; 197).

Bu yaklaşımda, ekonominin mekan boyutunda oluşan dengesizlikler gelişme sürecinin motoru veya sürükleyici unsuru olarak görülmektedir. Ekonomik sürecin

kutuplaşması olgusu, özellikle sektörel ve bölgesel boyutta gerçekleşmektedir. Bu yüzden kutuplaşmış gelişme üzerine yapılan çalışmalar, sektörel kutuplaşmalar ve bölgesel kutuplaşmalar olmak üzere iki grupta toplanabilmektedir. Bunlardan ilkinde, bölgesel gelişme, sektörel boyutta kutuplaşırken; ikincisinde asıl bölge boyutunda kutuplaşma ortaya çıkmaktadır (Erkan, 1987; 21). Sektörel kutuplaşma fikrinin Perroux'un yanı sıra Hermansen tarafından da savunulduğu görülmektedir. Hermansen'e göre, sadece sürükleyici firmaların bulunduğu bölgeler, nodal (kutup) bölge tanımını karşılamaktadır. Yani bölgede büyük ölçekli, teknolojik üstünlüğe sahip, yenilikçi endüstrilerde iş yapan firmalar bulunmaktadır. Bölgesel kutuplaşma analizlerinin ilk örneklerininse Hirschman, Boudeville ve Myrdal tarafından verildiği tespit edilmektedir. Bunlardan Hirschman, bölgelerarası etkileşim ve ilişkilerin analizine yönelirken, Boudeville coğrafi mekan ve bölge kavramlarıyla iktisadi kalkınmaya yeni bir boyut kazandırmaktadır (Somuncu, 1998; 38-41). Gunnar Myrdal ise Perroux'un kalkınma kutbunun kalkınmayı bölgenin öteki kısımlarına ve diğer bölgelere yayacağı savına karşı çıkararak kalkınma kutbu ile bu alanlar arasındaki yakınsamanın gerçekleşmeyeceğini belirtmektedir. Myrdal'a göre, kalkınma kutbunun yarattığı dışsallıklar ve sağladığı teknik imkanlar, bu bölgelerin, diğer bölgeler aleyhine gelişerek diğer bölgelerdeki mevcut üretim faktörlerini kendisine çekmesine yol açmakta, bunun sonucunda geri kalmış bölgeler tamamen yoksullaşmaktadır (Altay vd., 2003; 19).

10. Bölgesel Girdi-Çıktı Modelleri

Ekonomideki endüstrilerarası akım kavramının, ilk kez Fransız fizyokrat Quesnay tarafından önerilen bir teknikle literatüre kazandırıldığı bilinmektedir (Kindleberger ve Herrick, 1983; 84). Ancak bu alanda yazılan modern eserlerin ilham kaynağı, Walras'ın eserlerine dayanmaktadır. Walras Sistemi, her sektörün rakip üretim faktörü talebine göre, ekonomi içindeki sektörler arası bağımlılık ile bu sektörlerin tüketim malları arasındaki ikame imkanlarını belirtmektedir (Özateşler, 2001; 283). Bu çalışmalardan sonra, girdi-çıktı modelinin, Wassily Leontief tarafından formüle edilerek 1931 yılında Amerikan ekonomisine uygulandığı görülmektedir (Öney, 1983; 98). Bu anlamda Leontief, ilk olarak genel bir üretim teorisi ortaya koymakta, eserinin ikinci baskısında ise statik ve açık modeli geliştirmektedir (Toraman, 1973; 11).

Girdi-çıktı analizi, geniş bir uygulama alanı bulan bir planlama ve tahmin tekniği olmaktadır (Thirwall, 2003; 453). Bu teknikler milli bir model temelinde olabileceği gibi, bölgesel olarak da kullanılabilir. Milli model, bir ekonomide endüstrilerin birbirleriyle ve nihai talepte olan karşılıklı ilişkilerini analiz ederken, bölgesel düzeydeki girdi-çıktı modelleri, milli ekonomiyi oluşturan çeşitli bölgelerdeki girdi-çıktı ilişkilerini veya bu bölgelerin birbirleriyle olan ilişkilerini incelemektedir. Bölgesel modellerin avantajı, milli modellerde ihmal edilen coğrafi faktörleri esas almasından kaynaklanmaktadır (Bocutoğlu, 1990; 69-70). Buna göre, bölgesel seviyede bir endüstriyel inceleme, bölgesel ekonomi üzerinde dışsal değişkenlerin izini sürebilmek için oldukça faydalı olmaktadır (Richardson, 1969; 237). Bölge bazındaki modeller, bölgeleri esas almakla birlikte, kendi aralarında tek bölgeli modeller ve çok bölgeli modeller olmak üzere ikili bir ayrıma tabi tutulmaktadır. Tek bölgeli modelle milli model arasında herhangi bir fark olmadığı için tek bölgeli model, milli modelin minyatürü olarak değerlendirilmektedir. Çok bölgeli modeller ise milli ekonomiyi oluşturan bölgelerden en az iki veya daha fazlasını ele almakta veya ekonominin bütün bölgelerini kapsamaktadır. Leontief'in pür bölgelerarası modeller diye adlandırdığı bu modeller, çok sayıda bölgesel girdi-çıktı tablosu birleştirilmek suretiyle elde edilmektedir.

Günümüze dek birçok girdi-çıktı analizi yapılmış olmasına rağmen, Neisser-Modigliani'nin 1953 yılında yaptığı Dış Ticaret Modeli, Moses'in 1955 yılında yaptığı Birleşik Devletler Girdi-Çıktı Modeli ve Chenery-Clark tarafından 1953'te yapılmış olan İtalya Girdi-Çıktı Modeli, bölgelerarası modeller arasında en çok göze çarpan çalışmalar olarak nitelendirilmektedir. Öte yandan 1958'de Henderson'un, Birleşik Devletler kömür endüstrisi ve Fox'un da 1953 yılında Birleşik Devletler hayvan yemi ekonomisi için birer sektörel model yaptıkları bilinmektedir (Chenery ve Clark, 1965; 319). Bölgesel analizin, Türkiye'de de inceleme konusu olduğu, 1964 yılında Divitçioğlu'nun, Antalya Bölgesi, 1973'de Toraman'ın, Doğu Marmara Bölgesi, 1975 yılında Öztürk'ün, Doğu Anadolu Bölgesi ve 1982'de Özyurt'un Trabzon Bölgeleri için girdi-çıktı modelleri geliştirdikleri görülmektedir (Bocutoğlu, 1990; 180).

Milli ekonominin planlanabilmesi için, ekonominin yapısını tanımak, çeşitli endüstri veya üretim kolları arasındaki ilişkileri bilmek gerekmektedir. Endüstrilerarası ilişkiler ise çok yönlü ve oldukça karmaşık şekilde bulunmaktadır. Bu anlamda girdi-çıktı modeli, mevcut karışıklığı ortadan kaldırmak için, matematik

ve istatistik analizler yardımıyla ekonominin endüstriyel yapısını tutarlı biçimde inceleyen bir model olmaktadır. Model, bu tutarlılığı ortaya koymak için, endüstrilerarası ayrıntılı mal ve hizmet akımlarını gösteren “Endüstrilerarası İşlemler Tablosu”ndan yararlanmaktadır (Özateşler, 2001; 286). Endüstrilerarası işlemler tablosunda, her endüstri, hem üretici hem de tüketici durumunda bulunmaktadır. Bu nedenle ara malı (girdi) üreten ve tüketen endüstriler girdi-çıktı modelinde aynı endüstriler durumunda olmaktadır. Girdi - çıktı Modeli’nde sektörler arasındaki mal ve hizmet akımları parasal veya fiziksel birim (ton, kilogram, metre v.b.) olarak ifade edilmektedir (Öztürk, 1978; 13). Söz konusu değerlerin çözüm yöntemleri farklı olmakla birlikte hepsi aynı sonuca ulaşmaktadır. Bu çözüm yöntemleri, özel çözümler ve ters-matris yöntemi ile çözüm olmak üzere iki başlık altında toplanabilmektedir. Özel çözümlerse kuvvet serileri ve Gauss-Seidel iterasyonu ile analiz olmak üzere iki türlü olmaktadır (Özateşler, 2001; 304). Bölgesel girdi-çıktı modelleri, bölge seçimi, veri bulunabilirliği, milli teknik katsayı kullanma ve endüstriyel sınıflandırma gibi konularda sorunlar oluşturmaktadır (Öztürk, 1978; 35-36). Bütün problem ve zorluklarına karşın, bölgesel girdi-çıktı modeli diğer tekniklerin başaramayacakları organizasyon çerçevesini ve işlemler arasındaki birliği koruyan, çalışabilir ampirik bir model şeklinde değerlendirilmektedir (Meyer, 1966; 386).

B. Bölgesel Kalkınmaya Yönelik Yeni Yaklaşımlar

1970 ekonomik krizi öncesi ortaya çıkan bölgesel kuramların, arz-talep koşulları ve üretim faktörlerinin bileşimi üzerine kurulmuş olduklarından, üretim faktörlerinin akıcılığı ve farklılaşan nitelikleri nedeniyle, 1970 sonrası gelişmeleri açıklamakta yetersiz kaldıkları değerlendirilmektedir (Göçer, 2002; 20). Eraydın bu kuramların yetersizliğini şöyle açıklamaktadır: “Bölgesel ve kentsel gelişme sürecini tanımlamaya yönelik olarak Neo-Klasik iktisat çizgisindeki bölgesel denge, bölgesel eşitsizlik kuramları, Keynesyen bir bakış açısı içinde formüle edilen Keynesyen Üretim Fonksiyonu, Ekonomik Baz gibi kuramlar çeşitli ekonomik parametrelerin değişimine koşut bir gelişme çizgisi sunmaktadır. Kalkınma ekonomisi çerçevesinde geliştirilmiş bölgesel kuramlar olan Büyüme Kutupları, Nedensellikler ve Kutuplaşmış Büyüme, bir bölgede gelişmeyi başlatabilmenin koşullarını tanımlarken, söz konusu olan dönüşümü belirli bir sürecin değil, müdahalelerin bir yansıması olarak tanımlamaktadır.” (Eraydın, 1993; Göçer, 2002 20).

Konunun tarihsel gelişimi inceleme konusu yapıldığında, teknolojik gelişmeye dayalı yeni modelleri Von Neumann'ın 1936 yılında yayınladığı makalesine kadar götürmek mümkün olmaktadır. Von Neumann, makalesinde Ekspres Yol Teorileri'ni ortaya koymaktadır. Ekspres yol, şehirlerin etrafından dolaşan çevre yollarına benzemektedir. Söz konusu yollar, şehir içi yollardan uzun olmasına rağmen, üzerlerinde hızlı gitmek mümkün olduğu için kendilerini tercih edenleri, gidecekleri yere daha çabuk ulaştırma imkanına sahip bulunmaktadır. Teorinin çıkış noktası, ekonomide ekspres yol açacak teknolojiye dayalı olduğu için, yeni tip modellere dayanak teşkil edebilmektedir. Ancak teorinin varış noktası üretim faktörlerinden sermaye birikimine dayalı büyüme olduğu için, teori bu yönüyle yeni modellerden ayrılmaktadır (Savaş, 1986; 416-422). Bu bölümde, Neo-Klasik iktisat çizgisindeki bölgesel modellerden sonra geliştirilen ve temel olarak Ekspres Yol Teorileri'nin çıkış noktasına dayanan yeni yaklaşımlar üzerinde durulmaktadır.

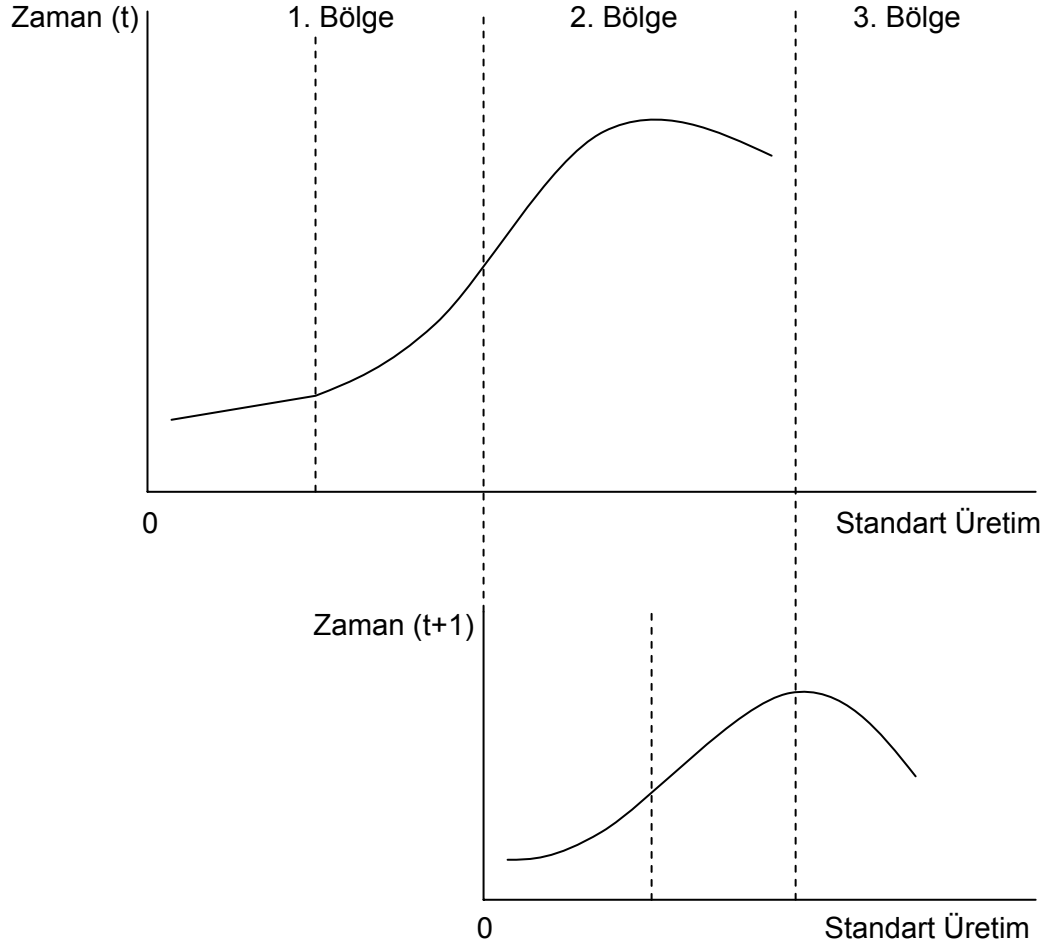
1. Ürün Yaşam Döngüsü Modeli

Teknolojik ilerleme ve bölgesel ekonomik gelişme ile ilgili son yıllarda geliştirilen en önemli modellerden biri Ürün Yaşam Döngüsü Modeli olmaktadır. İlk olarak Vernon (1966) tarafından modellenen ürün yaşam döngüsünün, Rees (1979), Markusen (1985), Hayes (1988) gibi çeşitli bilim adamlarının katkılarıyla geliştirildiği; Kar Döngüsü Modeli, Yenilik Döngüsü Modeli, İmalat Süreci Döngüsü Modeli gibi çeşitlemelerinin oluşturulduğu görülmektedir. Bu modeller, bir ürün gelişiminin tipik kalıbını ve üretim süreci boyunca ürünün AR&GE 'den pazar başarısına, yeni ürünlerce yerinin alınması ve üretiminin azalmasına kadar olan zaman periyodunu tanımlamaktadır (Malecki, 1991; 124).

Ürün Yaşam Döngüsü Modeli'nin temel argümanları, başlangıçta tamamen firmalar veya ürünler üzerine kurulu işletme temelli teorilere dayanmaktadır. Burada ürünler ve onlar tarafından karakterize edilen endüstriler, bir yaşam sürecinden geçmektedir. Bu yaşam sürecinin “başlangıç”, “büyüme”, “olgunluk (yada standardizasyon)” ve “son” evrelerinden meydana geldiği görülmektedir. Her evre; piyasa yapısı, faktör girdileri, rekabetçi konum, işletmenin büyüklüğü gibi firma yerleşim kararlarını etkileyen spesifik özellikleri yansıtmaktadır ve bu nedenle model, bölgesel yapısal değişimi teşvik eden teknolojinin açıklamasını da yapmaktadır (İldırar, 2003; 95-96). Bu anlamda, bölgeler, uzmanlaştıkları ürünün

geçirdiği aşamalara göre büyümekte veya küçülmektedir. Şekil 1’de modelin üç aşaması gösterilmektedir.

Şekil 1: Ürün Yaşam Döngüsü Modeli

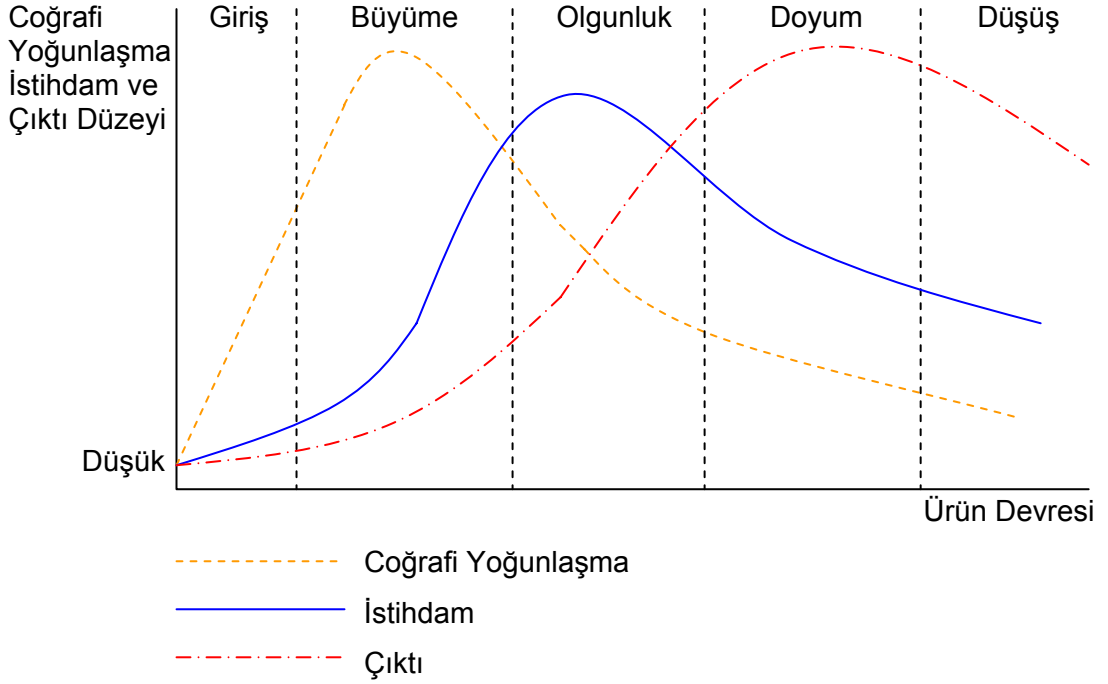

KAYNAK: Şen, 2004; 66

Ürün döngüsünün ilk aşamasında bazı bölgeler, yeni ürünlerin üretiminde uzmanlaşmaktadır. Bu bölgeler, ileri düzeyde AR&GE bilgisine, teknoloji altyapısına ve nitelikli işgücüne sahip bulunmaktadır. İkinci aşama, yeni ürünlerin piyasada başarı elde etmeye başladığı büyüme aşaması olmaktadır. Üçüncü aşama olan olgunlaşma yada standartlaşma aşamasında ise yeni teknolojiler, üretimin yapılacağı diğer bölgelere taşınmaktadır. Bu aşama, genellikle Fordist kitleli üretimin gerçekleştiği aşama olmaktadır. Bu aşamadan itibaren ürünler düşüşe geçmekte ve bu ürünler nitelsiz işgücü tarafından küresel ölçekte üretilebilmektedir. Ürün döngüsünün bu aşamasında geri kalmış bölgeler, işgücü

maliyetlerindeki avantajlarını kullanarak piyasaya hakim olmaktadır. Ürün döngüsü modelinin coğrafi açıdan ortaya koyduğu en önemli sonuç, bölgelerin zaman içinde üstlendikleri rollerin değişebileceği ile ilgili olmaktadır (Şen, 2004;65-66). Bu roller, endüstrilerin coğrafi yayılımındaki değişimler sonucunda ortaya çıkmaktadır.

Şekil 2: Ürün Yaşam Döngüsüne Dayalı Endüstrilerin Coğrafi Dağılımı

KAYNAK: Ildırar, 2003; 97

Geleneksel Ürün Yaşam Döngüsü Modeli'nde olduğu gibi, endüstrilerin de piyasaya giriş, kitle üretimi, piyasa doyumu ve gerileme gibi yaşam süreçleri geçirdikleri görülmektedir. Şekil 2, bu aşamalara eşlik eden alansal yoğunlaşma derecelerini göstermektedir. Bu bağlamda, endüstriler başlangıçta merkez ve merkeze yakın alanlarda kümelenirken, üretim sürecinde ürün standardizasyonunun sağlanması ile birlikte, daha düşük maliyetle üretim yapabilecekleri alanlara yönelmeye başlamaktadır. Başka bir ifadeyle, ekonomik kalkınmanın ilerleyen aşamalarında merkezden çevreye doğru bir yönelme söz konusu olmaktadır (Ildırar,2003; 97).

Mekansal açıdan, ürün devresinin başlangıç aşamasına kentleşme ekonomileri ile endüstriyel kümelenmenin oluşturduğu kentler tekabül ederken, olgunlaşma aşamalarında yığılma ekonomilerinin önemini kaybettiği ve yeniden

yerleşme eğilimine göre bölgesel yada uluslararası düzeyde yerleşim kaymalarının gerçekleştiği görülmektedir (İldırar,2003; 98).

Öte yandan, Ürün Yaşam Döngüsü Modeli'nin bölgesel uygulanabilirliği konusundaki tartışmalar devam etmekle birlikte, modele bir takım eleştiriler de yöneltilmektedir. Öncelikle ürünlerin değişmediği varsayımı eleştiri almaktadır. Rakip firmalar piyasaya girdikçe ürünlerde küçük de olsa değişiklikler yapılmaktadır. Bu nedenle standart kitle üretiminde bile bazı değişiklikler yapılabilmektedir. Diğer bir eleştiri, tüm ürünlerin standart üretime uygunluğu varsayımı ile ilgili olmaktadır. Her ürün kitlevi üretime uygun olmadığı için ucuz işgücüne sahip bölgelere kaydırılabilmektedir. Modele yönelik bir diğer eleştiri, ürünlerin bazı değişiklikler ile yaşamlarının uzatılabileceğini dikkate almaması ile ilgili olmaktadır (Şen, 2004; 67). Tüm bu eleştirilere rağmen bazı bölgesel iktisatçı ve ekonomik coğrafyacılara, bu yaklaşımın çoğunlukla uluslararası ve kısmen de bölgelerarası yerleşim kaymalarının açıklanmasında uygun olabileceğini düşünmektedir. Bu bağlamda, yaklaşımı, Storper ve Walker'ın (1989), ABD'de endüstri dallarının bölgelerarasında, Norton ve Rees'in ise, bazı endüstrilerin tamamen güneye doğru kaymalarını irdelerken kullandıkları görülmektedir (İldırar,2003; 98).

2. Sanayi Kümeleri ve Esnek Uzmanlaşma Modeli

Bölgesel büyüme dinamikleri üzerine son dönemlerde üzerinde çok tartışılan bir diğer yaklaşım, Sanayi Kümeleri ve Esnek Uzmanlaşma Modeli olmaktadır. Bu yaklaşıma göre, endüstriyel bölgelerin doğuşu yeni endüstrilerin örgütsel biçimine bağlı bulunmaktadır. Ayrıca, endüstriler kendi bölgelerinin karakteristiklerini etkileme gücüne sahip bulunmaktadır. Bu bağlamda formüle edilen Storper-Walker Modeli'ne göre, endüstriler önceden var olan ara malı tedarikçileri ile ürünleri satın alanların yöresel dağılımına bağlı kalmak yerine kendi ekonomik alanlarını oluşturmaktadır. Böylelikle, bölgesel büyümenin deterministik faktörü, veri olan bölgenin karakteristikleri değil, büyüme endüstrilerinin bizatihi kendileri olarak görülmektedir (İldırar,2003; 99). Bu alanda, Garofoli (1992), Piore ve Sabel (1983,1984), Scott (1988,1992) ve Storper (1989,1991) gibi bölgesel iktisatçıların çeşitli çalışmalar yaptıkları bilinmektedir.

Piore ve Sabel'in, 1984 yılında yayınladıkları "Second Industrial Divide" adlı eserde İtalya'daki Emilia-Romagna Bölgesi'nin üretim yapısını analiz ederek konuya yaklaştıkları görülmektedir. Piore ve Sabel'e göre, sanayi bölgeleri, hem birbirleri hem de müşteriler ve rakip firmalar ile yakın ilişkide bulunan küçük firmalardan oluşmaktadır. Firmalar arası ilişkiler, yeniliği uyaran ana etmen olmakta, firmalar arası yerel bağlantılar ve taşeronluk sonucu oluşan ağlar yoluyla da yığılma ekonomileri bazı avantajlar yaratmaktadır. Firmalar arası enformasyon ve bilgi paylaşımı, ortaklık, işbirliği ve karşılıklı bağımlılık ile gelişen güven duygusu ve bu etmenlere bağlı olarak gelişen dışsal ekonomiler, sanayi bölgelerinin ana unsurunu teşkil etmektedir. Bu tür sanayi bölgeleri, yenilik üretim merkezleri oldukları için yenilik kümeleri olarak da adlandırılmaktadır (Şen, 2004; 68).

Porter'a göre ise sınai küme (cluster), ortak bir endüstride faaliyette bulunan birbirleriyle bağlantılı şirket ve kurumların belirli bir coğrafi alanda yoğunlaşması ile ortaya çıkan dinamik bir yapı olmaktadır. Sınai küme kavramı, sınai kümenin bulunduğu endüstriyi destekleyen bölgedeki firmalar arasında işbirliğini özendirici uzmanlaşmış altyapı içeren bir düzeni nitelemek için de kullanılmaktadır. Sınai küme modeli, iktisadi anlamda sadece sınai kümeyi oluşturan firmalar arasındaki dinamik ilişkiyi ve ağı değil, aynı zamanda hükümet ile diğer destekleyici, eğitim, sivil toplum örgütleri arasındaki etkileşimi de temsil etmektedir. Günümüzde sınai küme içerisinde yer almayan şirketlerle karşılaştırıldığında, bulundukları bölgeye uluslararası alanda rekabetçi avantajları ve yüksek refah düzeyini yakalamalarında önemli katkılar sağlayan birçok başarılı sınai küme oluşturulduğuna şahit olunmaktadır (Altay vd., 2003; 20). Dünya'da bu sınai kümelerinin bulunduğu bazı bölgeler arasında, İtalya'da Üçüncü İtalya olarak bilinen Emilia-Romagna Bölgesi, Almanya'da Baden-Württemberg, Fransa'da Oyonnax, Belçika'da Güneybatı Flanders, Danimarka'da Batı Jutland, İsveç'te Smaland, İspanya'da Barcelona çevresi, ABD'de Silikon Vadisi, Route 128 ve Los Angeles çevresi, İngiltere'de M4 Koridoru ve özellikle Cambridge civarı ile Kore'de Kumi ve Ansan sayılabilmektedir (Özaslan ve Şeftalici, 2002; 6).

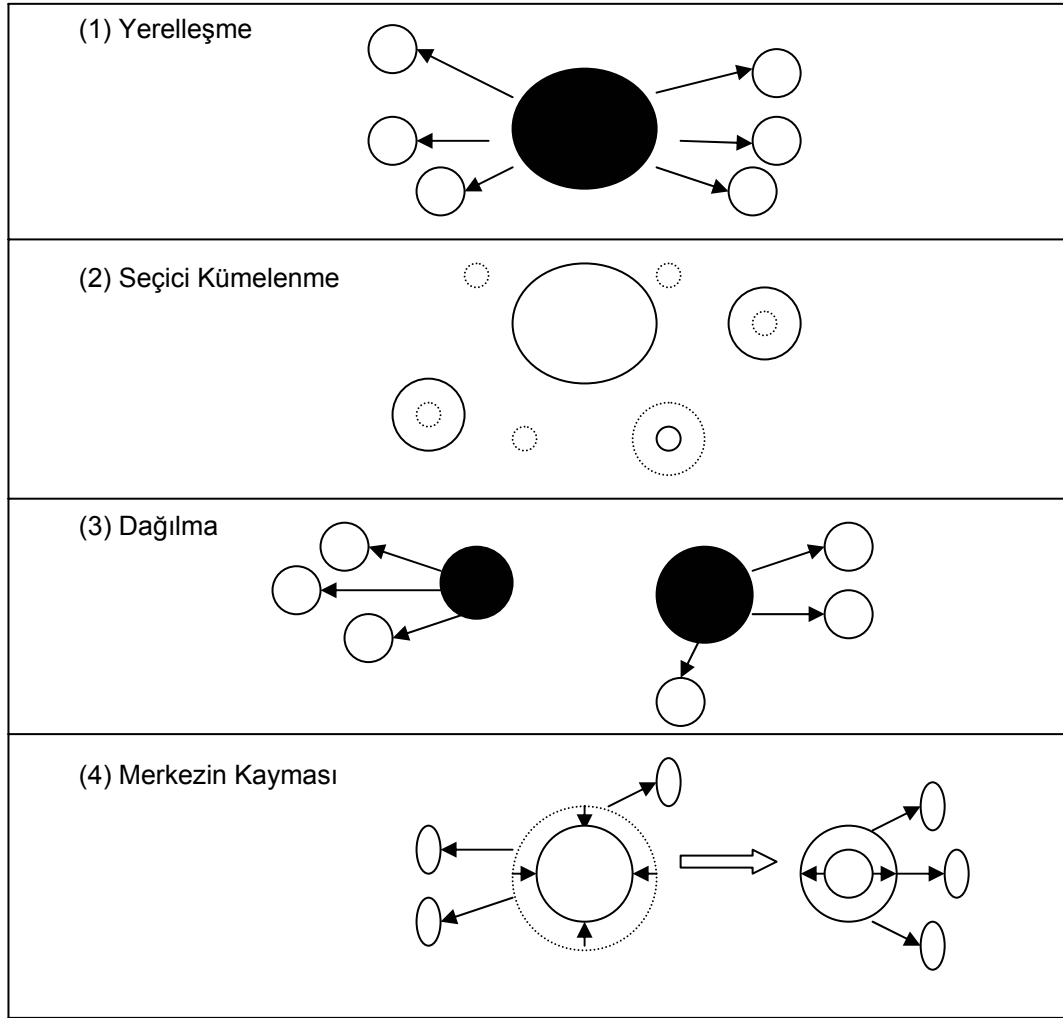
Teknoloji üretmenin en temel rekabet gücü haline geldiği ve teknoloji üretme bilgisine sahip olmanın ön plana çıktığı günümüzde, mikro elektronik teknolojisindeki gelişme ile birlikte sayısal kontrollü takım tezgahlarının üretim süreçlerine girmesi Post-Fordist üretim sistemini, diğer bir deyişle esnek uzmanlaşmayı ortaya

çıkarmaktadır (Altay vd., 2003; 19). 1980'li yıllarda sınırına ulaşılan Fordist üretim sistemi, homojen, standart ürünlerin çok büyük miktarlarda üretimine dayanmaktadır. Bu tür bir sistemde, üretim sürecindeki hatalar üretim esnasında fark edilememektedir. Bu nedenle Fordist üretim sisteminde stokluz çalışmak mümkün olmamaktadır. Hataların anında fark edilememesi ve stok tutma zorunluluğu, müşteri memnuniyetsizliğine ve karşılaşılan maliyetlerin yüksek olmasına yol açmaktadır. Esnek üretim sisteminde ise esnek üretim teknolojilerinin ve robotların kullanımı ile kitlevi üretim yapma zorunluluğu ortadan kalkmaktadır. Tersine, bu sistem ile küçük yığınların üretimini yapmak mümkün hale gelmektedir. Gelişmiş teknolojilerin kullanılması, hataların üretim anında anlaşılmasını sağlamakta ve maliyetleri azaltmaktadır (Şen, 2004; 68-69). Bu anlamda en iyi örneklerden bir tanesi, Boeing firmasının üretmiş olduğu 777 projesi olmaktadır. Bu proje, hataların üretim anında anlaşılmasından da öte söz konusu hataların üretim sürecinden önce ortaya çıkartılması ve çözömlenmesinin mümkün olabileceğini ispatlamış olması itibariyle önem arz etmektedir. Boeing 777, siparişçilerin dizayn-inşa sistemi yoluyla üretimine katkı sağladıkları ilk yolcu uçağı olma özelliğini taşımaktadır. Bu yeni sistemde, eski üretim tekniklerinin maliyet arttırıcı unsurları bir kenara itilirken, kullanılan bilgisayar destekli üç boyutlu interaktif uygulamayla zaman faktöründen de tasarruf sağlanmaktadır. Ayrıca, herhangi bir şey üretilmeden bilginin paylaşılması sağlanmakta, önceki metotların kullanımına göre %60-90 daha az iş tekrarı ve malzeme tasarrufu ortaya çıkmaktadır (Tapscott, 1996; 132-137).

Fordist üretimin 1970'li yılların sonunda doyuma ulaşmasıyla, AR&GE yoğun yeni endüstriler için yerleşim imkanları pencerelerinin açıldığı görölmektedir. Bu yeni açılımların sonucunda bazı yeni bölgeler hızla büyürken diğerleri yavaş büyümekte yada hiç büyümemektedir. Bu evrede, üretimin çeşitli aşamalarının ana firmaya bağlantılı olarak bir çok küçük firmaya mekansal devri anlamına gelen dikey ayrışma süreci temel özellik olmaktadır. Öte yandan, süreç sonunda ortaya çıkan dışsal ölçek ekonomiler, bölgeyi oluşturan sektör içinde gerçekleştirilirken, büyüyen endüstrinin koşullandırdığı yeniden yığılma ekonomileri yersel yoğunlaşmalara yol açmaktadır. Bu dinamik evrimsel kalkınma versiyonunun son evresi ise "büyüme peri ferileri" olmaktadır. Belirtilen dinamik süreç, Şekil 3'te gösterilmektedir (İldırar, 2003; 99).

Şekil 3'ün birinci paneli yerelleşmeyi ifade etmektedir. Bu aşamada eski sanayi alanlarından farklı noktalarda yeni endüstriyel alanlar oluşmaktadır. İkinci aşamada oluşan bu yeni endüstriyel alanlar büyümeye devam ederken, diğerlerinin gerilemesi yada yavaş gelişmeleri söz konusu olmaktadır. Üçüncü aşamada ana firma faaliyetlerinin bir kısmını farklı bölgelerdeki bir çok firmaya devretmektedir. Coğrafi endüstrileşmenin son aşamasında ise zamanla artan rekabet koşullarının ağırlığı, bölgesel hiyerarşiyi tersine döndürmektedir. Başka bir ifadeyle merkezin kayması söz konusu olmaktadır (Ildırar, 2003; 99).

Şekil 3: Coğrafi Endüstrileşme Modeli

KAYNAK: Ildırar, 2003; 100

Esnek üretim sisteminden yola çıkılarak yukarıda çerçevesi çizilen unsurlar, topyekün değişen ekonomik, toplumsal ve politik sürecin birer yansıması olmaktadır. Teknolojik ilerleme ile birlikte değişen üretim sistemi ilk olarak ekonomik alana, ardından toplumsal, politik ve kültürel alanlara yansımaktadır. Böylece, teknolojik ilerleme ile hız kazanan değişim süreci toplumsal yapıyı şekillendirmektedir (Şen, 2004; 71).

Bu yaklaşımın mekana yönelik tartışma ve araştırmalara yeni bir soluk getirdiği değerlendirilmektedir. Ancak oluşturulan çerçevenin, Dünya'daki farklı yörelerde oluşan gelişimleri açıklamakta zorlandığı görülmektedir. Ayrıca, gelişmelerdeki çok yönlü boyutların, çeşitli ülkelerde uygulanan politikalara bağlanarak bir açıklama getirmeye çalışılması da eleştiri konusu yapılmaktadır. Öte yandan yaklaşım, farklı bölgesel birimlerin kendilerine özgü dinamiklerinin olduğunu öne sürerek, Dünya'yı mozaiklerden oluşan bir bütün olarak tanımlamaktadır. Böyle bir bakış açısının yeni oluşumları açıklamakta ve anlamakta büyük katkı sağladığı görülmektedir. Ancak, bölgesel sistemlere özgü dinamiklerin tanımlanmasında kullanılacak ana değişkenlerin tam olarak belirlenememiş olması, bir yandan üretim ilişkilerini mekanın önüne taşımakta, diğer yandan sosyal ve ekonomik öğelerin rastlantısal bir şekilde tanımlanması ile yetinilmesi zorunluluğunu yaratmaktadır. Tüm bu eleştirilere karşın, model, üretimin örgütlenmesi ile mekanın örgütlenmesi kavramlarını biraraya getirdiği için ilgi çekmektedir (Eraydın, 2003; 130-131).

3. İçsel Bölgesel Büyüme Modelleri

Neo-Klasik Büyüme Modeli, büyümekte olan ekonomilerin durumunun analiz edilmesinde değerli analiz araçları geliştirmişse de bazı çıkarımları, doyurucu olmayan özelliklere sahip bulunmaktadır. İçsel Büyüme Modelleri, Neo-Klasik Kuram'ın ekonomik büyümenin motoru olan teknolojiyi dışsal kabul etmeleri, teknolojiyi herkesin eşit şekilde faydalanabileceği bir kavram olarak değerlendirmeleri, teknolojinin yaratılması için hiçbir çaba ve maliyete katlanılmayacağı varsayımlarına eleştiriler getirmektedir (Han ve Kaya, 2004; 293). Bu bağlamda, içsel büyüme modelleri, içsel potansiyelleri oluşturan insan sermayesi yatırımları, eğitim, bilgi birikimi, AR&GE çalışmaları ve yaparak öğrenme süreci ile ortaya çıkan teknolojik gelişme, yenilik, girişimcilik, liderlik kültürü gibi faktörlerin,

uzun dönemde ekonomik büyüme sürecinde etkili olacağına vurgu yapmaktadır (Şen, 2004; 72).

İçsel Büyüme Modelleri'nin temelleri, Smith (1776), Marx (1867), Schumpeter (1926) ve Arrow (1962) 'a kadar dayanmaktadır. Bununla beraber İçsel Büyüme Modelleri'nin, ilk olarak Romer'in 1986 yılında yaptığı bir çalışmayla ortaya çıktığı, O'nu Lucas (1988) ve Barro (1990) 'nun izlediği saptanmaktadır (Han ve Kaya, 2004; 295).

Romer'in İçsel Modeli, endüstrileşme sürecinde gösterilebilen teknolojik taşmaları açıklamaktadır. Bu model içsel gelişme konusunda sadece yeni ufuklar açmakla kalmamakta, aynı zamanda gelişmekte olan ekonomilerin büyümesine uygunluğu açısından da dikkat çekmektedir (Todaro ve Smith, 2003; 148). Romer'in Modeli $Y=AK$ tipi üretim fonksiyonuna dayanmaktadır. Bu fonksiyonun temel özelliği, Neo-Klasik üretim fonksiyonunun dışsal saydığı teknolojik gelişmeyi modelin içinde açıklamaya çalışmış olmasından kaynaklanmaktadır. Burada, (A) değişkeni teknolojiyi etkileyecek etmenlerin hepsini kapsamaktadır. (K) değişkeni ise hem fiziki hem de bilgi ve insan sermayesinden oluşmaktadır. Bu fonksiyon basit olmasına rağmen azalan getirinin nasıl ortadan kaldırıldığını göstermektedir. Bu modellerde, sermayenin getirisinin sermaye artışının azalmasına neden olmamasından dolayı yüksek sermaye yatırıma devam eden bir ülkede büyümenin devamlı olacağı varsayılmaktadır. Bunun nedeni, azalan getiriyi ortadan kaldıran dışsallıklara yer vermesi şeklinde ifade edilmektedir. İster fiziki ister insan sermayesi yatırımı olsun tüm yatırımlar sermayenin marjinal getirisinde artışa yol açmaktadır. AK modelinin temel özelliği, ekonomik büyüme oranının, yatırım oranının artan bir fonksiyonu olduğunu ileri sürmesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle bir ekonominin yatırım oranının devamlı arttıracak hükümet politikaları, ekonominin büyüme oranını da sürekli bir biçimde arttırmaktadır (Han ve Kaya, 2004; 296-297).

Lucas'ın Modeli'nde sermayenin iki çeşidine yer verilmektedir. Bunlardan ilki, Neo-Klasik Teoriler için önemli yer teşkil eden üretimde kullanılan fiziki sermaye, diğeri ise hem işgücü hem de fiziki sermayenin verimliliğini arttıran insan sermayesi olmaktadır (Lucas, 1988; 117). Lucas'ın insan sermayesi tanımı, işgücünün eğitim düzeyiyle ilgili bulunmaktadır. Lucas'a göre insan sermayesi yatırımları, formal eğitim ve işyerinde yetiştirme alanlarına yapılan yatırımlar olarak ifade edilmektedir.

Ayrıca Lucas, eğitimi yüksek, becerikli işgücünün göç etmesini destekleyen göç politikalarının da ekonominin genel verimlilik düzeyini arttırabileceğini ve böylelikle büyüme oranlarını yükselteceğini öne sürmektedir. Barro ise modelinde, kamu sektörünce sağlanan mal veya hizmetlerin üretim faktörlerinden biri olduğunu, bu mal ve hizmetlerin dışsallıklar yaratarak ekonomik büyüme sürecine katkı sağlayacağını ortaya koymaktadır. Bu anlamda devlet, teknoloji katsayısı (A) üzerine katkı sağlamaktadır (Han ve Kaya, 2004; 300-301).

Yukarıda açıklanmaya çalışılan içsel büyüme modellerinin bölgesel bazda da ele alınması mümkün olmaktadır. Bölgesel büyümeyi en iyi açıklayan faktörler; bölgenin eğitim düzeyi, bölgedeki aktörlerin öğrenme hızı, liderlik ve girişimcilik yeteneği, bölgesel kurumların ve bölge yönetiminin uygulamaları ile teknolojik ve organizasyonel değişim şeklinde sıralanmaktadır. Söz konusu içsel potansiyellerin ekonomik büyümeye etkisi, bölgesel düzeyde oldukça önemli olmaktadır (Şen, 2004; 72). Bu potansiyeller bölgesel gelişme sürecinde öne çıkartılmak suretiyle bölgesel kalkınmanın devamlılığı sağlanabilmektedir. Bir bölgede yetenekli insan sermayesi, yeterli fizik ve bilgi sermayesi ile teknolojik gelişmeyi tetikleyecek faktörler ne kadar çoksa o bölgenin gelişmesi de o kadar hızlı olmaktadır. Tüm bunların tamamen veya kısmen eksikliği yahut karşılıklı etkileşime girememeleri ise bölgesel kalkınma sürecini aksatacak unsurlar olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca Lucas modeli çerçevesinde, bölgeye nitelikli insan sermayesinin göç etmesine yönelik devlet politikaları, gelişme sürecinde önemli yer tutmaktadır. Öte yandan devletin, bölgede hukuki ve ekonomik kurumları iyi işler hale getirme, ulaşım ve iletişim gibi altyapı yatırımlarını gerçekleştirme, yabancı sermaye için güvenilir bir ortam yaratma gibi işlevleri yerine getirmesi gerekmektedir. Devlet, dış ticareti bölge içi firmaların faydası yönünde yapılandırır, transfer edilecek teknolojinin bölge içinde uygulanabilmesi ve geliştirebilmesi için gereken eğitim yatırımlarına öncelik veren, sağlık hizmetlerini en iyi şekilde sağlayan bir organizasyon şeklinde değerlendirilmektedir. Ayrıca devlet, bölgedeki üniversiteler ve AR&GE kurumlarında gerçekleştirilecek çalışmalarla ithal edilen teknolojik bilginin geliştirilmesi için teşvikler yaratan bir nitelik kazanmaktadır.

4. Porter Modeli

Porter (1990), ulusların rekabet üstünlüğünü analiz ettiği çalışmasında, bir ülkenin uluslararası düzeyde rekabetçi olmasını belli bir rekabet üstünlüğü yaratmasına ve bu rekabet üstünlüğünü korumasına bağlamaktadır. Porter'a göre sözkonusu rekabet avantajlarını ülkeler değil, firmalar yaratmaktadır. Bu açıdan firmaların rekabetçi stratejileri önemli kazanmaktadır. Porter'a göre ulusal rekabet avantajlarını yaratabilmek ve gerekli olan unsurları sistematik olarak ortaya koymak için dört temel boyuta ihtiyaç duyulmaktadır. Bunlar; faktör koşulları, talep koşulları, bağlantılı ve destek endüstriler ile firma stratejisi, endüstriyel yapı ve rekabet şeklinde sıralanmaktadır (Erkan, 1993; 60-66). Bu dört temel boyut yanında fırsatların ve devletin rolü de dolaylı belirleyen olarak değerlendirilmektedir. Tüm bu unsurlar, karşılıklı etkileşime girmek marifetiyle rekabetçi yapıda belirleyici olmaktadır. Porter'a göre, uluslararası rekabetçi yapıda sırasıyla, faktör güdümlü, yatırım güdümlü, yenilik güdümlü ve refah güdümlü olmak üzere dört aşama bulunmaktadır (Erkan, 1993; 67-115).

Yukarıda özetlenmeye çalışılan bileşenlerin bölgesel gelişme modeli şeklinde ortaya konulması da mümkün olmaktadır. Bir bölgenin rekabetçi yapısını öne çıkartarak gelişme göstermesi, aynı şekilde, bölgedeki endüstriyel yapı ve rekabet, bölgenin faktör koşulları ve talep koşulları ile bağlantılı-destek endüstriler ve firma stratejisine bağlı bulunmaktadır. Bu yapılarda avantaj sağlamış bölgeler faktörlerin karşılıklı etkileşime girmesiyle gelişmektedir. Nitekim Porter, 1995'te yayınladığı "The Competitive of The Inner City" adlı çalışmasında, konunun mikro açıdan incelemesini yapmaktadır. Porter'a göre bir yerin gelişebilmesi, o bölgedeki girişimcilerle yakından alakalı olmaktadır. Ayrıca, bir şehirde hizmet sektöründe faaliyet gösteren girişimciler, şehrin ötesinde müşterilere hizmet sunmak için de belirli bir potansiyele sahip bulunmaktadır. Bu durumun uygulanabilirliği, şehirdeki girişimcilerle ulusal ve global olarak rekabetçi, bölgesel bir kümenin parçası olan benzer nitelikteki şehir dışı girişimciler arasında bağlar kurularak kolaylaştırılmaktadır. Bu şekilde ortaya çıkan girişimlerin entegrasyonu, ürün ve hizmet üretiminde gelecekte rekabet etmek için girişimcileri desteklemektedir (Henry, 1999; 134).

5. Yenilikçi Ortam ve Ağ Yaklaşımları

Camagni (1995), yenilikçi ortamı bir coğrafi alanda, üretim sistemlerini, yönetim sistemlerini, aktörleri ve sanayi kültürünü birleştiren; yerel, dinamik, kolektif öğrenme süreci yaratan ve yenilik üretim sürecinde belirsizliği azaltma işlevi gören ilişkiler bütünü şeklinde tanımlamaktadır (Şen, 2004; 72). Bölgesel düzeyde ise Cooke, Uranga ve Etxebarria (1997) yenilikçi bir ortamı, birbirlerini tamamlayan sektörlerde yer alan üreticiler, ortaklar ve müşterilere ulaşılabilen mekansal birimler olarak tanımlamaktadır. Bu firmalar aynı zamanda üniversiteler, araştırma enstitüleri ve teknoloji transfer ajansları gibi bilgi altyapısı oluşturan birimlerle de ilişki içine girmektedir. Bu alanlardaki karşılıklı öğrenme sürecinin iş çevreleri, ticaret ve sanayi odakları, ekonomik kalkınmadan sorumlu kamu kuruluşları, eğitim kurumları ve ilgili diğer kuruluşlar arasında gerçekleşen yönetim ortamından yararlandığı görülmektedir (Eraydın, 2003; 134).

Yenilikçi ortam modelinde; yenilikler ve yenilikçi firmalar, bölge içinde birey ve kuruluşların sinerji üreten bağlantılar biçiminde oluşturduğu bir ağın kolektif ve dinamik bir sonucu olmaktadır. Bu yaklaşıma göre, böyle bir sosyo-ekonomik ortamda firmalar, kurumlar ve işgücü arasında karşılıklı bir öğrenme süreci işlemektedir. Öğrenme sürecinin etkili olabilmesi mekansal yakınlık ile yakından ilgili olmaktadır. İşte, bu mekansal yakınlık temelinde oluşan karşılıklı ilişkiler ağı içindeki küçük ve orta boy işletmelerin ortaya çıkardığı ortam, yeniliklerin kaynağı olarak görülmektedir (İldırar, 2003; 102).

Yenilikçi ortamın temel belirleyicileri, kurumsal taban, bölgenin kurumsal yapısı ve girişimcilerin vizyonu şeklinde sıralanmaktadır. Sweeney (1987) ise birbiriyle etkileşerek bölgenin yenilikçi ortamını meydana getiren faktörleri; bölgesel endüstrinin sektörel ve teknolojik açıdan çeşitlilik göstermesi, mühendislik ve bilgi sektörünün güçlü olması, bölgenin bilgi ve teknoloji altyapısının gelişmiş olması, bölgenin altyapısı ve endüstrileri ile ilgili karar alma sürecinde bağımsız hareket edebilmesi, istihdamın birkaç sektörde yoğunlaşması ve eğitim sisteminin teknoloji odaklı olması şeklinde sıralamaktadır (Malecki, 1991; 324-325). Tüm bunların yanında yenilikçi ortam ve ağ ilişkilerinin ortaya çıkması için; çalışanların mobilitesini arttıran bir ortama, finansal fırsatlara erişim kolaylığına, yeniliğe önem veren bölge

imajı çizilmesi ve yaşam kalitesini arttırıcı faktörlerin varlığına da ihtiyaç duyulmaktadır (Şen, 2004; 74).

6. TOPSES Bağlamında Sürdürülebilir Bölgesel Gelişme Modeli

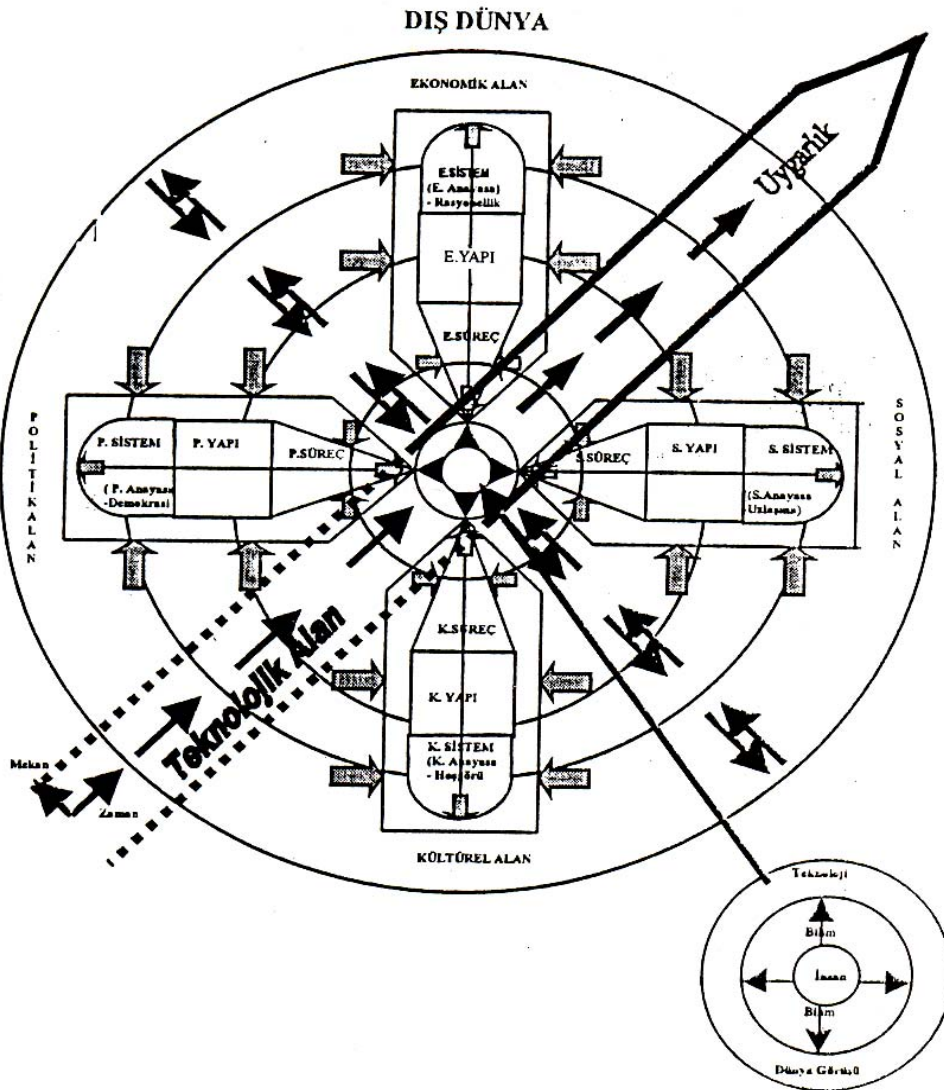
1981 yılında Entegre Bölgesel Gelişme Yaklaşımı'nı ortaya koyan Erkan tarafından geliştirilen bu yeni yaklaşım, karmaşık ve çok boyutlu sorunların analizinin ancak bu farklı boyutları kapsayan bütüncül yaklaşımlar içinde gerçekleşebileceği kabullenmesinden yola çıkmaktadır.

Bu yaklaşımda toplumsal sistemler; insanların davranış, tutum ve kararlarına ilişkin kurumlaşmış kurallar bütünü olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda, mal ve hizmetlerin üretim, dağıtım ve tüketiminin, rasyonellik-verimlilik ilişkisine dayalı olarak insanların refahını artırarak ihtiyaçların karşılanması ekonomik alanı; yasaya dayalı egemenlik gücünün demokratik yöntemlerle, insanların amaçlarını özgürlük içinde gerçekleştirme ihtiyacının karşılanmasını sağlaması politik alanı; insanlar ve gruplar arası ilişki ve bağlantıların uzlaşmacı yöntemle barışın gerçekleşmesi ihtiyacının sağlanması sosyal alanı; insanların sahip olduğu farklı değerlerin hoşgörü yöntemiyle korunarak psikolojik tatmin sağlama ihtiyacı kültürel alanı ve insanın doğaya egemen olma uğraşında bilimsel yöntemlerle üretilen yeniliklere dayalı olarak uygarlığın evrim ihtiyacını devreye sokması teknolojik alanı oluşturmaktadır (Erkan, 1998; 6-11). Toplumsal bütün bu alt sistemlerden oluşurken; bunların belli ilkelere dayalı olarak kurumlaşma ve sistemleşmesinin temelinde bilim bazlı düşünen "insan" olgusu bulunmaktadır. Bu nedenle, alt sistemlerin etkinlik ve işlevselliği insanın varlık ve güvenliğini sağlamaya yönelik olurken; alt sistemle ve karşılıklı etkileşim ilişkisi içindeki insanın başarısı da, bu sistemlere etkinlik ve işlevsellik kazandırmaya yönelik olmaktadır (Erkan, 2003; 148-149)

Ayrıca sözkonusu alt sistemlerin, belli ilke ve kurallara dayalı olarak kurumlaşması toplumsal bütünün sistem boyutunu; alt sistemlerin kendi içinde ve birbiri karşısındaki şekilleniş ve örgütleniş yapı boyutunu; alt sistemlerin her birinin kendi içinde işleyiş ve zaman içindeki akışı süreç boyutunu gündeme getirmektedir. Bu nedenle, Sistem, Yapı ve Süreç her alt sistemde ortaya çıkan öğeler olarak, toplumsal bütün içinde kısmi sistemleri oluşturmaktadır. Sözkonusu alt sistemlerin her birinin kurumlaşması ve sistemleşmesi kendi içinde yapılanışı ve tarihsel

süreçteki sistemleşme ve yapılanma içinde akış ve işleyişi önem arz etmektedir. Ayrıca bunların oluşturduğu toplumsal bütün hep birlikte, birbirine paralel; genelde uyumlu sistemleşme, yapılaşma ve işleyişe sahip bulunmaktadır. Ancak bu öğelerin her biri; sistemleşme, yapılaşma ve süreç açısından hem birbirinden ayrı; hem de birbirini tamamlayıp bütünleyen iki ayrı boyuta daha sahip olmaktadır (Erkan, 2003; 149). Bu alt sistemlerin karşılıklı etkileşimini ortaya koymak için Erkan tarafından geliştirilen dinamize toplumsal bütün, görsel olarak şekil 4'te sunulmaktadır.

Şekil 4: Dinamize Toplumsal Bütün

KAYNAK: Erkan, 1998; 16

Yukarıda açıklanan dinamize toplumsal bütünün temelini oluşturan kuantum devrimi ve kaos teorilerinin, Newtongil-Mekanik Paradigma'nın Fordist üretimi baz alan mekanik düşünce sistemini yıktığı değerlendirilmektedir. Öte yandan gerek makro, gerekse mikro kozmosun açıklanışı, tek düzelilik ve istikrar yerine, kaos teorisi ile açıklanmaktadır. Bu bağlamda Erkan, Kuantum-Kaos Paradigması'nı toplumsal sorunlara aktararak yeni bir analiz yapmakta ve toplumsal bütün; Sistemler Yaklaşımı içinde ele alırken kullandığı bu bilimsel analiz paradigmasını Bütünleşik Ağ-Etkileşim Paradigması (BAĞET Paradigması) olarak adlandırmaktadır. Erkan, Toplumsal Sorunlara Entegre Sistemler Yaklaşımı'nı (TOPSES), Bütünleşik Ağ Etkileşim Paradigması bağlamında ele alırken aşağıdaki 5 boyutu birbirinden ayırmakta ve sözkonusu 5 boyutun birlikte ve paralel süreçler şeklinde gerçekleştiğini öne sürmektedir. Bu boyutlar:

- Toplumsal gelişmenin zaman boyutu (genel trend),
- Toplumsal gelişmenin mekan boyutu,
- Toplumsal gelişmenin tarihsel birikimi (içeriği),
- Toplumsal gelişmenin dış çevre etkileşimi,
- Toplumsal gelişmenin yenilik değişim boyutu olmaktadır (Erkan, 2003; 151).

Erkan'a göre, bu boyutlar karşılıklı etkileşim yoluyla dikey ve yatay ilişkiler yaratmakta ve bölgesel gelişimde rol oynamaktadır. Erkan, bilgi çağında, sermaye birikimi yerine bilgi birikiminin kişi, örgüt ve kurumlara bağlı olarak gerçekleşmesinin öğrenme süreçlerini ön plana çıkardığını belirtmektedir. Öğrenme, bilgi birikimi olarak; öğrenen insan, öğrenen örgüt, öğrenen kurum ve öğrenen bölge kavramlarını devreye sokmaktadır. Öğrenen bölgede, AR&GE birimlerini kendinde toplayan teknoparkların üniversitelerle özel araştırma kurumları ve yerel birimlerle işbirliğini sağlayabilmesi gerekmektedir. Bir bölgede birden çok uzmanlaşmış teknoparkın ve üniversitenin bulunması, bölgesel gelişimde önemli rol oynamaktadır (Erkan, 2003; 155). Öte yandan yenilikçi girişimcilik de yerel fırsatları değerlendirmede ön plana çıkmaktadır. Girişimciliğin yerel olması, yerel potansiyellerin değerlendirilmesini gündeme getirmektedir. Bölgedeki küçük işletme sektörünün dinamiği, yerel girişimcilik dinamiğinin belirlenmesinde önemli olmaktadır. Ancak bu dinamiğin yakalanması için, küçük firmaların etkileşim ağı içine yoğun olarak girmiş olması ve bilimsel-teknolojik bilgiye ulaşabilmesi gerekmektedir. Bu anlamda bölgesel gelişme, yeni iş ve girişimcilik örnekleri ortaya

koymakla mümkün olmaktadır. Öyleyse gelişmenin sürekliliği, ağ-etkileşim paradigması içinde potansiyellerle bilginin karşılıklı sinerjik etkileşiminin yarattığı dinamikle beslenmektedir (Erkan, 2003; 157). Sonuç olarak yenilikçi bölgesel gelişmenin sürdürülebilirliği;

- ✓ Esnekliği ile değişime uyum sağlayan açık bölgesel sistemler,
- ✓ Dinamiği ile yeni yapıları yaratan bölgesel yapısal değişimler ve
- ✓ Açık ve esnek bölge sistemleri içinde yaratılan dinamik yapılanmanın belirlediği süreçlerin bölgesel amaç ve vizyonlara uygun biçimde yönlendirilip yönetilmesiyle ilgili olmaktadır.

Bu görev için, bölgesel gelişmenin sahibi ve yönlendiricisi olarak Bölge Kalkınma Ajansı'na ihtiyaç duyulmaktadır. Bölgesel Kalkınma Ajansları, bir yandan bölgesel potansiyelleri belirlerken diğer yandan bölge içi, bölgenin yakın çevresi, alt ve üst mekansal örgütlenme ve yapılanmalarını gelişme potansiyelleri açısından değerlendirmektedir. Buna göre, bölgedeki kalkınmanın sürekli ve sürdürülebilir olması için, öğrenen bölge, ülke ve küreyle bağlantılı etkileşimi ile bölgedeki kurum ve birimlerin gelişme sürecine etkin katılımını sağlayacak mekanizmalar kurulması gerekmektedir (Erkan, 2003; 158-159).

7. Girişimcilik Ağları ve Bölgesel Kalkınma

Yenilikçilik ve girişimcilik kavramları birbirleriyle yakından ilişkili olmaktadır. Schumpeter'e göre (1942) girişimci, yenilik üreten kişi olmakta, Drucker (1985) 'de ise girişimci, sürekli değişim peşinde koşan, risk alan ve değişimi ekonomik veya sosyal olarak bir fırsat halinde değerlendiren kişi şeklinde tanımlanmaktadır (Şen, 2004; 75). Günümüzdeki ekonomik koşullar, geçmişteki girişimcilerin ortaya çıktığı ortamlarla karşılaştırıldığında, büyük AR&GE laboratuvarlarının varlığını sürdürmek ve buralarda yenilik süreçlerini geliştirmenin günümüzde daha maliyetli olduğu görülmektedir. Bu anlamda yerel girişimlerin birbirleriyle etkileşerek kümülatif ve esnek bir yenilik ortamı yaratmaları kaçınılmaz olmaktadır. Bu ortamsa kolektif yapabilirliklerin olduğu girişimcilik ağları şeklinde ifade edilmektedir.

Günümüzde, yeni ekonomik yapıdaki firmalar arası fason ve stratejik ilişkiler zincirinin bir tarafında büyük firmalar, toptancılar ve perakende zincirleri görülürken,

diğer ucunda küçük firmalar bulunmaktadır. Bu zincir, aslında bir fabrikada yapılabilecek üretimin çok aktörlü olarak farklı mekanlarda yapılabilmesi ve buradan tüketim noktalarına aktarılabilmesi manasına gelmektedir. Bu anlamda kolektif yapabilirlik, firmaların aralarındaki rekabeti yok etmeksizin, dayanışmalarını artırarak küresel pazardaki rekabette güç birliği yapabilmelerini sağlamakta, hızla değişen dış koşullarda onları daha dayanıklı kılarak yeni koşullara daha kolay uyum sağlayabilen bir yapıya kavuşturabilmektedir. Firmaların, küresel ekonomide en önemli rakibi, yakınında gördüğü hareketlerini izleyebildiği kendi yerelindeki firmalardan çok, farklı bölgelerde, yarış halinde olduğu diğer firmalar olmaktadır. Bu nedenle yereldeki firmalar arası dayanışma ve işbirliği, yerelin küresel ortamdaki rekabet avantajını artırırken, bu kolektif avantaj yerelin kendisinde bireysel avantaja dönüşmektedir. Yereldeki firmalar, dış pazarlarda ve dış rekabette kazanılan kolektif avantajın, kendilerine dönen bireysel avantajından faydalanarak, bireysel gelişimlerini arttırmaktadır. Aynı şekilde, bireysel gelişme de yerelin daha fazla güçlenmesini sağlamaktadır. Böylelikle oluşan döngüsel yapı kendi dinamiği içerisinde süreklilik kazanarak girişimcilik ağları oluşturmakta ve bu ağlar içinde oluşan yapabilirlikler özellikle gelişimlerini sürdürmekte olan KOBİ'lere fayda sağlamaktadır (Kayasü vd., 2003; 24). Rekabet gücünün artırılmasında girişimcilik ağları içinde oluşan kolektif yapabilirliklerinin getirdiği faydalar şöyle özetlenmektedir:

- Kolektif yapabilirlik bilgi üretimini arttırarak yenileşmeyi sağlamaktadır.
- Kolektif yapabilirlik kaliteyi arttırmaktadır.
- Kolektif yapabilirlik üretim maliyetleri düşürmektedir.
- Kolektif yapabilirlik yereli markalaştırmaktadır.

Küresel ağda yer alabilmenin, yerelin bir güç olarak ortaya çıkmasıyla mümkün olacağı değerlendirilmektedir. Yerelin küresel ağda güç kazanması sonucunda, firmaların kendi yerelinde bu ağda kalma savaşı, yerelin rekabetçiliğini geliştirecek daha dinamik, kendini sürekli yenileyebilen bir yapı haline gelmesine imkan tanımaktadır. Böyle bir durumda, yereldeki firmalar arası rekabet, dışarıya karşı kolektif uyumda çalışma yerelinin gelişmesini sürdürebilir hale dönüştürmektedir (Kayasü vd., 2003; 24). Bu anlamda Kalkınma Ajansı gibi yerel inisiyatifle kurulmuş kurumsal yapıların en önemli işlevi, yereldeki rekabetçi ortamı geliştiren, düzenleyen ve koordine eden, yerelin dışarıya karşı bir bütün halinde

hareket etmesi için ortaklaşa çalışmayı sağlayan, böylece firma düzeyindeki yapabilirliği geliştirip kolektif yapabilirliğe dönüştüren bir arabulucu olmasından kaynaklanmaktadır (Kayasü vd., 2003; 36).

8. Öğrenen Bölgeler ve Bölgesel Kalkınma

Öğrenme kavramının, farklı disiplinlerden akademisyenler arasında son zamanlarda çok kullanılan bir kavram haline geldiği görülmektedir. Öğrenen şirketler (Knoblauch, 1996), öğrenen organizasyonlar (Hoch, 1997), öğrenen ekonomi (Lundvall ve Johnson, 1994) ve öğrenen bölgeler (Morgan, 1997) başarılı ekonomik kalkınmanın gelecekteki kavramları olarak ortaya atılmaktadır (Kumral vd., 1998; 28). Arrow'a göre öğrenme, deneyimin ürünü ve bir sorunun çözülmesi için ortaya konulmuş bir girişim olmaktadır (Arrow, 1962; 155). Öğrenen ekonomi kavramınınsa, kurumsal ekonomistlerin Aalborg (Danimarka) grubu tarafından geliştirildiği saptanmaktadır. Öğrenen ekonomide, firmalar ve bölgelerin rekabet avantajının, stratejik bir rekabet aracı olan yeniliğe dayandığı belirtilmektedir (Kumral vd., 1998; 28). Öğrenen bölgeler ise, uygun bilgiyi hızlı bir şekilde üretme, çoğaltma, anlama ve dönüştürme yeteneğine sahip, rekabetçi bölgeler olarak tanımlanmaktadır (Ergin, 2002; 18). Öğrenen bölgeler global, bilgi yoğun ekonomi döneminin, bilgi yaratma ve öğrenme odakları olmaktadır. Bu bölgeler bilgi ve fikirleri toplayıp, depolayarak; bilgi akışı, fikir akışı ve öğrenmeyi harekete geçiren alt yapı ve ortamı sağlamaktadır (Kumral vd., 1998; 30). Bu alt yapı ve ortam, sözkonusu bölgeler açısından rekabetçi avantajların oluşumuna uygun bir süreç yaratmaktadır.

Bölgelerin rekabet avantajları, stratejik bir rekabet avantajı olan yenilik üzerine kurulmaktadır. Öğrenen bölgede yenilik, sosyal ve coğrafi olarak içselleşmiş, kurumsal ve kültürel ortam göz önüne alınmadan anlaşılamayacak interaktif bir süreç şeklinde görülmektedir. Öte yandan geçmişin yığın üretiminin sözkonusu olduğu bölgeler, günümüzde Post-Fordist öğrenen ekonomiye doğru uyumlanmaktadır. Artık sanayi bölgeleri, giderek bilgi yoğun firmalarda sürekli iyileştirme, geliştirme, yeni fikirler ve bilgi yaratma ve organizasyonel öğrenme ile tanımlanmaktadır (Kumral vd., 1998; 77). Ancak, yığın üretimin yapıldığı sanayi bölgelerinin kısa dönemde öğrenen bölgelere dönüşme olasılığı zayıf görülmektedir. Sonuçta, yığın üretim bölgeleriyle öğrenen bölgeler arasında bir takım farklar ortaya çıkmaktadır. Bu farklar tablo 1'de özetlenmektedir.

Tablo 1: Yığın Üretim Bölgesi ve Öğrenen Bölge Arasındaki Farklar

	Yığın Üretim Bölgesi	Öğrenen Bölge
<i>Rekabetin temeli</i>	Karşılaştırmalı avantaj şunlar üzerine kurulur: -Doğal kaynaklar -Fiziksel işgücü	Sürdürülebilir avantaj şunlar üzerine kurulur: -Bilgi yaratma -Sürekli iyileştirme
<i>Üretim sistemi</i>	Yığın üretim -Fiziksel işgücü değer kaynağıdır -Yenilik ve üretim süreçleri birbirinden ayrıdır.	Bilgiye dayalı üretim -Sürekli yaratma -Bilgi değer kaynağıdır -Yenilik ve üretim süreçlerinin sentezi
<i>İmalat altyapısı</i>	Mesafeli tedarikçi ilişkileri	Yeniliğin kaynağı olarak firma ağları ve tedarikçi sistemleri
<i>İnsan altyapısı</i>	-Düşük becerili, düşük maliyetli işgücü -Taylorist işgücü -Taylorist eğitim ve mesleki eğitim	-Bilgi işçileri -İnsan kaynaklarında sürekli iyileştirme -Sürekli mesleki eğitim
<i>Fiziksel ve Haberleşme altyapısı</i>	Ülke içine dönük fiziksel altyapı	-Global fiziksel ve haberleşme altyapısı -Elektronik veri alışverişi
<i>Sanayi yönetim yapısı</i>	-İşbirlikçi olmayan ilişkiler -Düzenleyici çerçevenin yönetim ve kontrolü	-Karşılıklı bağımlı ilişkiler -Ağ organizasyonu -Esnek düzenleyici çevre

KAYNAK: Kumral vd., 1998; 31

Öğrenen bölgelerin oluşmasında, KOBİ'lerin rolünün oldukça fazla olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, bir bölgenin öğrenen bölge olarak nitelendirilebilmesi için, o bölgede varolan KOBİ'lerin kolektif öğrenme sürecine girmiş olmaları gerekmektedir (Kumral vd., 1998; 72). Bilim bazlı düşünce tarzından hareketle, yenilikleri üretim sürecinde değerlendirip, bu yenilikleri kolektif yapı içinde diğer KOBİ'lerle paylaşan firmaların, karşılıklı etkileşim ağları içinde bölgesel kalkınmayı gerçekleştirebilecekleri değerlendirilmektedir. KOBİ'lerin bu şekilde biraraya gelip sinerji yaratabilmeleri kurumsal bir örgütlenmeyi gerekli kılmaktadır. Bu örgütlenmeninse Kalkınma Ajansları bünyesinde planlanması ve hayata geçirilmesi gerekmektedir.

V. Bölgesel Kalkınma Stratejisi

Bölgesel kalkınma süreci, önce belli bir bölgede başlamakta ve zaman içinde diğer bölgelere yayılmaktadır. Bu sürecin etkin bir biçimde işleyebilmesi ise bölgesel kalkınma stratejisine bağlı olmaktadır (Varım, 1989; 21). Diğer bölgelere göre geri kalmış veya duraklamış bölgelerin kalkındırılması için, öncelikle bölgesel eşitsizliklerin doğru bir şekilde ortaya konulması, daha sonra bu eşitsizliklerin bir problem yaratıp yaratmadıklarını ve dolayısıyla bir müdahaleyi gerektirip gerektirmediklerini tespit etmek bir zorunluluk olmaktadır (Stilwell, 1972; 11). Eğer müdahale gerekiyorsa bir strateji ortaya koymak şart olmaktadır. Bu strateji çerçevesinde oluşturulacak bölgesel politikalarınsa uygun bölgesel araçlarla desteklenmesi ve ortaya konulmuş amaçlara ulaşımın bu araçlar yardımıyla sağlanması gerekmektedir.

Erkan'a göre bölgesel kalkınma stratejisi, dört ana grupta incelenmektedir. Bunlar;

- Büyümeye Dayalı Bölgesel Kalkınma Stratejisi,
- İstikrara Dayalı Bölgesel Kalkınma Stratejisi,
- Bölgelerarası Dengeleme ve Eşitlenmeye Dayalı Kalkınma Stratejisi,
- Entegre Bölgesel Kalkınma Stratejisi olmaktadır.

Bu stratejilerin ilkinde, bölgenin daha hızlı büyüebilmesi için, uygun önkoşulların yaratılmasına yönelmek söz konusu olmaktadır. Bunun için özel ve kamusal yatırımların etkin koordinasyonu yoluyla, üretim faktörlerinin optimal dağılımı amaçlanmaktadır. İkinci stratejide, bölgesel ve sektörel yapı politikasının koordinasyonu ile, bölgelerin ekonomik yapılarının kendi içinde dengeli olmasının sağlanması üzerinde durulmaktadır. Üçüncü stratejide ise bölgeler arasındaki gelir ve refah dengesizliğini azaltarak, bölgede sağlıklı çalışma ve yaşamın ön koşullarının yaratılması esas alınmaktadır. Son olarak dördüncü strateji, bu üç stratejiyi sentezleyen ve bölgesel gelişmeyi entegre bir gelişme içinde açıklamaya çalışan ampirik içerikli bir yaklaşım olmaktadır. Erkan, bölgesel gelişmenin her aşamasında, büyüme, istikrar sağlayıcı yapılaşma ve dengelemeye yönelik stratejik öncelikleri kendi aralarında, bölgesel gelişmenin gösterdiği fiili özelliklere

göre, birbiri ile bütünleştirme, yani entegre bölgesel gelişme stratejisi oluşturma gereği üzerinde durmaktadır (Erkan, 1995; 230-235).

Yukarıda kısaca değinilen stratejilere ek olarak:

- Teknoloji Odaklı Bölgesel Kalkınma Stratejisi,
- Girişimci Odaklı Bölgesel Kalkınma Stratejisi,
- Öğrenen Bölge Dinamizmine Dayalı Bölgesel Kalkınma Stratejisi ortaya konulmaktadır.

Bu stratejilerin ilkinde mevcut teknolojiyi daha da geliştirmek için gerekli alt yapının varlığı ön koşul olmaktadır. Üniversite-sanayi işbirliği için gerekli teknoparklar, AR&GE merkezleri ve üniversiteler sözkonusu alt yapı unsurları arasında sayılmaktadır. Bu stratejide teknolojinin bölge tarafından üretilmesi ve bu teknoloji sayesinde üretilecek katma değeri yüksek mallarla bölgesel gelir seviyesinin yükseltilmesi ve sosyo-kültürel ortamın geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Böyle bir stratejide teknolojiye dayalı bilgi üretimi ana amaç olmaktadır. İkinci stratejide ise girişimcilerin desteklenmesi, girişimci ağlarının kurulması ve KOBİ'ler arasındaki yapının güçlendirilmesi sözkonusu olmaktadır. Adı geçen girişimcilerin teknolojiyi yakından takip etmeleri için mevcut teknolojinin sürekli geliştirilmesi, bunun için de bilgi altyapısının niteliksel olarak çoğaltılması gerekmektedir. Bu şekilde ortaya çıkan yenilikçi girişimciler sayesinde bölgenin geliştirilmesi sözkonusu olmaktadır.

Öğrenen bölge dinamizmine dayalı bölgesel kalkınma stratejisindeyse bölgenin gelişiminde rol oynayan tüm unsurların öğrenme sürecine katkı yapmaları gerekmektedir. Bu anlamda bir teknolojiyi veya üretim yöntemini öğrenip bölgesel gelişmeyi sağlamak için, yaparak öğrenme, kullanarak öğrenme, etkileşerek öğrenme ve kiralarak öğrenme gibi değişik formlardan yararlanmak gerekmektedir. Bu öğrenme formlarından yararlanan girişimcilerse öğrenen aktörler olarak ortaya çıkmaktadır. Öte yandan bu yeni strateji, geleneksel stratejilerin odaklandığı altyapıdan çok bilgi yapı (infostructure) üzerine yoğunlaşmaktadır.

VI. Bölgesel Kalkınma Politikası

Geleneksel bölgesel politika anlayışının hakim olduğu 1960'lı yıllarda, bölgesel politika çerçevesinin, gelişmiş ekonomilerin birçoğunda Keynesyen anlayışın hüküm sürdüğü firma merkezli, standartlaşmış, teşvik sisteminin esas olduğu “devlet güdümlü” politikalar şeklinde çizildiği görülmektedir. Bu politikaların, az gelişmiş bölgeleri kalkındırma amacıyla gelirin yeniden paylaşımına ve sosyal politikalara ağırlık verdiği tespit edilmektedir (Akpınar, 2002; 2). 1970'li yıllardan itibaren yerel dinamiklerin harekete geçirilmesi ve yerel potansiyellerin değerlendirilmesi üzerine odaklanan yeni bölgesel politikaların ortaya çıkmaya başladığı bilinmektedir (Şen, 2002; 84). Geleneksel politikalarla yeni bölgesel politikalar arasındaki farklar tablo 2’den izlenebilmektedir.

Tablo 2: Geleneksel ve Yeni Bölgesel Politikaların Özellikleri

Özellikler	Geleneksel Bölgesel Politikalar	Yeni Bölgesel Politikalar
Amaçlar	-Bölgesel eşitlik -Ulusal ekonomik büyüme -Yatırımların az gelişmiş bölgeye yönlendirilmesi -Altyapının geliştirilmesi	-Bölgesel rekabet gücünün geliştirilmesi -Bölgesel ekonomilerin kapasitelerinin artırılması -İçsel büyüme dinamiklerinin desteklenmesi
Karar verme Uygulama sürecinin yapısı	-Ulusal ölçekte genel politikalar ve bazı özel bölgelerin seçimi -Merkezi hükümetlerin takdir yetkisine bağlı seçim -Kademeli yapı	-Bölgesel hükümetlerin birlikte karar verme süreci -Bölgesel karar yetkisi -Yönetişim ağırlıklı kararlar -Kademeli olmayan örgütlenme biçimleri
Politika araçları	-Ağırlıklı olarak kamu kaynaklarına bağımlılık -Tanımlanmış bölgesel birimler için bağlayıcı kararlar -Bürokratik düzenlemeler	-Koşullara bağımlı örgütlenme -Gönüllü ve koşullu bilgilendirme -Kamunun sağladığı danışma hizmetleri
Siyasal ortam	-Ulusal politika öncelikli	-Bölgesel politika öncelikli
Siyasi sorumluluk	-Merkezi hükümet -Taşra teşkilatına verilen uygulama sorumluluğu	-Bölgesel hükümetlerin doğrudan politika uygulamaları
Uygulayıcı Kurumlar	-Merkezi hükümet -Taşra teşkilatları -Bürokratik ilişkiler	-Bölgesel birimler -Yarı özerk birimler -İşletme yönetimi

KAYNAK: Eraydın, 2003; 137

Geleneksel bölgesel politikalar, merkezi hükümetin karar sürecindeki ana rolünü tanımlarken, 1970 sonrasında yerel yönetimlere verilen görevlerin ağırlık kazandığı, en azından merkezi-bölgesel ve yerel yönetimlerin birlikte sorumluluğu konusunun gündeme getirildiği görülmektedir. Böylelikle kademeli merkezi hükümetin ağırlıklı olduğu bir yapıdan, kademeli olmayan örgütlenme biçimlerine doğru bir kayma önerilmektedir. Bu önerilerin gerisinde yerel dinamikleri harekete geçirmek için karar vericilerin yerel aktörlere yakın olması ve onları da devreye sokması görüşünün yanı sıra merkezi hükümetin küreselleşen Dünya'daki azalan önemi ve elindeki düzenleme mekanizmaları ile mali kaynakların azalması da etkili olmaktadır. Bölgesel politikaların kurumlaşmasında bölgesel birimlerin ağırlık kazanması ve merkeze bağlı bürokratik örgütlenmeler yerine yarı-özerk birimlerin gündeme gelmesi ve bölgesel gelişmeden sorumlu yeni birimlerin oluşturulması da yeni dönemde benimsenen politikalarda uygulama yönünde görülen farklılıklar arasında yer almaktadır. Özellikle yeni bölgesel politikaların uygulanması amacı ile şekillenen kurumlaşmalar arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bunların arasında en önemlisi ise Bölgesel Kalkınma Ajansları olmaktadır (Eraydın, 2003; 137-138).

Yeni bölgesel politika anlayışı, uluslararası rekabet bağlamında, yerel potansiyellerin değerlendirilmesi, dinamik ve uzun vadeli hedeflere erişilmesi konularında önemli ipuçları vermektedir. Tüm bölgelerin kapsandığı bu bölgesel politikalar, rekabet edebilirlik ve teknolojik ürün yeniliklerine dayalı unsurlarla bütünleşen kompleks ve modern bir politika görüşünü ortaya koymaktadır. Söz konusu politika anlayışının başarılı olabilmesi için, belirlenen politika amaçlarına uygun araç seçimlerinin yapılması gerekmektedir. Aşağıda, adı geçen bu bölgesel politika amaçları ve araçları hakkında bilgiler sunulmaktadır.

A. Bölgesel Kalkınma Politikası Amaçları

Günümüzde bütün ülkelerde, ekonomik ve sosyal açıdan farklı yoğunlukta da olsa bölgesel farklılıkların olduğu görülmektedir. Bu farklar, teknolojinin, sermayenin, yatırımların ve bilgi yapının dengesiz dağılımından kaynaklanmaktadır. Bölgeler arasındaki bu dengesiz dağılım, ekonomik büyüme belli bir düzeye ulaştıktan sonra kalkınma açısından sorun teşkil etmektedir (İldırar, 2003; 21). İşte bölgeler arasındaki bu dengesizliğin giderilmesi amacıyla bölgesel politikalar

uygulanmaktadır. Ayrıca, bölgenin büyüme ve istikrar amacına yönelik olarak da politikalar üretilebilmektedir.

Amaçların belirlenmesinde, “bölgesel kalkınma politikası ile hangi amaçlara ulaşmak istendiği” akla gelen ilk soru olmaktadır. Soruya farklı şekillerde yanıtlar bulmak mümkün olmakta ve yanıtların her biri birer bölgesel kalkınma politikası amacı olarak değerlendirilmektedir. Sözkonusu amaçlar şöyle sıralanmaktadır:

- Ülke nüfusunun bölgeler arasında dengeli dağılımı,
- Ülkenin geri kalmış bölgelerinin ekonomik ve sosyal kalkınması,
- Bölge kaynaklarının değerlendirilmesi,
- Gelişmenin bütün ekonomiye yayılması,
- Bölgesel ekonomilerin entegrasyonu,
- Bölgelerde sağlıklı büyümenin özendirilmesi ve refahın artırılması,
- Endüstrinin ülkede uygun dağılımının sağlanması (Kedik, 2003; 11).

Dinler ise bölgesel kalkınma politikası amaçlarını iki ana grupta toplamaktadır. Bunlar; nüfusun ülkede ussal dağılımı ve geri kalmış bölgelerin ekonomik ve sosyal açıdan kalkındırılması şeklinde ifade edilmektedir (Dinler, 1986; 203). Bunlara ek olarak; sektörler arasındaki optimal kaynak dağılımının gerçekleştirilmesi ve sosyal maliyetlerin düşürülmesi de bölgesel politika amaçları içinde değerlendirilmektedir (Güngör, 1991; 17).

Yeni bölgesel politika anlayışına dayalı amaçlar, yerel kaynakların ekonomik rekabet edebilirliğe katkısının artırılması etrafında şekillenmektedir. Bu anlamda teknoloji odaklı, girişimci odaklı ve öğrenen bölge dinamizmine dayalı bölgesel kalkınma stratejileri çerçevesinde yeni bölgesel politika amaçları ortaya çıkmaktadır. Bunlar:

- Bölgedeki bilgi ağlarının yapısal olarak güçlendirilmesi,
- Kollektif öğrenme ağlarının zenginleştirilmesi,
- Sürekli eğitim veren kurumların miktarının ve niteliğinin artırılması ile
- Teknopark yapılarını çeşitlendirerek teknolojik gelişimin önünün açılması şeklinde sıralanmaktadır.

Yukarıda değinilen yeni bölgesel politika amaçları, Finlandiya, Danimarka, İsveç, İngiltere ve Fransa gibi ülkelerde ulusal bölgesel politikaların kurgulanmasında belirleyici olmaktadır. Bu ülkelerin yer aldığı AB, 2000 yılından itibaren ulusal bölgesel politika hedefleri “Lizbon Gündemi” olarak adlandırılan AB Konseyi kararlarından önemli ölçüde etkilenmektedir. Burada alınan kararlar bağlamında, 2010 yılına kadar nihai hedeflerin, ortalama %3 büyüme sağlanması, 20 milyon kişiye istihdam alanı yaratılması ve Dünya’nın en gelişmiş bilgi toplumu olunması şeklinde belirlendiği görülmektedir (Bilen, 2005; 154).

B. Bölgesel Kalkınma Politikası Araçları

Bölgesel kalkınma politikası araçları ülkeden ülkeye farklılık gösterebileceği gibi her bir ülke içindeki farklı bölgeler arasında da değişiklikler görülmektedir. Bir bölgede, bölgesel kalkınma araçlarından hangisi uygulanırsa uygulansın, bunların o bölge içinde dinamizm yarattığı bilinmektedir. Erkan’a göre, bölgesel kalkınmada ekonomik yapı politikası araçları etkili olmaktadır. Bu araçlar, alt yapı ve üst yapı politikası araçları olmak üzere iki ana grupta incelenmektedir. Alt yapı politikası araçları doğal, maddi, personel ve kurumsal alt yapıyı yönlendirmek için kullanılırken, üst yapı politikası, sektörel yapıyı geliştirmeye yönelik endüstrileşme, teknik gelişme ve teşvik politikalarını kapsamaktadır (Erkan, 2000; 196-197). AB açısından bölgesel kalkınma politikası araçlarının, 1964 yılında hazırlanan bir çalışmada üç başlık altında toplandığı tespit edilmektedir:

- Mali ve vergisel teşvik tedbirleri,
- Bölgesel politikaların gerçekleştirilmesi için idari yapının organizasyonu ve
- Devlet harcamaları (Güngör, 1991; 18).

Çalışmada, bu gruplandırmanın günümüz koşullarında yetersizliği göz önünde bulundurularak, genel anlamıyla bölgesel kalkınma politikası araçlarının neler olabileceği analiz edilmektedir. Bu bağlamda, bölgesel kalkınma politikasının araçları şu şekilde sıralanabilmektedir;

- Bölgesel planlama,
- Kamu yatırımları,
- Yönetimsel örgütün bölgesel kalkınma sorununa entegrasyonun sağlanması,
- Mali ve vergisel teşvik önlemleri,
- Metropoliten bölge gelişiminin sınırlandırılması ve göç hareketlerinin yönlendirilmesi,
- Bölgesel Kalkınma Ajansları,
- Diğer araçlar.

1. Bölgesel Planlama

Günümüzde bölgesel planlamanın detaylı tanımları, uzmanlar tarafından değişik şekillerde ortaya konulmaktadır. Friedmann (1995) bölgesel planlamayı, geniş bir bölgedeki sosyal amaçları formüle eden ve açıklayan bir süreç olarak tanımlamaktadır. Ona göre bu süreç, bölgedeki ekonomik faaliyetleri düzenlemektedir (Olsson, 2002; 97). Bölgesel planlamanın en önemli amacı, bölgelerarası dengesizliğin azaltılması ve bölgeler arasındaki iletişimin maksimize edilmesi olmaktadır (Varım, 1989; 23).

Bölge planlaması öncelikle kalkınmanın bölgesel, mekansal ve dolayısıyla coğrafi boyutlarının da planlara dahil edilmesi gereksiniminden doğmaktadır. Bölge planlamanın dayandığı bir başka neden, ekonomik, toplumsal ve fiziksel planlama çalışmaları arasında eşgüdüm sağlamaya elverişli düzeyde bir planlama türü olmasından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda başarısı “ulusal kalkınmayla bütünleşen, ancak bölgesel düzeyde seçici rekabet gücü ve ekonomik katkısı yüksek sektörlerle öncelik vermeye” bağlı olan bölge planlama, ulusal hatta ulus dışı komşu mekanların göreceli üstünlük ve yetersizliklerini de dikkate almaktadır (İldırar, 2003; 25-26). Bölge planları, hazırlandıkları amaçlar göz önünde bulundurularak dört grupta incelenmektedir.

- Geri kalmış bölgeler için hazırlanan planlar,
- Metropoliten bölge planları,
- Kaynakları zengin bölgeler için hazırlanan planlar,
- Özel bölgeler için hazırlanan planlar (İldırar, 2003; 26-27).

2. Kamu Yatırımları

Gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde, bölgelerarasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması için başvurulacak bir diğer önemli araç, kamu yatırımları olmaktadır. Kalkınmanın ilk dönemlerinde altyapı yatırımlarının yapılma gerekliliği ve özel sektördeki sermaye yetersizliği, kamu yatırımlarının zorunlu olarak ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Devlet bu yatırımları yaparken ulusal çıkarı ön planda tutmakta ve kısa dönemde karlılığı düşünmemektedir (Kedik, 2003; 19).

Kamu yatırımları bağlamında, devletin nispi olarak azgelişmiş bölgelerde gerçekleştirdiği faaliyetler, üretken kamu yatırımları ve altyapı yatırımları olarak iki grupta incelenmektedir. Bunların ilkinde, kamunun azgelişmiş bir bölgeye dolaysız müdahalesi söz konusu olmaktadır. Ancak bu tür bir müdahalenin dozajı, o ülkedeki ekonomik sisteme ve iktisat politikasına göre değişebilmektedir. İkincisinde ise daha ziyade bölgenin gelişmesi için gerekli maddi altyapı yatırımları kastedilmektedir. Bilgi üretiminin önem kazandığı günümüzde, bölgesel aktörler arasındaki etkileşimi arttıracak maddi altyapı yatırımlarının öne çıktığı görülmektedir. Bu araçların kullanımında temel amaç, bölgenin gelişimi için gerekli altyapı ve üstyapı yatırımlarına ayrılan kaynaklarla ifade edilen minimum maliyetler karşılığında, artan üretken yatırım çıktılarının üretimi olmaktadır (İldırar, 2003; 39).

3. Yönetimsel Örgütün Bölgesel Kalkınma Sorununa Entegrasyonun Sağlanması

Bir ülkede bölgesel kalkınma politikasının uygulanmasında, mevcut yönetimsel örgütün, bu politikanın gereklerine cevap vermesi genellikle güç olmaktadır. Bölgesel kalkınma planlarının hazırlanması ve uygulanması için, yönetimde bölgesel örgütlenmeye gitmek ve gerektiği hallerde yetki devri, yetki genişliği ve yerinden yönetimi gerçekleştirmek gerekmektedir (İldırar, 2003; 39). Aktif bir bölgesel kalkınma politikasının yürütülmesinde, yönetimsel örgütü bölgesel kalkınma sorununa entegre etmek için alınması gereken önlemler şöyle sıralanmaktadır:

- Mevcut yönetsel yapıyı saptanan plan bölgelerine göre yeniden örgütlemek,
- Plan bölgelerindeki yönetim kademelerinde yetki devri, yetki genişliği ve yerinden yönetim ilkelerini uygulamak,
- Bölgesel yönetimin mali olanaklarını arttırmak ve yetenekli personele kavuşmasını sağlamak,
- Halkın yönetime katılmasını sağlamak,
- Yönetim kademeleri arasında gerekli koordinasyonu sağlamak,
- Bazı özel görevleri yerine getirebilmek için gerektiğinde geleneksel yönetim çerçevesi dışında özel kuruluşlar oluşturmak (Dinler, 1986; 226).

4. Mali ve Vergisel Teşvik Önlemleri

Geri kalmış bölgelerde, istihdam alanlarının yetersizliği nedeniyle işsizliğin ve bunun sonucunda gelir düzeyinin düşük olması, temel özellik şeklinde değerlendirilmektedir. Bu bölgelerde girişimcilerin yatırım yapmaları için sözkonusu bölgelerden sağlayacakları avantajların diğer bölgelere oranla daha fazla olması gerekmektedir (Kedik, 2003; 19). İşte bu araçların kullanılması, gelişmesi istenen bölgeyi avantajlı duruma getirmektedir. Bu anlamda bu araçların kullanılmasındaki amaç; girişimcilerin kalkınmada geri kalmış bölgeye yatırım yapma konusundaki ürkekliklerini giderebilmek ve üretim maliyetlerini düşürebilmektir (Güngör, 1991; 18). Merkezi yönetimler tarafından kullanılan mali ve teşvik önlemler dört grupta incelenmektedir. Bunlar şu şekilde sıralanmaktadır;

- Hibe ve nakit teşvikler,
- Vergisel teşvikler,
 - Yatırım indirimi,
 - Gümrük muafiyeti,
 - KDV desteği,
 - Vergi, resim ve harç istisnası.
- Yerel yönetimler tarafından verilen destekler,
 - Arsa tahsisi,
 - Yatırım ve ihracat potansiyeli olan yatırımlar ile faaliyetleri devam eden yatırımların yerel emlak vergisi, bina harcı ve diğer gayri menkullere yönelik bazı vergilerden muaf tutulması,

- İstihdam ve bölgede yaratılan katma değer ile ilişkili olarak bazı işletmelerin altyapı katılım payları giderlerinde indirim yapılması,
 - Bazı altyapı yatırımları ile çevre korumaya yönelik yatırımlarda ilgili yatırımcılara genel sistemden veya yurtdışından kaynak sağlanması.
- Diğer teşvik ve düzenlemeler,
- Kamu ihalelerinde öncelik,
 - Özel ihraç fonu,
 - Hızlandırılmış amortisman,
 - Döviz tahsislerinde öncelik,
 - Katlı kambiyo kuru (İldırar, 2003; 44-45).

5. Metropolen Bölge Gelişiminin Sınırlandırılması ve Göç Hareketlerinin Yönlendirilmesi

Metropolen bölge, iki sınır ve bir çevreden oluşmaktadır. Birinci sınır kentin iş merkezi, ikinci sınır ise iş merkezinin etrafında, iş merkezi ile günlük ilişkileri olan mesken bölge olmaktadır (MGK, 1993; 22). Metropolen bölgelerde yaşayan insanların sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasının güç ve pahalı olduğu bilinmektedir. Bu bölgelerdeki işletmeler olumsuz dışsal ekonomilerle karşılaşmaya başlamakta ve üretim maliyetleri yükselmektedir. Bunu önlemek için, büyük metropollerin bulunduğu bölgelerin daha da kalabalıklaşmasını önlemek gerekmektedir. Böylelikle geri kalmış bölgelerin kalkınması sağlanmakta ve bu sayede nüfusun bu bölgeden metropolen bölgelere kayması bir ölçüde engellenmiş olmaktadır (Kedik, 2003; 24).

Öte yandan, geri kalmış bölgelerden gelişmiş bölgelere yönelik nüfus hareketleri, geri kalmış bölgelerde personel altyapısının yetersizliği anlamında bir kayıp sayılmaktadır. Bu nedenle göç hareketlerinin yönlendirilmesi bölgesel kalkınma için önemli bir araç olmaktadır (Varım, 1989; 26).

6. Bölgesel Kalkınma Ajansları

Son yıllarda Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın, bir bölgesel kalkınma politikası aracı olarak bölgesel kalkınma politikasının merkezine yerleştiği görülmektedir. Bölgesel Kalkınma Ajansları, ikinci bölümde detaylı biçimde inceleneceği için bu bölümde araştırma konusu yapılmamaktadır.

7. Diğer araçlar

Bölgesel kalkınma sorunlarının ülkeler arasında göstermekte olduğu çeşitlilik, bunların giderilmesinde kullanılan bölgesel kalkınma araçlarına da yansımaktadır. Bu araçlardan biri Japonya’da uygulanmış “Tek Köy-Tek Ürün”, bir diğeri ise girişimciler için “Tek Durak Ofisi” olmaktadır (İldırar, 2003; 49).

İlk kez 1979 yılında Japonya’nın Oita Bölgesi’nde uygulanmaya başlanan Tek Köy-Tek Ürün uygulamasıyla, bölgenin uzmanlaştığı bir konuda ürün yetiştirilmesi, ürün çeşitliliği ile kalitesinin artırılması amaçlanmaktadır.

Tek durak ofisleri ise girişimcilerin kendi işlerini kurmak için gerekli tüm idari işlemleri tek elden yürütebilecekleri ve bu konuda doldurulması gereken formlardan, finansal yardım seçeneklerine kadar geniş bir kapsamda danışmanlık hizmeti alabilecekleri sanal veya gerçek birimler şeklinde tanımlanmaktadır (İldırar, 2003; 50). Bunlar dışında sayılabilecek diğer araçlarsa şu şekilde sıralanmaktadır:

- Bölge içi sektörel sanayi ağı,
- Teknoparklar,
- Danışma merkezleri,
- Organize sanayi bölgeleri,
- Küçük sanayi siteleri.

İKİNCİ BÖLÜM
AVRUPA BİRLİĞİ'NDE
BÖLGESEL FARKLILIKLARI GİDERİCİ POLİTİKALAR IŞIĞINDA
BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI

I. Avrupa Birliği (AB)

Avrupa Birliği hareketinin tarihsel kökenleri, 18.yüzyılda Rousseau, 19.yüzyılda Sully, Saint Simon, Leibniz ve Victor Hugo'nun bu konudaki düşüncelerine dayandırılmaktadır (Fikir, 2003; 4). Hugo, 1849 yılında yazdığı eserinde ilk kez bir "Avrupa Birleşik Devleti"nden söz etmektedir (Erkan, 1993; 4). Hugo'nun düşüncelerinin altında yatan ana tema, Avrupa'da barışın sağlanması ve Avrupa ulusu olarak bir üst medeniyet yaratılmasından kaynaklanmaktadır. Bu düşüncelerin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra daha da geçerlilik kazandığı ve 14.Mayıs.1947 tarihinde Churchill'in öncülüğünü yaptığı Birleşik Avrupa Hareketi'nin hayata geçirildiği saptanmaktadır. Ancak bu hareket uluslarüstü kurumlara karşı olan bir yaklaşım sergilemektedir. O dönemde Fransa Planlama Teşkilatı başkanlığını yapan Jean Monnet'in yaklaşımı ise savaş sonrası düzenin sağlanabilmesi için uluslarüstü kurumların varlığı esasına dayanmaktadır. (Fikir, 2003; 4-5). 1948 yılında ise Benelüks Ülkeleri'nin (Belçika, Hollanda, Lüksemburg), 18.Temmuz.1932 tarihli Ouchy Sözleşmesi kapsamında oluşturulan Gümrük Birliği'ni fiilen uygulamaya başladıkları görülmektedir. Bu Birliğin diğer Avrupa ülkelerine örnek teşkil ettiği ve bu yönde yapılan çalışmaların hızlandırılmasına katkı sağladığı değerlendirilmektedir (Fikir, 2003; 7).

Sözkonusu dönemde, "Yeni bir savaşın çıkmaması, en önemli savaş gereksinimleri olan kömür ve çeliğin kontrol altına alınmasıyla mümkündür" görüşü hakim olmaktadır. Bu çerçevede, 18.Nisan.1951 tarihinde Paris Antlaşması ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) 'nun kurulduğu bilinmektedir. Antlaşmaya imza atan ülkeler, Fransa, Federal Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg şeklinde sıralanmaktadır (Erkan, 1993; 7). Altılar olarak anılan bu ülkelerin oluşturduğu AKÇT, günümüzdeki AB'nin temelini oluşturan topluluklardan bir tanesi olmaktadır.

AB'nin temelini oluşturan ikinci topluluk, Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) olmaktadır. AET'nun, AKÇT'nun başarısı üzerine harekete geçen siyasilerin çabaları sonucunda kurulduğu tespit edilmektedir. Bu kapsamda, AKÇT Dışişleri Bakanları arasında, AET ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) kurulmasına ilişkin Roma Antlaşması'nın, 25.Mart.1957'de imzalanarak 1.Ocak.1958 tarihinde yürürlüğe girdiği bilinmektedir (Fikir, 2003; 10-11). Bu antlaşma, üye ülkeler arasında malların, hizmetlerin, sermayenin ve işgücünün serbest dolaşımını amaçlayan içeriğiyle mali ve siyasi işbirliğinin dinamiklerini içinde barındırmaktadır (Ingham, 2004; 224). AB'nin temelini oluşturan son topluluksa EURATOM kısa adıyla anılmaktadır. Roma Antlaşması ile oluşturulan Topluluğun amacı, atom enerjisinin barışçıl bir biçimde kullanımını sağlamak ve enerji sorununa çözüm getirmek şeklinde ifade edilmektedir (Güran, 1999; 90). Kısaca değinilen bu üç topluluğun bir araya getirildiği Füzyon Antlaşması'nın (Birleşme Antlaşması) ise 8.Nisan.1965 tarihinde Brüksel'de imzalandığı görülmektedir. 1.Temmuz.1967 tarihinde yürürlüğe giren antlaşmayla entegre edilen Topluluklar'ın, bu tarihten itibaren Avrupa Topluluğu (AT) olarak anılmaya başlandığı tespit edilmektedir (Güran, 1999; 91).

1.Temmuz.1968 tarihinde, Birleşik Krallık, Danimarka ve İrlanda'nın, Topluluk üyeliğine başvurduğu görülmektedir. Fransa'nın vetosuna rağmen bu üç ülkenin, 1973 yılında AT'na üye olduğu, ikinci genişleme sürecininse 1981 yılında Yunanistan'ın katılımıyla gerçekleştiği bilinmektedir. 1986 yılında İspanya ve Portekiz, 1995 yılında ise Avusturya, İsveç ve Finlandiya'nın üyeliğiyle 15'e çıkan üye ülke sayısının, 2004 yılındaki son genişlemeyle 25'e vardığı tespit edilmektedir. Bu ülkeler; Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya olmaktadır. 1.Ocak.1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile Avrupa Birliği adını alan Topluluğun, Bulgaristan ve Romanya ile 2000 yılında resmi müzakerelere başladığı ve bu ülkelerin 1.Ocak.2007 tarihinde AB üyesi olduğu saptanmaktadır. 1987 yılında tam üyelik başvurusunda bulunmuş olan Türkiye'nin ise 3.Ekim.2005 tarihinde müzakere çerçeve belgesinin kabulü ile resmen müzakere sürecine başladığı kayda geçmektedir. Ayrıca, 2003'te adaylık başvurusunu yapmış olan Hırvatistan ile 2005'te müzakerelere başladığı, 2004'te adaylık başvurusu yapan Makedonya'nın ise Aralık 2005'te aday ülke statüsü kazandığı görülmektedir (AB Genel Sekreterliği Resmi Web Sitesi, 2006a; www.abgs.gov.tr/).

Harita 1: Yirmiyedi Üyeli Avrupa Birliği

KAYNAK: Avrupa Komisyonu Resmi Web Sitesi, 2006a; http://ec.europa.eu/avservices/photo/photo_thematic_en.cfm?id=&mark=PRO,CART

A. AB'nin Kurumları

Avrupa Birliği'ni benzeri ekonomik birlikler veya işbirliği yaptığı kuruluşlardan ayıran en büyük farklılık kurumsal yapı içinde bulunmaktadır. Birliği yöneten kurumlar; demokratik yollarla seçilen Avrupa Parlamentosu, üye devletleri temsil eden ve bakanlardan oluşan Avrupa Konseyi, Topluluk hukukuna uyulmasını sağlayan Adalet Divanı, antlaşmaların koruyucusu olan Avrupa Komisyonu ve birliğin mali yönetimini izleyen Sayıştay şeklinde sıralanmaktadır. (Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu Resmi Web Sitesi, 2005a; <http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?pld=3&lang=0&prnld=1&fld=6&ord=0&docld=292&fop=1>).

1. Avrupa Parlamentosu

Üye devletlerin ulusal parlamentolarıyla benzer yetkilere sahip olan Avrupa Parlamentosu, AB halklarının demokratik siyasi iradesini temsil etmektedir (Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu Resmi Web Sitesi, 2005b; <http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang=0&pld=3&fld=6&prnld=2&hnd=1&ord=1&docld=293&fop=0>). 1979'dan bu yana tek dereceli genel seçimle 5 yıl için iş başına gelen Avrupa Parlamentosu'nun temel görevi, Avrupa Komisyonu önerilerini, Avrupa Konseyi'nde ele alınmadan önce ve sonra inceleyip karara varmak şeklinde özetlenmektedir (Güran, 1999; 98). Maastricht Antlaşması ile Parlamento'nun, işçilerin serbest dolaşımı, tüketicinin korunması, eğitim, kültür, sağlık ve Avrupa-ötesi ağlar gibi birçok önemli alandaki yönetmeliklerin ve yönergelerin kabulü konusunda Konseyle eşit statüye sahip kılındığı görülmektedir (Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu Resmi Web Sitesi, 2005b; <http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang=0&pld=3&fld=6&prnld=2&hnd=1&ord=1&docld=293&fop=0>). 732 üyeli Avrupa Parlamentosu, halen Brüksel ve Strasburg'daki meclis binalarında görevlerini yerine getirmektedir (Avrupa Parlamentosu Resmi Web Sitesi, 2006a; <http://www.europarl.europa.eu/parliament/public/staticDisplay.do?id=45&pageRank=3&language=EN>).

2. Avrupa Komisyonu

25 üyeli Avrupa Komisyonu, AB politikalarının tasarlayıcısı ve koordinatörü konumunda bulunmaktadır. Yürütme göreviyle donatılan Komisyon, antlaşmalarda belirtilen taşımacılık, sosyal politikalar, çevre, tarım, enerji, bölgesel gelişme, ticari ilişkiler gibi alanlarda öneriler getirmektedir. Komisyon belli bir ülke, bölge veya

sektörün değil, genel olarak AB ve vatandaşlarının çıkarlarını korumakla yükümlü olmaktadır. Komisyon ayrıca Sayıştay ile birlikte AB bütçesini yönetmektedir. AB kanunlarının üye ülkelerce doğru bir şekilde uygulanmasını takip eden Komisyon, şirketlerin rekabet kurallarına uyumlarını da kontrol etmektedir (Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu Resmi Web Sitesi, 2005c; <http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang=0&pId=3&fld=6&prnId=3&hnd=1&ord=2&docId=294&fop=0>).

3. Avrupa Konseyi

Merkezi Brüksel’de bulunan Konsey’in, her üye devletin devlet ve hükümet başkanlarının yaptığı zirve konferansları sonucunda ortaya çıktığı görülmektedir. Konsey’in temel görevleri şöyle sıralanmaktadır:

- Üye devletlerin genel ekonomi politikalarını koordine etmek,
- Ortak politikalara ilişkin temel kararlar almak,
- Ortak dış politika ve güvenlik politikası çerçevesinde ortak konumları tanımlamak ve gerekli kararları almak,
- Adalet ve içişleri alanında ortak eylemler belirlemek,
- Üye devletlerin imzalayacağı sözleşmeleri hazırlamak ve önermek. (Fikir, 2003; 37).

Avrupa Konseyi’ni AB Bakanlar Konseyi ile karıştırmamak gerekmektedir. AB Bakanlar Konseyi, AB’nin ana karar verme kuruluşudur ve üye ülkeler arasında ekonomik ve siyasi kararların yerine getirilmesi için koordinasyon rolü bulunmaktadır. Bakanlar Konseyi üye ülkelerin dışişleri bakanlarından oluşmakla birlikte gündemdeki konuya göre ele alınacak konularla ilgili bakanlar düzeyinde temsilcilerden de oluşturulabilmektedir (Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu Resmi Web Sitesi, 2005d; <http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang=0&pId=3&fld=6&prnId=4&hnd=1&ord=3&docId=296&fop=0>). Avrupa Konseyi’ndeki toplam 9 farklı Konsey yapılanması şu şekilde sıralanmaktadır:

- Genel işler ve dış ilişkiler,
- Ekonomik ve mali işler ,
- Adalet ve içişleri alanlarında koordinasyon,
- İstihdam, sosyal politika, sağlık ve tüketici hakları,
- Rekabetçilik
- Ulaştırma, telekomünikasyon ve enerji,

- Tarım ve balıkçılık,
- Eğitim, gençlik ve kültür (Avrupa Konseyi Resmi Web Sitesi, 2006; http://www.consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=427&lang=en&mode=g).

4. Avrupa Adalet Divanı

7.Ekim.1958 tarihinde görevine başlayan 15 üyeli Adalet Divanı, Lüksemburg'da yer almaktadır ve AB'nin en yüksek yargı organı konumunda bulunmaktadır. Divan'ın görevleri; üye ülkeler, kurumlar ve Birlik ile üyeler arasındaki anlaşmazlıklara çözüm getirmek, ayrıca uluslararası antlaşmalar konusunda görüş sunmak şeklinde özetlenmektedir (Fikir, 2003; 40-41). Adalet Divanı'nın yükünü hafifletmek ve AB hukuk koruması kalkanını yaygınlaştırmak amacıyla 1989'da, 25 yargıçtan oluşan bir de Asliye Mahkemesi'nin kurulduğu saptanmaktadır. Asliye Mahkemesi daha çok AB rekabet kurallarının uygulanmasından çıkan anlaşmazlıklara, şirket ve kişisel başvuru davalarına bakmaktadır (Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu Resmi Web Sitesi, 2005e; <http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang=0&pId=3&fld=6&prnId=5&hnd=1&ord=4&docId=297&fop=0>).

5. Sayıştay

Sayıştay deyimi, benzer bir Fransız kurumu olan "*la cour des comptes*" den gelmektedir (Nicoll ve Salmon, 2001; 157). Merkezi Lüksemburg'da bulunan 25 üyeli Sayıştay, 1975 yılında kurulmuş olup, Avrupa Birliği bütçesinin kurallara ve amaca göre kullanılmasını denetlemektedir. Sayıştay, AB fonlarının yönetimini ayrıntılı bir şekilde kontrol etmektedir. Bu nedenle AB fonlarını kullanan kurum ve organlar, istenen belgeleri Sayıştay'a vermekle yükümlü olmakta ve Sayıştay'ın denetimine tabi bulunmaktadır (Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu Resmi Web Sitesi, 2005f; <http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang=0&pId=3&fld=6&prnId=6&hnd=&1ord=5&docId=298&fop=0>). Sayıştay'ın merkezi Lüksemburg'da bulunmakta ve Konsey tarafından atanan 25 üyesiyle hizmet vermektedir.

B. AB'nin Diğer Kurumları

AB, yukarıda açıklanan ana organları dışında, ekonomik, sosyal ve bölgesel konularda çözüm üretme kabiliyetine sahip kurumlara da sahip bulunmaktadır. Bu

kurumlar; Ekonomik ve Sosyal Komite, Bölgeler Komitesi, Avrupa Yatırım Bankası ve Ombudsman şeklinde sıralanmaktadır. Ayrıca parasal birlik sonrasında önemi giderek artan Avrupa Merkez Bankası da tüm Avrupa’da para piyasalarını kontrol altında tutarak, reel sektörün gelişimine katkı sağlamakta, böylelikle ekonomik, sosyal ve bölgesel sorunların çözümünü dolaylı yoldan etkilemektedir.

1. Ekonomik ve Sosyal Komite

AB ile organize olmuş sivil toplum arasında bir köprü niteliği taşıyan 360 üyeli Komite, işveren ve işçi sendikaları, çiftçi kooperatifleri, esnaf ve sanatkar teşkilatları ile tüketici örgütlerini ve birçok sivil toplum örgütünü temsil etmekle birlikte üç ana görevini de ifa etmektedir. Bu görevler şöyle sıralanmaktadır:

- Komisyon ve Parlamento’ya tavsiyelerde bulunmak,
- Sivil toplumun Avrupa birleşmesine daha katılımcı ve daha demokratik olarak katılımını sağlamak,
- Üye olmayan ülkelerdeki sivil toplum kurumlarıyla ilişkiye girerek bir danışma mekanizmasını oluşturmak (Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu Resmi Web Sitesi, 2005g; <http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang= 0&pld=3&fld=6&prnld=7&hnd=1&ord=6&docld=299&fop=0>).

Komite’nin yukarıda sayılan görevleri yerine getirmek için, 7 ayrı çalışma grubu oluşturduğu görülmektedir. Bunlar;

- Endüstriyel değişim danışma grubu,
- Ekonomik - parasal birlik, ekonomik ve sosyal birleşme grubu,
- Tek pazar, üretim ve tüketim grubu,
- Ulaştırma, enerji, altyapı ve bilgi toplumu grubu,
- İstihdam, sosyal ilişkiler ve vatandaşlık grubu,
- Tarım, kırsal kalkınma ve çevre grubu,
- Dış ilişkiler grubu olmaktadır (AB Ekonomik ve Sosyal Komite Resmi Web Sitesi, 2006; <http://eescmembers.esc.eu.int/eescmembers.aspx?culture=en>).

2. Bölgeler Komitesi

Maastricht Antlaşmasıyla kurulan Bölgeler Komitesi’nin, faaliyetlerine 1994 yılında başladığı ve merkezinin Brüksel’de olduğu bilinmektedir (Türk Demokrasi

Vakfı, 2003; 28). Bölgeler Komitesi, 1 Mayıs 2004 tarihinden itibaren, yerel ve bölgesel mercileri temsil eden 312 asil ve 312 yedek üyeden oluşmaktadır. Asil ve yedek üyelerin görev süreleri 4 yıl olup, Komite, başkanını üyeler arasından iki yıllığına seçmekte ve başkan Komite'yi dış dünyada temsil etmektedir (Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu Resmi Web Sitesi, 2005h; <http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang=0&pld=3&fld=6&prnid=8&hnd=1&ord=7&docId=300&fop=0>).

Bölgeler Komitesi'nin kurulmasının iki temel gerekçesi bulunmaktadır. Bunlardan ilki, AB yasalarının yerel ve bölgesel düzeyde uygulanması olmaktadır. Komite'nin bu düzeylerdeki kurumlara temsil hakkı vermesi, hazırlanan yasalarda bu kurumların söz hakkı almasını sağlamaktadır. İkinci gerekçe ise, AB'nin ilerleme süreci içerisinde, vatandaşların gelişmelerini yakından takip edememesiyle ilgili olmaktadır. Bir başka deyişle Komite, AB karar alma mekanizmaları merkezi ile vatandaşlar arasındaki açığı kapatmaktadır (Erçin, 2004; 12).

Maastricht Antlaşması, Komisyon ve Konsey'in Komite'ye;

- Ekonomik ve sosyal dayanışma (bölgesel politikalar ve Yapısal Fonlar),
- Tüm Avrupa'yı kapsayan ulaştırma, telekomünikasyon ve enerji şebekeleri,
- Kamu sağlığı,
- Eğitim, gençlik ve kültür,
- İstihdam politikaları, mesleki eğitim ve sosyal politikalar,
- Çevre ve ulaşım konularında danışmasını zorunlu kılmaktadır (Türk Demokrasi Vakfı, 2003; 28).

Yukarıdaki konulara bağlı olarak, Komite'nin üç temel ilkesi bulunmaktadır. Antlaşmalarda da bahsi geçen ve ilk ilke olan yetki ikamesi, AB'nde, kararların, en uygun, bir başka deyişle halka en yakın merciler tarafından alınması gerektiğini belirtmektedir. Bunun neticesinde, AB, ulusal, yerel veya bölgesel kurumlar tarafından çözülmesi gereken bir sorunu kendi yaptırımları ile çözmeye çalışmamaktadır. İkinci prensip olan yakınlık, hükümetlerin her seviyede halka yakın olması gerektiğini ve halkın yetki dağılımlarından haberdar edilmesi gerektiği anlamına gelmektedir. Ortaklık adı altındaki son ilke ise, karar alma sürecinde ulusal, yerel ve bölgesel hükümetlerin AB ile beraber çalışması gerektiğini ifade etmektedir (AB Bölgeler Komitesi Resmi Web Sitesi, 2006a; <http://www.cor.europa>).

eu/en/presentation/Role.htm). Komite'nin, bu ilkelere bağılı kalarak kendisine verilen danışmanlık görevini yürütmek üzere altı alt komisyon oluşturduğu görölmektedir. Bunlar;

- Bölgesel Birlik Politikası Komisyonu,
- Ekonomik ve Sosyal Politika Komisyonu,
- Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu,
- Eğitim ve Kültür Komisyonu,
- Yapısal İşler Komisyonu,
- Dış İlişkiler Komisyonu olmaktadır (AB Bölgeler Komitesi Resmi Web Sitesi, 2006b; http://www.cor.europa.eu/en/presentation/cor_commission.htm).

3. Avrupa Yatırım Bankası (EIB)

AB'nin finansman kurumu olan EIB üyelerinin tümü, Banka sermayesine katkı sağlayan AB üyesi ölkelerden oluşmaktadır (Avrupa Yatırım Bankası Resmi Web Sitesi; 2006a; <http://www.eib.org/about/index.asp?cat=181>). EIB'nin, Roma Antlaşması'nın 129. maddesine istinaden kurulduğu tespit edilmektedir. Bir sonraki maddede ise EIB'in, Birlik üyesi ölkelerdeki azgelişmiş bölgelerin gelişmesi için oluşturulan projelere kredi sağlaması hükmü yer almaktadır (Pala, 2003; 40). Antlaşma'ya göre Banka, yatırım ve kalkınma bankası olması nedeniyle, mevduat toplayamamakta ve cari hesaplar bulunduramamaktadır. Kar amacı gütmeyen Banka, AB bütçesinden de para almamaktadır (Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu Resmi Web Sitesi, 2005ı; <http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang=0&pId=3&fId=6&prnId=10&hnd=1&ord=9&docId=302&fop=0>).

Banka, Avrupa Birliği'nin ekonomik politikaları doğrultusunda hareket etmesine rağmen idari açıdan bağımsız olmaktadır. EIB'nin yönetim ve kontrol yapısı bu bağımsızlığı yansıtmaktadır. Merkezi Lüksemburg'da olan Banka'nın başkanlar kurulu, yönetim kurulu, icra komitesi ve denetleme kurulu bulunmaktadır (Avrupa Yatırım Bankası Resmi Web Sitesi; 2006b; <http://www.eib.org/about/index.asp?dep=109>).

EIB, günümüzde, 2006-2008 periyodunu kapsayan bir ortak operasyonel plan çerçevesinde faaliyet göstermektedir. Banka yönetimince onaylanmış stratejik bir döküman niteliği taşıyan ortak operasyonel plan, orta vadeli politikaları tanımlamakta ve operasyonel öncelikleri ortaya koymaktadır. Bu plan dahilinde kredi

verme faaliyetinin, altı operasyonel öncelikle donatıldığı görülmektedir. Bunlar şöyle sıralanmaktadır:

- Genişlemiş AB içinde ekonomik ve sosyal birleşme,
- İklimsel değişim ve yenilenebilir enerjiyi içeren çevresel koruma ve geliştirme
- Yenilik 2010 inisiyatifinin uygulanması,
- Trans Avrupa ve ulaşım ağlarının (TEN) geliştirilmesi,
- AB'nin kalkınmasının ve partner ülkelerde işbirliğinin desteklenmesi,
- Küçük ve orta ölçekli girişimlerin desteklenmesi (Avrupa Yatırım Bankası Resmi Web Sitesi; 2006c; <http://www.eib.org/about/index.asp?designation=objective>).

EIB tarafından finanse edilecek projelerin iyi bir fizibiliteye sahip olması ve ekonomiye doğrudan katkıda bulunan yatırım projeleri olması gerekmektedir. Banka genel olarak uzun vadeli krediler vermekte ve bu kredilerin vadesi 20 yıla kadar uzayabilmektedir (Aktürk, 1997; 55). Banka 15 farklı para birimi üzerinden kredi vermektedir. Miktar olarak en çok kullanılan para birimleri ise Euro, Amerikan Doları ve İngiliz Sterlini olmaktadır (Avrupa Yatırım Bankası Resmi Web Sitesi; 2006d; <http://www.eib.org/faq/faq.asp?faq=26#q2>).

4. Ombudsman

Merkezi Strasburg'daki Avrupa Parlamentosu binasında bulunan Ombudsman, Avrupa Birliği ülkelerinde ikamet eden kişilerin, kuruluşların ve şirketlerin haklarını her hangi bir kötü yönetim uygulaması karşısında korumakla görevli denetleme kurumu ve şikayet mercii olmaktadır. Maastricht Antlaşması ile 1992 kurulan Ombudsman, kötü, yetersiz veya başarısız yönetim, ayrımcılık, yetkinin kötüye kullanılması gibi konularda gelen şikayetleri incelemektedir (Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu Resmi Web Sitesi, 2005j; <http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang=0&pld=3&fld=6&prnld=11&hnd=1&ord=10&docld=303&fop=0>). Mahkemelere intikal etmiş şikayetlerse, Ombudsman'ın yetki alanı dışında bulunmaktadır. Ayrıca işyerleri yada özel kişilerle ilgili şikayetler, ulusal, bölgesel ya da yerel yönetimlerle ilgili şikayetler de kurumun yetki alanı dışında kalmaktadır (AB Genel Sekreterliği Resmi Web Sitesi, 2006b; <http://www.abgs.gov.tr/indextr.html>).

5. Avrupa Merkez Bankası (ECB)

Tek para birimi Euro'nun kullanılmaya başlanmasıyla kurulan Banka'nın asıl görevi, Euro'nun satın alma gücünü korumak ve böylece Euro alanında fiyat stabilitesini sağlamak şeklinde ifade edilmektedir (Avrupa Merkez Bankası Resmi Web Sitesi, 2006a; <http://www.ecb.int/ecb/html/index.en.html>). Bunun dışında Banka;

- Euro alanında para politikasının tanımlanması ve uygulanması,
- Kambiyo operasyonlarının yürütülmesi,
- Euro alanına dahil ülkelerin resmi rezervlerinin tutulması ve yönetilmesi,
- Ödemeler sisteminin düzgün çalışmasının sağlanması konularında çeşitli yetkilere sahip bulunmaktadır (Avrupa Merkez Bankası Resmi Web Sitesi, 2006b; <http://www.ecb.int/ecb/orga/tasks/html/index.en.html>).

ECB'nin temellerinin, Merkezi Frankfurt'ta bulunan Avrupa Para Enstitüsü tarafından 1994 yılında atılmaya başlandığı saptanmaktadır. Günümüzde tek para birimi Euro'yu kabul eden 12 ülke, 'Euro sistemi' veya 'Euro bölgesini' meydana getirmekle birlikte, tüm AB üyeleri 'Avrupa Merkez Bankaları Sistemini' oluşturmaktadır (AB Genel Sekreterliği Resmi Web Sitesi, 2006b; <http://www.abgs.gov.tr/indextr.html>). Merkezi Frankfurt'ta olan ECB'nin yönetim kurulu, icra kurulu ve genel konsey olmak üzere üç karar organı bulunmaktadır (Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu Resmi Web Sitesi, 2005k; <http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang=0&pld=3&fld=6&prnid=9&hnd=1&ord=8&docId=301&fop=0>).

C. AB Ülkeleri

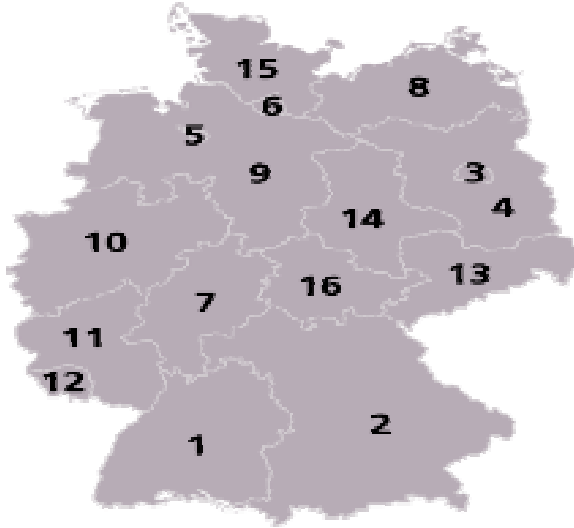
Günümüzde AB, 27 üye ülkesiyle Dünya'nın en büyük siyasi ve ekonomik organizasyonlarından bir tanesi konumunda bulunmaktadır. AB ülkeleri Almanya, Avusturya, Belçika, Birleşik Krallık, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsveç, İtalya, Kıbrıs Rum Kesimi, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Malta, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya ve Yunanistan şeklinde sıralanmaktadır. Aşağıda tüm AB üyesi ülkelerin genel ekonomik özelliklerine, coğrafi konumlarına ve bölgelerine değinilmektedir. Ancak tüm ülkelerdeki bölge yapılanması birbirine benzememektedir. Kimi ülkelerde federal sistem gereği her bölge ayrı bir idari birim

olarak değerlendirilmekte, kimi ülkelerde ise kontluklar veya özerk bölgeler görülmektedir. Ülkeler incelenirken, bu farklılıklar göz önünde bulundurulmaktadır.

1. Almanya

Orta Avrupa'da yer alan Almanya, kuzeyde Danimarka, doğuda Polonya ve Çek Cumhuriyeti, güneyde Avusturya ve İsviçre, batıda ise Fransa, Lüksemburg, Belçika ve Hollanda ile komşu konumda yer almaktadır (Avrupa ve Avrasya İncelemeleri Merkezi Web Sitesi, 2006a; <http://www.international.ucla.edu/euro/countries/article.asp?parentid=23005>). 357.021 Km² yüzölçümüne sahip ülkede toplam 82.422.299 kişi yaşamaktadır ve kişi başına düşen milli gelir 30.400 \$ seviyesinde bulunmaktadır (ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, 2006a; <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/gm.html>). Başkenti Berlin olan Almanya'nın, idari açıdan 16 birime ayrıldığı görülmektedir. Bu birimlerin her biri "Bundesland" olarak adlandırılmaktadır. Bu eyaletlerse kendi içlerinde 439 farklı birime ayrılmış durumda bulunmaktadır (Wikipedia, 2006a; http://en.wikipedia.org/wiki/Germany#Administrative_divisions).

Harita 2: Almanya'nın İdari Yapılanması

1. Baden-Württemberg	9. Lower Saxony
2. Bavaria	10. North Rhine-Westphalia
3. Berlin	11. Rhineland-Palatinate
4. Brandenburg	12. Saarland
5. Bremen	13. Saxony
6. Hamburg	14. Saxony-Anhalt
7. Hessen	15. Schleswig-Holstein
8. Mecklenburg-West Pomerania	16. Thuringia

KAYNAK: Wikipedia, 2006b; http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Germany_Laender_Map.png

Ülkenin önemli endüstrileri, demir-çelik, kömür, kimya, çimento, makine ve makine parçaları, elektronik, otomotiv, gemi inşa ve tekstil şeklinde sıralanmaktadır. GSMH'sının %99,5'ni sanayi ve hizmetler sektöründen sağlayan Almanya, teknolojik bakımdan güçlü ekonomisiyle Dünya'nın beşinci büyük ülkesi olmaktadır. Önemli tarım ürünleri ise buğday, patates, şeker pancarı, arpa, meyve ve lahana şeklinde sıralanmaktadır (ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, 2006b; <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/gm.html#Econ>).

2. Avusturya

Kuzeyde Almanya ve Çek Cumhuriyeti, doğuda Macaristan ve Slovakya, güneyde Slovenya ve İtalya, batıda ise İsviçre ile komşu olan ülkenin, gelişmiş bir sosyal piyasa ekonomisine ve yüksek yaşam standardına sahip olduğu bilinmektedir. Ülkede KBDG 33.615 \$ seviyesinde bulunmaktadır (Wikipedia, 2006c; <http://en.wikipedia.org/wiki/Austria#Economy>). GSMH'sının %98,2'sini sanayi ve hizmetler sektöründen elde eden Avusturya, geniş hizmetler sektörü, sağlam endüstriyel yapısı ve hızlı gelişen tarım sektörüyle, AB üyeliğinden sonra yabancı yatırımcılar için ilgi odağı olmaya devam etmektedir (ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, 2006c; <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/au.html#Econ>). Başkenti Viyana olan ülke, idari açıdan 9 ayrı birime bölünmüş olup, bu birimlerin her biri "Bundesland" olarak adlandırılmaktadır (Wikipedia, 2006d; http://en.wikipedia.org/wiki/Austria#Administrative_divisions)

Harita 3: Avusturya'nın İdari Yapılanması

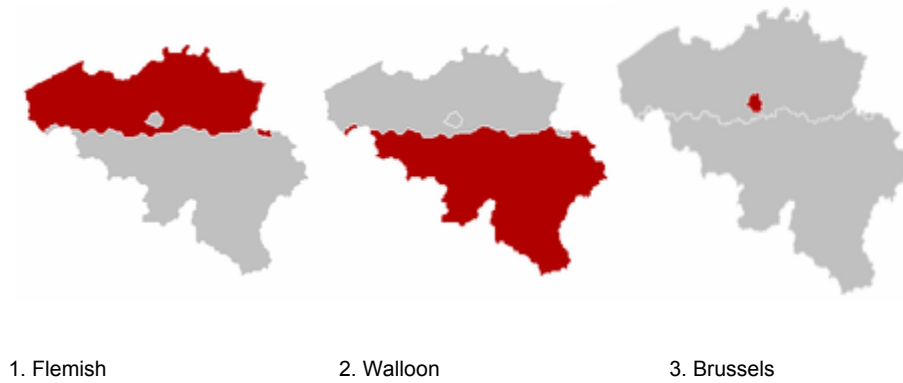
1. Burgenland	6. Styria
2. Carinthia	7. Tyrol
3. Lower Austria	8. Vorarlberg
4. Upper Austria	9. Vienna
5. Salzburg	

KAYNAK: Wikipedia, 2006d; http://en.wikipedia.org/wiki/Austria#Administrative_divisions

3. Belçika

Kuzeybatı Avrupa'da yer alan Belçika, Hollanda, Almanya, Lüksemburg ve Fransa ile komşu konumda yer almaktadır (Wikipedia, 2006e; <http://en.wikipedia.org/wiki/Belgium>). Federalizmin geçerli olduğu ülkenin, farklı şekilde yaşayan toplumların özelliklerine göre üç bölgeye ayrıldığı görülmektedir. Bu üç bölge ise 589 belediyeyi kapsamaktadır. Ülkenin başkentinin Brüksel olduğu saptanmaktadır (Wikipedia, 2006f; http://en.wikipedia.org/wiki/Belgium#Administrative_divisions)

Harita 4: Belçika'nın Bölgeleri

KAYNAK: Wikipedia, 2006f; http://en.wikipedia.org/wiki/Belgium#Administrative_divisions

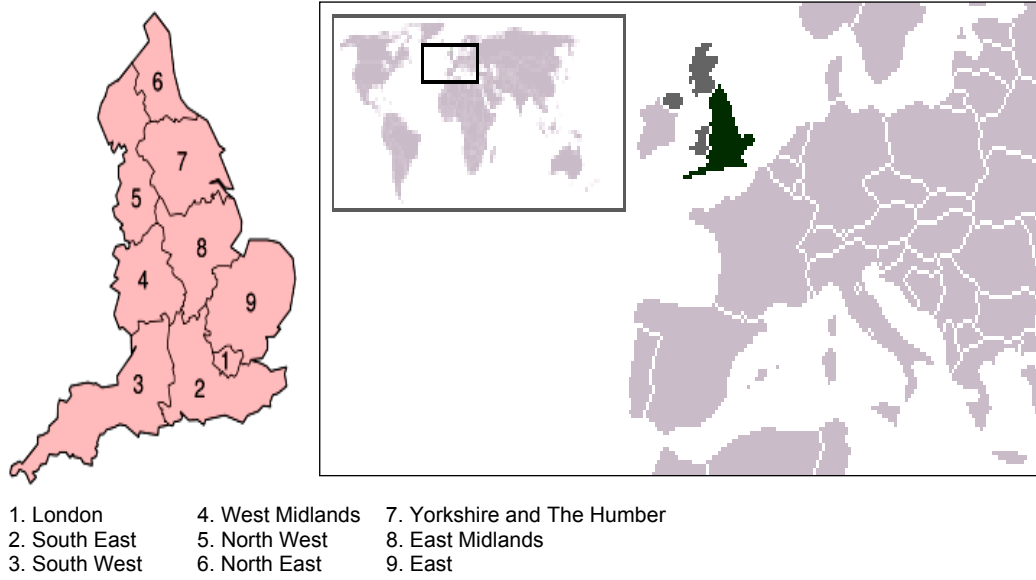
GSMH'sının %98,9'unu sanayi ve hizmetler sektöründen elde eden Belçika, sanayide, metal, kimya, tekstil, cam, petrol, motorlu araçlar, taşıma ekipmanları ve bilimsel araçlar üretiminde öne çıkarken, tarım sektöründe, şeker pancarı, tütün ve hububat gibi mahsullerin üretimi önemli yer tutmaktadır. Ülkede KBDG 31.400 \$ seviyesinde bulunmaktadır (ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, 2006d; <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/be.html#Econ>).

4. Birleşik Krallık (BK)

Bir ada devleti olan BK, Kuzey Denizi, İrlanda Denizi ve Atlantik Okyanusu ile çevrelenmiş, ana kıtaya ise Manş Tüneli ile bağlanmış durumda bulunmaktadır. BK, 4 ülkeden oluşmaktadır. Bu ülkelerden en büyüğü olan İngiltere'nin 9 bölgeye ayrıldığı görülmektedir. Bu yapılanmanın, Maastricht Antlaşması'nın ardından 1994 yılında, John Major hükümetince gerçekleştirildiği saptanmaktadır (Wikipedia, 2006g; http://en.wikipedia.org/wiki/Regions_of_England). Ayrıca Büyük Britanya Adası'nın kuzeyinde bulunan İskoçya, Kuzey İrlanda ve adanın batısında yer alan

Galler de kendi içlerinde farklı bir yapılanmaya sahip bulunmaktadır. NUTS 2 sınıflandırmasında, adı geçen bu üç ülke, BK'nın bir bölgesi olarak değerlendirilmekte ve böylece toplam bölge sayısı 12 olmaktadır. Harita 5'te, Kuzey İrlanda, İskoçya ve Galler dışındaki İngiliz bölgeleri görülmektedir.

Harita 5: İngiltere'nin Büyük Britanya Adası'ndaki Yeri ve Bölgeleri

KAYNAK: Wikipedia, 2006g; http://en.wikipedia.org/wiki/Regions_of_England

AB'nin önde gelen ekonomilerinden birine sahip ülkede, GSMH'nın %99,5'i sanayi ve hizmetler sektöründen elde edilmektedir ve KBDG 30.300 \$ seviyesinde bulunmaktadır. Ülkenin önemli sanayileri, gemi inşa, uçak, makine, makine parçaları, elektronik ve iletişim ekipmanları, elektrik güç ekipmanları, demiryolu ekipmanları, motorlu araçlar, kimya, kömür, petrol, tekstil, kağıt ve kağıt ürünleri şeklinde sıralanmaktadır. Tarımsal alanda ise tahıl, tohum, patates ve sebze üretimi göze çarpmaktadır (ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, 2006e; <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/uk.html#Econ>).

5. Bulgaristan

1 Ocak 2007 tarihinde AB üyesi olan Bulgaristan, kuzeyde Romanya, batıda Sırbistan ve Makedonya, güneyde Türkiye ve Yunanistan ile komşu olup, ülkenin doğusunda Karadeniz yer almaktadır. Ülke, 2 bölge altında yer alan 6 planlama bölgesi ile bu bölgelerin altında yer alan 28 şehirden (Oblasts) oluşmaktadır. NUTS sınıflamasına göre sözkonusu 2 bölge NUTS 1, 6 planlama bölgesi NUTS 2 ve 28

şehir de NUTS 3 bölgesi olarak değerlendirilmektedir (Wikipedia, 2006h; http://en.wikipedia.org/wiki/Nomenclature_of_Territorial_Units_for_Statistics). Harita 6'da Bulgaristan'ın NUTS 2 bölgeleri görülmektedir.

Harita 6: Bulgaristan'ın NUTS 2 Bölgeleri

KAYNAK: Avrupa Komisyonu Resmi Web Sitesi, 2006b; http://ec.europa.eu/regional_policy/atlas/bulgaria/maps/pdf/map_bg_en.pdf

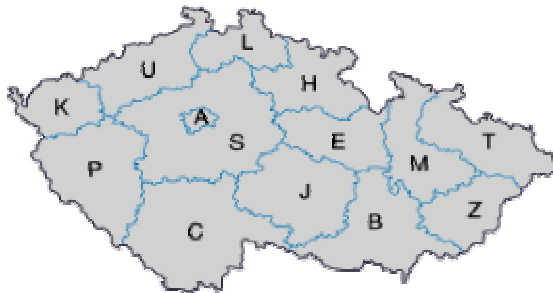
Başkenti Sofya olan ülkede, GSMH'nın %90,7'si sanayi ve hizmetler sektörlerinden, %9,3'ü ise tarım sektöründen elde edilmektedir. Ülkenin önemli sanayi dalları, elektrik, petrol, makine ekipmanları, nükleer yakıt ve kimya ürünleri şeklinde sıralanmaktadır. Tarımda ise tahıl, tütün, meyve-sebze, ayçiçeği ve şeker kamışı üretimi önde gelmektedir. Ülkenin KBDG'i yıllık ortalama 9600 \$ seviyesinde bulunmaktadır (ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, 2006f; <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/bu.html#Geo>).

6. Çek Cumhuriyeti

Çek cumhuriyeti, Orta Avrupa'da yer alan stratejik öneme sahip ülkelerden bir tanesi olup, kuzeyde Polonya, batıda Almanya, güneyde Avusturya ve doğuda Slovakya ile komşu konumda bulunmaktadır (Avrupa ve Avrasya İncelemeleri Merkezi Web Sitesi, 2006b; <http://www.international.ucla.edu/euro/countries/article.asp?parentid=22978>).

Başkenti Prag olan Çek cumhuriyeti, eski Doğu Bloğu ülkeleri arasında istikrarlı ve zengin ekonomik yapısıyla dikkat çekmektedir. 2000-2005 arasındaki ekonomik büyümesini yapmış olduğu ihracata borçlu olan ülkede, KBDG 19.500 \$ olup GSMH'nın %96,6'sı sanayi ve hizmetler sektöründen sağlanmaktadır (ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, 2006g; <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/ez.html#Econ>). Ülkenin endüstri yapısı, ağırlıklı olarak, hammaddelerin işlenmesiyle ilgili mekanik mühendislik ve metalürji alanındaki ağır sanayiye bağlı olarak gelişmektedir. Ayrıca silah, kauçuk, enerji ve tüketim malı üreten sektörler de büyük önem arz etmektedir. Tarımsal alanda ise tüm tahıl ürünleri üretilmekte, ayrıca beyaz pancar, patates, meyve ve sebze üretimi de önemli yer tutmaktadır (Çek Cumhuriyeti Resmi Web Sitesi, 2006; <http://www.czech.cz/ekonomika/folder.aspx?id=1222-Economy:-Development-and-potential>). AB içinde ekonomik açıdan önemi giderek artan ülke, 14 bölgeye ayrılmakta ve bu bölgeler "kraj" olarak adlandırılmaktadır. Krajlara da kendi içlerinde 77 alt birime, bu alt birimler de belediyelere bölünmüş olup, her bir krajin kendi başkenti bulunmaktadır (Wikipedia, 2006ı; http://en.wikipedia.org/wiki/Czech_Republic#Administrative_divisions).

Harita 7: Çek Cumhuriyeti'nin Bölgeleri

A. Prague	H. Hradec Kralove
S. Central Bohemian	E. Pardubice
C. South Bohemian	M. Olomouc
P. Plzen	T. Moravian-Silesian
K. Carlsbad	B. South Moravian
U. Usti nad Labem	Z. Zlin
L. Liberec	J. Vysocina

KAYNAK: Wikipedia, 2006ı; http://en.wikipedia.org/wiki/Czech_Republic#Administrative_divisions

7. Danimarka

Kuzey Avrupa’da yer alan Danimarka, Baltık ve Kuzey Denizleri ile Almanya tarafından çevrelenmiş şekilde konumlanmaktadır (Avrupa ve Avrasya İncelemeleri Merkezi Web Sitesi, 2006c; <http://www.international.ucla.edu/euro/countries/article.asp?parentid=23000>). Danimarka ekonomisinin, yüksek teknolojiye dayalı tarımı, küçük ölçekli ve modern sanayisi, yüksek yaşam standardı ve ödemeler bilançosu fazlalığı göze çarpan özellikleri arasında sayılmaktadır. Gini katsayısı düşük olan ülkede, gelir dağılımı konusunda herhangi bir sorun bulunmamakla birlikte, KBDG 34.600 \$ seviyesinde seyretmektedir. GSMH’sının %98,1’i sanayi ve hizmetler sektöründen elde edilen Danimarka’da, sanayi, demir-çelik, kimya, makine ve ulaşım ekipmanları, tekstil, elektronik, mobilya, gemi inşa, eczacılık ve medikal gibi alanlarda gelişirken, önemli tarım ürünleri, patates, buğday, arpa ve şeker pancarı olarak sıralanmaktadır (ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, 2006h; <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/da.html#Econ>). Başkenti Kopenhag olan ülkenin, idari açıdan 16 kontluğa ayrıldığı, bu kontlukların da kendi içlerinde 270 belediye barındırdıkları tespit edilmektedir (Wikipedia, 2006j; http://en.wikipedia.org/wiki/Denmark#Administrative_divisions).

Harita 8: Danimarka’nın İdari Yapılanması

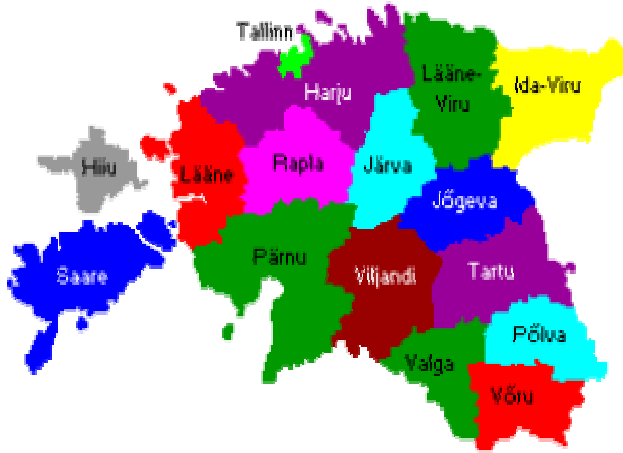
1. Copenhagen	9. South Jutland
2. Frederiksberg	10. Ribe
3. Copenhagen Country	11. Vejle
4. Frederiksborg	12. Ringkjøbing
5. Roskilde	13. Viborg
6. West Zealand	14. North Jutland
7. Storstrøm	15. Aarhus
8. Funen	16. Bornholm

KAYNAK: Wikipedia, 2006j; http://en.wikipedia.org/wiki/Denmark#Administrative_divisions

8. Estonya

Baltık Denizi, Rusya ve Letonya ile çevrelenmiş olan Estonya, bağımsızlığını kazandıktan sonra piyasa ekonomisine hızla adapte olan Doğu Avrupa ülkeleri arasında bulunmaktadır. Finlandiya, İsveç ve Almanya ile güçlü ticaret bağları olan ülkede, GSMH'nın %96'sı sanayi ve hizmetler sektöründen sağlanmaktadır. Sanayide önemli sektörler, elektronik, mühendislik, bilgi teknolojileri, iletişim, tekstil, ağaç ve ağaç ürünleri şeklinde sıralanmaktadır. Tarımsal alanda ise sebze ve patates yetiştiriciliği önemli yer tutmaktadır (ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, 2006ı; <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/en.html#Econ>). KBDG ortalama 16.700\$ olan ülkenin, idari açıdan 15 kontluğa ayrıldığı görülmektedir. Ülkenin başkenti Tallinn olup, her kontluğun kendi başkenti bulunmaktadır ve bu yapılanmada alt birimler belediyeler olarak belirlenmektedir (Wikipediak, 2006; http://en.wikipedia.org/wiki/Estonia#Administrative_Divisions).

Harita 9: Estonya'nın İdari Yapılanması

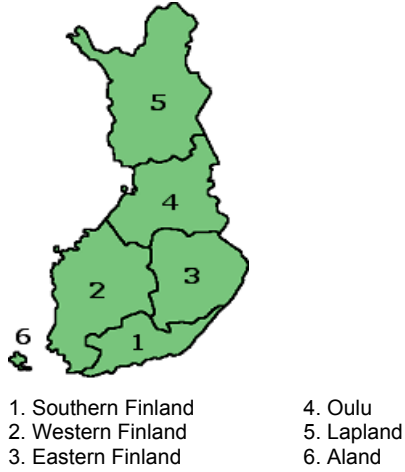
KAYNAK: Estonya Hükümeti Resmi Web Sitesi, 2006; <http://www.riik.ee/en/omavalitsused/>

9. Finlandiya

Başkenti Helsinki olan Finlandiya'nın, 1.Haziran.1995 tarihinde, İsveç ve Avusturya ile birlikte AB'ne katıldığı saptanmaktadır (Tervo, 1996; 224). Baltık Denizi ile kıyısı bulunan ülkenin, Norveç, İsveç ve Rusya ile sınırı bulunmaktadır (Avrupa ve Avrasya İncelemeleri Merkezi Web Sitesi, 2006d; <http://www.international.ucla.edu/euro/countries/article.asp?parentid=23002>). Finlandiya'nın, 6

üst bölge, 20 bölge ve 74 alt bölgeye ayrıldığı, 74 alt bölgeninse 432 belediyeye bölünmüş durumda olduğu görülmektedir. 6 üst bölgenin her biri “laani” olarak adlandırılmaktadır. (Wikipedia, 2006l; http://en.wikipedia.org/wiki/Subdivisions_of_Finland).

Harita 10: Finlandiya’nın Üst Bölgeleri

KAYNAK: Wikipedia, 2006m; http://en.wikipedia.org/wiki/Finland#Administrative_divisions

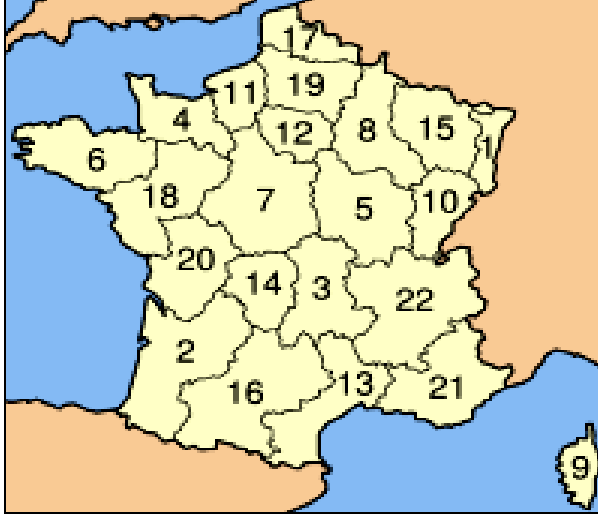
Finlandiya ekonomisinde dış ticaret önemli yer tutmaktadır ve ihracat GSMH’nin %50’sine eşit seviyede bulunmaktadır. Kaynaklar açısından kereste ve az sayıdaki maden haricinde, Finlandiya’nın, hammadde, enerji ve bazı işlenmiş ürünlerde dışa bağımlı durumda olduğu değerlendirilmektedir. İklim sebebiyle ülkedeki tarımsal üretim bir kaç temel ürünle sınırlı kalmaktadır. GSMH’sının %97,2’sini sanayi ve hizmetler sektöründen sağlayan Finlandiya’da KBDG 30.900 \$ seviyesinde bulunmaktadır (ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, 2006j; <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/fi.html#Econ>). Ülke sanayinin önemli sektörleri, elektrik-elektronik, kimya, makine, ulaşım araçları, seramik, tekstil ve mobilya ürünleri imal etmektedir (Finlandiya Web Sitesi, 2006; <http://virtual.finland.fi/net comm/news/showarticle.asp?intNWSAID=28308>).

10. Fransa

İtalya, Avusturya, Almanya, Lüksemburg, Belçika ve İspanya ile komşu olan Fransa hem Atlantik Okyanusu hem de Akdeniz’e kıyısı olan bir ülke konumunda bulunmaktadır. Başkenti Paris olan ülkenin, idari açıdan 22 birime ayrıldığı ve her birimin başkentinin ayrı olduğu görülmektedir. Aşağıda sıralanan birimler dışında,

denizaşırı 4 birim daha bulunmaktadır. Bunlar; Guadeloupe, Martinique, French Guiana ve Réunion şeklinde sıralanmaktadır (Wikipedia, 2006n; http://en.wikipedia.org/wiki/R%C3%A9gion_in_France).

Harita 11: Fransa'nın İdari Yapılanması

1. Alsace	9. Corse	17. Nord-Pas de Calais
2. Aquitaine	10. Franche-Comte	18. Pays de la Loire
3. Auvergne	11. Haute-Normandie	19. Picardie
4. Basse-Normandie	12. Ile-de-France	20. Poitou-Charentes
5. Bourgogne	13. Languedoc-Roussillon	21. Provence-Alpes-Cote d'azur
6. Bretagne	14. Limousin	22. Rhone-Alpes
7. Centre	15. Lorraine	
8. Champagne-Ardenne	16. Midi-Pyrenees	

KAYNAK: Wikipedia, 2006; http://en.wikipedia.org/wiki/R%C3%A9gion_in_France

AB'nin kurucularından olan Fransa, AB içinde güçlü ekonomisiyle de öne çıkmaktadır. GSMH'nin %97,8'ini sanayi ve hizmetler sektöründen elde eden Fransa'da, KBDG 29.900 \$ seviyesinde bulunmaktadır. Ülkedeki önemli endüstriler, makine, kimya, otomotiv, metalurji, uçak, elektronik ve tekstil şeklinde sıralanmaktadır. Tarımsal alanda ise buğday, şeker pancarı, patates ve şaraplık üzüm üretimi önde gelmektedir (ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, 2006k; <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/fr.html#Econ>).

11. Hollanda

Güneyde Belçika, doğuda Almanya ile sınırı bulunan ülkenin, kuzey deniziyle kıyısı bulunmaktadır ve idari açıdan 12 birime ayrılmaktadır. Bu 12 birimin de 458 belediye ayrışmış durumda olduğu görülmektedir. Her bir birimin kendi başkenti

olmakla birlikte ülkenin başkentinin Amsterdam olduğu saptanmaktadır (Wikipedia, 2006o; http://en.wikipedia.org/wiki/The_Netherlands#Administrative_divisions).

Harita 12: Hollanda'nın İdari Yapılanması

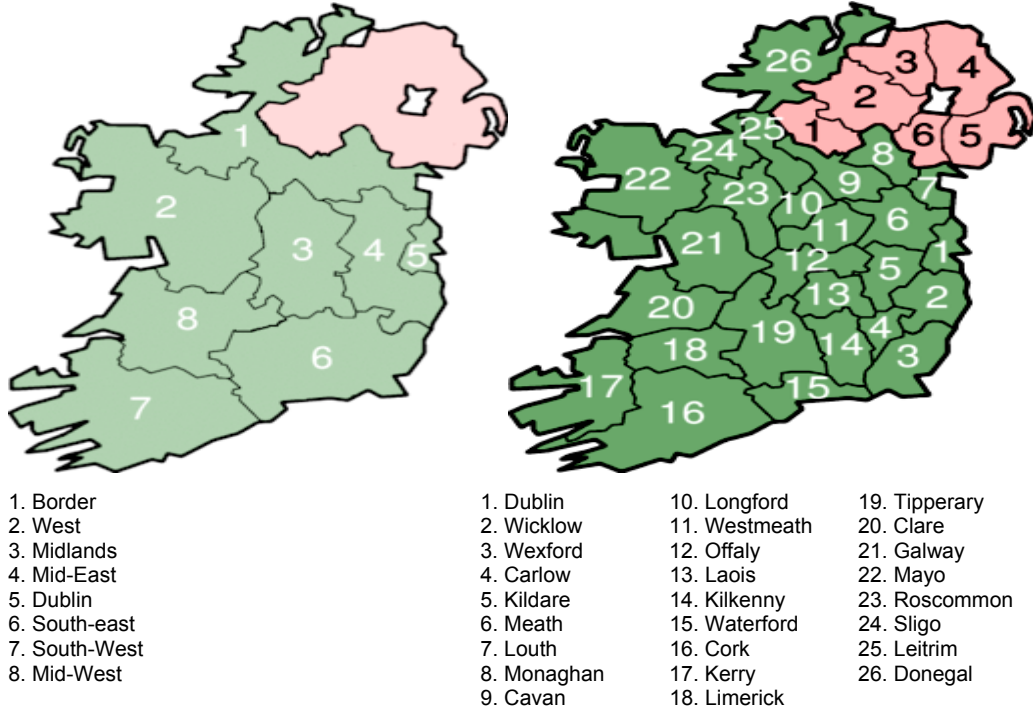
KAYNAK: Wikipedia, 2006o; http://en.wikipedia.org/wiki/The_Netherlands#Administrative_divisions

Zengin ve açık bir ekonomiye sahip Hollanda, ağırlıklı olarak dış ticarete bağımlı olmaktadır. Ayrıca ülke, mekanize olmuş tarım sektörüyle dikkat çekmektedir. GSMH'nin %98'i sanayi ve hizmetler sektöründen sağlanan ülkede tarımsal endüstri, metal ve mühendislik ürünleri, elektrik makineleri ve ekipmanları, kimya, petrol, yapı, mikroelektronik gibi alanlarda üretim yapılmaktadır. Tarımsal alanda ise tahıllar, patates, şeker pancarı, meyve ve sebze üretimi önemli yer tutmaktadır. Ülkede KBDG 30.500 \$'dır (ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, 2006l; <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/nl.html#Econ>).

12. İrlanda

Birleşik Krallık ile sınırı bulunan ve bir ada devleti olan İrlanda'nın, İdari bakımdan 26 kontluğa ayrıldığı ve ülkenin başkentinin Dublin olduğu görülmektedir. Bu birimlerin dışında, Kuzey İrlanda olarak adlandırılan ve Birleşik Krallık topraklarına dahil olan bölgede 6 birim daha bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla, Fermanagh, Tyrone, Londonderry, Antrim, Down ve Armagh olmaktadır. (Wikipedia, 2006p; http://en.wikipedia.org/wiki/Republic_of_Ireland#Administrative_Divisions). Harita 13'ten görüleceği gibi ülke NUTS bakımından da ayrı bir bölge tanımlamasına sahip olmaktadır.

Harita 13: İrlanda'da NUTS Bölgeleri ve İdari Yapılanma

KAYNAK: Wikipedia, 2006p; http://en.wikipedia.org/wiki/Republic_of_Ireland#Administrative_Divisions

İrlanda ekonomisinin, son yıllarda hızlı bir değişim geçirdiği ve tarımsal odaklı dış ticaret yapısını sanayi ve yatırım odaklı hale getirdiği tespit edilmektedir (Wikipedia, 2006q; http://en.wikipedia.org/wiki/Republic_of_Ireland#Economy). Ülkede GSMH'nın %95'i sanayi ve hizmetler sektöründen sağlanmakta, KBDG ise 41.000 \$ seviyesinde bulunmaktadır. İrlanda sanayi alanında yazılım, kimya, eczacılık, kimya, demiryolu ekipmanları, ticari araçlar, gemi inşa ve yenileme, cam,

madencilik ve tekstil gibi sektörlerde gelişme gösterirken, tarım alanında, buğday, arpa, şeker pancarı ve patates gibi ürünler üretmektedir (ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, 2006m; <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/ei.html#Econ>). Ülke ekonomisinin gelişimi, 2020 yılında sona erecek olan ve 20 yıllık periyodu kapsayan bir perspektif plan dahilinde yönlendirilmektedir. Ulusal strateji adı verilen bu planın kilit noktası, dengeli bölgesel kalkınma olmaktadır (Ulusal Strateji Web Sitesi, 2002; <http://www.irishspatialstrategy.ie/>).

13. İspanya

Fransa ve Portekiz ile sınırı bulunan İspanya, idari açıdan 17 özerk bölge ve 2 özerk ilden oluşmaktadır. 17 özerk bölge ise kendi içinde 50 ile bölünmüş olup, bu illerden Madrid İspanya'nın başkenti olmaktadır (İspanya Kamu Yönetimi Bakanlığı Resmi Web Sitesi, 2006; http://www9.map.es/enlaces/administraciones_autonomicas.html). Bu birimler aşağıdaki haritada gösterilmektedir.

Harita 14: İspanya'nın İdari Yapılanması

KAYNAK: Wikipedia, 2006r; http://en.wikipedia.org/wiki/Spain#Administrative_divisions

1986 ile 1990 yılları arasında hızlı bir gelişme göstererek yılda ortalama %5 büyüyen İspanyol ekonomisi, 1990'ların başından itibaren ılımlı büyümesini devam ettirmektedir. GSMH'nin %96'sı sanayi ve hizmetler sektöründen sağlanan ülkede KBDG 25.500 \$ seviyesinde bulunmaktadır. Ülkedeki önemli sanayi sektörleri,

kimya, eczacılık, tıbbi malzeme, gemi inşa, otomobil, makine parçaları ve tekstil şeklinde sıralanmaktadır. Tarım alanında ise hububat, zeytin, şeker pancarı, şaraplık üzüm, sebze ve turunçgiller önemli yer tutmaktadır (ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, 2006n; <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/sp.html#Econ>).

14. İsveç

Norveç ve Finlandiya ile sınırı olan İsveç'in, Baltık Denizi ve Kuzey Denizi ile çevrili olup, idari açıdan 21 kontluğa ayrıldığı görülmektedir. Başkenti Stockholm olan ülkede, her bir kontluk kendi içinde belediye yapılanmasına sahip bulunmaktadır (Wikipedia, 2006s; http://en.wikipedia.org/wiki/Counties_of_Sweden)

Harita 15: İsveç'in İdari Yapılanması

AB. Stockholm	M. Skane
AC. Vasterbotten	N. Halland
BD. Norrbotten	O. Vstra Götaland
C. Uppsala	S. Varmland
D. Södermanland	T. Örebro
E. Östergötland	U. Vastmanland
F. Jönköping	W. Dalarna
G. Kronoberg	X. Gävleborg
H. Kalmar	Y. Västernorrland
I. Gotland	Z. Jämtland
K. Blekinge	

KAYNAK: Wikipedia, 2006t; http://en.wikipedia.org/wiki/Counties_of_Sweden#Map

Yüksek teknolojiye dayalı karma sistem altında imrenilecek bir başarı yakalayan İsveç ekonomisi, GSMH'sının %98,9'unu sanayi ve hizmetler

sektöründen elde etmektedir. Ülkede KBDG 29.800 \$ seviyesinde bulunmaktadır (ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, 2006o; <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/sw.html#Econ>). İsveç'in önemli sanayi yapısı, kimya, motorlu araçlar, madencilik, kağıt ürünleri ile çelik ve metal ürünleri gibi yüksek enerji yoğunluklu sektörlerden oluşmaktadır (İsveç Hükümeti Resmi Web Sitesi, 2006; <http://www.sweden.gov.se/sb/d/2112/a/19596>). Ülkedeki önemli tarım ürünleri ise buğday, arpa ve şeker pancarı şeklinde sıralanmaktadır.

15. İtalya

İtalya'nın Avrupa'nın güneyinde, Po Nehri Ovası'nın, çizme biçimli bir yarımada olan İtalya Yarımadası'nın ve Akdeniz'de Sicilya ve Sardunya Adaları'nın üzerine kurulu bir ülke olduğu görülmektedir. Kuzeyinde Alpler ile coğrafi olarak sınırlanmış olan İtalya, Fransa, İsviçre, Avusturya ve Slovenya ile komşu konumda bulunmaktadır. Ülke idari bakımdan 20 bölgeye ayrılmıştır ve her bölge kendi başkentinden idare edilmektedir. Bu bölgelerden Friuli-Venezia Giulia, Sardinia, Aosta Valley, Trentino-South Tyrol ve Sicily özerk yapıya sahip bulunmaktadır. Başkenti Roma olan ülkede, bölgelerin altında il yapılanması görülmektedir (Wikipedia, 2006u; <http://en.wikipedia.org/wiki/Italy>).

Harita 16: İtalya'nın İdari Yapılanması

1. Abruzzo	7. Emilia-Romagna	13. Molise	19. Umbria
2. Aosta Valley	8. Friuli-Venezia Giulia	14. Piedmont	20. Veneto
3. Apulia	9. Latium	15. Sardinia	
4. Basilicata	10. Liguria	16. Sicily	
5. Calabria	11. Lombardy	17. Trentino-South Tyrol	
6. Campania	12. Marches	18. Tuscany	

KAYNAK: Wikipedia, 2006v; http://en.wikipedia.org/wiki/Italy#Administrative_divisions

İtalya, yaklaşık olarak Fransa ve Birleşik Krallık ile aynı toplam hasılaya ve KBDG'e sahip, endüstriyel bir ekonomiye sahip bulunmaktadır. Ancak bu kapitalist ekonominin, ağırlıklı olarak özel sektör eliyle geliştiği ve endüstriyel yapıya sahip Kuzey İtalya ile işsizlik oranı %20 olan az gelişmiş tarımsal yapıya sahip Güney İtalya'dan oluştuğu bilinmektedir. Bu farklılığa rağmen, GSMH'nın %97,9'u sanayi ve hizmetler sektöründen elde edilmektedir. KBDG ise 29.200 \$ seviyesinde bulunmaktadır. Ülkedeki önemli sanayi sektörleri, demir-çelik, kimya, tekstil, motorlu araçlar, seramik ve giyim şeklinde sıralanmaktadır. Tarımsal alanda ise meyve, sebze, üzüm, patates, şeker pancarı, zeytin, soya fasulyesi ve hububat önemli yer tutmaktadır (ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, 2006p; <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/it.html#Econ>).

16. Kıbrıs Rum Kesimi

İki halkın barış içinde yaşaması amacıyla gerçekleştirilen 1974 Kıbrıs Barış Harekatı sonrasında, adanın kuzey kesiminde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) 'nin kurulduğu, güneyde ise Rumlar'ın, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kurarak varlıklarını sürdürdüğü görülmektedir. Ada'da, Türklerle Rumlar arasındaki anlaşmazlığın yıllar boyu devam ettiği, 2004 yılında, Annan Planı çerçevesinde yapılan iki kesimin birleşmesine yönelik referandumun, Türk tarafında "evet" oyları, Rum tarafında ise "hayır" oylarının çoğunluğu ile sonuçlandığı bilinmektedir. Bu sonuca rağmen, 2004 yılındaki AB genişlemesinde, "iki ayrı devletin egemenliğinde yaşayan iki halk gerçeği" gözardı edilerek, sadece Kıbrıs Rum Kesimi'nin üye olarak kabul edildiği görülmektedir. Üyeliğe kabul edilen Kıbrıs Rum Kesimi, KKTC ile komşu olup 4 bölgeden oluşmaktadır. Bu bölgeler Paphos, Nicosia, Limasol ve Larnaka olmaktadır. Ülkenin başkentinin ise Lefkoşe olduğu görülmektedir (Wikipedia, 2006w; <http://en.wikipedia.org/wiki/Cyprus#Districts>).

Harita 17: Kıbrıs Rum Kesimi'nin Bölgeleri

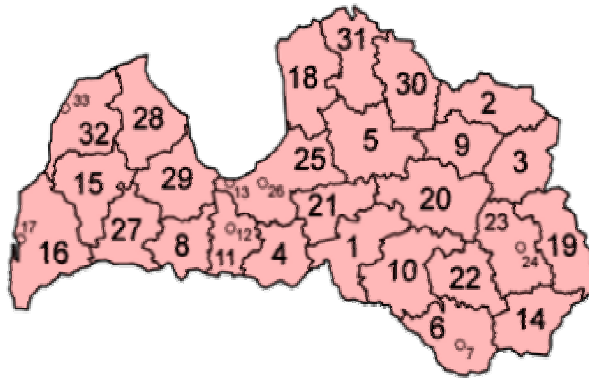
KAYNAK: Wikipedia, 2006w; <http://en.wikipedia.org/wiki/Cyprus#Districts>

Turizm ve finans sektörünün büyük gelir kaynağı olduğu adada, yiyecek-içecek, çimento ve alçı taşı üretimi, gemi tamir ve yenileme, tekstil, metal ürünleri ve kağıt diğer önemli sektörler olarak sayılabilmektedir. GSMH'sının %96,3'ünü sanayi ve hizmetler sektöründen elde eden Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nde KBDG 21.500 \$ seviyesinde bulunmaktadır. Önemli tarım ürünleri ise, turuncgiller, sebze, üzüm, zeytin ve arpa şeklinde sıralanmaktadır (ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi,2006q;<https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/cy.html#Econ>).

17. Letonya

Kuzeyde Estonya, doğuda Rusya ve Beyaz Rusya, güneyde Litvanya ile sınırı olan Letonya'nın Baltık Denizi ile kıyısı bulunmaktadır. 26 bölgeye ayrılan ülkede, özel statü tanınan 7 şehir daha bulunmaktadır. Ayrıca 26 bölgenin de kendi içlerinde şehirlere bölündüğü görülmektedir. Ülkenin başkentinin Riga olduğu tespit edilmektedir (Wikipedia, 2006x; <http://en.wikipedia.org/wiki/Latvia>).

Harita 18: Letonya'nın Bölgeleri

1. Aizkraukle	18. Limbaži
2. Alūksne	19. Ludza
3. Balvi	20. Madona
4. Bauska	21. Ogre
5. Cēsis	22. Preiļi
6. Daugavpils	23. Rēzekne
7. Daugavpils (Özel statü)	24. Rēzekne (Özel statü)
8. Dobeļe	25. Rīga
9. Gulbene	26. Rīga (Özel statü)
10. Jēkabpils	27. Saldus
11. Jelgava	28. Talsi
12. Jelgava (Özel statü)	29. Tukums
13. Jūrmala (Özel statü)	30. Valka
14. Krāslava	31. Valmiera
15. Kuldīga	32. Ventspils
16. Liepāja	33. Ventspils (Özel statü)
17. Liepāja (Özel statü)	

KAYNAK: Wikipedia, 2006y; http://en.wikipedia.org/wiki/Latvia#Administrative_divisions

Motorlu araçlar, demiryolu araçları, sentetik fiber, tarım makineleri, radyo, elektronik ve tekstil gibi sektörlerde sahip ülkede KBDG 13.200 \$ seviyesinde bulunmaktadır. Önemli tarım ürünleri, hububat, şeker pancarı, patates ve sebze şeklinde sıralanmaktadır (ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, 2006r; <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/lg.html#Econ>). Letonya elde ettiği GSMH'sının %96'sını sanayi ve hizmetler sektöründen sağlamaktadır (Dünya bankası Resmi Web Sitesi, 2006; <http://www.worldbank.org.lv/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/LATVIAEXTN/0,,menuPK:361565~pagePK:141132~piPK:141107~theSitePK:361470,00.html>).

18. Litvanya

Kuzeyde Letonya, doğuda Beyaz Rusya, güneyde ise Rusya ve Polonya ile komşu olan Litvanya'nın Baltık Denizi'ne kıyısı bulunmaktadır. Ülke, idari bakımdan 10 kontluğa ayrılmakta ve her kontluğun başkenti ile yöneticisi farklı olmaktadır. Bu kontluklarsa kendi içlerinde 60 belediyeye bölümlendikleri tespit edilmektedir (Wikipedia, 2006z; <http://en.wikipedia.org/wiki/Lithuania>). Harita 19'da bu yapılanma görülmektedir.

Harita 19: Litvanya'nın İdari Yapılanması

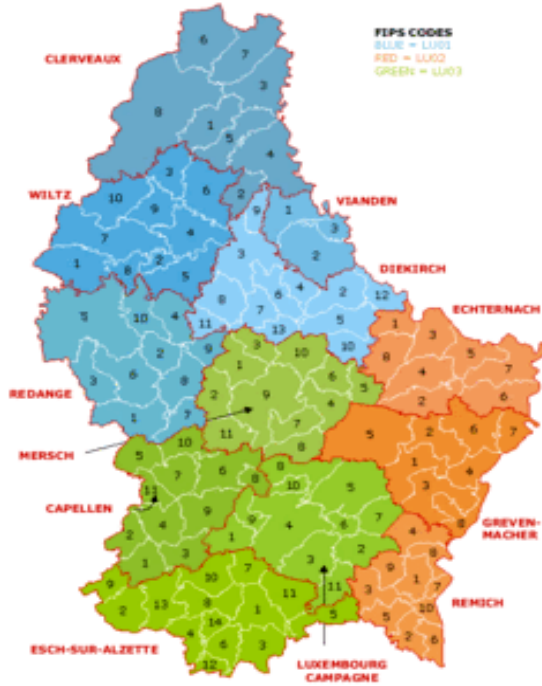
KAYNAK: Wikipedia, 2006aa; <http://en.wikipedia.org/wiki/Lithuania#Administration>

Başkenti Vilnius olan Litvanya, gittikçe güçlenen ekonomik yapısıyla da dikkat çekmektedir. Günümüzde ülke GSMH'sının %94,5'i sanayi ve hizmetler sektöründen sağlanmakta ve KBDG 13.700 \$ olarak gerçekleşmektedir. Ülkedeki önemli sektörler, makine, elektrik motorları, beyaz eşya, gemi inşa, mobilya, tekstil, önemli sanayi ürünleri optik malzeme, bilgisayar, elektronik ve petrol ürünleri iken, tarımsal alanda hububat, patates, şeker pancarı, sebze ve keten üretimi önde gelmektedir (ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, 2006s; <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/lh.html#Econ>).

19. Lüksemburg

AB'nin yüzölçümü en küçük ülkelerinden biri olan Lüksemburg, Belçika, Almanya ve Fransa ile komşu konumda bulunmaktadır. Başkenti de aynı adla anılan ülke, 3 bölgeye ayrılmakta, bu 3 bölge de 12 kantona bölünmektedir. 12 kanton içerisinde ise toplam 116 komün bulunmaktadır. 12 kantonun her biri şehir statüsünde olmaktadır (Wikipedia, 2006ab; <http://en.wikipedia.org/wiki/Luxembourg>). Bu yapılanma harita 20'den izlenebilmektedir.

Harita 20: Lüksemburg'un İdari Yapılanması

KAYNAK: Wikipedia, 2006ac; http://en.wikipedia.org/wiki/Administrative_divisions_of_Luxembourg

Lüksemburg'un istikrarlı, yüksek gelirli ekonomisi, ılımlı büyüme, düşük enflasyon ve düşük işsizlik gibi özellikleri ile göze çarpmaktadır. Geçmişte çelik üretimine dayalı olarak gelişen ekonomi, günümüzde bankacılık ve finans ağırlıklı olarak gelişimine devam etmektedir (Wikipedia, 2006ad; <http://en.wikipedia.org/wiki/Luxembourg#Economy>). GSMH'sının %99'unu sanayi ve hizmetler sektöründen sağlayan ülke, 55.600 \$ KBDG ile Dünya ülkeleri arasında refah açısından ön sıralarda yer almaktadır. Ülkedeki önemli sektörler, demir-çelik, bilgi teknolojileri, iletişim, kimya, metal ürünleri, mühendislik, lastik, cam ve alüminyum şeklinde sıralanmaktadır. Tarımsal alanda ise buğday, arpa, yulaf, patates, üzüm ve şarap üretimi önde gelmektedir (ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, 2006t; <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/lu.html#Econ>).

20. Macaristan

Kuzeyde Slovakya ve Ukrayna, doğuda Romanya, güneyde Slovenya, Hırvatistan ve Sırbistan, batıda ise Avusturya ile komşu olan Macaristan'ın, idari açıdan 19 bölgeye ayrıldığı, bu 19 bölgenin de kendi içlerinde belediyeler şeklinde bölümlendikleri tespit edilmektedir. Ülkenin başkenti Budapeşte olmaktadır (Wikipedia, 2006ae; <http://en.wikipedia.org/wiki/Hungary>). Harita 21'de bu bölgeler gösterilmektedir. Ayrıca, NUTS 1 sınıflandırmasında ülkenin 3 bölgeye ayrıldığı saptanmaktadır. Öte yandan ülkede, 1999 sonrasında farklı bir bölünme de söz konusu olmaktadır. Macar hükümetince kullanılan bu yapılanma, istatistiki birimleri tespit etme amaçlı olup idari birimleri içinde barındırmaktadır. İdari birimleri kapsayan bu bölgeler şöyle sıralanmaktadır:

1. Batı Transdanubia (Győr-Moson-Sopron, Vas ve Zala),
2. Güney Transdanubia (Baranya, Somogy ve Tolna),
3. Orta Transdanubia (Fejér, Komárom-Esztergom ve Veszprém),
4. Orta Macaristan (Budapest ve Pest),
5. Kuzey Macaristan (Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves ve Nógrád),
6. Büyük Kuzey Düzlüğü (Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok ve Szabolcs-Szatmár-Bereg),
7. Büyük Güney Düzlüğü (Bács-Kiskun, Békés ve Csongrád) (Macaristan Hükümeti Resmi Web Sitesi, 2006; http://www.magyarorszag.hu/angol/orszaginfo/orszag/kozig/kozigazgatas_a.html).

Harita 21: Macaristan'ın İdari Yapılanması ve İstatistik Bölgeleri

KAYNAK: Lackenbauer, 2005; 7

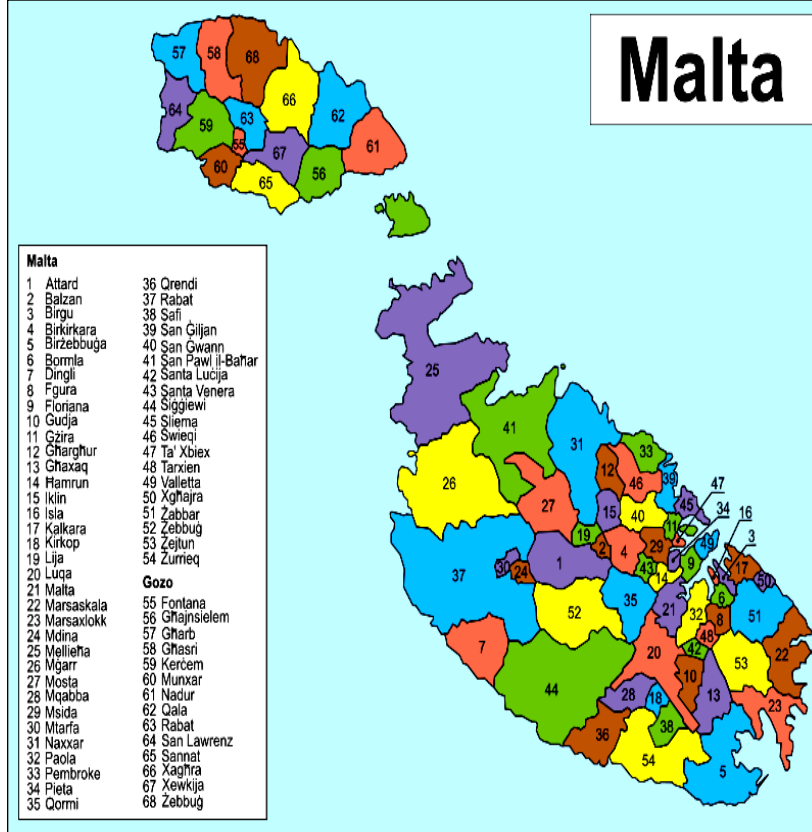
GSMH'nin %80'nin özel sektör tarafından yaratıldığı Macaristan, AB'nin en yeni üye ülkelerinden biri olarak ekonomik büyümesine devam etmektedir. Ülkedeki önemli sektörler, madencilik, metalurji, yapı malzemeleri, tekstil, kimya ve motorlu araçlar iken tarımsal alanda ise buğday, mısır, ayçiçeği tohumu, patates ve şeker pancarı üretimi önde gelmektedir. GSMH'nin %93,8'nin sanayi ve hizmetler sektöründen sağlandığı ülkede, KBDG 16.300 \$ seviyesinde bulunmaktadır (ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, 2006u; <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/hu.html#Econ>).

21. Malta

İtalya'nın güneyinde yer alan Malta bir ada devleti olup, stratejik öneminin Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla daha da arttığı bilinmektedir. GSMH'sının %97'sini sanayi ve hizmetler sektöründen sağlayan ülkede, KBDG 19.900 \$ seviyesinde bulunmaktadır. Malta'daki önemli sektörler, turizm, elektronik, gemi inşa ve tamir, yapı, tekstil, giyim ve tütüncülük iken tarım sektöründe buğday, arpa, patates, sebze ve meyve üretimi önde gelmektedir (ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, 2006v; <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/mt.html#Econ>).

Malta, idari açıdan 68 yerel konsüle bölünmüş olup, bunlardan 54'ü Malta Adası'nda, 14'ü ise Gozo Adası'nda yer almaktadır. Ülkenin başkenti Valletta olmaktadır (Wikipedia, 2006af; <http://en.wikipedia.org/wiki/Malta>).

Harita 22: Malta'nın İdari Yapılanması

KAYNAK: Wikipedia, 2006ag; http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Malta_-_administrative_division.svg

22. Polonya

Kuzeyde Rusya ve Litvanya, doğuda Beyaz Rusya ve Ukrayna, güneyde Slovakya ve Çek Cumhuriyeti, batıda ise Almanya ile komşu olan Polonya'nın Baltık Denizi ile kıyısı bulunmaktadır. Ülkenin idari açıdan 1998 yılına dek 46 birim üzerinden yönetildiği saptanmaktadır. 1998'den sonraysa yeniden yapılanmaya gidildiği ve günümüzde "voivodeship" olarak adlandırılan idari bölgelerin sayısının 16'ya düşürüldüğü görülmektedir. Her bir bölgenin başkenti ayrı bulunmakta, Cumhuriyeti'n başkenti ise Varşova olmaktadır (Polonya Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi, 2006a; http://www.poland.gov.pl/Territorial_division,281.html). Harita 23'de Polonya'nın idari bölgeleri görülmektedir.

Harita 23: Polonya'nın İdari Bölgeleri

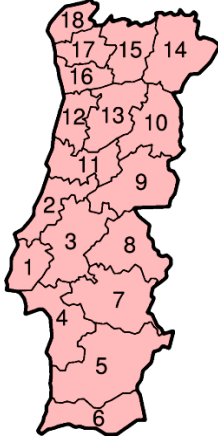
KAYNAK: Polonya Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi, 2006b; http://www.poland.gov.pl/gallery/serwis/p_map01d_74.jpg

1990'lardaki hızlı özelleştirmeden sonra, gelişen geçiş ekonomileri arasında yerini alan Polonya, günümüzde GSMH'sının %95'ini sanayi ve hizmetler sektöründen sağlamaktadır ve ülkede KBDG 13.300 \$ seviyesinde bulunmaktadır. Ülkedeki önemli sektörler, makina, demir-çelik, kimya, cam, tekstil ve kömür iken tarımsal alanda buğday, patates, sebze ve meyve önde gelen ürünler arasında yer almaktadır (ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, 2006w; <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/pl.html#Econ>).

23. Portekiz

Sadece İspanya ile sınırı bulunan Portekiz, Atlas Okyanusu'na kıyısı olan ülkeler arasında bulunmaktadır. Portekiz 18 ayrı bölgeden oluşmakta, her bölgenin kendine ait başkenti bulunmaktadır. Bu bölgeler ise 308 belediyenin sorumluluğunda yönetilmektedir. Ayrıca, Portekiz'e bağlı Azor ve Madeira Adaları otonom bölgeler olarak adlandırılmaktadır. Ülkenin başkentinin Lizbon olduğu tespit edilmektedir (Wikipedia, 2006ah; http://en.wikipedia.org/wiki/Portugal#Administrative_Divisions). Harita 24'de Portekiz'in bölgeleri görülmektedir.

Harita 24: Portekiz'in Bölgeleri

1. Lisbon	10. Guarda
2. Leiria	11. Coimbra
3. Santarém	12. Aveiro
4. Setúbal	13. Viseu
5. Beja	14. Bragança
6. Faro	15. Vila Real
7. Évora	16. Oporto
8. Portalegre	17. Braga
9. Castelo Branco	18. Viana do Castelo

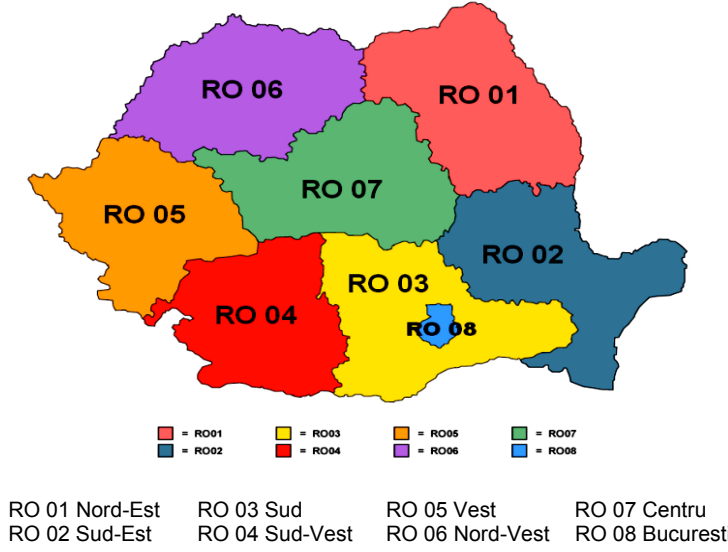
KAYNAK: Wikipedia, 2006a; http://en.wikipedia.org/wiki/Regions_of_Portugal

GSMH'sının %94,7'sini sanayi ve hizmetler sektöründen elde eden Portekiz'de KBDG 19.300 \$ seviyesinde bulunmaktadır. Ülkedeki önemli sektörler, tekstil, ayakkabı, kağıt, şişe mantarı, elektronik, kimya, kauçuk ve plastik, iletişim ekipmanları, demiryolu ulaşım ekipmanları, gemi inşa ve yenileme, şarap ve havacılık iken tarım sektöründe hububat, patates, zeytin, üzüm gibi ürünler üretilmektedir (ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, 2006x; <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/po.html#Econ>).

24. Romanya

1 Ocak 2007 tarihinde AB üyesi olan Romanya, kuzeyde Ukrayna, batıda Sırbistan ve Macaristan, güneyde Bulgaristan, batıda ise Moldova ile komşu konumda bulunmaktadır. Ülkenin tamamı tek bir NUTS 1 bölgesi olarak değerlendirilmekte, bunun altında 8 NUTS 2 bölgesi ile bu bölgelerin altında yer alan 42 NUTS 3 bölgesi bulunmaktadır (Wikipedia, 2006h; http://en.wikipedia.org/wiki/Nomenclature_of_Territorial_Units_for_Statistics). Harita 25'te Romanya'nın NUTS 2 bölgeleri görülmektedir.

Harita 25: Romanya'nın NUTS 2 Bölgeleri

KAYNAK: Wikipedia, 2006aj; http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Romania_EuroRegions.png

Başkenti Bükreş olan ülkede, GSMH'nın %90'ı sanayi ve hizmetler sektörlerinden, %10'u ise tarım sektöründen elde edilmektedir. Ülkenin önemli tekstil, ayakkabı, madencilik, yapı malzemeleri, kimya ve petrol iken tarımda tahıl, mısır, ayçiçeği tohumu, patates ve şeker kamışı üretimi önde gelmektedir. Ülkenin KBDG'i yıllık ortalama 8100 \$ seviyesinde bulunmaktadır (ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, 2006y; <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/ro.html#Geo>).

25. Slovakya

Kuzeyde Polonya, doğuda Ukrayna, güneyde Macaristan, batıda Avusturya ve Çek Cumhuriyeti ile komşu olan Slovakya'nın, idari bakımdan 8 bölgeye ayrıldığı, bu yapılanmaya ise 24. Temmuz. 1996 tarihinde gidildiği tespit edilmektedir. 1960-1990 döneminde ülkenin 4 ayrı bölgeye ayrıldığı, 1960'dan önce ise 6 bölge üzerinden yönetildiği bilinmektedir. Her bir bölgenin kendi başkentinin olduğu ülkede, Cumhuriyet'in başkenti Bratislava olmaktadır (Wikipedia, 2006ak; http://en.wikipedia.org/wiki/Regions_of_Slovakia). Harita 26'da son yapılanmaya bağlı olarak ortaya konan bölgeler görülmektedir.

Harita 26: Slovakya'nın İdari Bölgeleri

1. Bratislava	5. Žilina
2. Trnava	6. Banská Bystrica
3. Trenčín	7. Prešov
4. Nitra	8. Košice

KAYNAK: Wikipedia, 2006a; http://en.wikipedia.org/wiki/Slovakia#Administrative_divisions

2001-2004 yılları arasında makroekonomik istikrar ve yapısal reformların başarıyla gerçekleştirildiği Slovakya'da KBDG 16.100 \$ seviyesinde bulunmaktadır. Ülke GSMH'sının %96,5'i sanayi ve hizmetler sektöründen sağlanmaktadır. Ülkedeki önemli sektörler, metal ve metal ürünleri, elektrik, kok kömürü, nükleer yakıt, kimya, makine, kağıt, seramik, ulaşım araçları, tekstil, optik ve elektrikli aletler ve kauçuk iken tarımsal alanda hububat, patates, şeker pancarı ve meyve üretimi önde gelmektedir (ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, 2006z; <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/lo.html#Econ>).

26. Slovenya

Kuzeyde Avusturya, doğuda Macaristan, güneyde Hırvatistan, batıda ise İtalya ile sınırı bulunan Slovenya, istatistiki olarak 12 bölgeye ayrılarak incelenmektedir. Bu yapılanmaya 2005 yılında gidildiği saptanmaktadır. Başkenti Ljubljana olan ülkenin, idari bakımdan bölgelere ayrılması için gerekli yasal hazırlıklar devam etmektedir. Böyle bir idari bölünme gerçekleştiğinde, idari yapının istatistiki bölgeler perspektifinde olacağı tahmin edilmektedir (Wikipedia, 2006am; <http://en.wikipedia.org/wiki/Slovenia>). Ülke 11'i şehir statüsünde olan 210 belediyenin sorumluluk taşıdığı bir idari bölünmeye sahip bulunmaktadır. Belediyelerin sorumluluk alanlarının 2006 yılında belirlendiği tespit edilmektedir (Wikipedia, 2006an; http://en.wikipedia.org/wiki/Municipalities_of_Slovenia). Harita 27'de Slovenya'nın istatistiki bölgeleri görülmektedir.

Harita 27: Slovenya'nın Bölgeleri

1. Gorenjska	7. Osrednjeslovenska
2. Goriška	8. Podravska
3. Jugovzhodna Slovenija	9. Pomurska
4. Koroška	10. Savinjska
5. Notranjsko-kraška	11. Spodnje-posavska
6. Obalno-kraška	12. Zasavska

KAYNAK: Wikipedia,2006ao;http://en.wikipedia.org/wiki/Slovenia#Administrative_divisions

AB'ne yeni katılan ülkeler içinde 21.600 \$ ile en yüksek KBDG'e sahip ülke olarak dikkat çeken Slovenya, GSMH'sının %97'sini sanayi ve hizmetler sektöründen elde etmektedir. Ülkedeki önemli sektörler, elektronik, kamyon, elektrik güç ekipmanları, tekstil, kimya, makine ve metalurji iken tarım sektöründe, buğday, mısır, şeker pancarı, patates ve üzüm üretimi önemli yer tutmaktadır (ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, 2006aa; <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/si.html#Econ>).

27. Yunanistan

Kuzeyde Arnavutluk, Makedonya ve Bulgaristan, doğuda Türkiye ile sınırı bulunan Yunanistan, 13 bölgede incelenmektedir ve her bir bölgede ayrı bir başkent yer almaktadır. 13 bölge ise kendi içlerinde vali tarafından yönetilen 54 ile, bu iller de belediyelere bölünmüş durumda bulunmaktadır. Ülkenin başkenti Atina olmaktadır (Wikipedia, 2006ap; http://en.wikipedia.org/wiki/Greece#Administrative_Divisions). GSMH'sının % 94,6'sı sanayi ve hizmetler sektöründen elde edilen Yunanistan'da KBDG 22.200 \$ seviyesinde bulunmaktadır. Ülkedeki önemli sektörler, tekstil, kimya, metal ürünleri, madencilik, petrol, tütün ve turizm iken tarım sektöründe buğday, mısır, arpa, şeker pancarı, zeytin, tütün, patates ve şarap üretimi önde gelmektedir (ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, 2006ab; <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/gr.html#Econ>).

Harita 28: Yunanistan'ın Bölgeleri

KAYNAK: Wikipedia, 2006aq; http://en.wikipedia.org/wiki/Peripheries_of_Greece

D. Seçilmiş AB Ülkelerinde Bölgesel Dengesizlikler

AB'nin, 2007 yılındaki son genişlemeye birlikte bölge sayısında artış yaşandığı ve tüm ülkelerdeki bölgesel dengesizlikleri tek bir çalışma içinde ortaya koymanın güçleştiği değerlendirilmektedir. Bu bölümde, bölgesel dengesizliğin var olduğu seçilmiş ülkeler incelenmeye çalışılmaktadır. Ülkeler seçilirken, bölgesel dengesizliğin ön koşul olmasına ek olarak, bu ülkelere ait veri ulaşılabilirliği, bölgesel kalkınma araçlarının kullanılabilirliği ve kaynak zenginliği gibi kriterler göz önünde bulundurulmaktadır. Bu kriterlere uygun ülkeler; Almanya, Fransa, Birleşik Krallık, İrlanda, İspanya, İtalya, Macaristan, Polonya ve Slovakya şeklinde tespit edilmektedir. Bu ülkeler incelenirken Avrupa Toplulukları İstatistik Ofisi'nin (Eurostat) BGSYİH ve bölgesel işsizlik verilerinden faydalanılmaktadır. BGSYİH rakamları cari fiyatlarla verilmektedir. Söz konusu verilerin, NUTS (The Nomenclature of Territorial Units for Statistics-İstatistikler için Bölgesel Birimlerin Bilimsel Adlandırması) sınıflandırması için hazırlandığı bilinmektedir. Ancak NUTS birimleri, her ülkenin idari yapılanmasına birebir uymamakta, idari birimler NUTS sınıflandırması içinde bulunmaktadır. NUTS sınıflandırması kendi içinde NUTS 1, NUTS 2 ve NUTS 3 olarak ayrılmakta, bu ayırmada gözönünde tutulan kriter ise bölgelerin nüfus

büyükülüğü olmaktadır. Buna göre nüfusu; 3-7 milyon arasındaki bölgeler NUTS 1, 800 bin - 3 milyon arasındaki bölgeler NUTS 2, 150 bin - 800 bin arasındaki bölgelerse NUTS 3 kapsamında değerlendirilmektedir (Eurostat Resmi Web Sitesi, 2006a; http://ec.europa.eu/comm/eurostat/ramon/nuts/basicnuts_regions_en.html) (AB'ne üye ülkelerdeki NUTS bölgelerinin tam listesi için bkz. http://ec.europa.eu/comm/eurostat/ramon/nuts/codelist_en.cfm?list=nuts).

1. Almanya

Almanya'da bölgesel dengesizliğin tarihsel bir olgu olup, 19. yüzyıl ve daha önceki dönemlerde de varolduğu görülmektedir (Smith, 1994; 39). 19. yüzyılda Zollverein ile kendi içinde birleşmesini tamamlayan Almanya, günümüzde AB ülkeleri içinde jeopolitik açıdan önem taşıyan ülkelerden bir tanesi olmaktadır. Bu önemin, 3.Ekim.1990 tarihinden sonra daha da arttığı, ülkenin kapladığı alan ve nüfusuyla merkezi konumunu güçlendirdiği değerlendirilmektedir. Söz konusu tarihte, Berlin Duvarı'nın yıkılarak İkinci Dünya Savaşı sonrasında bölünen ülkenin yeniden birleştiği görülmektedir. Ancak bu birleşmenin, ülke içinde bölgesel dengesizlik sorununu yeniden gündeme getirdiği saptanmaktadır. Özellikle eski Doğu Almanya toprakları içinde kalan bölgeler, sorunlu bölgeler olarak öne çıkmakta ve bu bölgelerin gelişmesine dair politikalar üretme gereği oluşmaktadır.

1990 yılındaki birleşme öncesinde Hamburg, Hessen, Baden gibi gelişmişlik düzeyi yüksek bölgelerin Batı Almanya'da yer alırken, birleşme sonrasında Brandenburg, Mecklenburg-West Pomerania (Mecklenburg-Vorpommern), Saxony (Sachsen), Saxony-Anhalt (Sachsen-Anhalt), Thuringia ve Schleswig-Holstein eyaletlerinin Federal Cumhuriyet'e katıldıkları görülmektedir. Birleşme öncesinde en yüksek işsizlik oranı Bremen'de görülürken (%13), en düşük işsizlik oranı Baden ve Bayern eyaletlerinde (%4,2-%5,7) saptanmaktadır (Elmas,2001;91).

Günümüzde Almanya, 16 eyalete bölünmüş federal bir cumhuriyet olarak yönetilmektedir. Bu eyaletlerin her biri ayrı bir bölge olarak değerlendirilmekte ve NUTS 1 bakımından da bu şekilde sınıflanmaktadır. Tablo 3'te tüm eyaletlerin, toplam GSYİH'nın ne kadarını sağladıkları, diğer bir deyişle toplam üretime ne kadar katkı sağladıkları görülmektedir.

Tablo 3: Almanya’da GSYİH’nın Bölgesel Dağılımı (NUTS 1) – Milyon €

Bölgeler	2003	2002	2001	2000	1999	1997	1996
de1 Baden	316988.8	313526.9	309264.2	297392.5	289426.5	278568.6	270759.6
de2 Bayern	384374.7	380226.5	369602.4	359376.3	344191.3	330428.3	317768.5
de3 Berlin	78663.3	78579.6	78523.0	78382.1	77946.0	77052.9	77381.1
de4 Brandenburg	47265.3	46560.0	46026.0	44984.5	43633.8	41687.8	40879.9
de5 Bremen	23513.9	23321.0	22731.7	22109.5	21359.5	21126.6	20922.0
de6 Hamburg	77045.0	77931.1	77460.0	72554.2	70640.6	69483.0	68014.5
de7 Hessen	192586.4	189848.3	189081.4	183100.5	179606.7	171232.8	168843.9
de8 Mecklenburg-Vorpommern	30893.0	30811.3	30671.8	30060.8	29792.0	28797.5	28783.6
de9 Niedersachsen	183157.1	181619.8	181799.3	180117.1	174885.3	170691.5	165179.7
dea Nordrhein-Westfalen	469672.4	468492.3	461408.1	454250.0	446046.5	438117.7	427965.6
deb Rheinland-Pfalz	93902.3	93155.5	90994.5	91035.8	89060.4	86147.8	84952.4
dec Saarland	25383.1	25219.9	25159.4	24736.2	24008.1	23549.6	23158.1
ded Sachsen	83476.2	81462.9	78248.9	75666.5	75495.3	73271.8	72656.0
dee Sachsen-Anhalt	46119.8	45770.8	44034.3	43278.9	42712.4	41786.6	41242.7
def Schleswig-Holstein	67011.9	66181.9	66462.0	64852.9	63335.1	61922.9	61220.4
deg Thüringen	43347.0	42312.2	41693.1	40602.2	39860.5	38241.5	37518.1

KAYNAK: Eurostat Resmi Web Sitesi, 2006b; <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

2003 yılı rakamları değerlendirildiğinde yukarıda adı geçen altı eyaletin GSYİH'ya katkısı %12.5 düzeyinde kalmaktadır. Eyaletler teker teker incelendiğinde, Brandenburg %2.2, Sachsen %3.9, Sachsen-Anhalt ve Thüringen %2, Schleswig-Holstein %3, Mecklenburg-Vorpommern %1.4 düzeyinde katkı sağlamaktadır. 2003 yılında en fazla katkırı Nordrhein-Westfalen eyaleti yaparken, en düşük katkı Bremen'den gelmektedir. Eski Doğu Almanya eyaletleri içinde en hızlı gelişenlerse Brandenburg ve Thüringen olmaktadır. 1996 yılından 2003 yılına kadar Brandenburg'un %15.6, Thüringen'in ise %15.5 büyüdüğü tespit edilmektedir. Buna rağmen ülkenin gelişmişlik düzeyi yüksek bölgeleriyle eski Doğu Almanya eyaletleri arasındaki fark giderek açılmaktadır. 1996 yılında altı eyaletin GSYİH'ya katkısının %14.8'lik bir rakama karşılık gelmesi buna kanıt olarak sunulabilmektedir. Oysa 2003 yılına dek Alman ekonomisinin %13.4 büyüdüğü görülmektedir. Buna karşılık altı eyaletin toplam GSYİH içindeki payları küçülmüş ve %12.5 düzeyine inmiş durumda bulunmaktadır.

Almanya'daki bölgesel dengesizlik sorunu, işsizlik oranlarıyla değerlendirildiğinde de aynı sonuçlara varma imkanı doğmaktadır. 2004 yılı rakamlarına göre Almanya'da ortalama işsizlik oranı % 12.6 iken, bu oranın altında kalan tek Doğu Almanya eyaletinin Schleswig-Holstein olduğu görülmektedir. Bunun dışındaki beş eyaletin, Almanya'da en yüksek işsizlik oranına sahip eyaletler olduğu, tablo 4'ten açıkça izlenebilmektedir. Eski Batı Almanya eyaletleri içinde bulunan Bremen ise bunun tek istisnası olmaktadır. Eurostat verilerine göre, 2004 yılında, en düşük işsizlik oranı Bayern'de, en yüksek işsizlik oranı ise Sachsen-Anhalt

Eyaleti'nde tespit edilmektedir. Tablo 4'e göre 1999 yılı ortalama işsizlik rakamı %10.4 olarak belirlenmekte ve yukarıdaki saptamalar 1999 yılı rakamlarına uygulandığında aynı sonuçlara ulaşmanın mümkün olduğu görülmektedir. Öte yandan işsizlik oranındaki artışın sorumlusu olarak eski Doğu Almanya eyaletlerini göstermek doğru bir saptama olmaktadır.

Tablo 4: Almanya'da Bölgesel İşsizlik Oranları (NUTS 1) - %

Bölgeler	2004	2003	2002	2001	2000	1999
de1 Baden-Württemberg	6.4	5.8	4.6	3.9	4.1	5.1
de2 Bayern	6.3	6.2	4.9	4.0	4.1	4.8
de3 Berlin	18.4	17.9	15.9	15.0	14.1	14.8
de4 Brandenburg	18.4	18.2	16.9	16.5	15.8	15.7
de5 Bremen	14.3	11.9	10.2	8.9	9.5	11.0
de6 Hamburg	10.3	9.7	8.3	7.1	7.4	8.1
de7 Hessen	7.7	7.2	6.0	5.5	5.6	6.8
de8 Mecklenburg-Vorpommern	21.2	20.4	19.0	18.1	16.5	16.7
de9 Niedersachsen	9.2	8.6	7.5	6.6	6.5	7.0
dea Nordrhein-Westfalen	9.3	8.9	7.5	6.3	6.2	7.0
deb Rheinland-Pfalz	6.8	6.5	5.8	5.2	5.5	5.9
dec Saarland	8.5	8.4	7.6	6.3	6.8	7.1
ded Sachsen	18.3	17.9	17.4	16.9	15.8	15.4
dee Sachsen-Anhalt	21.6	20.2	19.0	19.3	19.7	19.9
def Schleswig-Holstein	8.9	8.8	7.8	6.7	6.4	7.3
deg Thüringen	15.3	16.1	15.0	13.8	13.5	13.9

KAYNAK: Eurostat Resmi Web Sitesi, 2006c; <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

2. Fransa

AB'nin en güçlü metropoliten alanlarından Paris'in yer aldığı Fransa, aynı zamanda ekonomik potansiyeli çok az gelişmiş geniş kırsal alanlara da sahip bulunmaktadır (Armstrong vd, 1997; 181). Günümüzde Paris, başlı başına Île-de-France'ın sınırlarını aşan geniş bir kent bölgesi durumuna gelmiştir ve giderek büyümektedir. Hemen her alanda hala Fransa'nın açık farkla ilk bölgesi konumunda bulunmaktadır. Lorraine, Nord-Pas-de-Calais, Yukarı Normandiya gibi istisnalar haricinde Fransız bölgelerinin hemen hemen tamamı "metropolleşmenin" etkisi altında kalmaktadır ve bu, batıda Caen, Le Mans yada Angers gibi yerleşim yerlerinde olduğu gibi, Grenoble, Montpellier yada Bordeaux gibi kentlerde de görülmektedir. Avrupa havacılık sanayisinin başkenti konumundaki Toulouse gibi büyük ekonomik başarıların kaydedildiği metropollerde bu büyüme çok daha net bir biçimde gözlenmektedir. Bu metropol bölgelerinin arasında ise hala salt kırsal alanlardan oluşan mekanların bulunduğu görülmektedir. Özellikle, Lorraine'in güneyinden Pyrénées'lere, Auvergne ve Limousin'in de dahil olduğu bu bölgeler, km²'ye 20 kişilik nüfus yoğunluğu ile bir bakıma "Boş Fransa'yı" oluşturmaktadır (Fransa Büyükelçiliği Resmi Web Sitesi, 2001; <http://www.ambafrance-tr.org/ecrire/upload/fis/fis60.htm>). Fransa'daki bölgesel farklılıklar, ilgili mekanların GSYİH'ları

karşılaştırılarak daha net bir biçimde ortaya konabilmektedir. Eurostat'ın NUTS 1 sınıflandırmasına göre Fransa, 9 ayrı bölgeye ayrılarak incelenmektedir. Fransa'nın idari birimleri ise NUTS 2 sınıflandırmasına dahil edilmektedir.

Tablo 5: Fransa'da GSYİH'nın Bölgesel Dağılımı (NUTS 1-2) – Milyon €

Bölgeler	2003	2002	2001	2000	1999	1998	1997	1996
fr1 Île de France	448533.8	441362.9	423834.9	411107.1	386811.3	369486.6	356955.1	352004.4
fr10 Île de France	448533.8	441362.9	423834.9	411107.1	386811.3	369486.6	356955.1	352004.4
fr2 Bassin Parisien	235879.4	230651.6	224989.7	219529.4	212187.0	205376.3	195649.0	194302.1
fr21 Champagne-Ardenne	30971.5	30785.4	30254.4	30125.1	28902.6	28002.9	26049.6	25771.5
fr22 Picardie	39219.8	38231.4	37324.5	36191.2	34817.7	33973.8	32391.7	32348.0
fr23 Haute-Normandie	41863.1	40747.2	40022.8	39106.4	37234.7	36112.6	34312.3	34260.6
fr24 Centre	57025.7	55703.8	54186.3	52169.4	50141.2	48660.6	46427.2	46299.4
fr25 Basse-Normandie	30778.0	29735.1	28617.8	28032.3	27132.7	25875.0	25284.2	25076.2
fr26 Bourgogne	36021.3	35448.7	34583.8	33905.1	33958.0	32751.4	31184.0	30546.4
fr3 Nord - Pas-de-Calais	81463.4	79330.3	76433.8	74273.0	71735.4	70113.9	66243.1	66274.2
fr30 Nord - Pas-de - Calais	81463.4	79330.3	76433.8	74273.0	71735.4	70113.9	66243.1	66274.2
fr4 Est	119031.1	117079.9	114177.1	110389.3	105801.3	103042.4	98211.0	98408.9
fr41 Lorraine	49305.9	48270.0	47011.6	45403.8	43212.5	42740.3	40811.0	40975.8
fr42 Alsace	44153.8	43517.8	42522.9	41383.6	40417.9	38827.9	37013.6	37114.0
fr43 Franche-Comté	25571.3	25292.2	24642.7	23601.9	22170.9	21474.1	20386.4	20319.1
fr5 Ouest	181588.3	176033.8	169950.0	162516.3	151172.2	145923.6	139085.6	136337.0
fr51 Pays de la Loire	78465.1	76103.5	73552.7	69967.8	64515.0	62194.5	58741.4	58288.3
fr52 Bretagne	66754.7	64677.5	62641.2	60121.6	56153.1	54143.0	51882.4	50251.3
fr53 Poitou-Charentes	36368.4	35252.8	33756.0	32426.8	30504.1	29586.1	28461.8	27797.4
fr6 Sud-Ouest	147680.8	144449.4	138528.0	129964.3	123171.0	119340.0	113737.9	110655.5
fr61 Aquitaine	70872.2	69466.4	66536.1	62365.3	59314.3	58074.1	54741.4	53014.7
fr62 Midi-Pyrénées	61413.5	59919.7	57633.4	53750.5	50805.0	48674.9	46893.7	45644.1
fr63 Limousin	15395.1	15063.4	14358.5	13848.5	13051.8	12590.9	12102.8	11996.6
fr7 Centre-Est	177849.1	173628.2	169713.8	163824.7	156751.5	151163.9	143849.9	140162.2
fr71 Rhône-Alpes	149445.2	145880.3	142870.7	137674.1	131292.9	126480.5	120695.4	117549.6
fr72 Auvergne	28403.8	27747.8	26843.1	26150.6	25458.6	24683.5	23154.5	22612.7
fr8 Méditerranée	166928.5	160392.9	155211.6	147227.5	136968.0	131133.3	125077.5	123489.6
fr81 Languedoc-Roussillon	49470.6	47006.0	45250.2	42847.3	40554.4	38435.2	36650.1	35687.8
fr82 Provence-Alpes-Côte d'Azur	112005.5	108178.5	104919.0	99642.6	91908.6	88482.1	84442.8	83962.1
fr83 Corse	5452.5	5208.4	5042.4	4737.6	4505.1	4216.1	3984.6	3839.7
fr9 French overseas departments	26217.7	25626.0	24345.3	22540.5	21868.2	20591.8	19501.6	18728.6
fr91 Guadeloupe	6677.4	6528.1	6266.8	5899.6	5649.8	5277.8	5001.9	4821.5
fr92 Martinique	6624.0	6472.4	6247.9	5844.9	5693.8	5467.0	5236.2	5065.9
fr93 Guyane	2405.3	2353.3	2179.2	1804.5	1994.4	1903.4	1733.4	1719.4
fr94 Reunion	10511.1	10272.2	9651.4	8991.4	8530.2	7943.6	7530.2	7121.8

KAYNAK: Eurostat Resmi Web Sitesi, 2006b; <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

2003 yılı rakamlarına göre Île-de-France Bölgesi GSYİH'nın %28.3'ünü üretmektedir. Onu takip eden bölgelerse, %14.8 ile Bassin Parisien, %11.5 ile Ouest ve %11.2 ile Centre-Est Bölgeleri olmaktadır. Geri kalan beş bölge GSYİH'nın

sadece %34.8'lik kısmını üretmektedir. 2003 yılında GSYİH'ya en az katkı, %1.7 ile deniz aşırı bölgelerden ve %5.1 ile Nord-Pas-de-Calais Bölgesi'nden gelmektedir. NUTS 2 bakımından, Corse ve deniz aşırı bölgeler haricinde GSYİH'ya en az katkısı olan bölgeler, Champagne-Ardenne, Basse-Normandie, Franche-Comté, Limousin ve Auvergne Bölgeleri şeklinde sıralanmaktadır. 1996 yılından 2003 yılına dek Fransız ekonomisinin %27.8 büyüdüğü görülmektedir. Aynı dönemde bu büyümeye paralel olarak gelişme göstermiş bölgeler %27.4 ile Île-de-France ve %26.9 ile Centre-Est Bölgeleri olmaktadır. Gelişmiş bölgelerden Bassin Parisien Bölgesi %21.4 ile ortalama büyüme oranının altında kalmakta, Ouest Bölgesi ise %33'lük performansı ile Fransa ortalamasının üzerine çıkmaktadır. Ouest Bölgesi gibi yüksek performans yakalayan diğer bölgelerse %33.5 ile Sud-Ouest, %35 ile Méditerranée ve %40 ile Fransa'nın deniz aşırı bölgeleri olmaktadır. Buna karşılık Nord-Pas-de-Calais Bölgesi %23, Est Bölgesi ise %21'lik oranlarla ekonomik büyüme yarışında geride kalmaktadır. Sud-Ouest Bölgesi'nde en hızlı gelişen Limousin olurken, Méditerranée Bölgesi'nde %42 ile Corse, deniz aşırı bölgelerde ise %47.6 Reunion başı çekmektedir. Bu rakamlar değerlendirildiğinde, Nord-Pas-de-Calais ve Est Bölgeleri haricinde, bölgesel farklılıkların giderek kapandığı sonucuna varılabilmektedir. Ancak bu sonucu pekiştirmek için Tablo 6'daki bölgesel işsizlik oranlarının da değerlendirilmesi gerekmektedir. Tablo 6'ya göre 2004 yılında, Fransa'daki ortalama işsizlik oranı %11.5, deniz aşırı bölgeler hariç ortalama işsizlik oranı ise %9.4 olmaktadır. %9.4'lük ortalamanın üzerinde olan bölgeler, Nord-Pas-de-Calais ve Méditerranée Bölgeleri şeklinde sıralanmaktadır. Deniz aşırı bölgelerse işsizlik konusunda başlı başına birer sorun teşkil etmektedir. Bu bölgelerde ortalama işsizlik oranı %27.7 olmaktadır. Deniz aşırı bölgeler hariç, en yüksek işsizlik oranı %12.6 ile Nord-Pas-de-Calais, en düşük işsizlik oranı ise %7.7 ile Ouest Bölgesi'nde saptanmaktadır. NUTS 2 seviyesinde %9.4'lük ortalamanın üzerinde olan bölgeler, Champagne-Ardenne, Picardie, Nord-Pas-de-Calais, Lorraine, Aquitaine, Languedoc-Roussillon, Corse, Guadeloupe, Martinique, Guyane, Reunion, Provence-Alpes-Côte d'Azur Bölgeleri olmaktadır. 1996 yılındaki Fransa ortalamasına bakıldığında deniz aşırı bölgeler hariç, %12.5'luk bir oranla karşılaşılmaktadır. Bu da genel olarak Fransa'da işsizliğin düştüğünü kanıtlamaktadır. Bölgesel olarak konuya yaklaşıldığında ise, işsizliğin en çok düştüğü iki bölge Nord-Pas-de-Calais ve Méditerranée Bölgeleri olmaktadır. Bu iki bölgeyi takip eden bölgelerinse Bassin Parisien, Ouest ve Sud-Ouest Bölgeleri olduğu değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmeler ışığında, Est Bölgesi hariç,

işsizlik oranlarının geri kalmış bölgelerde hızla düştüğü tespit edilmektedir. Elde edilen bu sonuçla GSYİH rakamları birlikte ele alındığında Fransa'da bölgesel dengesizliklerin yavaş yavaş ortadan kalkmaya başladığı söylenebilmektedir.

Tablo 6: Fransa'da Bölgesel İşsizlik Oranları (NUTS 1-2) - %

Bölgeler	2004	2003	2002	2001	2000	1999
fr1 Île de France	9.3	9.2	8.1	7.4	8.7	10.5
fr10 Île de France	9.3	9.2	8.1	7.4	8.7	10.5
fr2 Bassin Parisien	8.7	8.2	8.6	8.2	9.9	12.0
fr21 Champagne-Ardenne	10.0	8.8	9.3	10.0	11.3	13.2
fr22 Picardie	10.5	10.0	8.5	9.2	11.6	13.4
fr23 Haute-Normandie	8.5	9.4	10.1	8.9	11.0	14.1
fr24 Centre	7.4	6.4	8.6	7.3	8.2	10.8
fr25 Basse-Normandie	7.6	7.8	7.9	7.2	8.2	10.0
fr26 Bourgogne	8.5	7.0	6.9	6.9	9.3	10.4
fr3 Nord - Pas-de-Calais	12.6	12.5	13.4	14.0	16.7	18.1
fr30 Nord - Pas-de-Calais	12.6	12.5	13.4	14.0	16.7	18.1
fr4 Est	9.1	8.3	7.5	6.6	8.3	9.6
fr41 Lorraine	11.1	9.7	7.8	7.8	9.7	11.1
fr42 Alsace	7.6	7.0	6.7	6.1	6.5	7.5
fr43 Franche-Comté	8.2	7.7	8.3	4.9	8.1	9.7
fr5 Ouest	7.7	7.6	7.4	7.3	8.6	11.0
fr51 Pays de la Loire	7.8	8.1	7.7	7.8	9.5	12.2
fr52 Bretagne	7.1	6.9	6.7	6.2	7.5	9.5
fr53 Poitou-Charentes	8.4	7.6	8.0	8.5	8.4	10.9
fr6 Sud-Ouest	8.8	8.9	8.5	9.4	10.3	11.3
fr61 Aquitaine	10.5	9.8	9.2	10.3	11.1	11.9
fr62 Midi-Pyrénées	7.2	8.6	8.1	8.8	10.1	11.1
fr63 Limousin	7.9	7.0	6.4	7.4	7.8	9.5
fr7 Centre-Est	8.4	7.5	6.9	7.2	8.5	10.0
fr71 Rhône-Alpes	8.5	7.5	6.9	7.2	8.1	9.9
fr72 Auvergne	7.8	7.5	6.9	7.5	10.2	10.6
fr8 Méditerranée	10.8	10.8	12.0	12.8	15.3	17.4
fr81 Languedoc-Roussillon	11.5	12.0	13.1	13.5	16.6	17.4
fr82 Provence-Alpes-Côte d'Azur	10.3	10.1	11.4	12.4	14.3	16.9
fr83 Corse	14.3	12.2	13.2	11.8	22.8	26.0
fr9 French overseas departments (FR)	27.7	27.2	26.5	27.8	:	:
fr91 Guadeloupe (FR)	25.1	26.2	26.0	25.2	:	:
fr92 Martinique (FR)	21.5	21.0	22.9	24.0	:	:
fr93 Guyane (FR)	25.7	24.3	24.4	28.1	:	:
fr94 Reunion (FR)	32.8	31.6	29.3	31.5	:	:

KAYNAK: Eurostat Resmi Web Sitesi, 2006c; <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

3. Birleşik Krallık (BK)

Avrupa'nın ilk endüstrileşen ülkesi olan BK, aynı zamanda Kıta'nın ilk dezendüstrileşme sürecini yaşayan ülkesi durumunda bulunmaktadır (Harrop, 1992;168). BK içindeki başlıca sanayi dallarının, çeşitli sebeplerden dolayı Britanya Adası içinde yer değiştirdiği, endüstrinin terk ettiği bu bölgelerinse, potansiyel bakımdan azgelişmiş bölge şeklinde sınıflamaya tabi tutulduğu görülmektedir. İngiltere'de Yorkshire Bölgesi, İskoçya'nın bazı kısımları ve Merseyside Bölgesi, duraklamış bölgelere tipik örnekler olarak sıralanmaktadır. Günümüzde Merseyside Bölgesi, North West (Kuzeybatı) Bölgesi'nin içinde yer almaktadır. BK'nın diğer problemli bölgeleri ise North East (Kuzeydoğu), Wales (Galler) ve Northern Ireland

(Kuzey İrlanda) olmaktadır. Tablo 7'deki Bölgesel GSYİH rakamları değerlendirildiğinde konu daha da netlik kazanmaktadır. Tabloda BK, 12 bölgede incelenmektedir. Bunlardan 9'u İngiltere'nin bölgeleri olup, diğerleri Galler, İskoçya (Scotland) ve Kuzey İrlanda olmaktadır.

2003 yılı GSYİH rakamları ele alındığında, London (Londra) ve South East (Güneydoğu) Bölgeleri'nin en gelişmiş bölgeler olduğu görülmektedir. Bu bölgelerin GSYİH'ya katkıları sırasıyla %18.7 ve %14.8 olmaktadır. GSYİH'ya en az katkı sağlayan bölgelerse %3.9 ile Wales, %3.4 ile North East ve %2.3 ile Northern Ireland şeklinde sıralanmaktadır. 1996 yılından 2003 yılına dek BK ekonomisinin %70 büyüdüğü, buna karşılık geri kalmış bölgelerin GSYİH rakamlarındaki artışın bu rakama ulaşamadığı görülmektedir. North East %58, Scotland %59, Wales %61.1, West Midlands %64 ve North West %63.1'de kalmaktadır. Ortalama GSYİH rakamının üzerindeki bölgelerse, %73.3 ile Eastern, %81.2 ile London, %80.8 ile South East ve %72.7 ile South West Bölgeleri olmaktadır. Bu analizden, gelişmiş bölgelerin büyümelerini artan bir hızla sürdürdükleri, geri kalmış veya gerilemiş bölgelerinse büyümelerine rağmen gelişmiş bölgeleri yakalayamadıkları, dolayısıyla BK topraklarına dahil mekanlardaki bölgesel farklılıkların azalmak yerine arttığı sonucuna varılabilmektedir. Aynı sonuca işsizlik oranları analiz edilerek de ulaşılabilir.

Tablo 7: BK'ta GSYİH'nın Bölgesel Dağılımı (NUTS 1) – Milyon €

Bölgeler	2003	2002	2001	2000	1999	1998	1997	1996
ukc North East	54051.9	56421.1	54547.9	53389.9	47281.3	44448.7	41869.2	34209.3
ukd North West	161396.7	168822.9	163430.2	159544.6	141142.2	131275.1	122141.7	98983.0
uke Yorkshire and The Humber	118937.2	123564.9	118476.1	115573.2	102186.6	95783.9	89279.4	71952.5
ukf East Midlands	103780.1	107907.6	103782.8	100928.2	89081.8	83165.4	77817.0	62560.0
ukg West Midlands	129317.0	135479.8	131162.2	128597.8	113449.7	105880.5	98295.3	78875.2
ukh Eastern	141336.6	146255.3	140223.6	136415.8	119400.3	110581.1	101678.6	81574.6
uki London	298656.8	312728.4	298087.0	291407.4	255069.4	232864.8	208488.9	164494.6
ukj South East	236804.9	247405.7	238299.7	231691.8	201353.2	183553.1	165668.0	130996.2
ukk South West	124809.9	130231.8	125175.2	121639.9	106443.3	98180.1	90524.2	72262.1
ukl Wales	62099.3	64620.7	62297.3	60588.9	53355.0	50055.4	47206.1	38533.1
ukm Scotland	130491.6	135726.3	130518.4	128677.8	114086.7	107086.4	100871.7	82047.8
ukn Northern Ireland	36490.0	38147.7	36839.3	36117.8	31650.3	29267.6	27035.0	21780.6

KAYNAK: Eurostat Resmi Web Sitesi, 2006b; <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

Tablo 8'den izlenebileceği üzere ülke genelinde 1999 yılı ortalama işsizlik oranı %6.4 iken 2004 yılında bu oranın %4.7'ye gerilediği görülmektedir. 2004 yılında ortalama işsizlik oranının üzerinde kalan bölgeler; North East, West

Midlands, Scotland, Northern Ireland ve London şeklinde sıralanmaktadır. London hariç bu bölgelerin tamamı geri kalmış veya gerilemiş bölgeler olmaktadır. Öte yandan ortalama işsizlik oranının altında kalmakla birlikte, bu orana yakın seyreden bölgelerse North West, Yorkshire-The Humber ve Wales şeklinde sıralanmaktadır. 1999 yılı rakamları değerlendirmeye tabi tutulduğunda ise ortalamanın üzerinde seyreden bölgelerin yine problemlili bölgeler olduğu görülmektedir. Burada asıl dikkat çeken nokta, bölgesel farklılıkların devam etmesine rağmen, sorunlu bölgelerdeki işsizlik oranlarının süratli bir biçimde azaltılmış olmasıyla ilgili bulunmaktadır.

Tablo 8: BK'ta Bölgesel İşsizlik Oranları (NUTS 1) - %

Bölgeler	2004	2003	2002	2001	2000	1999
ukc North East	5.9	6.4	6.7	7.2	8.6	10.0
ukd North West (including Merseyside)	4.4	4.9	5.2	5.3	5.6	6.1
uke Yorkshire and The Humber	4.6	5.0	5.2	5.1	6.1	6.6
ukf East Midlands	4.2	4.4	4.5	4.6	5.0	5.2
ukg West Midlands	5.2	5.7	5.7	5.3	6.1	6.8
ukh Eastern	3.6	3.9	3.7	3.6	3.8	4.2
uki London	6.8	7.0	6.8	6.5	7.3	7.6
ukj South East	3.7	3.8	3.7	3.3	3.4	3.7
ukk South West	3.2	3.4	3.7	3.6	4.2	4.8
ukl Wales	4.5	4.6	5.5	5.8	6.5	7.1
ukm Scotland	5.7	5.8	6.4	6.2	:	7.3
ukn Northern Ireland	5.0	5.6	5.8	6.0	6.3	7.2

KAYNAK: Eurostat Resmi Web Sitesi, 2006c; <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

4. İrlanda

1980'lerin başında Batı Avrupa'nın "hasta adamı" olarak nitelenen İrlanda, bugün iktisadi performansı ile Dünya'nın önde gelen ülkeleri arasında yer almaktadır. Geçen on yıldan bu yana İrlanda ekonomisi için "Kelt Kaplanı" ünvanı kullanılmaktadır; 1997'de Asya'da başlayan iktisadi krizden sonra İrlanda'nın iktisadi performansının Asya Kaplanları'ndan çok daha yüksek olduğu değerlendirilmektedir (Kayacıklı, 2002; 9). AB'den sağladığı yardımları iyi bir şekilde değerlendirmiş olan İrlanda, tüm bu olumlu gelişmelere rağmen bölgesel farklılıkları halen bünyesinde barındırmaktadır. İrlanda, Eurostat'ın NUTS 2 sınıflamasına göre iki bölgeye ayrıldığından dengesizliğin bölgesel GSYİH rakamlarıyla ortaya konulması çok daha kolay olmaktadır. Tablo 9'dan izlenebileceği üzere, 2003 yılında ülke GSYİH'nın %81.7'si Southern (Güney) ve Eastern (Doğu) Bölgeleri'nden elde edilmektedir. Bu durumda Border, Midlands ve Western (Batı) Bölgeleri, ülkenin kalkınma yarışında geriden gelen bölgeleri olarak nitelenebilmektedir. 1996 yılından 2003 yılına dek İrlanda ekonomisinin inanılması güç bir şekilde %138 büyüdüğü, ancak Border, Midlands ve Western Bölgeleri'nin %115 ile ortalamanın altında kaldıkları görülmektedir. Öte yandan Southern ve Eastern Bölgeleri %144 büyüyerek lokomotif

olmaya devam etmektedir. NUTS 3 sınıflandırmasına göre ise 2003 yılında İrlanda'nın en az üretim yapan bölgesi Midlands olmaktadır. Buna karşılık en çok üretim Dublin'de gerçekleşmektedir. Bu iki bölge arasındaki farkın giderek açıldığı bölgesel GSYİH rakamlarını değerlendirilerek ortaya konabilmektedir. 1996 yılından 2003 yılına dek Midlands'ın %120, Dublin'in ise %133 büyüdüğü saptanmaktadır.

Tablo 9: İrlanda'da GSYİH'nın Bölgesel Dağılımı (NUTS 2-3) – Milyon €

Bölgeler	2003	2002	2001	2000	1999	1998	1997	1996
ie01 Border, Midlands and Western	25515.1	23842.1	21797.0	19640.7	17332.0	15271.0	14047.9	11847.4
ie011 Border	10826.7	10150.8	8788.6	7991.0	7351.1	6688.6	6192.6	5174.3
ie012 Midlands	5106.8	4745.6	4354.3	3755.4	3234.8	2870.6	2711.6	2317.7
ie013 West	9581.7	8945.8	8654.0	7894.3	6746.2	5711.8	5143.7	4355.5
ie02 Southern and Eastern	113581.9	106673.2	95317.1	84738.3	73280.4	63539.8	57669.7	46522.6
ie021 Dublin	52530.1	48326.7	44686.4	40286.4	35213.9	30869.9	27576.9	22532.3
ie022 Mid-East	11596.0	11063.8	10417.5	8799.5	8200.3	6073.5	6310.2	4923.6
ie023 Midwest	10061.2	9455.6	8647.0	8378.1	6988.7	6135.6	5641.8	4759.8
ie024 South-East (IE)	13192.6	12559.4	10751.3	9279.3	7815.5	6900.4	6471.8	5440.2
ie025 South-West (IE)	26201.9	25267.9	20814.9	17995.0	15061.9	13560.3	11669.0	8866.7

KAYNAK: Eurostat Resmi Web Sitesi, 2006b; <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

Bölgesel dengesizliğin devam ettiği İrlanda'da, işsizlik rakamları ele alındığında, 1999 yılında ortalama işsizlik oranının %6.2, 2004 yılında ise %4.6 olduğu görülmektedir. Bu gelişmeye paralel olarak bölgelerdeki işsizlik oranlarının da düştüğü tespit edilmektedir. Southern ve Eastern Bölgeleri'nde %0.9 olan bu düşüş, geri kalmış bölgelerde %2.2 düzeyinde bulunmaktadır. Kalkınma yarışında geride kalmış bölgelerin işsizlik oranlarındaki düşüşün, gelişmiş bölgelerdeki düşüşten daha fazla olmasıysa personel altyapısının geri kalmış bölgelerde daha çok iş imkanı bulacağı anlamına gelmektedir. Bu da önümüzdeki yıllar içinde bölgeler arasındaki gelişmişlik farkının gittikçe kapanacağını bir göstergesi olmaktadır.

Tablo 10: İrlanda'da Bölgesel İşsizlik Oranları (NUTS 2-3) - %

Bölgeler	2004	2003	2002	2001	2000	1999
ie01 Border, Midlands and Western	4.7	5.3	5.4	4.9	5.5	6.9
ie011 Border	5.6	6.3	6.5	5.9	6.2	8.8
ie012 Midlands	4.6	4.8	4.1	4.0	5.7	6.9
ie013 West	3.8	4.7	5.0	4.4	4.6	4.9
ie02 Southern and Eastern	4.5	4.5	4.1	3.6	4.0	5.4
ie021 Dublin	4.4	4.3	3.8	3.0	3.5	4.7
ie022 Mid-East	3.3	3.5	3.6	3.3	3.7	4.5
ie023 Midwest	5.2	5.1	4.1	4.2	4.3	5.6
ie024 South-East (IE)	5.7	5.9	5.1	4.7	5.3	8.2
ie025 South-West (IE)	4.3	4.5	4.4	4.0	4.0	5.6

KAYNAK: Eurostat Resmi Web Sitesi, 2006c; <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

5. İspanya

1936-1939 yılları arasındaki iç savaştan sonraki 20 yıllık dönemde, politik olarak içine kapalı ve ekonomik baskı altında yaşayan İspanya'nın, 1962 yılında AET'ye kabul edildiği, 1986 yılında ise AB'ne tam üye olduğu görülmektedir (Koçak, 2005; 106). 1975'den sonraki dönemde önemli değişimler yaşayan İspanya'nın, 29.Aralık.1978 tarihinde kabul edilen anayasayla 17 özerk bölgeye ayrıldığı ve bu bölgelere çok geniş haklar tanındığı bilinmektedir. Daha sonra 1986'da, bölgelerin önde gelen problemlerine göre tanımlandığı, 1987'de ise yeni alt bölgelerin, en fazla desteklenmesi gereken mekanlar dikkate alınarak belirlendiği görülmektedir (Elmas, 2001; 61). Günümüzde İspanya'nın 17 özerk bölgesi ve 2 özerk ili bulunmaktadır ve bunlar NUTS 2 seviyesinde istatistik sınıflamaya tabi tutulmaktadır.

AB'deki bölgesel dengesizlikleri gidermeye yönelik politikalar doğrultusunda İspanya'ya sağlanan fonlara rağmen, ülkenin halen bölgesel problemlerini çözemediği saptanmaktadır. Söz konusu durum, tablo 11'deki veriler ışığında daha net bir şekilde ortaya konulmaktadır. 2003 yılında GSYİH'sının %65.3'ünü Madrid, Este ve Sur Bölgeleri'nden elde eden ülkede, en az GSYİH üreten bölge Canarias olmaktadır. Diğer geri kalmış bölgelerse Noroeste, Noreste ve Centro şeklinde sıralanmaktadır. Ülke ekonomisine en fazla katkı ise Este Bölgesi'nden gelmektedir. Bölge tek başına GSYİH'nın %31.1'ni üretmektedir. NUTS 2 sınıflamasına göre ülkede en az üretimin gerçekleştiği bölgeler, Asturias, Navarra, Cantabria, La Rioja, Extremadura, Ceuta, Illes Balears, Murcia ve Melilla olmaktadır. En çok katkı ise Madrid, Cataluna, Andalucia ve Valenciana Bölgeleri'nden gelmektedir. Öte yandan 1996 yılı rakamlarına göre, yukarıda adı geçen üç bölge, GSYİH'nın %63.7'sini karşılamaktadır. Buna bağlı olarak İspanya'da bölgesel dengesizliğin azalmak yerine arttığı söylenebilmektedir. Bu duruma başka bir kanıt olarak, ülke ekonomisindeki gelişimin hangi bölge kaynaklı olduğu araştırma konusu yapılmaktadır. Buradan hareketle; 1996 yılından 2003 yılına dek ülke ekonomisinin %59.2 büyüdüğü, Madrid, Este ve Sur Bölgeleri'nin büyüme hızının ise %63.2 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Buna karşılık diğer bölgelerin toplam büyüme oranının %52.1 düzeyiyle ülke ortalamasının altında kaldığı tespit edilmektedir. NUTS 2 düzeyinde, 1996 yılından 2003 yılına dek en az gelişen bölge %43.3 ile Asturias, en hızlı gelişen bölge ise %72.2 ile Illes Balears olmaktadır.

Tablo 11: İspanya’da GSYİH’nın Bölgesel Dağılımı (NUTS 1-2) – Milyon €

Bölgeler	2003	2002	2001	2000	1999	1998	1997	1996
es1 Noroeste	66066.1	62185.1	58251.6	54424.8	52065.8	48794.2	45961.0	45144.3
es11 Galicia	39516.3	37135.6	34821.0	32731.1	31737.3	29487.3	27992.2	27343.7
es12 Principado de Asturias	16795.1	15883.7	14952.2	13907.8	13054.8	12617.2	11730.3	11718.8
es13 Cantabria	9754.7	9165.8	8478.4	7786.0	7273.6	6689.7	6238.5	6081.8
es2 Noreste	91610.4	85917.0	80325.7	75110.7	69578.5	64579.8	60888.8	58927.8
es21 Pais Vasco	48160.8	45302.0	42611.1	39771.8	37285.0	34218.1	31805.0	30735.1
es22 Comunidad Foral de Navarra	13356.5	12511.6	11682.5	10941.9	9797.0	9161.0	8715.4	8405.0
es23 La Rioja	5836.9	5417.5	5113.0	4804.2	4388.2	4073.5	3865.5	3733.9
es24 Aragón	24256.2	22685.8	20919.1	19592.7	18108.3	17127.1	16502.9	16053.8
es3 Comunidad de Madrid	138638.2	129650.7	120827.5	111299.5	99770.3	92225.8	85253.5	82276.8
es30 Comunidad de Madrid	138638.2	129650.7	120827.5	111299.5	99770.3	92225.8	85253.5	82276.8
es4 Centro (ES)	81529.1	76380.6	71241.5	66762.1	63654.0	59355.7	56279.1	55516.4
es41 Castilla y León	42359.5	39822.8	37161.9	34864.4	33434.9	31159.9	29805.8	29593.9
es42 Castilla-la Mancha	26220.1	24501.7	22827.0	21348.5	20179.6	19003.0	17808.7	17427.5
es43 Extremadura	12949.5	12056.1	11252.5	10549.2	10039.5	9192.9	8664.6	8494.9
es5 Este	242777.3	227090.9	212454.1	196386.5	178753.4	165059.9	156189.8	151260.2
es51 Cataluña	147155.0	137353.1	128629.2	119225.4	108527.2	100381.9	95736.4	93501.6
es52 Comunidad Valenciana	76055.3	71138.1	66347.9	61037.4	55891.2	51731.3	48356.2	46392.0
es53 Illes Balears	19567.0	18599.7	17477.0	16123.8	14335.0	12946.7	12097.3	11366.6
es6 Sur	127894.0	117912.3	109034.7	100944.9	92638.7	85880.0	81374.4	78619.6
es61 Andalucía	106054.4	97754.0	90534.3	83915.3	77212.8	71485.0	67819.1	65608.4
es62 Región de Murcia	19609.4	18082.1	16567.2	15215.1	13629.5	12634.2	11800.1	11209.7
es63 Ciudad Autónoma de Ceuta	1169.0	1089.6	1010.3	950.1	:	:	:	:
es64 Ciudad Autónoma de Melilla	1061.2	986.6	922.9	864.5	:	:	:	:
es7 Canarias	32034.8	29884.4	27707.0	25334.4	23522.3	21047.7	19445.1	18701.1
es70 Canarias	32034.8	29884.4	27707.0	25334.4	23522.3	21047.7	19445.1	18701.1

KAYNAK: Eurostat Resmi Web Sitesi, 2006b; <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

Tablo 12'deki işsizlik oranları aracılığıyla konuya yaklaşıldığında farklı bir durumla karşılaşılmaktadır. 2004 yılı ortalama işsizlik oranının %10.9 olduğu ülkede, bu ortalamanın üzerinde kalan bölgeler Noroeste, Centro, Sur ve Canarias olmaktadır. Bu bölgelerden Sur hem ülkenin en çok GSYİH üreten üçüncü bölgesi hem de en çok bölgesel işsizlik oranına sahip bölgesi durumunda bulunmaktadır. Sur içinde, özellikle Andalucía ve Melilla ortalamayı yükselten NUTS 2 bölgeleri olarak göze çarpmaktadır. Bu bölgelerde üretim açısından olmasa da işgücü piyasasının yapısı bakımından bir olumsuzluk olduğu söylenebilmektedir. Yine 2004 yılı rakamları değerlendirildiğinde, Noreste Bölgesi'nin GSYİH'ya %11.7'lik katkısına rağmen işsizlik oranının ortalamanın altında olduğu görülmektedir. NUTS 2 bölgeleri değerlendirildiğinde ortalamanın üzerinde kalan diğer bölgelerse, Galicia, Cantabria, Castilla y León, Extremadura, Murcia, Ceuta ve Canarias şeklinde sıralanmaktadır. 1999 yılı rakamları ele alındığında ülkede ortalama işsizlik oranının %15.5 olduğu tespit edilmektedir. 1999 yılından 2004 yılına dek işsizliğin en çok düştüğü bölge Sur

olurken, en az düşüş Este Bölgesi'nde görülmektedir. NUTS 2 sınıflandırmasına göre işsizlik oranlarında en fazla düşüş yaşayan bölge %16.5 ile Ceuta olurken, en az düşüş %1.1 ile Cataluna Bölgesi'nde görülmektedir. Bir diğer ilginç saptama, Illes Balears Bölgesi'nde işsizlik oranının azalmak yerine %0.9 artması ile ilgili olmaktadır. Oysa bölge, NUTS 2 düzeyinde GSYİH bakımından en hızlı gelişen bölge olarak belirlenmektedir. Andalucia Bölgesi'nde ise işsizliğin %9.4 azaldığı tespit edilmektedir.

Tablo 12: İspanya'da Bölgesel İşsizlik Oranları (NUTS 1-2) - %

Bölgeler	2004	2003	2002	2001	2000	1999
es1 Noroeste	12.5	12.1	11.3	10.0	15.2	16.5
es11 Galicia	13.6	12.7	12.2	11.0	14.9	16.2
es12 Principado de Asturias	10.4	11.1	9.7	7.7	17.0	17.9
es13 Cantabria	10.5	10.5	10.1	8.7	13.4	15.4
es2 Noreste	7.7	7.9	7.8	7.4	9.6	11.5
es21 Pais Vasco	9.7	9.5	9.6	9.8	12.1	13.9
es22 Comunidad Foral de Navarra	5.5	5.7	5.7	4.9	5.6	8.2
es23 La Rioja	5.6	6.0	7.0	4.5	8.1	8.1
es24 Aragón	5.6	6.6	5.8	5.0	7.3	9.3
es3 Comunidad de Madrid	6.7	7.4	7.3	7.6	11.6	13.0
es30 Comunidad de Madrid	6.7	7.4	7.3	7.6	11.6	13.0
es4 Centro (ES)	11.5	12.0	11.9	10.7	15.4	17.2
es41 Castilla y León	10.7	11.1	10.5	10.1	13.8	15.3
es42 Castilla-la Mancha	9.5	10.1	9.5	9.5	12.6	15.0
es43 Extremadura	17.2	17.4	19.2	14.5	23.6	25.1
es5 Este	9.9	10.4	10.1	8.7	9.7	11.6
es51 Cataluña	9.7	10.0	10.1	8.6	8.9	10.8
es52 Comunidad Valenciana	10.4	11.2	10.8	9.4	11.6	13.8
es53 Illes Balears	9.1	9.7	7.6	5.9	6.8	8.2
es6 Sur	16.0	17.3	18.3	17.3	22.5	24.7
es61 Andalucía	17.1	18.6	19.7	18.7	24.1	26.5
es62 Región de Murcia	10.7	10.7	11.4	10.7	12.7	13.9
es63 Ciudad Autónoma de Ceuta (ES)	10.7	9.5	:	:	24.7	27.2
es64 Ciudad Autónoma de Melilla (ES)	17.0	8.9	:	:	21.4	21.0
es7 Canarias (ES)	12.0	11.4	11.1	10.8	13.5	14.3
es70 Canarias (ES)	12.0	11.4	11.1	10.8	13.5	14.3

KAYNAK: Eurostat Resmi Web Sitesi, 2006c; <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

6. İtalya

Tarihsel olarak merkezden yönetilen bir ülke olan İtalya'da, 1977'de alınan bir kararla bölgelerin resmi statü kazandığı, mekansal kalkınma ve eğitim üzerinde bazı güçlere sahip oldukları bilinmektedir. 1997 yılında kabul edilen Bassanini Yasası ile, merkezi hükümette sadece merkezi görevlerin kalması, geri kalan görevlerin ise bölgesel ve yerel hükümetlere devrinin kabul edildiği görülmektedir. Bu yasanın, bölgesel ve yerel yönetimlerin yetkilerini büyük oranda arttırdığı değerlendirilmektedir (Kayasü vd, 2003; 63). Günümüzde, İtalya'da yetkileri büyük ölçüde artan bölgelerin sayısı 20 olup bu bölgeler Eurostat tarafından NUTS 2 kapsamında sınıflamaya tabi tutulmaktadır. Ayrıca, AB ülkeleri bölümünde yapılan açıklamalarda South-Tyrol olarak anılan bölge, istatistik sınıflamada Bolzano-Bozen

adıyla bilinmektedir. İtalya'daki bölgesel dengesizlik sorunu, belirgin bir şekilde kuzey ve güney bölgeleri arasında bulunmaktadır. İtalya'nın, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra güney bölgesinin gittikçe fakirleşmesinin önünü almak için harekete geçtiği ve burayı kalkındırmak amacıyla Mezzogiorno adıyla anılan bir plan hazırladığı ve bir Cassa kurduğu görülmektedir (Oğuz, 1969; 100). Bu plandan sonra, AB şemsiyesi altında yapılan yardımların da bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmada önemli rol oynadığı değerlendirilmektedir. Tablo 13'teki bölgesel GSYİH rakamları ele alındığında, günümüz İtalyasındaki kuzey-güney arasındaki farklılıklar daha net bir şekilde gözler önüne serilmektedir. 2003 yılı rakamlarına göre, Nord Ovest (Kuzeybatı) Bölgesi toplam GSYİH'nın %31.9'unu üretmektedir. Ülkenin ikinci en gelişmiş bölgesi Nord Est (Kuzeydoğu) ise GSYİH'ya %22.4 oranında katkı sağlamaktadır. İtalya'nın kuzeyini temsil eden bu iki bölgenin toplam üretimi ise %54.3 olmaktadır. Ülkede üretim bakımından en geri bölge Isole (Adalar) 'nin GSYİH'ya katkısı %8, Sud (Güney) Bölgesi'nin katkısı ise %16.6 olmaktadır. Centro (Orta) Bölgesi ise %21 oranında katkı sağlamaktadır. Kuzey bölgeleri genel itibariyle gelişmiş olmasına rağmen NUTS 2 düzeyinde GSYİH'sı az olan bazı bölgeler de bulunmaktadır. Nord Ovest Bölgesi'ndeki Valle d'osta ve Nord Est Bölgesi'ndeki Bolzano-Bozen bu duruma örnek teşkil etmektedir. NUTS 2 düzeyinde GSYİH'ya en az katkı sağlayan diğer mekanlar; Centro Bölgesi'nde Umbria, Sud Bölgesi'nde Molise ve Isole Bölgesi'nde Sardegna olmaktadır. NUTS 2 düzeyinde en çok katkı, %20.3 ile Nord Ovest Bölgesi'ndeki Lombardia'dan gelmektedir. Diğer bölgelerde ise Veneto, Lazio, Campania ve Sicilia ön sırada yer almaktadır. Ekonomik büyüme oranlarıyla konuya yaklaşılabilecek olursa, 1996 yılından 2003 yılına dek İtalyan ekonomisinin %34.6 geliştiği tespit edilmektedir. Aynı zaman zarfında Nord Ovest Bölgesi'nin %31.4, Nord Est Bölgesi'nin %33.7, Centro Bölgesi'nin %36.7, Sud Bölgesi'nin %37.7, Isole Bölgesi'nin ise %38.3 büyüdüğü saptanmaktadır. NUTS 1 açısından yapılan bu saptamalar sonucunda, İtalya'da bölgesel gelişmişlik farklarının yavaş yavaş kapanmakta olduğu belirlenmektedir. NUTS 2 açısından değerlendirme yapıldığında da aynı sonuca ulaşmanın mümkün olduğu görülmektedir. 1996 yılından 2003 yılına dek kuzeyde geri kalmış Bolzano-Bozen Bölgesi'nin %43, Orta İtalya'daki Marche'nin %37.1, güneyde Campania'nın %42.1, Calabria'nın %39.3, adalardan Sicilia'nın %38.1 ve Sardegna'nın %38.7 büyüdüğü tablo 13'teki rakamlardan tespit edilmektedir. Bu bulgular tablo 14'teki bölgesel işsizlik oranlarıyla da örtüşmektedir.

Tablo 13: İtalya’da GSYİH’nın Bölgesel Dağılımı (NUTS 1-2) – Milyon €

Bölgeler	2003	2002	2001	2000	1999	1998	1997	1996
İtc Nord Ovest	426345.8	416540.4	403914.1	386420.7	366682.7	355423.4	343952.6	324400.4
itc1 Piemonte	111457.9	109418.9	106270.2	102828.7	98007.4	94137.7	91749.3	86477.6
itc2 Valle d'Aosta	3553.3	3372.5	3292.5	3075.2	2975.5	2933.9	2857.7	2790.6
itc3 Liguria	40361.7	38802.4	38021.6	35932.0	33779.2	32690.9	31653.5	29806.9
itc4 Lombardia	270972.9	264946.6	256329.8	244584.7	231920.6	225661.0	217692.0	205325.3
itd Nord Est	298742.5	290506.2	279571.2	268949.9	251695.5	242557.4	235983.3	223487.1
itd1 Bolzano-Bozen	16148.5	15687.2	14567.1	14137.1	12828.8	12566.0	11802.7	11284.6
itd2 Trento	13578.1	13014.8	12739.1	12201.0	11538.8	11099.7	10640.9	10258.1
itd3 Veneto	120385.1	117319.0	113893.5	109820.5	102836.6	99173.4	96894.2	90908.0
itd4 Friuli-Venezia Giulia	32126.1	30907.5	29314.8	27929.9	26322.1	25035.8	24662.4	23559.8
itd5 Emilia-Romagna	116504.6	113577.8	109056.6	104861.3	98169.3	94682.5	91983.0	87476.6
ite Centro (IT)	281475.7	271636.3	262078.1	247976.9	235359.6	226479.9	217764.8	205844.5
ite1 Toscana	89797.3	87089.7	84696.2	80231.4	76126.9	72601.7	70117.9	66294.0
ite2 Umbria	18671.1	18183.3	17745.7	16962.9	16091.9	15215.6	14848.8	13863.9
ite3 Marche	34769.6	33554.8	32540.4	30582.5	28954.6	27382.2	27043.5	25358.2
ite4 Lazio(Latium)	138237.6	132808.5	127095.8	120200.1	114186.1	111280.3	105754.6	100328.4
itf Sud (IT)	221037.7	214207.5	204337.5	194181.9	184805.8	176932.2	171443.3	160506.1
itf1 Abruzzo	24959.9	24168.1	23339.9	22064.8	20532.1	19873.4	19616.2	18725.5
itf2 Molise	5763.9	5608.1	5405.3	5198.1	4936.2	4794.9	4841.6	4391.5
itf3 Campania	89006.0	85804.9	81421.6	76856.9	73209.4	70656.9	68024.2	62631.4
itf4 Puglia(Apulia)	62096.9	60843.8	57811.1	55268.5	52687.5	49920.7	48139.0	46090.6
itf5 Basilicata	9615.8	9412.5	9084.3	8923.8	8722.6	8212.4	7928.2	7422.0
itf6 Calabria	29595.1	28370.1	27275.4	25869.8	24718.0	23473.9	22894.1	21245.1
itg Isole (IT)	107752.1	102335.3	98747.1	93527.9	88547.5	85827.5	83409.7	77914.0
itg1 Sicilia	78345.2	74127.8	71660.8	68011.6	64075.0	62343.7	60550.7	56712.2
itg2 Sardegna	29406.9	28207.5	27086.3	25516.3	24472.5	23483.8	22859.0	21201.7

KAYNAK: Eurostat Resmi Web Sitesi, 2006b; <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

Tablo 14’e göre, 2004 yılında, İtalya’daki ortalama işsizlik oranı %9 olmaktadır. NUTS 1 sınıflamasına göre en yüksek iki işsizlik oranı Sud ve Isole Bölgeleri’nde bulunmaktadır. En düşük işsizlik oranıysa Nord Est Bölgesi’nde saptanmaktadır. Ayrıca Nord Ovest, Nord Est ve Centro Bölgeleri ile bunların alt bölgelerindeki işsizlik oranları ülke ortalamasının oldukça altında kalmaktadır. Sud ve Isole Bölgeleri’nde ise Abruzzo hariç tüm NUTS 2 bölgelerinin işsizlik oranları ortalamanın üzerinde seyretmektedir. NUTS 2 bölgeleri içinde en düşük işsizlik oranları %2.7 ile Bolzano-Bozen ve %3 ile Valle d’osta’da saptanmaktadır. En yüksek işsizlik oranlarıysa %17.2 ile Sicilia ve %15.6 ile Campania Bölgeleri’nde tespit edilmektedir. 1999 yılında ise İtalya’daki ortalama işsizlik oranı %12.9 olmaktadır. 2004 yılına dek ülke genelinde %3.8’lik bir azalma sözkonusuyken, bu azalmanın Nord Ovest Bölgesi’nde %1.5, Nord Est Bölgesi’nde %0.7, Centro Bölgesi’nde %2.7 olarak gerçekleştiği saptanmaktadır. Kalkınma yarışında geri kalmış Sud Bölgesi’nde işsizlik oranındaki azalma %6.8, Isole Bölgesi’nde ise %7.2 olarak hesaplanmaktadır. Bu değerlendirmeler ışığında, İtalya’daki bölgesel gelişmişlik farklarının giderek azaldığı, ancak yine de tamamen ortadan kaldırılamadığını dile getirmek mümkün olmaktadır.

Tablo 14: İtalya’da Bölgesel İşsizlik Oranları (NUTS 1-2) - %

Bölgeler	2004	2003	2002	2001	2000	1999
İtc Nord Ovest	4.5	4.2	4.4	4.3	5.3	6.0
itc1 Piemonte	5.3	4.8	5.1	4.9	6.3	7.2
itc2 Valle d'Aosta/Vallée d'Aoste	3.0	4.1	3.6	4.2	4.5	5.3
itc3 Liguria	5.8	6.0	6.3	6.4	8.2	9.9
itc4 Lombardia	4.0	3.6	3.8	3.7	4.4	4.8
İtd Nord Est	3.9	3.2	3.3	3.6	3.8	4.6
itd1 Provincia Autonoma Bolzano-Bozen	2.7	2.0	1.9	1.9	2.1	2.5
itd2 Provincia Autonoma Trento	3.2	2.9	3.4	3.3	3.4	4.4
itd3 Veneto	4.2	3.4	3.4	3.5	3.7	4.5
itd4 Friuli-Venezia Giulia	3.9	3.9	3.7	4.0	4.6	5.6
itd5 Emilia-Romagna	3.7	3.0	3.3	3.8	4.0	4.6
İte Centro (IT)	6.5	6.5	6.6	7.4	8.3	9.2
ite1 Toscana	5.2	4.7	4.8	5.1	6.1	7.2
ite2 Umbria	5.7	5.2	5.7	5.3	6.5	7.6
ite3 Marche	5.3	3.8	4.4	4.6	5.0	6.1
ite4 Lazio (Latium)	7.9	8.7	8.6	10.2	11.0	11.7
İtf Sud (IT)	14.4	17.0	17.7	18.6	20.0	21.2
itf1 Abruzzo	7.9	5.4	6.2	5.7	7.8	10.1
itf2 Molise	11.3	12.3	12.6	13.7	14.0	16.2
itf3 Campania	15.6	20.2	21.1	22.5	23.7	23.7
itf4 Puglia (Apulia)	15.5	13.8	14.0	14.7	17.1	19.0
itf5 Basilicata	12.8	16.1	15.3	16.5	16.3	17.1
itf6 Calabria	14.3	23.4	24.6	25.7	26.0	28.0
İtg Isole (IT)	16.3	19.2	19.6	20.8	23.1	23.5
itg1 Sicilia	17.2	20.1	20.1	21.5	24.0	24.5
itg2 Sardegna	13.9	16.9	18.5	18.7	20.6	21.0

KAYNAK: Eurostat Resmi Web Sitesi, 2006c; <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

7. Macaristan

Macaristan'ın, 1989'daki politik geçiş süreciyle başlayan sosyo-ekonomik değişimini 1990'ların sonunda tamamladığı görülmektedir. Bu gelişmeye rağmen, soğuk savaş dönemindeki bölgesel eşitsizlikler günümüzde de devam etmektedir. Bugün Macaristan'daki bölgesel eşitsizlik, detaylı bir araştırma konusu olarak görülmektedir. Bu eşitsizlikler; Budapest (Budapeşte) ile kırsal bölgeler, batı ile doğu ve mikro seviyedeki farklardan ileri gelmektedir (Nemes-Nagy, 2004; 2). Budapeşte ülkenin tek metropolü ve başkenti, aynı zamanda da finans, ticaret, araştırma, eğitim ve kültür merkezi konumunda bulunmaktadır. Ülkedeki tek uluslararası havaalanının bulunduğu Budapeşte, tüm önemli demiryolu ve karayolu ağının başlangıç noktası olmaktadır. Ayrıca, Tuna Nehri üzerindeki köprülerin çoğu bu bölgede yer almaktadır. Macar bölgeleri arasındaki eşitsizliği temsil eden bir diğer ayrım, batı ile doğu arasında bulunmaktadır. Tuna Nehri'nin batısında yer alan Batı Macaristan (Transdanubia), ülkenin daha gelişmiş ve modern bir bölgesi, Doğu Macaristan ise daha az gelişmiş bir bölgesi olarak göze çarpmaktadır. Doğu Macaristan, batıya göre daha az üstyapı ve daha kısıtlı endüstriyel imkanlara sahip bir bölge şeklinde tanımlanabilmektedir. Orta Macaristan ve güney bölgeleri ise büyük ovalardan oluşmakta ve ülkenin tarım sektöründe önde gelen bölgeleri olarak değerlendirilmektedir. Macaristan'ın kuzeyi ise geniş alana yayılan dağlarıyla

topografik, sosyal ve ekonomik anlamda, güney bölgelerinden büyük ölçüde farklılık arz etmektedir (Nemes, 1999; 39-43).

Macaristan, Eurostat tarafından üç NUTS 1 bölgesine ayrılmış, bu bölgeler de yedi NUTS 2 bölgesine ayrılmış durumda bulunmaktadır. İlk NUTS 1 bölgesi Közép-Magyarország (Orta Macaristan), ikincisi Dunántúl (Batı) ve sonuncusu da Alföld és Észak (Güney ve Doğu) olmaktadır. AB ülkeleri incelenirken değinilen idari bölgelerse burada NUTS 3 bölgeleri olarak ele alınmaktadır. Tablo 15'teki 2003 yılı rakamlarına göre en çok GSYİH katkısı %44.5 ile Közép-Magyarország Bölgesi'nden gelmektedir. Dunántúl Bölgesi'nin katkısı %27.9, Alföld és Észak Bölgesi'nin katkısı ise %27.3 olmaktadır. NUTS 2 sınıflamasına göre ise en fazla katkı yine Közép-Magyarország Bölgesi'nden gelmektedir. Bu anlamda en az katkı %6.9 ile doğudaki Dél-Dunántúl (Güney Transdanubia) Bölgesi'ne ait olmaktadır. Diğer NUTS 2 bölgelerinin katkısı ise sırasıyla; Közép-Dunántúl (Orta Transdanubia) %10.2, Nyugat-Dunántúl (Batı Transdanubia) %10.7, Észak-Magyarország (Kuzey Macaristan) %8.1, Észak-Alföld (Büyük Kuzey Düzlüğü) %10 ve Dél-Alföld (Büyük Güney Düzlüğü) %9.1 olarak tespit edilmektedir. NUTS 3 düzeyinde GSYİH'ya en çok katkı sağlayan bölge Budapest, en az katkı sağlayan bölge ise Nógrád olarak belirlenmektedir. 1996 yılından 2003 yılına dek Macaristan ekonomisinin %105.9 büyüdüğü tespit edilmektedir. Aynı zaman zarfında NUTS 1 düzeyinde tanımlanan Közép-Magyarország Bölgesi'nin %120.2, Dunántúl Bölgesi'nin %104.3, Alföld és Észak Bölgesi'nin de %85.2 geliştiği görülmektedir. Bu saptamalara dayanarak, doğu ve batı arasındaki bölgesel gelişmişlik farklarının gitgide açıldığı, Budapest ve Pest Bölgeleri'nin yer aldığı Orta Macaristan Bölgesi'nin de ülke ortalamasının üzerinde bir büyüme sağlayarak aynı şekilde farkı açtığı tespit edilmektedir. Tablo 15'ten hesaplanan GSYİH büyüme hızlarına göre 1996 yılından 2003 yılına dek; Közép-Dunántúl'un %109.3, Nyugat-Dunántúl'un %115, Dél-Dunántúl'un %83.8, Észak-Magyarország'ın %90.5, Észak-Alföld'un %93.9 ve Dél-Alföld'un %72.3 geliştiği görülmektedir. Öte yandan NUTS 3 bölgeleri içinde Pest %185.9'luk büyümesiyle göze çarpmaktadır. Bu düzeyde ikinciliği %151.2 ile Komárom-Esztergom, üçüncülüğü ise %132.7 ile Győr-Ménfőcsanak-Sopron Bölgeleri almaktadır. NUTS 3 düzeyinde en az gelişen bölgeler ise %61.2 ile Tolna ve Békés olmaktadır. Tablo 15'ten elde edilen bu saptamalar ışığında Macaristan'daki bölgesel eşitsizliklerin giderek arttığı belirlenmektedir. Aynı sonuca bölgesel işsizlik rakamları değerlendirildiğinde de ulaşmak mümkün olmaktadır.

Tablo 15: Macaristan'da GSYİH'nın Bölgesel Dağılımı (NUTS 1-2-3) – Milyon €

Bölgeler	2003	2002	2001	2000	1999	1998	1997	1996
hu1 Közép-Magyarország	32829.2	31678.3	25631.6	21967.0	19434.3	17674.4	17155.5	14907.6
hu10 Közép-Magyarország	32829.2	31678.3	25631.6	21967.0	19434.3	17674.4	17155.5	14907.6
hu101 Budapest	25569.1	25046.2	20201.8	17806.8	15710.9	14397.1	14045.0	12367.7
hu102 Pest	7260.1	6632.1	5429.8	4160.3	3723.4	3277.3	3110.6	2539.9
hu2 Dunántúl	20587.9	18909.0	16383.5	14951.1	13234.7	12293.2	11535.8	10076.3
hu21 Közép-Dunántúl	7537.4	6794.4	6068.6	5474.9	4695.0	4556.0	4279.0	3601.5
hu211 Fejér	2956.4	2767.7	2554.8	2557.0	2184.9	2204.1	1998.3	1547.4
hu212 Komárom-Esztergom	2459.0	2010.5	1690.7	1326.7	1153.8	1088.5	1070.6	979.3
hu213 Veszprém	2122.0	2016.1	1823.1	1591.1	1356.3	1263.4	1210.1	1074.8
hu22 Nyugat-Dunántúl	7917.5	7141.0	6095.9	5738.9	5111.1	4568.1	4184.3	3681.9
hu221 Győr-Moson-Sopron	3845.7	3547.8	3040.2	2918.1	2501.8	2140.6	1861.9	1653.6
hu222 Vas	2055.4	1818.2	1568.7	1548.1	1419.5	1308.1	1233.5	1043.2
hu223 Zala	2016.5	1774.9	1486.9	1272.7	1189.9	1119.3	1088.8	985.1
hu23 Dél-Dunántúl	5132.9	4973.6	4219.1	3737.3	3428.7	3169.1	3072.5	2793.0
hu231 Baranya	2192.6	2069.7	1719.5	1554.6	1417.7	1324.5	1299.5	1115.4
hu232 Somogy	1664.5	1562.4	1352.7	1149.2	1027.3	957.3	940.3	885.6
hu233 Tolna	1275.8	1341.5	1146.9	1033.6	983.7	887.3	832.8	791.9
hu3 Alföld és Észak	20121.2	19034.3	16404.2	14120.8	12747.3	12281.1	11966.7	10865.9
hu31 Észak-Magyarország	5992.4	5659.0	4857.5	4210.2	3808.7	3632.7	3468.7	3145.0
hu311 Borsod-Abaúj-Zemplén	3394.1	3193.1	2740.8	2436.3	2218.9	2127.3	2061.1	1849.1
hu312 Heves	1735.8	1642.5	1404.3	1169.3	1053.5	988.5	943.3	850.3
hu313 Nógrád	862.5	823.4	712.4	604.6	536.4	517.0	464.3	445.5
hu32 Észak-Alföld	7398.3	6890.1	5945.9	4971.7	4416.1	4332.7	4253.2	3814.9
hu321 Hajdú-Bihar	3045.8	2775.3	2340.8	1980.9	1753.1	1721.2	1670.3	1507.8
hu322 Jász-Nagykun-Szolnok	1983.8	1933.8	1691.7	1403.5	1256.1	1252.8	1257.0	1115.4
hu323 Szabolcs-Szatmár-Bereg	2368.7	2181.0	1913.4	1587.3	1406.8	1358.7	1326.0	1191.7
hu33 Dél-Alföld	6730.6	6485.2	5600.8	4938.8	4522.5	4315.7	4244.8	3906.0
hu331 Bács-Kiskun	2613.6	2533.1	2148.5	1834.0	1679.7	1598.6	1574.4	1437.0
hu332 Békés	1739.0	1691.7	1489.7	1326.6	1210.6	1147.9	1147.9	1079.2
hu333 Csongrád	2378.0	2260.5	1962.7	1778.3	1632.2	1569.1	1522.4	1389.8

KAYNAK: Eurostat Resmi Web Sitesi, 2006b; <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

Tablo 16'ya göre, 2004 yılında Macaristan'daki ortalama işsizlik oranı %5.9 olarak gerçekleşmektedir. NUTS 1 bölgelerinden sadece Alföld és Észak bu oranın üzerindeyken, NUTS 3 bölgelerinden Fejér, Baranya, Somogy, Tolna, Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves, Nógrád, Jász-Nagykun-Szolnok, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Bács-Kiskun ve Békés Bölgeleri, ülkedeki ortalama işsizlik oranının üzerinde seyretmektedir. Bu bölgelerin Fejér, Baranya, Somogy ve Tolna hariç tümü, ülkenin geri kalmış Alföld és Észak (Doğu) Bölgesi'nde bulunmaktadır. NUTS 2 düzeyinde en az işsizlik oranına sahip bölge %4.5 ile Közép-Magyarország Bölgesi iken en çok işsizlik %9.7 ile Észak-Magyarország Bölgesi'nde saptanmaktadır. NUTS 3 düzeyinde ise en az işsizlik Győr-Moson-Sopron Bölgesi'nde, en çok işsizlik de Borsod-Abaúj-Zemplén Bölgesi'nde görülmektedir. 1999 yılındaki oranlar

değerlendirildiğinde, Macaristan'daki ortalama işsizlik oranının %6.8 olduğu hesaplanmaktadır. Bu oran 2004 yılındaki oranla karşılaştırıldığında işsizlik oranının %0.9 düştüğü saptanmaktadır. Bu oranın altında düşme yaşayan NUTS 1 bölgeleri Közép-Magyarország ve Dunántúl olurken, Alföld és Észak Bölgesi'nin %1.5 oranında düşüş yaşadığı görülmektedir. NUTS 2 düzeyinde en çok düşüş yaşayan bölgelerse yine Alföld és Észak Bölgesi olmaktadır. NUTS2 bölgeleri açısından konuya yaklaşıldığında; Közép-Magyarország %0.7, Közép-Dunántúl %0.5, Dél-Dunántúl %1, Észak-Magyarország %1.9, Észak-Alföld ise %3 oranında düşme yaşarken, Nyugat-Dunántúl'da işsizliğin %0.2, Dél-Alföld'da ise %0.5 arttığı hesaplanmaktadır. Ülke içinde yer alan NUTS 3 bölgelerindeki işsizlik oranlarının genelde düştüğü görülmektedir. Ancak buna rağmen bazı NUTS 3 bölgelerinde işsizliğin arttığı belirlenmektedir. Bu bölgeler Vas, Fejér, Baranya, Bács-Kiskun, Békés ve Csongrád olmaktadır. Elde edilen bu bulgular ışığında, Macaristan'daki bölgesel gelişmişlik farklarının artmaya devam ettiği bir kez daha gözler önüne serilmektedir.

Tablo 16: Macaristan'da Bölgesel İşsizlik Oranları (NUTS 1-2-3) - %

Bölgeler	2004	2003	2002	2001	2000	1999
hu1 Közép-Magyarország	4.5	4.0	4.0	4.3	5.3	5.2
hu10 Közép-Magyarország	4.5	4.0	4.0	4.3	5.3	5.2
hu101 Budapest	4.4	3.6	3.8	4.2	5.3	5.4
hu102 Pest	4.7	4.7	4.3	4.5	5.2	5.0
hu2 Dunántúl	5.7	5.6	5.5	5.3	5.5	6.2
hu21 Közép-Dunántúl	5.6	4.6	5.0	4.3	4.9	6.1
hu211 Fejér	6.4	4.8	6.1	4.9	5.3	6.0
hu212 Komárom-Esztergom	5.2	4.3	4.1	4.6	5.4	6.6
hu213 Veszprém	5.0	4.6	4.5	3.6	4.0	5.7
hu22 Nyugat-Dunántúl	4.6	4.6	4.0	4.2	4.2	4.4
hu221 Győr-Moson-Sopron	3.8	3.3	3.9	4.2	4.3	3.8
hu222 Vas	5.8	5.1	4.8	5.1	4.6	4.8
hu223 Zala	4.7	5.9	3.6	3.3	3.8	5.1
hu23 Dél-Dunántúl	7.3	7.9	7.9	7.8	7.8	8.3
hu231 Baranya	7.9	8.1	7.2	6.5	7.1	7.3
hu232 Somogy	6.1	6.9	8.3	9.7	8.4	9.0
hu233 Tolna	7.7	8.9	8.4	7.2	8.3	8.9
hu3 Alföld és Észak	7.6	7.6	7.6	7.2	8.1	9.1
hu31 Észak-Magyarország	9.7	9.7	8.9	8.5	10.2	11.6
hu311 Borsod-Abaúj-Zemplén	10.9	11.3	10.6	9.4	11.7	13.1
hu312 Heves	7.3	7.8	5.7	6.8	7.6	8.8
hu313 Nógrád	9.4	7.7	8.2	8.5	9.2	11.0
hu32 Észak-Alföld	7.2	6.8	7.8	7.8	9.2	10.2
hu321 Hajdú-Bihar	5.7	6.0	6.6	6.4	7.2	8.8
hu322 Jász-Nagykun-Szolnok	6.2	5.6	7.9	7.3	9.5	10.9
hu323 Szabolcs-Szatmár-Bereg	9.5	8.4	9.1	9.6	11.2	11.1
hu33 Dél-Alföld	6.3	6.5	6.2	5.4	5.1	5.8
hu331 Bács-Kiskun	7.1	7.3	6.3	6.5	5.6	6.4
hu332 Békés	6.5	7.1	6.9	6.0	5.7	6.2
hu333 Csongrád	4.9	5.0	5.5	3.7	4.0	4.6

KAYNAK: Eurostat Resmi Web Sitesi, 2006c; <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

8. Polonya

1990'dan önce tüm idari birimleri merkezi hükümete bağlı olan bir ülke olan Polonya'nın, 1990 yılında, kendi kendini yönetme kabiliyetine sahip birimler oluşturduğu saptanmaktadır (Bak vd, 2003; 101). Sözkonusu idari bölgeler arasında gelişmişlik farkları görülmekte, ayrıca ülkenin kırsal alanlarıyla şehirleri arasında da aynı farklar göze çarpmaktadır. Polonya'da en büyük şehir merkezlerinin 1980'lerin sonunda başlayan değişim sürecinden büyük oranda faydalandığı gözlemlenmektedir. Bu durum, özellikle Warsaw, Kraków, Poznań, Wrocław and Łódź gibi daha modern ekonomik yapıya, kaliteli işgücüne, daha iyi kurumsal ve fiziki altyapıya sahip, zengin, büyük şehirler için geçerli olmaktadır. Ağırlıklı olarak Polonya'nın doğu ve kuzey bölgelerinde yer alan kırsal alanlarsa düşük kaliteli işgücüne ve parçalanmış tarım alanlarına sahip, zayıf altyapılı bölgeler olarak tanımlanmaktadır (Ferry, 2004; 3). Ayrıca ülkenin güneybatısındaki bölgelerin de geri kalmış mekanlar olduğu değerlendirilmektedir. Tablo 17'deki bölgesel GSYİH rakamları incelenerek konu daha ayrıntılı bir biçimde ortaya konmaya çalışılmaktadır. AB ülkeleri incelenirken değinilen idari bölgeler, burada NUTS 2 bölgeleri olarak ele alınmaktadır.

Tablo 17: Polonya'da GSYİH'nın Bölgesel Dağılımı (NUTS 1-2) – Milyon €

Bölgeler	2003	2002	2001	2000	1999	1998	1997	1996
pl1 Centralny	51888.7	56329.6	57513.6	48999.5	41720.0	39306.8	34308.1	29772.0
pl11 Łódzkie	12032.6	13077.7	13129.9	11500.8	9809.0	9330.5	8479.5	7361.6
pl12 Mazowieckie	39856.1	43251.8	44383.7	37498.7	31911.0	29976.3	25828.6	22410.3
pl2 Południowy	39764.7	43486.7	43449.4	38572.7	32603.8	32382.0	29983.3	27149.1
pl21 Małopolskie	13977.0	15175.1	15061.0	13587.3	11419.8	11396.4	10121.4	8982.0
pl22 Śląskie	25787.7	28311.6	28388.4	24985.4	21183.9	20985.6	19861.9	18167.1
pl3 Wschodni	24848.0	27148.3	27602.2	23952.7	20571.6	20717.7	18952.1	16918.2
pl31 Lubelskie	7760.6	8470.4	8693.1	7505.5	6481.3	6613.7	6110.6	5507.6
pl32 Podkarpackie	7437.9	8079.1	8217.1	7115.1	6234.4	6278.3	5729.1	5085.3
pl33 Świętokrzyskie	5062.7	5481.9	5488.2	4905.3	4170.6	4032.6	3596.2	3275.7
pl34 Podlaskie	4586.8	5116.9	5203.8	4426.9	3685.3	3793.1	3516.3	3049.5
pl4 Północno-Zachodni	30075.7	33064.6	34038.6	30070.1	25162.0	24455.2	22133.3	19355.8
pl41 Wielkopolskie	17640.0	19067.9	19710.0	17276.5	14332.9	14011.9	12568.7	10669.1
pl42 Zachodnio-pomorskie	8066.3	9137.8	9373.3	8383.7	7058.6	6748.5	6210.8	5682.0
pl43 Lubuskie	4369.4	4858.9	4955.2	4409.9	3770.5	3694.8	3353.7	3004.7
pl5 Południowo-Zachodni	19112.5	21169.6	21231.3	19103.6	16334.0	15827.4	14700.9	13348.2
pl51 Dolnośląskie	14901.4	16458.8	16386.8	14707.2	12627.5	11989.7	11150.0	10107.6
pl52 Opolskie	4211.1	4710.9	4844.6	4396.3	3706.5	3837.7	3550.8	3240.6
pl6 Północny	25718.6	28232.1	28360.8	25076.0	21225.1	20740.2	18627.7	16892.4
pl61 Kujawsko-Pomorskie	9293.3	10342.6	10516.3	9192.2	7530.8	7658.8	6778.8	6294.5
pl62 Warmińsko-Mazurskie	5639.5	5972.1	6012.7	5420.3	4656.7	4488.2	4162.9	3737.1
pl63 Pomorskie	10785.8	11917.4	11831.8	10463.5	9037.5	8593.2	7686.0	6860.8

KAYNAK: Eurostat Resmi Web Sitesi, 2006b; <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

Tablo 17'ye göre 2003 yılında Polonya GSYİH'na en çok katkı sağlayan NUTS 1 bölgesi %27 ile Centralny iken en az katkı %9.9 ile Poludniowo-Zachodni Bölgesi'nden gelmektedir. Diğer bölgelerin katkıları ise sırasıyla; %20.8 ile Poludniowy, %15.7 ile Pólnocno-Zachodni, %13.4 ile Pólnocny ve %12.9 ile Wschodni şeklinde olmaktadır. NUTS 2 sınıflamasına göre GSYİH'ya en çok katkı %20.8 ile başkent Varşova'nın bulunduğu Mazowieckie Bölgesi'nden gelmektedir. İkinci sırada %13.5 ile Slaskie, üçüncü sırada ise %9.2 ile Wielkopolskie Bölgesi görülmektedir. NUTS 2 açısından en az katkıyı ise %2.2 ile Opolskie Bölgesi sağlamaktadır. Öte yandan 1996 yılından 2003 yılına dek Polonya ekonomisinin %55.1 büyüdüğü, bu oranın üzerinde kalan NUTS 1 bölgelerinin ise %74.3 ile Centralny ve %55.4 ile Pólnocno-Zachodni olduğu görülmektedir. Buna karşılık ülkenin kalkınma yarışında geride kalmış Wschodni, Pólnocno-Zachodni ve Pólnocny Bölgeleri %55.1'lik oranın altında kalmaktadır. Bu bölgelerdeki büyüme oranları sırasıyla %46.9, %43.2 ve %52 şeklinde gerçekleşmektedir. Ayrıca NUTS 2 bölgeleri incelendiğinde en gelişmiş bölge olan Mazowieckie'nin %77.9, GSYİH'ya en az katkı sağlayan Opolskie'nin ise sadece %30 büyüdüğü görülmektedir. Yapılan bu tespitler sonucunda Polonya'daki bölgesel eşitsizliklerin giderek arttığı söylenebilmektedir. Tablo 18'deki bölgesel işsizlik oranları incelendiğinde bu tespitler bir kez daha pekişmektedir.

Tablo 18: Polonya'da Bölgesel İşsizlik Oranları (NUTS 1-2) - %

Bölgeler	2004	2003	2002	2001	2000	1999
pl1 Centralny	16.1	17.6	18.2	16.5	14.4	:
pl11 Łódzkie	18.8	19.7	20.3	19.8	16.6	12.2
pl12 Mazowieckie	14.6	16.3	17.0	14.6	13.1	:
pl2 Poludniowy	18.5	19.3	18.4	16.8	14.7	10.3
pl21 Małopolskie	17.3	18.0	16.2	13.0	11.7	9.3
pl22 Śląskie	19.3	20.2	20.1	19.7	17.5	11.1
pl3 Wschodni	17.3	17.4	17.5	16.5	15.1	12.2
pl31 Lubelskie	16.7	16.0	16.6	14.7	14.2	11.0
pl32 Podkarpackie	16.6	17.7	18.2	18.0	15.9	12.6
pl33 Świętokrzyskie	20.6	19.1	18.8	18.0	15.7	13.2
pl34 Podlaskie	15.6	17.8	16.8	16.0	15.2	12.3
pl4 Pólnocno-Zachodni	20.5	20.6	21.7	20.1	16.2	13.8
pl41 Wielkopolskie	18.2	17.1	18.2	17.7	13.7	9.8
pl42 Zachodniopomorskie	23.8	25.5	26.0	22.4	19.1	19.8
pl43 Lubuskie	23.2	24.5	26.3	24.3	20.7	16.3
pl5 Poludniowo-Zachodni	23.2	24.1	24.4	22.2	19.8	14.6
pl51 Dolnośląskie	24.9	26.0	26.1	23.7	21.3	14.8
pl52 Opolskie	17.8	18.3	19.7	18.1	15.5	14.1
pl6 Pólnocny	21.5	21.9	22.6	20.3	19.0	14.0
pl61 Kujawsko-Pomorskie	22.1	21.8	21.5	20.0	17.8	13.2
pl62 Warmińsko-Mazurskie	22.3	23.9	25.9	23.5	23.6	19.5
pl63 Pomorskie	20.2	20.5	21.5	18.5	16.7	11.1

KAYNAK: Eurostat Resmi Web Sitesi, 2006c; <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

Tablo 18'e göre Polonya'da 2004 yılı ortalama işsizlik oranı %19.5 olarak gerçekleşirken, GSYİH'ya en çok katkı sağlayan Centralny ve Poludniowy Bölgeleri ile Wschodni Bölgesi'nin bu oranın altında kaldığı görülmektedir. Diğer NUTS 1 bölgelerinin tümü bu oranın üzerinde yer almaktadır. 2004 yılında ülkede en az işsizlik Centralny Bölgesi'nde saptanırken, en çok işsizlik oranı %23.2 ile Północno-Zachodni Bölgesi'nde görülmektedir. İşsizlik oranları konusunda en ilginç saptama, hem ülke bazında hem de bölgesel bazda 1999 yılından 2004 yılına dek oranların artması ile ilgili olmaktadır. Bu anlamda işsizlik oranının en az arttığı bölge Centralny olurken, en çok artış %8.6 ile Północno-Zachodni Bölgesi'nde gerçekleşmektedir. Bu bulgular ışığında Polonya'daki bölgesel farkların giderek açıldığı gerçeği bir kez daha gözler önüne serilmektedir.

9. Slovakya

AB'ne 2004 yılında tam üye olan Slovakya'da, 1989'a kadar tüm bölgeler hemen hemen eşit pozisyondayken, merkezi planlama sisteminin çöküşünden sonra bölgesel farkların giderek arttığı belirlenmektedir (Bucek, 1999; 1). Bu farkların önümüzdeki dönemde de devam edeceği beklenmektedir (Bachtler vd., 1999; 165). Tablo 19'daki bölgesel GSYİH rakamları değerlendirildiğinde sorun daha net bir şekilde ortaya konmuş olmaktadır. Tablo 19'da Slovakya'nın dört NUTS 2 bölgesi ve sekiz NUTS 3 bölgesine ait GSYİH rakamları verilmektedir. AB ülkeleri bölümünde değinilen idari bölgeler, tablo 19'da görülen NUTS 3 bölgeleri olmaktadır.

Tablo 19: Slovakya'da GSYİH'nın Bölgesel Dağılımı (NUTS 2-3) – Milyon €

Bölgeler	2003	2002	2001	2000	1999	1998	1997	1996
sk01 Bratislavský kraj	7265.2	6554.9	5791.0	5478.8	4804.2	4987.5	4692.5	4035.6
sk010 Bratislavský kraj	7265.2	6554.9	5791.0	5478.8	4804.2	4987.5	4692.5	4035.6
sk02 Západné Slovensko	9514.7	8251.0	7603.3	7264.7	6339.3	6446.6	6157.5	5500.6
sk021 Trnavský kraj	3150.0	2662.1	2460.5	2395.2	2086.5	2134.6	2065.0	1845.3
sk022 Trenčianský kraj	2996.8	2676.2	2491.2	2306.4	2022.4	2076.1	1966.5	1765.2
sk023 Nitrianský kraj	3367.9	2912.7	2651.6	2563.0	2230.5	2235.9	2126.0	1890.1
sk03 Stredné Slovensko	6115.0	5501.8	4947.3	4575.7	3968.4	4142.2	3909.8	3415.7
sk031 Zilinský kraj	3030.5	2737.9	2500.3	2328.6	2009.8	2094.0	1975.8	1723.9
sk032 Banskobystrický kraj	3084.5	2763.9	2447.0	2247.1	1958.6	2048.1	1934.0	1691.7
sk04 Východné Slovensko	6333.6	5726.0	5228.7	4776.4	4167.0	4339.6	4084.2	3578.1
sk041 Presovský kraj	2618.8	2369.2	2097.7	1955.1	1702.6	1785.7	1719.9	1515.8
sk042 Kosický kraj	3714.8	3356.9	3131.0	2821.3	2464.4	2553.9	2364.2	2062.3

KAYNAK: Eurostat Resmi Web Sitesi, 2006b; <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

2003 yılı rakamlarına göre, ülke GSYİH'sının %32.6'sı Západne Slovensko, %24.9'u Bratislavský Bölgesi'nden sağlanmaktadır. Diğer NUTS 2 bölgelerinin toplam katkısı ise %42.5 düzeyinde kalmaktadır. NUTS 3 düzeyinde en fazla katkı Bratislavský Bölgesi'nden gelirken, en az katkı %9 ile Presovský Bölgesi'nden elde edilmektedir. 1996 yılından 2003 yılına dek ülke ekonomisinin %76.8 büyüdüğü, buna karşılık ülke GSYİH'sına en çok katkı sağlayan Bratislavský Bölgesi'nin %80 oranında geliştiği görülmektedir. Öte yandan ülkenin doğusunda yer alan Prešovský ve Košický Bölgeleri'nden müteşekkil Východné Bölgesi'nin ise %77 büyüdüğü saptanmaktadır. Slovakya'da tespit edilen bu durum bölgesel işsizlik oranları yardımıyla irdelenebilmektedir.

Tablo 20: Slovakya'da Bölgesel İşsizlik Oranları (NUTS 2-3) - %

Bölgeler	2004	2003	2002	2001	2000	1999
sk01 Bratislavský kraj	8.3	7.1	8.7	8.3	7.3	7.4
sk010 Bratislavský kraj	8.3	7.1	8.7	8.3	7.3	7.4
sk02 Západne Slovensko	14.3	15.9	17.5	18.6	17.7	14.2
sk021 Trnavský kraj	12.6	13.3	16.2	18.1	16.6	12.5
sk022 Trenčianský kraj	8.6	9.2	11.4	13.6	15.1	11.5
sk023 Nitrianský kraj	20.4	23.6	23.9	23.3	21.0	17.9
sk03 Stredné Slovensko	22.1	20.5	21.4	20.9	20.4	18.6
sk031 Zilinský kraj	17.5	17.2	17.4	19.1	18.7	16.0
sk032 Banskobystrický kraj	26.7	23.9	25.4	22.6	22.1	21.2
sk04 Východné Slovensko	24.2	21.8	22.2	23.9	24.0	21.3
sk041 Presovský kraj	23.1	20.5	20.3	22.9	22.3	19.3
sk042 Košický kraj	25.4	23.1	24.2	24.9	25.7	23.3

KAYNAK: Eurostat Resmi Web Sitesi, 2006c; <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

Tablo 20'ye göre, 2004 yılında ülkedeki ortalama işsizlik oranı %17.2 olarak tespit edilmektedir. Ülkede gelişmiş olan Západne Slovensko ve Bratislavský Bölgeleri'ndeki işsizlik oranları bu ortalamanın altında kalırken, Stredné ve Východné Bölgeleri'ndeki işsizlik oranları ortalamanın oldukça üzerinde seyretmektedir. Bu anlamda ülkedeki en fazla işsizlik %24.2 ile Východné Bölgesi'nde görülürken, en düşük işsizlik oranı %8.3 ile Bratislavský Bölgesi'nde tespit edilmektedir. NUTS 3 düzeyinde konuya yaklaşıldığında Nitrianský hariç ülkenin batısında kalan tüm bölgelerin ortalama işsizlik oranının altında kaldığı, buna karşılık ülkenin geri kalmış bölgelerindeki oranların ortalama işsizlik oranının üzerinde seyrettiği saptanmaktadır. NUTS 3 düzeyinde en fazla işsizlik %25.4 ile Košický Bölgesi'nde, en az işsizlik ise yine Bratislavský Bölgesi'nde görülmektedir. 1999 yılından 2004 yılına dek Polonya'da olduğu gibi Slovakya'da da işsizlik oranının arttığı, artış oranınsa %1.8 olduğu tablo 20'deki verilerden saptanmaktadır. Bu artış oranının üzerinde kalan iki bölge Stredné ve Východné Bölgeleri olmaktadır. NUTS 3 düzeyinde ise Trnavský Bölgesi'nde işsizlik azalırken, en çok artış %5.5 ile Banskobystrický Bölgesi'nde gerçekleşmektedir.

II. AB Bölgesel Kalkınma Stratejisi

Avrupa Birliği'nin, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, üretim faktörlerinin serbest şekilde dolaşabildiği, ortak gümrük tarifesinin ve ticaret politikasının uygulandığı, tarım, ulaşım, sağlık, güvenlik ve bölgesel kalkınma alanlarında ortak yada koordineli politikaların uygulandığı bir "Ortak Pazar" şeklinde kurulduğu görülmektedir (Butler, 1997; 423). Bugün geldiği noktada ise AB'nin temel amaçları, ekonomik ve sosyal bütünleşmeyi sağlamak, uluslararası platformda "Avrupa Birliği kimliğini" çeşitli yöntemlerle oluşturmaya çalışmak, özgürlük, güvenlik ve adalet ilkelerinin hakim olduğu bir Birlik oluşturmak, AB organları tarafından oluşturulan bir Avrupa hukuk sisteminin uygulanmasını sağlamak ve Avrupa vatandaşlığı ilkesini uygulamak şeklinde sıralanmaktadır (Fontaine, 2005; http://www.europa.eu.int/com/publications/booklets/eu_glance/12/txt_en.htm). Sıralanan bu amaçlar perspektifinde, mevcut birlik yapısının daha da güçlendirilmesiyle sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın sağlanması ve bölgesel dengesizliklerin giderilmesine bağlı olmaktadır. Çünkü özgürlük, güvenlik ve adalet ilkelerinin tam anlamıyla uygulanabilmesi, AB vatandaşı olan herkesin mümkün olabildiğince eşit refah seviyesinde ve güvenli bir şekilde yaşamasıyla ilgili olmaktadır. Oysa günümüz AB ülkelerinde, bölgesel dengesizliklere bağlı olarak, pek çok AB vatandaşının eşit refah seviyesinden uzak yaşadığı tespit edilmektedir. Yukarıda ortaya konulan ve AB içinde problem olarak çözüm bekleyen bölgesel dengesizlik sorunu, yeni üye ülkelerin katılımıyla daha da artmaktadır. Bu sorunun çözümü için, Birliğin geçmişten beri uyguladığı ortak bir bölgesel politika bulunmaktadır. Ancak bu ortak politikanın açıklamasına geçilmeden önce, bölgesel politikanın uygulanmasında ana hatları oluşturan AB bölgesel kalkınma stratejisinin gelişimine değinmek gerekmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan 1970'li yıllara kadar, merkezi idarenin desteği ile oluşturulmuş politikalar içeren AB bölgesel kalkınma stratejisinin, 1970'li yıllardan sonra, yerel dinamiklerin ve yerel potansiyelin sağladığı üstünlüklerden yararlanılması üzerine odaklanan yeni bir bölgesel stratejiye dönüştüğü değerlendirilmektedir (Eraydın, 2003; 136). Bu yeni strateji, günümüzde, AB Kalkınma Perspektifi (ESDP) olarak bilinmektedir. Hükümetlerarası bir belge niteliği taşıyan ESDP, AB'nin sürdürülebilir dengeli kalkınması için, gerekli hedef ve genel ilkeleri ortaya koymaktadır. ESDP gerekli olan bu hedef ve genel ilkeleri ortaya koyarken dört ana inceleme alanı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bunlar; kentsel

alanların kalkınması, kırsal alanların kalkınması, ulaşım ve doğal-kültürel miras şeklinde sayılmaktadır. ESDP’de, bölgesel etkiye sahip sektörel politikalarsa, Yapısal Fonlar, Ortak Tarım Politikası (OTP), rekabet politikası, araştırma ve teknolojik gelişim, trans-Avrupa ağları ve çevre politikası şeklinde sıralanmaktadır. Ayrıca ESDP, Birlik, ulus ve bölge düzeyinde üç hedefe kilitlenmektedir. Bunlar;

- Çok merkezli ve dengeli bir kent sisteminin kurulması,
- Altyapı ve bilgiye erişimde eşitlik ve
- Doğal ve kültürel mirasın akıllı bir şekilde yönetimi olmaktadır (AB Resmi Web Sitesi, 2004a; <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/g24401.htm>).

Görülmektedir ki bölgesel strateji bağlamında ESDP, konuyu çok geniş bir perspektifte ele almakta, bölgesel kalkınmaya etki edecek tüm faktörleri biraraya getirmektedir. Bağlayıcı özelliği olmayan ESDP’nin yanı sıra, bölgesel strateji konusunda önemli olan ve 5.Temmuz.2005 tarihinde Komisyonca kabul edilen diğer bir metinse 2007-2013 yıllarını kapsayan “AB Stratejik Tüzüğü” olmaktadır. Söz konusu tüzüğün üzerinde yoğunlaştığı öncelikler şöyle sıralanmaktadır:

- Üye ülkelerdeki bölge ve şehirlerin cazibesini arttırmak,
- Yenilik, girişimcilik ve bilgi ekonomisine dayalı büyümeyi teşvik etmek ve
- Daha çok ve daha iyi iş imkanları yaratmak.

Bu öncelikler temelinde Komisyon tarafından ortaya konulan amaçlarsa;

- Avrupa’yı ve Avrupa’nın bölgelerini yatırım ve çalışma için daha cazip yerler haline getirmek,
- Bilgi ve yeniliği geliştirmek,
- Uyum (cohesion) Politikası’nın bölgesel boyutlarını dikkate almak ve
- Daha çok ve daha iyi iş imkanları yaratmak şeklinde sıralanmaktadır (AB Resmi Web Sitesi, 2006; <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/g24230.htm>).

Özetlemek gerekirse bu yeni strateji, bölgesel yenilik ve bölgesel toplum esaslı, problemler karşısında bölgesel kaynakların kendiliğinden harekete geçtiği, bilgi teknolojisine dayalı esnek büyümenin ön plana çıktığı bir yapı içinde şekillenmektedir.

III. AB Bölgesel Kalkınma Politikası

Ortak Avrupa fikrini hayata geçiren Roma Antlaşması ile temeli atılan AB Bölgesel Kalkınma Politikası, günümüzde, yukarıda değinilen stratejiler çerçevesinde ve Lizbon Gündemi'nde belirlenen hedefler doğrultusunda uygulanmaya devam etmektedir. 2010 yılına kadar gerçekleşmesi beklenen bu hedeflerin, AB genelinde ortalama %3 büyüme sağlanması, 20 milyon kişiye istihdam alanı yaratılması ve Dünya'nın en gelişmiş bilgi toplumu olunması şeklinde belirlendiği görülmektedir (Bilen, 2005; 154). Aşağıda, AB Bölgesel Kalkınma Politikası'nın gelişimi, yasal dayanağı, uygulama ilkeleri, politikanın uygulanması ve uygulanmasında anahtar rol oynayan unsurlar ile bölgesel politika hedefleri ve araçları ayrıntılı bir biçimde açıklanmaya çalışılmaktadır.

A. AB Bölgesel Kalkınma Politikası'nın Gelişimi

Batı Avrupa ülkelerinde bölgesel politikanın, sektörel krizlerin varolduğu, sanayisi gelişmemiş bölgelerin ortaya çıkması ve bölgesel farklılıkların kuvvetlenmesine bir tepki olarak 1920'lerde oluşturulduğu bilinmektedir (Artobolevskiy, 1997; 32). Ancak bu politikalar, ülkelerin kendi içlerinde uygulamaya koyduğu önlemlerden başka bir şey olmamaktadır. İlerleyen dönemde, Avrupa ülkelerindeki bölgesel dengesizlikleri gidermeye yönelik politikaların, 1929 buhranı neticesinde yavaşladığı, İkinci Dünya Savaşı'nın araya girmesiyle de sekteye uğradığı görülmektedir. 1950'ler ve 1960'lar boyunca, Avrupa ülkelerindeki hükümetlerin, her şehir, kasaba ve köyde alt yapı çalışmalarını genişlettiği, azgelişmiş bölgelerin gelişmesi için karayolları, demiryolları ve üniversiteler inşa ettikleri tespit edilmektedir (Baldwin ve Wyplosz, 2004; 260). Savaşan ülkeler arasında, savaş sonrasında yapılan ortaklık çalışmalarının ise 1957 Roma Antlaşması ile doruğa ulaştığı, Ortak Bölgesel Politika'nın ilk tohumlarının atıldığı anlaşmanın da yine Roma Antlaşması olduğu bilinmektedir. Ancak Roma Antlaşması, bölgesel ekonomik problemlere özel bir çözüm getirmemektedir (Hitiris, 2003; 230). Konuyla ilgili olarak, Roma Antlaşması'nın giriş bölümünde, "üye ülkelerin ekonomik bütünleşmelerinin başarıya ulaşması için bölgeler arasındaki ekonomik gelişme farklılıklarının giderilmesi gerektiği" görüşüne yer verilmektedir (TOBB ve DTM, 2002; 131).

Roma Antlaşması sonrasında, birlik üyesi ülkelerin kendi çıkarlarına uygun olmadığı için, bölgesel sorunların çözümünü gerektiren adımları atmakta geciktiği, kendi aralarında oluşturacakları işbirliğinden oluşan ivmenin, özel politikalara gerek olmaksızın bölgeler arasındaki farklılıkları gidereceği konusunda ısrarcı oldukları görülmektedir (Derbend, 1993; 34 ve Pala, 2003; 12). Bu sebeple, 1960'lar boyunca üye ülkeler bölgesel politika konusunda uygulamalara sahipken, Birlik düzeyinde ortak bir bölgesel politikanın oluşturulamadığı bilinmektedir (Tondl, 2001; 180). Daha sonraları bölgesel yardım miktarı arttıkça, üye ülkelerin bölgesel politikalarının uyumlaştırılması sorununun ortaya çıktığı, bu sorunun çözümü için, 15.Ekim.1969 tarihinde, Roma Antlaşması'nın 235. maddesi çerçevesinde bölgesel kalkınma konusunda bir paket hazırlandığı bilinmektedir. Öte yandan 15-21.Ekim.1972 tarihlerinde yapılan Paris Zirvesi'nde ortak bir politika izlenmesi konusundaki görüşlerin ağırlık kazandığı (Kedik, 2003; 26), bir sonraki yılda ise Komisyon üyesi George Thomson tarafından sunulan raporda, birliğin problemlili bölgelerinin tanımlandığı saptanmaktadır (Urgan, 2000; 43). 1973'teki kuzey genişlemesiyle, Birleşik Krallık'ta, İtalya'nın güneyindeki geri kalmışlıktan daha güçlü bölgesel problemlerle karşı karşıya kalan Birliğin, bu konuda da yeni adımlar attığı tespit edilmektedir (Tondl, 1996; 180). Birliğin kuruluş döneminde sadece büyük projelere kredi sağlamak ve işsizlikle mücadele etmek için kurulan Avrupa Yatırım Bankası, Avrupa Sosyal Fonu (ESF) ve Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (EAGGF) 'na ek olarak, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF) 'nun 18.Mart.1975'te kurulduğu, Haziran 1977'de, Avrupa Komisyonu tarafından Bakanlar Konseyi'ne sunulan bölgesel politikayla ilgili bir raporda, "Birlik için geniş kapsamlı bir bölgesel politikayı tanımlama zamanı gelmiştir" ifadesine yer verildiği görülmektedir (Nevin, 1985; 345). Bu süreçte yavaş yavaş şekillenen AB bölgesel politikasının o dönemde üç hedefi bulunmaktadır. Bunlar; üye ülkelerin bölgesel politikalarının koordinasyonunu sağlamak, bölgesel problemlerin diğer ortak politikaları göz önünde bulundurduğunu garantiye almak ve Birliğin en fakir bölgelerinin kalkınması için geniş bir finansal destek alanı sunmak şeklinde sıralanmaktadır (Leonard, 1988; 105).

1980'lerde ekonomik ve sosyal kalkınma politikalarının tarım sektöründen diğer sektörlerle kaydırılması düşüncesinin yeni bir yaklaşımın ortaya çıkmasına neden olduğu değerlendirilmektedir. Bu dönemdeki yapısal önlemlerin, bütünleştirilmiş kalkınma programları kapsamında çok boyutlu ve çok yıllık hale

getirildiği, öncelikler ve hedeflerin önceden belirlenmeye başlandığı saptanmaktadır. Bu yaklaşımın önce Yunanistan, Güney Fransa ve Güney İtalya'yı, daha sonra da Birliğe yeni katılan İspanya ve Portekiz'i de kapsamıyla birlikte "Bütünleştirilmiş (Entegre) Akdeniz Programları" 'nın oluşturulduğu görülmektedir (Pala, 2003;13). Bu programların uygulandığı 1980'li yıllar küçük altyapı çalışmalarına dayalı bölgesel politikanın yayılımı tarafından karakterize edilmektedir (Konsolas vd., 2002; 5).

1987'de kabul edilen Avrupa Tek Senedi çerçevesinde bölgelerarası gelişmişlik farklarının ortadan kaldırılması için, Roma Antlaşması'na "Ekonomik ve Sosyal Uyum" başlıklı bir bölüm eklenerek yapısal politikalara yeni bir boyut getirildiği görülmektedir. 1988 yılında Yapısal Fonlar'ın (ERDF, ESF, EAGGF) işleyişine ilişkin kabul edilen bir tüzük ile beş temel hedef bölgenin belirlendiği ve kalkınma projeleri arasında koordinasyon sağlamak amacıyla düzenlemelere gidildiği saptanmaktadır. Aralık 1991'de yapılan Maastricht Zirvesi'nde, Uyum Fonu'nun (Cohesion Fund) oluşturulması, Bölgeler Komitesi'nin kurulması, subsidiarite (yerindenlik) ilkesinin öneminin ve uygulanışının artırılması ile Yapısal Fonlar'a dair çerçeve tüzüğün revize edilmesine ilişkin kararlar alındığı görülmektedir. Bu reformdan sonra 10.Şubat.1992 tarihindeki "Delors II" bütçe paketi ile Birlik mali kaynaklarının iki katına çıkarıldığı, böylece Yapısal Fonlar'ın daha etkin bir yapıya kavuşturulduğu tespit edilmektedir. Ayrıca, Maastricht Antlaşması'nda alınan kararlar doğrultusunda, 1994 yılında balıkçılık sektöründeki mevcut sorunları çözebilmek amacıyla Balıkçılığı Yönlendirme Mali Aracı (FIFG) adlı Yapısal Fon'un oluşturulduğu bilinmektedir (Pala, 2003; 13-17).

Yapısal politika konusunda bir diğer önemli belge, Gündem 2000 (Agenda 2000) olmaktadır. Gündem 2000 belgesinde, bölgesel politikalar çerçevesinde yapısal politika araçlarının etkinliği arttırılarak ekonomik ve sosyal uyumun gerçekleştirilmesi, yapısal politikaların gelecekteki genişlemede yerini alması ve yeni ülkeler için sağlam bir zeminin hazırlanması amaçlanmaktadır (Pala, 2003; 18). Bölgesel politika alanında, Gündem 2000 reform sürecinin, büyük ölçüde 2006 yılı ile birlikte sona erdiği, 2007-2013 yıllarını kapsayan yeni bir döneme girildiği saptanmaktadır. Bu süreci başlatan Lizbon Stratejisi'nin, 23-24.Mart.2000 tarihlerinde Lizbon'da gerçekleştirilen toplantıda şekillendiği, 15-16.Haziran.2001 tarihlerinde ise sürdürülebilir kalkınma hedefi paralelinde, Göteborg'da toplanan Konsey tarafından karara bağlandığı görülmektedir. Lizbon Stratejisi ile birliğin

bilgiye dayalı, rekabet edebilir, gelişmiş işgücüne ve sürdürülebilir kalkınmaya dayanan bir ekonomiye sahip olması, yenilikçi faaliyetlerin güçlendirilmesi, sosyal güvenlik ve eğitim sistemlerinin modernleştirilmesi amaçlanmaktadır (İKV Web Sitesi, 2005; <http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1192>). İstihdam ve büyüme odaklı bu yeni eylem planında, birlik içinde ve üye ülkelerde üretkenliği artıracak, yeni ve daha iyi istihdam olanakları yaratmayı sağlayacak öncelikler belirlenmektedir. Büyümeye itici güç sağlayacağı düşünülen yeni eylem planının ana hatları ise şöyle sıralanmaktadır:

- Tek pazarı genişletmek ve derinleştirmek,
- AB altyapısını genişletmek ve iyileştirmek,
- Yatırımı desteklemek ve AR&GE için vergi ortamını geliştirmek,
- AB devlet yardımını AR&GE ve yenilik için kullanmak,
- Bölgesel yenilik kutupları oluşturmak ve bir “AB Teknoloji Enstitüsü” kurmak,
- Çevresel teknolojilerin geliştirilmesini teşvik etmek,
- Avrupa Teknoloji Girişimleri oluşturmak,
- AB Gençlik Girişimi ile gençlerin işsizlik sorunuyla mücadele etmek (Alkan, 2005; <http://www.abmerkezi.org.tr/belgeler/Sorular%20ve%20cevaplarla%20yeni%20Lizbon%20stratejisi.doc>).

Yukarıda ana hatları çizilen eylem planına göre, bölgesel ve yerel rekabetçiliğin gelişmesi, günümüz ekonomik koşullarında, AB için hayati öneme sahip bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Bu eylem planının hayata geçirilmesinde, geçmişte olduğu gibi, Yapısal Fonlar’ın çok büyük katkısı olacağı değerlendirilmektedir (Avrupa Komisyonu Resmi Web Sitesi, 2006c; http://ec.europa.eu/regional_policy/themes/lisbon/lisbon_en.htm). Ancak yeni dönemde, mevcut araçlar haricinde başka bir bölgesel kalkınma aracının daha devreye gireceği bilinmektedir. AB’nin ortak kararları doğrultusunda oluşturulan bu araç, AB Bölgesel İşbirliği Gruplaması (EGTC) olarak adlandırılmaktadır. EGTC, üye ülkelerdeki bölgesel ve yerel otoriteler arasında sınır ötesi, ulus üstü ve bölgesel işbirliğini kolaylaştırmak ve bu işbirliğinin gelişmesine yardımcı olmak maksadıyla oluşturulmuş, AB düzeyinde tüzel kişiliğe sahip bir araç olmaktadır (Avrupa Komisyonu Resmi Web Sitesi, 2006d; http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/regulation/newreg0713_en.htm). Bu yeni araç hakkında geniş bilgi, “AB Bölgesel Kalkınma Politikasının Araçları” bölümünde verilmektedir.

B. AB Bölgesel Kalkınma Politikası'nın Yasal Dayanağı

AB Bölgesel Kalkınma Politikası'nın hukuki çerçevesini çizerken, AB'nin tarihi gelişimini gözönünde bulundurmak gerekmektedir. Bu anlamda bölgesel politikaya ilişkin ilk maddeler Roma Antlaşması'nda yer almaktadır. Roma Antlaşması'nın 2'nci maddesinde, Birlik düzeyinde ekonomik faaliyetlerin uyumlu bir biçimde geliştirilmesi ve üye ülke vatandaşlarının hayat standartlarının yükseltilmesi öngörülmektedir. Diğer taraftan Roma Antlaşması'nın 92-94'ncü maddelerinde de üye ülkelerce doğrudan veya devlet kaynakları aracılığıyla yapılan ve rekabeti bozan her çeşit yardımın, üye ülkeler arasındaki ticareti etkilediği ölçüde Ortak Pazar ile bağdaşmayacağı belirtilmekte ve bu yardımlar yasaklanmaktadır. Ancak, 92'nci maddenin 2(b) ve 3'ncü bentlerinde yer alan bazı yardım çeşitlerine sınırlama getirilmediği görülmektedir (Aktürk, 1997; 27).

Bu ilk düzenlemelerden sonra, 1970'lerde bölgesel dengesizliklerin kendiliğinden ortadan kalkmayacağı anlaşıldığı için, sonuçta varolandan farklı düzenlemelere gidildiği tespit edilmektedir. Ekim 1972'deki Paris Konferansı'nda üye ülkelerin, bölgesel politikalarını koordine etme yükümlülüğünü üstlendikleri bilinmektedir. 4.Mayıs.1973 tarihinde ise genişleyen Birlik'te, Bölgesel Sorunlara İlişkin Rapor'un, Komisyon tarafından Konsey'e sunulduğu, 31.Aralık.1973 tarihine kadar Bölgesel Politika Komitesi'nin ve Bölgesel Kalkınma Fonu kurulmasının bu raporda önerildiği saptanmaktadır (Koçak, 2005; 25). 18.Mart.1975 tarihindeyse ERDF'nin kurulmasına dair tüzüğün kabul edildiği tespit edilmektedir.

1980'lerde Birliğin genişlemeye devam etmesinin, bölgesel farklılıkların giderilmesini amaçlayan politikaların etkinliğinin azalmasına, Birliğin yapısında önemli değişiklikler meydana gelmesine ve böylece daha heterojen bir yapının ortaya çıkmasına sebep olduğu değerlendirilmektedir. O dönemde Birliğe yeni katılan ülkelerin, sosyo-ekonomik açıdan kurucu üyelere nazaran; büyük farklılıklar gösterdikleri bilinmektedir. Sonuçta, Avrupa Birliği'ne ulaşma amacının gittikçe zorlaştığı ve bu doğrultudaki ilerlemeleri hızlandırmak üzere, bu amaca ulaşmayı kolaylaştıracağı düşünülen Tek Senet'in 1.Temmuz.1987 tarihinde yürürlüğe girdiği görülmektedir. Avrupa Tek Senedi'nin 130 A, B, C, D ve E maddeleri bölgelerarası farklılıklarla ilgili bulunmaktadır (Aktürk, 1997; 29).

AB yolunda bir diğer önemli antlaşma ise Maastricht Antlaşması olmaktadır. 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması'nın (Avrupa Birliği Antlaşması), 130 A maddesinde, Birliğin bütününde uyumlu bir kalkınmayı hızlandırmak amacıyla, Birliğin, kendi içinde ekonomik ve sosyal yakınlaşmayı güçlendirmesi, geri kalmış bölgelerin ve kırsal alanların geri kalmışlığını gidermeye yönelik politika ve faaliyetler geliştirerek bunları takip etmesi öngörülmektedir. Birliğin tüm politikalarının, anılan dengeli ve uyumlu kalkınmaya katkısı beklenmekle birlikte, bu alanda temel rol, aynı madde ile Yapısal Fonlar'a bırakılmaktadır. Ayrıca Birliğin, Maastricht Antlaşması ile Ekonomik ve Parasal Birliğin üçüncü aşamasına geçiş için getirilen "yakınlaşma kriterlerinin" (convergence criteria) ereklerinin yerine getirilebilmesi için özel bir destek mekanizmasına ihtiyaç duyduğu görülmektedir. Bu amaçla, Maastricht Antlaşması'nın 130 D maddesine ekli bir Protokolle bir "Uyum Fonu" oluşturulduğu bilinmektedir. Daha sonra, Amsterdam Antlaşması'nda da ekonomik ve sosyal yakınlaşma gereğinin vurgulandığı ve bu amaçla, Yapısal Fonlar ve Uyum Fonu ile desteklenen bölgesel gelişmişlik farklılıklarını azaltmaya yönelik, daha önce getirilen yaklaşımın güçlendirilerek korunduğu görülmektedir. Maastricht Antlaşması ile getirilen "subsidiarity" prensibiyle uyumlu olarak, AB yönetiminde yerel mercilerin artan önemi çerçevesinde, kurumsal yapıya bir "Bölgeler Komitesi" ilave edildiği tespit edilmektedir (TOBB, 2005; <http://www.tobb.org.tr/raporlar/abbpyf.html>). Ayrıca AT Antlaşması'ndaki 2, 146, 147, 148, 158, 159, 160, 161 ve 162.nci maddeler bölgesel kalkınma politikası ve araçları ile ilgili olmaktadır.

Üye ülkelerin izleyeceği bölgesel politika konusunda perspektif niteliği taşıyan belgelerse; COM (2005) 658 sayılı "On the review of the Sustainable Development Strategy - A platform for action", COM (2003) 690 sayılı "A European initiative for growth - Investing in Networks and Knowledge for Growth and Jobs", COM (2005) 24 sayılı "Working together for growth and jobs. A new start for the Lisbon strategy" ve COM (2005) 299 sayılı "Cohesion Policy in Support of Growth and Jobs - Community Strategic Guidelines, 2007-2013" şeklinde sıralanmaktadır. Bu belgelerin yanısıra Konsey'in karara bağladığı belgeler;

- (EC) (2006) 1083 sayılı ERDF, uyum fonu ve ESF ile ilgili tüzük ile
- (EC) (2006) 1084 sayılı uyum fonu ile ilgili tüzük olmaktadır.

Bu tüzükler haricinde, Parlamento ve Konseyce oluşturulan ve yasal çerçeveyi belirleyen başka tüzükler de bulunmaktadır. Bunlar şöyle sıralanmaktadır:

- (EC) (2006) 1080 sayılı ERDF ile ilgili tüzük,
- (EC) (2006) 1081 sayılı ESF ile ilgili tüzük ve
- (EC) (2006) 1082 sayılı EGTC ile ilgili tüzük.

Bölgesel politika konusunda, Komisyon'un aldığı kararlar da konuyla ilgili yasal zemin oluşturmaktadır. Bu kararlar şöyle sıralanmaktadır:

- 04/08/06 tarihli ve C(2006)3472 sayılı, bölgesel rekabetçilik ve istihdam hedefi kapsamında, 2007-2013 periyodu için taahhüt edilen ödeneklerin üye ülkelere göre dağılımını gösteren düzenleme,
- 04/08/06 tarihli ve C(2006)3473 sayılı, Avrupa bölgesel işbirliği hedefi kapsamında, 2007-2013 periyodu için taahhüt edilen ödeneklerin üye ülkelere göre dağılımını gösteren düzenleme,
- 04/08/06 tarihli ve C(2006)3474 sayılı, yakınsama hedefi kapsamında, 2007-2013 periyodu için taahhüt edilen ödeneklerin üye ülkelere göre dağılımını gösteren düzenleme,
- 04/08/06 tarihli ve C(2006)3475 sayılı, yakınsama hedefi kapsamında, 2007-2013 periyodu için Yapısal Fonlar'dan yararlanmaya uygun bölgelerin listesini tanzim eden düzenleme,
- 04/08/06 tarihli ve C(2006)3479 sayılı, 2007-2013 periyodu için uyum fonundan yararlanmaya uygun bölgelerin listesini tanzim eden düzenleme,
- 04/08/06 tarihli ve C(2006)3480 sayılı, bölgesel rekabetçilik ve istihdam hedefi kapsamında, 2007-2013 periyodu için geçici ve hususi olması esas, Yapısal Fonlar'dan yararlanmaya uygun bölgelerin listesini tanzim eden düzenleme. (AB Genel Sekreterliği Resmi Web Sitesi, 2006c; http://www.abgs.gov.tr/tarama/tarama_files/22/SC22EXP_Cohesion%20Fund_tr.pdf).

C. AB Bölgesel Kalkınma Politikası'nın Uygulama İlkeleri

AB'nin Bölgesel Politikası, üye devletler tarafından belirli bir süre için düzenlenmekte ve uygulanmaktadır. Yeni bir planlama dönemine başlarken eski bölgesel politikanın uygulanması sürecinde elde edilen tecrübeyi yenisine yansıtabilmek için bazı reformlar gerçekleştirilmektedir. Son saptanan politika, 2013 yılına kadar geçerli olmaktadır. Bu politikalar sadece üye ülkelere uygulanmakta, aday ülkeler içinse farklı bir politika yürütülmektedir (Sülün, 2005; 32). Bölgesel politikalar konusunda, üye devletlerin bölgesel politika alanında kendi uygulamalarında sahip olduğu egemenlik hakları ile kurallar ve usuller koyarak yerel ve bölgesel politikaya derinlemesine müdahale eden AB arasında hassas bir dengenin varlığı kolayca görülmektedir. Mali kontrol sözkonusu olduğunda ise, AB'nin yetki alanı, ulusal bölgesel politikanın yürütülmesinin gözetimine ait bazı unsurları da içermektedir (Brasche, 2001; 29).

Yukarıdaki ilkeler doğrultusunda, Komisyon'un işbirliğiyle üye ülkeler tarafından hazırlanan ve uygulanan bölgesel programların yönetimi;

- Planlama ve programlama,
- Ortaklık,
- Katkısalılık ve eş finansman,
- Denetim ve izleme,
- Mali kontrol ve
- Değerlendirme aşamalarından oluşmaktadır (Glöckler vd., 1998;195-196).

D. AB Bölgesel Kalkınma Politikası'nın Uygulanması

AB'nin bölgesel gelişme konusundaki doğrudan sorumluluğu, seçilmemiş bir merkezi iktidarın, ulusal hükümetleri ve ulusal anayasal sistemi devre dışı bırakması gibi bir durum yaratmaktadır. Bu durum, Avrupa ulus devletlerince kabul edilmemektedir. Bu nedenle açıkça hiyerarşik yapıda olmayan, AB'nin çok katmanlı sistemi içerisinde daha iyi tanımlanmış bir iletişim ve karar alma süreci düzenlenmektedir (Brasche, 2001; 27).

AB'ne üye devletlerin, bölgesel farklılıklara göre yapılandığı bölgesel politikalar, AB ve sözkonusu bölgenin yetkili kurumları tarafından işbirliği içerisinde uygulanmaktadır. Yerel ve bölgesel kurumlar, Avrupa Komisyonu, Parlamentosu ve Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan programları uygulamakla yükümlü bulunmaktadır. Bölgesel politikanın hazırlanmasında rol oynayan ve AB bünyesinde yer alan kurumlarsa Komisyon, Parlamento ve Konsey şeklinde sıralanmaktadır. Projelerin uygulama sürecinde ise AB'ne bağlı olan Avrupa Yatırım Bankası ve Sayıştay önemli rol oynamaktadır (Erçin, 2004; 10-11). Bu kurumların ve ülkelerdeki bölgesel organların yer aldığı uygulama süreci dokuz aşamada gerçekleşmektedir:

1. Konsey, Avrupa Komisyonu ile Avrupa Parlamentosu arasında uzlaşmaya varılan önergeyi gözden geçirerek Yapısal Fonlar'ın bütçesini ve bütçenin kullanımına dair temel kuralların tasarısını yapmaktadır. Komisyon ile kalkınma programının yer alacağı ülke, fonların kullanımından en verimli sonuçları alacak alanları tespit etmektedir. Ayrıca Komisyon bu konulara ait talimatları hazırlamaktadır.

2. Bu kararlardan sonra her üye ülke veya bölge, kendi önergesini hazırlayıp ihtiyacı olan alanları yada güçsüz sosyal toplulukları göz önünde bulundurarak bu önergeleri kalkınma planı adı altında toplamaktadır. Bu süreç içerisinde ekonomik ve sosyal katılımcılar da yer alabilmektedir. Ayrıca Komisyon'un talimatları da göz önünde bulundurulmaktadır.

3. Taslaklar tamamlandığında Komisyon'a teslim edilmektedir.

4. Üye ülkeler ve Komisyon, bu belgelerin içeriğini inceleyip onayladıktan sonra uygulamaya geçirilebilmesi için gerekli olan ulusal ve Birlik fonlarını görüşmektedir.

5. Her iki taraf, konular hakkında fikir birliğine vardıklarında; Komisyon gerekli plan ve programları uygulamaya koymaktadır. Hazırlanan bütçe çerçevesinde üye ülkelerin programları uygulamaya en kısa zamanda başlayabilmeleri için ödeme yapılmaktadır.

6. Bu programların detayları ulusal veya bölgesel makamlar tarafından kararlaştırılmaktadır. Bu süreç içerisinde Komisyon bilgilendirilmekte ancak etkin

olarak katılımda bulunmamaktadır. Belgelerin onaylanması ile birlikte projeler gereken talimatlara uyularak uygulanmaktadır.

7. İlgili makamlar programların hedeflerine en uygun projeleri seçmekte ve ihale teklifi verenleri haberdar etmektedir.

8. Seçilmiş olan kuruluşlar, bu aşamadan sonra uygulamalarına başlayabilmektedir. Ancak, en başta belirlenen tarihe kadar, uygulamaların tamamlanması gerekmektedir.

9. Uygulama süreci içerisinde tahsis edilen kurumlar düzenli bir şekilde programların ilerleyişini izlemektedir. Ayrıca Komisyon'u bilgilendirmekte, verilen fonların en verimli şekilde kullanıldığına dair kanıt göstermektedirler. Komisyon ise, kontrol amacıyla kullanılan göstergelerdeki ilerlemeleri izlemekte ve değerlendirmektedir. Buna ek olarak ülkeye yapılacak olan yardımın geri kalanını Yapısal Fonlar yoluyla ödemeye devam etmektedir. (Avrupa Komisyonu Resmi Web Sitesi, 2006e; http://ec.europa.eu/regional_policy/intro/working5_en.htm).

E. AB Bölgesel Kalkınma Politikası'nın Hedefleri

AB, yoksul bölgelere destek sağlamak amacıyla, ekonomik ve sosyal kıstaslar belirlemektedir. Bu kıstaslar çerçevesinde de hedefler saptanmaktadır. Sözkonusu kıstaslara sahip bölgeler, daha evvelden belirlenmiş hedef kapsamına alınarak, gerekli yardımlar yapılmaktadır. 1994-1999 dönemi için yedi olan hedef sayısının, 1999 yılındaki reform paketiyle üçe indirildiği görülmektedir (Oralalp, 2002; 24). Bunlar;

- Hedef 1: Geri kalmış bölgelerde kalkınma ve yapısal uyumu desteklemek,
- Hedef 2: Yapısal farklılık bulunan alanlarda ekonomik ve sosyal dönüşümü desteklemek,
- Hedef 3: Eğitim, öğretim, istihdam politikaları ile sistemlerinin modernizasyonu ve uyumlaştırılmasını desteklemek şeklinde sıralanmaktadır (Erçin, 2004; 6-7).

Hedef 1 kapsamına giren AB bölgelerini saptayabilmek için Birliğin ortaya koymuş olduğu kıstas, kişi başına GSYİH olmaktadır. Bu anlamda, satın alma gücü

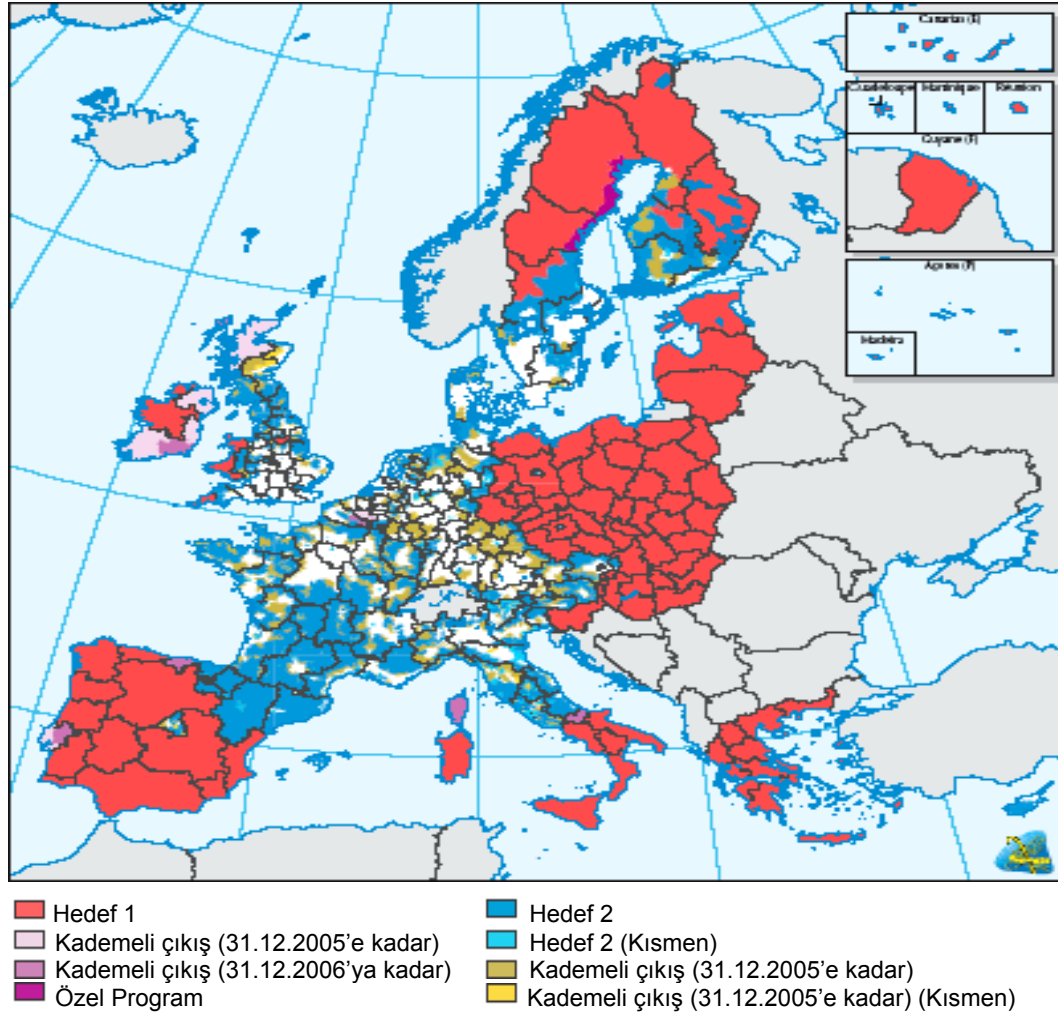
esasına göre, kişi başına GSYİH'sı Birlik ortalamasının %75'inin altında olan bölgeler, bu hedef kapsamına alınmaktadır. Hedef 1 kapsamına ayrıca; 1994-1999 yılları arasında hedef 6 kapsamında bulunan ve nüfus yoğunluğunun düşük olduğu İsveç ile Finlandiya'nın bazı bölgeleri, AB'nin en uzak bölgeleri (Canary Islands, Guadeloupe, Martinique, Reunion, French Guiana, the Azores and Madeira) ve Kuzey İrlanda da dahil edilmektedir (AB Resmi Web Sitesi, 2005a; <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/g24203.htm>).

Hedef 2 kapsamında yer alan bölgeler, endüstriyel gerileme yaşamış bölgeler, zorluk içindeki kentsel alanlar, gerileme yaşamış kırsal alanlar ve balıkçılığa bağımlı durgunlaşmış alanlar olmak üzere dört bölümde incelenmektedir. Hedef 2 bölgelerini saptayabilmek için ortaya konan kriterler, her kategoriye göre değişiklik göstermektedir. Endüstriyel gerileme yaşamış bölgeleri saptamak için kullanılan kriterler; bir bölgenin, 1999 yılından önceki üç yıl içinde kaydedilen ortalama işsizlik oranının, Birlik ortalamasından yüksek olması, sanayide çalışan işgücü oranının, 1985'ten sonraki herhangi bir referans yılda, Birlik ortalamasına eşit veya üzerinde olması ve yıllar boyunca endüstriyel istihdamın kararlı bir şekilde düşmüş olması şeklinde sayılmaktadır. Gerileme yaşamış kırsal alanları saptamak için kullanılan kıstaslarsa; bir bölgenin km² başına 100 kişiden az nüfus yoğunluğuna sahip olması veya tarımda çalışan işgücü oranının, 1985'ten sonraki herhangi bir referans yılda, Birlik ortalamasının en az iki katı olması ve 1999 yılından önceki üç yıl içinde kaydedilen ortalama işsizlik oranının, Birlik ortalamasından yüksek olması şeklinde iki başlık altında özetlenmektedir (AB Resmi Web Sitesi, 2006; <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/g24206.htm>). Zorluk içindeki kentsel alanları belirleyebilmek içinse Birliğin beş kıstas geliştirdiği görülmektedir. Tanımlama için bunlardan herhangi bir tanesinin varlığı yeterli olmaktadır. Bu kıstaslar; Birlik ortalamasının üzerinde uzun dönemli işsizlik yüzdesi, yüksek düzeyde yoksulluk, çevre koşullarında belirgin kötüleşme eğilimi, yüksek suç oranı ve nüfusun eğitim oranının düşüklüğü olmaktadır. Balıkçılığa bağımlı durgunlaşmış alanların seçiminde belirlenen kıstas ise balıkçılıkta istihdam edilen nüfusun yüzdesinin yüksek olması ve yeniden yapılanma sorunlarının bu sektördeki istihdamın ciddi bir biçimde düşmesine yol açması şeklinde belirlenmektedir (Oralalp, 2002; 26). Tüm bu kıstaslara göre belirlenen Hedef 1 ve 2 bölgeleri harita 29'dan izlenebilmektedir.

Hedef 3 kapsamındaki bölgelerse hedef 1'in kapsamadığı bölgeler olarak ifade edilmektedir. Amsterdam Antlaşması'ndaki Avrupa İstihdam Stratejisi (European Employment Strategy) ile Lizbon Zirvesi dikkate alınarak Hedef 3 kapsamında desteklenen faaliyetler şu şekilde sıralanmaktadır:

- İşsizliğin azaltılması için işgücünün mesleki eğitimi,
- Pazar politikalarının geliştirilmesi,
- Sosyal katılım ve kadınlarla erkeklerin eşit fırsatlara sahip olmasının teşviki,
- Yaşam boyu eğitim sayesinde istihdam olanaklarını artırılması ve
- Ekonomik ve sosyal değişikliklere uyumun sağlanabilmesi için gerekli istihdam önlemlerinin geliştirilmesi (Pala, 2003; 25-26).

Harita 29: AB'de Hedef 1 ve Hedef 2 Kapsamındaki Bölgeler (2004-2006)

KAYNAK: Avrupa Komisyonu Resmi Web Sitesi, 2006f; http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/graph/maps/pdf/mapeur25.pdf

Yukarıda açıklanan ve 2000-2006 dönemindeki uygulamaları kapsayan hedef 1, hedef 2 ve hedef 3'ün, 2007 yılından itibaren farklı şekilde ele alınmaya başlandığı tespit edilmektedir. 2013 yılına dek devam edecek bu sürece geçişin gerekçeleri, genişlemeyle birlikte bölgesel sorunların artması ve artan bölgesel sorunlara yönelik, bilgi çağıının şartlarına uygun politikalar üretme gereğinden kaynaklanmaktadır. Bu kapsamda 14.Temmuz.2004 tarih ve COM (2004) 492 sayılı öneri ile ortaya konulan yeni hedefler şu şekilde sıralanmaktadır;

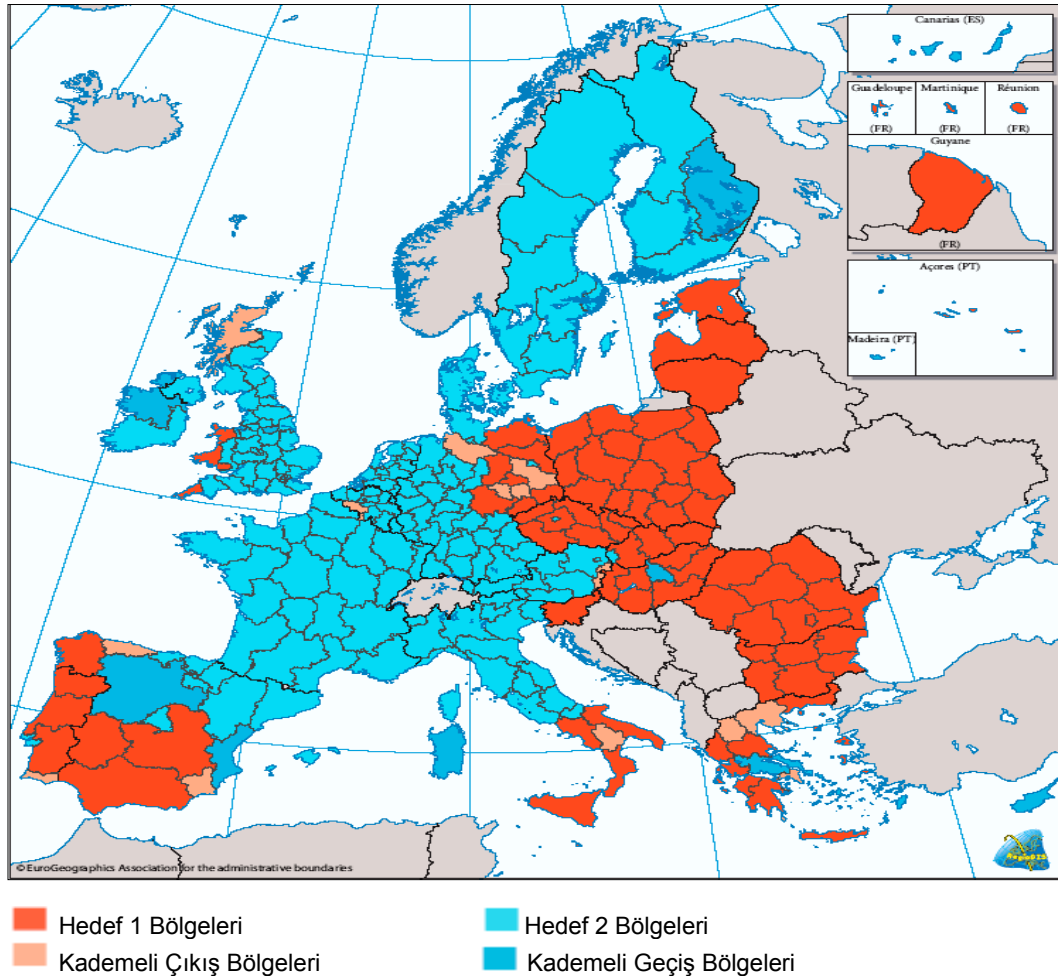
- Hedef 1: Yakınsama (Convergence),
- Hedef 2: Bölgesel rekabetçilik ve istihdam,
- Hedef 3: Avrupa bölgesel işbirliği (AB Resmi Kanun Sitesi, 2004; http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2004/com2004_0492en01.pdf).

2000-2006 dönemindeki Hedef 1 ile benzerlik gösteren yakınsama hedefi, ekonomik büyüme ve istihdam bakımından en az gelişmiş üye ülke ve bölgelerin birbirine yakınlaşmasını amaçlamaktadır. Bu kapsamda ele alınan hedefin faaliyet alanları, fiziki sermaye ve insan sermayesi, yenilik (inovasyon), bilgi temelli toplum, değişime kolayca uyum sağlama, çevre ve idari verimlilik olmaktadır. Yakınsama hedefi kapsamına alınan bölgelerdeki projeler, ERDF, ESF ve Uyum Fonu tarafından finanse edilmektedir (AB Resmi Web Sitesi, 2006a; <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/g24231.htm>). Hedef 1 bölgelerini saptamada kullanılan kriterse kişi başına GSYİH olmaktadır: Kişi başına GSYİH'sı, Birlik ortalamasının % 75'inden daha az olan NUTS 2 bölgeleri bu kapsama alınmaktadır (AB Resmi Web Sitesi, 2004b; <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/g24007.htm>).

Bölgesel rekabetçilik ve istihdam hedefi, rekabetçiliği, istihdamı ve en fazla dezavantaja sahip bölgelerin cazibesini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu hedefin, işgücü piyasalarını kapsayan bir kalkınmaya yardımcı olması umulmaktadır. Söz konusu hedef çerçevesinde değerlendirilen bölgeler; 2000-2006 periyodunda hedef 1 kapsamında olup, artık yakınsama hedefi kapsamında bulunmayan ve sonuç olarak geçişsel destekten yararlanan bölgeler ile yakınsama hedefi kapsamına girmeyen tüm diğer Birlik bölgeleri olmaktadır. Bu kapsamda, Birlik bünyesinde oluşturulacak projelere verilecek finansal desteğin kaynağı, ERDF ve ESF olarak tespit edilmektedir (AB Resmi Web Sitesi, 2006a; <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/g24231.htm>).

Avrupa bölgesel işbirliği hedefi ise sınır ötesi, ulusüstü ve bölgelerarası işbirliğini ve varolan INTERREG (Bölgelerarası İşbirliği Programı) inisiyatiflerini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. ERDF tarafından finanse edilecek bu hedef, birbirine komşu yerel otoriteler arasında şehir, kırsal ve kıyı alanlarının gelişimi konusundaki ortak çözümleri güçlendirmeyi, ekonomik ilişkilerin geliştirilmesini ve küçük ve orta ölçekli girişimler (SMEs) arasında ağlar yaratılmasını hedeflemektedir. Bu kapsamda işbirliği, araştırma, kalkınma, bilgi teknolojileri, çevre, risk önlemesi ve entegre edilmiş su yönetimi konularını temel almaktadır. Hedef 3 içine alınacak NUTS 3 düzeyindeki bölgeler, en fazla 150 Km boyunca uzanan ve Birlik içinde yer alan sınır bölgeleri ile deniz sınır bölgeleri olmaktadır (AB Resmi Web Sitesi, 2006a; <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/g24231.htm>). Harita 30'da 2007-2013 için belirlenen hedef 1 ve 2 bölgeleri görülmektedir.

Harita 30: AB'de Hedef 1 ve Hedef 2 Kapsamındaki Bölgeler (2007-2013)

KAYNAK: Avrupa Komisyonu Resmi Web Sitesi, 2006g; http://ec.europa.eu/regional_policy/images/map/eligible2007/sf200713.pdf

F. AB Bölgesel Kalkınma Politikası'nın Araçları

2006 yılı sonuna dek, AB Bölgesel Kalkınma Politikası araçlarının, Uyum Fonu (Cohesion Fund) ile Yapısal Fon olarak adlandırılan, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF), Avrupa Sosyal Fonu (ESF), Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (EAGGF) ve Balıkçılığın Yönlendirilmesi Mali Aracı (FIFG) 'ndan oluştuğu bilinmektedir. Ancak 2007-2013 döneminde, EAGGF'nin EAFRD adıyla, FIFG'nin ise EFF adıyla uygulanacağı ve Yapısal Fonlar arasında yer almayacağı saptanmaktadır. Yeni dönemde, bu iki aracın, bölgesel dengesizliğin yaşandığı alanlara bölgesel politika aracı olarak doğrudan destek vermemekle birlikte, kırsal kalkınmayı güçlendirmek ve balıkçılığın yaygın olduğu bölgelerdeki iş imkanlarının gelişmesine yardımcı olmak suretiyle bölgesel kalkınmaya ivme kazandıracağı değerlendirilmektedir.

AB bölgesel kalkınma politikası araçları arasında ayrıca, AB Dayanışma Fonu (EUSF), Avrupa Yatırım Bankası (EIB) ve 2007 yılı başında uygulanmaya başlanan Avrupa Bölgesel İşbirliği Gruplaması (EGTC) da sayılmaktadır. Öte yandan PHARE, ISPA ve SAPARD gibi katılım öncesi araçların Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) adı altında birleştirilerek uygulamaya konulduğu görülmektedir. Topluluk girişimleri olarak bilinen INTERREG, EQUAL, LEADER ve URBAN ise 2007-2013 döneminde yer almamakla birlikte INTERREG programları, Avrupa bölgesel işbirliği hedefi kapsamında uygulanmaya devam etmektedir. Aşağıda tüm bu araçlar hakkında bilgi verilmektedir.

1. Yapısal Fonlar

Yapısal Fonlar, Birliğe üye ülkelerin ekonomik koşullar açısından bütünleşmesini sağlamayı ve Birlik içinde yer alan bütün bölgelere uyum içerisinde gelişmeleri ve kalkınmaları için fırsat eşitliği vermeyi amaçlamaktadır (Kösecik ve Koçak, 2004; 2).

a. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF)

ERDF, bölgesel politika kapsamındaki Yapısal Fonlar'ın en önemli bölümünü oluşturmaktadır (İldırrar, 2003; 180). 1975 yılında ERDF kurulana dek, Topluluğu kuran Roma Antlaşması'nda ortak bölgesel politikaya dair açık bir ifade

bulunmamaktadır (Harrop, 1992; 157). ERDF, bu konudaki boşluğu dolduran ilk araç olma özelliği taşımaktadır. 1975'ten sonra sürekli olarak gelişen ERDF'nin görevleri, yatırımları canlandırmak için sübvansiyonlar vermek ve problemlili bölgelerdeki altyapıyı geliştirmek şeklinde sıralanmaktadır (Molle, 1992; 84). Fon ayrıca, istihdam yaratıcı üretken yatırım projeleri ile KOBİ'lerin geliştirilmesine destek sağlamaktadır (Orlalp, 2002; 12). Bunlar dışında fon, eğitim ve sağlık yatırımları, bölgesel gelişmeye katkıda bulunacak işgücü piyasası ile ilgili AR&GE faaliyetleri ve çevrenin korunmasına katkıda bulunacak yatırımları da desteklemektedir (Fikir, 2003; 96).

ERDF üzerinde geçmişten günümüze dek yapılan bir çok yasal ve kurumsal değişiklikten sonra son düzenlemelerin, 14.Temmuz.2004 tarih ve COM (2004) 495 sayılı Komisyon önerisi ile yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda, ERDF'nin, bundan sonraki dönemde, üç yeni bölgesel politika hedefi kapsamında yer alan ölçütleri baz alarak finansman sağlayacağı bilinmektedir. Yakınsama hedefi içinde ERDF desteği, sürdürülebilir kalkınmayı temel almakta ve fonlama, bölgesel ekonomik yapıda modernizasyon ve çeşitlendirmenin güçlenmesine katkı sağlama amacı taşımaktadır. Bu kapsamda ele alınan alanlar; teknolojik AR&GE, yenilik ve girişimcilik, bilgi teknolojisi, çevre, risk önlemesi, turizm, ulaşım yatırımları, enerji, eğitim, sağlık ve küçük ölçekli işlerde doğrudan destek şeklinde sayılmaktadır. Bölgesel rekabetçilik hedefi ise üç ana fonlama önceliğinden oluşmaktadır. Bunlar şöyle sıralanmaktadır:

- Bilgi ekonomisi, teknoloji aracılığıyla AR&GE, yenilik, girişimcilik ve bilgi yoğun firmalar için yeni finansal araçlar yaratılması,
- Kirlenmiş alanların iyileştirilmesi, enerji verimliliğinin güçlendirilmesi, toplu taşımada temiz enerjiden faydalanılması, doğal ve teknolojik riskleri yönetmek ve bu riskleri önceden sezmek için planlar yapılmasını kapsayan çevre ve risk önlemesi,
- İkincil ağların geliştirilmesini ve küçük ölçekli işler için bilgi ve iletişim teknolojilerine erişimin cesaretlendirilmesini kapsayan ulaşım ve iletişim hizmetlerine erişimde kolaylık (AB Resmi Web Sitesi, 2006b; <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/g24234.htm>).

Öte yandan Avrupa bölgesel işbirliği hedefi çerçevesinde ERDF'nin, üç anahtar amaç kapsamında destek sağlayacağı saptanmaktadır. Bunlar;

- Ortak stratejiler çerçevesinde sınır ötesi ekonomik ve sosyal faaliyetlerin geliştirilmesi,
- Denizaşırı bölgeler arasındaki ikili işbirliğini kapsayan ulus üstü işbirliğinin kurulması ve geliştirilmesi ile
- Bölgesel politikanın daha verimli hale getirilmesi şeklinde sıralanmaktadır(AB Resmi Web Sitesi, 2006b; <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/g24234.htm>).

b. Avrupa Sosyal Fonu (ESF)

ESF, Roma antlaşması'nın 123. maddesince kurulan mali destek araçlarından bir tanesi olmaktadır (Pala, 2003; 34). Bu maddeye göre ESF'nin amacı temel olarak, uzun vadeli işsizlikle mücadele, çalışma koşullarının iyileştirilmesi, işçilerin mesleki eğitiminin sağlanması, yaşam standartlarının yükseltilmesi ve işsizlere gelir sağlanması şeklinde sıralanmaktadır (TOBB ve DTM, 2002; 133). Ayrıca ESF, ekonomik ve sosyal yakınlaşmanın desteklenmesine yardım etmekte ve Birlik genelinde tutarlı istihdam politikalarının oluşturulmasında oldukça önemli bir araç niteliği taşımaktadır (TOBB, 2005; <http://www.tobb.org.tr/raporlar/abbpyf.html>). 2000-2006 dönemi içinde ise ESF'nin, insan kaynaklarını geliştirmek ve işgücü piyasasında entegrasyonu güçlendirmek suretiyle, işsizlikle mücadeleyi ve işsizliğin önlenmesini hedeflediği belirlenmektedir (Avrupa Komisyonu Resmi Web Sitesi, 2006h; http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/prord/prords/prdsb_en.htm).

ESF kurulduğundan bu yana, Fon konusunda bir çok yasal değişiklik olduğu, son değişikliğinse 14.Temmuz.2004 tarih ve COM (2004) 493 sayılı Komisyon önerisi ile gerçekleştiği görülmektedir. Bu kapsamda ESF kaynaklarının 2007-2013 periyodunda dört ana konuda odaklanması hedeflenmektedir. Bunlar; işçiler ve işverenler arasında uyum sağlanması, istihdamın artırılması, sosyal mahrumiyetin azaltılması ve reform için ortaklıkların güçlendirilmesi şeklinde ifade edilmektedir. Bu yeni dönemde ESF'nin, tam istihdam, işin verimliliğinin ve kalitesinin geliştirilmesi ile bölgesel istihdam farklılıklarının azaltılmasını öngören ulusal politikaları desteklemek için katkıda bulunacağı bilinmektedir. Bu anlamda asıl amaç, dengeli ekonomik ve sosyal kalkınmanın canlandırılması olmaktadır. 2007-2013 döneminde ESF'nin öncelikleri, yakınsama ile bölgesel rekabetçilik ve istihdam hedefleri altında yer alan projelere destek sağlamak şeklinde belirlenmektedir. 1.Ocak.2007'de başlayan

sürecin, en geç 31.Aralık.2013 tarihinde sona ermesi beklenmektedir (AB Resmi Web Sitesi, 2006c; <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/g24232.htm>).

2. Uyum Fonu (Cohesion Fund)

Uyum Fonu'nun, üye ülkelerdeki ekonomik ve sosyal farklılıkları azaltmak ve bu ülkelerin ekonomilerini sağlamlaştırmak amacıyla, 16.Mayıs.1994 tarih ve (EC)1164/1994 sayılı tüzükle oluşturulduğu bilinmektedir. Fon kapsamına alınan ülkeler; satın alma gücü paritesine göre kişi başına GSYİH'sı Birlik ortalamasının %90'ından daha az olan ve ekonomik yakınsama şartlarını yerine getirmeye rehberlik eden bir programa sahip ülkeler konumunda bulunmaktadır (Avrupa Komisyonu Resmi Web Sitesi, 2006k; http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/procf/cf_en.htm). Bu bağlamda 2004-2006 dönemi için Uyum Fonu kapsamına, 2004 yılında Birliğe üye olan tüm ülkeler ile İspanya, Portekiz ve Yunanistan'ın dahil edildiği görülmektedir (AB Komisyonu Resmi Web Sitesi, 2004; http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/panorama/pdf/mag14/mag14_en.pdf).

Uyum Fonu'nun destek sağladığı projeler; AT Antlaşması'nın hedeflerine ulaşmaya yardımcı olan çevre projeleri ile Trans-Avrupa Ulaşım Ağı (TEN) Tüzüğü'ne uygun ulaşım altyapısı projeleri olmaktadır (Avrupa Komisyonu Resmi Web Sitesi, 2006k; http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/procf/cf_en.htm). Uyum Fonu, bir projenin kamu harcamasının %80-85'ine kadarını finanse edebilmektedir. Komisyon, ilgili projelerin ekonomik potansiyelinin artırılması için daha çok karma (kamu ve özel) finansmanı teşvik etmektedir. Ulaştırma altyapısı ve çevresel projelerin finansmanı ise dengeli olmaktadır. Komisyon tarafından koyulan hedef oran %50-%50 seviyesinde bulunmaktadır. Bütün projelerin Antlaşma ve yürürlükteki Birlik mevzuatı ile uyumlu olması, özellikle de rekabet, çevre ve kamu ihaleleri kurallarına kesinlikle uyması gerekmektedir (Sülün, 2005; 62).

Uyum Fonu'nun, 2007-2013 döneminde, ERDF ile birlikte merkezi idarenin yönetimi altında bulunmayan çok yıllık yatırım programlarına katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir. Bunlar, daha ziyade Komisyonca onaylanan özel projeleri konu edinen yatırım programları olmaktadır (Avrupa Komisyonu Resmi Web Sitesi, 2006d; http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/regulation/newre

gl0713_en.htm). Fon'un bu kapsamda sağlayacağı desteğin sadece ulaşım ve çevreyle ilgili projeleri değil, aynı zamanda enerji verimliliği, yenilenebilir enerji ve toplu taşımacılıkla ilgili projeleri de kapsayacağı tespit edilmektedir (Avrupa Komisyonu Resmi Web Sitesi, 2006k; http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/procf/cf_en.htm). Tablo 21'de 2007-2013 dönemi için belirlenen hedeflere yönelik araçlar görülmektedir.

Tablo 21: 2007-2013 Döneminde Fonların Kullanım Alanları

<i>Hedefler</i>	<i>Hedef İçin Kullanılacak Fonlar</i>
<i>Yakınsama</i>	ERDF, ESF, Uyum Fonu
<i>Bölgesel Rekabetçilik ve İstihdam</i>	ERDF, ESF
<i>Avrupa Bölgesel İşbirliği</i>	ERDF

KAYNAK: Brown, 2006; 24

3. AB Dayanışma Fonu (EUSF)

Konsey'in, 11.Kasım.2002 tarih ve (EC) 2012/2002 sayılı tüzükle Dayanışma Fonu'nun kurulmasına karar verdiği görülmektedir. Bu kapsamda Fon, herhangi bir üye ülkede meydana gelebilecek büyük doğal felaketlerin yaralarını sarabilmek amacıyla oluşturulmuş, hızlı, etkin ve esnek bir araç şeklinde tanımlanmaktadır (AB Resmi Web Sitesi, 2006d; <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/g24217.htm>). 2007-2013 dönemi içinse EUSF'nin yeniden düzenlendiği ve Fon'un kapsamının genişletildiği saptanmaktadır. Söz konusu dönemde EUSF'nin, yalnızca doğal felaketlerin değil aynı zamanda terörist saldırılar, sağlık krizleri ile çevresel, endüstriyel ve teknolojik felaketlerin de yaralarını sarmakla görevlendirildiği tespit edilmektedir. Bu yeni dönemde EUSF'nin, olası bir felaket durumunda, üye veya aday ülkelere toplam tutarı her yıl bir milyar euroya varan mali yardımlarda bulunacağı değerlendirilmektedir (AB Parlamentosu Resmi Web Sitesi, 2006b; http://www.europarl.europa.eu/news/expert/infopress_page/059-6527-080-03-12910910-20060320IPR06502-21-03-2006-2006-false/default_en.htm).

4. AB Bölgesel İşbirliği Gruplaması (EGTC)

EGTC, üye ülkelerdeki bölgesel ve yerel otoriteler arasında sınır ötesi, ulus üstü ve bölgesel işbirliğini kolaylaştırmak ve bu işbirliğinin gelişmesine yardımcı

olmak maksadıyla oluşturulmuş, AB düzeyinde tüzel kişiliğe sahip bir araç şeklinde tanımlanmaktadır (AB Resmi Web Sitesi, 2006d; http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/regulation/newreg0713_en.htm). EGTC'nin oluşturulması için yasal temel teşkil eden 5.Temmuz.2006 tarih ve (EC) 1082/2006 sayılı tüzüğün sekizinci maddesinde, bölgesel işbirliğini geliştirmek ve bölgesel işbirliğinin önündeki engelleri aşmak için Birlik düzeyinde bir kuruma ihtiyaç duyulduğu yönünde vurgu yapılmaktadır. Aynı maddede EGTC'ye katılımın isteğe bağlı olduğu belirtilmektedir. AT Antlaşması'nın 159. maddesine dayanılarak oluşturulan EGTC, üye ülkeler, bölgesel otoriteler, yerel otoriteler veya kamu hukukuna tabi yapılar arasında tertip edilebilmektedir. EGTC'nin oluşturulması sözkonusu tarafların inisiyatifi altında gerçekleşmektedir (AB Resmi Kanun Sitesi, 2006; http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2006/L_210/L_21020060731en00190024.pdf).

EGTC'nin oluşturulması için en az iki üye devletin katılımı şart olmaktadır. İki devlet arasında varılacak mutabakattan sonra, kamu yararı gözetilmek suretiyle ilgili birimlerce EGTC'nin uygulanması için gerekli ön kontroller yapılmaktadır. Üye devletlerin ön kontroller kapsamına giren konulardaki onayından sonra, kural ve tüzükler üzerinde üyelerce antlaşmaya varılıp, sözkonusu tüzüklerin üye devletlerin tescil ofislerince onaylanması ve yayınlanması gerekmektedir. Bundan sonraki aşama, EGTC üyelerince ilgili üye devlete ve Bölgeler Komitesi'ne bilgi verilmesi olmaktadır. Son aşamada ise oybirliği ile oluşturulan konvansiyonun içeriği belirlenmektedir. Bu içerik, EGTC'nin ismi, tescilli ofisi, bölgesi, amaçları, görevleri, süresi, üye listesi, uygulanacak kanun ve prosedürler ile mali kontrol düzenlemelerini kapsamaktadır. EGTC'nin uygulanmasında önemli rol oynayan tüzükler içinde ise, konvansiyonun tüm koşulları, araçlar, karar alma prosedürleri, çalışma dilleri (dili), personelle ilgili konular, mali katkılar, üyelerin yükümlülükleri, bağımsız dış denetim yapısı ve değişiklik prosedürleri yer almaktadır (AB Genel Sekreterliği Resmi Web Sitesi, 2006c; http://www.abgs.gov.tr/tarama/tarama_files/2/SC22EXP_Cohesion%20Fund_tr.pdf).

Tüzel kişiliği, ilgili yasa ile üye devletin resmi gazetesinde yayımlandıktan sonra başlayan EGTC, bulunduğu bölgede yönetim otoritesi gibi davranabilmekte, hibe mektuplarını imzalayabilmektedir. Ayrıca EGTC, kendisine verilen görevleri yerine getirmekte, ERDF, ESF ve Uyum Fonu kapsamındaki işbirliği projeleri ile AB finansmanı ve AB finansmanı haricinde desteklenen diğer işbirliği faaliyetlerini

uygulamaktadır. EGTC, AB fonları haricindeki faaliyetler ile kamu hukukunca devletin genel çıkarının korunmasına yönelik olarak verilmiş yetkinin kullanımına dair polis, düzenleyici güçler, adalet ve dış politika gibi konularda yetki sahibi olmamaktadır. Kendi meclisi, yöneticisi ve tüzüklerle düzenlenmiş organları bulunan EGTC'nin kullandığı AB Fonları, ilgili AB mevzuatı çerçevesinde yönetilmekte ve denetlenmektedir (AB Genel Sekreterliği Resmi Web Sitesi, 2006c; http://www.abgs.gov.tr/tarama/tarama_files/22/SC22EXP_Cohesion%20Fund_tr.pdf).

5. Avrupa Yatırım Bankası (EIB)

Kalkınmada geri kalmış olan veya dönüşüm sorunlarıyla karşı karşıya bulunan bölgelerde yatırımların teşvik edilmesi yoluyla ekonomik ve sosyal kaynaşmayı güçlendirmek, EIB'nin değişmez öncelikleri arasında yer almaktadır. Banka, işletmelerin rekabet gücünün geliştirilmesine, küçük işletmeler için destek sağlanmasına, ulaştırma, iletişim ve enerji aktarımı alanlarında trans-avrupa ağları kurulmasına, çevrenin korunmasına, yaşam kalitesinin iyileştirilmesine, enerjiye bağımlılığın azaltılmasına ve doğal kaynakların daha rasyonel kullanımının teşvik edilmesine katkıda bulunmaktadır (Sülün, 2005; 67). Bu kapsamda EIB, JASPERS ve JEREMIE adlı iki araçla bölgesel kalkınmaya destek sağlamaktadır. EIB ayrıca, Şehir Alanlarında Sürdürülebilir Yatırım için Ortak Avrupa Desteği (JESSICA) programının da uygulayıcıları arasında yer almaktadır.

a. JASPERS

Avrupa Bölgelerindeki Projeleri Desteklemek İçin Ortak Yardım (JASPERS), EIB, Avrupa Komisyonu ve Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD) 'nın bölgesel politika alanındaki asıl ortak politika inisiyatifi olmaktadır. JASPERS ilke olarak, yeni üye ülkelere ve AB yolundaki diğer ülkelere yardımda bulunmaktadır. Burada amaç, 2007-2013 döneminde, AB Yapısal Fonları ile Uyum Fonu tarafından desteklenen ana altyapı projelerinin hazırlanması şeklinde ifade edilmektedir.

Bu kapsamda, bir tek projeye destek verilebileceği gibi, birden çok proje veya ülkeyi kapsayan yatay çalışmalara da destek verilebilmektedir. Ancak buradaki "destek" kelimesi finansal açıdan değerlendirilmemektedir. JASPERS kapsamında yer alacak, uzman kişilerden kurulu takımların, özellikle uyum döneminde olan

ülkelere projeler konusunda teknik destek sağlayacağı değerlendirilmektedir. Projelerin uygulanmasından ulusal ve bölgesel otoriteler sorumlu olurken, aynı otoriteler, JASPERS'in müşterisi konumunda bulunmaktadır (Avrupa Yatırım Bankası Resmi Web Sitesi; 2006e; <http://www.eib.org/site/index.asp?designation=jaspers>).

b. JEREMIE

Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler İçin Ortak Avrupa Kaynakları (JEREMIE), Avrupa Komisyonu, EIB ve Avrupa Yatırım Fonu (EIF) tarafından oluşturulmuş ortak bir inisiyatif olmaktadır. JEREMIE, üç ana araçtan oluşmaktadır. Bunlar; teknik ve tavsiye edici yardım, risk sermayesi ve mikro krediler ile KOBİ kredilerini kapsayan teminatlar şeklinde sıralanmaktadır. 1.Ocak.2007'de operasyonel hale gelen JEREMIE'nin uygulanmasında ilk aşama, üye ülkeler ve Avrupa Komisyonununca 2013'e dek sürecek olan operasyonel programın hazırlanması olmaktadır. İkinci aşamada ise EIB'nin, Avrupa Komisyonu'nun, üye ülkelerdeki bölgesel farklılıklar hakkında rapor hazırlamasına katkıda bulunmak amacıyla bir JEREMIE görev gücü oluşturacağı görülmektedir. Bu şekilde oluşturulacak her operasyonel programın, bir sonraki süreçte, yerel otoritelerin organize edilmesi ve fon sahiplerinin sürece dahil edilmesiyle daha da ayrıntılandırılacağı değerlendirilmektedir.

Fonlar'ın yerel düzeyde uygulanmasında potansiyel finansal araçlar ise bölgesel risk sermayesi fonları, bankalar, mikro kredi sağlayıcılar ve teknoloji transfer organizasyonları gibi kurumlar olmaktadır (Avrupa Yatırım Fonu Resmi Web Sitesi, 2006; <http://www.eif.org/jeremie/>).

6. Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA)

AB'de, bölgesel politika konusunda, 2000-2006 dönemi için üç değişik katılım öncesi araç kullanıldığı bilinmektedir. Bunlar PHARE (Polonya ve Macaristan Ekonomilerinin Yeniden Yapılandırılması İçin Yardım), ISPA (Katılım Öncesi Yapısal Politikalar Aracı) ve SAPARD (Tarım ve Kırsal Kalkınma Özel Katılım Programı) olmaktadır. 2007-2013 dönemi içinse Komisyon'un, tek bir katılım öncesi araç oluşturmayı kararlaştırdığı saptanmaktadır.

17.Temmuz.2006 tarih ve (EC) 1085/2006 sayılı Konsey tüzüğü ile kabul edilen IPA'nın, 2000-2006 döneminde geçerli olan PHARE, ISPA ve SAPARD ile Türkiye için katılım öncesi araç ve Balkan ülkeleri için uygulanan CARDS (Balkanlar'da Yeniden Yapılanma, Kalkınma ve İstikrar için Topluluk Aracı) programının yerini aldığı görülmektedir. Böylelikle IPA, Birliğe aday olan ve potansiyel aday konumunda bulunan tüm ülkeler için geçerlilik kazanmaktadır (Avrupa Komisyonu Resmi Web Sitesi, 2006l; http://ec.europa.eu/enlargement/financial_assistance/index_en.htm).

Gelecek dönemde IPA'nın, demokratik kurumların ve hukukun üstünlüğünün güçlenmesi; kamu kesiminde reforma gidilmesi; ekonomik reformların tamamlanması; insan haklarının güçlendirilmesi; sivil toplumun ve bölgesel işbirliği gelişiminin desteklenmesi; sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunulması ile yoksulluğun azaltılması gibi konularda sözkonusu ülkelere destek vereceği değerlendirilmektedir (Avrupa Komisyonu Resmi Web Sitesi, 2006m; http://ec.europa.eu/enlargement/financial_assistance/ipa/index_en.htm).

7. Kırsal Kalkınma İçin Avrupa Fonu (EAFRD)

Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (EAGGF)

EAGGF'nin ilk olarak, Birlik içindeki tarımsal faaliyetlere yönelik bir finansman aracı olarak geliştirildiği görülmektedir (Karaveş, 1991; 37). 25/1962 sayılı tüzük ile yürürlüğe giren Fon'un, son döneme kadar OTP'nın finansal aracı olduğu, tarım piyasasının desteklenmesi ve kırsal sektörün kalkınmasına yardımcı olmak üzere kullanıldığı bilinmektedir (Atay, 2004; 5). 2000-2006 döneminde fonun kullanım alanlarının, tarımsal yatırımlar, mesleki eğitim, genç çiftçilere yardım, tarımsal ürünlerin pazarlanması, orman alanlarının geliştirilmesi ve bu alanlardan optimal fayda sağlanması gibi konular üzerinde yoğunlaştığı tespit edilmektedir (Avrupa Komisyonu Resmi Web Sitesi, 2006i; http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/prord/prords/prdsc_en.htm).

OTP'nın finansmanı konusunu ele alan 17.Mayıs.1999 tarih ve (EC) 1258/1999 sayılı tüzüğün, 21.Haziran.2005 tarih ve (EC) 1290/2005 sayılı Konsey tüzüğü ile yürürlükten kaldırıldığı saptanmaktadır. Bu kapsamda, (EC)1258/1999 sayılı tüzüğün, üye ülkelerce kullanılan harcamalar için 15.Ekim.2006 ve

Komisyonca kullanılan harcamalar içinse 31.12.2006 tarihine kadar uygulanabilirliğini sürdürdüğü görülmektedir (AB Resmi Web Sitesi, 2005b; <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l60024.htm>). 2007-2013 döneminde OTP'nin finansmanında, EAGGF yerini, Kırsal Kalkınma için Avrupa Fonu (EAFRD) 'na bırakmaktadır. 2007-2013 yılları arasında uygulanacak yeni bölgesel kalkınma hedefleri dahilinde, EAGGF'nin finansman desteğinden faydalanılmayacağı tespit edilmektedir.

8. Avrupa Balıkçılık Fonu (EFF)

Balıkçılığın Yönlendirilmesi Mali Aracı (FIFG)

FIFG'nin, AB'nin tüm kıyı bölgelerinde yer alan işletmelerin rekabet edebilirliklerini güçlendirmek; bu sektörde uygun işletmeleri geliştirmek; aynı zamanda balıkçılık kapasitesi ile kullanılabilir kaynaklar arasındaki dengeyi sürdürmek ve pazar arzı ile ürünlerin katma değerini artırma yönünde faaliyet gösteren projeleri desteklemek amacıyla 1993 yılındaki Yapısal Fon reformunu takiben oluşturulduğu görülmektedir (Atay, 2004; 31 ve Şen, 2004; 24).

FIFG'nin, 1.Ocak.2007 tarihinden itibaren yerini Avrupa Balıkçılık Fonu (EFF) olarak adlandırılan yeni bir araca bıraktığı ve EFF ile ilgili tüzüğün 19.Haziran.2006 tarihinde Konseyce kabul edildiği bilinmektedir. Bu yeni aracın amaçları; Ortak Balıkçılık Politikası'nın ana hedeflerini desteklemek, rekabetçiliği güçlendirmek, avlama ve üretim yöntemlerinde çevreyle uyumu güçlendirmek, sektörde çalışan insanlar için yeterli destek sağlamak ve balıkçılık alanında sürdürülebilir kalkınmayı canlandırmak şeklinde sıralanmaktadır (Avrupa Komisyonu Resmi Web Sitesi, 2006j; http://ec.europa.eu/fisheries/cfp/structural_measures/arrangements_2007_2013_en.htm). Bu aracın da EAGGF gibi 2007-2013 yılları arasında uygulanacak yeni bölgesel kalkınma hedefleri dahilindeki projelere destekte bulunmayacağı tespit edilmektedir.

IV. AB'de Bölgesel Kalkınma Politikası Aracı Olarak Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA)

Bölgesel kalkınma, İkinci Dünya Savaşı sonrasında bugüne, üzerinde önemle durulan konuların başında gelmektedir. Savaşın yıkıcı etkileri ve hızlı teknolojik gelişmeler sonucunda, gelişmiş batı ülkelerindeki bölgelerarası

farklılıkların daha da belirginleştii tespit edilmektedir. Sözkonusu bölgesel farklılıkların, özellikle Avrupa ülkelerinde, bölgesel kalkınmaya yönelik politikaların ve mekanizmaların oluşturulmasına yol açtığı saptanmaktadır. Bu ülkelerde, günümüze kadar kamu otoriteleri tarafından çeşitli politikaların uygulandığı görölmektedir. Günümüzde ise AB'nin oluşması ile ülkeler içinde "belirgin bölgeler" en önemli birimler olarak ortaya çıkmaktadır. Genel politikanın, bölgelerin ekonomik gelişimleri açısından gittikçe özerkleşmesi ve bölgelerin yabancı yatırımcıları yerele çekmek amacıyla sağlıklı bir bölgelerarası kalkınma yarışına katılmaları doğrultusunda olduğu değerlendirilmektedir. Bu anlayış içerisinde, bütün bölgelerin kendi kalkınma örgütlerini kurdukları görölmektedir. Bu örgütlenmelerin başında da "Bölgesel Kalkınma Ajansları" gelmektedir (İldırar, 2003; 138-139). Bu Ajanslar, AB ülkelerinin yanı sıra Dünya'nın bir çok ülkesinde yer almakta ve ilk örneklerine de Avrupa Kıtası dışında rastlanmaktadır. Bugünkü anlamıyla kurulan ilk Bölgesel Kalkınma Ajansı, ABD'deki Tennessee Vadisi Kurumu (TVA) olmaktadır. 1930'da Federal Hükümet tarafından Tennessee Nehri'nin boşaltma havzasında yaşayanlara ucuz elektrik enerjisi sağlamak amacıyla oluşturulan TVA'nın, bölgenin ekonomik ve sosyal gelişimine çok önemli katkılarda bulunduğu tespit edilmektedir (Altay vd., 2004; 21).

A. BKA'larının Tanımı, İdari Yapısı

BKA'ları, merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda, sınırları çizilmiş bir bölgenin sosyo-ekonomik koşullarını geliştirip canlandırmak amacıyla kurulmuş ve faaliyetlerini tamamen veya kısmen kamunun finanse ettiği kurumlar olarak tanımlanmaktadır (Kumral, 1993; 50). Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliğı (EURADA) 'ne göre ise BKA'ları, bir bölgenin kolektif veya genel çıkarını gözetmekle yükümlü organizasyonlar şeklinde ortaya konmaktadır (Güner, 2005; 218). BKA'ları, merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda ve bölgesel bazda faaliyet göstermelerine rağmen, büyük bir kısmı merkezi hükümetler tarafından kurulmaktadır. Bu anlamda Avrupa'daki Kalkınma Ajansları, yasal yapıları itibariyle ülkeden ülkeye farklılık arz etmektedir. Bu farklılık tablo 22'den izlenebilmektedir.

Tablo 22: Avrupa'daki BKA'larının Yasal Yapıları

Yasal Yapı	Ülkeler
Belediyeler arası Ajans	Belçika
Kar amacı gütmeyen kuruluş	Bulgaristan,Fransa,Macaristan,Ukrayna
Kamu yasası kuruluşları	Belçika,Almanya
Kar amacı olmayan vakıflar	Danimarka
Kamu özel yasa kurumları	İspanya
Vakıflar	Romanya
Belediye girişimi	Yunanistan
Kar amaçsız şirketler	Litvanya
Yerel yönetimlerin garantisiyle sınırlı şirket	İngiltere
Limited şirket	Almanya
Kamu limited şirketi	İrlanda, Hollanda, Yunanistan, İtalya
Kamu-özel anonim şirketi	Portekiz
Sınırlı şirket	İsveç
Anonim şirket	Çek Cumhuriyeti,Estonya, Polonya,Slovakya
Karma ekonomi şirketi	Fransa

KAYNAK: Kayasü vd., 2003; 12

BJA'larının yönetiminde, Ajanslar'ın politikalarını oluşturmak ve yürütmekle görevli bir yönetim kurulu bulunmaktadır. Yönetim kurulları, bazı ülkelerde merkezi idare, bazı ülkelerde ise yerel idare tarafından seçilmektedir. Bu kurullar, genellikle hükümet tarafından atanan ve Ajans'ın kurulmasına katkıda bulunan yerel kuruluşların temsilcilerinden oluşmaktadır (Demirci, 2003; 1). Yönetim kurulunun görevleri; stratejik planları ve bütçeyi onaylamak, bunun yanı sıra Ajans çalışmalarının etkinliğini değerlendirmek ve Ajans'ın genel müdürünü seçmek şeklinde sıralanmaktadır. Genel müdürün en önemli işlevi ise teknik ekibi yetiştirme biçiminde ifade edilmektedir (Kayasü vd., 2003; 13). Ajanslar, harcamaları bakımından kamu idarelerine karşı sorumlu olmakla birlikte, politikalarının oluşturulması ve uygulanması bakımından, kuruluş kanun ve mevzuatları çerçevesinde serbest bırakılmaktadır (Demirci, 2003; 1).

B. BKA'larının Hedefleri ve Fonksiyonları

BJA'larının en belirgin hedefi, belirli bir bölgenin ekonomik kalkınması olmaktadır. BKA'larının hedefleri, uzun dönemli bölgesel ekonomik kalkınma için uygun koşulların yaratılması gibi açılardan ekonomik, bölgenin çekiciliğini arttırmak

açısından çevresel, bölgenin sosyo-kültürel değerlerinin geliştirilmesini sağlama gibi açılardan sosyal olarak sınıflandırılabilir. Böylece katalizör etkisi yapan bir kurum olarak Ajans, zenginliğin yaratılmasına odaklanmaktadır. Hughes'a göre, örnek bir Ajans'ın hedeflerinin, geniş kapsamlı olması ve bölgesel rekabet, kalkınma, yerel KOBİ gelişimi, yabancı yatırım gibi olguları içermesi gerekmektedir (Kayasü vd., 2003; 9). Belirtilen bu hedefler dışında, BKA'larının diğer hedefleri ise şu şekilde sıralanmaktadır:

- İstihdamı arttırmak,
- Bölgenin rekabet gücünü arttırmak,
- İstihdam edilen işgücünün verimliliğini arttırmak,
- Sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunmak,
- Bölgeye yapılan yatırımları arttırmak.

BKA'larının belirtilen amaçları doğrultusunda üstlendikleri spesifik fonksiyonlar ise şöyle sıralanmaktadır:

- Belirtilen amaçlara ulaşabilmek için bölgesel stratejiler hazırlamak,
- Bölgesel kalkınma için ayrılan özel fonları yönetmek,
- Bölgesel arazi kullanma planlarını hazırlamak ve düzenli olarak güncelleştirmek,
- Bölgesel bazdaki belirtilen amaçlar doğrultusunda çalışan diğer resmi ve özel kurumlarla işbirliği yapmak,
- Bölgedeki mesleki eğitime katkıda bulunmak, personel altyapının geliştirilmesini sağlamak,
- Bölgeye yatırımcıları çekebilmek amacıyla bölgenin tanıtım ve reklamını yapmak,
- Endüstri dışı alanların yetkili kuruluşlarıyla koordinasyonu sağlamak (İldırar, 2003; 141).

C. BKA'larının Faaliyetleri

BKA'larının faaliyetleri altı ana gruba ayrılmaktadır. Bunlar; içsel kalkınma, yabancı yatırım çekme, girişimlere verilen hizmetler, yerel ve bölgesel yetkililere

verilen hizmetler ile eğitim hizmetleri olmaktadır (Kayasü vd., 2003; 16). Bu grupta yer alan Ajans faaliyetleri tablo 23'den izlenebilmektedir.

Tablo 23: BKA Faaliyetleri

Faaliyet Alanları	Hizmetler	
İçsel kalkınma	Planlama, kaynak değerlendirme, altyapı yönetimi Altyapı ile ilgili hizmetler, içsel kaynakların geliştirilmesi	
Yabancı yatırım çekme	Yüzyüze mülakatlar Belirli görevler Yurtdışı ofisleri Pazarlama Atelyeler ve seminerler Finansal aracılık Finansal güvence Teknik yardım Arsa sağlama	Büyükelçilikler Sergiler Aracı kurumlar Ortaklıklar Çevre ve yaşam kalitesi İnsan kaynakları Araştırma kurumlarının varlığı Finansal avantajların varlığı Altyapı
Girişimlere verilen servisler	Danışmanlık Yeni girişimcilere destek hizmetleri Mevcut girişimcilere destek hizmetleri Teknolojik gelişme için Teknoloji aktarımında, ihracatta Şirket birleşmelerinde Fuarlar ve seminerler Girişimlerin yeniden yapılanmasında İşbirliği oluşturma merkezleri Yurtdışı temsilcilikler	Finansman desteği Sübvansiyonlar Kredi imkanları Risk sermayesi, kuruluş sermayesi Kredi garanti fonları Vergi indirimleri İhracat için sübvansiyonlar
Yerel ve bölgesel otoritelere verilen hizmetler	Yerel ve bölgesel otoriteler adına yönetim Girişimlere finansal destekler, danışmanlık Bölgeye yabancı yatırımcı çekme çalışmaları Sanayi bölgesi ve yer seçimi çalışmaları	
Eğitim alanındaki çalışmalar	Girişimcilere, iş alanında yöneticilere Kırılgan grupların (özürlüler, kadınlar gibi) işe alınmasında	

KAYNAK: Kayasü ve Yaşar, 2003; 353

İçsel kalkınmayı içeren birinci grupta, birçok Ajans'ta olduğu gibi, bölgenin içsel potansiyelini, ulusal ve uluslararası ölçekte ortaya çıkaran faaliyetler yer almaktadır. Ajanslar'ın büyük çoğunluğu tarafından önemsenen yabancı yatırım çekimi ile ilgili faaliyetler ise ikinci grupta değerlendirilmektedir. Ajanslar, bölgelerine sermaye çekmek için değişik araçlar kullanmaktadır. Bu araçlar ya doğrudan yurt dışında bir ofis kurmak veya dolaylı olarak ihtisaslaşmış ulusal kurumlarla işbirliği, bilgilendirme kampanyaları, ihtisaslaşmış ticaret fuarlarına ve sergilerine katılım gibi faaliyetleri kapsamaktadır (Kayasü ve Yaşar, 2003; 352). Faaliyet gruplarından üçüncüsü, diğer gruplara nazaran son zamanlarda Avrupa ülkelerinde en önemli ihtisaslaşmış faaliyetleri içeren grup olmaktadır. Ajanslar, hedef ve strateji olarak yörenin zenginliğini artırıcı girişimlere destek vermektedir. Bu destekler finansman danışmanlığı veya hizmetleri ile finansman dışı hizmetler olarak iki ana sınıfta

toplanabilmektedir. Finans dışı hizmetler de üç alt sınıfa ayrılmaktadır. Bunlar; varolan girişimlere verilen hizmetler, potansiyel girişimcilere ve KOBİ'lere kuruluş aşamasında verilen hizmetler ile KOBİ'lerin uluslararasılaştırılmasına verilen hizmetler şeklinde sıralanmaktadır. Ajanslar'ın diğer bir grup faaliyeti yerel ve bölgesel yönetimlere verdikleri hizmetlerle ilgili olmaktadır. Bu hizmetler, danışmanlık ile yönetimlerin belirli finansal işlemlerini, sözkonusu yönetimler adına yürütmek biçiminde betimlenmektedir. Eğitim alanında ise girişimcilere, yöneticilere ve işgücüne verilen eğitimin dışında, bazı Ajanslar'ın bölge için gerekli kalifiye işgücünün hesabı gibi görevleri de yürüttüğü saptanmaktadır. Ayrıca Avrupa'daki Ajanslar, AB'nin programlarına, Avrupa'daki ve Dünya'daki ağlara katılmakta, AB adına projeler ve danışmanlık hizmetleri yürütmektedir (Kayasü vd., 2003; 17-19).

D. BKA'larının Finansmanı

Ajanslar'a devlet başlangıçta nakdi ve emlak şeklinde aynı sermaye tahsis etmekte, ayrıca Ajanslar, sanayileşmeyi destekleyen çeşitli devlet fonlarını, bu fonların kullanımına göre proje sunarak kullanabilmektedir. Öte yandan AB ve Dünya Bankası da Ajanslar'a fon sağlamaktadır (Demirci, 2003; 2). Tüm bunların yanında Ajanslar, borsa yatırımlarından sağlanan kazançlar, elde edilen kira gelirleri gibi kendi yarattıkları kaynaklar ile sunulan hizmetlerden elde edilen gelirlerle de bütçe kaynaklarını çeşitlendirmektedir. Hatta bazı ülkelerde, bölgeden elde edilen vergi gelirlerinden alınan paylar da Ajans bütçelerinin oluşumuna katkı sağlamaktadır. Bu açıklamalar ışığında BKA'larının finansman kaynakları dört ana grupta toplanabilmektedir:

- Politik desteklerden sağlanan doğrudan fonlar,
- Politik desteklerden sağlanan dolaylı destekler: çalışma yerleri, iletişim olanakları, personel,
- Hizmetlerden ve dışarıdan sağlanan gelirler;
 - KOBİ'lerin sermayelerine katılma,
 - KOBİ'lere sağlanan danışmanlık ve benzeri destek hizmetleri karşılığında alınan ücretler,
 - Gayrimenkul yatırımı ve yönetimi,
 - Yerel ve bölgesel yönetime verilen danışmanlık hizmetleri,
 - Eğitim gelirleri,

- Seminer organizasyonları,
 - Fon desteği alınarak yapılan faaliyetler ve hükümet programları yönetimi gelirleri,
 - Girişim sermayesi fon yönetimi ücretleri,
 - Yabancı yatırımcılara ve şirketlere verilen hizmetler,
 - Yeni sanayi alanları ve sanayi parkları yönetimi,
- Uluslararası fonlar ve projeler (AB programları gibi) (Kayasü vd., 2003; 13).

E. BKA'larının Başarı Şartları

Başarılı olmuş çok sayıda Ajans'ın ortak niteliklerinden hareketle, Avrupa Komisyonu tarafından yayınlanan bir çalışmaya göre, herhangi bir Ajans'ın başarılı olması için bazı koşullar gerekmektedir. Bu koşullar şu şekilde sıralanmaktadır:

- İnisiyatifler için yerel desteğin bulunması,
- Uygulanabilir projelerde sorumluluk almayı teşvik eden bir sistemin geliştirilmesi,
- Her türlü eğitim ve AR&GE'ye destek sağlanması.

Tüm bunların yanında bir Ajans'ın kuruluş aşamasında aşağıdaki kriterlerin de dikkate alınması gerekmektedir:

- Ajans'ın kurulacağı bölgede yeterli ve önemli düzeyde nüfusun bulunması,
- Firmaların ve/veya girişimcilerin potansiyeli,
- Kalifiye işgücünün yada potansiyelinin bulunması,
- Bölgesel kalkınma stratejisi üzerinde bir konsensüsün sağlanmış olması (İldırar, 2003; 156-158).

F. BKA'larının AB ile İlişkileri

AB, gerek üye ülkeler gerekse aday ülkeler için önemli bir finansman kaynağı olmaktadır. Bu anlamda, bir Kalkınma Ajansı'nın AB ile ilişkileri iki kanaldan gerçekleşmektedir:

- ✓ Yapısal Fonlar'ın aktarımı: Ajanslar, stratejilerinin ve önceliklerinin tanımladığı operasyonel programlar yürütmektedir. Ancak 1988'den bu yana Ajanslar sözkonusu operasyonel programların uygulanmasından çok AB inisiyatiflerine katılmaktadır.
- ✓ Birliğin politikalarıyla uyumlu projeler yönetmek: Avrupa Komisyonu tarafından yaratıcı projeler uygulamak için seçilen Ajanslar'ın sayısı giderek artmaktadır. Projeler, KOBİ desteği, araştırma ve teknoloji geliştirme, eğitim, staj, üye olmayan ülkelerle işbirliği ve yardımlaşma konularını kapsamaktadır (Kayasü vd., 2003; 21).

G. Seçilmiş AB Ülkelerinde Kalkınma Ajansları

Bu bölümde, yukarıda ele alınan Ajanslar'ın AB ülkelerindeki uygulamaları incelenmekte ve konu ayrıntılandırılmaya çalışılmaktadır. Sözkonusu ülkeler, AB'de bölgesel dengesizliklerin ele alındığı bölümde yer alan; Almanya, Fransa, Birleşik Krallık, İrlanda, İspanya, İtalya, Macaristan, Polonya ve Slovakya olmaktadır.

1. Almanya

Federal bir ülke olan Almanya'da çok sayıda Kalkınma Ajansı bulunmaktadır. Bu Ajanslar'ın temel amacı, bölgelerine dışarıdan yatırımcı çekebilmek şeklinde özetlenmektedir. Dış yatırımcılara bölgelerini pazarlayabilmek amacıyla; politika ve sanayide istikrar, çok gelişmiş bankacılık sistemi, kalifiye işgücü, düşük enflasyon oranı, yüksek verimlilik ve düşük risk gibi avantajlara sahip olduklarını öne sürmektedirler (Kumral, 1993; 57).

Almanya'daki Ajanslar'ın en önde gelen örneklerinden bir tanesi, Baden-Württemberg'de 1984'te kurulmuş bulunan, Baden-Württemberg Uluslararası Ekonomik ve Bilimsel İşbirliği Ajansı (Bw-i) olmaktadır (Birben, 1997; 36). Baden-Württemberg eyaleti; Daimler-Chrysler, Bosch, Festo, IBM vb. pek çok uluslararası şirketin yatırımlarının bulunduğu, Dünya'nın en gelişmiş bölgelerinden bir tanesi olarak değerlendirilmektedir. Bw-i'nin gerek bölge firmalarının yurtdışına açılmalarına destek olmak, gerekse bölgeye yabancı yatırımcıları çekebilmek amacıyla ABD, Japonya, Singapur, Hindistan, Rusya Federasyonu ve Çin'de

ofislerinin bulunduğu görülmektedir (İldırar, 2003; 155). Bw-i'nin üstlendiği görevler şu şekilde belirtilmektedir:

- Bölgedeki yerleşik firmaların yurtdışı piyasalara açılma sürecini desteklemek,
- Bölgede kurulacak olan yeni firmalara destek vermek,
- Bölgeye gelecek olan yabancı yatırımcıların tüm ihtiyaçlarına yönelik hizmetler vermek,
- Profesyonel iş ve mesleki eğitime destek olmak (İldırar, 2003; 156).

Almanya'nın geri kalmış bölgeleri arasında, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ikiye ayrılan, ancak 1990 yılında yeniden birleşen Berlin de bulunmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonunda Batı Berlin'in Batı Almanya'nın diğer kısımlarından izole edilmesinin, şehir ekonomisi üstünde olumsuz etki yaptığı, özellikle gençlerin şehirden göç etmelerine neden olduğu değerlendirilmektedir. 1978 yılında şehir ekonomisine canlılık kazandırmak amacıyla Berlin Ekonomik Kalkınma Kuruluşu'nun tesis edildiği görülmektedir. Kuruluşun amacı, Berlin'den Almanya'nın diğer kesimlerine yapılan göçü durdurmak ve Berlin'de yeni iş olanaklarının yaratılması için faaliyette bulunmak şeklinde özetlenmektedir. Bunun için yerli-yabancı sanayi ve hizmet sektörlerini Berlin'e çekmek, çalışanlara daha iyi yaşam olanakları sunmak görevlerini yerine getiren kuruluş, konumu dolayısıyla, bölgede kurulan şirketler ile eski Doğu Almanya ve diğer Doğu Avrupa ülkeleri arasında ticari ve sinai temasların kurulmasında yardımcı olmaktadır. Bu kapsamda, Berlin Ekonomik Kalkınma Kuruluşu'nun, 1978 yılından Berlin Duvarı'nın yıkılışına kadar, Berlin'de, 700 yeni şirketin yatırım yapmasının önünü açtığı bilinmektedir (Birben, 1997; 36).

Diğer bir Kalkınma Ajansı, Almanya'nın orta bölgesinde on şehir belediyesini kapsayan WFG adlı Ajans olmaktadır. Görevi, iş ortamını güçlendirmek; belediyelerle sıkı işbirliği içinde olan şirketlerin oluşumuna ve bölgeye gelmesine destek sağlamak olan Ajans, bölgedeki ekonomik faaliyetleri ve istihdamı arttırmak adına faaliyetlerini yürütmektedir (WFG Web Sitesi, 2006; <http://www.wfg-rhein-erft.de/cms/startordner/englisch/1695.html>).

Yukarıda açıklananların dışında, Almanya'nın geri kalmış bölgelerinde kurulu bir çok Ajans bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi olan Brandenburg Kalkınma Ajansı, (ZAB) hem yurt içi hem de yurt dışı yatırımcılara medya, uzay ve havacılık,

otomotiv, kimya, optik gibi bir çok sektörde destek sağlamaktadır (ZAB Web Sitesi, 2007a; <http://www.zab-brandenburg.de/en/18.aspx>). ZAB, bölgede yatırım yapmak isteyen yerli yatırımcılara, sektör hakkında spesifik bilgi sağlayarak; yatırımcılar için bireysel paketler geliştirerek veya yatırımların finansal desteğini organize ederek yardımcı olmaktadır. Bölgede, yenilikçi ve teknoloji eksenli üretim yapmak isteyen yatırımcılara ise Ajans'ın imkanlarından daha fazla yararlanma imkanı sunulmaktadır. Bu imkanlar şu şekilde sıralanmaktadır;

- İş planlarını değerlendirmek ve geliştirmek,
- Projeleri desteklemek ve sürdürmek,
- Start-up fonlarını uygulamaya koymak,
- Araştırma ve bilim alanlarında destek sağlamak (ZAB Web Sitesi, 2007b; <http://www.zab-brandenburg.de/en/35.aspx>).

Almanya'nın GSYİH rakamlarına göre geri kalmış bölgelerinden biri olarak değerlendirilen Thuringia'da, eyalet yönetimine bağlı Thüringen Eyalet Kalkınma Kurumu (LEG Thüringen) bulunmaktadır. Eyalette otomotiv, biyoteknoloji, plastik, lojistik, mekanik mühendislik, medya, medikal-optik teknolojileri ile güneş enerjisi alanlarında faaliyet gösteren bir çok firma yer almaktadır (LEG Thüringen, 2007a; <http://www.leg-thueringen.de/index.php?id=265&L=1>). Eyalet ayrıca, Erfurt-Suedost adı verilen yüksek teknoloji sitesinde mikroelektronik, mikrosistem mühendisliği ve güneş enerjisi alanlarında faaliyet gösteren firmalara ev sahipliği yapmaktadır (Erfurt-Suedost Web Sitesi, 2007; <http://www.erfurt-suedost.de/?id=1483&L=1>). Bir iş geliştirme kurumu olarak LEG, bölgenin pazarlamasından ve bölgede yatırım yapmak isteyen tüm yatırımcılara hizmet sunmaktan sorumlu bulunmaktadır. 2004 yılından bu yana Kurum, yatırımcılara üretim için en uygun yer seçimi, finans ve bireysel danışmanlık gibi bir çok alanda ücretsiz olarak destek vermekte ve bu faaliyetlerinde yerel otoritelerle birlikte hareket etmektedir (LEG Thüringen, 2007b; <http://www.leg-thueringen.de/index.php?id=260&L=1>).

Almanya'da bölgesel kalkınma alanında faaliyet gösteren kurumlardan bir diğeri, Saxony Ekonomik Kalkınma Kurumu olmaktadır. Kurum, eyaletteki şirketlerle eyalet dışındaki işbirliği partnerleri, potansiyel yatırımcılarla bölge halkı, işbirliği fikirleriyle ekonomik başarılar ve araştırmayla pratik arasında köprüler inşa

etmektedir (Saxony Ekonomik Kalkınma Kurumu Web Sitesi, 2007; <http://www.sachsen.de/en/wu/wirtschaftsfoerderung/>).

Almanya'nın geri kalmış bölgelerinden Saxony-Anhalt'da da Saxony eyaletine benzer bir kurum bulunmaktadır. Saxony-Anhalt Yatırım ve Pazarlama Kurumu (WiSA) adı verilen organizasyon, 1996 yılından bu yana faaliyet göstermektedir. Kurum, yatırımcı desteği, iş geliştirme ve ortak danışmanlık hizmetleri sunmaktadır. Bu hizmetler dışında kurum; çeşitli dillerde bireysel sunum kayıtları ve konum dosyaları hazırlamakta, yatırım için önerilen yerlere yatırımcılar ile birlikte ziyarette bulunmakta, sözleşme müzakerelerinde yatırımcılara destek sağlamakta, kamu fon programlarına uyum konusunda tavsiyelerde bulunmakta ve kamu otoriteleriyle yatırımcılar arasında bağ kurmaktadır (WiSA Web Sitesi, 2007; <http://www.img-sachsen-anhalt.de/index.php?id=119001000137>).

2. Birleşik Krallık (BK)

BK, etnik farklılıklar gösteren 4 bölgeden oluşmaktadır. BK'da, Bu bölgeler temel alınarak 1990'lı yıllara kadar çeşitli Kalkınma Ajansları'nın kurulduğu görülmektedir (Kumral, 1993; 61). Söz konusu dönemde kurulan belli başlı Kalkınma Ajansları incelendiğinde, en büyüklerinin İskoçya Kalkınma Ajansı (SDA-SE), Galler Kalkınma Ajansı (WDA) ve Kuzey İrlanda Endüstriyel Kalkınma Kurumu (IDB) olduğu görülmektedir (İldırar, 2003; 144).

Öte yandan 1998 yılında çıkan Bölgesel Kalkınma Ajansları Kanunu ile birlikte; İngiltere'de 1.Nisan.1999 tarihinde 8 adet, 3.Temmuz.2000 tarihinde de 1 adet olmak üzere toplam 9 adet Bölgesel Kalkınma Ajansı'nın kurulduğu tespit edilmektedir. Bunlar; Kuzeydoğu Bölgesi'ndeki One North East (NEA), Kuzeybatı Bölgesi'ndeki Kuzeybatı Kalkınma Ajansı (NWDA), Yorkshire ve Humber Bölgesi'ndeki Yorkshire ve Humber Kurumu (YHA), Batı Midlands Bölgesi'ndeki Batı Midlands Bölgesel Kurumu (WMRA), Doğu Midlands Bölgesi'ndeki Doğu Midlands Kalkınma Ajansı (EMDA), Doğu Bölgesi'ndeki Doğu İngiltere Kalkınma Ajansı (EEDA), Güneydoğu Bölgesi'ndeki Güneydoğu İngiltere Kalkınma Ajansı (SEEDA), Güneybatı Bölgesi'ndeki Güneybatı İngiltere Kalkınma Ajansı (SWRA) ve Londra'daki Londra Kalkınma Ajansı (LDA) olmaktadır. LDA dışındaki Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın kamusal yapıda olmadığı görülmektedir. Söz konusu kanun

kapsamında oluşturulan her bir Bölgesel Kalkınma Ajansı'nın beş temel amacı bulunmaktadır. Bu amaçlar şöyle sıralanmaktadır:

- Ekonomik kalkınma,
- Yatırımlarda ve iş hayatında etkinliği artırma,
- İstihdamı artırma,
- İşgücünün kalifiyesini yükseltme,
- Sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunma (İldırar, 2003; 144).

1998 yılındaki yasayla kurulan Ajanslar'a, kuruluşlarının ilk altı ayı içerisinde kendi bölgesel gelişme stratejilerini oluşturma görevinin verildiği saptanmaktadır. Bu stratejiler, bölgelerin özel ihtiyaçlarına yönelik hazırlanmakla birlikte, ulusal politikaları destekleyici niteliğe de sahip bulunmaktadır. Ajanslar bölgesel stratejilerini oluştururken, Çevre, Ulaştırma ve Bölge Komisyonu (DETR) tarafından belirlenen ve "çekirdek göstergeler" olarak bilinen göstergeleri dikkate almaktadırlar. Bu göstergelerle Ajanslar'a, kendilerinin ve bölgelerinin performanslarını değerlendirmede yardımcı olunması amaçlanmaktadır. Çekirdek göstergeler; "Bölgeye Özgü Göstergeler" ve "Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın Faaliyet Göstergeleri" olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Bölge göstergelerinin şu şekilde belirlendiği görülmektedir:

- KBGSYİH ve AB ortalamalarına kıyasla KBGSYİH,
- Ortalama hayat standardı üzerinde yaşayan nüfusun oranı,
- İmalat sanayindeki brüt katma değer (İldırar, 2003; 146-147).

BJA'nın faaliyet göstergeleri ise şöyle sıralanmaktadır:

- Yaratılan iş sayısı yada istihdam kapasitesi,
- Kullanıma kazandırılan arazi miktarı (hektar olarak),
- Yeni kurulan işletme sayısı ve piyasa kalıcılık oranları (Allen, 2002; 28).

Bölgesel Kalkınma Ajansları önceden belirlenen hedeflere ulaşmak için çeşitli programlar uygulamaktadır. İngiltere'deki Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın uyguladıkları bu programların üç temel kategoriye ayrıldığı görülmektedir. Bunlar; Yenile(n)me (Regeneration) Programları, İşletmelerin Rekabet Gücünün

Arttırılmasına Yönelik Fonlar ve Yetenek Geliştirme Fonu olmaktadır. Bu üç temel programın dışında Bölgesel Selektif Yardımlar (RSA), yatırımların bölgeye çekilmesi için sağlanan teşvikler ve Bölgesel Arz Ofisleri (RSO) gibi programların geliştirildiği görülmektedir (İldırar, 2003; 147-148).

BK'nın önemli Ajansları'ndan olan İskoçya Kalkınma Ajansı (SDA) 'nın, İskoçya'da 1975 yılında çıkarılan bir kanunla İskoç ekonomisinin yenilenmesi amacıyla kurulduğu görülmektedir. SDA, 1990 yılında çıkartılan diğer bir kanunla Mayıs 1991'den itibaren Scottish Enterprise (SE) adıyla anılmaktadır. (Birben, 1997; 39). Günümüzde SE, Glasgow'daki merkezi ve ülke çapındaki 12 ofisiyle hizmet vermektedir. SE'nin ayrıca, ABD, Kanada, Avustralya, Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Birleşik Arap Emirlikleri, Hindistan, Japonya, Singapur, Tayvan ve Çin'de İskoçya'nın denizaşırı görünümünü güçlendirmek için ofisler oluşturduğu görülmektedir. SE'nin gelecek için stratejisi, yetenekli ve başarılı bir İskoçya yaratmak biçiminde ifade edilmektedir. Bu kapsamda ortaya konan vizyon; yaratan, öğrenen, rekabetçi ve refah içinde yaşayan bir İskoçya olmaktadır. SE ağlarının rolü, bu vizyona ulaşmakta merkez olmaktan geçmektedir. Bu vizyona ulaşmada SE'nin faaliyetleri üç anahtar amaç ve sloganı kapsamaktadır. Bunlar şöyle sıralanmaktadır:

- Gelişen iş ortamı (hızlı öğrenen, çok kazanan bir İskoçya)
- Global bağlantılar (Dünya'nın tümüyle bağlı, global bir ulus)
- Öğrenme ve becerilerin geliştirilmesi (Her İskoç yarının işleri için hazır) (SE Web Sitesi, 2006a; http://www.scottish-enterprise.com/sedotcom_home/about_se/what_we_do/what-we-do-strategy.htm?siblingtoggle=1).

Bu vizyonu gerçekleştirmek içinse SE, 2006-2009 yıllarını kapsayan bir eylem planını hayata geçirmiş bulunmaktadır. Bu plan, üç yıllık dönemde öncelik verilecek sektörleri belirlemektedir. Sözkonusu sektörler; sağlık bilimleri, enerji, elektronik, finansal hizmetler, turizm ile yiyecek&içecek olmaktadır. Ayrıca Ajans, halen İskoç ekonomisinin gelişiminde rol oynayan havacılık, kimya, yapı, orman endüstrileri, gemi inşa ve tekstil sektörlerinin güçlenmesi için de destek sağlamaktadır. (SE Web Sitesi, 2006b; http://www.scottish-enterprise.com/sedotcom_home/about_se/what_we_do/operating-plan.htm?siblingtoggle=1#executive_summary).

BK'daki bir diğ er önemli Ajans olan WDA'nın, bölgesel ekonomik kalkınmayı teşvik etmek amacıyla 1976'da kurulduğı, fakat 1992'ye kadar, Galler için bir ekonomik kalkınma planını hayata ge iremediğı görülmektedir. 1992'den sonra ise WDA'nın, Galler Hükümeti'nin bölgesel kolu olan "Welsh Office" ile birlikte bölgesel kalkınma planını y r rl ğ e koyduğı tespit edilmektedir (Baş er, 2002; 71). Plana dayalı sistemli çalışma neticesinde bölge hızla gelişmektedir. WDA'nin temel amacı; bölgeye sürdürülebilir büyüme potansiyeline yetecek dış yatırımları çekmek ve sözü edilen bu yatırımların devamlılığını sağlamak için gerekli teknolojik altyapıyı sağlamak şeklinde özetlenmektedir.

Galler Bölgesi'ndeki Japon, Amerikan ve Avrupalı şirketlerin çoğunun mühendislik, elektronik yarı-iletken  ip imalatı, otomotiv alanında uzmanlaşmış oldukları bilinmektedir.  rneğ n Japon elektronik sektörü devlerinden Sony'nin bölgeye 1974'te geldiğı, bunu Hitachi, Panasonic, Aiwa, Brother gibi diğ er elektronik devlerinin izlediğı görülmektedir. Otomotiv sektöründe ise Toyota ve Ford gibi önemli çok uluslu üreticiler yüksek teknoloji gerektiren parçaların imalatını yapmakta, çeşitli ülkelerde üretilen parçaları burada bir araya getirerek, ürettikleri malların büyük bir kısmını AB ve ABD'ye ihraç etmektedirler. Yılda yıla artan yatırım imkanları ile Galler Bölgesi'nin, özellikle otomobil motoru  retiminde Avrupa'nın merkezi haline geldiğı tespit edilmektedir. Sadece bu sektörde çalışan sayısının 2003 yılı itibariyle 3000'i açtığı, bir bütün olarak değerlendirildiğindeyse Galler Bölgesi'nin; sözü edilen bu gelişme trendine bağlı olarak imalat sektöründe çalışan 200 bini aşkın ve kamu sektöründe çalışan yaklaşık 415 bin işgücü ile önemli bir iş merkezi haline geldiğı değerlendirilmektedir (Altay vd., 2004; 208).

Yukarıda belirtilen ve 1990'lı yılların başlarından itibaren hızlanan bu gelişmenin ardında, WDA'nın bölgesel kalkınma anlayışını değiştirmesi yatmaktadır. 1992'de, daha önceleri bilinçli bir bölgesel politikası olmayan WDA'nın, bağlı bulunduğı bakanlık ile arasındaki hiyerarşik yapının yumuşatılmasını sağlayan yasa değişikliğı ile daha özerk bir yapıya kavuştuğı belirlenmektedir. Bu tarihten itibaren kurumsal özerkliğini kazanan Ajans'ın, geleneksel dış yatırım çekme; gelişmiş fabrika binaları inşa etme ve  evre düzenleme etkinliklerini içeren "hard software" politikalarını terk ettiğı, bunun yerine işletme destek servisleri, teknoloji transferi, nitelikli işgücü yetiştirilmesini içeren "soft hardware" 'e büyük önem vermeye başladığı görülmektedir. Bunlardan daha da önemlisi WDA bünyesinde, "Team

Wales" adı altında, bölgedeki çok uluslu firmalar ile yerel üreticiler arasındaki uzun dönemli stratejik ortaklıkların desteklenmesini amaçlayan çeşitli örgütlerden oluşan bir ağ kurulduğu tespit edilmektedir. Günümüzde Galler Bölgesi'nin, WDA'nın katkıları ile kurulan stratejik ortaklıklarla başta otomotiv, elektronik ve sağlık sektöründe önemli teknolojik atılımların gerçekleştirildiği bir bölge haline geldiği belirlenmektedir (Altay vd., 2004; 208).

Kuzey İrlanda Endüstriyel Kalkınma Ajansı (IDB) 'nin, 1976 yılında çıkarılan özel bir kanunla kurulduğu, 1982 yılında ise yeni bir kanun ile adının "Industrial Development Board for Northern Ireland" 'a dönüştürüldüğü görülmektedir. IDB, Kuzey İrlanda Devlet Bakanlığı'na bağlı, ayrı bir yönetim kurulu tarafından yönetilen ve kaynaklarını genel bütçeden sağlayan bir kuruluş olarak tanımlanmaktadır. IDB'nin amacı, sanayi ve hizmet sektörlerinde kurulu şirketleri ve yeni yatırımları destekleyerek, Kuzey İrlanda ekonomisinin gelişmesini sağlamak şeklinde özetlenmektedir. IDB'nin yüklendiği görevleri ve yetkileri özetlemek gerekirse bunlar şöyle sıralanmaktadır:

- Kuzey İrlanda'da kurulmuş şirketleri desteklemek,
- Kurulu ve yeni şirketlere pazarlama, finansman, arazi ve bina temini konularında hizmet vermek,
- Çevrenin iyileştirilmesini desteklemek,
- İstihdamın gerektirdiği becerileri geliştirmek ve kişilerin serbest meslek sahibi olmalarına yardımcı olmak için eğitim sağlamak ve
- Dış yatırımları Kuzey İrlanda'ya çekmek (Birben, 1997; 38-39)

3. Fransa

1963'te oluşturulan Arazi Amenajmanı ve Bölgesel Gelişim Delegasyonu (DATAR), bölgesel kalkınmadan ve ülke içine yönelik yatırımlardan sorumlu bir hükümet ajansı konumunda bulunmaktadır. Bu Ajans, Sanayi Bakanlığı'na bağlı olup doğrudan başbakana karşı sorumlu olmaktadır. Başlıca rolü, Fransa'daki 8 bölgesel ofisi ve ABD, Japonya, Almanya ile İskandinavya'daki büroları aracılığıyla, ülkeye yabancı yatırımcı akışını teşvik etmek olan Ajans, bu rolünü yerine getirirken çeşitli yardımlar sunmaktadır (Birben, 1997; 34). DATAR, bir yatırımın 3 yıllık sürecinde, sözkonusu yatırımın %25'i tutarında devlet yardımı sağlamaktadır. Bu gibi yardımlardan yararlanmak arsa seçimi, yaratılacak iş miktarı, faaliyetin türü ve

yabancı yatırım profili gibi unsurlara bağlı olmaktadır. Devlet yardımının üçte biri yatırım programının başlangıcında verilmekte, geri kalan miktar ise projenin tamamlanma safhalarında ödenmektedir. Ayrıca DATAR, çok geniş bir alanda yabancı yatırımcılara ilave hizmetler sunmaktadır (Kovancılar, 2003; http://www.tugiad.org.tr/bultendosya/Birol_Kovancilar_1%5B1%5D.doc).

Fransa'daki bir diğer önemli kurumun OSEO olduğu değerlendirilmektedir. 2005 yılında oluşturulan Kurum'un, Fransa Yenilik Ajansı (ANVAR) ve KOBİ Gelişim Bankası (BDPME) 'nın birleşmesi sonucu oluştuğu görülmektedir. Fransa'nın tüm bölgeleri yetki alanına giren OSEO'nun asıl görevi bölgesel ve ulusal politikaları desteklemek; Fransız KOBİ'lerine finans, yenilik, gelişim ve iş transferi gibi konularda destek sağlamak şeklinde özetlenmektedir. OSEO bu görevlerini yerine getirirken farklı kurumlarla işbirliği içinde bulunmaktadır. Bunlar; bankalar, finans kurumları, sermaye yatırımcıları, araştırma laboratuvarları, üniversiteler, mühendislik okulları, büyük şirketler, ticaret ve sanayi odaları ile diğer hükümet kurumları olmaktadır (OSEO Web Sitesi, 2006; http://www.oseo.fr/mieux_connaitre_oseo/english_version).

Fransa'daki bölgesel dengesizliklerin azaltılmasında etkin olan bir diğer hükümet kurumunun Yeraltı Kaynakları Zengin Bölgelerin Endüstrileşmesi için Finansal Destek Kurumu (SOFIREM) olduğu görülmektedir. 1967'de kurulan SOFIREM'in ana görevleri, yeni sanayilerin geliştirilmesi ve uzun süreli istihdam yaratılması olmaktadır. SOFIREM, yatırımcılara arazi seçim danışmanlığı, iş planlaması farklı yerel finansal teşvikler ile yardım gibi konularda "tek-durak hizmeti" sunmaktadır. Kurum, iki tür finansal yardım aracına sahip bulunmaktadır. Bunlar, orta vadeli krediler ve şirketlere doğrudan yatırımlar şeklinde sıralanmaktadır. KOBİ'ler SOFIREM yardımlarından öncelikli olarak yararlanmaktadır. Uygulamada bu yardımlar bağış, kredi ve vergi muafiyetleri gibi görünümde almaktadır (Kovancılar, 2003; http://www.tugiad.org.tr/bultendosya/Birol_Kovancilar_1%5B1%5D.doc).

Fransa'da yer alan diğer bir kurumun, 1958'de kurulan ve yerel toplulukların şehir planlaması projelerinde yardım sağlayan SEDD adlı Ajans olduğu görülmektedir. Ajans'ın amaçları, kentsel yerleşme ve restorasyon çalışmalarına yardım etmek; turizm ve eğlence sektörlerinde yatırımları desteklemek; yerel

toplulukların ekonomik ve sosyal kalkınması için teçhizat ve işgücü ihtiyacını karşılamak şeklinde sıralanmaktadır (Birben, 1997; 35).

Bunlara ek olarak, Fransa'da, bölgesel mali teşvikler hakkında bilgi verme, pazar araştırması yapma, finansman ve mahalli ilişkiler kurulmasını geliştirme gibi faaliyetleri olan Uluslararası Şehir Teşvik Kurumu (APIM) adlı Ajans ile kamu sektörü faaliyetlerinden sorumlu, aynı zamanda kentsel yeniden yapılanma ve özellikle gayrimenkul sektöründe kalkınma görevini yüklenmiş SEPAC adlı Ajans bulunmaktadır (Birben, 1997; 35).

4. İrlanda

İrlanda'da hem girişim, bilim ve teknoloji faaliyetlerini teşvik etmek hem de yatırımcıları desteklemek amacıyla 1994 yılında "Girişim, Ticaret, Bilim, Teknoloji ve Yenilik için Ulusal Politika ve Tavsiye Kurulu" (FORFAS) adıyla bilinen bir kurumun kurulduğu görülmektedir. Bu kurum ile bağlantılı olarak bilim ve teknoloji alanlarında çalışan İrlanda Bilim, Teknoloji ve Yenilik Konseyi (ICSTI), rekabet gücü analizi gerçekleştiren Ulusal Rekabet Konseyi (NCC) ve akreditasyon sağlayan İrlanda Ulusal Akreditasyon Kurulu (NAB) 'nın oluşturulduğu belirlenmektedir. ICSTI ile NCC sekreteryası FORFAS tarafından sağlanmaktadır. NAB ise FORFAS'ın bir bölümü olarak faaliyet göstermektedir. FORFAS'ın yatırımları teşvik konusunda yetkilerini iki ayrı örgüte kanalize ettiği görülmektedir. Bilgilendirme, yönlendirme ve destekleme konularında yerli yatırımcıları Enterprise Ireland, doğrudan yabancı yatırımları ise IDA Ireland yönlendirmektedir. Tüm bunlara ek olarak, iki tane de bölgesel nitelikli teşvik kurumu bulunmaktadır; Shannon Development'ın, Shannon Bölgesi'ndeki kalkınma faaliyetlerini teşvik ve koordine etmek; "Üdarâs na Gaeltachta da Gaeltacht" 'nın ise Keltçe konuşulan bölgenin iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmasını teşvik etmek amacıyla kurulduğu tespit edilmektedir (Kayacıklı, 2002; 91).

Yerli yatırımcıları destekleyen Enterprise Ireland'ın, 1998 tarihli Sanayi Kalkınma Kanunu hükümlerine göre, 23.Temmuz.1998 tarihinde FORFAS'a bağlı bir kurum olarak kurulduğu bilinmektedir. Girişim, Ticaret ve İstihdam Bakanlığı bünyesinde yer alan Enterprise Ireland'ın görevi, hizmet verdiği şirketlerle işbirliği içinde çalışarak, ihracat ve istihdam düzeylerinde önemli bir artışa yol açacak ve

karlı düzeyde satış hacmi sağlayacak, sürdürülebilir bir rekabet gücü geliştirmek şeklinde özetlenmektedir (Kayacıklı, 2002; 110). Günümüzde, 13'ü İrlanda'da olmak üzere, toplam 46 ofisle hizmet vermekte olan kurumun, İrlanda şirketleri için 4 ana faaliyet alanı seçmiş olduğu görülmektedir. Sözkonusu faaliyet alanları, şirketlerin, ihracat satışlarını arttırmak; araştırma ve yenilik konularında yatırım yapmalarını teşvik etmek; verimlilik esasına dayalı rekabeti geliştirmek ve bölgesel girişimlerine yön vermek biçiminde sıralanmaktadır (Enterprise Ireland Web Sitesi, 2006; <http://www.enterprise-ireland.com/AboutUs/>).

Yabancı yatırımcılara yön veren İrlanda Sınai Kalkınma Kurumu (IDA Ireland) 'nın ise, 1993 yılında çıkartılan Sınai Kalkınma Kanunu hükümlerine göre 1994 yılında kurulduğu görülmektedir. IDA'nın, İrlanda'nın iktisadi kalkınmasına katkıda bulunmak şeklinde ifade edilen genel amacına ek olarak, yabancılara ait imalat sanayi firmaları ile uluslararası alanda faaliyet gösteren hizmet şirketlerinin İrlanda'da yatırım yapmalarını sağlamak gibi özel amaçları da bulunmaktadır. IDA Ireland, Girişim, Ticaret ve İstihdam Bakanlığı'na bağlı olmakla birlikte, Bakanlık yetkilerini FORFAS aracılığı ile kullanmaktadır. IDA Ireland yurtdışında bulunan büroları aracılığı ile İrlanda'yı yabancı yatırımcılar için çekici bir yer olarak pazarlamakta, bu konuda, İrlanda ekonomisinin istikrarı ve artan rekabet gücü, uygun vergi rejimi, mali teşvikler, beceri tabanı ve AB üyeliği özellikle vurgulanmaktadır. IDA sağladığı bir dizi mali teşvik ve diğer kolaylıklar ile, uluslararası standartlara göre oldukça başarılı sonuçlar almaktadır (Kayacıklı, 2002; 102-103). Günümüzde 1000'in üzerinde deniz aşırı şirketin, Avrupa Kıtası'nda üs olarak İrlanda'yı seçtiği görülmektedir. Bu şirketlerin faaliyet gösterdiği sektörler, e-ticaret, mühendislik, bilgi ve iletişim teknolojileri, ilaç, medikal teknolojiler, finans ve uluslararası hizmetler şeklinde sıralanmaktadır (IDA Ireland Web Sitesi, 2006; <http://www.idaireland.com/home/index.aspx>).

İrlanda'nın bölgesel kalkınma konusunda bağımsız olan kurumlarından Shannon Development'ın, uçuş teknolojilerinin gelişmesiyle stratejik önemini kaybeden Shannon Bölgesi'nin yeniden yapılanması için İrlanda Hükümeti tarafından 1959 yılında kurulduğu belirlenmektedir. O zamanki adı, Shannon Serbest Havaalanı Kalkınma Şirketi olan Kurum'un ilk amacının, "hava ulaşımının Shannon üzerinden devamını sağlamak" şeklinde tespit edildiği görülmektedir. Kurum'un, devlete ait bir Ajans olmasına karşın limited bir şirket biçiminde kurulduğu

ve çalışmalarında özgürlüğe sahip bulunduğu saptanmaktadır (Kayasü vd., 2003; 49). Günümüzde Ajans'ın sorumluluk alanları belli başlıklar altında ortaya konmaktadır. Bunlar şu şekilde sıralanmaktadır:

- Shannon Serbest Bölgesi'nin yabancı yatırım için yönetimini ve kalkınmasını sağlamak,
- Shannon Kalkınma Bilgi Ağını oluşturmak.,
- Shannon Bölgesi'nde yeni turizm pazarları ve ürünleri oluşturmak,
- Ticari turizm işlerini Shannon Kale Ziyaretleri ve Mirası Şirketi (Shannon Castle Banquets ve Heritage) aracılığı ile idare etmek,
- Dengeli fiziksel kalkınma ve ekonomik içermeyi garanti altına almak için hem kentsel hem kırsal alanlarda bölgesel kalkınmayı teşvik etmek (Kayasü vd., 2003; 50).

Shannon Development girişimlere olan desteğini ise sekiz kanaldan yürütmektedir. Bunlar şöyle sıralanmaktadır:

- Uluslararası sanayi,
- Yenilikçilik merkezi,
- Yatırım ortakları,
- Ulusal teknoloji parkı,
- Serbest bölge,
- İçsel sanayinin kalkındırılması,
- Gıda sektörünün kalkındırılması,
- Turizm sektörünün kalkındırılması (Kayasü vd., 2003; 50-52).

2001 yılında başlayan bir girişimle Shannon Development network ağı, bölgede yer alan beş yerleşimdeki işletme eğitim kurumları ve yenilik merkezlerini bir araya getirmektedir. Bunlar Limerick Milli Teknoloji Parkı, Kerry Teknoloji Parkı, Tipperary Teknoloji Parkı, Birr Teknoloji Merkezi, Ennis Enformasyon Çağı Parkı olmaktadır. Limerick Milli Teknoloji Parkı yazılım, genetik mühendisliği ve sıhhi teçhizatlar sektörlerinde faaliyet gösteren firmalara cazip yatırım imkanları sunmaktadır. Limerick kentinde, 1980 yılında kurulmuş bu merkezde, küçük sanayi işletmeleri yatırım yapmaktadır. Aynı merkezde üretim yapmaları işletmelere maliyetler açısından avantaj sağlamaktadır. Kalkınma Ajansı, bölgede belirli

merkezlerde kurulmuş iş birimleri arasında bir ağ oluşturmaktadır. Tipperary Teknoloji Parkı, telekomünikasyon hizmetleri konusunda hizmet vermektedir. Yıldan yıla genişleyen bir alanda faaliyet gösteren Shannon Development sayesinde, İrlanda'nın batı bölgesinin ülke üretiminin yarısından fazlasının gerçekleştirildiği bir yer haline geldiği ve bu başarısıyla gelişmekte olan bir çok bölgenin kalkınmasında önemli bir örnek olduğu değerlendirilmektedir (Altay vd., 2004; 28).

“Udaras Na Gaeltachta” (Kelt Kurumu) ‘nın ise İrlanda dili (Keltçe) konuşulan bölgelerin (Gaeltachta) iktisadi, toplumsal ve kültürel kalkınmasını sağlamak için kurulduğu belirlenmektedir. İrlanda halkının çoğunluğunun artık İngilizce konuşuyor olması, bu antik dili konuşanların nispi dezavantajını da beraberinde getirmiş olduğundan hem anadilin korunması hem de imalat sanayi, doğal kaynak (örneğin deniz ürünleri) işleme ve döviz kazandırıcı hizmet (yazılım geliştirme, tele-pazarlama, çağrı merkezi gibi) sektörlerinde istihdam yaratılmasının amaçlandığı görülmektedir. Dilin korunması amacının temelinde, bir toplum kalkınması programının bulunduğu ifade edilebilmektedir; bu amaçla en fazla teşvik bu bölgelerde verilmektedir (Kayacıklı, 2002; 120).

5. İspanya

İspanya 17 özerk bölge ve 2 özerk ilden meydana gelen bir ülke olmaktadır. Her bölgenin seçimle gelen bir hükümeti bulunmakta ve bu hükümet bölgenin ekonomik, sosyal ve arazi kullanım planlarının yapılmasını üstlenmektedir. Bu bölgelerin hepsinde otonom bölgenin tümünü kapsayan Kalkınma Ajansları kurulduğu gibi alt bölgelerde de Yerel Kalkınma Ajansları'nın kurulduğu görülmektedir (Kumral, 1993; 59).

İspanya'daki Ajanslar'dan bir tanesinin Murcia Bölgesi'nde kurulmuş olan Murcia Bölgesi Kalkınma Ajansı (INFO) adlı kurum olduğu saptanmaktadır. Organik olarak Sanayi ve Çevre Bakanlığı'na bağlı olan bu Ajans'ın asıl hedefi, Murcia Bölgesi'ndeki KOBİ'lerin ekonomik açıdan güçlendirilmesi; yatırımların artırılması ve bunların önündeki engellerin kaldırılması şeklinde ifade edilmektedir. Ayrıca Ajans, bölgeye yabancı yatırımcıları çekmek için çeşitli politikalar üretmektedir (INFO Web Sitesi, 2006; <http://www.ifrm-murcia.es/contenido/info/queesing.html>).

İspanya'da kurulu Kalkınma Ajansları'ndan bir diğeri ise Andalusia Yenilik ve Kalkınma Ajansı (IDEA) olmaktadır. Ajans, yerel hükümete bağlı Yenilik, Bilim ve Girişim Bakanlığı bünyesinde faaliyet göstermektedir. IDEA, bilim, girişim ve teknoloji ekseninde işbirliği ve yeniliği güçlendirmek suretiyle bölgenin ekonomik kalkınmasına katkı sağlamaktadır. Bu kapsamda IDEA, şirketlere altyapı ve ekipman, hizmet ve tavsiye gibi konularda destekte bulunmaktadır. Günümüzde IDEA, 2005-2008 dönemini kapsayan bir stratejik plan çerçevesinde hedeflerini belirlemekte ve bu hedeflere göre politikalar üretmektedir (IDEA Web Sitesi, 2006; <http://www.agenciaidea.es/ing/pg1.html>).

Son olarak, İspanya'da bulunan Kalkınma Ajansları'ndan Sanayi Gelişimi ve Yeniden Yapılanma Topluluğu (SPRI) 'nun da ele alınması gerekmektedir. Bask Bölgesi'nde kurulu Ajans'ın, aslında petrol krizine bir tepki olarak 1981'de kurulduğu bilinmektedir. Bask hükümetinin Sanayi, Ticaret ve Turizm Bakanlığı'na bağlı olan ve kamu tarafından sahipli şirket statüsündeki SPRI'nın, sanayi kalkınması ve iş imkanı yaratma görevlerini üstlendiği görülmektedir. SPRI'nın asıl amacı, Bask Hükümeti tarafından değişik zamanlarda uygulanan sanayi politikalarını geliştirmek şeklinde özetlenmektedir (Kayasü vd., 2003; 59). Günümüzde SPRI, Bilgi Toplumu, İş Geliştirme, Globalizasyon ve Teknolojik Strateji Birimleri'nden oluşmaktadır (SPRI Web Sitesi, 2006; <http://www.spri.es/aSW/web/eng/index.jsp>).

6. İtalya

Dünya'daki bazı Ajanslar, değişik örgütlenmeler ve ihtisaslaşmış merkez veya yan kuruluşlarla hizmet ve aktivitelerini gerçekleştirmektedir. İtalya'da 1974 yılında kurulmuş olan Emilia-Romagna Bölgesel Kalkınma Ajansı (ERVET) de merkezler ve bunların arasındaki ağdan oluşan bir grup olarak çalışmaktadır (Kayasü ve Yaşar, 2004; 354). 2003 yılından beri şirket sistemi üzerine kurulu ERVET'in en büyük ortağı, Emilia-Romagna Bölgesi olmaktadır. Bunun yanında ERVET, kamu ve özel sektörden hissedarlara da sahip bulunmaktadır. Günümüzde ERVET, bölgenin kalkınması için dört ana uzmanlık alanında faaliyet göstermektedir. Bunlar;

- Bir yetenek merkezi olarak,
- Sistemlerin bütünleştiricisi olarak,
- Politika tavsiye edici olarak ve
- Ağların uygulayıcısı olarak hizmet vermekten ibaret olmaktadır (ERVET Web Sitesi, 2006; <http://www.ervet.it/htmleng/chisiamo.asp>).

İtalya'da faaliyetlerine devam eden bir diğer Kalkınma Ajansı'nın ise Lazio Bölgesi'nde kurulu Lazio İş Yenilik Merkezi (Biclazio) olduğu görülmektedir. Biclazio, yerel kamu kurumlarının daha iyi ekonomik kalkınma planları yapmalarına destek olurken, bölgedeki şirketlerin kurulum ve gelişim aşamalarında onlara yardım etmektedir (Biclazio Web Sitesi, 2006a; <http://www.biclazio.it/xml/hp.asp?IDcanale=0&tema=&tema2=&tema3=&tema4=&lingua=ENG>). 1990'da kurulan Biclazio'nun bölgesel kalkınmadaki rolü, yerel ortaklıkları desteklemek; genel ve sektör bazlı kalkınma programlarını geliştirmek ve yerel gelişim ile rekabetçiliğe ihtiyaç duyan bütünleşmiş hizmet sistemlerini harekete geçirmek biçiminde ifade edilmektedir (Biclazio Web Sitesi, 2006b; <http://www.biclazio.it/xml/hp2.asp?IDcanale=114&lingua=ENG>).

İtalya'nın kuzeydoğusundaki Friuli-Venezia Giulia Bölgesi'nin kalkınmasına hizmet eden Mountain Bölgesi Ekonomik Kalkınma Ajansı (Agemont) ise, 1989 yılından beri faaliyetlerine devam etmektedir. Agemont, teknolojik yenilik merkezi ve hizmet merkezi ile bölgedeki yatırımcılara destekte bulunmakta, ayrıca finansal alanda da katkı sağlamaktadır. Agemont'un faaliyetleri şöyle sıralanmaktadır:

- Yeni ekonomik faaliyetlerin gelişimi için araştırma ve planlama yapmak,
- Yerel girişimcileri desteklemek ve yabancı yatırımcıları bölgeye çekmek,
- Teknik ve danışmanlık hizmetleri sunmak,
- Eğitim faaliyetlerini organize etmek ve uygulamak,
- Finansal mühendislik uygulamaları ve
- Ulusal ve bölgesel toplum projeleri üretmek (Agemont Web Sitesi, 2006; http://www.agemont.it/age_en/agemont.htm).

7. Macaristan

2004 yılındaki genişlemeyle AB'ne katılan Macaristan'da pek çok Kalkınma Ajansı bulunmaktadır. Bunlardan Büyük Kuzey Düzlüğü Bölgesel Kalkınma Ajansı (RDA NGP), kamusal bir organizasyon olup AB'nin NUTS 2 düzeyinde derecelendirdiği ve Jasz-Nagykun-Szolnok, Hajdu-Bihar ile Szabolcs-Szatmar-Bereg illerinden oluşan Büyük Kuzey Düzlüğü'nde faaliyet göstermektedir. Ajans'ın, Büyük Kuzey Düzlüğü Bölgesel Kalkınma Konseyi tarafından Ocak 2000'de kurulduğu görülmektedir. Amacı, hizmet ettiği bölgeyi, Avrupa Bölgeleri içinde öne çıkartmak ve daha rekabetçi hale getirmek olan Ajans'ın asıl faaliyet konuları şu şekilde sıralanmaktadır:

- Bölgesel kalkınma Konseyince ortaya konulan bölgesel kalkınma görevlerini uygulamak,
- Dahili programları uygulamak,
- Bölge içi ilişkiler ve bölgesel aktörler arasında ağlar oluşturarak, bunlara maddi destek sunmak,
- Bölgelerarası ve sınır ötesi programları desteklemek ve bunlara dair programları yönetmek,
- Yapısal Fonlar için bölgeyi hazırlamak,
- Bölgesel ve mikrobölgesel düzeyde projeler üretmek,
- Yenilikçi inisiyatifleri uygulamak ve yenilik ağları yaratmak için destekte bulunmak,
- Büyük Kuzey Düzlüğü'nde bölgesel ve mikrobölgesel işbirliğini canlandırmak (Büyük Kuzey Düzlüğü Web Sitesi, 2006; <http://www.eszakalfold.hu/digitalcity/homepage.jsp?dom=AAAAJYHC&prt=AAAAOLFC&fmn=AAAAOLGE&men=AAAAJXSS>).

Macaristan'daki bir diğer kalkınma ajansı, Kuzey Macaristan Kalkınma Ajansı (NORDA) olmaktadır. 1999'da kurulan Ajans, Bölge Global Kalkınma Planı gibi bazı dökümanların hazırlanmasına katkıda bulunmaktadır. Kuzey Macaristan Bölgesel Kalkınma Konseyi'nin sekreteryası olarak faaliyet gösteren NORDA'nın asıl fonksiyonları; planlama-programlama, dahili projelerin hazırlanması ve yönetimi ile Kuzey Macaristan'da Yapısal Fonlar tarafından finanse edilen programların uygulanmasından oluşmaktadır (NORDA Web Sitesi, 2006; <http://www.norda.hu/nor>

da/tartalom_mutat.php?tema=298&menupont=1&menunev=NO&cim=Presentation
%20of%20the%20Regional%20Development%20Agency%20of%20North%20Hung
ary).

8. Polonya

Polonya'da, bölgesel kalkınmada en yeni aktörler olarak Bölgesel Kalkınma Ajansları'nı göstermek mümkün olmaktadır. Polonya'da hali hazırda 60'ın üzerinde ajans görev yapmaktadır. Bu Ajanslar genellikle tek voyvodada çalışmalarını sürdürmektedir. İlk ajans 1991 yılında kurulurken, diğerlerinin 1993 yılında hizmet vermeye başladığı görülmektedir. Bu Ajanslar'dan, Polonya Bölgesel Kalkınma Ajansı (PARR) 'nın, 1993 yılında, bölgesel kalkınmayı desteklemek; bölgesel kalkınma hakkında bilgi vermek; bölgesel kalkınmayı hedef alan finansal kurumlar kurmak amacıyla Polonya hükümeti adına Hazine Bakanlığı tarafından tarafından kurulduğu belirlenmektedir. Ajans, bölgesel kalkınma girişimlerini desteklerken, yayınlar yoluyla kalkınmayı sağlayan girişimlere destek vermekte ve bölgesel kalkınmadaki araştırmaların yayılımını sağlamaktadır (Kayasü vd., 2003; 72-74).

Polonya'da faaliyet gösteren bir diğer ajans, Pomeranya Kalkınma Ajansı (ARP) olmaktadır. Pomeranya bölgesinde hizmet veren ARP'nin, çalışmalarına 1992 yılında başladığı bilinmektedir. Yerel otoritelerin kurduğu Ajans, bölgenin, enerji, finans, hizmet ve inşaat gibi ana sektörleri tarafından da desteklenmektedir. ARP'nin yapısında pay sahiplerinin oluşturduğu bir genel meclis ve onun altında çalışan danışma ve yönetim kurulu bulunmaktadır. Ajansın ana amaçları:

- Girişimleri desteklemek,
- Bölgeye sermaye çekmek ve bölgede yatırımı teşvik etmek,
- Bölgesel politika uygulamada yerel otoritelere yardım etmek,
- Pomeranya'yı geliştirmeyi amaçlayan girişimlere destek vermek,
- AB yapısına uyum sağlayacak şekilde bölgeyi hazırlamak,
- AB yardım fonlarını yönetmek,
- Uluslararası proje ve programlara katılmak ve
- Bölgenin gayrimenkul piyasasını geliştirmek şeklinde olduğu tespit edilmektedir.

ARP, bu doğrultuda temel faaliyetlerini dört alanda sürdürmektedir. Bunlardan ilki bölgesel ilerleme olmaktadır. Bu bağlamda yatırımcılara ve girişimcilere hizmetler vermekte, tanıtıcı ekonomik forumlar düzenlemekte, yatırım konusunda danışmanlık hizmetleri vermekte, bölgesel yayınlar sunmaktadır. İkinci alan, Avrupa entegrasyonunda AB fonları hakkında bilgi ve danışmanlık servisleri vermek; AB programları ve diğer fonlar tarafından finanse edilebilecek projeler hazırlamak; AB projeleri ve programlarını yönetmek ve yerel yönetimlere bu konuda eğitim vermektir ibaret olmaktadır. Yatırım sermayeleri de diğer bir faaliyet alanı olarak sayılmaktadır. Bu alanda KOBİ'lere iş planları hazırlamak, yeniden yapılandırma programları düzenlemek gibi danışmanlık hizmetleri vermektedir. Son faaliyet alanı ise ticari mülkle ilgilidir ve bu bağlamda işletme, arabuluculuk, yatırım ve danışmanlık hizmetleri vermektedir (Kayasü vd., 2003; 74-75).

Yukarıda değinilen Ajanslar haricinde, Polonya'nın diğer bölgelerindeki kalkınma kurumlarının faaliyetleri de dikkat çekmektedir. Bu kurumlardan Podlaska Bölgesel Kalkınma Kurumu'nun, Bialystok Voyvodası, Bialystok Ticaret ve Sanayi Odası, Bialystok Bölgesi Ticaret Birliği ve Podlasko-Mazurskie Ticaret Birliği tarafından 1994 yılında kurulduğu görülmektedir. Kurum, bölgede iş yapmak isteyen yatırımcılara ve yatırımcılar arasındaki ağların oluşması konusunda hizmet sunmaktadır. Ayrıca kurum, bölgenin gelişmesi için birçok alanda faaliyet göstermektedir. Bu faaliyetler şu şekilde sıralanmaktadır:

- Bir iş inkübatörleri ağı yaratmak,
- İş danışmanlık hizmeti sunan kurumlar arasındaki ağı desteklemek,
- Bölgesel kalkınma stratejisine uygun olarak yerel otoriteler ve merkezi hükümetin bölgesel temsilcileri arasında işbirliği oluşturmak,
- Pazar inisiyatiflerini desteklemek, ekonomiye katkıda bulunan aktif formları organize etmek,
- Küçük ve orta ölçekli işletmelerin gelişmesini desteklemek (Podlaska Bölgesel Kalkınma Kurumu Web Sitesi, 2007; <http://www.pfr.bialystok.pl/148.page>).

Polonya'da kurulu bulunan bir diğer bölgesel kalkınma kurumu, Lubelskie Bölgesi'nde bulunan Lublin Kalkınma Kurumu (LDF) olmaktadır. Bölgedeki yerel yönetimler, bazı bankalar ve ticaret odasınca 1991 yılında oluşturulan kurum,

Polonya'nın en eski bölgesel kalkınma kurumları arasında yer almaktadır (LDF Web Sitesi, 2007a; <http://www.lfr.lublin.pl/index.php?i=246&d=21>). Günümüzde LDF, çeşitli alanlarda bölgesel kalkınmaya katkı sağlayan 6 departmanla faaliyetlerine devam etmektedir. Bu departmanlar aracılığıyla LDF, yatırımcılara kredi ve borç garantileri, bölge danışma, eğitim hizmetleri gibi konularda hizmet sunmaktadır. Ayrıca LDF, İş ve Yenilik Merkezi'nde, bölgenin ekonomik kalkınmasını desteklemek için, yenilikçi projelerin seçimi ve ortaya çıkarılması ile sözkonusu projelere destek gibi uzun vadeli hizmetler sunmaktadır. Kurum bu hizmetlerinin yanı sıra;

- Yenilik ve teknoloji transferi konularında uluslararası AB program ve projelerinin uygulanması,
- Varolan küçük ve orta boy işletmelerin modernizasyon ve değişim için desteklenmesi,
- Yenilikçi iş projelerinin finansmanına rehberlik edilmesi ve
- Uzman danışman hizmetlerine erişim gibi konularda da destekte bulunmaktadır (LDF Web Sitesi, 2007b; <http://www.lfr.lublin.pl/index.php?i=262&d=10>).

Polonya'da bölgesel kalkınma konusunda faaliyet gösteren bir diğer yerel kurum, Rzeszow Bölgesel Kalkınma Ajansı (RRDA) olmaktadır. Kar amacı gütmeyen şirket statüsünde 1993 yılında çalışmalarına başlayan RRDA'nın amaçları, Podkarpackie Voyvodası'nın kalkınmasını desteklemek; bu bölgedeki yerleşiklerin yaşam kalitesini yükseltmek; doğal yaşamı ayakta tutmak ve yenilikçi bir anlayışla bölgenin ekonomisini geliştirmek şeklinde sıralanmaktadır. RRDA'nın aktiviteleri ise;

- Girişimler ve girişimlerin rekabetçiliği,
- Yerel yönetim,
- Eğitimli ve kaliteli personel,
- Yatırımlar ve bölgesel yenilikçilik ile
- Modern altyapı üzerinde yoğunlaşmak şeklinde maddeleştirilmektedir (RRDA Web Sitesi, 2006; <http://www.rarr.rzeszow.pl/en/>).

Polonya'da bölgesel kalkınma konusunda değinilmesi gereken son kurum, Konin Bölgesel Kalkınma Ajansı olmaktadır. 1991 yılında, kamu yönetimine bağlı

olmadan kurulan Ajans'ın, yerel yönetimlerin ve kurumların biraraya gelmeleriyle kurulduğu belirlenmektedir. Ajans tarafından sağlanan hizmetler şu şekilde sıralanmaktadır;

- Küçük ve orta boy işletmeleri desteklemek,
- Bölgenin gelişimi için önemli sayılan seminer ve konferansları organize etmek,
- Kamuya ait işletmeleri yeniden yapılandırmak ve özelleştirmek,
- Bölgeler, kurumlar ve firmalar arasındaki uluslararası işbirliğine katkıda bulunmak,
- Özel şirketlere start-up desteği sağlamak ve
- Bölgedeki resmi devlet politikalarına iştirak etmek (Konin RDA Web Sitesi, 2007; http://www.arrkonin.org.pl./index.php?option=com_content&task=view&id=63&Itemid=55).

9. Slovakya

Slovakya'da bölgesel kalkınmadan sorumlu bir bakanlık bulunmaktadır. 1999'da kurulan Bayındırlık ve Bölgesel Kalkınma Bakanlığı, bölgesel kalkınma ve bölgesel politika konularında merkezi otorite konumunda bulunmaktadır. Slovakya'nın AB'ne bölgesel politika alanındaki uyumu ve Yapısal Fonlar'ın koordinasyonu ile görevli bakanlık, yerel idarelerin faaliyetlerini Milli Bölgesel Kalkınma Planı (NRDP) çerçevesinde koordine etmektedir (Slovakya Cumhuriyeti Bayındırlık ve Bölgesel Kalkınma Bakanlığı Resmi Web Sitesi, 2006; http://www.build.gov.sk/index_en.php?sekcia=Sekcie/SZV/Doc/negpozeng).

Slovakya'da bölgesel kalkınma alanında çalışmalar yürüten diğer bir kurum, ilgili bakanlıkça kurulan Ulusal Bölgesel Kalkınma Ajansı (NRDA) olmaktadır. NRDA, Yapısal Fonlar'ın kullanımında merkezi uygulayıcı konumunda bulunmaktadır. Kar amaçlı olmayan organizasyon şeklinde örgütlenmiş olan Ajans'ın bölgesel gelişmedeki anahtar rolü, Milli Bölgesel Kalkınma Planı'nın uygulanmasından kaynaklanmaktadır. Slovakya'da merkezi hükümetin kontrolü altında bulunup bölgesel kalkınmaya destek sağlayan diğer oluşumlar, Ulusal İşbirliği ve İzleme Komitesi (NMC), Ulusal Fon (NF), Bölgesel Kalkınma Hükümet Konseyi (CGRD) ve Yapısal Fonlar Komitesi (PCSF) şeklinde sıralanmaktadır.

Ülkede ayrıca, NCMC bünyesinde oluşturulan Bölgesel İşbirliği ve İzleme Komiteleri (RCMC) bulunmaktadır. RCMC'ler NUTS 2 düzeyindeki 4 bölgede bulunmakta ve NRDP bünyesindeki Bölgesel Operasyonel Programları (ROP) yönlendirmektedir. (Slovakya Cumhuriyeti Bayındırlık ve Bölgesel Kalkınma Bakanlığı Resmi Web Sitesi, 2006; http://www.build.gov.sk/index_en.php?sekcia=Sekcie/SZV/Doc/negpozeng). Öte yandan bölgesel kalkınma konusunda faaliyet gösteren Kalkınma Ajansları'nın bağlı olduğu Bölgesel Kalkınma Ajansları Bütünleşik Ağı (INRDA) da Slovakya'nın bölgesel kalkınmasında önemli rol oynamaktadır. 2000 yılında Slovakya'da varolan Kalkınma Ajansları'nın birleşmesiyle kurulan ağ, bölgesel kalkınma stratejileri ve programları ile kalkınma faaliyetlerindeki proje gelişimi ve uygulamaları konusunda etkin işbirliği ve katılımı teşvik etmek amacıyla çalışmalarına devam etmektedir (INRDA Web Sitesi, 2007a; <http://en.isrra.sk/index.php?Cat=73>).

Yukarıda sayılan merkezi kurumların dışında, Slovakya'da, pek çok Kalkınma Ajansı bulunmaktadır. Bu Ajanslar'ın bölgesel kalkınmadaki görevleri, ROP çerçevesinde uygulamalarda bulunmak, bölgelere yabancı özel sermaye çekmek, inkübatörlerin ve endüstri parklarının kurulmasına yardım etmek şeklinde sıralanmaktadır (Slovakya Cumhuriyeti Bayındırlık ve Bölgesel Kalkınma Bakanlığı Resmi Web Sitesi, 2006; http://www.build.gov.sk/index_en.php?sekcia=Sekcie/SZV/Doc/negpozeng). Bu Ajanslar'dan bir tanesi olan Presov Bölgesel Tavsiye ve Bilgi Merkezi (RAIC Presov), girişimciler ile değişik bölgesel, ulusal ve uluslararası projelere hizmetler sunan bir destek kurumu olmaktadır. 1993 yılında oluşturulan merkezin, kar amacı gütmeyen bir organizasyon olduğu belirlenmektedir. Hedef kitlesi KOBİ'ler olan merkez, bilgilendirme, tavsiye, eğitim, finans, arabuluculuk, işbirliği ve uygulama konularında destek sağlamaktadır. Merkezin faaliyetlerinden bazıları ise şu şekilde sıralanmaktadır:

- Yeni girişimler için başlangıç seviyesinde tavsiyeler sunmak,
- İş planlarını ve bunların analiz süreçlerini yönlendirmek,
- Finansal planları ve bunların analiz süreçlerini yönlendirmek (RAIC Presov Web Sitesi, 2006; <http://www.rpicpo.sk/indexgb.php?clanok=301>).

Slovakya'da kurulu bir diğer ajans, Dolny Zemplin Bölgesel Kalkınma Ajansı olmaktadır. Asıl amacı, AB'den ödenek sağlayacak projeleri geliştirmek olan Ajans,

bu yolla bölgesel kalkınmaya destek olmaktadır. Ajans ayrıca, ekonomik ve sosyal koşulları güçlendiren her seviyedeki faaliyeti koordine etmekte ve kalkınma programlarını uygulamaktadır (Dolný Zemplín Bölgesel Kalkınma Ajansı Web Sitesi, 2007; <http://www.rradz.szm.sk/rra-e.html>).

Slovakya’da çalışmalarına devam eden bir diğer ajans, Spis Bölgesel Kalkınma Ajansı (SRDA) olmaktadır. 1996 yılında kurulan SRDA, iş faaliyetlerini ve yabancı yatırım çekilmesini desteklemek; bölge çıkarları ve ihtiyaçları için lobi faaliyetinde bulunmak; yerel ve merkezi hükümetin bölgesel politikalarının uygulanmasına destek olmak; bölgesel kalkınma projelerinin uygulanması için gerekli şartları yaratmak ve kalkınma projeleriyle inisiyatifleri koordine etmek; bölgede ekonomik, sosyal ve teknik altyapının geliştirilmesine destek olmak ve bölgenin kalkınması için potansiyel finansal kaynakları harekete geçirmek gibi amaçlara ulaşmak için proje geliştirme, danışma ve promosyon alanlarında hizmet vermeye devam etmektedir (SRDA Web Sitesi, 2007; http://www.srra.sk/cinnost_e.html).

Slovakya’da yukarıda açıklanmaya çalışılanlar dışında sayılabilecek diğer Ajanslar; Senec, Záhorie, Ister, Trnavského Kraja, Galanta, Trenčianska, ZRRHN, Topoľčiansko, Južný Región, Šaľa, Ipel’-Hron, Komárno, Nitra, Turiec, Liptov, Kysuce, Sever, Žilina, Stredné Poipie, Gemer-Malohont, Lučenec, Bystrica, Kráľovský Chlmec, Moldava nad Bodvou, Rožňava, Zemplín vo Vranove nad Topľou, Šariš, Svidník, Humenné, Tatry-Spiš adlı Bölgesel Kalkınma Ajansları olmaktadır (INRDA Web Sitesi, 2007b; <http://en.isrra.sk/index.php>).

H. AB’deki Kalkınma Ajanslarının Genel Değerlendirmesi

Günümüzdeki sosyo-ekonomik gelişme sürecinde bilgi, kümülatif bir birikim göstermektedir. Toplumdaki mevcut bilginin yaratılması, toplanması, birikimi ve yayılması ancak yeterli maddi, personel ve kurumsal altyapı donatımları ile gerçekleşmektedir. Bu nedenle bölgesel gelişmede yığılma merkezleri, bilginin üretim ve yayılım merkezleri olarak ön plana çıkmaktadır. AB ülkelerinde 1950’lerden bu yana faaliyet göstermekte olan Kalkınma Ajansları’nın, sosyo-ekonomik faaliyetin bütünleşmesi, yığılma ekonomilerinin ortaya çıkması ve bu ekonomilerin yayılmasıyla yoğunlaşması süreçlerinde önemli roller üstlendiği ve

sanayileşme ile yatırım süreçlerine katkıda bulunduğu değerlendirilmektedir. Sözkonusu Ajanslar, günümüzde bilginin yaratılması ve yayılması sürecinde de aynı etkiyi göstermeye devam etmektedir.

Bilginin yaratılması ve aktarılması belirli bir örgütsel birim içinde ve belirli araçlar yoluyla gerçekleşmektedir. Sözkonusu örgütsel yapı içerisinde, eğitim ve öğretim kurumları ile araştırma ve geliştirme kurumları en başta gelmektedir. Eğitim ve öğretim yoluyla mevcut teorik ve pratik bilgiler aktarılmaya çalışılırken, araştırma ve geliştirme kurumları ile de yenilikler yaratılmaya çalışılmaktadır. Kalkınma Ajanslarıysa bu iki fonksiyonu birarada yürütebilmektedir.

Günümüz Avrupası'nda bilgiyi yaratan ve aktaran, bu nedenle de yenilik yaratma kapasitesine sahip olan Kalkınma Ajansları da sözkonusu örgütsel yapı içerisinde yer almaktadır. Kalkınma Ajansları alt ve üstyapı donatılarını geliştirerek yığılma-merkezlerinin oluşumunu hızlandırmakta ve bu merkezlerdeki girişimlere yenilikler konusunda bilgi aktararak ve onları yönlendirerek bölgesel gelişme sürecini hızlandırmaktadır. Ayrıca Kalkınma Ajansları'nın önemi, günümüz Avrupası'nda özellikle girişimciler açısından daha da artmış durumda bulunmaktadır. Çünkü Ajanslar girişimci için bilgi toplamakta, işlemekte, değerlendirmekte ve kullanımlarına sunmakta, dolayısıyla girişimcinin bilişimci nitelik kazanmasını sağlamaktadır (Kumral, 1993; 90-93). Ancak Avrupa'daki yeni Kalkınma Ajansları'nın, bahsedilen şekilde başarıya ulaşmaları için bazı koşullara sahip olmaları gerektiği bilinmektedir. Başarılı olmuş çok sayıda Bölgesel Kalkınma Ajansı'nın ortak niteliklerinden hareketle, Avrupa Komisyonu tarafından yayınlanan bir çalışmaya göre, bu koşullar şu şekilde sıralanmaktadır:

1. İnisiyatifler için yerel desteğin varolması gerekmektedir. Bu yerel desteğinse belli şartlara sahip bulunması zorunlu olmaktadır. Öncelikle, Ajans kurulduktan sonra, çok az somut sonucun 5 yıldan önce alınabildiği gerçeğinden hareketle, temel değişiklikler için asgari 10 yılın gerekli olduğunun bütün kesimler tarafından kabul edilmesi, ikinci olarak kamu ve özel sektör arasındaki işbirliğini ve kırsal ve kentsel kamu mercilerinin gruplandırmasını teşvik eden değişken işbirliği yapılarının oluşturulması ve son olarak kapsamlı bir kalkınma yaklaşımının geliştirilmesi için, entegre kurumlararası eşgüdümü sağlayan, yetki ve sorumlulukları

çok fazla dağıtmayan bir yapının oluşturulması ve bunun işlevsel hale getirilmesi gerekmektedir.

2. Uygulanabilir projelerde sorumluluk almayı teşvik eden bir sistemin geliştirilmesi önem arz etmektedir. Bu anlamda; tasarrufların yerel yatırımlara kanalize edilmesinin teşvik edilmesi, yerel düzeye yakın bir kuruluş kanalı ile finansmanın kolaylaştırılması, altyapı finansmanı ile verilen hizmetlerin globalleştirilmesi ve geliştirilmesi konularında kamu finansmanının yerel alanlara katkısının geliştirilmesi gerekmektedir.

3. Her türlü eğitim ve AR&GE'ye destek sağlanması gerekmektedir. Bu amaçla araştırma merkezlerinin devreye girmesi, iş gereklerine entegre bir yaklaşımın kabul edilmesi gerekmektedir.

Yukarıdaki koşulların sağlanmasına ek olarak, bir Ajans'ın kuruluş aşamasında, bölgede yeterli ve önemli düzeyde nüfusun bulunması, firma ve girişimcilerin yeterli potansiyele sahip olması, bölgede kalifiye işgücünün yada potansiyelinin bulunması ve bölgesel kalkınma stratejisi üzerinde bir konsensüsün sağlanmış olması gibi kriterlerin dikkate alınması gerekmektedir (EURADA, 1999; 44).

Ayrıca, çalışmada ele alınan Ajanslar'ın, faaliyete geçtikten belli süre sonra, bölgesel kalkınmaya katkı yaptığı tespit edilmektedir. Gerçekten, sahip olduğu Ajanslar'ın ortalama yaşı 20 yıl ve üzerinde olan ülkelerde, bölgelerarası gelişmişlik farklarının giderek kapandığı görülmektedir. Bu ülkeler, Fransa, İrlanda ve İtalya şeklinde sıralanmaktadır. Fransa'daki Ajanslar'ın ortalama yaşının 29, İrlanda'dakilerin 21 ve İtalya'daki Ajanslar'ın ortalama yaşının 23 olduğu tespit edilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE BÖLGESEL FARKLILIKLARI GİDERİCİ POLİTİKALAR ÇERÇEVESİNDE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARININ UYGULANMA İMKANLARI

I. Türkiye’de Bölge Kavramı ve Türkiye’nin Bölgeleri

Bölge kavramı, tüm Dünya’da olduğu gibi Türkiye’de de tam olarak açıklığa kavuşmuş, ilgili tüm çevrelerin üzerinde mutabık kalacağı biçimde tanımlanmış bir olgu şeklinde ifade edilememektedir (Brasche, 2001; 65). Özellikle AB ve Türkiye’deki bölge anlayışının farklı olduğu görülmektedir. İkinci bölümde incelendiği gibi, birçok AB üyesi ülkede idari yapılanmanın temelinde bölgesel yönetim ilkesi yatmaktadır. Oysa Türkiye’nin idari yapılanmasında bölge yönetimi sözkonusu olmamaktadır.

Türkiye’de bölge kavramının, ülkenin topografya ve iklim koşullarına göre geliştirildiği ve ülkenin 7 bölgeye ayrıldığı belirlenmektedir. Buradaki ayırım bölgesel politikaya hizmet amaçlı olmayıp, coğrafi gerekçelere dayanmaktadır (Şen, 2004; 29). Türkiye’de, coğrafi bölge ayrımı haricinde, birinci bölümdeki tanımlamalara uygun olarak, bölgesel planlama kapsamında homojen bölge ve kutuplaşmış (polarize) bölge ayrımı da yapılmaktadır. Ayrıca, Türkiye’nin, kendi şartlarına uygun olarak kalkınmada öncelikli yöre (KÖY) kavramını geliştirdiği bilinmektedir. Öte yandan AB’ne uyum sürecinde, Türkiye’de NUTS sınıflaması yapılmak suretiyle yeni bir bölge ayrımının daha geliştirildiği görülmektedir. Aşağıda tüm bu bölge tarifleri üzerinde durulmaktadır.

A. Türkiye’nin Coğrafi Bölgeleri

Türkiye, coğrafi ve iklimsel koşullara göre 7 bölgeye ayrılmış durumda bulunmaktadır. Bu bölgeler, Akdeniz Bölgesi, Doğu Anadolu Bölgesi, Ege Bölgesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi, İç Anadolu Bölgesi, Karadeniz Bölgesi ve Marmara Bölgesi şeklinde sıralanmaktadır. Sözkonusu bölgeler, kendi içlerinde idari yapılanmanın esasını oluşturan illere bölünmüş durumda bulunmaktadır. İller, merkezi idarenin atadığı Valilerce ve halkın seçtiği Belediye Başkanlarıncı,

kanunlarda belirtilen usullere uygun olarak yönetilmektedir. Harita 31’de Türkiye’nin coğrafi bölgeleri görülmektedir.

Harita 31: Türkiye’nin Coğrafi Bölgeleri

KAYNAK: T.C. Başbakanlık DPT Resmi Web Sitesi, 2006b; http://www.dpt.gov.tr/bgyu/biid/cog_bolge.html

B. Türkiye’de Homojen Bölge Sınıflandırması (1963-1970)

Türkiye’de, sektörel yapıdaki I. BYKP’nın uygulanmasının ardından, bölgelerarası gelişmişlik farkını azaltıcı politikalara öncelik verilmesinin, bölgelerarası gelişmişlik farkının saptanması ihtiyacını gündeme getirdiği ve 1960’ların sonlarında homojen bölge sınıflandırması yapıldığı görülmektedir.

İmar ve İskan Bakanlığı ile DPT tarafından, bölgesel kalkınma çalışmalarına hazırlık niteliğinde olmak üzere, 1963-1970 yıllarına ait verilere dayanılarak, 53 adet sosyo-ekonomik gelişmişlik göstergesi saptandığı ve Türkiye’deki tüm illerin gelişmişlik düzeyine göre 8 ana bölgeye ayrıldığı belirlenmektedir. Bu ana bölgelerin dördü, kendi içlerinde 15 alt bölgeye ayrılmış olup, alt bölgeler göz önüne alındığında 19 bölge elde edilmektedir (İldırar, 2003; 195).

C. Türkiye’de Polarize Bölge Sınıflandırması (1982)

Polarize bölgelerin ve bölge merkezlerinin saptanması amacıyla, DPT tarafından, Merkezi Yerler Teorisi’ne göre, "Yerleşim Merkezlerinin Kademelenmesi" çalışmasının yapıldığı saptanmaktadır. Söz konusu çalışmada, polarize bölgelerin

belirlenmesi için anket yöntemine başvurulduğu ve alınan sonuçların değerlendirildiği görülmektedir (İldıran, 2003; 195).

Bölgesel gelişmede ölçek ekonomilerinden ve dışsal ekonomilerden yararlanılmasını maksimize etmeye yönelik çalışmada, her mekanın kademeli bir yapı arz ettiği belirtilmekte ve 7 adet kademe merkezi belirlenmektedir. Birinci kademe merkezler köyler olarak tanımlanmakta ve en üst kademe merkez İstanbul olarak saptanmaktadır. Bu çalışmada, 7. kademe merkez tektir, çünkü, etki alanı tüm Türkiye olmaktadır. İstanbul'un bir alt kademe merkezleri ise bölge merkezleri olarak da tarif edilebilecek olan Adana, Ankara, Gaziantep ve İzmir şeklinde sıralanmaktadır. Söz konusu çalışma ile, Türkiye'de yerleşme merkezleri arasındaki ekonomik ve sosyal ilişkilerin niteliksel ve niceliksel olarak belirlendiği tespit edilmektedir (T.C. Başbakanlık DPT Resmi Web Sitesi, 2006d; 28).

D. Türkiye'de Kalkınmada Öncelikli Yöre Sınıflandırması

Bölgesel gelişmişlik farklarının ortaya çıkması ile birlikte, bu farklılıkların giderilmesi için bölgelerin ve/veya illerin ihtiyaçlarının ön plana çıkarak hükümetlerin gündemine girdiği saptanmaktadır. Bu kapsamda, başta Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu olmak üzere bütün bölgelerde tespit edilen bazı iller ve ülkenin bazı yörelerinin "Kalkınmada Öncelikli Yörelere" (KÖY) olarak belirlendiği görülmektedir. (Brasche, 2001; 67).

Kalkınmada öncelikli yöreler, ülkemizde görece olarak daha az gelişmişlik seviyesi gösteren yörelerden oluşmakta ve Bakanlar Kurulu'nca il bazında tespit edilerek Resmi Gazete'de ilan edilmektedir (Poroy, 2004; 12). Bu kapsamda, KÖY kavramı ve uygulamaları, 17.Ekim.1998 tarih ve 23496 Sayılı Resmi Gazete'de kanunlaştığı gibi, günümüzde 49 il ve 2 ilçede devam etmektedir. Bu kapsamdaki iller; Adıyaman, Ağrı, Aksaray, Amasya, Ardahan, Artvin, Bartın, Batman, Bayburt, Bingöl, Bitlis, Çankırı, Çorum, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, Hakkari, Iğdır, Kahramanmaraş, Karabük, Karaman, Kars, Kastamonu, Kırıkkale, Kırşehir, Kilis, Malatya, Mardin, Muş, Nevşehir, Niğde, Ordu, Osmaniye, Rize, Samsun, Siirt, Sinop, Sivas, Şanlıurfa, Şırnak, Tokat, Trabzon, Tunceli, Van, Yozgat, Zonguldak, Bozcaada ve Gökçeada şeklinde sıralanmaktadır. Harita 32'de Türkiye'deki kalkınmada öncelikli yöreler görülmektedir.

Kalkınmada öncelikli yörelerin toplam yüzölçümü 430.726 km², 2000 Yılı Nüfus Sayım Sonuçları'na göre toplam nüfusu ise 24.418.644 olmaktadır. KÖY'ler yüzölçümü itibariyle ülke yüzölçümünün % 55,12'sini, nüfus itibariyle de Türkiye nüfusunun % 36'sını oluşturmaktadır (Poroy, 2004; 12-13).

Harita 32: Türkiye’de Kalkınmada Öncelikli Yöreler

KAYNAK: T.C. Başbakanlık DPT Resmi Web Sitesi, 2003; <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/koy/koy2003.html>

E. Türkiye’de İstatistiki Bölge Sınıflandırması (NUTS - 2002)

TBMM'nin, Türkiye'nin AB'ne aday ülke olarak kabulünden sonra, yayınlanan Katılım Ortaklığı Belgesi'ndeki öncelikler doğrultusunda hazırlanan bir ulusal programı kabul ettiği, bu ulusal program dahilinde belirlenen Türkiye'nin NUTS bölgelerinin, 22.09.2002 tarih ve 24884 sayılı Resmi Gazete'de ilan edildiği bilinmektedir.

Ülke genelinde İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması'nı tanımlamaktaki amacın, bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi; bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması; bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik Sistemi'ne uygun, karşılaştırılabilir istatistiki bir veri tabanı oluşturulmasından kaynaklandığı görülmektedir.

İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması'nda iller "NUTS 3" olarak tanımlanmakta; ekonomik, sosyal ve coğrafi yönden benzerlik gösteren komşu iller ise bölgesel kalkınma planları ve nüfus büyüklükleri ile dikkate alınarak "NUTS 1" ve "NUTS 2" olarak gruplandırılmak suretiyle hiyerarşik İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması yapılmaktadır. "NUTS 3" kapsamındaki İstatistiki Bölge Birimleri 81

adet olup il düzeyinde bulunmaktadır. Her il bir İstatistiki Bölge Birimini tanımlamaktadır. "NUTS 2" İstatistiki Bölge Birimleri, "NUTS 3" kapsamındaki komşu illerin gruplandırılması sonucu tanımlanmakta ve 26 adet olmaktadır. "NUTS 1" İstatistiki Bölge Birimleri ise "NUTS 2" İstatistiki Bölge Birimlerinin gruplandırılması sonucu tanımlanmakta ve 12 adet olmaktadır (T.C. Resmi Gazete, 2002; <http://rega.basbakanlik.gov.tr/>). Harita 33'de NUTS 1, Harita 34'de ise Türkiye'nin NUTS 2 bölgeleri görülmektedir. (Türkiye'deki NUTS bölgelerinin tam listesi için bkz. EK A)

Harita 33: Türkiye'nin NUTS 1 Bölgeleri

KAYNAK: T.C. Başbakanlık DPT Resmi Web Sitesi, 2006c; <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/biid/ibbs.html>

Harita 34: Türkiye'nin NUTS 2 Bölgeleri

KAYNAK: T.C. Başbakanlık DPT Resmi Web Sitesi, 2006c; <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/biid/ibbs.html>

II. Türkiye’de Bölgelerarası Dengesizlikler

A. Türkiye’deki Bölgelerarası Dengesizliklerin Sebepleri

Türkiye’deki bölgelerarası dengesizliklerin nedenleri, bölge yapısı ile ilgili faktörler ve bölge dışından kaynaklanan faktörler şeklinde sınıflandırılmaktadır. Aşağıda, sözkonusu sınıflandırmaya uygun olarak Türkiye’deki bölgelerarası dengesizlikler ortaya konulmaktadır.

1. Bölge Yapısı ile İlgili Faktörler

Bölge yapısı ile ilgili olumlu faktörler bir bölgede varoldukları müddetçe o bölgenin avantajları, var olmadıkları diğer bölgelerde ise geriletici etkilere yol açan sebepler olarak değerlendirilmektedir. Bu faktörler, bölgenin altyapısı ve üstyapısı olmak üzere iki ana grupta toplanmaktadır. Bölge altyapısı da kendi içinde dört grupta incelenmektedir. Bunlar; bölgenin doğal altyapısı, maddi altyapısı, personel altyapısı ve kurumsal altyapısı olmaktadır. Bölge üstyapısı ise fonksiyonel açıdan inceleme konusu yapıldığında üretim, tüketim ve dağılım, alt süreçler olarak ortaya konulmaktadır.

Türkiye’deki bölgesel dengesizlik sorunu ele alınırken, sözkonusu entegre yaklaşım baz alınmak suretiyle, bazı veriler ışığında açıklama yapılmaktadır. Adı geçen veriler, TÜİK ve DPT kaynaklarından elde edilmiş olup, 1987-2001 yıllarını kapsamaktadır. Bu bağlamda, “Kamu Yatırımlarının İllere Göre Sektörel Dağılımı” verileri NUTS 1 ve 2 bölgelerinin maddi altyapılarını, “İmalat Sanayinde Çalışanların Yıllık Ortalama Sayısının NUTS Bölgeleri İtibariyle Dağılımı” verileri NUTS 1 ve 2 bölgelerinin personel altyapılarını ve “İmalat Sanayi İşyeri Sayısının NUTS Bölgeleri İtibariyle Dağılımı” verileri ise NUTS 1 ve 2 bölgelerinin üretim yapılarını ortaya koymak için kullanılmaktadır.

Diğer altyapı ve üstyapı unsurlarıyla ilgili olarak; gerekli verilerin TÜİK’ten Bilgi Edinme Yasası çerçevesinde istendiği, ancak alınan verilerin ya zaman serisine uymadığı yada hiç elde bulunmadığı gerekçesiyle temin edilemediğini belirtmek gerekmektedir. Mevcut verilerin 2001 yılıyla sınırlanmış olmasının nedeniyse, TÜİK

kaynaklarında “GSYİH’nın İllere Göre Dağılımı” çalışmasının 2001 yılından sonra yapılmamış olmasından kaynaklanmaktadır.

Çalışmada, bölgesel eşitsizliğin bir göstergesi ve sonucu olarak değerlendirilen BGSYİH verileri ile bölgesel dengesizliğin sebepleri olarak değerlendirilen veriler arasında yıllar itibariyle paralellik olması gerektiği düşüncesinden hareketle, diğer verilerin de 2001 yılıyla sınırlı tutulduğu görülmektedir.

a. Bölgenin Altyapısı

(1) Bölgenin Doğal Altyapısı

Doğal altyapı, bir ekonominin sahip olduğu yeraltı ve yerüstü zenginlikleriyle, doğal koşulları kapsamaktadır. Su kaynakları, deniz, nehir, göl, orman, arazi, arazinin yapısı, iklim ve maden kaynakları bir ülkenin sahip olduğu doğal altyapı unsurları olarak değerlendirilmektedir (Erkan, 1998; 24).

Türkiye’nin bölgeleri inceleme konusu yapıldığında, özellikle Doğu Anadolu Bölgesi’ne ait iklimsel şartların, bu bölgenin geri kalmışlığında önemli bir rol oynadığı tespit edilmektedir. Ortalama yüksekliği 1.800 ile 2.000 metre dolaylarında olan Doğu Anadolu, ülkenin en yüksek ve dağlık yöresi şeklinde tanımlanmaktadır. Bu bölgenin sadece platoları değil, bazı ovaları bile ülkenin öteki yörelerindeki dağların tepelerinden daha yüksekte yer almaktadır (Dinler, 1986; 137). Örneğin Doğu Anadolu’da Büyük Ağrı Dağı 5137 m., Cilo Dağı 4136 m.’ye ulaşırken, Marmara Bölgesi’nde en yüksek dağ 2943 m. ile Uludağ, Ege Bölgesi’nde 2446 m. ile Akdağ, 2414 m. Bozdağ yer almaktadır (Yıldırım, 2002; 142). Ülkenin kuzeyinden ve güneyinden, doğu-batı doğrultusunda birbirine paralel olarak uzanan dağlar Doğu Anadolu’da Bingöl dolaylarında bir düğüm oluşturarak yeniden ayrılmaktadır. Bu dağlar arasında vadiler, yer yer geniş yayla ve ovalara dönüşmektedir, ülke ortalamasının üzerinde bir yükseklik gösteren Doğu Anadolu Bölgesi, bu yüksekliğin doğal bir sonucu olarak çok sert bir iklime sahip bulunmaktadır (Dinler, 1986; 137).

Sibiryâ yüksek basınç merkezinin etkisi altında kalan bölgede kışlar çok uzun sürerken havanın donmaya müsait şekilde soğuduğu günler sayısı 113-118, karla

kaplı günler sayısı ise 62 (Erzurum) ile 153 (Sarıkamış) arasında değişmektedir. Öte yandan yazlar daha kısa ve sıcak geçmektedir. Yazla-kış arasındaki sıcaklık farkı 25 dereceden fazla olmaktadır. Batı Anadolu'da ise havanın donmaya müsait şekilde soğuduğu gün sayısının yok denecek kadar az olduğu tespit edilmektedir. Yazla kış arasındaki sıcaklık farkı da 10-12 derece arasında değişmektedir (Gündüz, 2003; 250).

Yüksek ve dağlık bir bölge olan Doğu Anadolu'da, iklimin de çok sert olması, bölgenin bitki örtüsü bakımından oldukça yoksul kalması sonucunu doğurmaktadır. Birçok yörede yüksekliğin fazla olması, ormanların oluşmasına elvermemekte, daha az yüksek yöreler ise steplerle kaplı bulunmaktadır. Bölgenin büyük bir kısmı, ekime elverişli olmamakta ve otlaklarla kaplı durumda olmaktadır (Dinler, 1986; 138).

Bununla birlikte, tüm bu jeolojik olaylar bölgenin yerleşim biçimini de etkilemektedir. Bu durum, tüm bitkilerin ve özellikle sınai bitkilerin bölgede çok az yetişmesini dolayısıyla buna dayalı sanayilerin kurulmasının mümkün olmaması sonucunu doğurmaktadır (Yıldırım, 2002; 142). Doğu Karadeniz'de ise durum biraz daha farklı olmaktadır. Burada da rakımın yüksek olmasına karşın, dağların denize paralel uzanmasından dolayı yoğun miktarda yağış görülmekte ve bölge ormanlık alanlarla kaplanmaktadır. Doğu Karadeniz'in bu mikro iklimsel özelliği, onu fındık, çay gibi tarımsal ürünlerin yegane üreticisi haline getirmektedir.

(2) Bölgenin Maddi Altyapısı

Maddi altyapı, bir bölgenin enerji, ulaşım, haberleşme alanlarındaki bütün yatırım, donatım ve işletme araçlarıyla, doğal kaynakların ve ulaşım yollarının korunmasını, ayrıca kamu yönetimi, eğitim, araştırma, sağlık ve sosyal hizmetler için gerekli bina ve donanımı ifade etmektedir (Somuncu, 1998; 67).

Türkiye'de sanayi gelişim sürecinin batı bölgelerinde başlamasıyla birlikte, maddi altyapının buna göre şekillendiği ve doğu bölgelerinin, maddi altyapı yatırımlarından yeterli payı alamadığı gözlemlenmektedir. Ayrıca, Türkiye'nin doğu bölgelerindeki doğal altyapı koşulları da maddi altyapının sözkonusu bölgelere geç ulaşmasına yol açtığı ve bu bölgelerin geri kalmasında çok büyük rol oynadığı değerlendirilmektedir.

Doğal altyapı açısından, Türkiye’de, Eskişehir ile Adana arasında çekilen hayali bir çizginin batısında kalan mekanlar; ovalar ve verimli topraklarla kaplıyken, doğusunda kalan yerler; dağlar ve yüksek yaylalarla kaplı bulunmaktadır. Batıdaki ılıman deniz iklimi, yerini doğuda sert bir karasal iklime bırakmaktadır (Dinler, 1986; 138). Bu sebeplerden dolayı dağlar ve yüksek yaylalarla kaplı alanlara enerji nakil hatları, yollar ve haberleşme ağlarını götürmek zorlaşmakta, zaten seyrek nüfuslu olan bu alanlar daha da gerilemektedir. Sonuç olarak, Batı Anadolu’da gerek deniz gerekse karasal ulaşım olanakları çok kolayken, geçit vermeyen dağlarla kaplı doğuda bu, çok zor olmaktadır; mevcut yollar ise kar nedeniyle yılın büyük kısmında geçit vermemektedir (Dinler, 1986; 138). Uzun bir dönem boyunca geri kalmış bölgelere ulaştırılamayan altyapı yatırımları, sözkonusu bölgelerin üstyapı yatırımları açısından cazibesini yitirmesine yol açarken, sosyo-kültürel etkileşimin ortaya çıkmasına engel olarak doğudaki kapalı toplum yapısının ve yetersiz personel yapının perçinlenmesine ortam hazırlamaktadır.

Yukarıdaki açıklamaları rakamlar vasıtasıyla ortaya koymak da mümkün olmaktadır. Çalışma için hazırlanan veriler, DPT’nin her yıl yayınlamış olduğu “Kamu Yatırımlarının İllere Göre Sektörel Dağılımı” adlı kaynaklardan derlenmiş olup, 1987-2001 yıllarını kapsamaktadır. Tablo 24’teki veriler, NUTS 1 ve NUTS 2 bazında ele alınmakta ve il değerleri birleştirilmek suretiyle elde edilmektedir. Çünkü her bir il, NUTS 3 birimine karşılık gelmektedir. Verilerin içerisinde, tarım, madencilik, imalat, enerji, ulaştırma, haberleşme, turizm, konut, eğitim, sağlık ve diğer kamu hizmetleri bulunmaktadır.

Tablo 24: Kamu Yatırımlarının NUTS Bölgeleri İtibariyle Dağılımı 1995-2001 (NUTS 1-2) – YTL (Cari Fiyatlarla)

<i>Bölgeler</i>	2001	2000	1999	1998	1997	1996	1995
TR1İstanbul	674553 000	515 774 721	420 650 070	238830614	141 409 859	55 031 006	37 081 575
TR10 İstanbul	674553 000	515 774 721	420 650 070	238830614	141 409 859	55 031 006	37 081 575
TR2 Batı Marmara	216747000	135783319	77128532	49793850	22 732 695	8 548 409	4 093 353
TR21Tekirdağ	36943000	27144096	22088004	18356776	9394683	3359426	1984692
TR22 Balıkesir	179804000	108639223	55040528	31437074	13 338 012	5 188 983	2 108 661
TR3 Ege	476898 000	391 336 466	336 707 390	265709083	120246652	64 492 216	27 438 680
TR31İzmir	206307 000	186 098 867	222 412 321	169 553 741	75517226	33252 420	19511 415
TR32 Aydın	185989000	150641550	91395039	75165791	28717618	11840 020	5439 132
TR33 Manisa	84602000	54596049	22900030	20989551	16011808	19399776	2488133
TR4 Doğu Marmara	391405000	371608891	227483638	194135556	78623 817	57622 527	26896 698
TR41Bursa	217278000	257106530	170292760	155660148	52309 841	32463 927	11506 823
TR42 Kocaeli	174127000	114502361	57190878	38475408	26313976	25158 600	15389 875
TR5 Batı Anadolu	440556 000	460 064 064	339 586 139	256153333	151 509 608	59 723 295	40 948 895
TR51Ankara	370315 000	409 992 895	308 454 221	230648253	139 974 390	54 758 226	38 781 922
TR52 Konya	70241000	50071169	31131918	25505080	11535218	4965069	2166973
TR6Akdeniz	715721000	377720338	238005013	206468369	91337 570	28053 613	17006 095
TR61Antalya	122703000	185273826	133593799	73756730	35 329 611	13 318 677	6 294 795
TR62 Adana	245909000	192446512	104411214	100186467	43 725 611	14 734 936	8 710 501
TR63 Hatay	347109000	167106010	83196539	32525172	12 282 348	4 865 618	2 000 799
TR7 Orta Anadolu	127101000	123163359	102641833	81188674	43602 062	19877 274	7719 733
TR71 Kırıkkale	65570000	50513528	25259510	23965 614	13 001 100	5350 038	1545348
TR72 Kayseri	61531000	72649831	77382323	57223060	30600 962	14527 236	6174385
TR8 Batı Karadeniz	182183000	155471377	97284562	72058816	31565608	12674307	5571096
TR81Zonguldak	45265000	31761777	14061900	13081330	6732639	2694469	1311590
TR82Kastamonu	30701000	35846433	20660313	18622544	8460779	2991972	1177 132
TR83 Samsun	106217000	87863167	62562349	40354942	16 372 190	6987866	3082374
TR9 Doğu Karadeniz	188366000	89391822	56944359	48265 915	17466886	6233996	2911029
TR90 Trabzon	188366000	89391822	56944359	48265 915	17466886	6233996	2911029
TRA Kuzeydoğu Anadolu	113107000	65115427	43037759	30745528	17196 443	6788 015	4821860
TRA1Erzurum	70395000	46223912	28950117	19308452	11861423	4277982	3435997
TRA2 Ağrı	42712000	18891515	14087642	11437076	5335 020	2510 033	1385863
TRB Ortadoğu Anadolu	193180000	133735503	93505694	105846588	35274 497	17346284	7374839
TRB1Malatya	123507000	89759887	65607219	76766651	24698 385	13342716	5574246
TRB2 Van	69673000	43975616	27898475	29079 937	10576 112	4003 568	1800593
TRC Güneydoğu Anadolu	181616000	173007052	148796637	137666598	62 397 972	26 709 402	11 367 332
TRC1 Gaziantep	41189000	123120951	47798712	37395706	15283 565	7172 957	2407002
TRC2 Şanlıurfa	119617000	29733000	91355078	89451 629	41469622	17057346	7555063
TRC3 Mardin	20810000	20153101	9642847	10819263	5644 785	2479 099	1405267

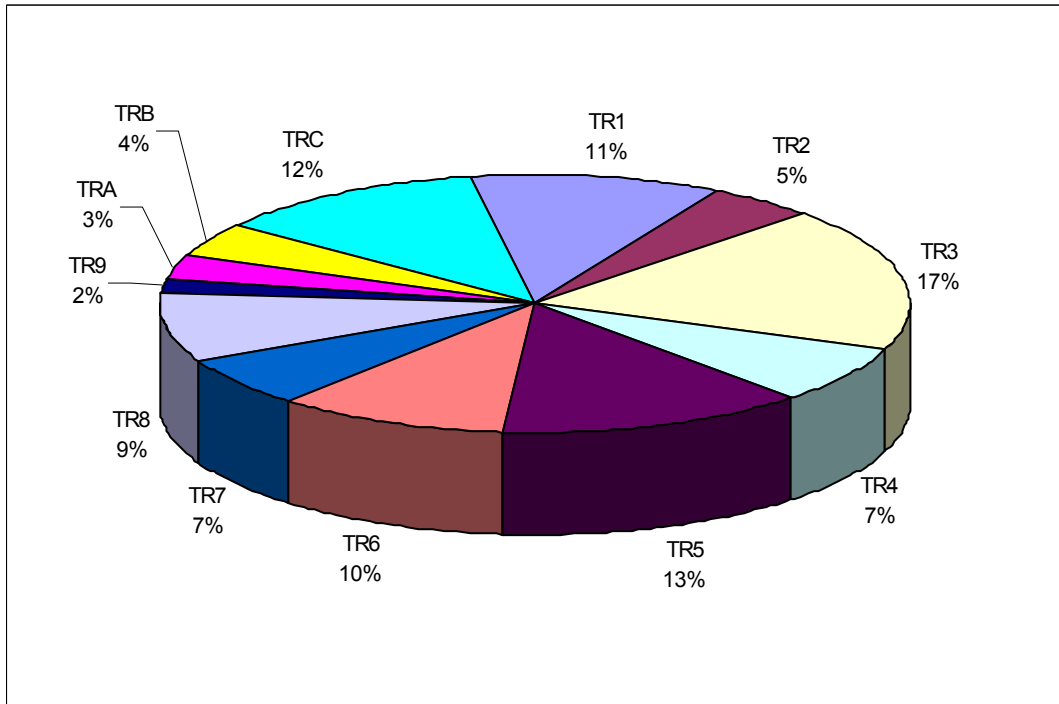
Tablo 24 (Devam): Kamu Yatırımlarının NUTS Bölgeleri İtibariyle Dağılımı 1987-1994 (NUTS 1-2) – YTL (Cari Fiyatlarla)

<i>Bölgeler</i>	1994	1993	1992	1991	1990	1989	1988	1987
TR1İstanbul	17 306 440	11 953 560	6 859 407	3 884 496	3 048 049	1438873	1 078 265	300 640
TR10 İstanbul	17 306 440	11 953 560	6 859 407	3 884 496	3 048 049	1438873	1 078 265	300 640
TR2 Batı Marmara	2716160	1 098 211	609 166	654 635	382 070	362 753	297 287	135 649
TR21Tekirdağ	1410 660	525904	294298	451790	174982	229618	215469	78101
TR22 Balıkesir	1305500	572 307	314 868	202 845	207 088	133135	81 818	57 548
TR3 Ege	13213793	8 631 404	6182 576	3 443 526	2 420 717	1 269 839	705 229	504 579
TR31İzmir	8532408	5967 187	3694 577	1715 203	1143 981	432 871	188 896	135 599
TR32 Aydın	3183 056	1682 591	1569 766	1238 262	730 530	383 317	210 883	180 829
TR33 Manisa	1498329	981626	918233	490061	546206	453651	305450	188151
TR4 Doğu Marmara	9624 947	3991 342	2442 724	1040 518	881 699	487 925	294 256	207 340
TR41Bursa	4033 632	1876 040	1472 084	669 546	528 353	301 804	180 227	138 062
TR42 Kocaeli	5591 315	2115 302	970640	370 972	353 346	186 121	114 029	69 278
TR5 Batı Anadolu	24 137 833	9 014 141	4504800	2 956 978	2 420 730	1 103 488	889 527	373 761
TR51Ankara	22 526 260	8 353 112	3 996 058	2 653 907	2 196 754	948 190	790 038	310 913
TR52 Konya	1611573	661029	508 742	303071	223976	155 298	99 489	62 848
TR6Akdeniz	10 517 747	5315 042	2541 959	1025 355	736 962	615 984	352 199	275541
TR61Antalya	3333 348	1 921 196	848623	249 375	251 865	164170	94 065	65853
TR62 Adana	5678845	2 471 331	1169194	511 391	485 097	298406	148 676	130524
TR63 Hatay	1505554	922 515	524142	264 589	254 530	153408	109 458	79 164
TR7 Orta Anadolu	4768 433	1880 563	1424007	766493	552 099	439055	283973	182919
TR71 Kırıkkale	1297 577	722 275	624176	383035	130 835	145057	81396	49817
TR72 Kayseri	3470856	1158288	799831	383458	421264	293998	202577	133102
TR8 Batı Karadeniz	3665527	1963686	1373016	858000	1469886	634 025	429 605	239116
TR81Zonguldak	1044660	637076	578 600	502092	1015557	349 917	136864	83980
TR82Kastamonu	833 103	374 072	197089	90559	109 596	66009	43 222	41872
TR83 Samsun	1787 764	952 538	597327	265 349	344 733	218099	249519	113264
TR9 Doğu Karadeniz	2092692	828 920	538690	281231	235 898	165 368	92394	52636
TR90 Trabzon	2092692	828 920	538690	281231	235 898	165 368	92394	52636
TRA Kuzeydoğu Anadolu	3634941	2150572	627813	270203	294809	212 477	118 526	80121
TRA1Erzurum	2678621	1607 747	272093	153789	142841	109740	58446	42435
TRA2 Ağrı	956 320	542 825	355720	116414	151968	102737	60 080	37686
TRB Ortadoğu Anadolu	4022766	2147210	1223210	587896	489744	304154	195 306	118987
TRB1Malatya	2888 676	1778 131	909795	416418	298112	188087	112559	69334
TRB2 Van	1134 090	369 079	313415	171478	191632	116067	82 747	49653
TRC Güneydoğu Anadolu	6 775 550	4 598 848	2 473 707	1 126 116	2 407 083	1 411 562	714 192	334 931
TRC1 Gaziantep	1674704	553379	508275	151120	142104	82 093	55 007	24885
TRC2 Şanlıurfa	4174148	3762747	1705836	765077	2080512	1222 920	567 293	253972
TRC3 Mardin	926698	282722	259596	209919	184 467	106549	91892	56074

KAYNAK: T. C. DPT Resmi Web Sitesi, 2007b; <http://www.dpt.gov.tr/kamuyat/il-arsiv.htm>

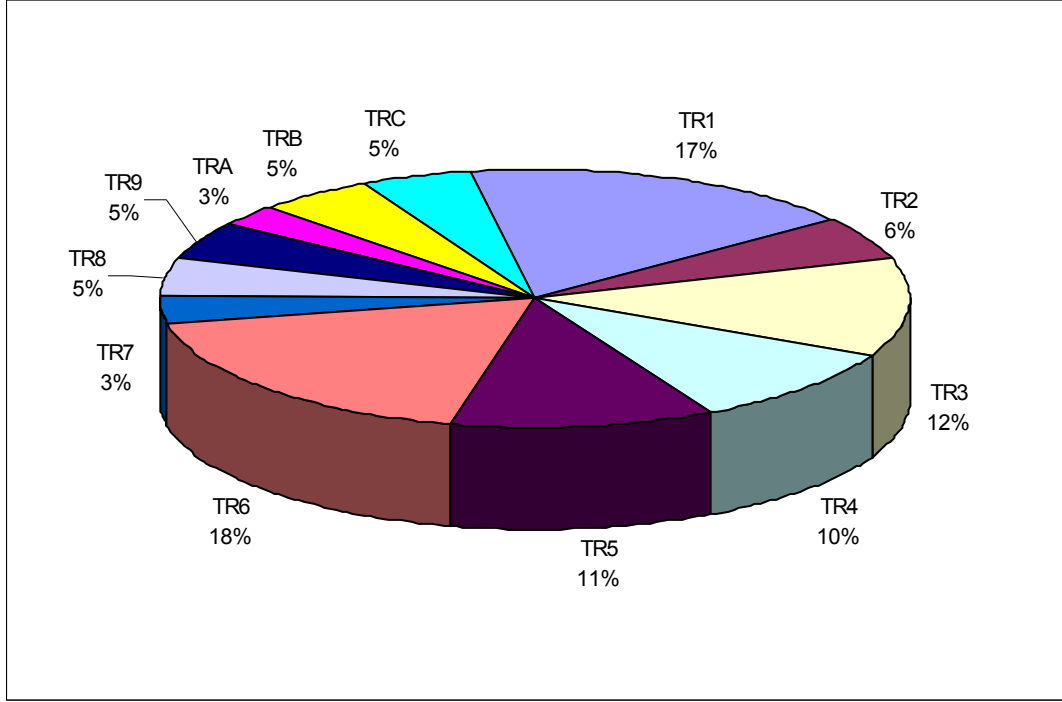
Tablo 24'teki veriler incelendiğinde, kamu yatırımlarının büyük kısmının batı bölgelerinde toplandığı görülmektedir. Gerçekten de 2001 yılında TR 9, TR A, TR B ve TR C bölgelerinin toplam yatırımlardan sadece % 18 pay aldığı belirlenmektedir. 2000 yılında bu rakam, % 15, 1999 yılında % 21, 1998 yılında % 19, 1997 yılında % 14, 1996 yılında % 16, 1995 yılında % 17, 1994 yılında % 17, 1993 yılında % 19, 1992 yılında % 18, 1991 yılında % 14, 1990 yılında % 23, 1989 yılında % 26, 1988 yılında % 21 ve 1987 yılında % 21 olmaktadır. 80'li yılların sonunda geri kalmış bölgelerdeki artan kamu yatırımlarının daha çok TR C Bölgesi'nde GAP kapsamındaki harcamalardan kaynaklandığı tespit edilmektedir. Karşılaştırma yapabilmek için, 1987 ve 2001 yıllarına ait payları, grafik 1 ve 2'den izlemek mümkün olmaktadır.

Grafik 1: Kamu Yatırımlarının NUTS 1 Bölgeleri İtibariyle Dağılımı (1987) - %

Grafikten görüldüğü gibi yatırımlardan en büyük payı, %13 ile Ankara'nın bulunduğu TR 5 bölgesi alırken, TR 1, TR 2, TR 3, TR 4, TR 5, TR 6, TR 7 ve TR 8'in toplam payı %89 olmaktadır. Gaziantep, Şanlıurfa ve Mardin'in yer aldığı TR C Bölgesi'nin payının ise GAP yatırımları sebebiyle %12 olduğu görülmektedir. Yıllar ilerledikçe geri kalmış bölgelere daha fazla yatırım yapılması gerekmektedir, Türkiye'deki durumun farklı olduğu tespit edilmektedir. Bu durum grafik 2'den izlenebilmektedir.

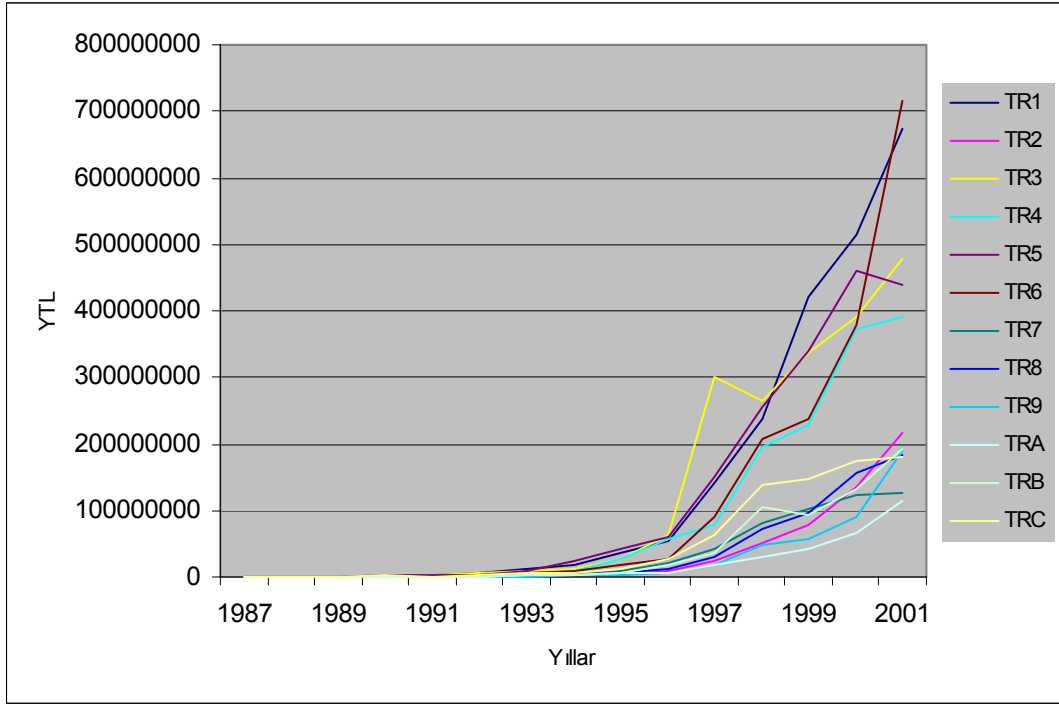
Grafik 2: Kamu Yatırımlarının NUTS 1 Bölgeleri İtibariyle Dağılımı (2001) - %

Grafik 2’de görüldüğü gibi, 2001 yılında TR1, TR2, TR3, TR4, TR5, TR6, TR7 ve TR8 Bölgeleri’nin kamu yatırımlarından aldıkları pay toplam %82 olmaktadır. 2001 yılında kamu yatırımlarından en büyük payı %18 ile Akdeniz’de yer alan TR 6 Bölgesi almaktadır. Onu %17 ile İstanbul’un bulunduğu TR 1 Bölgesi izlemektedir. İzmir’in içinde bulunduğu TR 3 Bölgesi ise %12 ile bu bölgeleri takip etmektedir.

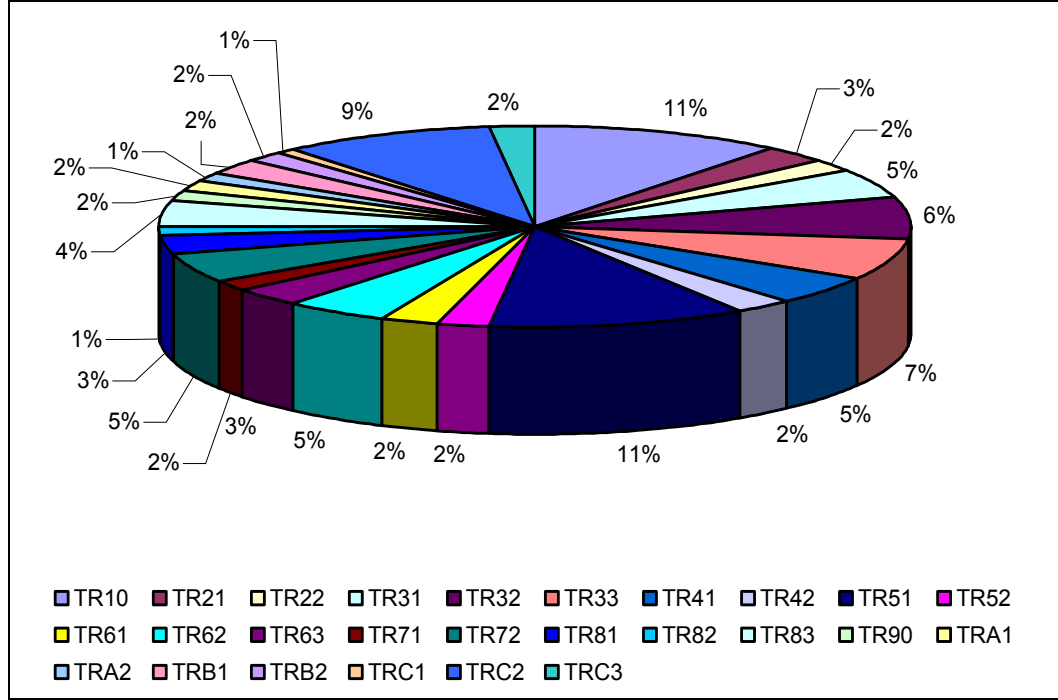
Kamu yatırımlarının zaman içerisinde nasıl bir trend izlediği değerlendirilmek istenirse grafik 3’ten faydalanmak gerekmektedir. Grafikten görüldüğü üzere, TR 1, TR 3, TR 4, TR 5 ve TR 6 Bölgeleri’ne yapılan yatırımların 15 yıllık zaman periyodunda hızla arttığı, diğer bölgelerde ise artışın daha sınırlı kaldığı görülmektedir. BGSYİH rakamlarının artmasında büyük etkisi olan kamu yatırımlarının, Türkiye’nin geri kalmış bölgelerinde hızla artması ve bunun bölgesel gelişmeye katkı sağlaması beklenirken, bu durumun tam tersinin gerçekleştiği ve bölgesel farkların buna paralel olarak giderek arttığı değerlendirilmektedir. Önümüzdeki dönemde, Türkiye’nin bölgesel farklarını azaltması, kamu yatırımlarının geri kalmış bölgelere kaydırılmasıyla yakından alakalı olmaktadır. Böyle bir durumda, özellikle ulaştırma, haberleşme, enerji gibi alanlarda yapılacak yatırımların, bölgede faaliyet gösteren firmaların maliyetlerini azaltarak içsel ekonomiler yaratılmasına katkı sağlaması beklenmektedir.

Grafik 3: Kamu Yatırımlarının İzlediği Eğilim 1987-2001 (NUTS 1)

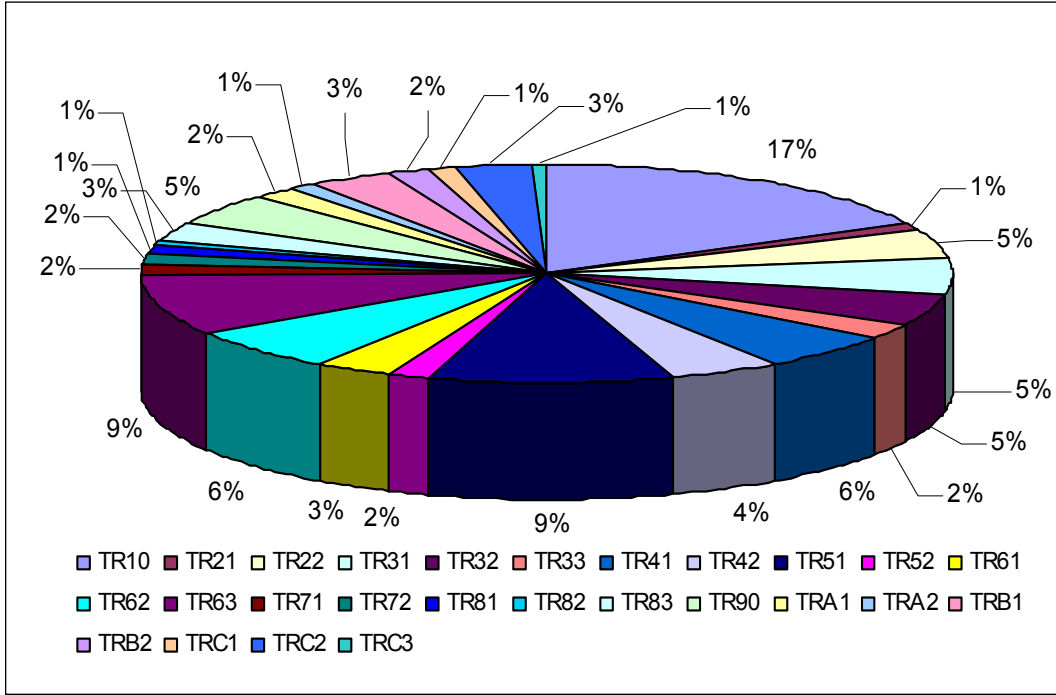
Kamu yatırımlarının dağılımı konusunda daha ayrıntılı bir inceleme imkanı sunmak üzere NUTS 2 düzeyindeki paylaşımın da araştırılması gerekmektedir. Grafik 4'e göre, 1987 yılı itibariyle TR 10 ve TR 51 Bölgeleri'nin % 11'lik payla önde oldukları görülmektedir. Bunları % 9 ile TRC 2 Bölgesi takip etmektedir. Ancak %9'luk bu pay GAP yatırımlarından kaynaklanmaktadır. Bu bölgeyi %7 ile TR 33 ve %6 ile TR 32 Bölgeleri izlemektedir. Buna göre, kamu yatırımlarından üçte birlik payı Ankara, İstanbul ile Aydın, Denizli, Muğla ve Manisa'nın içinde bulunduğu bölgelerin aldığını belirtmek yanlış olmamaktadır. Geri kalmış bölgeler olarak nitelendirilebilecek TRC 1, TRC 3, TRB 1, TRB 2, TRA 1, TRA 2 ve TR 90 Bölgeleri'nin toplam payları ise sadece %12 olmaktadır. Grafik 4'teki rakamlar değerlendirildiğinde, kamu yatırımlarından en az payı alan bölgelerin %1 ile TR 82, TRA 2 ve TRC 1 olduğu görülmektedir. Kamu yatırımlarından %2'lik pay alan bölgelerin, TR 22, TR 42, TR 52, TR 61, TR 71, TR 90, TRA 1, TRB 1, TRB 2 ve TRC 3 Bölgeleri olduğu saptanmaktadır. Kamu yatırımlarından %4 pay alan TR 83 Bölgesi'ni ise % 3'lük pay ile TR 21, TR 63 ve TR 81 Bölgeleri izlemektedir. Yatırımlardan %5 pay alan bölgelerse, TR 31, TR 41, TR 62 ve TR 72 Bölgeleri olmaktadır.

Grafik 4: Kamu Yatırımlarının NUTS 2 Bölgeleri İtibariyle Dağılımı (1987) - %

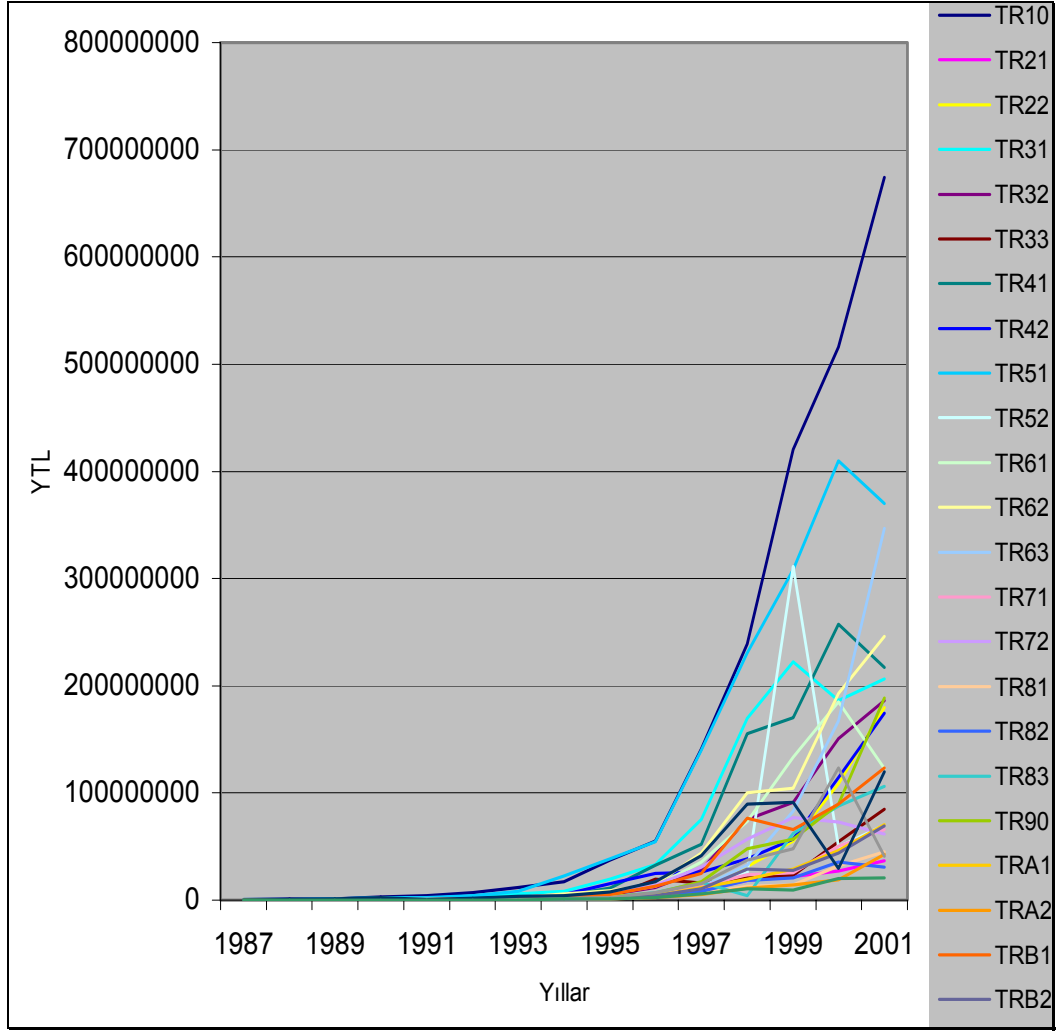
2001 yılı rakamları incelendiğinde, kamu yatırımlarının dağılımında geri kalmış bölgelerin payının artmadığı, aksine ileri gelişmişlik düzeyine sahip bölgelerin payının arttığı görülmektedir. Grafik 5'e göre, TR 10 Bölgesi'nin % 17'lik payla önde olduğu, TR 51 ve TR 63 Bölgeleri'nin ve %9'luk payla onu izledikleri belirlenmektedir. Bu bölgeleri %6 ile TR 41 ve TR 62 Bölgeleri takip etmektedir. Kamu yatırımlarından %5 pay alan bölgelerse TR 22, TR 31, TR 32 VE TR 90 olmaktadır. Yatırımlardan %4 pay alan TR 42 Bölgesi'ni %3 ile TR 61, TR 83, TRB 1 ve TRC 2 Bölgeleri takip etmektedir. Yatırımlardan en az payı alan bölgeler, %2 ile TR 33, TR 52, TR 71, TR 72, TRA 1, TRB 2 ve %1 ile TR 21, TR 81, TR 82, TRA 2, TRC 1, TRC 3 Bölgeleri olmaktadır. Buna göre, İstanbul, Ankara ve İzmir'in içinde bulunduğu bölgelerin toplam oransal payının %31 olduğu tespit edilmektedir. TR 63 Bölgesindeki %9'luk payınsa Kahramanmaraş ilinde yer alan Afşin-Elbistan Termik Santralindeki yatırımlardan kaynaklandığı bilinmektedir.

Grafik 5: Kamu Yatırımlarının NUTS 2 Bölgeleri İtibariyle Dağılımı (2001) - %

NUTS 2 düzeyinde, kamu yatırımlarının zaman içerisinde nasıl bir trend izlediği değerlendirilmek istenirse grafik 6'dan faydalanmak gerekmektedir. Grafikten görüldüğü üzere, TR 10, TR 31, TR 41, TR 51, TR 62 ve TR 63 Bölgeleri'ne yapılan yatırımlar 15 yıllık zaman periyodunda hızla artmakta, diğer bölgelerde ise artış daha sınırlı kalmaktadır. BGSYİH rakamlarının artmasında büyük etkisi olan kamu yatırımlarının, zaman içerisinde Türkiye'nin geri kalmış bölgelerinde hızla artması ve bunun bölgesel gelişmeye katkı sağlaması beklenirken, bu durumun tam tersinin gerçekleştiği ve bölgesel gelişmişlik farkları giderek arttığı gözlemlenmektedir. Grafikte diğer göze çarpan bir nokta olarak, TR 52 Bölgesi'ne ait kamu yatırımlarının 1999 yılında hızlı bir artıştan sonra azaldığı görülmektedir. Bu durum Konya ilinde yapılan enerji yatırımlarından kaynaklanmaktadır. Aynı eğilim TRC 1 ve TR 61 Bölgeleri için de sözkonusu olmaktadır. Burada da Gaziantep ve Isparta illerindeki yatırımların rol oynadığı görülmektedir. Ayrıca, TRC 2 Bölgesi'nde Diyarbakır ilindeki kamu yatırımlarının azalmasından kaynaklanan 2000 yılındaki sapma, 2001 yılında tekrar düzelmektedir.

Grafik 6: Kamu Yatırımlarının İzlediği Eğilim 1987-2001 (NUTS 2)

(3) Bölgenin Personel Altyapısı

İktisadi kalkınmanın beşeri kısmını yansıtan bu kavram, insan sermayesi olarak da adlandırılmaktadır. Bu kavramdan, işbölümüne dayanan bir ekonomide, sayı ve özellikleri açısından kişilerin ekonomik faaliyet seviyesi ve bütünleşme derecesine katkıları yönündeki yetenekleri anlaşılmaktadır (Erkan, 1998; 27). Bir bölgenin kalkınmasında, fiziki yatırımlar kadar önemli olan personel altyapısının geliştirilmesi için, o bölgede eğitim ve sağlık yatırımlarının yeterince yapılmış ve bölgedeki insanların psikolojik-düşünsel yapılarının da gelişmiş olması gerekmektedir. Eğitim ve sağlık yatırımları yanında insanların yeterli beslenme olanaklarına sahip olması da personel altyapısının gelişmesi için önemli unsurlar arasında sayılmaktadır.

Türkiye'nin geri kalmış bölgelerinde, gelir düzeyi düşük olan halkın beslenmesinin yetersiz olduğu görülmektedir. Ayrıca, geçmişte, Türkiye'nin geri kalmış bölgelerine, yeterince eğitim ve sağlık yatırımı yapılmamış olması da personel altyapısının geri kalmışlık sebepleri arasında sayılmaktadır. Özellikle Doğu Anadolu'nun doğal altyapısıyla ilgili hususlardan dolayı geciken bu yatırımlar, halkın psikolojik-düşünsel yapısının gelişmesine de engel olmaktadır. Doğu ve Güneydoğu Bölgeleri'ndeki halkın düşünsel yapısındaki gerilikler, son dönemlerde, bölücü terör örgütüne katılımlarda rol oynamakta, bu durum, sözkonusu bölgelerin geri kalmışlığını arttıran bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Doğu Anadolu'daki personel altyapısının yeterince gelişmemesindeki bir diğer etken, aşiret sistemine dayalı kapalı toplumsal sistemle ilgili olmaktadır. Doğal altyapısının olumsuz yanları, maddi altyapısının yetersizliği ile birleşince, üstyapı yatırımlarının bölgeye çekilememesi sonucu doğmaktadır. Bölgeye üstyapı yatırımlarının gelmemesi ise sanayiye dayalı ekonomik yapının gelişmesini engelleyerek aşiret sistemine dayalı kapalı toplumsal yapının devamlılığını sağlamaktadır. Ayrıca, pazar ekonomisi mekanizmalarının sağlıklı işlememesi, belli birkaç merkez dışında bireysel girişimciliğe dayalı düşünsel yapının gelişmesine engel olmakta, bu da bölgede yaşayan halkın psikolojik-düşünsel yapısı üzerinde olumsuz etkide bulunmaktadır. Öte yandan, bölge halkı, akli temel alan kültürden yoksun, kadercı bir anlayışla, ürün ve üretim yöntemlerini geliştirme becerisinden yoksun şekilde yaşamaktadır. Sözü edilen tüm bu faktörlerin biraraya gelmesiyle, Türkiye'nin geri kalmış bölgelerindeki personel altyapısının yetersizliği ortaya konulmaktadır. Sonuçta, Türkiye'nin kaliteli beyinleri batı bölgelerinde toplanırken, doğu bölgeleri geride kalmakta ve personel altyapı bakımından ıraksama ortaya çıkmaktadır. Bu ıraksama tablo 25'teki rakamlarla daha net bir şekilde ifade edilebilmektedir. Tablo 25'te imalat sanayinde çalışanların yıllık ortalama sayısının NUTS bölgeleri itibarıyla dağılımı görülmektedir. Bir bölgede BGSYİH elde edilirken, imalat sanayinde çalışanların yanı sıra, diğer sektörlerde çalışanların da inceleme konusu yapılması gerekmektedir. Ancak Türkiye'nin bölgesel verilerle ilgili eksiklikleri nedeniyle bu konuda ayrıntılı bir inceleme yapma imkanı doğmamaktadır. Öte yandan imalat sanayi, yüksek katma değerli malların üretildiği bir sektör olması itibarıyla BGSYİH'ya en çok katkı sağlayan sektörler arasında bulunmaktadır. Gerçekten de sınai yığılmanın yaşandığı batı bölgelerinde, BGSYİH rakamlarının yüksek çıkmasının önemli sebeplerinden bir tanesi bu olmaktadır. Bu sebeple imalat sanayinde çalışan sayısının, bölgesel gelişmişlik farklarını yansıtmakta önemli bir açıklayıcı değişken olduğu değerlendirilmektedir.

Tablo 25: İmalat Sanayinde Çalışanların Yıllık Ortalama Sayısının NUTS Bölgeleri İtibariyle Dağılımı 1995-2001 (NUTS 1-2)

<i>Bölgeler</i>	2001	2000	1999	1998	1997	1996	1995
TR1İstanbul	300882	300897	301297	332216	323720	302394	280900
TR10 İstanbul	300882	300897	301297	332216	323720	302394	280900
TR2 Batı Marmara	84769	88166	82202	89403	81804	68331	59751
TR21Tekirdağ	67271	70375	65414	72355	65797	52104	44921
TR22 Balıkesir	17498	17791	16788	17048	16007	16227	14830
TR3 Ege	182116	187209	178500	195774	192540	180464	165885
TR31İzmir	90643	94270	90598	104330	108230	104980	98648
TR32 Aydın	51865	50446	45238	47771	45190	38276	28955
TR33 Manisa	39608	42493	42664	43673	39120	37208	38282
TR4 Doğu Marmara	229750	231626	225558	243693	218472	183840	176664
TR41Bursa	133630	133690	130243	143899	128074	109251	105154
TR42 Kocaeli	96120	97936	95315	99794	90398	74589	71510
TR5 Batı Anadolu	77843	82466	83291	87615	72546	67048	61251
TR51Ankara	55711	59127	59411	62010	47893	45775	41635
TR52 Konya	22132	23339	23880	25605	24653	21273	19616
TR6Akdeniz	71033	77723	81496	87230	86573	80190	79980
TR61Antalya	12934	11790	12075	13502	13088	11795	12103
TR62 Adana	40487	45766	48056	51495	51169	47187	47588
TR63 Hatay	17612	20167	21365	22233	22316	21208	20289
TR7 Orta Anadolu	41079	43309	43020	46008	42921	40485	38041
TR71 Kırıkkale	11932	12287	12731	13413	12485	12816	12873
TR72 Kayseri	29147	31022	30289	32595	30436	27669	25168
TR8 Batı Karadeniz	39763	43900	44957	46900	45900	44389	43849
TR81Zonguldak	17114	18181	18442	19114	18257	17406	18592
TR82Kastamonu	5236	5687	6003	6282	5479	5850	4765
TR83 Samsun	17413	20032	20512	21504	22164	21133	20492
TR9 Doğu Karadeniz	22051	23205	24288	27599	25033	23333	24347
TR90 Trabzon	22051	23205	24288	27599	25033	23333	24347
TRA Kuzeydoğu Anadolu	4888	5245	5276	5304	5265	4932	4875
TRA1Erzurum	-	3405	3410	3315	-	-	3237
TRA2 Ağrı	-	1840	1866	1989	-	-	1638
TRB Ortadoğu Anadolu	14019	14885	14723	2628	12966	15705	14978
TRB1Malatya	11119	12028	11991	-	12966	-	-
TRB2 Van	2900	2857	2732	2628	-	-	-
TRC Güneydoğu Anadolu	28477	30051	27566	29289	28095	4062	23412
TRC1 Gaziantep	24183	26968	24942	-	25814	-	19089
TRC2 Şanlıurfa	2789	3083	2624	2364	2281	2637	2862
TRC3 Mardin	1505	-	-	-	-	1425	1461

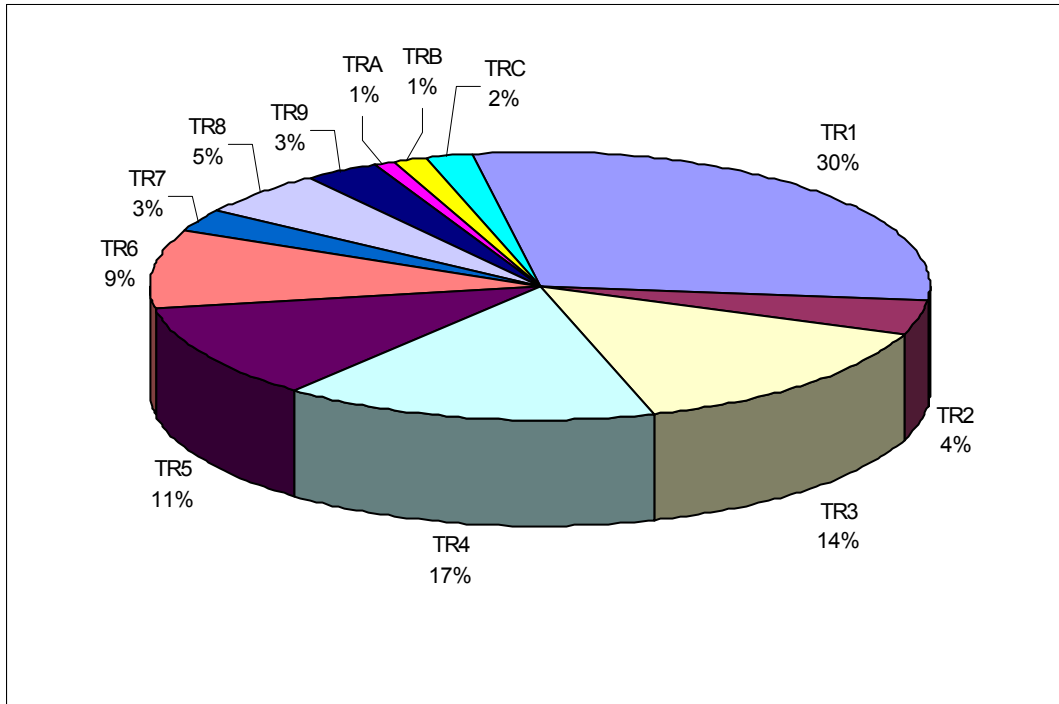
Tablo 25(Devam):İmalat Sanayinde Çalışanların Yıllık Ortalama Sayısının NUTS Bölgeleri İtibariyle Dağılımı 1987-1994 (NUTS 1-2)

Bölgeler	1994	1993	1992	1991	1990	1989	1988	1987
TR1İstanbul	274782	293087	299456	284244	314693	312202	310439	297181
TR10 İstanbul	274782	293087	299456	284244	314693	312202	310439	297181
TR2 Batı Marmara	52278	51418	51022	49050	52774	51177	47614	43524
TR21Tekirdağ	37190	36635	34420	33511	34972	33359	30926	28556
TR22 Balıkesir	15088	14783	16602	15539	17802	17818	16688	14968
TR3 Ege	151237	156325	153353	142744	155742	153941	154504	146007
TR31İzmir	91226	94279	91342	86929	94556	93336	93817	91977
TR32 Aydın	23829	23754	23525	20752	22561	23113	23508	21491
TR33 Manisa	36182	38292	38486	35063	38625	37492	37179	32539
TR4 Doğu Marmara	167503	172684	168481	166223	177295	173795	167866	159453
TR41Bursa	102070	104898	100076	96084	101040	93467	89636	82677
TR42 Kocaeli	65433	67786	68405	70139	76255	80328	78230	76776
TR5 Batı Anadolu	60878	62281	65675	62132	64988	64750	80525	114539
TR51Ankara	41254	42116	44349	40085	43233	45641	58664	57905
TR52 Konya	19624	20165	21326	22047	21755	19109	21861	56634
TR6Akdeniz	78742	83924	84593	83515	92734	95618	94839	94815
TR61Antalya	12019	12250	11723	11185	12383	13170	12825	13188
TR62 Adana	46135	50288	50754	49909	57362	59959	59721	60127
TR63 Hatay	20588	21386	22116	22421	22989	22489	22293	21500
TR7 Orta Anadolu	38164	38131	37412	38329	41054	40260	31379	29921
TR71 Kırıkkale	13925	14891	13642	13970	16103	16785	7225	6465
TR72 Kayseri	24239	23240	23770	24359	24951	23475	24154	23456
TR8 Batı Karadeniz	46529	51519	53390	54384	55210	54004	53907	54184
TR81Zonguldak	19350	21192	21960	22886	24093	21329	24425	24110
TR82Kastamonu	5474	5874	6196	6685	6937	7516	6566	6291
TR83 Samsun	21705	24453	25234	24813	24180	25159	22916	23783
TR9 Doğu Karadeniz	24230	26263	26865	25782	29314	33141	31931	32597
TR90 Trabzon	24230	26263	26865	25782	29314	33141	31931	32597
TRA Kuzeydoğu Anadolu	5627	5628	6617	7007	7291	12550	7877	7964
TRA1Erzurum	3842	3785	4781	4929	5266	5276	5432	5612
TRA2 Ağrı	1785	1843	1836	2078	2025	7274	2445	2352
TRB Ortadoğu Anadolu	14842	14788	15506	15330	16197	11305	13109	14212
TRB1Malatya	12200	11861	12576	12284	13001	8260	10575	11536
TRB2 Van	2642	2927	2930	3046	3196	3045	2534	2676
TRC Güneydoğu Anadolu	21861	22905	22441	17770	20044	20965	20462	19377
TRC1 Gaziantep	17229	17766	16670	11920	14790	15649	15371	14517
TRC2 Şanlıurfa	3239	3969	4216	4219	4185	4246	4056	3887
TRC3 Mardin	1393	1170	1555	1631	1069	1070	1035	973

KAYNAK: T.C. Başbakanlık TÜİK İzmir Bölge Müdürlüğü, 2007; 21.02.2007 tarih ve B.02.1.TÜİ-1-13-01-01-622-02/193 sayılı yazıyla alınan veriler.

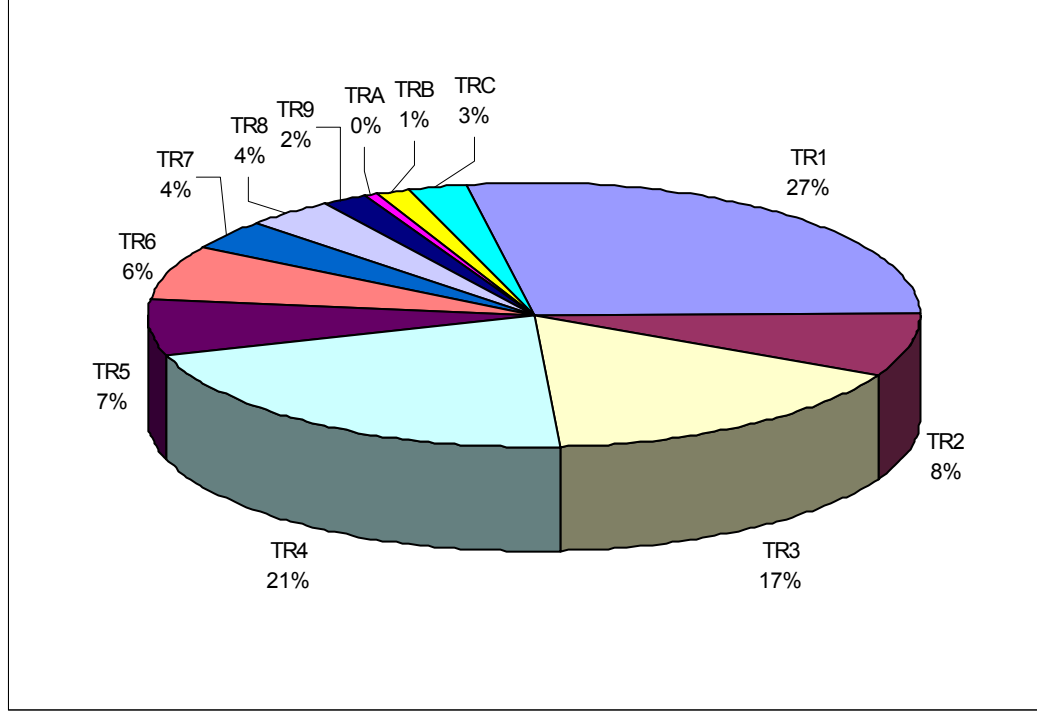
Tablo 25'teki veriler incelendiğinde, imalat sanayinde çalışanların büyük kısmının batı bölgelerinde yığıldığı görülmektedir. Gerçekten de 2001 yılında, TR 9, TR A, TR B ve TR C bölgelerinde imalat sanayinde çalışanların payı sadece % 6 olmaktadır. 2000 yılında bu rakam, %6, 1999 yılında %5, 1998 yılında %4, 1997 yılında %1, 1996 yılında %4, 1995 yılında %7, 1994 yılında %8, 1993 yılında %8, 1992 yılında %8, 1991 yılında %8, 1990 yılında %8, 1989 yılında %7, 1988 yılında %7 ve 1987 yılında %7 olarak gerçekleşmektedir. Karşılaştırma yapabilmek için, 1987 ve 2001 yıllarına ait payları, grafik 7 ve 8'den izlemek gerekmektedir.

Grafik 7: İmalat Sanayinde Çalışanların Yıllık Ortalama Sayısının NUTS 1 Bölgeleri İtibariyle Dağılımı (1987) - %

Grafikten görüldüğü gibi, imalat sanayinde çalışan personel bakımından en büyük payı İstanbul'un oluşturduğu TR 1 Bölgesi alırken, en küçük payı %1 ile Erzurum ve Ağrı NUTS 2 Bölgeleri'ni kapsayan TR A Bölgesi ile Malatya ve Van NUTS 2 Bölgeleri'ni kapsayan TR B Bölgesi almaktadır. TR 1, TR 2, TR 3, TR 4, TR5, TR 6, TR7 ve TR8'in toplam payı ise %93 olmaktadır. Grafik 8'de ise 2001 yılındaki durum incelenmektedir. 1987 yılıyla karşılaştırıldığında, önemli bir değişiklik olmadığı göze çarpmaktadır. Geri bölgelerin payı %6'da kalmakta, gelişmiş bölgelerin payıysa %94 olmaktadır.

Grafik 8: İmalat Sanayinde Çalışanların Yıllık Ortalama Sayısının NUTS 1 Bölgeleri İtibariyle Dağılımı (2001) - %

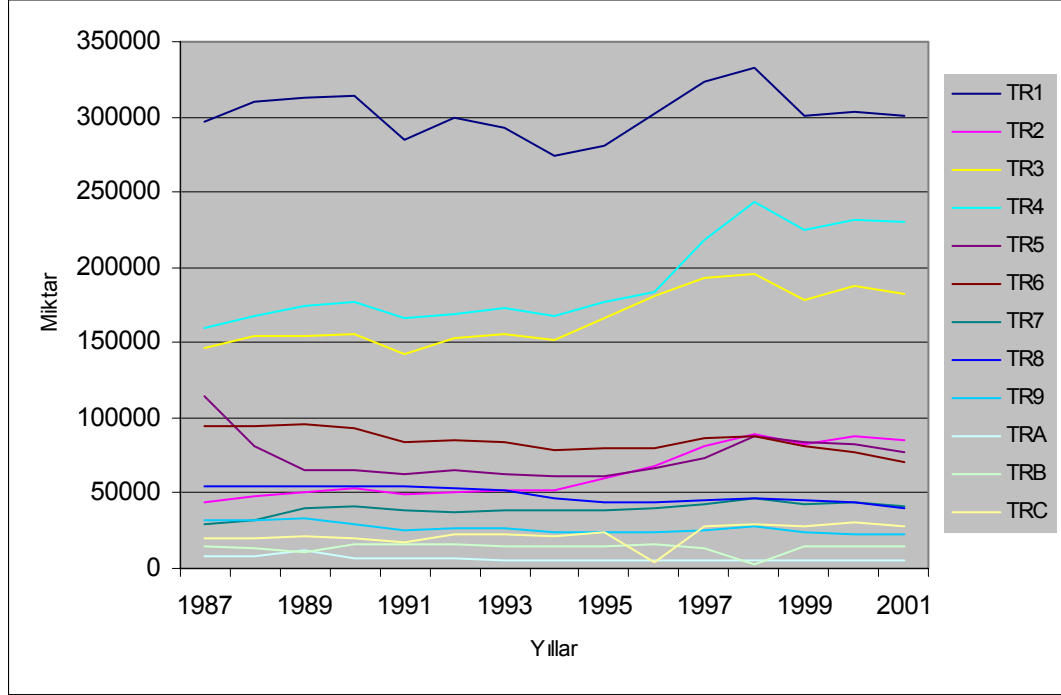

Ancak gelişmiş bölgeler arasındaki paylaşımda değişiklikler olduğu görülmektedir. TR 1 ve TR 6 Bölgeleri'nin payının %3, TR 5 Bölgesi'nin payının ise %4 azaldığı, buna karşın, TR 2 Bölgesi'nin payının %4, TR 3 Bölgesi'nin payının %3, TR 4 Bölgesi'nin payının da %4 oranında arttığı belirlenmektedir. Burada, imalat sanayi personel sayısının yıllar itibariyle büyük bir dalgalanma göstermediğini belirtmek doğru bir ifade olmaktadır. Gelişmiş bölgelerin potansiyeline bağlı olarak buralarda toplanan personel altyapının, devamlılığını sürdürdüğü, geri kalmış bölgelerin sosyo-ekonomik yapısındaki geleneksel yapının varlığının ise bu bölgelerde imalat sektörlerinin gelişmesine imkan vermeyerek, bu bölgelerin geri kalmışlıklarını perçinlediği tespit edilmektedir.

Grafik 9'da imalat sanayinde çalışanların yıllık ortalama sayısının NUTS 1 düzeyinde yıllar itibariyle gösterdiği eğilim ortaya konmaktadır. Bu grafikte göze çarpan, yıllık ortalama personel sayısı 100000'in altına düşmeyen üç bölgenin varlığı olmaktadır. Bu üç bölge TR 1, TR 3 ve TR 4 şeklinde sıralanmaktadır. Söz konusu bölgeler, İstanbul, İzmir, Denizli, Manisa, Uşak, Bursa ve Eskişehir gibi imalat sanayi işyerlerinin yoğun olarak toplandığı yerler konumunda bulunmaktadır. Öte yandan 1987-2001 yılları arasında Türkiye'de imalat sanayinde çalışan

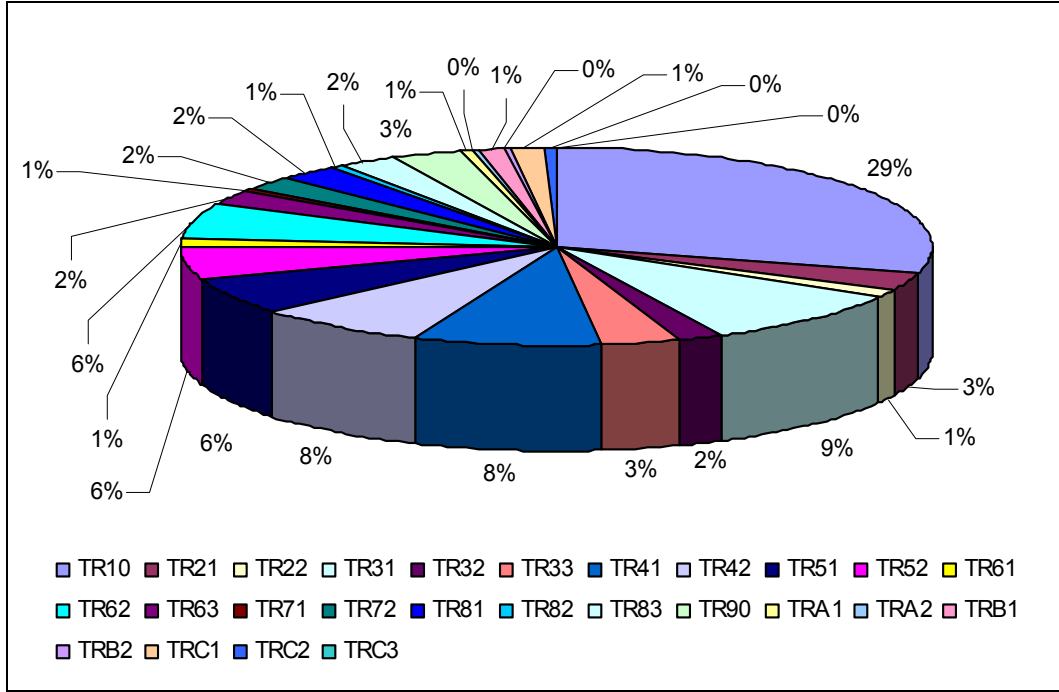
sayısının %8 arttığı saptanmaktadır. Birinci sırada %95 artış ile TR2 Bölgesi bulunmaktadır. Bunu %47 ile TRC ve %44 ile TR4 Bölgesi izlemektedir.

Grafik 9: İmalat Sanayinde Çalışanların Yıllık Ortalama Sayısının İzlediği Eğilim 1987-2001 (NUTS 1)

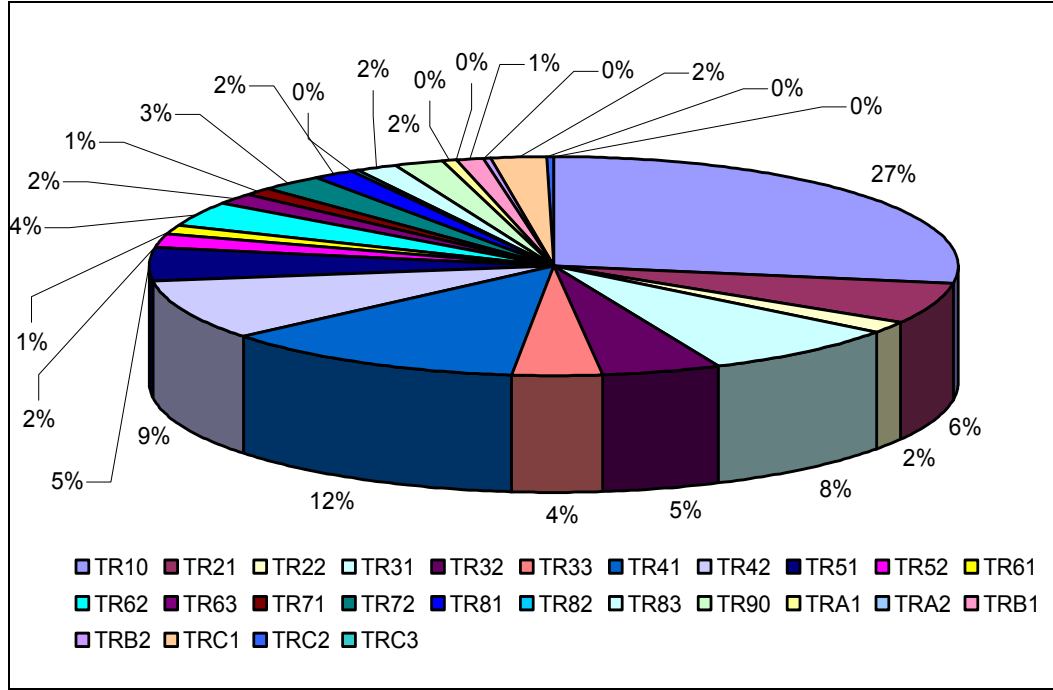

Personel altyapının bölgelere dağılımı konusunda daha ayrıntılı bir inceleme yapmak için NUTS 2 düzeyindeki paylaşımın da araştırılması gerekmektedir. Grafik 10'a göre, 1987 yılı itibariyle TR 10 Bölgesi'nin % 29'luk payla önde olduğu görülmektedir. Onu %9 ile TR 31 ve % 8 ile TR 41, TR 42 Bölgeleri izlemektedir. İmalat sanayinde çalışan personelden %6'lık pay alan bölgeler ise TR 51, TR 52 ve TR 62 olmaktadır. Bu bölgeleri %3 ile TR21, TR 33, TR 90 ve %2 ile TR 32, TR 63, TR72, TR 81, TR 83 Bölgeleri takip etmektedir. Personel altyapıdan %1 ve bunun altında pay alan bölgelerse TR 22, TR 61, TR 71, TR 82, TRA 1, TRA 2, TRB 1, TRB 2, TRC 1, TRC 2, TRC 3 olmaktadır. Buna göre, 1987 yılında personel altyapının %60'ı İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli ve Bursa'nın da içinde yer aldığı bölgelerde bulunmaktadır.

Grafik 10: İmalat Sanayinde Çalışanların Yıllık Ortalama Sayısının NUTS 2 Bölgeleri İtibariyle Dağılımı (1987) - %

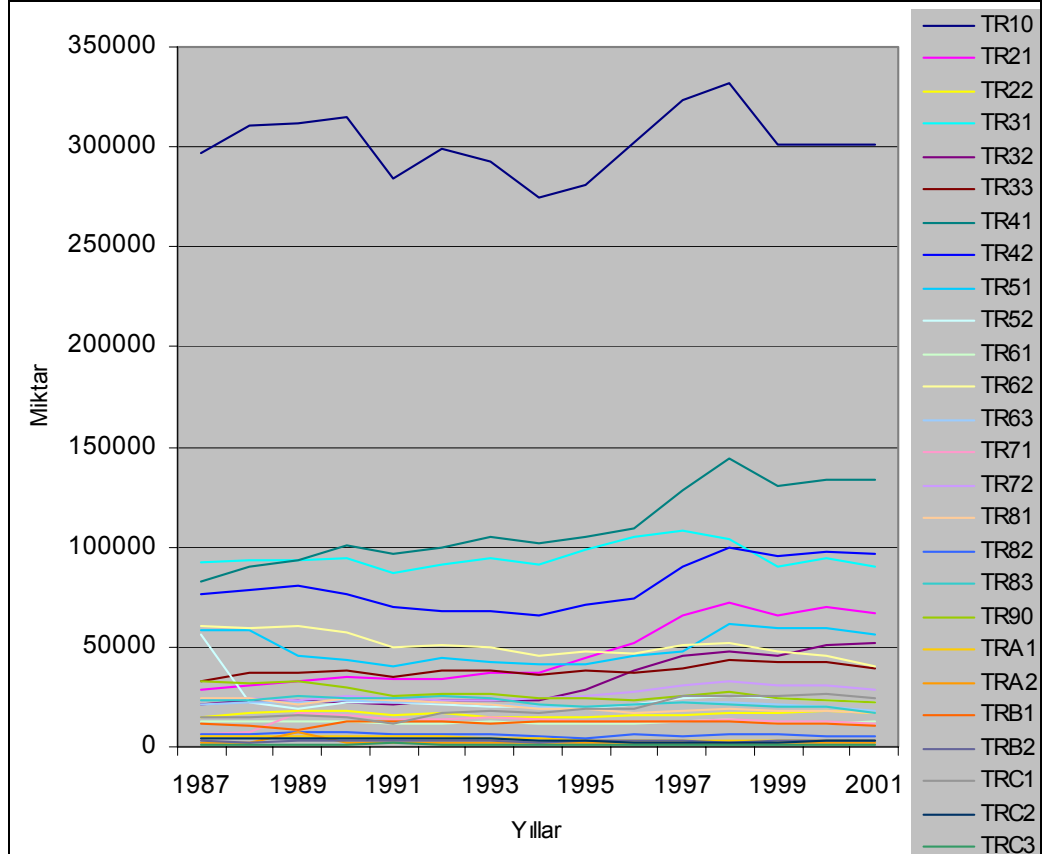
Grafik 11: İmalat Sanayinde Çalışanların Yıllık Ortalama Sayısının NUTS 2 Bölgeleri İtibariyle Dağılımı (2001) - %

Öte yandan personel altyapısının gelişmiş bölgeler arasındaki dağılımında da değişiklikler olduğu görülmektedir. TR 10 Bölgesi'nin payında %2'lik bir gerileme yaşanırken, TR 21 ve TR 22 Bölgeleri'nin paylarında sırasıyla %3 ve %1'lik artış kaydedilmektedir. Ege Bölgesi'ni oluşturan TR 31, TR 32 ve TR 33 Bölgeleri'nin paylarında da değişiklik gözlemlenmektedir. TR 31'in payı %1 azalırken, TR 32'nin payının %3 ve TR 33'ün payının da %2 arttığı belirlenmektedir. Eskişehir, Bursa gibi sanayi şehirlerinden oluşmuş TR 41 Bölgesi'nin payı %4 artarken, TR 42 Bölgesi'nde de %1'lik artış görülmektedir. Başkent Ankara'nın içinde bulunduğu TR 51'in payının ise %1 azaldığı tespit edilmektedir. Diğer bölgelerin paylarındaki değişim incelendiğindeyse, kimi bölgelerdeki artışlara rağmen, bunun bölgesel gelişmişlik farklarını kapatmaya yetecek ölçüde olmadığı değerlendirilmektedir. Grafik 12'de ise imalat sanayinde çalışanların yıllık ortalama sayısının NUTS 2 düzeyinde yıllar itibariyle gösterdiği eğilim ortaya konmaktadır. Bu grafikte göze çarpan, yıllık ortalama personel sayısı 50000'in altına düşmeyen bölgelerin varlığı olmaktadır. Bu bölgeler TR 10, TR 31, TR 41 ve TR 42 şeklinde sayılmaktadır. Söz konusu bölgeler, İstanbul, İzmir, Denizli, Manisa, Uşak, Bursa ve Eskişehir gibi imalat sanayi işyerlerinin yoğun olarak toplandığı yerler konumunda bulunmaktadır. 1996 yılından sonra bu kategoriye TR 21 ve TR 51 Bölgeleri'nin de dahil olduğu

tespit edilmektedir. Diğer bölgelerse bu sınırın altında yer almaktadır. Öte yandan 1987-2001 yılları arasında Türkiye’de imalat sanayinde çalışan sayısının %8 arttığı belirlenmektedir. Bu artışta birinci sırada %141 artış ile TR 32 Bölgesi yer almaktadır. Bunu %136 ile TR 21 ve %84 ile TR 71 Bölgesi izlemektedir. Diğer bölgelerdeki artış oranlarıysa sırasıyla; %66 TRC 1, %62 ile TR 41, %55 ile TRC 3, %25 ile TR 42, %24 ile TR 72, %22 ile TR 33, %17 ile TR 22, %8 ile TRB 2 ve % 1 ile TR 10 Bölgeleri olmaktadır. Aynı bakış açısıyla konuya yaklaşıldığında bazı bölgelerin negatif değer aldıkları görülmektedir. Bu bölgelerin başında -%61 ile TR 52 yer almaktadır. Onu -%43 ile TRA 1 ve -%29 ile TRA 2 Bölgeleri izlemektedir. Bu durumun bölgesel gelişmişlik farklarını arttırıcı bir unsur olduğu değerlendirilmektedir

Grafik 12: İmalat Sanayinde Çalışanların Yıllık Ortalama Sayısının İzlediği Eğilim 1987-2001 (NUTS 2)

(4) Bölgenin Kurumsal Altyapısı

Kurumsal altyapı, yazılı–yazısız yasa ve kurallarla, toplumsal değer yargıları, davranış yöntemleri ve örgütsel kurumlardan meydana gelen bir yapı şeklinde

tanımlanmaktadır (Erkan, 1987; 80). Bu altyapı türünün ayırıcı bir özelliği, maddi ve personel altyapıdan farklı olarak doğrudan bir yatırım gerektirmemesiyle ilgili olmaktadır (Somuncu, 1998; 71). Kurumsal altyapı, maddi ve personel altyapıyla iç içe ve onların hem neden hem de sonuç olarak ayrılmaz bir parçası durumunda bulunmaktadır. Kurumsal altyapının yerleştirilmesi ve fonksiyonlarının yerine getirebilmesi, etkinliği ve işlerliğinin sağlanabilmesi, maddi altyapının yeterliliğine bağlı olmaktadır. Aynı zamanda personel altyapının geliştirilmesi, maddi altyapının iyileştirilmesi konuları da kurumsal altyapının iktisadi sisteme etkinlik ve işlerlik kazandırma özelliğinin bir fonksiyonu şeklinde ele alınmaktadır (Somuncu, 1998;73).

Türkiye Cumhuriyeti, “kendi anayasası ve kanunlarında belirtilen usuller dahilinde yönetilen üniter bir devlet” şeklinde tanımlanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti sınırları içindeki her yerde, her vatandaş, yazılı hukuk kuralları çerçevesinde eşit haklara sahip bulunmaktadır. Söz konusu yazılı kurallar, ülkede devlet tarafından oluşturulmuş mahkemeler ve ilgili kurumlarca uygulanırken, yazısız kurallar ve toplumsal değer yargıları bölgeden bölgeye değişmektedir. Sanayileşme konusunda lider durumda olan Batı Anadolu’da, bölge insanının düşünsel yapısı, bu sisteme göre şekillenmekte, bu insanların biraraya gelip oluşturduğu topluluklarda ise toplumsal değer yargıları bireycilik esasına daha yakın hale gelmektedir. Doğu Anadolu’da ise kapalı ekonomik yapının sürekliliği, bu bölgelere özgü toplumsal kurumların öne çıkmasında rol oynamakta, söz konusu bölgelerde batının tersine komünal yaşam ağırlıklı değer yargıları öne çıkmaktadır. Bu durum, insanların davranışlarına da yansımakta, hemşehrilik gibi kavramlara günlük hayatta sıklıkla rastlanmaktadır. Türkiye’nin geri kalmış bölgelerinde, geri kalmışlığın ana sebeplerinden olan kurumsal altyapı yetersizliğinin, söz konusu bölgelere yeterli düzeyde yatırım yapılması yoluyla aşılabileceği değerlendirilmektedir. Yeterli düzeyde yatırım yapılması da kuşkusuz maddi, personel ve kurumsal yapının olumlu yönde değişmesiyle ilintili olmaktadır.

b. Bölgenin Üstyapısı

İktisadi kalkınmada önemli rol oynayan üstyapı yatırımları, “asıl hasıla yaratan ve bir kalkınmışlık göstergesi olarak sunulan yatırımlar” şeklinde ifade edilmektedir. Sektörel açıdan tarım, sanayi ve hizmetler şeklinde tasniflenen üstyapı yatırımları içerisinde, en çok katma değer yaratanlarsa, sanayi ve hizmetler

sektörlerinde yapılanlar olmaktadır. Bu sektörlerde yapılan yatırımlar, bölgenin gelirini ve istihdamını arttırarak kalkınmayı doğrudan etkilemektedir. Ancak bu yatırımların bölgeye çekilebilmesi, bölgenin yeterli alt yapı kapasitesine sahip olmasını gerektirmektedir. Üstyapıyla ilgili fonksiyonel olarak ortaya konan ayrımsa üretim, tüketim ve dağılım şeklinde olmaktadır. Aşağıda bu ayrıma göre değerlendirme yapılmaktadır.

(1) Üretim

Bölgesel kalkınmayı direkt olarak etkileyen üretim, üretim faktörlerinin bir araya getirilmesiyle oluşmaktadır. Üretimin üstlendiği önemli görevlerden biri talebi karşılayarak insanların ihtiyacını giderecek mal ve hizmetleri üretmek şeklinde özetlenmektedir. Üretimin üstlenmiş olduğu bir diğer önemli görev, ileriye ve geriye doğru bağlantı katsayılarıyla sektörler arasında etkileşim yaratarak yeniden üretim için ara mallar ile yatırım malları yaratmasıyla ilgili olmaktadır.

Günümüzde üretim faaliyetini gerçekleştiren sektörlerse tarım, sanayi, hizmetler ve bilgi sektörleri olmaktadır. Bu sektörlerin her biri, farklı üretim ortamları gerektirirken, kendi içlerinde ürettikleri mamülün türüne göre de değişik mekan organizasyonlarına ihtiyaç duymaktadırlar. Tarım sektöründe toprağın kalitesi, nem düzeyi, iklim gibi unsurlar öne çıkarken, sanayide üretilen ürünün türüne göre pazara yakınlık, hammaddeye yakınlık ve yetişmiş insan gücüne yakınlık faktörleri önem kazanmaktadır.

Türkiye açısından olaya yaklaşılacak olursa, özellikle sanayinin dengesiz gelişimi bakımından, sorunun kökenini tarihsel sebeplere dayandırmak yanlış olmamaktadır. Osmanlı Devleti'nin 14. yüzyılın başında Batı Anadolu'da kurulduğu ve 16. yüzyılın ortalarına gelindiğinde, üç kıtaya yayılarak, Dünya'nın o dönemdeki en büyük imparatorluğu haline geldiği bilinmektedir. Bu büyük İmparatorluğun, 18. yüzyılda Batı Avrupa'da patlak veren endüstri devrimi karşısında, ekonomisini değişen koşullara uyduramadığından hızla parçalandığı belirlenmektedir (Dinler, 1986; 138). Osmanlı İmparatorluğu değişen koşullara ayak uyduramazken, kendi içindeki yapısal çözülmenin de hızlandığı ve bölgesel dengesizliğin önemli bir sebebi haline geldiği değerlendirilmektedir. Toprak düzeninde bozulmayla birlikte, 17. ve 18. yüzyılda, köylülerin köylerini terk ederek ya ıssız yerlere çekildikleri, yada bölge

merkezlerine göç ederek, büyük işsiz kitleleri oluşturmaya başladıkları tespit edilmektedir. Öte yandan 19. yüzyıla gelindiğinde, Batı Avrupa'nın sanayileşmesini tamamladığı, hammaddeler satın alıp, işlenmiş mamulleri satacağı pazarlar aramaya başladığı görülmektedir. Bu dönemde sıkı bir himaye politikası uygulayan Avrupa karşısında, Osmanlı İmparatorluğu'nun ülkelerini açık pazar haline getirecek anlaşmaları birbiri ardına imzaladığı saptanmaktadır (Dinler, 1986; 140). Dışa bağımlı olarak oluşan bu yeni düzende, bazı kentlerin önemini kaybedip, mevcut nüfuslarını koruyamadıkları, Batı ile ulaşım bağlantısı sağlayan kentlerin ön plana çıkarak kalabalıklaşmaya başladıkları, bu gelişmeden en kazançlı çıkan kentlerin de, liman kentleri oldukları değerlendirilmektedir. Bu dönemde, daha önce çok az nüfusa sahip olan Mersin, İzmir, Trabzon gibi liman kentleri, hızlı bir gelişme gösterirken, başta Aydın ve Tokat olmak üzere, Anadolu'nun içindeki ve Doğu Anadolu'daki birçok kentin, mevcut nüfuslarını koruyamadıkları görülmektedir. Böylece, Türkiye'de bölgelerarası dengesizliğin, batıdaki ve deniz kıyısındaki kentlerin daha da canlanması, Anadolu'nun içlerindeki ve Doğu Anadolu ile Güney Doğu Anadolu kentlerinin de ekonomik önemlerinin daha da azalması sonucu sönükleşmesiyle, ortaya çıkmaya başladığı belirlenmektedir (Dinler, 1986; 141).

Cumhuriyet öncesinde Anadolu'daki endüstriyel faaliyetleri ve bu faaliyetlerin alansal dağılımını yansıtan tek bilgi ise 1913 ve 1915 sanayi sayımı olmaktadır. Başta İstanbul olmak üzere, endüstriyel faaliyetlerin gelişmiş olduğu kentler sıralamasında; İzmir, Manisa, İzmit, Karamürsel, Bandırma ve Uşak şehirlerinin peş peşe geldiğini gösteren sayım anket sonuçlarının 1917 yılında yayınlandığı görülmektedir. Ülkenin öteki bölgelerinde ise göze çarpan bir sanayi faaliyeti görülmemektedir. Öte yandan 1915 sanayi sayımı sonuçlarına göre Batı Anadolu'da sekiz kentte sadece 282 işyeri bulunmaktadır. Bu işyerlerinin 155 tanesi İstanbul yer almaktadır. 1915 yılında Türkiye'deki 282 sanayi işletmesinin 214'ünün (%81'i) özel sektöre, kalan 68'inin (%19'u) ise kamu sektörüne ait olduğu tespit edilmektedir. Devlete ait işletmelerin hemen hemen tümü İstanbul'da bulunmaktadır. Bu dönemde, yabancı sermayenin büyük ölçüde Ege ve Marmara Bölgeleri'nde demiryollarına yatırım yapmayı tercih ettiği tespit edilmektedir. Bunun da bölgeye ekonomik canlılık getirdiği görülmektedir. Demiryolu dışında maden çıkartma imtiyazının da yine Ege ve Marmara Bölgeleri'ne verilmesinin, bunun dışındaki elektrik, tramvay, su, banka ve sigorta alanındaki yabancı yatırımların da yine İstanbul ve İzmir'de kümelenmesine neden olduğu, diğer bölgelerin

gelişmemelerinde önemli bir faktör olarak öne çıktığı değerlendirilmektedir (Gündüz, 2003; 251). 1923'ten günümüze, endüstriyel işletmelerin bölgelerarası dağılımı incelendiğinde, ekonomik gelişmenin Batı Anadolu lehine, Doğu Anadolu'nun ise aleyhine işlediği saptanmaktadır. 1927 yılında Doğu Anadolu'daki endüstriyel işletmeler, Türkiye'deki mevcut işletmelerin % 17,8'ini kapsamaktadır. Buna karşın 1939 yılındaki sonuçlara göre, Doğu Anadolu, 96 işletme ile ülkedeki tüm işletmelerin ancak % 8'ini bünyesinde toplamaktadır. Bölgedeki işletme sayısının arttığı, ama bu işletmelerin ülke içindeki payının % 17,8'den % 8'e düştüğü belirlenmektedir. 1955 ve 1960 yıllarında bu düşüşün devam etmesi (%7,7 ve %7,6) ve tarımsal gelişmenin sözkonusu olmaması, ekonomik kalkınma sürecine Batı ile aynı koşullarda girmeyen Doğu Anadolu'nun, ülke içindeki ekonomik ağırlığının zamanla daha da azaldığını ortaya koymaktadır. 1963'ten sonra planlı ekonomiye geçişle birlikte, bölgelerarası dengenin sağlanmasına yönelik politikaların hız kazandığı, bu kapsamda bölge planlaması, kalkınmada öncelikli yöreler gibi uygulamalara gidilmek suretiyle geri kalmış bölgelerde üstyapının, yani üretim yapan sektörlerin gelişmesine katkı sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Ancak Türkiye'nin, çeşitli sebeplerden dolayı bir türlü ekonomik istikrarı sağlayamamasının, bölgelerarası dengesizliğin giderilmesi için gerekli yatırımların geri kalmış bölgelere çekilememesi sonucunu doğurduğu, zaman içinde yapılan yatırımların da gelişmiş bölgelere akın ettiği bilinmektedir. Türkiye'de imalat yeri işyeri rakamlarının bölgesel dağılımı incelendiğinde de aynı sonuçlara ulaşmanın mümkün olacağı değerlendirilmektedir.

Tablo 26'ya göre, imalat sanayi işyerlerinin büyük kısmının, batı bölgelerinde toplandığı görülmektedir. 2001 yılında, 11311 işyerinin %94'ü, TR 1, TR 2, TR 3, TR4, TR 5, TR 6, TR 7 ve TR 8 Bölgeleri'nde kurulu bulunmaktadır. 1987 yılından 2000 yılına kadar bu rakam %93 ile %95 arasında değişmektedir. Elde edilen bu bulgular ışığında, Türkiye'deki bölgelerarası dengesizliklerin asıl sebeplerinden birisinin üst yapı yatırımlarının yetersizliği olduğu bir kez daha gözler önüne serilmektedir. Türkiye'deki imalat faaliyetlerinin çoğunun, batı bölgelerinde yığıldığı, sanayileşmenin sonucu olan şehirleşme sürecinin buralarda daha hızlı ortaya çıktığı, neticede, bu bölgelerde işgücü talebi daha fazla olduğundan, sözkonusu gelişmiş bölgelere yığın göç hareketi yaşandığı, şehirlerde yerleşim çarpıklıklarıyla birlikte sosyo-kültürel gelişmişlik farklarının da belirginleştiği değerlendirilmektedir.

Tablo 26: İmalat Sanayi İşyeri Sayısının NUTS Bölgeleri İtibariyle Dağılımı 1995-2001 (NUTS 1-2)

<i>Bölgeler</i>	2001	2000	1999	1998	1997	1996	1995
TR1İstanbul	3708	3540	3643	3982	3811	3766	3805
TR10 İstanbul	3708	3540	3643	3982	3811	3766	3805
TR2 Batı Marmara	552	539	539	579	527	436	421
TR21Tekirdağ	416	413	410	438	390	289	276
TR22 Balıkesir	136	126	129	141	137	147	145
TR3 Ege	1966	1969	1907	2173	2153	2109	1944
TR31İzmir	1040	1021	996	1184	1107	1103	1115
TR32 Aydın	539	533	493	525	568	542	354
TR33 Manisa	387	415	418	464	478	464	475
TR4 Doğu Marmara	1951	1819	1804	1933	1689	1334	1298
TR41Bursa	1084	989	993	1081	964	754	737
TR42 Kocaeli	867	830	811	852	725	580	561
TR5 Batı Anadolu	1118	1137	1178	1293	883	863	793
TR51Ankara	842	850	881	988	609	620	575
TR52 Konya	276	287	297	305	274	243	218
TR6Akdeniz	659	658	709	761	791	599	611
TR61Antalya	162	146	145	169	174	151	159
TR62 Adana	370	369	404	422	447	304	319
TR63 Hatay	127	143	160	170	170	144	133
TR7 Orta Anadolu	299	303	314	336	301	297	300
TR71 Kırıkkale	90	91	96	106	82	87	88
TR72 Kayseri	209	212	218	230	219	210	212
TR8 Batı Karadeniz	398	429	456	479	457	447	449
TR81Zonguldak	108	111	122	125	97	92	105
TR82Kastamonu	66	71	79	81	78	75	70
TR83 Samsun	224	247	255	273	282	280	274
TR9 Doğu Karadeniz	212	214	214	246	227	210	214
TR90 Trabzon	212	214	214	246	227	210	214
TRA Kuzeydoğu Anadolu	49	52	55	60	53	48	50
TRA1Erzurum	38	38	39	45	40	36	37
TRA2 Ağrı	11	14	16	15	13	12	13
TRB Ortadoğu Anadolu	89	95	106	110	102	98	98
TRB1Malatya	66	76	86	89	85	76	79
TRB2 Van	23	19	20	21	17	22	19
TRC Güneydoğu Anadolu	310	359	337	371	373	383	246
TRC1 Gaziantep	242	272	279	317	328	339	201
TRC2 Şanlıurfa	49	66	42	43	32	31	34
TRC3 Mardin	19	21	16	11	13	13	11

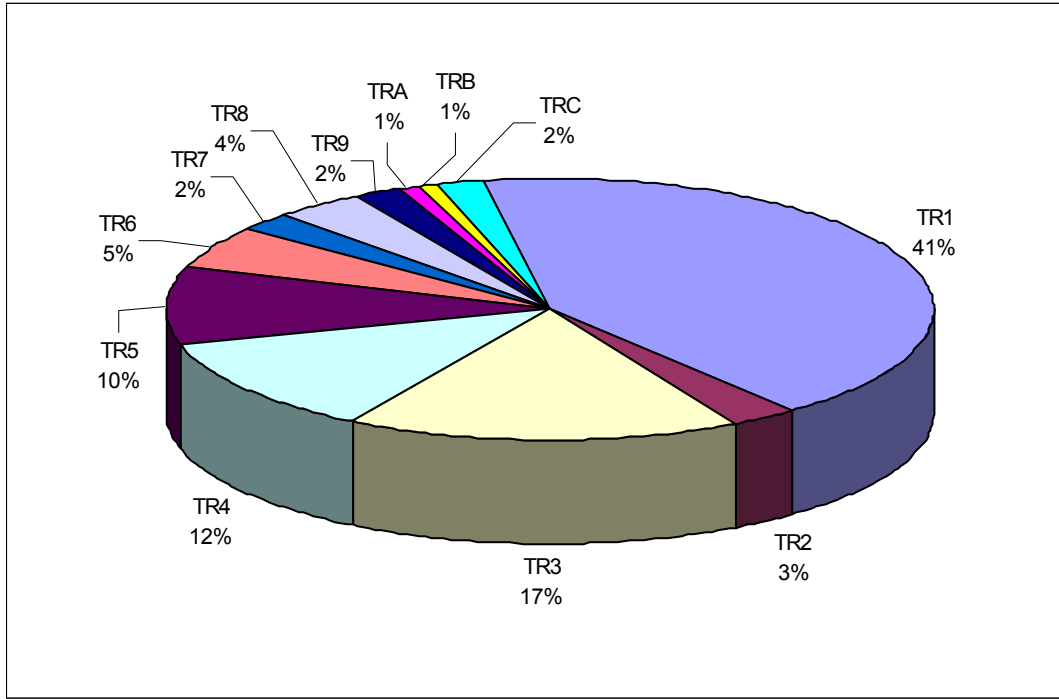
Tablo 26 (Devam): İmalat Sanayi İşyeri Sayısının NUTS Bölgeleri İtibariyle Dağılımı 1987-1994 (NUTS 1-2)

<i>Bölgeler</i>	1994	1993	1992	1991	1990	1989	1988	1987
TR1İstanbul	3973	4196	4558	3489	3761	3917	3898	3980
TR10 İstanbul	3973	4196	4558	3489	3761	3917	3898	3980
TR2 Batı Marmara	401	405	399	301	306	317	292	278
TR21Tekirdağ	256	260	240	202	196	196	175	165
TR22 Balıkesir	145	145	159	99	110	121	117	113
TR3 Ege	1803	1938	1960	1357	1448	1584	1577	1574
TR31İzmir	1057	1146	1160	825	879	964	992	1009
TR32 Aydın	273	293	301	190	208	230	239	228
TR33 Manisa	473	499	499	342	361	390	346	337
TR4 Doğu Marmara	1271	1277	1300	989	1066	1124	1134	1140
TR41Bursa	750	755	765	560	612	641	654	667
TR42 Kocaeli	521	522	535	429	454	483	480	473
TR5 Batı Anadolu	789	809	900	613	666	744	817	925
TR51Ankara	594	613	682	448	502	582	646	658
TR52 Konya	195	196	218	165	164	162	171	267
TR6Akdeniz	559	569	641	432	489	542	511	489
TR61Antalya	163	163	162	109	128	135	130	132
TR62 Adana	287	298	351	231	260	302	302	279
TR63 Hatay	109	108	128	92	101	105	79	78
TR7 Orta Anadolu	289	273	304	218	234	240	203	210
TR71 Kırıkkale	94	94	112	83	88	94	59	63
TR72 Kayseri	195	179	192	135	146	146	144	147
TR8 Batı Karadeniz	434	476	480	399	403	427	366	366
TR81Zonguldak	87	92	88	66	71	78	81	82
TR82Kastamonu	74	77	72	67	67	72	58	58
TR83 Samsun	273	307	320	266	265	277	227	226
TR9 Doğu Karadeniz	208	230	242	181	193	198	202	203
TR90 Trabzon	208	230	242	181	193	198	202	203
TRA Kuzeydoğu Anadolu	54	59	58	48	61	67	63	71
TRA1Erzurum	41	43	43	33	46	52	47	54
TRA2 Ağrı	13	16	15	15	15	15	16	17
TRB Ortadoğu Anadolu	95	87	93	72	76	70	66	76
TRB1Malatya	79	66	73	50	52	46	44	52
TRB2 Van	16	21	20	22	24	24	22	24
TRC Güneydoğu Anadolu	251	248	266	159	168	187	191	190
TRC1 Gaziantep	208	197	208	113	126	140	148	147
TRC2 Şanlıurfa	36	42	49	37	34	38	34	34
TRC3 Mardin	7	9	9	9	8	9	9	9

KAYNAK: T.C. Başbakanlık TÜİK İzmir Bölge Müdürlüğü, 2007a; 21.02.2007 tarih ve B.02.1.TÜİ-1-13-01-01-622-02/193 sayılı yazıyla alınan veriler.

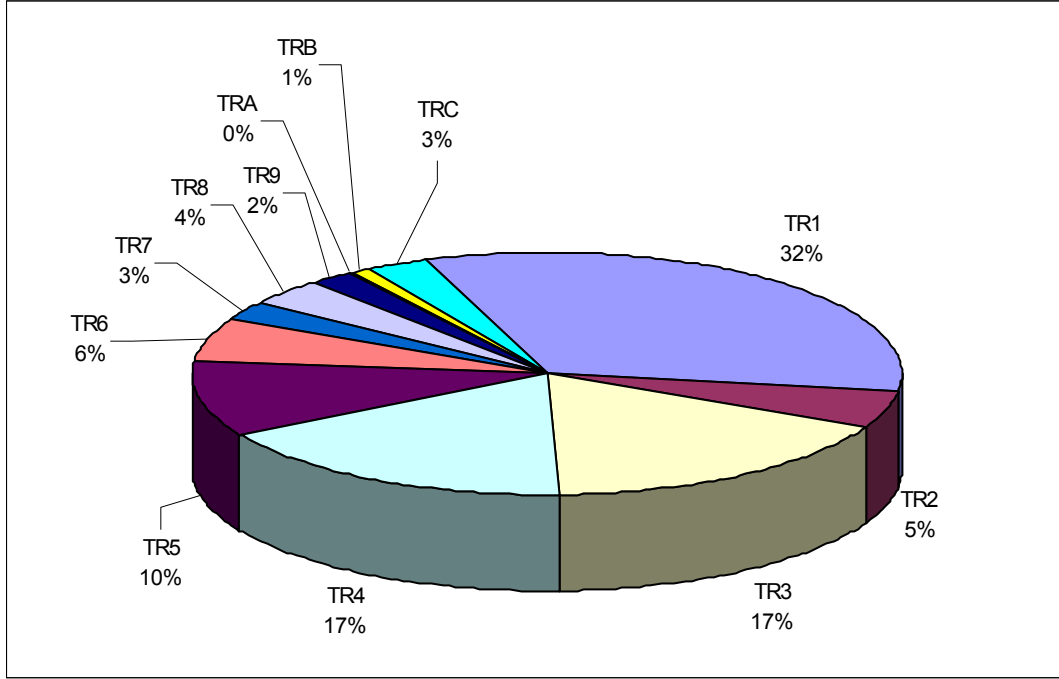
Sözkonusu saptamaları, toplam imalat yeri işyeri rakamlarının 1987 ve 2001 yıllarındaki oransal dağılımını gösteren grafik 13 ve grafik 14 yardımıyla görsel olarak sunmak mümkün olmaktadır. Grafik 13'e göre oransal sıralamada %41 ile TR 1 Bölgesi birinci, %17 ile TR 3 Bölgesi ikinci, %12 ile TR 4 Bölgesi de üçüncü durumda bulunmaktadır. Bu rakamlara göre Türkiye'deki imalat yeri işyeri sayısının neredeyse yarısının İstanbul yöresinde toplandığını söylemek yanlış olmamaktadır. TR 1, TR 2, TR 3, TR 4, TR 5, TR 6, TR 7 ve TR 8'in toplam payının ise %94 olduğu belirlenmektedir.

Grafik 13: İmalat Sanayi İşyeri Sayısının NUTS 1 Bölgeleri İtibariyle Dağılımı (1987) - %

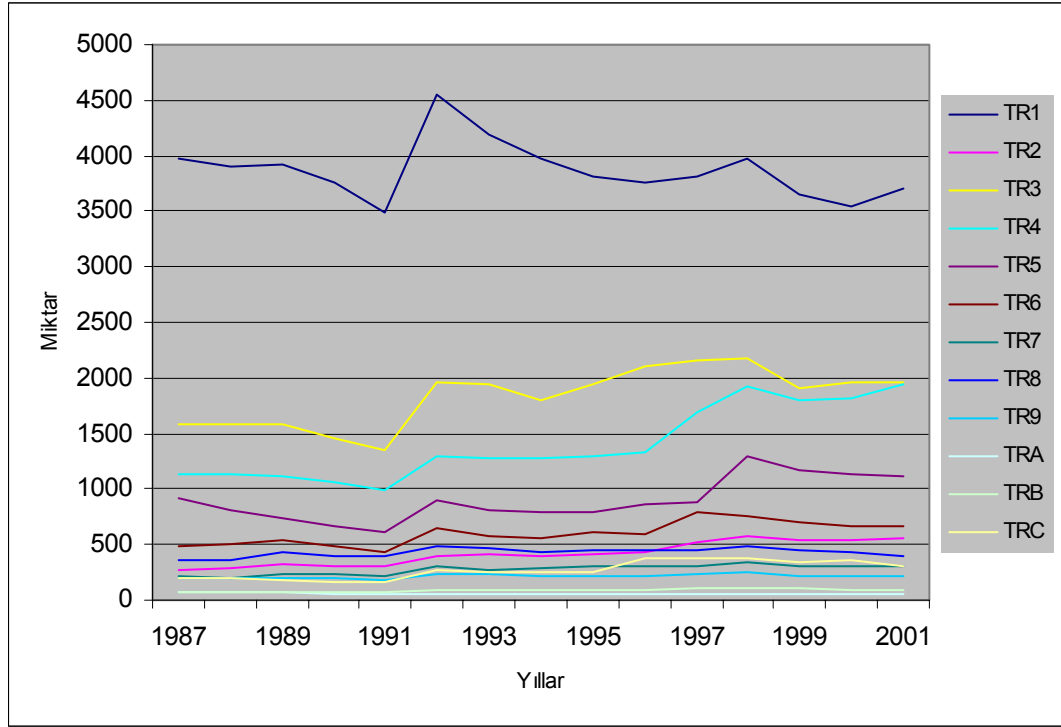
Grafik 14'te ise 2001 yılındaki durum incelenmektedir. 2001 yılı verileri, 1987 yılıyla karşılaştırıldığında, önemli bir değişiklik olmadığı göze çarpmaktadır. Geri bölgelerin payı %6'da kalmakta, gelişmiş bölgelerin payıysa %94 olmaktadır. Burada vurgulanması gereken nokta, gelişmiş bölgelerdeki payların 1987 yılından 2001 yılına dek değiştiği ile ilgili olmaktadır. TR 1'in payı %9 azalırken, TR 4'ün payının %5 ve TR2'nin payının %2 arttığı tespit edilmektedir. Bu rakamlar da İstanbul çevresinin, endüstriyel yayılma sürecine paralel şekilde gelişme gösterdiğine işaret etmektedir.

Grafik 14: İmalat Sanayi İşyeri Sayısının NUTS 1 Bölgeleri İtibariyle Dağılımı (2001) - %

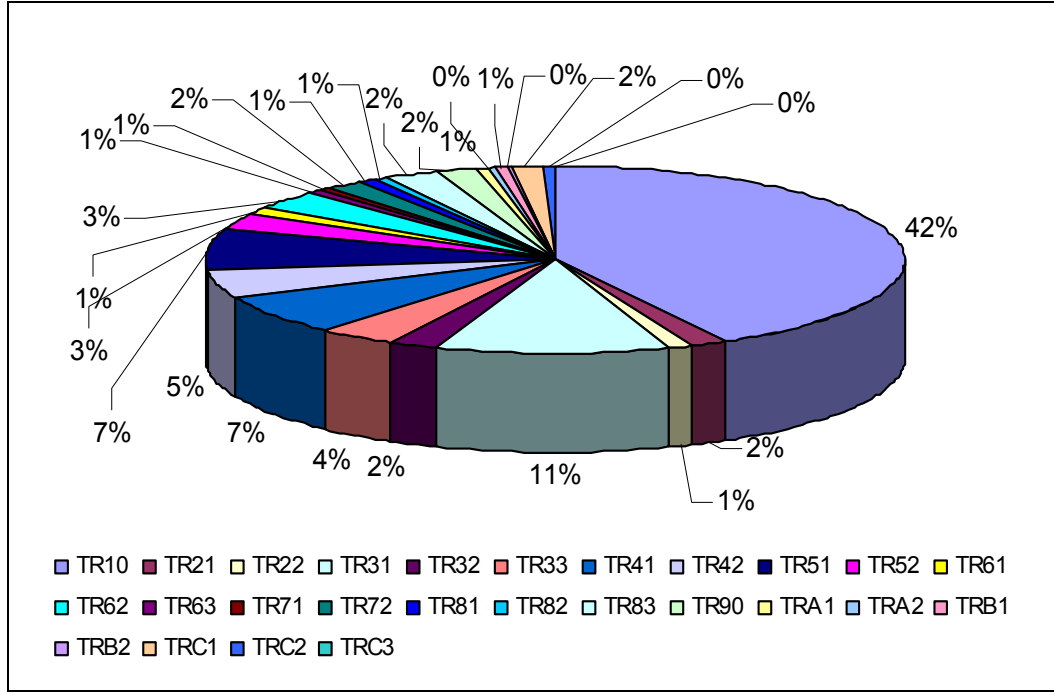
Son olarak, imalat sanayi işyeri sayısının yıllar itibariyle gösterdiği eğilim grafik 15’de incelenmektedir. Bu grafikte göze çarpan, imalat sanayinde çalışanların yıllık ortalama sayısında olduğu gibi üç bölgenin öne çıkmasıyla ilgili olmaktadır. Bu bölgeler, TR 1, TR 3 ve TR 4 şeklinde sayılmaktadır. Söz konusu bölgelerde imalat yeri işyeri sayısının 1000’in altına düşmediği görülmektedir. Bu bölgeler, İstanbul, İzmir, Denizli, Manisa, Uşak, Bursa ve Eskişehir gibi sanayinin yoğun olarak toplandığı yerler konumunda bulunmaktadır. Öte yandan, 1987-2001 yılları arasında, Türkiye’de toplam imalat yeri işyeri sayısının %19 arttığı tespit edilmektedir. Burada ilginç olan noktanın, en gelişmiş bölge olan İstanbul’da, imalat yeri işyeri sayısının %7 azalmasıyla ilgili olduğu saptanmaktadır. Artış olarak birinciliği, %98 ile TR 2 Bölgesi almaktadır. İkinci %71 ile TR 4 Bölgesi olurken, üçüncülük %63 ile TR C Bölgesi’ne ait olmaktadır. TR 7 Bölgesi %42 ile dördüncü sırada yer alırken diğer bölgeler; %35 ile TR 6, %30 ile TR 3, %21 ile TR 5, %17 ile TR B, %9 ile TR 8 ve %4 ile TR 9 şeklinde sıralanmaktadır. TR A Bölgesi’nde ise %3’lük bir gerileme kaydedildiği belirlenmektedir.

Grafik 15: İmalat Sanayi İşyeri Sayısının İzlediği Eğilim 1987-2001 (NUTS1)

İmalat yeri işyerlerinin bölgelere göre dağılımının incelenmesinde daha ayrıntılı bir inceleme imkanı sunmak üzere grafik 16 ve grafik 17'den faydalanmak gerekmektedir. Grafik 16'ya göre, 1987 yılı itibariyle TR 10 Bölgesi'nin % 42'lik payla önde olduğu görülmektedir. Onu %11 ile TR 31 ve %7 ile TR 41, TR 51 Bölgeleri izlemektedir. Buna göre, İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa ve Eskişehir gibi illerin yer aldığı bölgelerin payı %67 olmaktadır. Diğer bölgelerin paylarıysa sırasıyla; %5 ile TR 42, %4 ile TR 33, %3 ile TR 52 ve TR 62, %2 ile TR 21, TR 32, TR 72, TR 83, TR 90 ve TRC 1 olmaktadır. Geri kalan bölgelerin tamamı ise, imalat yeri işyeri sayısından %1 ve bunun altında pay alan bölgeler olarak tespit edilmektedir.

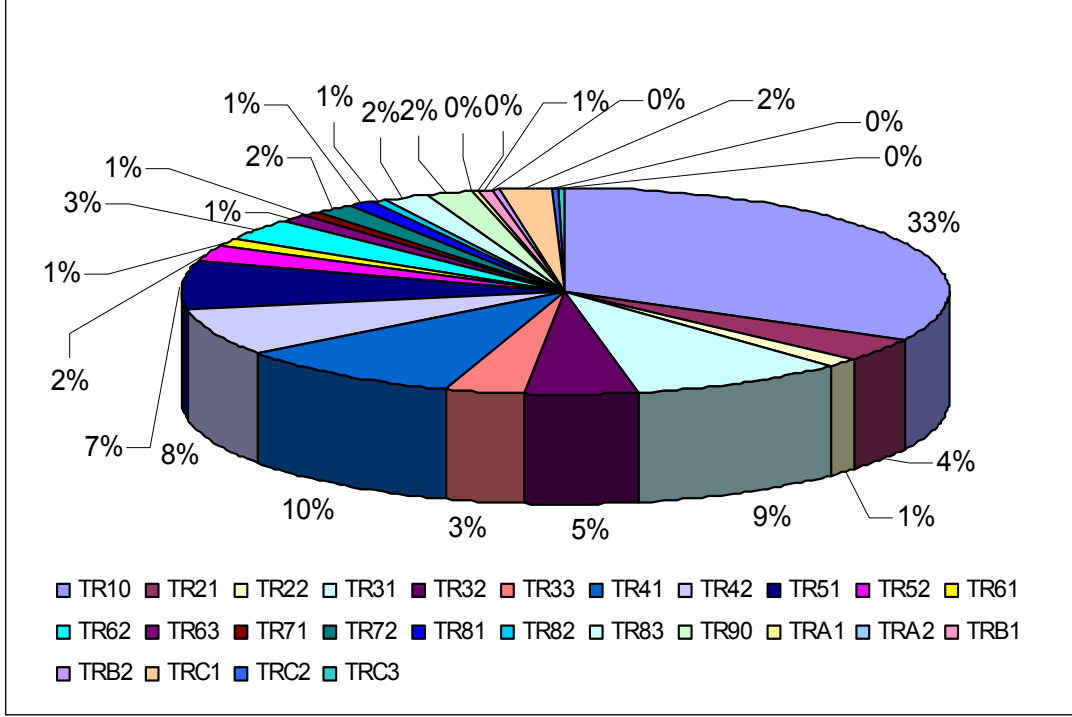
Grafik 16: İmalat Sanayi İşyeri Sayısının NUTS 2 Bölgeleri İtibariyle Dağılımı (1987) - %

Grafik 17 incelendiğindeyse 2001 yılında gelişmiş bölgelerin paylarında değişim olduğu gözlemlenmektedir. TR 10 Bölgesi'nin payı %9 ve TR 31 Bölgesi'nin payı %2 azalırken, TR 32 Bölgesi'nin payının %3 arttığı tespit edilmektedir. TR 41 ve TR 42 Bölgeleri'nin payları ise %3 artış kaydetmektedir. Ayrıca, başkent Ankara'nın içinde bulunduğu TR 51 Bölgesi'nin payı sabit kalmaktadır. Diğer bölgelerin paylarındaki değişim incelendiğindeyse, kimi bölgelerdeki artışlara rağmen, bunun bölgesel gelişmişlik farklarını kapatmaya yetecek ölçüde olmadığı değerlendirilmektedir.

Grafik 18'de ise imalat sanayi işyeri sayısının NUTS 2 düzeyinde yıllar itibariyle gösterdiği eğilim ortaya konmaktadır. Bu grafikte asıl dikkat edilmesi gereken noktanın, yıllar itibariyle çeşitli dalgalanmalar yaşanmasına rağmen TR 10 Bölgesi'nin 3500 seviyesinin altına düşmediğiyle ilgili olduğu değerlendirilmektedir. 500 işyeri seviyesinin altına düşmeyen bölgeler ise TR 31, TR 41 ve TR 51 olmaktadır. Bu kategoriye 1992 yılında TR 51 ve 1996 yılında TR 32 Bölgeleri'nin de dahil olduğu tespit edilmektedir. Diğer bölgelerdeki işyeri sayıları ise 500 işyeri seviyesinin altında yer almaktadır.

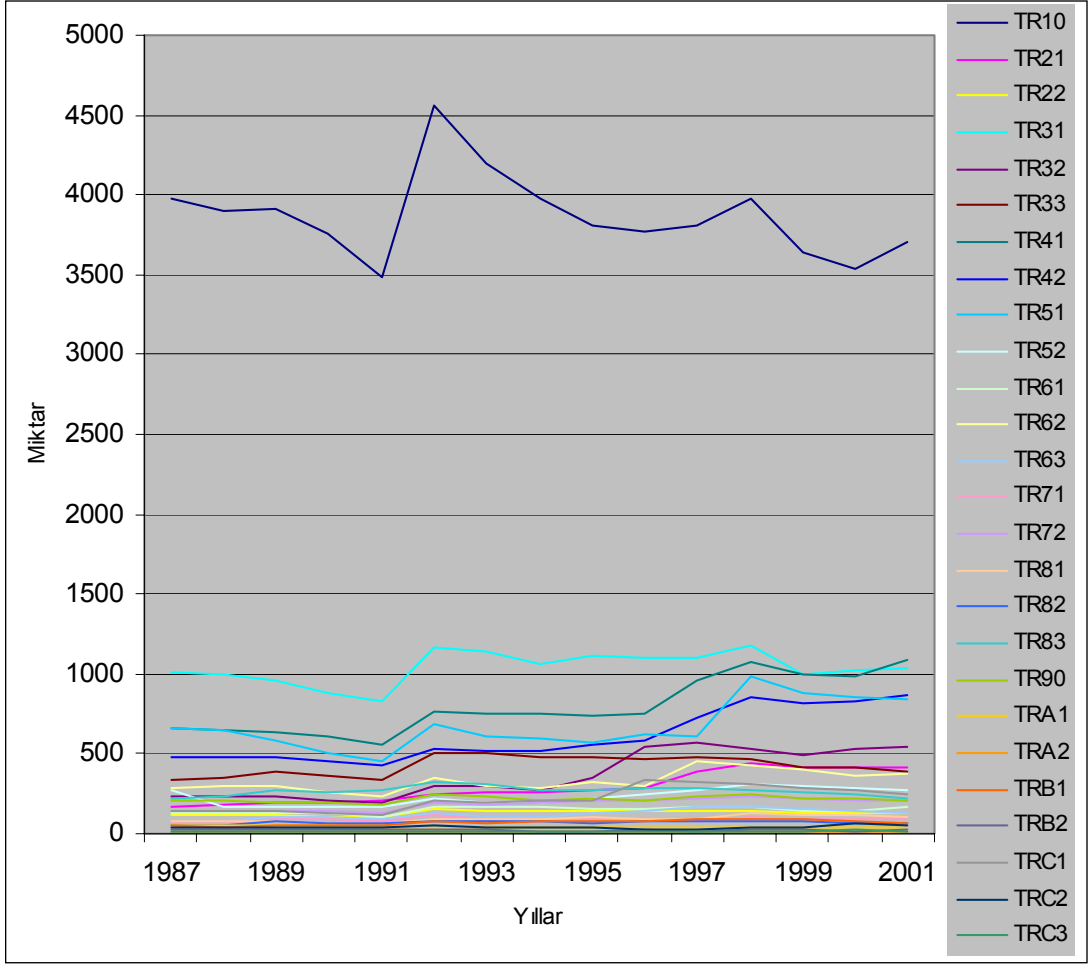
Grafik 17: İmalat Sanayi İşyeri Sayısının NUTS 2 Bölgeleri İtibariyle Dağılımı (2001) - %

Bu durumun bölgesel gelişmişlik farklarını artırıcı bir unsur olduğu değerlendirilmektedir. Öte yandan 1987-2001 yılları arasında Türkiye’de imalat yeri işyeri sayısının %19 arttığı görülmektedir. Bu artışta birinci sırada %152 ile TR 21 yer almaktadır. Bu bölgeyi %136 ile TR 32 ve %111 ile TRC 3 Bölgeleri izlemektedir. İmalat yeri işyerleri artış kaydeden diğer bölgeler sırasıyla; %83 ile TR 42, %65 ile TRC 1, %63 ile TR 41 ve TR 63, %44 ile TRC 2, %43 ile TR71, %42 ile TR 72, %33 ile TR 62, %32 ile TR 81, %30 ile TR 51, %27 ile TRB 1, %23 ile TR 61, %20 ile TR 22, %15 ile TR 33, %14 ile TR 82, %4 ile TR 90, %3 ile TR 31 ve TR 52 olmaktadır.

Burada belirtilmesi gereken noktanın, İstanbul’dan oluşan TR 10 Bölgesi’ndeki seyrin artış yönünde değil, azalış yönünde olduğuyla ilgili bulunduğu değerlendirilmektedir. Bu bölgede 1987-2001 yılları arasında imalat yeri işyeri sayısının %7 azaldığı tespit edilmektedir. Azalış gösteren diğer bölgeler sırasıyla; %35 ile TRA 2, %30 ile TRA 1, %4 ile TRB 2 ve %1 ile TR 83 Bölgeleri olmaktadır.

Grafik 18: İmalat Sanayi İşyeri Sayısının İzlediği Eğilim 1987-2001 (NUTS 2)

(2) Tüketim

Tüketim, bir ülkede GSMH'nin yaklaşık %60-85'ini oluşturan bir harcama kalemi olma özelliği taşıdığından, iktisadi kalkınma politikasının belirlenmesinde dikkate alınması gereken önemli makro ekonomik büyüklüklerin başında gelmektedir. Geri kalmış bölgelerde, tüketim, diğer bölgelere göre yetersiz olup, aynı ekonomik birimler içinde üretim ve tüketim yapılmaktadır. Bu durumda, bölgesel eşitsizlikleri gidermeye yönelik bir politika geliştirebilmek için, o bölgedeki tüketim miktarının ve desenin iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Bu bölgelerde tüketim yelpazesine bakıldığında, zorunlu tüketim mallarına yapılan harcamaların toplam gelir içindeki payının çok fazla olduğu göze çarpmaktadır. İktisadi kalkınmadan pay alamamış bölgelerdeki talep sahipleri arasında görülen bir diğer önemli sorunun, gelir dağılımındaki adaletsizlik olduğu saptanmaktadır. Ayrıca, bu bölgelerde

piyasalar dar olduğu için, yeni çıkan mallara uyum da gecikmeli olmaktadır. Dolayısıyla, bu yörelerde sermaye malı kısır döngüsü yaşandığından, talep yönünde sanayi malları için güçlü bir pazarın varlığından söz edilememektedir. Tüm bu unsurlar göz önünde bulundurulduğunda, bir bölgenin kalkınmasında ilk hareket için o bölgedeki iç talebin ateşleyici bir unsur olduğu söylenebilmektedir. Ancak günümüzde ulaşım imkanlarının artmasıyla birlikte maliyetlerde ortaya çıkan azalma, bir bölgede yeterli talep olmasa dahi bölgenin üretim kapasitesini arttırmaya imkan vermektedir.

Tüketim, Türkiye'deki bölgelerarası dengesizliğin bir sebebi olarak değerlendirildiğinde, yukarıda sıralanan unsurların, bölgelerin geri kalmışlığında önemli bir faktör olduğu gerçeğiyle karşılaşılmaktadır. Eğer bir bölgenin geliri yetersizse, bu bölgenin tüketimi de yetersiz olmakta, sonuçta bölgenin üretimi, talebini aşmaktadır. Sözkonusu arz fazlasını diğer bölgelere veya yurtdışına ihraç edebilen bölgeler zenginleşmektedir. Bu sayede artan bölgesel gelir, tüketim meylini de arttırmakta ve bölgesel gelişme düzeyi iç talebin de artmasıyla yükselmektedir. Bu durumda Türkiye'deki geri kalmış bölgelerin gelişmesi için, bu bölgelerdeki tüketimin artırılması bir ön şart olarak değerlendirilmemektedir. Burada ele alınması gereken asıl nokta, arzın artırılmasıyla ilgili olmaktadır. Bölge içinde üretilecek ürünlerinse gelişmiş ulaşım ağlarıyla diğer bölgelere veya yurtdışına ihraç seçeneklerinin değerlendirilmesi gerekmektedir.

(3) Dağılım

Bölgesel iktisadi kalkınma sürecinin temel sorunlarından biri, süreci etkileyecek etmenlerin varolup olmadığı, diğeri ise bunların nasıl dağıtılacağıyla ilgili bulunmaktadır. Etmen olarak adlandırılanlar kuşkusuz üretim faktörleri, teknoloji ve verimlilik olmaktadır. Bunların nasıl dağıtılacağı konusunda ise iki çözüm yolu sunulmaktadır. İlk olarak, eldeki kıt kaynakların üretimi maksimize edecek biçimde çeşitli kullanım alanları arasında dağılımı optimal kaynak dağılımı; ikinci olarak belli bir üretim düzeyine varmak için, kaynak kullanımını minimize edecek biçimde üretimin çeşitli alanlara dağıtılması üretimin optimizasyonu adını almaktadır. Bu kavramlardan ilki bir amaç maksimizasyon probleminin çözümü iken, ikincisi bir araç minimizasyon probleminin çözümü olmaktadır (Han ve Kaya, 2004; 167). Bölgesel kalkınmanın yolu üretimi arttırıp yeni yatırımların bölgeye çekilmesinden geçtiğine

göre, birinci çözümleme amaca hizmet etmektedir. Bu durumda, ülkedeki üretim faktörlerinin bölgesel dağılımı inceleme konusu yapılmaktadır. Konuya bu açıdan yaklaşıldığında, Türkiye’de, üretim faktörlerinin çoğunun gelişmiş batı bölgelerinde yığıldığı görülmektedir. Türkiye’deki imalat yeri işyeri rakamlarından elde edilen değerlendirmelerin bu sonucu doğrular nitelikte olduğu görülmektedir. Çalışmada, üstyapı yatırımları olarak ele alınan imalat yeri işyeri rakamlarının batı bölgelerinde yoğunlaşmasıysa Türkiye’deki doğal, maddi ve personel altyapısının dengesiz dağılımı ile yakından ilişkili olmaktadır. Doğal altyapının batı bölgeleri lehine olması, maddi ve personel altyapısının bu bölgelerde toplanmasına neden olmakta, bu durum da üstyapı yatırımlarının ve dolayısıyla üstyapı yatırımları içinde istihdam edilen üretim faktörlerinin sözkonusu bölgelere yığılmasına yol açmaktadır.

2. Bölge Dışından Kaynaklanan Faktörler

Yukarıda açıklanan bölge içi faktörler, bölgesel eşitsizliğin ana sebepleri olmakla birlikte, bölge dışından kaynaklanan faktörler de Türkiye’nin bazı bölgelerinin geri kalmasına neden olmaktadır. Bu bölümde, diğer bölgelerin avantajı olan bu faktörler üzerinde durulmaktadır.

a. Bölge Dışı Ekonomik Faktörler

Bir bölgenin alt yapı unsurlarıyla olduğu kadar, üst yapı unsurlarıyla da öne çıkması o bölgenin gelişmesine neden olurken, diğer bölgelerde geriletici etkilere yol açmaktadır. Doğal altyapısı zengin olup bundan yatırımlar kanalıyla faydalanabilen bölgelerin diğer bölgelerden bir adım önde olacakları bilinmektedir. Gelişmede öncü rol oynayan doğal altyapı yeterliliği, bir taraftan maddi altyapıyı bölgeye çekerken, diğer taraftan personel altyapısının gelişmesine yardımcı olmaktadır. Diğer taraftan, bölgenin bulunduğu ülke dışında, özellikle bölgenin ekonomik ilişkiler içinde bulunduğu öteki ülkelerle ticaret ve üretim koşullarının değişmesi de bölge dışı ekonomik faktörler arasında sayılabilmektedir. Örneğin; bölgenin üretmekte olduğu mal ve hizmet talebinin Dünya piyasalarında artması bu bölge için bir avantaj iken diğer bölgeler için dezavantaj olmaktadır. Türkiye açısından bir değerlendirme yapmak gerekirse, doğal altyapısının elverişli olduğu bölgelerde toplanan maddi altyapı ve üstyapı yatırımları, bu bölgelerin gelişmesinde önemli rol oynarken, diğer bölgelerde geriletici etkilere yol açmaktadır. İç tasarrufların sınırlı olduğu Türkiye’de,

sözkonusu kaynakların büyük kısmının batı bölgelerinde toplanması, TR 9, TR A, TR B ve TR C Bölgeleri'nin yeterince gelişmesine engel olmaktadır. Bu durum geri kalmış bölgeler açısından geri kalmışlığı perçinleyen bölge dışı ekonomik faktörler olarak öne çıkmaktadır. Diğer yandan, maddi altyapı ve üstyapı yatırımlarının batı bölgelerinde yığılması, personel altyapıyı buralara doğru mobilize etmektedir. Sonuçta beşeri sermaye olarak adlandırılan emek ve emeğin verimliliğini arttıran tüm unsurlar gelişmiş bölgelerde toplanmakta, bu da TR 9, TR A, TR B ve TR C Bölgeleri'nin gelişmesini engelleyen bölge dışı faktörler arasında yerini almaktadır. Ayrıca batı bölgelerindeki iklim koşullarının elverişliliğine bağlı olarak, buralarda ortaya çıkan tarımsal ürün çeşitliliği de bu bölgeleri kalkınma yarışında öne çıkartmaktadır. Özellikle Dünya talebinin büyük kısmının karşılayan incir, kuru üzüm gibi ürünlerin batı bölgelerinde yetişmesi, bu bölgeler için bir avantajken, diğer bölgeler için dezavantaj durumunda bulunmaktadır. Bu açıdan bakılacak olduğunda, geri kalmış bölgelerdeki ürün çeşitliliği ve veriminin arttırılması önem kazanmaktadır.

b. Bölge Dışı Siyasi Faktörler

İnceleme konusu yapılan bölge dışı siyasi faktörler, iki kısma ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi, Türkiye'nin kendi politik koşullarından ve uygulama alanındaki araç seçimlerinden kaynaklanırken, ikincisi bölgenin bulunduğu ülke dışındaki siyasi ortamdan etkilenmektedir. Türkiye'nin kendi şartları, yönetimi elinde bulunduran yürütme organlarının ekonomi konusundaki düşünce ve programlarıyla ilgili olmaktadır. Türkiye'de, bölgesel kalkınma ile ilgili ortaya konan amaçlar ve kullanılan araçların, farklı iktisadi görüş ve programlara sahip siyasi partilerin yürütmeye gelmeleriyle değişikliğe uğraması ihtimaline karşılık, bölgesel kalkınma yolunda atılması gereken adımların ana çerçeveleriyle yönlendirilmiş bir strateji belgesinin, devlet politikası olarak benimsenmesi şart olmaktadır. Öte yandan, bölgenin yer aldığı ülkenin dışındaki ülkelerin siyasi koşulları da bölgesel dengesizlik yaratan faktörler arasında bulunmaktadır. Burada, bölgenin ekonomik ilişkiler içinde bulunduğu diğer ülkelerle üretim ve ticaret imkanlarının daralması sonucunda ortaya çıkan olumsuzluklar kastedilmektedir. Örneğin; Körfez Savaşı öncesinde, Irak ve Irak'la komşu ülkelerin ilgili bölgeleri arasındaki ticaret hacminin önemli boyutlardayken, savaş sonrasında oldukça daraldığı bilinmektedir. Sözü edilen bu unsur, Türkiye'de geri kalmış bölgeler arasında değerlendirilen Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin kalkınmasını ertelemektedir. Diğer yandan, Kuzey Irak'ta oluşan otorite

boşluğu sonrasında, bölücü terör örgütünün bölgedeki faaliyetlerinin artması, bölgesel gelişme açısından çok önemli olan üst yapı yatırımlarının bölgeye akması önündeki en büyük engellerden biri olmaktadır.

c. Bölge Dışı Sosyal Faktörler

Sosyal alanın, geçmişte sanayi toplumunun gereklerine göre şekillenerek toplum içerisinde sınıflaşmalara yol açtığı bilinmektedir. Buna göre, kitleleri yönlendiren standart ideolojiler ve politikalar oluşmakta, sanayileşme sürecinde oluşan kentler, yeni bir iş kültürü yaratmaktadır (Erkan,1998; 35). Bu bağlamda, sanayinin işgücü ihtiyacını karşılamak için kentlere akın eden kırsal topluluklarla birlikte, kent içi sosyal farklılaşmayı yansıtan yeni bir sentezin oluştuğu saptanmaktadır. Başlarda sosyal zıtlaşmanın görüldüğü bu alanda, bazı ülkelerde uzlaş sonucunda çözümlere ulaşıldığı görülmektedir. Ancak süreç, bu ülkeler içinde dahi homojen bir gerçekleşme oranına sahip olmamaktadır. Böylece, uzun dönemde ulaşılan uzlaşmacı toplumsal yapının ortaya çıktığı bölgeler, personel altyapı açısından çekim merkezleri haline gelirken, çatışmanın devam ettiği bölgelerinse bireylerin ilgisi dışında kalarak kalkınma yarışında geriye düştüğü tespit edilmektedir. Türkiye açısından konuya yaklaşılabilecek olursa, gelişmiş bölgelere göçün devam ettiği günümüzde, daha homojen yapının oluştuğu bölgelerde personel altyapısının yığıldığı görülmektedir. Bu ise gelişmiş bölgelerdeki kalkınmışlığı müspet yönde, geri kalmış bölgelerdeki kalkınmışlığı menfi yönde etkilemektedir.

B. Türkiye'deki Bölgelerarası Dengesizliklerin Sonuçları

1. Türkiye'deki Bölgelerarası Dengesizliklerin Grafiklerle Analizi

Yukarıda açıklanmaya çalışılan sebepler biraraya gelerek, bölgelerarasında fiilen ortaya çıkan bir dengesizliğe yol açmaktadır. Uygulamada bu dengesizliği ölçmek için kullanılabilecek verilerse, BGSYİH rakamları ve işsizlik oranları olmaktadır. Ancak, burada işsizlik oranları inceleme konusu yapılamamaktadır. Çünkü, TÜİK tarafından bu alanda yürütülen çalışmalar 9 il merkeziyle sınırlı kalmaktadır. Öte yandan BGSYİH rakamlarının, TÜİK'nun internet sitesinden iller bazında elde edildiğini ve NUTS rakamlarına ulaşıldığını belirtmek gerekmektedir. Tablo 27'de NUTS 1 ve NUTS 2 düzeyinde cari rakamlarla BGSYİH görülmektedir.

Tablo 27: GSYİH'nın NUTS Bölgeleri İtibariyle Dağılımı 1995-2001 (NUTS 1-2) – YTL (Cari Fiyatlarla)

<i>Bölgeler</i>	2001	2000	1999	1998	1997	1996	1995
TR1İstanbul	38 009 832 512	27 548 600 621	16 914 599 111	11 322 349 473	6.583.172.304	3.140.021.242	1.639.979.177
TR10 İstanbul	38 009 832 512	27 548 600 621	16 914 599 111	11 322 349 473	6.583.172.304	3.140.021.242	1.639.979.177
TR2 Batı Marmara	8 477 422 430	6 054 504 557	3.794.338.501	2.678.079.717	1.397.283.674	742.675.054	394.697.066
TR21Tekirdağ	4 530 115 447	3 144 869 197	1 993 426 157	1.376.661.957	728.060.530	354.463.331	191.248.144
TR22 Balıkesir	3 947 306 983	2 909 635 360	1 800 912 344	1.301.417.760	669 223 144	388.211.723	203.448.922
TR3 Ege	27 863 436 309	19 036 526 989	11 722 004 185	8.022.598.023	4.408.194.578	2.375.479.132	1.210.816.211
TR31İzmir	13 382 809 692	9 089 080 961	5 456 797 617	3 574 660 268	2.056.620.055	1.095.499.911	577.546.820
TR32 Aydın	7 452 886 000	5 130 142 876	3 154 037 344	2.236.678.895	1.180.006.091	643.151.980	318.131.413
TR33 Manisa	7 027 740 617	4 817 303 152	3 111 169 224	2.211.258.860	1.171.568.432	636 827 241	315 137 978
TR4 Doğu Marmara	22 891 121 720	15 319 736 334	9.256.980.143	6 451 394 780	3.555.492.961	1.843.576.613	990.677.429
TR41Bursa	9 280 787 869	6 497 931 612	4 069 362 779	2.761.894.892	1 471 295 474	798.835.269	441.271.127
TR42 Kocaeli	13 610 333 851	8 821 804 722	5 187 617 364	3.689.499.888	2.084.197.487	1.044.741.344	549.406.302
TR5 Batı Anadolu	18 371 424 596	13 897 291 381	8 377 695 145	5.314.761.727	2.791.321.240	1.570.660.344	856.448.319
TR51Ankara	13 536 639 054	10 371 837 263	6 145 083 535	3 791 056 264	1.971.691.868	1.162.494.467	650.695.573
TR52 Konya	4 834 785 542	3 525 454 118	2 232 611 610	1 523 705 463	819 629 372	408 165 877	205 752 746
TR6Akdeniz	21 841 724 165	15 024 442 454	9.509.364.575	6.471.177.146	3.591.591.818	1.817.380.377	964.148.077
TR61Antalya	6 259 733 864	4 234 140 873	2 739 423 573	1.930.333.359	1.030.327.784	512.395.263	262.811.698
TR62 Adana	10 352 293 153	7 229 788 437	4 571 369 047	3.046.843.742	1 706 187 795	914.989.025	498.361.302
TR63 Hatay	5 229 697 148	3 560 513 144	2 198 571 955	1.494.000.045	855.076.239	389.996.089	202.975.077
TR7 Orta Anadolu	8 070 719 426	5 472 208 552	3.575.151.797	2.330.537.972	1.263.544.714	641.250.232	329.219.889
TR71 Kırıkkale	3 753 863 973	2 593 595 061	1 735 778 738	1.117.154.629	623.865.194	306.384.511	150.696.922
TR72 Kayseri	4 316 855 453	2 878 613 491	1 839 373 059	1.213.383.343	639.679.520	334.865.721	178.522.967
TR8 Batı Karadeniz	10 086 479 295	7 048 908 424	4 459 885 488	3.084.585.652	1.707.001.578	871.903.222	437.681.590
TR81Zonguldak	2 858 760 119	1 939 548 118	1 136 553 461	781 667 240	479.508.634	239.531.945	107.131.912
TR82Kastamonu	1 566 287 984	1 111 781 858	725 226 806	510.164.908	270.278.079	134.155.327	70.159.893
TR83 Samsun	5 661 431 192	3 997 578 448	2 598 105 221	1.792.753.504	957.214.865	498 215 950	260 389 785
TR9 Doğu Karadeniz	5 451 491 888	3 634 099 094	2 477 115 950	1.611.448.463	865.326.001	403.800.791	213 411 334
TR90 Trabzon	5 451 491 888	3 634 099 094	2 477 115 950	1.611.448.463	865.326.001	403.800.791	213 411 334
TRA Kuzeydoğu Anadolu	2.806.250.338	1.958.553.095	1.304.240.583	821.269.049	429.937.376	211.598.350	117.212.339
TRA1Erzurum	1.782.116.729	1.239.980.782	816.987.106	523.181.106	279.730.477	136.910.716	75.895.216
TRA2 Ağrı	1 024 133 609	718 572 313	487 253 477	298 087 943	149 937 376	74.687.634	41 317 123
TRB Ortadoğu Anadolu	4 890 850 975	3 284 322 544	2.095.728.842	1.398.361.713	740 794 612	364 359 942	196 501 010
TRB1Malatya	3 086 450 595	2 089 853 775	1 339 591 421	900.478.821	482.994.293	242 954 897	128 548 028
TRB2 Van	1 804 400 380	1 194 468 769	756 137 421	497.882.892	257.800.319	121.405.045	67.952.982
TRC Güneydoğu Anadolu	9 651 684 845	6 304 264 231	3.928.167.989	2 718 381 053	1.502.491.803	789.407.897	411.663.631
TRC1 Gaziantep	3 486 131 642	2 349 130 495	1 424 500 545	956.875.084	557 834 609	300.389.074	159.647.845
TRC2 Şanlıurfa	3 993 720 845	2 600 634 553	1 648 361 777	1 133 162 423	606 526 462	322 505 530	167.194.403
TRC3 Mardin	2 171 832 358	1 354 499 183	855 305 667	628.343.546	338.130.732	166.513.293	84.821.383

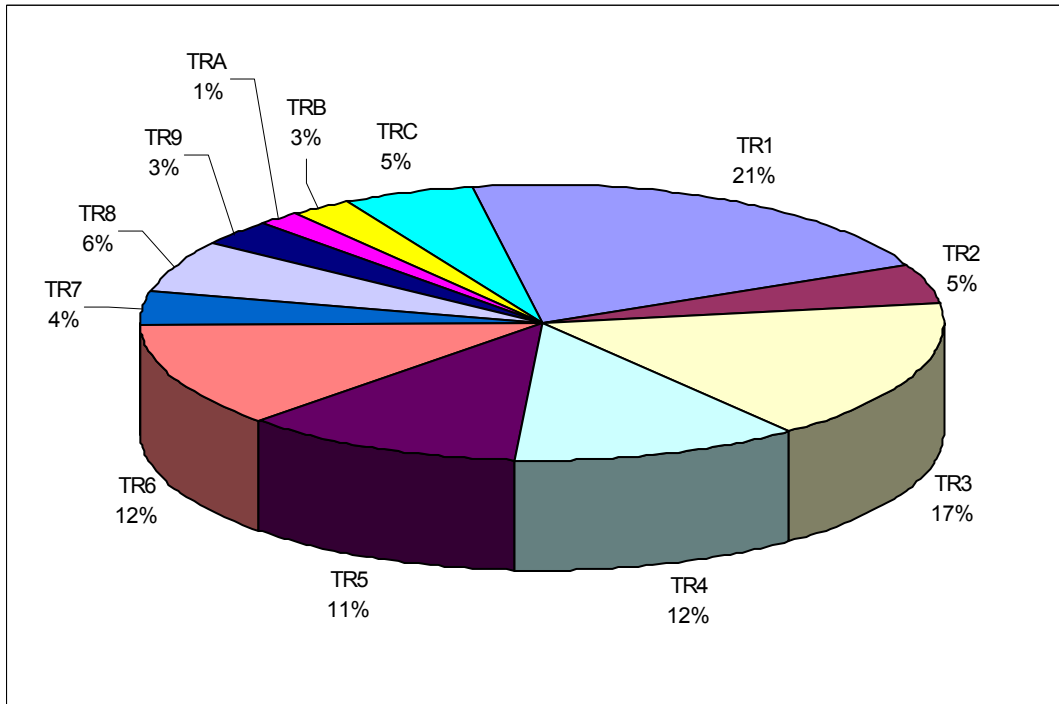
Tablo 27 (Devam): GSYİH'nın NUTS Bölgeleri İtibariyle Dağılımı 1987-1994 (NUTS 1-2) – YTL (Cari Fiyatlarla)

Bölgeler	1994	1993	1992	1991	1990	1989	1988	1987
TR1İstanbul	774.576.333	407.958.287	227.105.187	134.346.691	81.932.341	48.168.091	27.297.024	15.464.563
TR10 İstanbul	774.576.333	407.958.287	227.105.187	134.346.691	81.932.341	48.168.091	27.297.024	15.464.563
TR2 Batı Marmara	201.210.698	99.479.093	56.906.013	34.140.328	22.567.310	13.081.230	6.709.522	3 717 757
TR21Tekirdağ	96.535.720	47.742.580	28.630.145	17.347.207	11.490.908	6.500.888	3.132.591	1.744.443
TR22 Balıkesir	104.674.978	51.736.513	28.275.868	16.793.121	11.076.402	6.580.342	3.576.931	1.973.314
TR3 Ege	614.443.039	303.406.398	171.045.318	97.281.819	62.153.801	36.658.556	20.981.853	12 391 697
TR31İzmir	293.462.640	144.441.096	80.375.852	46.027.035	29.293.285	17.431.195	9.918.602	5.797.317
TR32 Aydın	161.002.773	75.472.937	42.723.494	24 454 844	15 778 977	9 145 253	5.476.157	3 180 420
TR33 Manisa	159 977 626	83 492 365	47.945.972	26.799.940	17.081.539	10.082.108	5.587.094	3.413.960
TR4 Doğu Marmara	486.863.633	252.093.525	135.644.447	76.489.812	47.458.676	22.694.387	15.782.785	8 722 231
TR41Bursa	218.049.652	117.646.062	62.153.169	35.683.588	22.727.182	13.059.307	7.431.985	4.034.713
TR42 Kocaeli	268 813 981	134 447 463	73.491.278	40.806.224	24.731.494	14.635.080	8.350.800	4.687.518
TR5 Batı Anadolu	427.876.711	224.834.037	120.604.131	68.408.242	41.480.218	24.484.886	14.457.121	8 579 353
TR51Ankara	326.161.845	171.979.525	90.849.216	50.667.080	30.857.075	18.267.428	10.696.414	6.477.501
TR52 Konya	101.714.866	52 854 512	29.754.915	17.741.162	10.623.143	6.217.458	3.760.707	2.101.852
TR6Akdeniz	484.572.090	241.256.687	128 819 712	73 115 428	47.051.773	27.302.299	15.109.307	8 937 414
TR61Antalya	129.397.710	64.716.015	34.906.120	19 273 913	12 081 862	7.203.946	4.030.873	2.245.866
TR62 Adana	249.086.543	126.945.459	67.078.106	38.432.859	24.775.951	14.070.692	7.634.399	4.583.719
TR63 Hatay	106 087 837	49.595.213	26 835 486	15.408.656	10.193.960	6.027.661	3.444.035	2 107 829
TR7 Orta Anadolu	164.184.039	85.887.061	47.190.971	27.958.278	17.875.666	8.319.585	4.840.048	2 936 778
TR71 Kırıkkale	75.223.239	39.380.040	21.183.502	12.658.769	8.617.908	3.217.475	1.837.277	1.129.529
TR72 Kayseri	88.960.800	46.507.021	26.007.469	15.299.509	9.257.758	5.102.110	3.002.771	1.807.249
TR8 Batı Karadeniz	221.541.998	118.895.429	64.527.960	37.955.915	23.975.741	14.575.943	7.970.596	4 599 074
TR81Zonguldak	55.240.954	28.075.789	14.433.685	9.073.103	6.171.645	3.858.246	2.147.794	1.228.874
TR82Kastamonu	34.991.754	20 075 440	11.368.605	6.505.839	4.004.357	2.371.706	1.296.714	783 535
TR83 Samsun	131.309.290	70 744 200	38.725.670	22.376.973	13.799.739	8.345.991	4.526.088	2.586.665
TR9 Doğu Karadeniz	112.795.620	56 642 226	32.205.687	18.110.058	11.353.318	6.881.711	4.182.724	2.412.803
TR90 Trabzon	112.795.620	56 642 226	32.205.687	18.110.058	11.353.318	6.881.711	4.182.724	2.412.803
TRA Kuzeydoğu Anadolu	58.584.283	30.648.747	13.261.246	9.826.682	6.071.281	3.140.387	1.865.508	1119806
TRA1Erzurum	38.483.660	20.284.031	11.297.337	6.578.839	3.970.415	2.094.955	1.220.419	741.196
TRA2 Ağrı	20 100 623	10.364.716	1.963.909	3.247.843	2.100.866	1.045.432	645.089	378.610
TRB Ortadoğu Anadolu	104 078 289	53 712 270	30 755 073	17 246 552	10 190 761	5.641.538	3.365.012	1.934.543
TRB1Malatya	69 271 272	35 524 303	20.373.296	11.524.302	6.840.069	3.872.109	2.384.360	1.379.002
TRB2 Van	34.807.017	18.187.967	10.381.777	5.722.250	3.350.692	1.769.429	980.652	555 541
TRC Güneydoğu Anadolu	217.702.456	107.053.336	60.684.886	35.237.158	20.949.289	11.375.399	6.663.009	3 905 910
TRC1 Gaziantep	79.352.426	39.149.175	22.736.850	14.127.637	9.036.263	4.463.565	2.589.118	1.600.162
TRC2 Şanlıurfa	93 284 492	45.245.880	24.352.247	13.471.636	8.094.095	4.492.323	2.703.990	1 414 240
TRC3 Mardin	45.065.538	22 658 281	13.595.789	7.637.885	3.818.931	2.419.511	1.369.901	891 508

KAYNAK: T.C. Başbakanlık TÜİK İzmir Bölge Müdürlüğü, 2007b; http://www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=533

Tablodan da açıkça izleneceği üzere toplam gayrisafi yurt içi hasılanın büyük kısmı batı bölgelerinden elde edilmektedir. Doğal altyapısı elverişli, maddi altyapı yatırımları yeterli ve buna paralel olarak personel altyapısı ve üstyapı yatırımları kuvvetli olan bu bölgeler, kalkınma yarışında da önde yer almaktadır. Buna karşılık TR 9, TR A, TR B ve TR C Bölgeleri GSYİH'dan oldukça düşük oranlarda pay almaktadır. Bu durum 1987 yılındaki GSYİH'nın NUTS 1 Bölgeleri itibariyle dağılımını gösteren grafik 19 yardımıyla kolayca analiz edilebilmektedir. Grafiğe göre; TR1, TR 2, TR 3, TR 4, TR 5, TR 6, TR 7 VE TR 8 Bölgeleri'nin toplam GSYİH'dan aldığı pay %88 iken diğer bölgelerin payı sadece %12 olmaktadır. Gelişmiş bölgelerin toplam GSYİH'dan almış oldukları pay, 2001 yılına dek %86 ile %89 arasında değişmektedir.

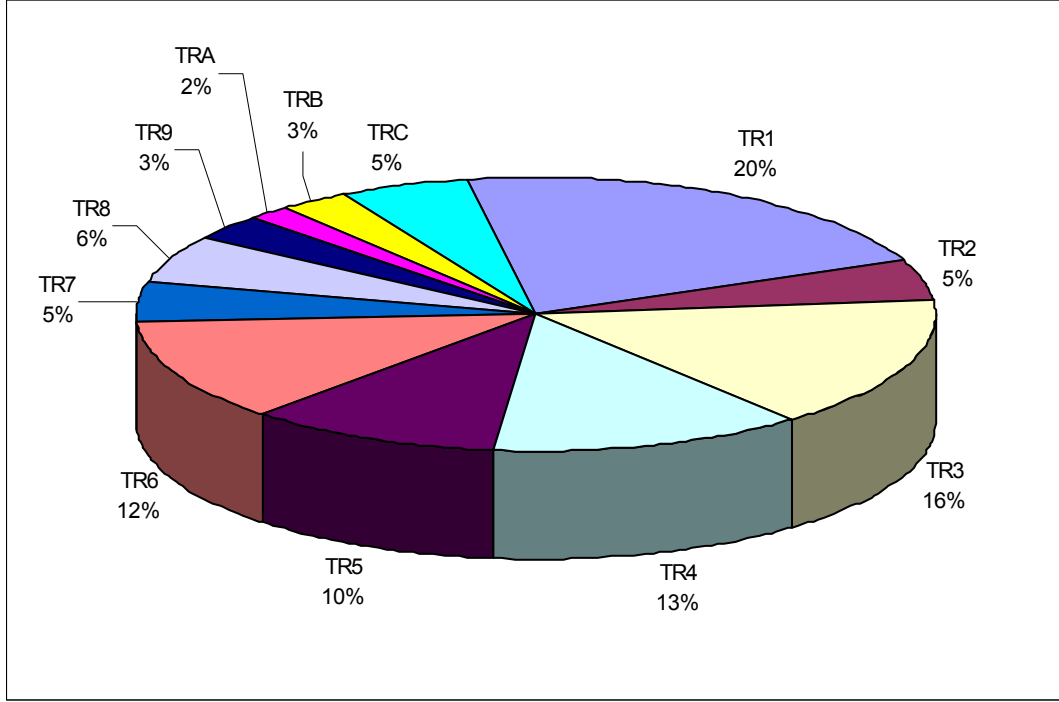
Grafik 19: GSYİH'nın NUTS 1 Bölgeleri İtibariyle Dağılımı (1987) - %

Grafik 19'a göre oransal sıralamada %21 ile TR 1 Bölgesi birinci, %17 ile TR3 Bölgesi ikinci, %12 ile TR 4 ve TR 6 Bölgeleri de üçüncü durumda bulunmaktadır. Bu bölgeleri %11 ile TR 5, %6 ile TR 8, %5 ile TR 2 ve TR C, %4 ile TR 7 izlemektedir. Diğer bölgelerin toplamı ise %7 olmaktadır. Grafik 20'de ise 2001 yılındaki durum incelenmektedir. 2001 yılı verileri, 1987 yılıyla karşılaştırıldığında, önemli bir değişiklik olmadığı göze çarpmaktadır. TR 9, TR A,

TR B ve TR C Bölgeleri'nin payı %13'te kalmakta, gelişmiş bölgelerin payıysa %87 olmaktadır. Ayrıca 1987 yılındaki sıralama, 2001 yılında değişmemektedir.

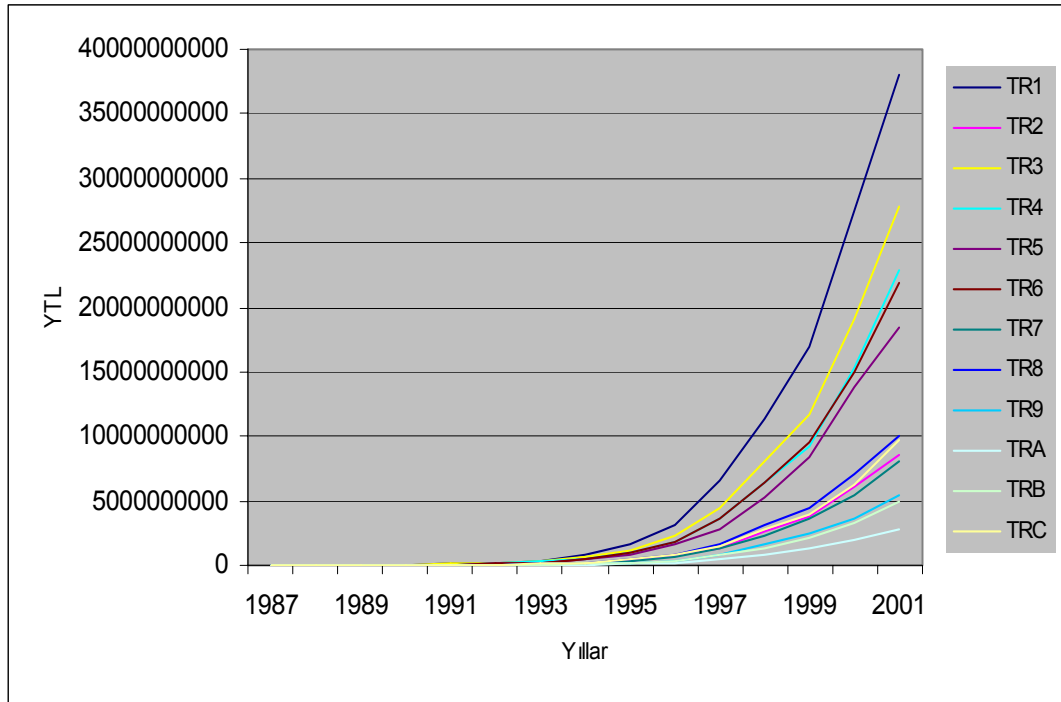
Grafik 20: GSYİH'nın NUTS 1 Bölgeleri İtibariyle Dağılımı (2001) - %

BGSYİH'nın zaman içinde nasıl bir eğilim izlediği tespit edilmek istenirse, Grafik 21'den faydalanmak gerekmektedir. Grafiğe göre, TR 1, TR 3, TR 4, TR 5 ve TR 6 Bölgeleri önemli bir artış trendi yakalamışken, diğer bölgelerin bu büyüme hızına ulaşamadığı görülmektedir. Buradan çıkarılacak olan en önemli sonucun; bölgelerarasındaki gelir farklılıklarının giderek arttığı, dolayısıyla yakınsamanın gerçekleşmediğiyle ilgili olduğu değerlendirilmektedir. Bu sonucu rakamlarla ortaya koymak da mümkün olmaktadır. En gelişmiş bölge olan TR 1 Bölgesi'nin 1987 yılından 2001 yılına dek reel olarak % 52.7 büyüdüğü saptanmaktadır (2001 yılında TR 1 Bölgesi'nin GSYİH'sı 1987 yılı rakamlarıyla 23.607.618 YTL olmaktadır). Bu rakamın yıllık ortalaması ise % 3,5 seviyesinde gerçekleşmektedir. BGSYİH bakımından en geride bulunan TR A Bölgesi'nin ise 1987 yılından 2001 yılına dek reel olarak % 24 büyüdüğü belirlenmektedir (2001 yılında TR A Bölgesi'nin GSYİH'sı 1987 yılı rakamlarıyla 1.388.047 YTL olmaktadır). Bu rakamın yıllık ortalaması ise % 1,7 seviyesinde gerçekleşmektedir. Elde edilen bu ortalama değerler göz önünde bulundurulduğunda en gerideki bölgenin, gelişmiş bölgelere yetişme şansı olduğunu söylemek oldukça güçleşmektedir. Öte yandan, 1987-2001 yılları arasında en hızlı

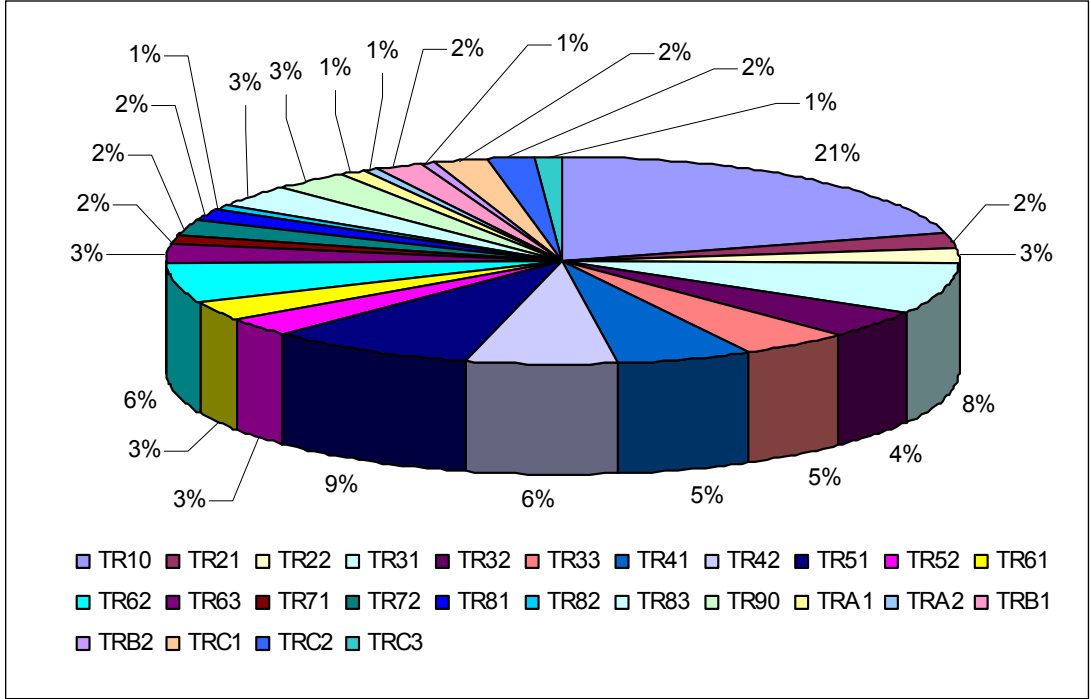
büyüyen bölge, %65 ile TR 4 Bölgesi olmaktadır. Onu % 55 ile TR C ve TR 7 Bölgeleri izlemektedir. Diğer bölgelerin reel büyüme oranları ise; % 52,7 ile TR 1, % 48 ile TR 3 ve TR 6, % 45 ile TR 2, % 32 ile TR 8 ve TR 9, % 30 ile TR 5, %27 ile TR B, % 24 ile TR A şeklinde sıralanmaktadır. Buna göre, bölgelerarasındaki gelişmişlik farkları, ekonomik büyüme birikimli bir özellik gösterdiği için, giderek açılmaktadır.

Grafik 21: BGSYİH'nın İzlediği Eğilim 1987-2001 (NUTS1)

Türkiye'deki bölgesel dengesizlikleri daha ayrıntılı şekilde incelemek için, grafik 22 ve grafik 23 yardımıyla NUTS 2 seviyesinde bir değerlendirme yapmak gerekmektedir. Grafik 22'ye göre, 1987 yılı itibariyle, toplam GSYİH'dan en fazla payı alan bölge %21 ile TR 10 olmaktadır. Onu %9 ile TR 51 ve %8 ile TR 31 Bölgeleri izlemektedir. İstanbul, Ankara ve İzmir'in içinde bulunduğu bu bölgelerin toplam oransal payı %38 olmaktadır. Toplam GSYİH'dan %6 pay alan bölgelerse TR 42 ve TR 62 olmaktadır. Bu bölgeleri %5 ile TR 33 ve TR 41 izlemektedir. Diğer bölgelerse; %4 ile TR 32, %3 ile TR 22, TR 52, TR 61, TR 63, TR 83 ve TR 90, %2 ile TR 21, TR 71, TR 72, TR 81, TRB 1, TRC 1 ve TRC 2 şeklinde sıralanmaktadır. Geri kalan bölgelerin tamamı, toplam GSYİH'dan %1 pay alan NUTS 2 birimleri olmaktadır. Buna göre TR 90, TR A, TR B ve TR C Bölgeleri kapsamında ele alınan NUTS 2 birimlerinin aldığı toplam pay sadece %13'te kalmaktadır.

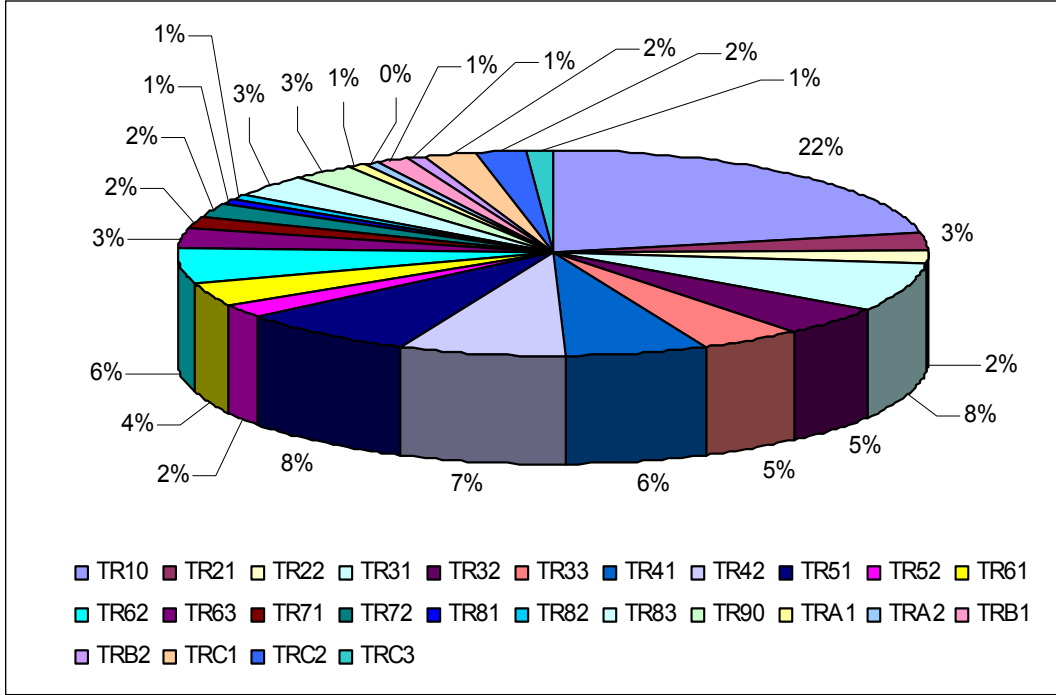
Grafik 22: GSYİH'nın NUTS 2 Bölgeleri İtibariyle Dağılımı (1987) - %

Grafik 23'teki 2001 yılı oranlarıyla karşılaştırma yapıldığıdaysa durumun değişmediği tespit edilmektedir. TR 10 Bölgesi'nin payı %22, TR 31 ve TR 51'in payı %8 olmaktadır. Buna göre bu üç bölgenin toplam payları yine %38 olarak gerçekleşmektedir. 2001 yılında toplam GSYİH'dan %7 pay alan TR 42 Bölgesi'nin ardından, %6 ile TR 41 ve TR 62 Bölgeleri gelmektedir. Diğer bölgelerse sırayla; %5 ile TR 32 ve TR 33, %4 ile TR 61, %3 ile TR 21, TR 63, TR 83, TR 90, %2 ile TR 22, TR 52, TR 71, TR 72, TRC 1 ve TRC 2 olmaktadır. Geri kalan bölgelerin tamamı, toplam GSYİH'dan %1 veya bu oranın daha altında pay alan NUTS 2 birimleri olarak ifade edilmektedir.

BGSYİH'nın zaman içinde nasıl bir eğilim izlediği tespit edilmek istenirse, Grafik 24'ten faydalanmak gerekmektedir. Grafiğe göre, TR 10 Bölgesi önemli bir gelişme kaydetmişken, diğer bölgelerin bu büyüme hızına ulaşamadığı tespit edilmektedir. Buna göre bölgelerarasındaki gelir farklılıklarının giderek arttığı, dolayısıyla yakınsamanın gerçekleşmediği sonucuna varılmaktadır. Bu durum, rakamlarla da ortaya konulmaktadır. En gelişmiş bölge olan TR 10 Bölgesi'nin, 1987 yılından 2001 yılına dek reel olarak % 52.7 büyüdüğü görülmektedir (2001 yılında TR 10 Bölgesi'nin GSYİH'sı 1987 yılı rakamlarıyla 23.607.618 YTL olmaktadır). Bu rakamın yıllık ortalaması ise % 3,5 seviyesinde gerçekleşmektedir.

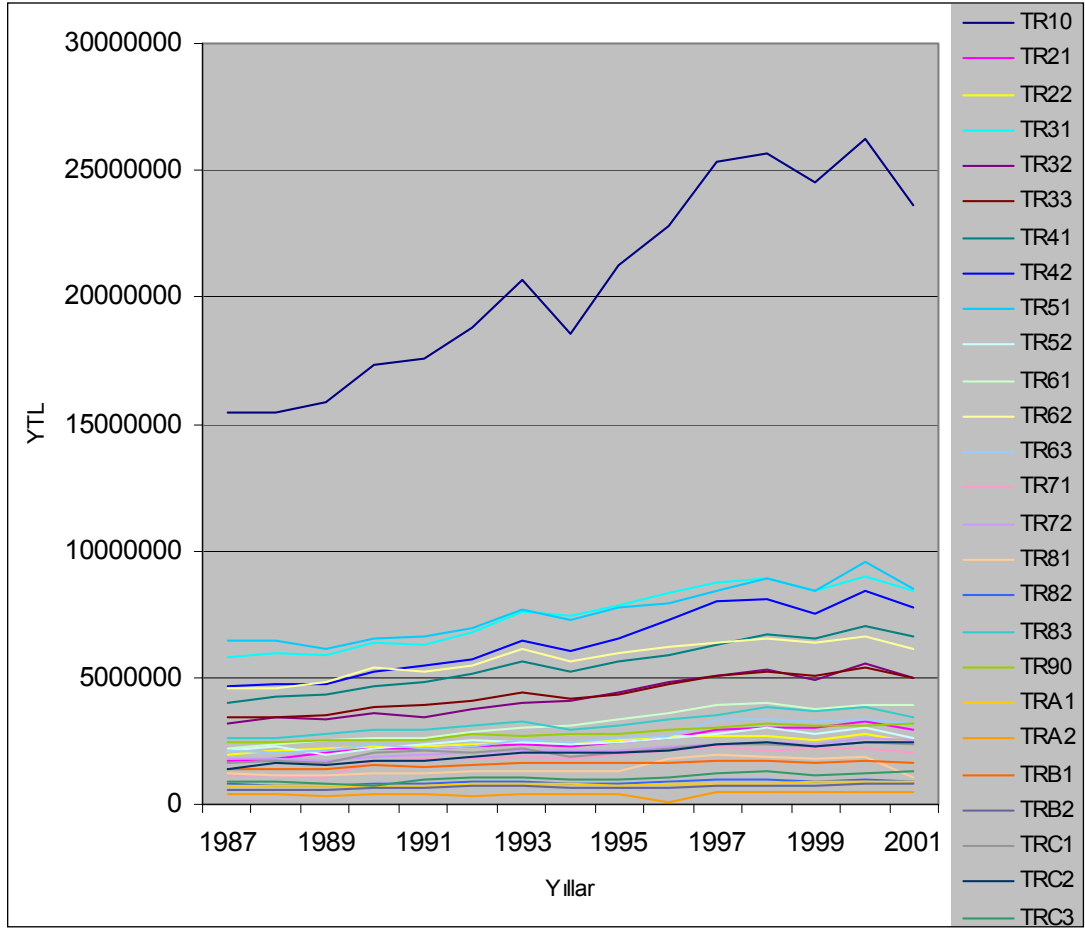
Grafik 23: GSYİH'nın NUTS 2 Bölgeleri İtibariyle Dağılımı (2001) - %

BGSYİH bakımından en geride bulunan TRA 2 Bölgesi'nin ise 1987 yılından 2001 yılına dek reel olarak %37 büyüdüğü saptanmaktadır (2001 yılında TR A2 Bölgesi'nin GSYİH'sı 1987 yılı rakamlarıyla 518.278 YTL olmaktadır) Bu rakamın yıllık ortalaması ise %2,5 seviyesinde gerçekleşmektedir. Elde edilen bu ortalama değerler göz önünde bulundurulduğunda en gerideki bölgenin, gelişmiş bölgelere yetişme şansı olduğunu söylemek oldukça güçleşmektedir. Öte yandan, 1987-2001 yılları arasında en hızlı büyüyen bölge, %81 ile TR 71 Bölgesi olmaktadır. Onu %74 ile TRC 2 ve %63 ile TR 61 Bölgeleri izlemektedir. Diğer bölgelerin reel büyüme oranları ise sırasıyla; %69,7 ile TR 21, %66 ile TR 42, %64,8 ile TR 41, %57,4 ile TR 32, %52 ile TR 63, %50,8 ile TRB 2, %46,7 ile TRC 1, %45,4 ile TR 33, %44, 6 ile TR 31, %42, 4 ile TRC 3, %38 ile TR 72, %34 ile TR 62 ve TR 83, %31,7 ile TR 90, %30,8 ile TR 51, %25,9 ile TR 52, %17,3 ile TRA 1, %17 ile TRB 1 ve %15 ile TR 82 şeklinde olmaktadır.

Yukarıdaki açıklamalar, aşağıda inceleme konusu yapılacak olan çok boyutlu ölçekleme analizi ile de ortaya konulmaktadır. Ancak bölgelerarası gelişmişlik farklarının sebepleri olarak değerlendirilen rakamların, bölgeler arasındaki BGSYİH farklılıklarını irdilemede yetersiz kaldığı, bununsa tarım, hizmetler gibi diğer sektörlere ait veri eksikliklerinden kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

Grafik 24: BGSYİH'nın İzlediği Eğilim 1987-2001 (NUTS 2)

2. Türkiye'deki Bölgelerarası Dengesizliklerin Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi ile İncelenmesi

a. Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi

Çok boyutlu ölçekleme (MDS), nesneler veya birimler arasındaki istatistiksel uzaklık yapılarını bulmayı amaçlayan bir analiz yöntemi olarak değerlendirilmektedir (SPSS, 2003; 533). Bu analiz, n nesne yada birim arasındaki p değişkene göre belirlenen uzaklıklara dayalı olarak, nesnelerin k boyutlu bir uzayda gösterimini elde etmeye ve böylece nesneler arasındaki ilişkileri belirlemeye yardımcı olmaktadır (Özdamar, 2002; 487). İki veya üç boyutlu bir uzayda n nokta arasındaki benzerlikleri kullanmak suretiyle bu noktaların birbirlerine yakınlıklarını öklid uzayındaki konumları ile birlikte değerlendirerek grafiksel bir açıklama ortaya koymak için geliştirilen yöntem, bölgesel kalkınma literatüründe, özellikle ülkeler

veya bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını ve bunlar arasındaki ıraksamayı ortaya koymak maksadıyla kullanılmaktadır.

b. Çok Boyutlu Ölçekleme Analizinin Varsayımları

MDS, hesaplanan nesneler arasındaki uzaklıkları, en az hata ile temsil edecek MDS gösterim uzaklıklarını herhangi bir regresyon yöntemi ile belirlemeyi sağlamaktadır. Analizde, grafiksel gösterimi elde etmek için, veri koordinatlarının en az hata ile grafiksel gösterim koordinatlarına dönüştürülmesi gerekmektedir (Özdamar, 2002; 489). MDS analizinde, uzaklıkların hesaplanmasında kullanılan yöntemlerse, metrik ve metrik olmayan ölçekleme olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İstatistik paket programlarında, çok boyutlu ölçekleme analizlerini elde etmek için genellikle metrik olmayan ölçekleme kullanılmaktadır (Yosunkaya, 2005; 70). Analizdeki n nesne yada birim arasındaki uzaklıklar simetrik ve yansımali olmaktadır. N nesne arasında $n(n-1)/2$ çift uzaklık hesaplandıktan sonra, bu orijinal uzaklıklar, mutlak uzaklıklar olarak alınarak işlenmektedir. Bu uzaklıklara göre uygun ve daha az boyutlu bir geometrik gösterim elde etmek içinse orijinal uzaklıklara oldukça yakın bir gösterim koordinat sistemi elde edilmeye çalışılmaktadır. Orijinal uzaklıklar ile gösterim uzaklıkları arasındaki uygunluğu ölçen ölçüte ise stress ölçüsü adı verilmektedir. Gösterim uzaklıkları, orijinal değerler kullanılarak çeşitli yöntemlere göre hesaplanmaktadır. Örneğin, veriler aralıklı yada orantılı ölçekli iseler, veri uzaklıklarına göre konfigürasyon uzaklıkları doğrusal regresyonu aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır (Özdamar, 2002; 489).

$$d_{ij} = a + b\bar{d}_{ij} + e$$

Stress ölçüsü de değişik biçimlerde hesaplanabilmektedir (Kruskal Stress Statistics, Young Stress Statistics). Bunlardan Kruskal stress istatistiği aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır.

$$\left[\frac{\sum \sum_{i < k} (d_{ij} - \bar{d}_{ij})^2}{\sum \sum_{i < k} (\bar{d}_{ij})^2} \right]^{1/2}$$

Yukarıdaki formülde; d_{ij} konfigürasyon uzaklıklarını, td_{ij} ise tahmini konfigürasyon uzaklıklarını belirtmektedir. Stress ölçüsü, konfigürasyon ölçüleri ile tahmini konfigürasyon ölçüleri arasındaki farkların tahmini konfigürasyon uzaklıklarına oranının karekökü alınarak hesaplanmakta ve d_{ij} ile veri uzaklıkları arasındaki uygunluğu ifade etmektedir. Burada stress sözcüğü, d_{ij} değerlerinin, veri uzaklıkları değerlerine uygunluk sağlaması için baskılandığını belirtmek için kullanılmaktadır (Johnson ve Wichern, 2002; 701). Stress ölçüsünün yorumlanmasında, Kruskal-Shepard tarafından geliştirilen tolerans oranlarından yararlanılmaktadır. “S” stress ölçüsünü göstermek üzere, tolerans oranları tablo 28’den izlenebilmektedir.

Tablo 28: Stress Değerlerinin Büyüklüğüne Göre Konfigürasyon Uzaklıklarının Orijinal Uzaklıklara Uyumluluğu

<i>Stress Değeri</i>	<i>Uyumluluk</i>
$0,2 \leq S$	Uyumsuz Gösterim
$0,1 < S < 0,2$	Düşük Uyum
$0,05 < S < 0,1$	İyi Uyum
$0,025 < S < 0,05$	Mükemmel Uyum
$0,00 < S < 0,025$	Tam uyum

KAYNAK: Özdamar, 2002; 493

Analizde, eğer algılanan niteliklerin en çok tercih edilen kombinasyonuna sahip bir nokta bulunuyorsa, bu nokta ideal nokta olmaktadır. İdeal noktadan uzak bulunan nesneler, o cevaplayıcı veya cevaplayıcılar kümesi tarafından daha az tercih edilirken, ideal noktaya yakın bulunan nesneler daha fazla tercih edilen nesneler olmaktadır (Yosunkaya, 2005; 71).

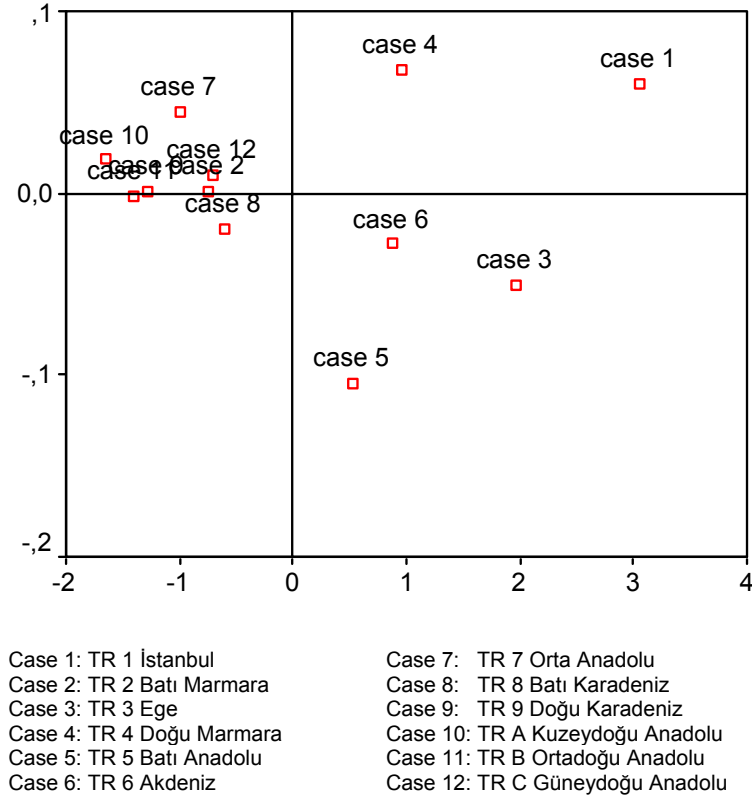
c. Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi Uygulaması

Bölgesel kalkınma literatüründe sıkça başvurulmuş yöntem, Türkiye’de bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını irdelemek için de kullanılabilmektedir. Burada yapılan analiz, Türkiye’deki 12 adet NUTS 1 ve 26 adet NUTS 2 Bölgesi’nin 1987–2001 periyodundaki BGSYİH rakamlarının değerlendirilmesi esasına dayanmaktadır. Araştırmada kullanılan değerler, tablo 27’de cari rakamlarla verilen BGSYİH’nın 1987 yılı rakamlarına göre reelleştirilmiş şekli olmaktadır. Reelleştirme

yapılırken, TÜİK'nun internet sitesinde yer alan 1987 yılı rakamlarıyla illere göre GSYİH değerlerinin kullanıldığını ve bunlar birleştirilmek suretiyle NUTS 1 ve NUTS 2 Bölgeleri'nin GSYİH değerlerine ulaşıldığını belirtmek gerekmektedir. Analizde kullanılan veriler Ek B'de sunulmaktadır.

MDS analizi yapılırken kullanılan SPSS paket programından elde edilen grafik aşağıda sunulmaktadır. Ortaya çıkan grafiğin gerçek şekille uygunluğunun bir ölçüsü olan stress ölçüsü $S=0,00026$ ile tam uyumu göstermektedir. Grafikte yer alan bölgelerin listesi ise grafiğin altında verilmektedir.

Grafik 25: Türkiye'de NUTS 1 Düzeyindeki Bölgelerarası Farklılıkların MDS Analizi ile Sunumu

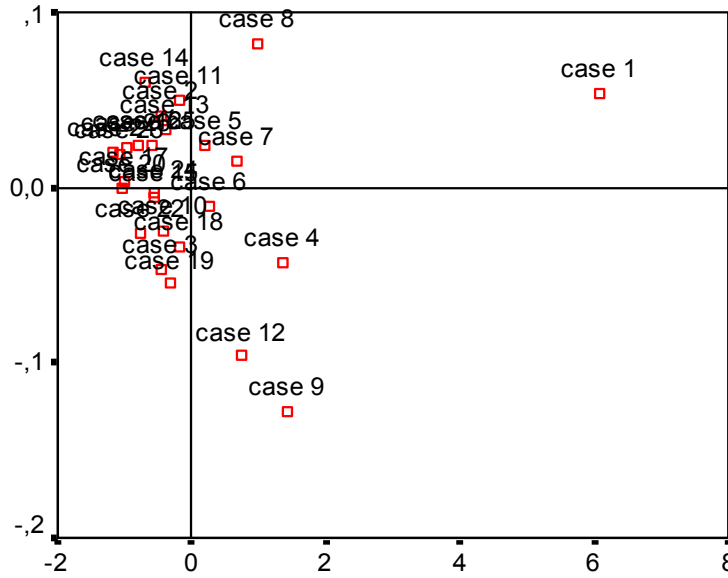

Grafik 25 incelendiğinde, TR 1, TR 3, TR 4, TR 5 ve TR 6 Bölgeleri'nin diğer bölgelerden farklı olduğu, geri kalan bölgelerinse benzer bir grup halinde bir arada bulundukları açıkça görülmektedir. TR 1, TR 3, TR 4, TR 5 ve TR 6 Bölgeleri Türkiye'nin gelişmiş bölgeleri olmakta ve doğal olarak toplam GSYİH'dan en yüksek payı almaktadır. Bu durum, Türkiye'deki bölgelerarası dengesizliklerin grafiklerle analizindeki bulgularla örtüşmektedir. Gerçekten de TR 1 Bölgesi toplam GSYİH'dan

aldığı payla en uzak bölge görünümünde yer almaktadır. Onu grafiğin sıfır noktasına daha yakın biçimde konumlanmış bulunan TR 3 Bölgesi takip etmektedir. Çünkü bu bölgenin toplam GSYİH'dan aldığı pay, TR 1 Bölgesi'nin hemen ardından gelmektedir. TR 4 ve TR 6 Bölgeleri ise TR 3 Bölgesi'nin hemen ardında, aldıkları paylar birbirlerine yakın olduğu için aynı hizada bulunmaktadır. Bu iki bölgeyi Ankara'nın içinde bulunduğu TR 5 Bölgesi izlemektedir. Öte yandan diğer bölgeler, toplam GSYİH'dan aldıkları paylar itibariyle oranları birbirine yakın bölgeler olmaktadır. Aynı şekilde bu durum da Türkiye'deki bölgelerarası dengesizliklerin grafiklerle analizindeki bulgularla örtüşmektedir.

Yukarıda ortaya konulan bölgelerarası farklılıklar, NUTS 2 BGSYİH rakamları kullanılmak suretiyle daha ayrıntılı şekilde incelenebilmektedir. Buna göre, SPSS paket programından elde edilen grafik aşağıda sunulmaktadır. Ortaya çıkan grafiğin gerçek şekille uygunluğunun bir ölçüsü olan stress ölçüsü $S=0,00020$ ile tam uyumu göstermektedir. Grafikte yer alan bölgelerin listesi ise grafiğin altında verilmektedir.

Grafik 26: Türkiye'de NUTS 2 Düzeyindeki Bölgelerarası Farklılıkların MDS Analizi ile Sunumu

Case 1:TR 10	Case 6:TR 33	Case 11:TR 61	Case 16:TR 81	Case 21:TRA 2	Case 26:TRC 3
Case 2:TR 21	Case 7:TR 41	Case 12:TR 62	Case 17:TR 82	Case 22:TRB 1	
Case 3:TR 22	Case 8:TR 42	Case 33:TR 63	Case 18:TR 83	Case 23:TRB 2	
Case 4:TR 31	Case 9:TR 51	Case 14:TR 71	Case 19:TR 90	Case 24:TRC 1	
Case 5:TR 32	Case 10:TR 52	Case 15:TR 72	Case 20:TRA 1	Case 25:TRC 2	

Grafik 26 incelendiğinde, TR 10, TR 31, TR 32, TR 33, TR 41, TR 42, TR 51 ve TR 62 Bölgeleri'nin diğer bölgelerden farklı olduğu, geri kalan bölgelerinse benzer bir grup halinde bir arada bulundukları açıkça görülmektedir. TR 10, TR 31, TR 32, TR 33, TR 41, TR 42, TR 51 ve TR 62 Bölgeleri Türkiye'de toplam GSYİH'dan en yüksek payı almaktadır. Bu durum, Türkiye'deki bölgelerarası dengesizliklerin grafiklerle analizindeki bulgularla örtüşmektedir. Gerçekten de TR 10 Bölgesi, toplam GSYİH'dan aldığı payla en uzak bölge görünümünde yer almaktadır. Onu grafiğin sıfır noktasına daha yakın biçimde konumlanmış bulunan TR 31 ve TR 51 Bölgeleri takip etmektedir. Çünkü bu bölgelerin toplam GSYİH'dan aldığı pay, TR 10 Bölgesi'nin hemen ardından gelmektedir. Bu bölgeleri TR 32, TR 33, TR 41, TR 42 ve TR 62 Bölgeleri takip etmektedir. Öte yandan diğer bölgeler, toplam GSYİH'dan aldıkları paylar itibarıyla oranları birbirine yakın bölgeler olmaktadır. Aynı şekilde bu durum da Türkiye'deki bölgelerarası dengesizliklerin grafiklerle analizindeki bulguları ispatlamaktadır. Yukarıdaki sonuçların ortaya konmasında kullanılan SPSS paket programının orijinal çıktıları Ek C'de sunulmaktadır.

III. Türkiye'nin Bölgesel Kalkınma Politikası

Bu bölümde, Türkiye'nin bölgesel politikası, bu politikanın uygulanmasında temel teşkil eden mevzuat ile bölgesel politikaya katkısı bulunan kurumlar ele alınmakta, ayrıca bölgelerarası farklılıkları gidermek için günümüze dek uygulanan ve halen uygulanmakta olan politikalar araştırma konusu yapılmaktadır.

A. Türkiye'nin Bölgesel Politika Mevzuatı

Türkiye'de bölgesel politika kapsamında değerlendirilebilecek tek bir çerçeve mevzuat bulunmamakla birlikte, bölgesel politikaya etkisi bulunan her kurumun uymak zorunda olduğu yasalar bulunmaktadır. Bu alanda dağınık bir yapı söz konusu olmaktadır (Sülün, 2005; 105). Bölgesel gelişme sürecinde çok sayıda kurum ve kuruluşun yer alması ve değişik faaliyetlerin projelendirilmesinin geniş bir kurumlar arası ağa yayılması, hem yürütmedeki koordinasyonun hem de finansman kaynaklarının etkin dağılımının sağlanmasında sorunları ve yetersizlikleri gündeme getirmektedir.

Kıt olan kaynakların bu şekilde tahsisi bölgesel gelişme projelerinin zamanında ve tatminkar bir şekilde sonuçlandırılmasını da engellemekte ve kaynak israfına yol açmaktadır. Bu nedenle, merkezi hükümetin, mali disiplini ve proje denetimini etkin bir şekilde gerçekleştirebilmesi için çok sıkı bir koordinasyon sağlaması ve mali kaynakları tek bir çerçeve altında toplayarak önceliklere göre tahsis etmesi gerekmektedir (Şen, 2004; 42). Bu kapsamda, AB'nin kuruluşundan bu yana bölgesel politika alanındaki tecrübesi ve izlediği yöntemin Türkiye'deki mevcut yapının reforme edilmesine ışık tutacağı değerlendirilmektedir. AB'nin 1988 yılında gerçekleştirdiği yapısal reform çerçevesinde bölgesel politika öncelikleri ve finansmanı konusunda attığı adımların olumlu sonuçlarının, Türkiye'deki benzer bir çaba çerçevesinde, kaynakların etkin dağılımını sağlamada ve bölgesel politika hedeflerine ulaşmada rol oynayabileceği de göz önünde bulundurulmaktadır (Brasche, 2001; 74). AB perspektifinde reforme edilmeyi bekleyen ve Türkiye'nin bölgesel kalkınma politikasının temelini oluşturan kanunlar ve kanun hükmündeki kararnameler şöyle sıralanmaktadır:

- 540 Sayılı Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (KHK) (RG 24.Haziran.1984/21970),
- 3152 Sayılı İçişleri Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun (RG 23.Şubat.1985/18675),
- 1580 Sayılı Belediye Kanunu (RG 14.Nisan.1930/1471),
- 388 Sayılı Güney Doğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatının Kuruluş ve Görevleri Hakkında KHK (RG 06.Ekim.1989/20334),
- 3621 Sayılı Kıyı Kanunu (RG 04.Nisan.1990/20495),
- 775 Sayılı Gecekondu Kanunu (RG 30.Temmuz.1966/12362),
- 442 Sayılı Köy Kanunu (RG 11.Şaban.1342 ve 18.Mart.1340/336),
- 3624 Sayılı Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı Kurulması Hakkında Kanun (RG 20.Nisan.1990/3624),
- 2510 Sayılı İskan Kanunu (RG 21.Haziran.1934/2733),
- 6831 Sayılı Orman Kanunu (RG 08.Eylül.1956/9402),
- 3194 Sayılı İmar Kanunu (RG 09.Mayıs.1985/18749),
- 3360 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu (RG 26. Mayıs.1987/19471),
- 3030 Sayılı Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapan Kanun (RG 09.Temmuz.1984/18453),

- 4325 Sayılı Köylerde İstihdam Yaratılması ve Yatırımların Teşvik Edilmesi Hakkında Kanun (RG 27.Şubat.1998/23271),
- 4369 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımlarına İlişkin Mevzuatta Değişiklik Yapan Kanun (RG 29.Temmuz.1998/23417),
- 4759 Sayılı İller Bankası Kuruluş Kanunu (RG 23.Haziran.1945/6039),
- 180 Sayılı KHK, (RG 14.Aralık.1983/18251),
- 3465 Sayılı Otoyollar Bakım ve Onarımı Hakkında Kanun, (RG 24.Mayıs.1988/19821),
- 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu (RG 11.Ağustos.1983/18132) (Sülün, 2005; 174).

Yukarıda sayılanlar haricinde, Türkiye'nin bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmada uygulamaya yeni koyduğu diğer bir kurumsallaşma çabası ise son dönemlerde öne çıkan Kalkınma Ajansları olmaktadır. Kalkınma Ajanslarıyla ilgili kanun ve kanun hükmündeki kararnamelerle yönetmelikler de şöyle sıralanmaktadır;

- 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun (RG 25.Ocak.2006/26074),
- Türkiye Yatırım Destek Ve Tanıtım Ajansı Kurulması Hakkında Kanun (RG 21.Haziran.2006/26218),
- 2006/10550 Sayılı Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı (RG 06.Temmuz.2006/26220),
- Kalkınma Ajansları Personel Yönetmeliği (RG 25.Temmuz.2006/26239).

B. Türkiye'de Bölgesel Politika Alanında Faaliyet Gösteren Kurumlar

Türkiye'de bölgesel gelişmeye yönelik politikaların esas olarak merkezi yönetim ve buna bağlı kurumlar tarafından yürütüldüğü görülmektedir. Bu kurumsal yapının ilk kademesinde Parlamento ve Hükümet yer almaktadır. İkinci kademedede; DPT ile çeşitli kamu tüzel kişilikleri yer almakta; üçüncü kademedede ise bazı bankalar, kooperatifler, konfederasyonlar ve yerel yönetim birlikleri bulunmaktadır (İldırar, 2003; 188).

1. Parlamento ve Hükümet

Yasama ve yürütme yetkisini elinde bulunduran TBMM, bölgesel kalkınma konusunda da her türlü kanun yapmaya tek yetkili organ konumunda bulunmaktadır. Hükümet ise Kanun Hükmünde Kararnameler ve Parlamento'ya sunacağı yasa önerileri ile bölgesel kalkınma politikalarının belirlemekte ve yön vermektedir. Ayrıca, KÖY kapsamına dahil edilecek yada çıkarılacak illerin belirlenmesi, bu yörelere sağlanan mali ve vergisel destek oranlarında değişiklikler yapılması gibi konularda da Bakanlar Kurulu'nun yetkili kılındığı görülmektedir (İldırar, 2003; 188).

2. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (DPT)

Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (DPT), bölgesel politika konusuyla doğrudan ilgilenmektedir. Başbakan'a bağlı olan DPT Müsteşarlığı, Türkiye'nin ekonomik kalkınması için uzun vadeli planlar ve yıllık programlar hazırlayarak bu plan ve programların ülke genelinde uygulanmasından ve yürütülmesinin denetiminden sorumlu olmaktadır (Brasche, 2001; 69).

DPT'nin kuruluşu ve görevleri hakkındaki 540 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname'de DPT'nin bölgesel kalkınma amaçlı başlıca görevleri, "bölge planları yapma ve yaptıрма yetkisi, kalkınma planlarında sanayi işletmeleri ile ilgili tedbirlerin belirlenmesi; teşvik sistemi ve kaynak tahsis politikaları ile ilişkili olarak Kalkınmada Öncelikli Yörelerin belirlenmesi" şeklinde tespit edilmektedir (İldırar, 2003; 189). Ekonomik kalkınmanın bir alt grubu olarak bölgesel kalkınma projeleri de DPT'nin eşgüdümü ile hazırlanmakta ve proje bazında ilgili diğer kurumlarla işbirliği içerisinde sürdürülmektedir. Bu amaçla DPT bünyesinde bir Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü kurulduğu bilinmektedir (Brasche, 2001; 70).

Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü il ve ilçe bazında araştırma ve planlama yapma; diğer kamu kurum ve kuruluşlarının bu konularda yapacakları çalışmaların Kalkınma Planları ve Yıllık Programlarla tutarlılığını sağlama; yapısal uyum politikalarının uygulanması sırasında ortaya çıkabilecek sorunların çözümü amacıyla projeler geliştirme ve bu konularda yapılacak çalışmaların eşgüdümünü sağlama; yerel istihdamın ve girişimciliğin geliştirilmesi çerçevesinde küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerinin (KOBİ), esnaf ve

sanatkarların ve kırsal kesimin sorunlarına yönelik politikalar geliştirme/kurumsal ve hukuki düzenlemeler ile ilgili görüş verme, uygulamayı yönlendirme; Kalkınmada Öncelikli Yörelere ve ihtiyaçlarını tespit etme, bu yörelere özelliklerini dikkate alarak daha hızlı bir gelişme sağlanması amacıyla gerekli çalışmaları yapma; bölgesel kalkınma projeleri ile ilgili eşgüdümü sağlama, görev alanına giren konularda görüş verme ve uluslararası kuruluşlarla temas ve müzakerelere iştirak etme görevlerini yerine getirmektedir (Brasche, 2001; 70).

3. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı

Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın Kuruluş ve Görevlerine İlişkin 7116 sayılı kanun, başlangıçta Bakanlığa bölge planları yapma yetkisi de vermektedir (Keleş, 1969; 153). Ancak bu yetki 3194 sayılı kanunla DPT Müsteşarlığı'na bırakılmış durumda bulunmaktadır (Keleş, 1997; 249). Günümüzde Bakanlık, Türkiye'de, bölgesel planların bir alt ölçeği olan 1/25000 ölçekli Çevre Düzeni Planı'ndan sorumlu olmaktadır. Çevre Düzeni Planı; ülke ve bölge plan kararlarına uygun olarak konut, sanayi, tarım, turizm, ulaşım gibi yerleşme ve arazi kullanılması kararlarını belirleyen planlar olmaktadır (İldırar, 2003; 192). Dolayısıyla bu planlar bir bölgenin gelişmesinde önemli rol oynayan maddi altyapı yatırımlarıyla ilgili bulunmaktadır. Türkiye'deki plan kademelenmesi, kapsadıkları alan ve amaçları açısından; "Ulusal Kalkınma Planı" "Bölge Planı"; "Çevre Düzeni Planı (1/25000)"; "Nazım İmar Planları (1/5000)" ve "Uygulama İmar Planları (1/1000)" olarak hazırlanmaktadır. Nazım ve uygulama imar planları, bölge planı ve çevre düzeni plan kararlarına uygunluğu sağlanarak, belediye sınırları içinde kalan yerlerin ilgili belediyelerince yapılmakta veya yaptırılmakta, belediye meclisince onaylandığı takdirdeyse yürürlüğe girmektedir (İldırar, 2003; 193).

4. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Kalkınma İdaresi Başkanlığı

Güneydoğu Anadolu Bölgesel Kalkınma İdaresi Başkanlığı'nın (GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı) 1989 yılında, GAP kapsamına giren yörelere süratle kalkındırılması ve yatırımların gerçekleştirilmesi için plan ve proje yapılması ve kurum ve kuruluşlar arasındaki koordinasyonun sağlanması amacıyla kurulduğu belirlenmektedir (Şen, 2004; 36).

Bölge içindeki faaliyetleri yönlendirmek ve takip etmek; bölgede sektörel entegrasyonu sağlayacak şekilde bölge planlamasını gerçekleştirmek GAP Bölge Kalkınma İdaresi'nin görevleri arasında bulunmaktadır. Ayrıca GAP Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezleri, bölgedeki girişimciler için danışmanlık hizmetleri vermektedir. GAP Bölgesi'nde özel sektör yatırımlarını özendirmek ve yatırımcılara danışmanlık hizmeti vermek üzere Türkiye Kalkınma Bankası ile GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı ve TOBB arasında imzalanan protokol çerçevesinde Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezleri (GİDEM) kurularak; girişimciler için danışmanlık hizmetleri verilmesi, talep edildiği takdirde fizibilite etütlerinin hazırlanması, finansman kaynaklarının bulunması konularında destek verilmesi hedeflenmektedir. GAP-GİDEM'nde, bölge insanına girişimcilik ruhu kazandıracak bilgi ve perspektif kazandırılmaya çalışılmaktadır (İldırar, 2003; 189).

5. Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB)

KOSGEB'in KOBİ'lerin teknolojik yeniliklere süratle uyumunu sağlamak, rekabet güçlerini artırmak ve ekonomiye katkılarını ve etkinliklerini artırmak amacıyla 20.04.1990 tarihli 3624 Sayılı kanunla kurulduğu tespit edilmektedir (İldırar, 2003; 190). Kuruluş Kanun'un 7. Maddesinde KOSGEB'in görevleri, kalkınma plan ve programları doğrultusunda, işletmelerin teknolojik gelişmelere ve serbest rekabet ortamına uyumunu sağlamak maksadıyla, küçük ve orta ölçekli sanayi kesimine ilişkin gelişme ve destekleme kararlarının alınması, uygulamaların planlanması ve koordinasyonun sağlanması bakımından tedbirler almak; düzenleyici talimatlar vermek; başkanlığın yıllık faaliyet raporlarını incelemek; yıllık çalışma programı esaslarını tespit etmek ve önerilerde bulunmak şeklinde tanımlanmaktadır (KOSGEB Resmi Web Sitesi, 2006; <http://www.kosgeb.gov.tr/KOSGEB/Kanun.asp>). Bölgesel gelişmeyi sağlamak üzere küçük ve orta ölçekli işletmelerin ve yatırımcıların desteklenmesi için KOSGEB bünyesinde bir Bölgesel Kalkınma Enstitüsü'nün kurulduğu görülmektedir.

6. İller Bankası

Belediyeler, belediye birlikleri ve il özel idarelerinin kamu kullanımı niteliği taşıyan her türlü kentsel alt ve üst yapı hizmetleriyle ilgili etüt, plan ve proje

hazırlama, bu konularda danışmanlık ve kontrollük hizmetleri verme ve sözkonusu yatırımların gerçekleşmesi için kredi sağlama görevlerini üstlenen İller Bankası, yerel yönetimlerin mali durumlarına ve ihtiyaçlarına uygun projeler geliştiren; proje seçiminde uygun finansman kaynağının varlığını irdeleyen; projenin niteliğini ve kaynak ihtiyacını projenin oluşum aşamasında denetleyen; projelere uygun kaynakların yaratılması konusunda yerel yönetimlere yardımcı olan ve piyasa şartlarına göre iç ve dış kaynaklardan en uygun finansmanı sağlayan; proje geliştirmede yardımcı ve yol gösterici olan; projelere uygunluk veren; kontrollük ve danışmanlık yapan; ihtiyaç duyulduğunda ihale sürecini hazırlayan ve denetleyen; projelerin her aşamasını yerel yönetimlerle birlikte ele alan; projelerin zamanında ve ekonomik olarak gerçekleşmesini sağlayan; kaynakların etkin bir şekilde dağılımını yürüten bir kuruluş haline gelmeyi amaçlamaktadır. (İller Bankası Resmi Web Sitesi, 2006; <http://www.ilbank.gov.tr/>). 18 ildeki bölge müdürlükleri vasıtasıyla bölgesel kalkınmayı gerçekleştirmeye çalışan kurum, özellikle teknik donanımı yetersiz, geri kalmış yörelerdeki mahalli idarelerin alt yapılarına önemli destek sağlamaktadır.

7. Türkiye Kalkınma Bankası (TKB)

TKB başta sanayi ve turizm olmak üzere enerji, eğitim ve sağlık sektörlerindeki işletmelere, proje esaslı kredilendirme; finansal kiralama; iştirak yoluyla finansman alanlarında destek sağlanmaktadır. Genel Müdürlüğü Ankara'da olan Banka'nın İstanbul, İzmir, Antalya, Gaziantep, Diyarbakır, Erzurum ve Giresun illerinde şubeleri bulunmaktadır. İlk olarak 1975 yılında 13 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulan TKB'nın, 10.Ekim.1999 tarihinde 4456 Sayılı Yasa ile yeniden düzenlendiği görülmektedir (İldırar, 2003; 191).

Yukarıda açıklanan kurumlar haricinde Türkiye'de bölgesel kalkınma alanında faaliyet gösteren merkezi ve yerel çeşitli kurumlar bulunmaktadır. Bu kurumlar şöyle sıralanmaktadır;

- Çevre ve Orman Bakanlığı,
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı,
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı,
- Kültür ve Turizm Bakanlığı,
- Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı,
- Hazine Müsteşarlığı - Dış Ticaret Müsteşarlığı,
- Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Küçük Sanatlar ve Sanayi Bölgeleri ve Siteleri Genel Müdürlüğü,
- Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı,
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK),
- Türk Standartları Enstitüsü (TSE),
- Milli Prodüktivite Merkezi (MPM),
- Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (TSKB),
- Türkiye Halk Bankası,
- Eximbank,
- İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi (İGEME),
- Türkiye İş Kurumu,
- Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği (TOBB) ve İl Ticaret ve Sanayi Odaları,
- Türkiye Esnaf ve Sanatkar Dernekleri ve Birlikleri Konfederasyonu (TESK),
- Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı,
- Üniversiteler,
- Çeşitli Kooperatif ve Birlikler ile kamu emeklilik fonları (Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri, İhracatçı Birlikleri, Küçük Sanayi Kooperatifleri, Esnaf ve Kefalet Kooperatifleri, Bağ-kur, SSK),
- İl özel idareleri, belediyeler, muhtarlıklar,

Yukarıda sıralanan kurum ve kuruluşların bölgesel kalkınma alanındaki faaliyetleri tablo 29'dan izlenebilmektedir.

Tablo 29: Türkiye’de Bölgesel Kalkınma ile İlgili Kurumlar ve Faaliyet Alanları

Kurumun Adı	Faaliyet Alanları
DPT	Kalkınma planlarında sanayi işletmeleri ile ilgili tedbirlerin belirlenmesi; teşvik sistemi ve kaynak tahsis politikaları ile de ilişkili olarak (KÖY) 'lerin belirlenmesi
Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Küçük Sanatlar ve Sanayi Bölgeleri ve Siteleri Genel Müdürlüğü	Küçük sanayi siteleri ve organize sanayi bölgeleri kurulması, küçük sanayi ve el sanatları ile ilgili geliştirme ve koordinasyon, teşkilatlandırma hizmetleri
KOSGEB	Küçük ve orta ölçekli işletmelerin bilimsel teknolojik yeniliklere ayak uydurarak rekabet güçlerinin artırılması için danışmanlık, eğitim ve teknik yardım desteği
Türkiye Halk Bankası	Yatırım ve işletme kredileri verilmesi, teknik danışmanlık ve ortak girişimlerin desteklenmesi
TESK	Mesleki teşkilatlanma, sanayi sicillerinin tutulması, sınai eğitim, bilgilendirme
MPM	Verimliliği artırıcı yöntem ve uygulama olanaklarının araştırılması, bununla ilgili teknik yardım ve eğitim sunumu
Hazine Müsteşarlığı Dış Ticaret Müsteşarlığı	Yatırım ve ihracat teşvik belgesi, ithalat ve ihracat belgesi verilmesi, yabancı sermaye izinleri
İGEME	İhracatın teşviki ve geliştirilmesi için dış pazar araştırmaları, ihracat prosedürleri, sergi ve fuarlar hakkında bilgi sunumu
TSE	Kalite standart ve normlarının hazırlanması, kalite belgelendirme test ve analiz laboratuvarları
TOBB - İl Ticaret ve Sanayi Odaları	Müşterek ihtiyaçlar, mesleki faaliyetlerin kolaylaştırılması, mesleki bilgi ve haberlerin ulaştırılması, kapasite raporlarının hazırlanması
Üniversiteler	Üniversite-sanayi işbirliği kapsamında yürütülen teknoloji parkı gibi projeler, araştırma projeleri, eğitim ve danışmanlık
TKB	Yatırım ve işletme kredisi temini, ortak girişimlerin teşviki
Bağ-Kur, SSK	Sosyal güvenlik ve sigorta hizmetleri, malullük-yaşlılık ve ölüm sigortası yardımları, sağlık hizmetleri
TÜİK	İstatistiki bilgi temini, yayını
İhracatçı Birlikleri	İhracatla ilgili yayınların izlenmesi, kotalar, pazarlama sorunları, gümrük tarifeleri
Esnaf ve Kefalet Kooperatifleri	Mesleki kredi temini için üyelerine kefil olma, borç para verme, ihtiyat fonları oluşturma
Küçük Sanayi Kooperatifleri	Üyeleri için işyeri yaptırma amacıyla arsa ve kredi temini, İnşaat işlerinin yaptırılması
Türkiye İş Kurumu	Eleman temini ve eğitim hizmeti
Eximbank	İhracat kredisi verilmesi ve bilgilendirme
TSKB	Finansman sağlanması
Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı	Ulusal düzeyde yatırım destek ve tanıtım stratejisini, Kalkınma Ajansları ve ilgili diğer kuruluşlarla işbirliği halinde belirleme ve uygulama Kamu kurum ve kuruluşları, Kalkınma Ajansları ve özel sektör kuruluşlarınca uluslararası düzeyde yürütülen yatırım destek ve tanıtım faaliyetlerini koordine etme ve destekleme

KAYNAK: Ildırar, 2003; 194 ve (T.C. Resmi Gazete, 2006c; <http://rega.basbakanlik.gov.tr/>).

C. Türkiye’de Bölgelerarası Farklılıkları Gidermek için Uygulanan Politikalar

Bölgesel kalkınmayla ilgili yapılan önceki araştırmalarda, Türkiye’de bölgesel kalkınma yaklaşımlarının, planlı dönem öncesi ve planlı dönem sonrası olmak üzere iki ana gruba ayrıldığı görülmektedir. Planlı dönem öncesi de kendi içinde farklı özellikler göstermektedir. Bu nedenle, kendi içerisinde 1923-1950 ve 1950-1960 dönemi olarak ayrılmaktadır. Burada nirengi noktası, Türkiye’nin çok partili hayata geçtiği 1950 yılı olmaktadır. Planlı dönem sonrası politikalarsa, kalkınma planları dahilinde dönemsel olarak veya bölge çapında yapılan bölge planları veya bölgesel gelişme planları şeklinde ele alınmaktadır.

1. 1923-1950 Döneminde Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları

1923-1950 döneminde, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, ülke genelinde bölge ayırımına gidecek ve bölgesel kalkınma politikası uygulayacak durumda bulunmamaktadır. Zira ülkenin tamamı, geri kalmışlık özellikleri taşımaktadır (T.C. Başbakanlık DPT Resmi Web Sitesi, 2000a; 24). Bu dönemde bölgesel politikanın ana stratejisi, yeni bir siyasal ve idari sistem altında ulusal bir ekonomi ve toplum yaratılması; nüfusun ülkenin çeşitli yerlerine dağıtılması; sanayi tesislerinin İstanbul ve Marmara Bölgesi dışında, Orta Anadolu ve İç Ege’de kurulması; ülkenin çeşitli yerlerini birbirine bağlayan bir demiryolları sisteminin geliştirilmesi şeklinde tespit edilmektedir (Göymen, 2004; 36). Bölgesel kalkınma, bu dönemde, Ankara örneği dışında, yoğun olmaktan çok, yaygın bir nitelik taşımaktadır. O dönemde Devlet, birçok kent ve kasabanın, Başkent ve İstanbul ile ulaşım bağlantılarının kurulmasına çalışmaktadır. Hemen hemen bütün sanayi kuruluşlarının, İstanbul kenti, Marmara ve Ege bölgeleri dışında, nüfusu 10 bini aşmayan yerlerde kurulduğu görülmektedir. Fabrika kurulan yerlerin hepsinden, demiryolu geçmektedir. Trakya, Doğu Karadeniz ve Güney Bölgeleri’nin ise bu dağıtımdan yeterince pay alamadığı gözlemlenmektedir. Anadolu’nun ortasındaki kimi kentlerin, Cumhuriyet’in kuruluşundan sonra oldukça hızlı bir gelişme göstermesinin, ekonomik kaynakların bu tür dağıtımından geniş ölçüde etkilendiği değerlendirilmektedir (Keleş, 1997; 272).

Bu dönemin önemli bir özelliği, 28.Mart.1927 tarihinde çıkartılan Teşvik-i Sanayi Kanunu olmaktadır. Bu Kanunla, Türkiye genelinde yayılan sanayileşme

hamlelerinin, daha ziyade batı bölgelerinde toplandığı tespit edilmektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri ise maddi altyapı yatırımlarının yetersizliği sebebiyle kalkınma yarışında geride kalan bölgeler arasında sayılmaktadır. Bu dönemde ortaya çıkan ve tüm Dünya ekonomisini etkileyen 1929 krizi neticesinde, Dünya'daki tüm hükümetlerin yaptığı gibi Türkiye'de de hükümetlerin ekonomiye müdahalede bulundukları bilinmektedir. Türkiye'de o dönemdeki devlet müdahaleleri, "Devletçilik İlkesi" kavramıyla ifade edilmektedir (Kedik, 2003; 102). Devletçilik İlkesi kapsamında, 1930'lu yılların başından itibaren devlet öncülüğünde girişilen sanayileşme hamlesinin, iki adet beş yıllık sanayi planı çerçevesinde uygulanmaya çalışıldığı, bunlardan ilkinin başarıyla uygulandığı, ancak ikincisinin, İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle hayata geçirilemediği görülmektedir (Pala, 2003; 133).

2. 1950-1960 Döneminde Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları

Ülkede demokratikleşme sürecinin başladığı 1945 yılından sonra, çok partili siyasi hayata geçilmesi; 1950 yılındaki siyasi iktidar değişikliği; ülkenin kalkınması konusunda partilerin kendi görüş ve programlarının uygulandığı bir dönemin başladığına işaret etmektedir. Bu dönemde devletin, ülkenin alt yapı (yol, enerji, baraj) yatırımlarının yapılmasına önem ve öncelik verdiği; kamu yatırımlarının bir çoğunun büyük yerleşim yerlerinin dışında yapıldığı; özel sektör yatırımlarının İstanbul kenti, Marmara ve Ege Bölgeleri'nde yoğunlaştığı görülmektedir (MGK, 1993; 88). Bu dönemde, özel kesimin yatırım yapmasına uygun ortam hazırlamak için, kredi imkanlarının artırılması; dış yardımların hazine imkanlarıyla birleştirilerek ekonomiye aktarılması; dış ticarete girişimciyi yatırım yapmaya özendirici bir politika izlenmesi; alt yapı yapımına büyük hız verilmesi ve tarımsal üretimi özendirici destekleme fiyat politikasının uygulanması önemli gelişmeler olarak sıralanabilmektedir. Bu dönemin özendirme önlemleri ile ilgili mevzuatın fazla gelişmemiş olmasına rağmen, sözü edilen elverişli ortamın, özel kesimin sanayi yatırımları için özendirme önlemleri niteliğinde olduğu ve özel kesimin sınai yatırımlara yönelmesini sağladığı gözlemlenmektedir. Bu arada bazı yasal düzenlemelerin yapıldığını da belirtmek gerekmektedir. Nitekim 1951'de yürürlüğe giren "Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu" bu yönde atılmış bir adım olarak değerlendirilmektedir. 1954 yılında kabul edilen 6726 sayılı "Petrol Kanunu" 'nun ise bekleneni veremediği için 1973 yılında değişikliğe uğradığı ve pek çok hükmünün yürürlükten kaldırıldığı bilinmektedir. Bu dönemde teşvik konusunda sanayi kesimine

orta ve uzun vadeli yatırım kredisi sağlamak amacıyla "Türkiye Sınai Kalkınma Bankası" 'nın kurulması önemli bir gelişme olarak kaydedilmektedir. Bu bankanın, bugünkü büyük ölçekli özel sektör sanayi kuruluşlarının bir çoğunun kuruluş sermayelerine önemli katkı sağladığı bilinmektedir (Duran, 1998; 60).

Bu dönemde özel sektör yatırımlarının batı bölgelerinde yoğunlaşmasının, ülkede kalkınmışlık veya gelişmişlik dengesinin batı bölgeleri ve İstanbul lehine artması sonucunu beraberinde getirdiği değerlendirilmektedir. Bölgelerarası farkları gidermek ise özel sermayenin öncelikleri arasında bulunmamaktadır. Bu dönemde, devletin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'ni geliştirmek için bilinçli ve planlı bir politika izlediğini söylemekse oldukça güç olmaktadır (MGK, 1993; 88). Öte yandan 1950'lerde tarımsal üretimde makineleşmenin de köyden kente göçü de beraberinde getirdiği bilinmektedir. Tüm bu gelişmeler sonucunda, tüm yurt sathında, bölgelerarası eşitsizliklerden sınıflar arası eşitsizliklere doğru gidildiği gözlemlenmektedir (Göymen, 2004; 37).

3. Planlı Dönemde Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları

Bu bölümde, Türkiye'nin kalkınma planları dahilinde yürüttüğü bölgesel kalkınma politikalarına değinildikten sonra, 1950'lerden bu yana Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde uygulanmış ve uygulanmakta olan bölge planlama ile bölgesel gelişme projeleri kapsamında yürütülen bölgesel kalkınma politikaları açıklanmaktadır.

a. Kalkınma Planları İtibariyle Bölgesel Kalkınma Politikaları

(1) I.Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda kalkınmada öncelikli yöreler politikalarının önemi vurgulanarak, konu teorik çerçevede kapsamlı bir şekilde anlatıldıktan sonra Potansiyel Gelişme Bölgeleri, Geri Kalmış Bölgeler ve Büyükşehir Bölgeleri (Metropolitan Bölge) şeklinde bir ayırıma gidilmektedir (Sarıca, 2001; 155). Bu dönemde, göreceli olarak geri kalmış yörelere özel sektörün yatırım yapmasını teşvik amacıyla 19.Şubat.1963 tarih ve 202 Sayılı Kanun ve 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nda bir değişiklik yapılarak "yatırım indirimi" uygulamasının getirildiği görülmektedir. Bu plan döneminde, Doğu Marmara Bölgesi'nde sanayinin,

Antalya Bölgesi'nde tarım ve turizmin, Çukurova Bölgesi'nde tarım ve sanayinin, Zonguldak Bölgesi'nde ise sanayinin gelişmesini hedefleyen çalışmalar yapıldığı tespit edilmektedir (Gündüz, 2003; 254). Ayrıca, merkezi yönetim tarafından, çeşitli bölgelerin iktisadi ve sosyal durumlarını gösteren bazı verilerin yardımı ile bir irdelene çalışması yapıldığı; yatırım ve hizmetlerin dağıtılmasında geri kalmış bölgelere öncelik tanımayı amaçlayan bu çalışma yardımıyla illerin bir sıralamaya konulduğu ve bu sıralamanın bir kriter olarak kullanıldığı bilinmektedir. I.BYKP'da;

- ✓ Bölgeler bazındaki değerlendirme çalışmalarına geri kalmış bölgelerin başında gelen Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden başlanması,
- ✓ Bölgedeki gelişmeye yönelik programların uygulanması için bakanlıklar arası bir kurul oluşturulması,
- ✓ Geri kalmış yörelerde hizmetlerin daha verimli bir şekilde yürütülmesini; bu bölgelere yeterli sayı ve nitelikte eleman gönderilmesini ve verimliliklerinin artırılmasını temin için, bunlara özel imkanlar tanıyacak bir personel politikası uygulanması,
- ✓ Bölgedeki madenlerin değerlendirilmesini teminen Keban Barajı Projesi'nin hızla gerçekleştirilmeye başlanması,
- ✓ Geri kalmış yörelerde özel sektörün güçlendirilmesi gereği vurgulanarak, bu kesimin faaliyetlerini desteklemek amacıyla vergi kolaylıkları getirilmesi,
- ✓ Bölge planlaması çerçevesinde, bir toprak kullanım planlaması gereğine işaret edilerek ve bölge planlamasının ihtisas gerektiren bir konu olduğu vurgulanarak, bölge planlaması uzmanlarının yetiştirilmesi konularına, Bölgesel Gelişme ve Kalkınmada Öncelikli Yöre Politikaları olarak yer verildiği görülmektedir (Sarıca, 2001; 156).

(2) II.Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)

II.BYKP'da, "Bölgesel Gelişme, Şehirleşme ve Yerleşme Sorunu" başlığı altında, yurt düzeyinde bölgelerarası dengeli gelişmeyi gerçekleştirecek ilke ve politikalar tespit edilmektedir. Bu konudaki politikalar; bölgesel gelişme, şehirleşme, ve yerleşme başlıkları altında toplanmaktadır (MGK, 1993; 92). I.BYKP dönemindeki yatırım indirimi uygulaması, II. BYKP döneminde de sürdürülmektedir. Yatırım indiriminden yararlanan il sayısının, 1968 yılında 22 iken 1969-1971 yıllarında 23'e, 1972 yılında da 33'e çıkarıldığı saptanmaktadır. II. BYKP uygulamasının son yılı

olan 1972 yılına ait programda, Kalkınma Planı metninde yer alan "Bölgesel Gelişme" bölümünün yerine "Yurt Düzeyinde Dengeli Gelişme", "Bölge Planlaması" yerine de "Kalkınmada Öncelikli Yöre" (KÖY) başlıklı konulara yer verildiği görülmektedir. 1972 yılında ise KÖY'ler Dairesi kurulduğu, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin KÖY kapsamına alındığı bilinmektedir (Gündüz, 2003; 254). Ayrıca bu plan döneminde:

- ✓ Büyüme merkezleri önerildiği, bu merkezlerin ekonomik ve sosyal gelişmeyi, çevreye de yayarak geliştirilebileceğinin düşünüldüğü,
- ✓ Kamu yatırımlarının belirlenen bu merkezlerde yoğunlaştırılmasının kararlaştırıldığı, altyapının tamamlanmasıyla özel sektör yatırımlarının da bu bölgelere çekileceğinin tahmin edildiği,
- ✓ Teşvik araçları olarak vergi indiriminin yanı sıra kredi imkanlarının artırılması ve Organize Sanayi Bölgeleri oluşturulması düşüncesinin geliştiği değerlendirilmektedir (Sülün, 2005;108).

(3) III.Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)

Bu kalkınma planında, Bölgesel Kalkınma ve Planlamaya yaklaşım; I. ve II. BYKP'dan daha yüzeysel olup, bu iki plandan açık bir biçimde ayrılmaktadır. II. planın son uygulama programında yer alan görüşler, III. planda geliştirilmiş durumda bulunmaktadır (MGK, 1993; 95). Planlamada geçen 10 yıllık zaman zarfında, bölgesel kalkınma projelerinin tespitinde ve yer seçiminde rasyonelliğin sağlanamaması ve beklenen gelişmenin kaydedilememesi nedeniyle, varolan yaklaşımda değişiklik yapılması gerekliliği dile getirilmektedir. Planda ulusal ölçekteki yatırımlar için ekonomik kriterlere göre yer belirlenmesi istenmektedir. Bu planda daha çok "Kalkınmada Öncelikli Yörelere" öne çıkmaktadır (Brasche, 2001; 80). III. BYKP, bölgelerarası gelişmişlik farklarını gidermenin uzun dönemde gerçekleştirileceği bir amaç olduğunu belirtmekte, kısa dönemde böyle bir çabaya girişmenin, ekonomik bakımdan etkin olmayan kaynak dağılımına yol açarak uzun dönemde sermaye birikimini ve ekonomik gelişmeyi yavaşlatacağı görüşünü dile getirmektedir. Ayrıca az gelişmiş yörelerin potansiyellerini ve kaynaklarını değerlendirmede özel çaba gösterilmesi gerektiği kabul edilerek, bölgesel gelişmişlik farklarının uzun dönemde giderilmesi için dengeli ve fonksiyonel bir yerleşme ve şehirleşme düzeninin geliştirilmesi üzerinde durulmaktadır (Candır, 1974; 671).

(4) IV.Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)

IV.BYKP'da, ilk üç kalkınma planının bölgesel politika alanındaki yetersizliği dile getirilmekte, planlı dönemdeki yetersiz politika sonucu bölgelerarası gelişmişlik farkının planlı dönemde daha da arttığı yönünde vurgu yapılmaktadır (Gündüz, 2003; 254). Bu planda bölgesel gelişme üzerinde durulmakla birlikte, bölge planlaması kavramının gözardı edildiği görülmektedir. Ekonomik gelişmenin sağlanması için işbölümü yapılması; planlama kararlarının mekan boyutuna indirgenmesi; hizmetler, sanayi ve altyapının ülke düzeyine dengeli dağılımının sağlanması; uygulanmakta olan teşviklerin bölge kaynaklarını ve potansiyelini harekete geçirecek tarzda yeniden düzenlenmesi öngörülmektedir. 1981 yılından itibaren özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde uygulanmak üzere, ekonomik, sosyal, kültürel alanlar ile eğitim ve sağlık konularında bazı tedbirlerin hayata geçirilmeye çalışıldığı saptanmaktadır (Şen, 2004; 45). IV. BYKP döneminde, KÖY'lere uygulanan teşvik tedbirleri devam ederken ayrıca çıkarılan üç kanun ile bu teşviklerin daha da cazip hale getirildiği belirlenmektedir. Bu değişiklikler;

- 15 Ocak 1984'te çıkartılan bir yasayla, KÖY'de fiilen çalışanların ücretlerinde özel yatırım indirimi yapılması ve KÖY'de yapılacak yatırımlarda vergi indirimi oranının %100'e kadar arttırılmasının Bakanlar Kuruluna bırakılması,
- 1 Mart 1984'te çıkartılan bir yasayla, KÖY'lerde yapılacak konut inşaatı ile tesis inşaat ve bunlarla ilgili işlemlere getirilen vergi, resim ve harç muafiyeti getirilmesi,
- 17 Mart 1984'te çıkartılan bir yasayla Kamu Ortaklığı Fonu'ndaki paranın en az onda birinin KÖY'lere harcanması zorunluluğunun getirilmesi şeklinde sıralanmaktadır (Gündüz, 2003; 254).

(5) V.Beş Yıllık Kalkınma Planı (1984-1989)

IV. BYKP ile V. BYKP arasında, KÖY yönünde öngörülen hedefler açısından büyük paralellik tespit edilmektedir. IV. BYKP'da yer alan bölgesel gelişmeye ilişkin hedefler, V. BYKP'da yerini bölge planlamasına bırakmaktadır. Böylece 1963 yılında ilk Plan'da ele alınan ve III. Planla terk edilen bölge planlama ilkesi yeniden benimsenmektedir (Gündüz, 2003; 255). V. BYKP'da bölgelerin saptanmasında idari

sınırlardan bağımsız bir bölge kavramı esas alınmakta, yerleşim birimlerinin çeşitli konularda karşılıklı ilişkileri en fazla olan "işlevsel Bölgeler" oluşturulması amaçlanmaktadır. Bu anlayışta belirlenen merkezler etrafında çekim alanları oluşturularak gelişmenin çevredeki bölgelere de yayılması hedeflenmektedir. Buna göre belirlenen bölgelerin merkezleri: İstanbul, Bursa, Eskişehir, İzmir, Ankara, Konya, Adana, Samsun, Kayseri, Sivas, Malatya, Gaziantep, Trabzon, Erzurum, Elazığ ve Diyarbakır olmaktadır. Plan döneminde kamunun öncelikle altyapının geliştirilmesi konusunda yatırım ve çalışma yapması benimsenmektedir. Bu çerçevede, kentsel altyapı olanaklarını geliştirmek ve yerel idarelerin daha etkin hizmet vermelerini sağlamak üzere, hızla kentleşen Çukurova bölgesi için, "Çukurova Metropoliten bölgesi kentsel Gelişme Projesi" çalışmalarına başlandığı görülmektedir (Sülün, 2005; 109). V.BYKP'nın vurgulanması gereken bir diğer yönü, bölgelerarası farklılığın azaltılması için, teşvik edilmesinde yarar görülen sektörler saptanması ve bunların teşviki için gerekli ilke ve kıstaslar belirlenmesi şeklinde olmaktadır. Gelişmekte olan bölgelerde imalat sanayini geliştirmek için ucuz kredi verilerek ve "Proje Ofisi" kurularak girişimcilere yatırım konularında ve fizibilite raporlarında yardımcı olunması, planda sayılan diğer önlemler olarak ortaya konmaktadır. Bu bölgelerde oluşturulacak Organize Sanayi Bölgeleri ile girişimcilere yol ve yer gösterilmesi üzerinde durulmaktadır (Gündüz, 2003; 255).

(6) VI.Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)

VI. BYKP'da da, Bölgesel ve Yöresel Gelişme Planlamaları'na "Bölgesel Gelişme" ve "Kalkınmada Öncelikli Yöreler" başlıkları altında ilke ve politikalar belirtilmek suretiyle yer verilmektedir. VI. BYKP'nın Kalkınmada Öncelikli Yöreler bakımından V. Plan'dan ayrılmadığı dikkati çekmektedir. Başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri olmak üzere, bölgelerarası gelişmişlik ayrımlarının zamanla azaltılması, amaçlanan hedefler arasında sayılmaktadır (MGK, 1993; 106). Öte yandan VI. BYKP'nın öngörülerinde; Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde yarım kalmış tesislerin darboğazları giderilerek verimli bir şekilde işletilmelerinin sağlanması; bu bölgelerde komşu ülkelerin ihtiyaçlarına yönelik ve bölge kaynaklarına dayalı işletmelerin teşvik edilmesi; bölgedeki üniversitelerin yöre kalkınmasına katkısını artırmak üzere desteklenmesi ve bu bölgedeki insan gücü planlamasında nüfus hareketleri ve yerleşim düzeninin dikkate alınması gibi tedbirlerin yer aldığı tespit edilmektedir (Sarica, 2001; 160).

VI. BYKP'nın bir önceki plandan ayrılan yönü, belirlenen 16 bölgenin bir tarafa bırakılarak bölge planlamasının KÖY'lere kaydırılması yaklaşımının benimsenmesi olmaktadır. Bu kapsamda yerleşim yerlerinin kademelendirilmesinde bir denge sağlamak, metropoliten alanlara yönelen nüfus ve sanayi yoğunluğunu azaltmak, bölgelerarası ve bölge içi göçleri yönlendirerek denetim altına almak üzere yeni bir yerleşim kademeleştirmesinin yapılması öngörülmektedir (Sülün, 2005; 110). Ayrıca bu plan döneminde, GAP master planı çerçevesinde, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin gelişmesine yönelik çalışmalar yapıldığı ve bölgesel politikalar oluşturulurken, AB bölgesel politikasının da dikkate alındığı görülmektedir (Şen, 2004; 46).

(7) VII.Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)

Bu planda önceki planlardan farklı olarak "Bölgesel Dengelerin Sağlanması" ana başlığı altında, bölgesel gelişme, il planlama ve metropollerle ilgili düzenlemelere yer verilmektedir (Sülün, 2005; 110). VII. BYKP'nın temel yaklaşımı, her yönüyle (ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi) bir bütün olarak sürdürülebilir kalkınma ve ulusal bütünlüğü sağlamak amacıyla bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltmak şeklinde özetlenmektedir. Bu amaçla, Doğu ve Güney Doğu bölgeleri öncelikli olmak üzere ülkenin görece olarak geri kalmış yöreleri için, kaynakları ve gelişme potansiyelleri göz önüne alınarak bölgesel gelişme projelerinin hazırlanması öngörülmektedir. Bu kapsamda Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde coğrafi bütünlük gösteren iller için bölge ve alt-bölge bazında eylem planlarının uygulamaya konulduğu saptanmaktadır (Brasche, 2001; 81-82). Bu dönemde, Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi'nin tamamlanarak uygulanmaya konduğu, Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgesel Gelişme Planı çalışmalarının devam ettiği tespit edilmektedir.

(8) VIII.Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)

VIII.BYKP'da, bölgesel gelişme politikalarının uygulanmasında sürdürülebilirlik, bölgelerarası bütünleşme, sosyal ve ekonomik dengelerin sağlanması, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, fırsat eşitliği, kültürel gelişme ve katılımcılık ilkeleri esas alınmaktadır. Bölgesel gelişme politikalarının AB politikaları ile uyumu için gerekli çalışmalara hız verilmesi, bölgesel politikalar konusunda

başlatılan işbirliğine yönelik çalışmaların yoğunlaştırılması da plan hedefleri arasında yer almaktadır. Bu planda, bölgesel planlama konusuna kökten yeni bir yaklaşım getirilmektedir. DPT, planlama çalışmalarının merkezine artık insanı ve bilgiyi koymaktadır (Sülün, 2005;111). Planda, yatırımlarda devlet yardımları politikalarının, bölgelerin sosyo-ekonomik yapıları ve potansiyelleri çerçevesinde belirleneceği; ulusal tercihler doğrultusunda bölgelerin mevcut ve gelişmesi muhtemel sektörlerde uzmanlaşmalarına yönelik gerekli tedbirlerin alınacağı ifade edilmektedir. (Şen, 2004; 47).

Bu plan döneminde, planlı dönemde geri kalmış bölgelerin kalkındırılmasında ve bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılmasında olumlu gelişmeler sağlanmasına rağmen hedeflenen seviyeye ulaşamadığı ifade edilmektedir. Bu nedenle KÖY'lerin daha hızlı gelişmesini sağlamak için yatırım ve personel politikalarına özel önem verilmesi gerekliliği vurgulanmaktadır. Bunun yanında, mevcut sorunların giderilmesi amacıyla, KÖY'lerdeki teşvik belgeli yatırımların, gümrük ve fon muafiyeti, katma değer vergisi istisnası ve yatırım indirimi gibi teşvik araçlarından yararlandırılmaları da öngörülmektedir. Ayrıca, bu yörelerdeki KOBİ'lerin, yatırım ve işletme kredisi ile desteklenmesinin sürdürüldüğü görülmektedir. Olağanüstü Hal Bölgesi'nde ve KÖY'lerde, yeni istihdam sağlanması ile yatırımların teşvik edilmesi amacıyla 4325 Sayılı Kanun çerçevesinde Olağanüstü Hal Bölgesi'ndeki illerin de dahil olduğu 22 ilde uygulanmak üzere gelir ve kurumlar vergisi istisnası, çalışanlardan kesilen vergilerin ertelenmesi, vergi, resim, harç istisnası, sigorta primi, işveren paylarının Hazinece karşılanması ve bedelsiz yatırım yeri tahsis gibi ilave teşvik tedbirlerinin de devam ettirildiği tespit edilmektedir (Gündüz, 2003; 255).

(9) IX. Kalkınma Planı (2007-2013)

IX. Kalkınma Planı'nda, merkezi düzeydeki politikaların daha uyumlu ve etkin hale getirilmesine, yerel dinamiklere ve içsel potansiyele dayalı gelişme ortamının oluşturulmasına, yerel düzeyde kurumsal kapasitenin arttırılmasına ve kırsal kalkınmanın hızlandırılmasına yönelik çalışmalara ağırlık verileceği belirtilmektedir (T.C. Başbakanlık DPT Resmi Web Sitesi, 2006a; 99). 2007-2013 periyodunda, bölgesel gelişme politikasının merkezi düzeyde etkinleştirilmesi için gelecekle ilgili olarak;

- ✓ Planlama hiyerarşisinin ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerdeki planlama araçları ve standartlarının belirleneceği, planların birbiriyle uyumunun sağlanacağı,
- ✓ Fiziksel planlar da dahil olmak üzere, yerindenlik ilkesi esas alınarak, planların yönetimi ve denetimi için bütüncül bir sistem oluşturulacağı,
- ✓ Bölgesel gelişme açısından ulusal düzeyde eşgüdümü sağlamak ve hazırlanacak alt ölçekli plan ve stratejilere genel bir çerçeve oluşturmak üzere ulusal düzeyde bölgesel gelişme stratejisi hazırlanacağı,
- ✓ Yerel ve merkezi kuruluşlar arasında bölgesel gelişme ve yerel kalkınmayla ilgili görev, yetki ve sorumlulukların tanımlanacağı, etkin bir eşgüdüm ve denetim mekanizması oluşturulacağı,
- ✓ Oluşturulan politikalara uygun kaynak tahsisi ve uygulama aşamalarında merkezi kuruluşlar arasında eşgüdüm ve işbirliğinin güçlendirileceği, kurumların ve aktörlerin programlama, proje hazırlama, uygulama, izleme ve değerlendirme kapasitelerinin arttırılacağı,
- ✓ Bölgesel gelişme planlarının; yerel dinamikleri ve içsel potansiyelleri harekete geçirmeye yönelik strateji ve öncelikleri belirleyen esnek, dinamik, katılımcı ve uygulanabilir nitelikte hazırlanacağı, Kalkınma Ajanslarıyla işbirliği içinde tüm bölgelerin gelişme stratejileri ve planlarının tamamlanacağı ve yeterli finansmanla destekleneceği,
- ✓ Bölgelerde iş fırsatlarının ve yaşam kalitesinin artırılmasına, ulaşılabilirlik ile bölge içi ve bölgelerarası etkileşimin geliştirilmesine yönelik olarak, kamu yatırım uygulamalarında ve hizmet arzında mekansal önceliklendirme ve odaklanma sağlanacağı,
- ✓ Başta azgelişmiş bölgelerde olmak üzere, büyüme ve çevrelerine hizmet verme potansiyeli yüksek cazibe merkezleri belirlenerek; öncelikle bu merkezlerin ulaşılabilirliğinin iyileştirileceği, fiziki ve sosyal altyapının güçlendirileceği,
- ✓ Yoğun göç baskısı altında olan kentlerin göçten kaynaklanan temel sorunlarının tespit edilerek en çok etkilenen alanlarda sosyal uyuma yönelik çalışmalarla birlikte fiziki ve sosyal altyapının iyileştirileceği,
- ✓ Bütüncül bir gelişme stratejisi çerçevesinde, ülkedeki metropoller küresel rekabette öne çıkaracak iş ve yaşam ortamının destekleneceği,
- ✓ Kamunun yerel ve bölgesel kalkınmaya ilişkin destek politikalarının, bölgesel gelişme düzey ve potansiyelleri dikkate alınarak gözden geçirileceği,

- ✓ Bölgelerde yatırım ortamının iyileştirileceği, girişimciler için finansman olanaklarının artırılacağı ve çeşitlendirileceği, girişim sermayesi, mikro-kredi uygulamaları ve farklılaştırılmış girdi maliyetlendirmesi gibi, yatırım, üretim ve istihdamı özendirici yeni araçlar geliştirileceği,
- ✓ Bölgelerde; yenilikçi, rekabet edebilir, dinamik ve yüksek katma değer yaratabilen öncü sektörlerin seçileceği ve destekleneceği, bölgesel ve sektörel önceliklere dayalı, daha seçici ve mekansal odaklı devlet yardımları sistemi ile uygulamanın izlenmesi ve sonuçlarının değerlendirilmesi için gerekli mekanizmaların oluşturulacağı öngörülerine yer verilmektedir (T.C. Başbakanlık DPT Resmi Web Sitesi, 2006a; 99-100).

Yukarıda sıralanan bölgesel politika konusundaki öngörülerden sonra plan, bölgesel gelişmenin sağlanması için aşağıdaki politikaların gerekliliğine vurgu yapmaktadır;

- Ulusal ölçekte bölgesel ve mekansal gelişme çerçevesinin geliştirilmesi, Kalkınma Ajansları ile işbirliği içinde bölgesel gelişme stratejileri ve planların hazırlanması, alt ölçekli plan ve stratejilerin kapsamı ile ilke ve standartların belirlenmesi,
- Bölgelerde iş fırsatları ve yaşam kalitesinin artırılmasına, ulaşılabilirliğin ve bölgelerarası etkileşimin geliştirilmesine yönelik olarak, kamu yatırım uygulamalarında ve hizmet arzında mekansal önceliklendirme ve odaklanma sağlanması, başta potansiyeli yüksek kentler olmak üzere sosyal ve fiziki altyapının güçlendirilmesi,
- Kamunun yerel ve bölgesel kalkınmaya ilişkin destek politikalarının, bölgesel gelişme düzey ve potansiyeller dikkate alınarak gözden geçirilmesi; başta daha seçici ve mekansal odaklı devlet yardımları olmak üzere, girişim sermayesi, mikro-kredi kurumları, farklılaştırılmış asgari ücret uygulaması ve girdi maliyetlendirmesi gibi yatırım, üretim ve istihdamı artırıcı yeni araçlar geliştirilmesi (T.C. Başbakanlık DPT Resmi Web Sitesi, 2006d; 118-119).

b. Bölgesel Kalkınma Planları ve Projeleri

Bu bölümde 1957'den başlayarak Türkiye'de uygulanmış ve uygulanmakta olan bölgesel planlarla bölgesel kalkınma plan ve projeleri ele alınmaktadır.

(1) Köyceğiz - Dalaman Projesi

1957 yılında Türkiye'nin güneybatısını etkileyen depremten sonra, Köyceğiz-Dalaman Yöresi'nde, OECD'nin katkılarıyla İtalya'nın Sardinia ve Yunanistan'ın Spirus yöreleri ile birlikte örnek bir bölgesel kalkınma çalışmasına girişildiği görülmektedir. O dönemde bu üç projenin de gayesi, bir bölgesel kalkındırmanın ötesinde, örnek olarak seçilen bölgeleri bir laboratuvar olarak kullanmak; belirli bir bölge ve toplum için en uygun kalkınma metotlarını araştırmak ve uygulamak; elde edilen sonuçları benzer şartlara sahip diğer bölgelerde kullanmak şeklinde formüle edilmektedir. Çalışmalara Tarım Bakanlığı, DSİ, Orman Genel Müdürlüğü, Toprak Muhafaza ve Tarımsal Sulama Dairesi, Elektrik İşleri Etüt İdaresi, Turizm Bakanlığı, Karayolları Genel Müdürlüğü, İmar ve İskan Bakanlığı ile UNESCO'nun katıldığı bilinmektedir. Birçok kuruluş arasında organizasyona gidilmesine rağmen, çalışma sonuçlarının uygulanamadığı değerlendirilmektedir. Bu sebeple çalışmaların DPT'nin kurulmasından bir süre sonra durdurulduğu tespit edilmektedir (Tekeli, 1972; 138).

(2) Antalya Projesi

DPT kurulmadan önce 1959 yılında başlatılan projenin, daha sonra İmar ve İskan Bakanlığınca Bölge Planlama Dairesi, DPT ve FAO (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü) 'nun bölge planlama ekipleriyle devam ettiği görülmektedir. Bu Proje'de Antalya'nın seçilme nedeni, potansiyel bir gelişme bölgesi olmasından kaynaklanmaktadır. Proje'nin amacı, Antalya, Isparta ve Burdur illerini içine alan bölgede, ekonomik ve toplumsal yönden dengeli bir gelişmeye temel oluşturacak "yatırım öncesi" araştırmaları yapmak, hem başka bölgelerde yapılacak araştırmalar için hem de Türk personelin planlama yöntemleri konusunda yetiştirilmesini sağlamak için bir pilot proje hizmeti görmek şeklinde özetlenmektedir (Özaslan ve Akpınar, 2005 ; 238). Proje süresinde, bölgede bir DPT bürosu bulundurulduğu saptanmaktadır. Proje'nin; imalat sanayi, turizm, ticaret, sulama, tarım, ormancılık, istihdam gibi konuları kapsayan çalışmalar arasında bir bütünlük sağlayabildiğini öne sürmek güç olmaktadır (MGK, 1993; 335).

(3) Doğu Marmara Projesi

İlk hazırlanan bölge planı olma özelliğini taşıyan Proje'de, İstanbul'un büyümesi ve gelişmesinin kaçınılmaz olduğu gerçeğinden hareketle, İstanbul'un Anadolu yakasının geliştirilmesi ve sanayinin Derince, İzmit ve Adapazarı'nı içeren bir koridora yayılması amaçlanmaktadır (Brasche, 2001; 83). Planın yaptığı öneriler ise şöyle özetlenmektedir:

- ✓ Bölgede daha sık ve yoğun bir yerleşmeye gerek duyulmaktadır. Aksi halde, daha düşük yoğunluğun su, enerji, kanalizasyon ve ulaşım gibi temel hizmetlerin maliyetini yükselteceği değerlendirilmektedir.
- ✓ 1960'ı izleyen 10-20 yıl içinde, İstanbul'un Avrupa yakasının değil, Anadolu yakasının gelişmesine ağırlık verilmesi gerekmektedir.
- ✓ İstanbul'dan 100-150 kilometre Doğu'da İzmit-Adapazarı arasında, büyük bir endüstriyel bütünün geliştirilmesinin özendirilmesi gerekmektedir (MGK, 1993; 331).

1964 yılında tamamlanan Proje'nin, planlama alanında hiç deneyimi olmayan 10-15 kişilik ekibin çalışması sonucu ortaya çıktığı bilinmektedir. Mimar, mühendis, coğrafyacı ve ekonomistlerden oluşan bu ekibin, iyi bir planlama için gerekli bilgiye sahip olmadıklarından kentsel ve büyük ölçekli arazi kullanım planlamasının bütünleştirdiği bir fiziksel planlama denemesini ortaya çıkarmaktan öteye gidemedikleri tespit edilmektedir (Tavgaç, 2001; 80).

(4) Zonguldak Projesi

Türkiye'de hazırlanan ilk çok yönlü plan olma özelliğini taşıyan Proje'nin, 1963 yılında tamamlanıp ve DPT'ye sunulduğu görülmektedir (Tavgaç, 2001; 81). Türkiye'nin, kömür, demir ve çelik üretiminin büyük bir bölümünün yapıldığı Zonguldak'ta, Karabük ve Ereğli önemli ağır sanayi özerkleri olmaktadır. Zonguldak için hazırlanan plan, nüfus artışı ve kalkınma hızı arasında bir bağlantı kurmayı; bölgedeki altyapıyı geliştirmeyi; gelir farklılaşmasını azaltmayı; kentleşmeyi ve tarım dışı iş olanaklarını özendirmeyi ve kamu kesimi ile özel kesim yatırımları arasında denge sağlamayı amaçlamaktadır. Bu amaçları gerçekleştirmek için, bölgenin, balıkçılık, madeni eşya sanayi, kunduracılık, mobilyacılık, çimento ve yapı gereçleri

gibi sanayi etkinliklerinin geliştirilmesi öngörülmektedir (Keleş, 1997; 266). 1963-1964 yıllarında sürdürülen Zonguldak Bölge Planlama çalışmalarının yapılması için özel bir örgüt kurulmadığı, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı elamanlarınca, zaman zaman yapılan ziyaretlerle yürütüldüğü tespit edilmektedir. Bununla birlikte, 1971 yılında, Zonguldak anakent planı içinde bulunan 4 belediyenin (Zonguldak, Kilimli, Çatalağzı ve Kozlu), Belediye Yasası'nın ilgili hükümleri uyarınca, aralarında bir belediyeler birliği kurdukları görülmektedir. Türkiye'de, ilk anakent yönetim örneği olan bu Birliğin görevleri, anakent alanının tümü için planlama yapma, altyapı ve önemli bazı tesislerle, ulaşım sisteminin kurulmasını ve işlemlerini sağlama şeklinde tanımlanmaktadır. Planda, karar organlarına seçenekler sunma düşüncesi yer almamaktadır. Ayrıca, konut, kentleşme ve genel yerleşme düzenine 20 yıllık bir perspektif içinde bakıldığı bilinmektedir (MGK, 1993; 332).

(5) Keban Projesi

Planlı döneme henüz geçilmeden, 1960'larda, Elazığ-Keban yöresinde tamamıyla "devlet müdahalesi sonucu bir kalkınma kutbu yaratılması" konusunda proje hazırlandığı ve uluslararası toplantılarda bir Türk projesi olarak takdim edildiği bilinmektedir. Uygulamasına geçilmeyen bu Proje, Keban Hidroelektrik Santrali'nden elde edilecek ucuz elektrik enerjisi ile bölgedeki yeraltı kaynaklarının değerlendirilmesi sonucu, faaliyete geçirilmesi olasılığı olan sürükleyici endüstriler aracılığıyla bu yörede kalkınma kutbu yaratılmasını öngörmektedir (Dinler, 1986; 339). Geniş kapsamlı olan bu Proje'den sonra, Keban Barajı'nın yapımı nedeniyle ortaya çıkan sorunları çözmeye yönelik daha dar kapsamlı bir proje uygulanabildiği görülmektedir. Türkiye'de Doğu Anadolu Bölgesi için başlatılan ilk somut proje özelliği taşıyan Keban Projesi'nin amacını, Doğu Anadolu Bölgesi'nin ekonomik gelişmesini hızlandırmak ve ülkede bölgelerarası gelişme dengesizliklerini azaltmak şeklinde özetlemek mümkün olmaktadır. Aynı zamanda tarım gelirinin toplam gelirler içindeki oranının azaltılması da, Projenin amaçları arasında yer almaktadır. Keban Projesi'ne ilişkin etütler arasında işbirliği sağlama görevi Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'na verilmesine rağmen ne Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ne de DPT'nin Proje yerinde temsilci bulundurmadaıkları tespit edilmektedir. Böyle yerel bir örgütün kurulması için 1970 yılı Uygulama Programı'nda yer alan önerinin de gerçekleştirilmediği saptanmaktadır. Keban Projesi'nin uygulamada, köylere baraj suları altında kalan köylülerin yeniden yerleştirilmesinden ve önerilen altyapı

projelerinin onaylanmasından başka önemli bir sonuç vermediği değerlendirilmektedir (MGK, 1993; 335).

(6) Çukurova Bölge Projesi

Çukurova; ülkenin hem hızlı gelişen hem de potansiyeli en yüksek olan bölgelerinden biri konumunda bulunmaktadır. Çukurova Bölge Planlama Projesi'nin başlıca amacının; sektörlerarası geniş kapsamlı bir yaklaşımla, bölge gelirin artmasını sağlayacak yatırım alanlarının belirlenmesi ve bölge içinde dengeli bir gelir dağılımının gerçekleştirilmesi şeklinde belirlendiği tespit edilmektedir (Tavgaç, 2001; 82). Adana, İçel, ve Hatay illerini kapsayan bu Proje'nin, 1960-1970 yılları arasında Amerikalı müşavir firmalara hazırlattırıldığı görülmektedir (MGK, 1993; 334). Çukurova Bölgesi'nin çok genel çizgileri ile, analitik etüt biçiminde bir portresinin çizildiği Proje'de, Bölge'nin kaynak envanteri yapıldığı ve ayrıntılı bir toprak kullanım planı hazırlandığı bilinmektedir. Planda, belirli yatırım projeleri ile ilgili öneriler yapılmadığı, tarımsal ve sanayi ağırlıklı kalkınmanın, ana bölümler olarak işlendiği, bölgedeki turizm potansiyeli incelenerek öneriler sıralandığı saptanmaktadır (Brasche, 2001; 83). Ancak çok genel başlıklarla ve uygulama ayrıntıları hazırlanmadan sonuçlandırılan bu çalışmada, sanayi gelişimini ele alan bir yaklaşım sergilenmediği görülmektedir. Ayrıca, sanayi bölgeleri ile serbest bölge önerisiyle ve diğer ekonomik sektörlerle sağlıklı bir entegrasyon kurulduğunu gözlemek de mümkün olmamaktadır. Sosyal sektörlerle ilişki ve ihtiyaçların tespit ve giderilmesi hususunda da doyurucu çalışma ve bilgilere bu Proje kapsamında rastlanılmamaktadır (MGK, 1993; 334).

1960'lı yılların sonundaki bu planlama çalışmalarından sonra, 1984-1987 yılları arasında, Dünya Bankası'nın Türk Hükümeti'ne sağladığı bir krediyle "Çukurova Metropoliten Bölgesi Kentsel Gelişme Projesi" hazırlandığı tespit edilmektedir. Bölge planlama çalışması niteliğine sahip olmayan bu Proje, Mersin, Tarsus, Adana, Ceyhan ve İskenderun Belediyeleri'ni kapsamakta, kent yönetiminin kurumsal olarak ve yöntemler açısından, hızlı kentleşmenin gereksinimlerine cevap verebilecek ölçüde geliştirilmesini amaçlamaktadır (MGK, 1993; 334). Merkezi plan içinde bölge planının yerinin ne olduğunun belirlenmemiş olması ve dolayısıyla merkezi plan ile bölgesel plan arasında herhangi bir koordinasyon sağlanamaması, yatırımların tüm bölgelere dağılımı konusunda bir çalışmanın olmaması ve nihayet

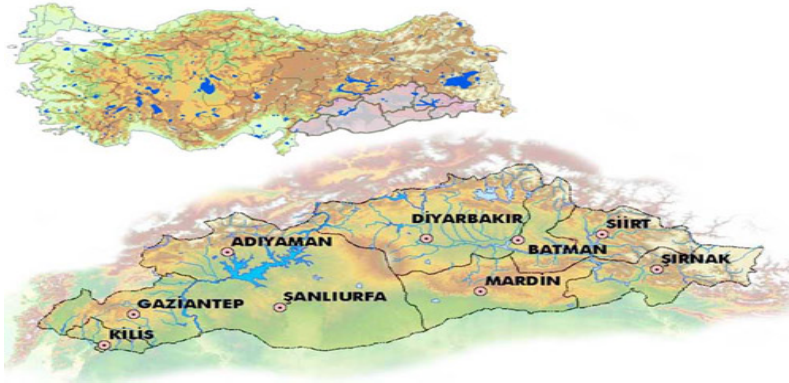
bölge planlarının uygulaması konusundaki belirsizlik, adı geçen Proje'nin uygulanmasını olanaksızlaştıran unsurlar olarak sıralanmaktadır (Tavgaç, 2001; 83).

(7) Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)

1970'lerde Fırat-Dicle nehir sularının sulama ve enerji üretimi amaçlı değerlendirilmesi ile nehirlerin düzensiz akışının dizginlenmesi amacıyla oluşturulan ve 1986-1989 yılları arasında tamamlanan GAP Projesi'nin, daha sonraları, Bölge'nin topyekün sosyo-ekonomik kalkınmasını, bölge halkının daha iyi bir yaşam kalitesine ulaşmasını ve diğer bölgelerle gelişmişlik farkının azaltmasını amaçlayan; kentsel ve kırsal altyapı, tarımsal altyapı, ulaştırma, sanayi, eğitim, sağlık, konut ve turizm alanındaki yatırımları da kapsayan bir bölgesel kalkınma projesine dönüştürüldüğü görülmektedir (Pala, 2003; 140).

Son dönemde bölgenin kalkınması için beşeri sermayenin kullanımı üzerinde durulmakta ve stratejik öneme sahip sanayilerin geliştirilmesinin uzun vadede, kurulacak diğer sanayi kolları için sermaye ve deneyim kaynağı olacağı öngörülmektedir (Yazıcı, 2002; 71). Adıyaman, Diyarbakır, Siirt, Batman, Gaziantep, Şanlıurfa, Kilis, Mardin ve Şırnak illerini kapsayan projenin toplam alanı 73.863 km² olmaktadır.

Harita 35: GAP'ın Uygulandığı Alanlar

Kaynak: GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, 2006; <http://www.gap.gov.tr/gap.php?sayfa=Turkish/Ggbilgi/gnedir.html>

GAP projesi kapsamında yürütülen çalışmalar GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı'nın koordinasyonu ve katkıları ile GAP Master Planı çerçevesinde Dünya Bankası, UNDP, FAO, WHO, ILO gibi uluslararası kuruluşların yanı sıra valilikler,

belediyeler, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütlerinin çalışmaları ile gerçekleştirilmektedir (T.C. Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı Resmi Web Sitesi, 2007; <http://www.gap.gov.tr>). GAP kapsamında enerji ve sulama amaçlı 13 adet büyük proje ile Fırat Nehri ve kolları üzerinde 14 baraj, 11 HES; Dicle Nehri ve kolları üzerinde 8 baraj, 8 HES olmak üzere toplam 22 baraj ve 19 HES'nin yapımının planlandığı bilinmektedir. Ayrıca sulama amaçlı 4 baraj ile enerji amaçlı 1 HES ve 12 depolamasız sulamadan oluşan münferit projeler ve hizmetler sektöründe yer alan içme ve kullanma suyu teminine yönelik olarak geliştirilen projeler de bulunmaktadır (T.C. Başbakanlık DPT Resmi Web Sitesi, 2007a; <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/bkp/gap.html>). Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, GAP uygulamaları ile birlikte özellikle tarım ve sanayi sektörlerinde önemli gelişmeler görülmektedir (Sarica, 2003; 196). Tüm bu olumlu gelişmelere rağmen GAP'nin belli başlı sorunları da bulunmaktadır. GAP uygulamalarında görülen gecikmenin temel nedeninin finansman darboğazının aşılammamasından kaynaklandığı saptanmaktadır. İç kaynaklar yatırımların sürdürülmesinde yetersiz kalmakta, dış kaynaklar sınırlı ölçüde sağlanabilmektedir (Tavgaç, 2001; 96). Dış finansman konusunda, 2002-2004 periyodunda, AB'nin sadece 47 milyon Euro katkıda bulunabildiği bilinmektedir (Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, 2003; 20). Bu anlamda, GAP'de yeterli ve yeni finansman kaynaklarının bulunması, yap-işlet-devret gibi finansman metotları ile maliyetlere katılım gibi yeni finansman yöntemlerinin uygulamaya alınması gerekmektedir (Tavgaç, 2001; 96).

GAP'de entegre bütünlüğün bir gereği olarak planlama, programlama ve yatırım uygulamalarında etkin bir koordinasyon sağlanması zorunluluğu bulunmaktadır. Yatırım programları ülke düzeyinde sektörel bazda oluşturulduğundan, GAP'nin entegre bölgesel kalkınma programı özelliği yatırım programlarına gereği gibi yansımamaktadır (Tavgaç, 2001; 97). Bu itibarla GAP İdaresi'nin bölgesel kalkınma teşkilatı olarak eşgüdümde etkin ve yatırım uygulamalarında yönlendirici olabilmesi için görev ve sorumluluklarıyla uyumlu yetkilerle donatılması, idarenin, bölgesel bir kalkınma teşkilatı olarak program bütçe, personel ve koordinasyonda etkinlik gibi bugün yaşadığı sorunları tekrar yaşamayacak şekilde yeniden yapılandırması gerekmektedir (T.C. Başbakanlık DPT Resmi Web Sitesi, 2000a; 226).

(8) Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi

Türkiye Taşkömürü Kurumu'nun (TTK) küçültülmesi, Karabük ve Ereğli Demir Çelik İşletmeleri'nin özelleştirilmesi ile meydana gelecek ekonomik ve sosyal sonuçların değerlendirilmesi için, çok sektörlü, kamu-özel kesim işbirliğine dayalı bir bölgesel gelişme projesi hazırlanmasının öngörüldüğü ve bu çerçevede, Zonguldak-Karabük-Bartın Bölgesel Gelişme Projesi'nin uluslararası bir ihale ile gerçekleştirilmesinin planlandığı tespit edilmektedir (Brasche, 2001; 84). Eylül 1997'de başlayan Proje'nin amaçları, ekonomik ve sosyal sonuçların analizi, özel sektörde yeni yatırım alternatiflerinin geliştirilmesi, orta ve uzun vadeli bölgesel gelişme planı hazırlanması ve bölgede yapılabilecek yatırım alanlarının tanımlanması olarak sıralanmaktadır (T.C. Başbakanlık DPT Resmi Web Sitesi, 2007c; <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/bkp/ZBK.pdf>).

Harita 36: ZBK Bölgesel Gelişme Projesi'nin Uygulandığı Alanlar

Kaynak: Sarıca, 2003; 197

Proje geliştirilirken bölgenin alt ve üst yapısıyla ilgili avantajlar ve dezavantajların sıralandığı, öne çıkan unsurlar değerlendirilmek suretiyle de Proje'nin hazırlandığı bilinmektedir. 10 yıllık zaman periyodunu kapsayan projenin nihai amaçları ise, yıllık %5 - 6,6'lık büyüme; 645 milyon \$ kamu, 715 milyon \$ özel sektör yatırımı ile değişik sektörlerde toplam 115 bin kişiye ek iş imkanı sağlanması; sürdürülebilir bir kalkınmanın gerçekleştirilmesi; Bölge'nin İstanbul ve Türkiye'nin gelişmiş bölgeleri ile bağlantısının güçlendirilmesi; üretim yapılarının ve organizasyonun yenilenmesi; küçük ve orta ölçekli sanayinin gelişmesi ve yeni girişimcilerin ortaya çıkması için garanti fonlarının kurulması ve pazar

araştırmalarının kurulacak bir Ajans tarafından yapılması şeklinde sıralanmaktadır (Brasche, 2001; 84).

(9) Marmara Bölge Planı

17.Ağustos.1999 tarihinde yaşanan deprem nedeniyle hazırlanan bu plan, Kocaeli, Sakarya ve Yalova Bölgeleri'nde depremin yarattığı olumsuzlukların giderilmesi, kentsel alanlara yönelen göçün engellenmesi, kentsel büyümenin denetim alınması ve sosyo-ekonomik orta vadeli gelişmenin sağlanmasını amaçlamaktadır (Kedik, 2003; 128). Bu plana AB de destek verdiği ve Marmara Depremi Rehabilitasyon Programı ortaya çıktığı tespit edilmektedir. Mart 2001'de başlayan ve 52 ay süren programın bütçesi 28 milyon Euro olmaktadır. Program dahilinde iki öncelikli konu üzerinde çalışıldığı görülmektedir. Bunlar; deprem bölgesindeki yerel kurumsal kapasitenin gerekli düzeye ulaştırılması için yeniden yapılandırılan acil durum yönetimi ve müdahale sistemi tasarımının ve uygulanmasının finanse edilmesi ile deprem bölgesinin sosyo-ekonomik rehabilitasyonu şeklinde sıralanmaktadır (Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, 2005; 31).

(10) Yeşilırmak Havza Gelişim Projesi

2000'li yılların başında, Yeşilırmak ve kollarının yer aldığı havzada akı rejiminin düzensizleşmesi nedeniyle taşkınlar, erozyon, su ve çevre kirliliği sorunları giderek arttığı görülmektedir (Kedik, 2003; 128). VIII. BYKP çerçevesinde, bu sorunların giderilmesi için ortaya konan Yeşilırmak Havza Gelişim Projesi ile; havzada ekolojik dengeyi bozmadan en uygun ve en ekonomik arazi kullanım planlaması yapılarak doğal kaynakların güncel takibi ve yönetilmesi ile plan bölgesinin diğer bölgelerle olan sosyo-ekonomik gelişmişlik farkını azaltmak ve mevcut verimlilik düzeyini geliştirerek bölgenin refah düzeyini ve ülke ekonomisine katkısını arttırmak amaçlanmaktadır. Projenin coğrafi alanı, 22 Eylül 2002 tarih ve 24884 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 2002/4720 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı kapsamında "TR 83- NUTS 2 İstatistiki Bölge Birimi" olarak kodlandırılmış bulunan Amasya, Çorum, Samsun ve Tokat illerini kapsamaktadır. Proje bölgesi kısmen Yeşilırmak ve kollarının oluşturduğu havza olup, yaklaşık

37.600 km² olmaktadır (T.C. Başbakanlık DPT Resmi Web Sitesi, 2007d; <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/bkp/yesilirmek.html>).

Harita 37: Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi'nin Uygulandığı Alanlar

Kaynak: Sarıca, 2003; 198

Proje çalışmalarında, TÜBİTAK tarafından Proje Bölgesi'nde altyapısı kurulan coğrafi bilgi sistemindeki sayısal bölge verileri değerlendirmeye alınmaktadır. Söz konusu Coğrafi Bilgi Sistemi Projesi kapsamında, uzaktan algılama ve coğrafi bilgi sistemleri teknolojileri yardımı ile havza yükseklik modelinin oluşturulması, arazi kullanımının güncel haritaları, yerleşim yerleri, tarım, orman ve mera alanları, erozyon riski gibi bilgi katmanlarından oluşacak bir veri tabanı geliştirilmekte ve bu taban çözüm amaçlı gelişme projeleri için temel oluşturmaktadır (T.C. Başbakanlık DPT Resmi Web Sitesi, 2007d; <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/bkp/yesilirmek.html>).

(11) Doğu Anadolu Projesi (DAP)

Ekonomik, toplumsal ve kültürel yönleriyle bir bütün teşkil eden sürdürülebilir kalkınmanın, ulusal birliği güçlendirmesi amacıyla, bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltacak biçimde ele alınması VII. BYKP (1996-2000) ilkeleri arasında yer almaktadır. Bu ilke doğrultusunda, Devlet Planlama Teşkilatınca Doğu Anadolu Projesi Ana Planı (DAP) çalışmalarının başlatıldığı görülmektedir (Sarıca, 2001; 201). DAP Bölgesi Türkiye'nin doğusunda yer alan 16 ili kapsamaktadır. Bu iller; Ağrı, Bingöl, Bitlis, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Hakkari, Kars, Malatya, Muş, Tunceli, Van, Ardahan, Bayburt ve Iğdır olmaktadır (T.C. Başbakanlık DPT Resmi Web Sitesi, 2000b; 1).

Harita 38: DAP'ın Uygulandığı Alanlar

Kaynak: Sarıca, 2003; 208

DAP'ın ana hedeflerinin dört ana grupta ortaya konulduğu ve sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal, çevresel ve mekansal boyutlar da dikkate alınmak suretiyle planlama yapıldığı tespit edilmektedir. Bu, her tür planlamada öncelikli bir husus ise de, Doğu Anadolu Bölgesi bağlamında daha da önem kazanmaktadır. Gelişimi tarım sektörünün modernleşmesine dayalı olan bölgede; toprak ve su kaynaklarının korunması, erozyonun önlenmesi, mera ıslahı gibi çevre ile ilgili konular öncelikle ele alınmaktadır. Öte yandan, ekonomik gelişmenin sosyal gelişmeyi de hızlandıracağı söylenebilmektedir. Ancak ekonomik yapının geliştirilmesine yönelik yatırımlar tek başına yaşam kalitesinin yükseltilmesini ve refahın yaygınlaştırılmasını sağlayamamaktadır. Bu amaçla DAP Ana Planı; insan kaynaklarının geliştirilmesi, kadının statüsünün yükseltilmesi, muhtaç kişilere sosyal yardım ve koruma sağlanması, dar gelirli ve yoksul kişilere yönelik küçük ölçekli gelir getirici faaliyetlerin örgütlü bir hale getirilerek ve gerekli destekler sağlanarak yaygınlaştırılması, kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi için sosyal amaçlı strateji ve programlara da ağırlık vermektedir (T.C. Başbakanlık DPT Resmi Web Sitesi, 2000b; 31).

DAP Ana Planı'nın temel hedefi, "Bölge'nin kendi potansiyellerini harekete geçirecek ortamın yaratılmasını sağlamak" şeklinde ifade edilmektedir. Bunun için; mevcut gelişme eğilimleri ile uyumlu bir planlama stratejisi esas alındığı görülmektedir. Bu kapsamda; özellikle gelişme sürecinin ilk aşamalarında kaynakların öncelikle bölgenin görece üstünlüğe sahip faaliyet alanlarına ve mekanlarına yönlendirilmesi, bir çekim merkezleri politikası güdülmesi, gelişmenin zaman içinde bu öncü sektör ve alanlardan diğerlerine yaygınlaştırılması gerekli

görülmektedir. İkinci ana strateji, bölgedeki mevcut üretim ve hizmet kapasitelerinin daha etkin kullanımını sağlayacak düzenlemelere öncelik verilmesi olmaktadır. Örgütlenmelerin yaygınlaştırılması, kurumsal yapıların, insan kaynaklarının ve diğer alt yapıların daha iyi yönetimi ve işletilmesi yoluyla bunların mevcut düşük verim ve kapasitelerinin ekonomiye katkılarını artıracak düzeylere çıkarılması, her sektörde temel yaklaşım olarak benimsenmektedir. Aynı amaç doğrultusunda, sektörlerarası bağlantıların geliştirilmesi ve farklı sektörlerin birbirini destekleyecek şekilde organize edilmesine yönelik stratejiler de önem kazanmaktadır (Gündüz, 2003; 260). Yukarıda özetlenen bu genel stratejiler çerçevesinde, DAP Ana Planı'nda yedi müdahale alanının öncelikli olarak ele alındığı saptanmaktadır. Bunlar; insan kaynaklarının geliştirilmesi, örgütlenmenin yaygınlaştırılması, alt yapı temini, mera ıslahı ve yönetimi, çevre kalitesinin iyileştirilmesi, yoksullukla mücadele, finansman şeklinde sıralanmaktadır (T.C. Başbakanlık DPT Resmi Web Sitesi, 2000b; 32).

(12) Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP)

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın "Bölgesel Gelişme Hedef ve Politikaları" başlıklı Yedinci Bölümünde yer alan 496 numaralı tedbirde; bölgelerarası gelişmişlik farklarının zaman içerisinde azaltılması, geri kalmış yörelerde yaşayan nüfusun refah düzeylerinin yükseltilmesi, metropollere büyük yük getiren göç eğilimlerinin istikrarlı bir dinamiğe kavuşturulmasının hedeflendiği belirtilmektedir. Karadeniz Bölgesi ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nden sonra ülkenin geri kalmış bölgelerinden bir tanesi olmaktadır. Bu bölge, sosyal ve ekonomik gelişmişlik sıralamasında yedi coğrafi bölge içinde beşinci sırada yer almaktadır (T.C. Başbakanlık DPT Resmi Web Sitesi, 2000c; 1).

Son yıllarda, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlıklarına kavuşan yeni Cumhuriyetlerin doğuşu, Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin (KEİB) gündeme gelmesi, uluslararası ticarete deniz ve kara taşımacılığı maliyetlerinin asgariye inmesi ile Tuna Nehri yoluyla Avrupa ve Asya ülkelerinin daha kısa yoldan ticaretlerinin geliştirilmesi imkanının Karadeniz'i ve Karadeniz Bölgesi'ni önemli konuma getirdiği değerlendirilmektedir. Bu çerçevede Doğu Karadeniz Bölgesi, Türkiye'nin komşu ülkelerle daha gelişmiş ilişkiler oluşturmada ve uluslararası toplumdaki konumunu daha da güçlendirmesinde anahtar rol oynamaktadır (T.C. Başbakanlık DPT Resmi Web Sitesi, 2000c; 1). Bu bakış açısıyla, Karadeniz Bölgesi'nin doğusunda yer alan

illeri kapsayacak alt bölgede, ülkenin diğer bölgeleriyle olan gelişmişlik farkının azaltılması, bölgede yaşayan nüfusun refah düzeyinin yükseltilmesi ve göç eğilimlerinin istikrarlı bir dinamiğe kavuşturulması için bölgesel gelişme projesi hazırlanması ihtiyacı doğduğu tespit edilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından Japon Hükümeti nezdinde yapılan girişimler çerçevesinde, Japon Hükümeti'nin, DPT'nin koordinasyon ve desteğinde, Doğu Karadeniz Bölgesi'ni kapsayan çok sektörlü bir bölgesel gelişme planını hibe olarak hazırlaması için Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı'nı (JICA) görevlendirdiği bilinmektedir (Akkahve, 2003; 9). Bu teknik işbirliği çerçevesinde Artvin, Bayburt, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon'dan oluşan Doğu Karadeniz Bölgesi için hedef yılı 2020 olmak üzere, kısa ve uzun dönemli bir entegre bölge gelişme ana planı hazırlandığı, bu plan doğrultusunda öncelikli sektörlerin ve mümkün olabilecek yatırım projelerinin belirlenmesininse temel amaç olarak saptandığı görülmektedir (Sarica, 2001; 186).

Harita 39: DOKAP'ın Uygulandığı Alanlar

Kaynak: Sarica, 2003; 197

DOKAP'ın yukarıda sayılan ana amaçları haricinde, bölgesel kalkınma amaçları sosyal, ekonomik ve çevresel konularda gözlenen olumsuzlukları giderecek şekilde olmaktadır. Bunlar; bölgenin ekonomik yapısını güçlendirerek ortalama gelir düzeyini yükseltmek ve bölge içi gelir dağılımını iyileştirmek, bölgenin sosyal gelişmesini ve dayanışmayı sağlayarak bölge içi entegrasyonu sağlamak ve bölgenin doğal kaynaklarını ve çevre kapasitesini koruyarak uzun dönemli sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak şeklinde sıralanmaktadır. DOKAP'ın kalkınma stratejisi bölgenin temel sorunlarını çözecek şekilde ifade edilmektedir. Stratejinin dört temel bileşeni; ana ulaşım altyapısının geliştirilmesi, çok amaçlı su

kaynaklarının geliştirilmesi, toprak mülkiyeti ve kullanımının iyileştirilmesi ve mahalli idarelerin güçlendirilmesi şeklinde sayılmaktadır (T.C. Başbakanlık DPT Resmi Web Sitesi, 2000c; 3). Bu öğelerin oluşturduğu çerçevenin istenen başarıya ulaşması için bölgede yetişmiş insan gücüne gereksinim önemle vurgulanmaktadır (Öksüz vd., 2000; 306).

Yukarıda sıralanan amaçlara ulaşmak için, DOKAP Ana Planı dahilinde 10 program ve bu programların içinde 52 proje sunulmaktadır. Bu programlar; mekansal yapının güçlendirilmesi, yerel yönetimlerin işbirliği, kapsamlı toprak ve su kaynakları yönetimi, sanayi ve ticaretin desteklenmesi, kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi ve yoğunlaştırılması, uygulamalı araştırma, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, sürdürülebilir insan kaynakları gelişimi, yaşanılan çevrenin iyileştirilmesi ve DOKAP kimliğini oluşturmak için özel bir program şeklinde sıralanmaktadır (T.C. Başbakanlık DPT Resmi Web Sitesi, 2000c; 11).

(13) Avrupa Birliği Destekli Bölgesel Kalkınma Programları

(i) TR 82, TR 83, TR A1 NUTS 2 Bölgeleri Kalkınma Programı

TR 82, TR 83 ve TRA 1 NUTS 2 Bölgeleri Kalkınma Programı; Amasya, Bayburt, Çankırı, Çorum, Erzincan, Erzurum, Kastamonu, Samsun, Sinop ve Tokat olmak üzere 10 ili kapsamaktadır. Hazırlık çalışmalarına 2002 yılında başlanan sözkonusu programın, 2003 yılı Mali İşbirliği Programlaması kapsamında ele alındığı görülmektedir. Finansman Anlaşması 1.Mart.2004 tarihinde Avrupa Komisyonu ve Türk Hükümeti tarafından imzalanan programın, Avrupa Birliği PHARE kuralları çerçevesinde desteklendiği ve bütçesinin 52,33 milyon Euro olduğu tespit edilmektedir (T.C. Başbakanlık DPT Resmi Web Sitesi, 2005; 29). Programın amacı, Programın uygulandığı NUTS 2 Bölgelerinde; Yerel Kalkınma Girişimlerinin, KOBİ'lerin, Küçük Ölçekli Altyapının desteklenmesi amaçlı hibe programlarını ve Program uygulamasını destekleyecek teknik yardım hizmetini uygulamaya koymak şeklinde açıklanmaktadır (T.C. Başbakanlık DPT Resmi Web Sitesi, 2007e; http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abbb/Programlar/SKE_bilgi.html).

Harita 40: TR 82, TR 83, TR A1 Bölgeleri Kalkınma Programının Uygulandığı Alanlar

Kaynak: T.C. Başbakanlık DPT Resmi Web Sitesi, 2007e; http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abbp/Programlar/SKE_bilgi.html

Programa ilişkin teklif çağrılarının 4.Mayıs.2005 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlandığı ve proje başvuru sürelerinin; Yerel Kalkınma Girişimleri hibe programı için 15.Temmuz.2005; KOBİ hibe programı için 20.Temmuz.2005; Küçük Ölçekli Altyapı Hibe Programı içinse 22.Temmuz.2005 tarihinde sona erdiği saptanmaktadır. Başvuru sürelerinin tamamlanmasının ardından projelerin değerlendirilmesi aşamasına geçildiği, değerlendirme sürecininse Merkezi Finans ve İhale Birimi’nin (MFİB) koordinasyon ve yönetiminde yürütüldüğü görülmektedir. MFİB yönetim ve koordinasyonunda yapılan değerlendirme çalışmaları sonucunda başarılı bulunan 396 projenin sahipleri ile MFİB arasında sözleşmelerin 31.Mayıs.2006 tarihi itibarıyla imzalandığı ve uygulama sürecinin başladığı bilinmektedir. Söz konusu 396 projeden; 147’si Yerel Kalkınma Girişimleri Hibe Programı, 204’ü KOBİ Hibe Programı ve 45’i Küçük Ölçekli Altyapı Hibe Programı kapsamında bulunmaktadır. Proje uygulamaları ve izleme faaliyetleri devam etmektedir (T.C. Başbakanlık DPT Resmi Web Sitesi, 2007e; http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abbp/Programlar/SKE_bilgi.html).

(ii) TR A2, TR 72, TR 52, TR B1 NUTS 2 Bölgeleri Kalkınma Programı

TRA 2, TR 72, TR 52 ve TRB 1 NUTS 2 Bölgeleri Kalkınma Programı; Ağrı, Ardahan, Bingöl, Elazığ, Iğdır, Karaman, Kars, Kayseri, Konya, Malatya, Sivas, Tunceli ve Yozgat olmak üzere toplam 13 ili kapsamaktadır. Hazırlık çalışmalarına 2004 yılının ilk çeyreğinde başlanan söz konusu programın, 2004 yılı Mali İşbirliği

Programlaması kapsamında ele alındığı tespit edilmektedir. Finansman Anlaşması Ocak 2005 itibariyle Avrupa Komisyonu ve Türk Hükümeti tarafından imzalanan programın, Avrupa Birliği PHARE kuralları çerçevesinde desteklendiği ve bütçesinin 90,67 milyon Euro olduğu görülmektedir. Bu miktarın 8 milyon Euro'sunun, programın uygulama faaliyetlerinde, Program Uygulama Birimleri'ne (PUB) destek verecek Türk ve yabancı uzmanlardan oluşan teknik yardım ekibi için ayrılmış olduğu saptanmaktadır (T.C. Başbakanlık DPT Resmi Web Sitesi, 2005; 36).

Programın genel amacı, Ön Ulusal Kalkınma Planı'nda ekonomik ve sosyal uyum kapsamında desteklenmesi öngörülen NUTS 2 bölgelerinde ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmanın yanı sıra, merkezi ve bölgesel düzeyde proje uygulama kapasitesini artırmak şeklinde özetlenmektedir. Bu kapsamda programda belirlenen öncelikli alanlar, tarım ve hayvancılık, yerel kalkınma girişimleri, KOBİ'ler, küçük ölçekli altyapı ve kapasite geliştirme şeklinde sıralanmaktadır (T.C. Başbakanlık DPT Resmi Web Sitesi, 2005; 36).

Harita 41: TR A2, TR 72, TR 52, TR B1 Bölgeleri Kalkınma Programının Uygulandığı Alanlar

Kaynak: T.C. Başbakanlık DPT Resmi Web Sitesi, 2007f; http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abbp/Programlar/AKKM_bilgi.html

Programın ana dokümanında, Hizmet Birlikleri bünyesinde PUB'nin oluşturulması ve bu birimlerin merkezde DPT ile işbirliği içerisinde programın AB kurallarına uygun ve etkin bir şekilde yürütülmesinden sorumlu olması öngörülmüş olup, PUB, Hizmet Birliği Genel Sekreterliği görevini yürüten ilgili Vali Yardımcısı tarafından yönetilmektedir. Programın bölgedeki uygulamasından ve Teknik Yardım

Ekibi ile ilişkilerden sorumlu olan bu birimlerin her birinde, bir teknik koordinatör ile programın öncelik alanlarından sorumlu koordinatörler görev yapmaktadır. Program kapsamında, Yerel Kalkınma Girişimleri, KOBİ'ler ve Küçük Ölçekli Altyapı öncelik alanları için proje teklif çağrısı ilanlarının 18.Nisan.2006 tarihinde yayınlandığı, Proje teklif çağrısı ilanlarının yayınlanması ile potansiyel başvuru sahipleri için başvuru rehberlerinde belirtilen önceliklere ve kriterlere uygun proje hazırlama sürecinin de başladığı görülmektedir. Ayrıca, teknik yardım çerçevesinde, teknik yardım ihalesi şartnamesinin DPT tarafından hazırlandığı ve 28.Eylül.2006 tarihinde Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu tarafından onaylandığı tespit edilmektedir. 2007 yılında teknik yardım ekibinin bölgelerde faaliyete geçmesi planlanmaktadır (T.C. Başbakanlık DPT Resmi Web Sitesi, 2007f; http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abbp/Programlar/AKKM_bilgi.html).

(iii) Doğu Anadolu Kalkınma Programı (DAKP)

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde AB-Türkiye Mali İşbirliği kapsamında katılım öncesi fonlardan yararlanmak üzere, ülke politikalarına uyumlu olarak hazırlanan DAKP, TRB 2 NUTS 2 Bölgesini oluşturan Bitlis, Hakkari, Muş ve Van illerini kapsamaktadır (T.C. Başbakanlık DPT Resmi Web Sitesi, 2007h; http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abbp/Programlar/DAKP_bilgi.html).

Harita 42: Doğu Anadolu Kalkınma Programının Uygulandığı Alanlar

Kaynak: T.C. Başbakanlık DPT Resmi Web Sitesi, 2007h; http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abbp/Programlar/DAKP_bilgi.html

DPT koordinasyonunda yürütölmekte olan programın; yenilikçi bölgesel politika ve planlama yaklaşımlarını uygulamaya yönelik olarak merkezde ve bölgede kapasite oluşturmak üzere ve bölgenin sürdürülebilir kalkınması için yenilikçi bölgesel yaklaşımlara örnek oluşturmak amacıyla hazırlandığı görölmektedir. Bu kapsamda programın hedefleri şöyle sıralanmaktadır:

- AB'nin standartlarında entegre bölgesel gelişme programı hazırlama ve uygulama kapasitesinin oluşturulması,
- Gelecekte uygulanacak diğer entegre bölgesel gelişme programları için deneyim kazanılması,
- Gelişme için gerekli sinerjiyi elde etmek amacıyla disiplinler arası yaklaşımın teşvik edilmesi,
- Bölgede ekonomik ve sosyal gelişmeye katkı sağlayabilecek acil faaliyetlerin desteklenmesi,
- Yerel aktörlerin yatırım ve kaynak katılımı için teşvik edilmesi,
- Kırsal kesim için gelir getirici faaliyetlerin desteklenmesi,
- Bölgedeki KOBİ'lerin desteklenmesi ile yeni iş alanları yaratılması,
- Doğal ve kültürel varlıkların korunması,
- Turizmde gelir getirici faaliyetlerin desteklenmesi ve
- Özellikle kadınlara yönelik sosyal hizmetlerin kalitesinin artırılması.

Uygulanmasına 16.Şubat.2004 tarihinde başlanan programın en önemli aşaması olan teklif çağrılarının 19.Nisan.2005 tarihinde yayımlandığı, değerlendirme çalışmaları sonucunda başarılı bulunan 309 projenin sahipleri ile MFİB arasında sözleşmelerinse 1.Eylöl ve 1.Ekim.2006 tarihinde imzalanarak uygulama sürecinin başladığı saptanmaktadır. Sözkonusu 309 projeden; 148'i Tarım ve Kırsal Kalkınma Hibe Programı, 68'i KOBİ Hibe Programı, 49'u Turizm ve Çevre Hibe Programı ve 44'ü Sosyal Kalkınma Hibe Programı kapsamında yer almaktadır (T.C. Başbakanlık DPT Resmi Web Sitesi, 2007h; http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abbbp/Programlar/DAKP_bilgi.html).

(iv) TR 90 NUTS 2 Bölgesi Kalkınma Programı

TR 90 NUTS 2 Bölgesi Kalkınma Programı; Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon illerini kapsamaktadır. Sözkonusu programın da yer aldığı

Katılım Öncesi Mali Yardımı 2005 Yılı Proje Paketine İlişkin Finansman Anlaşması'nın, Türkiye ile Avrupa Komisyonu arasında 11.Temmuz.2006 tarihinde imzalandığı bilinmektedir. Programın temel amacı; bölgesel gelişmeye katkıda bulunarak bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltmak, merkezi ve bölgesel düzeyde proje uygulama kapasitesini geliştirmek şeklinde özetlenmektedir (T.C. Başbakanlık DPT Resmi Web Sitesi, 2007g; http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abbp/Programlar/TR90_bilgi.html).

Harita 43: TR 90 Bölgesi Kalkınma Programının Uygulandığı Alanlar

Kaynak: T.C. Başbakanlık DPT Resmi Web Sitesi, 2007g; http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abbp/Programlar/TR90_bilgi.html

Programın AB destekli diğer bölgesel kalkınma programları gibi bir hibe programı olarak tasarlandığı görülmektedir. Program kapsamındaki hibe mekanizmaları vasıtasıyla, bölgede yer alan 6 ilde teklif çağrısı yöntemi kullanılarak yarışma ortamında projelerin destekleneceği değerlendirilmektedir. Programda tasarlanan öncelik alanları; yerel kalkınma girişimleri, KOBİ'ler, turizm ve çevre altyapısı olmaktadır. Programın öncelik alanlarında, hibe rehberlerinin hazırlanması yönünde çalışmalar devam etmektedir. Diğer taraftan sözkonusu programın bölgede teknik uygulamasından sorumlu olacak PUB'nin, Hizmet Birliği bünyesinde kurulması yönünde çalışmalar sürdürülmektedir. Programda teklif çağrılarının 2007 yılında yayınlanması planlanmaktadır (T.C. Başbakanlık DPT Resmi Web Sitesi, 2007g; http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abbp/Programlar/TR90_bilgi.html).

Yukarıda açıklanan bölgesel plan ve programlarıyla bölgesel gelişme projeleri haricinde, Türkiye'de uygulanan ve AB'nin desteklediği sınır ötesi işbirliği programları da bulunmaktadır. Şimdiye dek Yunanistan ve Bulgaristan ile işbirliğine

gidilerek uygulanmış olan bu programlar, geri kalmış bölgelerin kalkındırılmasına yönelik olmayıp, sınır bölgelerindeki işbirliğinin güçlendirilmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu sebeple sözkonusu programlar çalışmada yer almamaktadır. Öte yandan benzer bir projenin (Doğu Akdeniz Bölgesel Gelişme Projesi) Doğu Akdeniz için geliştirildiği, bu proje ile Doğu Akdeniz’de bölgesel bir bütünleşme hareketi başlatılması ve bu gelişmelerden KKTC’nin olumlu yönde etkilenmesinin amaçlandığı belirlenmektedir.

IV. Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası’nın Türkiye Açısından Önemi

Türkiye, AB’ne tam üye olmadan önce, AB Bölgesel Politikası’na uyum çalışmalarını hızlandırarak arttırmaktadır. AB’nin konuya ilişkin görüşleri, 1999 Helsinki Zirvesi’nden bu yana çeşitli kararlar ve belgeler aracılığıyla ortaya konmaktadır. Helsinki Zirvesi’nde bu konuda, adaylık sürecinde AB tarafından Türkiye’ye verilecek yardımların tek bir çatı altında toplanması öngörülmektedir (Sülün, 2005; 134). Ardından, Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan "Türkiye İçin Katılım Ortaklığı Belgesi" ‘nin 8.Mart.2001 tarihinde kabul edildiği görülmektedir (Şen, 2004; 49). Bundan sonra Türkiye’nin de bir adım attığı ve “AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı’nın Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine İlişkin Karar” ‘ın Bakanlar Kurulunca 19.Mart.2001 tarihinde kararlaştırılarak 24.Mart.2001 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlandığı tespit edilmektedir (Kedik, 2003; 135).

AB, 1999, 2000 ve 2001’de yayınlamış olduğu İlerleme Raporları’nda, Türkiye’deki bölgesel kalkınma politikalarının yetersizliği, bu yetersizliklerin sebepleri ve AB üyeliği perspektifinde alınması gerekli önlemler üzerinde durmaktadır. Komisyon’un, 2002 Türkiye İlerleme Raporu, bölgesel politikanın AB yapısal politikaları ile uyumlu bir biçimde uygulanmasına yönelik 'sınırlı gelişme' kaydedildiği saptamasını yapmaktadır. Raporda, bölge sınıflandırmasına ilişkin olarak, NUTS sınıflandırma kriterlerine göre Bakanlar Kurulu tarafından belirlenen İstatistiki Bölge Sınıflandırması’nın, Türk Bölgesel İstatistikleri’nin Avrupa’nın diğer bölgelerindeki istatistiklerle karşılaştırılması yönünde olumlu bir adım olduğu belirtilmektedir. Ancak, ilgili müktesebatın (genel olarak Yapısal Fon yardımlarının uygulanmasıyla ilgili birlik düzenlemeleri) uygulanmasını kolaylaştıracak yasal çerçevenin kabulü konusunda bir gelişme olmadığı, bölgesel politikaların güçlendirilmesi ve geri kalmış

bölgelerde altyapı farklılıklarının azaltılabilmesi için devlet yatırımlarının önemli ölçüde artırılması, bu sayede daha olumlu yaşam şartları sağlanması; bölgelerarası farklılıkların giderilmesi için sosyo-ekonomik uyumu güçlendirecek daha kapsamlı ve uzun dönemli strateji oluşturulması; özel yatırımların artırılması ve insan kaynaklarının gelişimine ivme kazandırılması; bölgesel gelişimin yönetimi için idari yapının, bakanlıklar arası koordinasyon geliştirilerek planlamanın her aşamasında hem merkezi hem de bölgesel düzeyde katılımcılığı sağlayarak güçlendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir (Koçak, 2005; 155).

Üyeliğe hazırlanma sürecinde, aday ülke tarafından kısa ve orta vadede aşama kaydedilmesi gereken öncelikli alanları ortaya koyan ve Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan ikinci "Türkiye İçin Katılım Ortaklığı Belgesi" 'nin 19.Mayıs.2003 tarihinde kabul edildiği görülmektedir (Şen, 2004; 49). Türkiye'de de bu belgeye ilişkin çalışmalar yürütüldüğü ve 24.Temmuz.2003 tarihinde "AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı" 'nın Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girdiği tespit edilmektedir (Kedik, 2003; 147). Programda, 2003 yılı Katılım Ortaklığı Belgesi'nde yer alan bilgilere tekrar yer verilerek, bölgesel politika ve yapısal araçların koordinasyonu başlığı altında, AB standartlarına uygun hukuki ve idari çerçeve ile bölgesel politikaların programlanması, yürütülmesi, izlenmesi ve kontrolü için gerekli mekanizmaların oluşturulması gerektiği vurgulanmaktadır (Kedik, 2003; 148).

AB Komisyonu'nun 2003 yılı İlerleme Raporu'nda, Bölgesel Politika konusunda Türkiye için; 26 bölgeyi tanımlayan NUTS 2 sistemini Eylül 2002 tarihinde kabul ettiği, yeni NUTS 2 sistemi ile Türkiye'nin 81 ili coğrafi ve ekonomik özelliklerine göre sınıflandırdığı, kurumsal yapıya ilişkin olarak DPT bünyesinde 2002 yılı sonuna doğru AB katılım öncesi bölgesel kalkınma programları ile ilgilenecek yeni bir bölüm oluşturulduğu ve programlama alanında, DPT'nin 2004-2006 yıllarını kapsayacak Ulusal Kalkınma Planını 2003 yılı sonuna kadar tamamlayacağı ifade edilmektedir (Sülün, 2005; 123). 2003 yılı İlerleme Raporu'ndaki diğer tespitler ve önerilerse şu şekilde sıralanmaktadır:

- ✓ Bölgesel Politikanın uygulanması amacıyla, bölgesel düzeyde, Hizmet Birliklerinin Yapısal Fonlar'ı uygulayacak yapıyı oluşturmaları mümkün görülmemektedir.
- ✓ Merkezi ve bölgesel düzeyde yeterli kurumsal kapasitenin oluşturulması gerekmektedir.
- ✓ İzleme, değerlendirme, mali yönetim ve kontrol konularında kurumsal yapıların oluşturulması gerekmektedir.
- ✓ 2004-2006 dönemini kapsayacak şekilde hazırlanmakta olan Ulusal Kalkınma Planı'nın, bölgelerarası artan farklılıkları azaltmayı amaçlayan, uzun dönemli ve kapsamlı bir bölgesel gelişme politikasının temellerini oluşturması gerekmektedir.
- ✓ İlgili tüm çıkar gruplarının (bölgesel ve yerel taraflar ile sosyal ve ekonomik taraflar) sürece katılımının temin edilmesinden sonra, bu kapsamda, 26 NUTS 2 bölgesine yönelik bölgesel kalkınma planlarının hazırlanabileceği düşünülmektedir.
- ✓ Mevcut durumda, hazırlanan bölgesel kalkınma planları daha büyük bölgesel ölçekte olup, Yapısal Fonlarla ilgili gerekleri karşılamamaktadır.
- ✓ Her bir bölgesel kalkınma planının, ulusal bölgesel kalkınma stratejisi ile kapsamlı bir bütünlük sağlaması gerekmektedir (Şen, 2004; 56).

2004 yılı İlerleme Raporu'nda yer alan Bölgesel politika ve Yapısal Araçlar'ın Koordinasyonu başlığı altında, Türkiye'nin son rapordan bu yana çok sınırlı bir gelişme kaydettiği, ancak NUTS düzeyinde bölgesel istatistik veri tabanı oluşturma çabalarının süratle devam ettiği vurgulanmaktadır. Raporda, "Türkiye Yapısal ve Uyum Fonları yürütülmesinde gerekli çatı ve yapıyı oluşturmada kayda değer bir çaba sarf etmektedir. Hizmet birlikleri, bölgesel istatistik ofisleri ve Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın kurulmasına ilişkin kanun taslağının hazırlanmasına rağmen, sözkonusu kurumların uygulamada işlevsel hale gelmesine ihtiyaç duyulmaktadır" ifadesi yer almaktadır. Raporda ayrıca, yöresel düzeyde oluşturulan hizmet birliklerinin Yapısal Fonlar'ı uygulamak için yeterli olmadığı, bölgesel politikalar için gerekli kurumların oluşturulması ve bu kurumlara kalifiye eleman ile mali imkan sağlanması gereği üzerinde durulmaktadır (İKV Web Sitesi, 2004; <http://www.ikv.org.tr/pdfs/2004ilerlemeraporu.pdf>). 2005 yılı İlerleme Raporu'nda "Güçlendirilmiş Siyasi Diyalog ve Siyasi Kriterler" üzerinde durulduğu, bu sebeple bölgesel politika alanında herhangi bir görüş ifade edilmediği görülmektedir.

Türkiye'nin tam üyeliğe hazırlanma sürecinde, Avrupa Konseyi tarafından "Türkiye Cumhuriyeti Katılım Ortaklığı'nın İçerdiği İlke, Öncelik ve Koşullara İlişkin Karar" 'ın 23.Ocak.2006 tarihinde kabul edildiği belirlenmektedir. Kararda, Bölgesel farklılıkları azaltmayı amaçlayan, ekonomik ve sosyal uyuma yönelik stratejik çerçevenin geliştirilmeye devam edilmesi ve AB'nin katılım öncesi fonlarını sindirebilmek için gerekli yasal ve idari çerçevenin oluşturulması, kısa vadeli öncelikler arasında sıralanmaktadır (İKV Web Sitesi, 2006; <http://www.ikv.org.tr/pdfs/KOB-2005-duzeltmee.pdf>).

2006 yılı İlerleme Raporu'nda ise, NUTS 2 düzeyinde istatistiki bilgi toplama etkinliğinin arttığı ve bölgesel gelişmeyle ilgili yasal çerçevenin de geliştirilmeye devam ettiği belirtilmektedir. Bu kapsamda "Kalkınma Ajansları'nın Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun" 'un yürürlüğe girdiği, ancak her bir Ajans'ın kurulması için uygulamaya yönelik yasal düzenlemelerin de ayrıca yapılması gerektiği ifade edilmektedir. Ayrıca, yeni Kalkınma Ajansları'nın, AB destekli bölgesel kalkınma programları başlatılan tüm bölgelerde kurulan Hizmet Birlikleri'nden faaliyetleri devralmak üzere, önümüzdeki bir kaç yıl içinde bölgesel düzeyde gerekli idari kapasiteyi sağlamak durumunda oldukları belirtilmektedir. Öte yandan Katılım öncesi yardım aracı IPA'nın bölgesel kalkınma unsurunu uygulamakla görevli idari makamlarının ilgili bakanlıklar bünyesinde henüz kurulamadığına değinilmektedir. Ayrıca IPA ile ilgili olarak şu ifadelere yer verilmektedir; "IPA programlamaları, Komisyonla üzerinde mutabık kalındığı üzere, bölgesel unsur çerçevesinde daha odaklı olacak ve çevre, ulaşım ve bölgesel rekabet konularında en fazla üç uygulamaya dönük program sunulacaktır. DPT'nin geniş bir planlama deneyimi olmakla beraber, stratejik planlama ile işlevsel programlar arasındaki ayrılığın giderilmesinde yaşanan zorluklar sürmektedir." 2006 yılı İlerleme Raporu'nda, sonuç olarak, bölgesel politikaların uygulanabilmesi amacıyla hukuki çerçevenin çizilmesi ve bölgesel yapılanmaların tanımlanması hususlarında ilerleme sağlandığı, ancak Kalkınma Ajansları'nın rolü ve işleyişi üzerine eğilmek gerektiği, merkezi ve bölgesel düzeyde bakanlıklar arasında yetki dağılımının değerlendirilmesi dahil olmak üzere, sahiplenme ve sorumluluğun geliştirilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Ayrıca, IPA'nın uygulanmasına dair programlama belgelerinin hazırlanışının hızlandırılması gereği vurgulanmaktadır (AB Genel Sekreterliği Resmi Web Sitesi, 2006d; <http://www.abgs.gov.tr/indextr.html>).

Türkiye'nin AB'ne aday ülke olarak kabul edildiği Helsinki Zirvesi'nden günümüze, bölgesel kalkınma politikası alanında AB yolunda katettiği mesafe yukarıdaki açıklamalarla ortaya konulmaktadır. Türkiye'nin AB perspektifinde yürüttüğü bu çalışmalar, ülkeyi adım adım tam üyeliğe doğru götürmektedir. Buradan hareketle, Türkiye'nin gelecekte, AB sistemine dahil olacağı ve bütçesine katkıda bulunabileceği tahmin edilmektedir (Kedik, 2003; 132). Türkiye'nin AB'ne tam üyeliği sayesinde gerçekleşecek olan bu durumun, AB bölgesel politika araçlarından da yararlanma imkanı sunacağı düşünülmektedir (Yerlikaya, 2001; 147). Günümüzdeyse Türkiye, bölgesel anlamda bir takım olumsuzlukları bünyesinde barındıran, AB'ne aday bir ülke konumunda bulunmaktadır. Aday ülke olarak Türkiye'nin, yükümlülüklerini yerine getirdiği takdirde, katılım öncesi araç IPA'dan önemli ölçüde destek sağlayacağı ve bu desteklerin kullanımında, Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın gerekliliğinin ortaya çıkacağı değerlendirilmektedir. Tam üyelik durumunda ise özellikle Türkiye'de, KBDG'in AB ortalamasının altında olması ve bölgelerarası gelişmişlik farklarının, AB bölgesel politika araçlarından uzun bir süre önemli oranda destek alınmasını gerektirecek durumda olduğu bilinmektedir. Mevcut veriler ve uygunluk koşulları açısından değerlendirildiğinde, Türkiye'nin önemli bir bölümünde bu araçların kullanımının mümkün olacağı, sözkonusu araçların ve yardımların kullanılması sürecinde ise Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın bir kez daha önemli rol oynayacağı öngörülmektedir. AB açısından konuya yaklaşılabilecek olursa, Türkiye'nin üyeliği ile AB'deki ortalama kişi başına düşen GSYİH düşeceği, bunun sonucunda da Yapısal Fonlar kapsamındaki desteklerden hali hazırda yararlanmaya uygun durumda bulunan ülkelerin uygunluklarını yitireceği değerlendirilmektedir (T.C. Berlin Büyükelçiliği Resmi Web Sitesi, 2004; 40).

Öte yandan bölgesel gelişmişlik farklarının giderilmesi, sadece AB yardımları yoluyla üstesinden gelinecek bir durum olmamaktadır. Bu sorun, yatırım boyutu da olan, çok yönlü bir sistemin geliştirilerek uygulanmasını gerektirmektedir. AB'nin özellikle, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin kalkınma çabalarında sağladığı katkı da yine aynı doğrultuda olmaktadır. AB üyeliği yolunda alınan yol ve gösterilen çabalar, yabancı doğrudan yatırımların yönünü de etkilemektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine, adaylık sonrası yabancı sermaye girişindeki artışın önemli düzeyde olduğu görülmektedir. Bu noktada, AB'nin yapısal katkılarının önemi tartışılmayacak kadar belirgin olmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye-AB ilişkilerinde, salt AB'nin sağlayacağı mali yardımlar değil, bu

yardımların yabancı yatırımcıya vereceği mesajın da değerlendirilmesi gerekmektedir (Sülün, 2005; 135).

V. Avrupa Birliği Üyeliği Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları

Küreselleşme sürecinin beraberinde getirdiği yeni bölgesel politikaların gelişimi, yeni bölgesel süreçler ve yeni bölgesel araçlar ortaya konulmasını gerekli kılmaktadır. Bu süreçte, Türkiye’de de bölgesel kalkınmanın yeni bir anlayışla ele alınması gerektiği ve bunun aracının da Bölgesel Kalkınma Ajansları olduğu fikri yerleşmiş bulunmaktadır. AB perspektifinde, Türkiye açısından bu konuya ilk kez, AB’ne tam üyelik müzakereleri sürecindeki 14.Nisan.2003 tarihinde kabul edilen Katılım Ortaklığı Belgesi’ndeki kısa vadeli hedefler arasında rastlanılmaktadır. Bu çerçevede 22.Eylül.2002 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların belirlenmesi ve AB Bölgesel İstatistik Sistemi ile karşılaştırılabilir veri tabanı oluşturulması amacıyla ülke genelinde üç düzeyde istatistiki bölge birimi oluşturulduğu görülmektedir. Bu istatistiki bölge birimlerinin oluşturulması, AB’ne uyum kapsamında atılan emin adımlardan biri olarak düşünülmektedir (Demirci, 2003; 2). Türkiye’de, istatistiki bölge birimlerinin oluşturulmasının ardından atılan diğer bir önemli adım, 25.Ocak.2006 tarihinde “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun” ‘un kabulü olmaktadır. Kanunun kabulünden sonra, 06.Temmuz.2006 tarihinde, 10550 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla TR 31 ve TR 62 NUTS 2 Bölgeleri’nde yeni Kalkınma Ajansları oluşturulduğu görülmektedir. Yeni oluşturulan bu Ajanslar, Türkiye’nin ilk Kalkınma Ajansları olmamakla birlikte, AB perspektifinde kurumsallaşmış ilk Ajanslar olmaları itibariyle önem arz etmektedir.

A. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansı Deneyimleri

Türkiye’de Kalkınma Ajansları konusunda kurumsallaşma çabaları, 1990’lı yıllardan bu yana hızla gelişmektedir (Kayasü vd., 2003; 140). Bu yıllarda, “Bölgesel Kalkınma Ajansı” kavramını tam olarak karşılamasa da bölgesel bazda hizmet veren oluşumlar göze çarpmaktadır. Bunlar, GİDEM, (Ege Ekonomiyi Geliştirme Vakfı) EGEV ve son yıllarda kurulan Mersin Kalkınma Ajansı olmaktadır.

GİDEM'nin GAP Bölgesi'nde entegre bölgesel kalkınmanın güçlendirilmesi ve sosyo-ekonomik eşitsizliklerin azaltılması programı çerçevesinde 15.Eylül.1997 tarihinde Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Şanlıurfa ve Mardin illerinde hizmete girdiği bilinmektedir. Proje'nin, 31.Mart.2002 tarihinde tamamlandığı ve GAP İdaresi, TOBB, TKB ile KOSGEB işbirliği içinde yürütüldüğü tespit edilmektedir (GAP Web Sitesi, 2005; <http://www.gapturkiye.gen.tr/kalkinma/index.html>).

GİDEM'nin amaçları, bölgelerinde yatırımcılığı ve girişimciliği özendirmek; yerli ve yabancı sermayeyi bölgeye çekebilmek açısından gerekli danışmanlık hizmetlerini vermek şeklinde özetlenmektedir. Ayrıca GİDEM, bölgenin kalkınmasına yardımcı olurken, diğer bir taraftan da işgücü, üretim ve teknolojinin gelişmesinde etkin olmayı hedeflemektedir. Bu hedefler doğrultusunda GİDEM'nin, GAP'nin bölgeye getireceği faydalardan yararlanmak isteyen yatırımcılara, yatırımın nasıl yapılması ve nereye yapılacağı, iş kurma, mevcut işi geliştirme, yerli ve yabancı diğer yatırımcılarla ortaklık kurma konularında danışmanlık hizmetleri verdiği görülmektedir. Bu açıdan mikro ölçekli ve sosyal amaçlı projeler yürütülerek girişimcilere ve mevcut işletmelere verilen bilgilendirme hizmetleri dışında, bulundukları yörenin özellikleri ve kaynaklarının üretime dönüştürülmesi yoluyla yeni iş olanaklarının sağlandığı belirlenmektedir (Berber ve Çelepçi, 2007; 152).

EGEV'in ise 1992 yılında, İzmir ve Ege Bölgesi'nin ekonomik gelişmesini hızlandırmak için hem yurtiçi hem de yurtdışı yatırımcıların bölgeye ilgisini arttırmak, tanıtım ve teşvik çalışmaları yürütmek ve bölgede aynı amacı taşıyan diğer kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmak amaçlarıyla kurulduğu görülmektedir (Berber ve Çelepçi, 2007 ;152). Misyonunu, *"Ege Bölgesi için özgün bir kalkınma modelinin ortak akıl ve katılımcılıkla oluşturulması ve uygulanmasında öncülük etmek"*, vizyonunu ise *"Cumhuriyet'in 100. yılına kadar; insan ve doğa kaynaklarının doğru kullanımına dayalı, dengeli ve sürdürülebilir kalkınmayı çağdaş standartlarda gerçekleştirmiş bir Ege"* olarak belirleyen vakfın değerleri, toplum yararı, yaratıcılık-özgünlük, saydamlık, uzlaşma, işbirliği ve eşgüdüm, ahlaki değerlere saygı, topluma mal olma, süreklilik-kararlılık, çevre bilinci, görev bilinci ve sorumluluk, bilimsellik, gelecek nesillerin haklarına saygı, risk alma ve sosyal sorumluluk şeklinde belirlenmektedir. EGEV, bir çok projede, proje sahibi olarak içerik sağlama ve üyelerin aktif katılımının temininde yer almaktadır (EGEV Web Sitesi, 2007; <http://www.egev.org/>).

Türkiye'deki son yasal düzenlemelerden önce kurulan bir diğer Ajans Mersin Kalkınma Ajansı olmaktadır. Türkiye'nin en eski odalarından biri olan Mersin Ticaret ve Sanayi Odası'nın bünyesinde, 2002 yılı Haziran ayında faaliyete geçirilen Mersin Kalkınma Ajansı'nın kurulma aşamasında; EURADA, Info Murcia, Shannon ve Alsace Kalkınma Ajansları'ndan danışmanlık ve bilgi desteği alındığı bilinmektedir. (Berber ve Çelepçi, 2007;153). Batı Normandiya Kalkınma Ajansı'ndan gelen yetkililerle yapılan görüşmeler sonucunda Ajans'ın hedeflerinin; turizm, dış ticaret, dışa açılım, tarım teknolojisinin geliştirilmesi ve bu alanların AB ve Dünya'ya açılabilir hale gelmesi şeklinde belirlendiği görülmektedir. Bunların yanı sıra Mersin'in ciddi anlamda bir göçmen kenti olması sebebiyle bu göçmenlerin bir şekilde sosyal uyumunun sağlanması için çalışmaların başlatılması da hedefler arasına dahil edilebilmektedir (Aktakas vd., 2004; 109).

B. Türkiye'nin Yeni Bölgesel Kalkınma Ajansları

Aşağıda, 25.Ocak.2006 tarihinde, Resmi Gazete'de yayınlanmış olan 5449 sayılı "Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun" 'a uygun olarak kurulan, yeni Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın idari yapıları, görev ve yetkileri ile finansman yapıları incelenmektedir.

1. Kalkınma Ajansları'nın İdari Yapısı

5449 sayılı Kanunla kurulan tüm Ajanslar'ın, ulusal düzeyde koordinasyonundan DPT sorumlu bulunmaktadır. Ajanslar'ın teşkilât yapısı, kalkınma kurulu, yönetim kurulu, genel sekreterlik ve yatırım destek ofislerinden oluşmaktadır.

a. Kalkınma Kurulu

Ajanslar'ın bünyesinde yer alan kalkınma kurulu, bölgesel gelişme hedefine yönelik olarak; bölgedeki kamu kurum ve kuruluşları, özel kesim, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve yerel yönetimler arasında işbirliğini geliştirmek ve Ajans'ı yönlendirmek üzere oluşturulmaktadır. Kalkınma kurulu başkanının görev süresi 2 yıl olmakta ve kurulun üye sayısı 100'ü geçmemektedir. Kalkınma kurulu, Kurul Başkanının daveti üzerine yılda en az iki defa toplanmaktadır (T.C. Resmi Gazete,

2006b; <http://rega.basbakanlik.gov.tr/>). Kalkınma kurulunun görev ve yetkileri ise şöyle sıralanmaktadır:

- Tek ilden oluşan bölgelerde yönetim kurulunda yer alacak özel kesim ve/veya sivil toplum kuruluşları temsilcilerini ve iki katı yedeklerini sırasıyla seçmek,
- Ajans'ın yıllık faaliyet ve iç denetim raporlarını görüşmek, değerlendirmek ve yönetim kuruluna önerilerde bulunmak,
- Bölgenin sorunlarına ve çözüm önerilerine, tanıtımına, potansiyeline ve önceliklerine yönelik olarak yönetim kuruluna tavsiyelerde bulunmak,
- Toplantı sonuçlarını Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına raporlamak ve toplantıya ilişkin bir sonuç bildirisi yayımlamak (T.C. Resmi Gazete, 2006a; <http://rega.basbakanlik.gov.tr/>).

b. Yönetim Kurulu

Ajanslar'ın yönetim kurulu, karar organı konumunda olup, tek ilden oluşan bölgelerde Vali, Büyükşehir Belediye Başkanı, İl Genel Meclisi Başkanı, Sanayi Odası Başkanı, Ticaret Odası Başkanı ile kalkınma kurulu tarafından özel kesim veya sivil toplum kuruluşlarından seçilecek üç temsilciden; birden fazla ilden oluşan bölgelerde İl Valileri, Büyükşehir Belediye Başkanları veya büyükşehir olmayan illerde İl Merkez Belediye Başkanları, İl Genel Meclisi Başkanları ve her ilden birer kişi olmak kaydıyla Ticaret ve Sanayi Odası Başkanları'ndan oluşmaktadır. Ancak, birden fazla ilden oluşan bölgelerdeki illerde; ticaret ve sanayi odalarının ayrı ayrı kurulmuş bulunması halinde, yönetim kurulunda yer alacak temsilci, TOBB tarafından belirlenmektedir. 5449 sayılı kanuna göre, il valileri, yönetim kurulu başkanı sıfatıyla Ajans'ı temsil etmektedir. Birden fazla ilden oluşan bölgelerde yönetim kurulu başkanlığı; ilk yıl Ajans merkezi olarak tespit edilen ilin Valisi tarafından, müteakip yıllarda ise illerin alfabetik sırasına göre bölgedeki Valiler tarafından birer yıl süreyle dönüşümlü olarak yürütülmektedir. Yönetim kurulu, başkanın daveti üzerine her ay en az bir kere toplanmaktadır ve kurulda kararlar oy çokluğu ile alınmaktadır (T.C. Resmi Gazete, 2006a; <http://rega.basbakanlik.gov.tr/>). Yönetim kurulunun görev ve yetkileri ise şu şekilde sıralanmaktadır:

- Yıllık çalışma programını kabul etmek ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının onayına sunmak,
- Yıl içinde ihtiyaçlara göre bütçeyi revize etmek,
- Yıllık mali raporu ve kesinleşen bütçe sonuçlarını onaylamak,
- Taşınır ve taşınmaz mal alımı, satımı ve kiralınması ile hizmet alımına karar vermek,
- Altı aylık ara rapor ile yıllık faaliyet raporunu Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına göndermek,
- Ajans bütçesini onaylamak ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına göndermek,
- Genel sekreterlik tarafından sunulan program, proje ve faaliyetlerin desteklenmesine ilişkin teklifler ile kişi ve kuruluşlara yapılacak yardımları onaylamak,
- Ajans'a yapılacak bağış ve hibeleri kabul etmek,
- Personelin işe alınması ve işine son verilmesine karar vermek,
- Genel sekreterce belirlenen çalışma birimlerini ve bunlar arasındaki işbölümünü onaylamak,
- Genel sekreteri belirlemek ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının onayına sunmak,
- Taşıt dışındaki taşınır malların alımı, satımı ve kiralınması ile hizmet alımı konularında genel sekreterin yetkili olacağı sınırları tespit etmek (T.C. Resmi Gazete, 2006a; <http://rega.basbakanlik.gov.tr/>).

c. Genel Sekreterlik

Genel sekreterlik, Ajanslar'ın icra organı olmakta ve genel sekreterlik birimleri ile yatırım destek ofisleri, genel sekretere bağlı bulunmaktadır. Genel sekreterse yönetim kuruluna karşı sorumlu olmaktadır (T.C. Resmi Gazete, 2006a; <http://rega.basbakanlik.gov.tr/>). Genel sekreterin görev ve yetkileri ise şöyle sıralanmaktadır:

- Yönetim kurulu kararlarını uygulamak,
- Yıllık çalışma programı ile bütçeyi hazırlamak ve yönetim kuruluna sunmak,
- Ajans gelirlerini toplamak, bütçe ve yönetim kurulu kararlarına uygun olarak harcamaları yapmak,

- Yönetim kurulu tarafından tespit edilecek sınırlar içerisinde, taşıt dışındaki taşınır malların alımına, satımına, kiralanmasına ve hizmet alımına karar vermek,
- Bölgedeki kişi, kurum ve kuruluşların proje üretme ve uygulama kapasitesini geliştirici faaliyetlerde bulunmak,
- Özel kesim, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlerin proje ve faaliyet tekliflerini değerlendirerek malî destek sağlamak üzere yönetim kuruluna öneri götürmek,
- Desteklenen proje ve faaliyetleri izlemek, değerlendirmek, denetlemek ve raporlamak,
- Bölgesel kalkınmayla ilgili yurt içindeki ve dışındaki Ajans ve kuruluşlarla işbirliği yapmak ve ortak projeler geliştirmek,
- Yerel yönetimlerin planlama çalışmalarına teknik destek sağlamak,
- Personel işlerini yürütmek,
- Ajans genel sekreterliğini temsilen, bölgesel gelişme ile ilgili ulusal ve uluslararası toplantılara katılmak ve yurt dışı temaslarda bulunmak,
- Ajans'ın sekreteryâ işlerini ve görev alanına giren diğer hizmetleri yürütmek,
- Yönetim kurulunun devrettiği yetkileri kullanmak (T.C. Resmi Gazete, 2006a; <http://rega.basbakanlik.gov.tr/>).

d. Yatırım Destek Ofisleri

Bölge illerinde, yönetim kurulu kararı ile biri koordinatör olmak üzere, en çok beş uzmandan oluşan yatırım destek ofisleri teşkil edilmektedir. Yatırım destek ofisleri görevleri ile ilgili olarak genel sekreterliğe karşı sorumlu bulunmaktadır. Söz konusu ofislerde yatırımcılara sunulan hizmetlerse tamamen ücretsiz olmaktadır (T.C. Resmi Gazete, 2006a; <http://rega.basbakanlik.gov.tr/>). Yatırım destek ofislerinin görev ve yetkileri şu şekilde sıralanmaktadır:

- Bölge illerinde, özel kesimdeki yatırımcıların kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idari iş ve işlemlerini ilgili mevzuatta belirtilen süre içerisinde, ilgili mevzuatta bir süre belirtilmemişse öncelikle ve ivedilikle sonuçlandırmak üzere yönetim kurulu adına tek elden takip ve koordine etmek, yatırımları izlemek,

- İlgili mevzuattaki başvuru koşulları ve istenen belgeler doğrultusunda yatırımcıya bilgi vermek ve yol göstermek,
- Başvurular hakkında ön inceleme yapmak,
- DPT tarafından ortaya konan düzenlemelerde belirtilen işlemleri yapmak,
- İş ve işlemler konusunda valiliğe ve genel sekreterliğe bilgi vermek (T.C. Resmi Gazete, 2006a; <http://rega.basbakanlik.gov.tr/>).

Bölgede yatırım yapmak isteyen yatırımcıların, yatırım destek ofislerine başvurusu zorunluluk olmamakla birlikte, ilgili mevzuatta belirtilen bilgi ve belgelerle yatırım destek ofislerine başvurabilmektedirler. Bu başvuru sonucunda yatırım destek ofislerinde geçen süreler, ilgili mevzuatta belirtilen sürelerden sayılmamakta, ayrıca izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idari iş ve işlemler için yatırım destek ofisleri tarafından ilgili mercilere yapılan başvurular, yatırımcı tarafından yapılmış sayılmaktadır (T.C. Resmi Gazete, 2006b; <http://rega.basbakanlik.gov.tr/>).

Yatırım Destek Ofislerinin takip ve koordine edeceği işlemler; gayri sıhhi müessese niteliğindeki kuruluşların imalat, madencilik, ulaştırma, taşımacılık, turizm, eğitim, sağlık ve enerji sektörlerindeki çevre, insan sağlığı, iş güvenliği ve gıda konularındaki izinlerle maden arama ruhsatı hariç olmak üzere, yatırım yeri konularındaki izinlerle sınırlı bulunmaktadır. Bunlar dışında kalan izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idari iş ve işlemlerin yatırım destek ofisleri tarafından takip ve koordine edilmesi, yönetim kurulunun kararına bağlı bulunmaktadır (T.C. Resmi Gazete, 2006b; <http://rega.basbakanlik.gov.tr/>).

2. Kalkınma Ajansları'nın Görev ve Yetkileri

Ajanslar'ın görev ve yetkileri şu şekilde sıralanmaktadır:

- Yerel yönetimlerin planlama çalışmalarına teknik destek sağlamak,
- Bölge plan ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak; bu kapsamda desteklenen faaliyet ve projelerin uygulama sürecini izlemek, değerlendirmek ve sonuçlarını Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına bildirmek,

- Bölge plan ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve bu kapsamdaki projelere destek sağlamak,
- Bölgede kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen ve bölge plân ve programları açısından önemli görülen diğer projeleri izlemek,
- Bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek,
- Ajans'a tahsis edilen kaynakları, bölge plan ve programlarına uygun olarak kullanmak veya kullandırmak,
- Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak, yaptırmak, başka kişi, kurum ve kuruluşların yaptığı araştırmaları desteklemek,
- Bölgenin iş ve yatırım imkanlarının, ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak veya yaptırmak,
- Bölge illerinde yatırımcıların, kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idarî iş ve işlemlerini, ilgili mevzuatta belirtilen süre içinde sonuçlandırmak üzere tek elden takip ve koordine etmek,
- Yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda, ilgili kuruluşlarla işbirliği sağlayarak küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcileri desteklemek,
- Türkiye'nin katıldığı ikili veya çok taraflı uluslararası programlara ilişkin faaliyetlerin bölgede tanıtımını yapmak ve bu programlar kapsamında proje geliştirilmesine katkı sağlamak,
- Ajans'ın faaliyetleri, mali yapısı ve Ajansla ilgili diğer hususların güncel olarak yayınlanacağı bir internet sitesi oluşturmak (T.C. Resmi Gazete, 2006a; <http://rega.basbakanlik.gov.tr/>) .

Ayrıca Ajanslar, görevleri kapsamında gerekli gördüğü bilgileri kurum ve kuruluşlardan istemeye yetkili olmaktadır. Kendilerinden bilgi istenilenler, bu bilgileri zamanında vermekle yükümlü bulunmaktadır.

3. Kalkınma Ajansları'nın Finansmanı

Türkiye'de yeni kurulmaya başlanan Kalkınma Ajansları, AB ülkelerindeki Ajanslar gibi çeşitli finansman kaynaklarına sahip bulunmaktadır. Ajanslar'ın gelirleri ve yöneteceği fonlar şu şekilde sıralanmaktadır:

- Bir önceki yıl gerçekleşen genel bütçe vergi gelirleri tahsilatından, Yüksek Planlama Kurulunca her bir Ajans için nüfus, gelişmişlik düzeyi ve performans ölçütlerine göre belirlenecek pay,
- Avrupa Birliği ve diğer uluslararası fonlardan sağlanacak kaynaklar,
- Faaliyet gelirleri,
- Bir önceki yıl gerçekleşen bütçe gelirleri üzerinden, bölgedeki il özel idareleri için; borçlanma, tahsisi mahiyetteki gelirler ile genel, katma ve özel bütçeli kuruluşlardan alınan yardım kalemleri hariç tutulmak üzere %1, belediyeler için; borçlanma ve tahsisi mahiyetteki gelir kalemleri hariç tutulmak üzere %1 oranında, cari yıl bütçesinden aktarılacak pay,
- Bölgedeki sanayi ve ticaret odalarının, bir önceki yıl kesinleşmiş bütçe gelirlerinin %1'i oranında, cari yıl bütçesinden aktarılacak pay,
- Ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarca yapılan bağış ve yardımlar,
- Bir önceki yıldan devreden gelirler (T.C. Resmi Gazete, 2006a; <http://rega.basbakanlik.gov.tr/>).

Bu gelirler karşılığında Ajanslar'ın giderleri de bulunmaktadır. Bunlar;

- Plan, program ve proje giderleri,
- Proje ve faaliyet destekleme giderleri,
- Araştırma ve geliştirme giderleri,
- Tanıtım ve eğitim giderleri,
- Taşınır ve taşınmaz mal ile hizmet alım giderleri,
- Yönetim ve personel giderleri,
- Görevlerle ilgili diğer giderleri olmaktadır (T.C. Resmi Gazete, 2006a; <http://rega.basbakanlik.gov.tr/>).

Kalkınma Ajansları'nın bütçeleri, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı bütçesinin içinde gösterilmekte ve ödenekler aylık harcama programına göre Devlet

Planlama Teşkilatınca Ajanslar'a kullanılmaktadır. Ayrıca Kalkınma Ajansları'nın bütçeleri, iç ve dış denetime tabi bulunmaktadır.

VI. Türkiye'nin Kalkınmasında Teknolojiye Dayalı Bütüncül Yaklaşım

Türkiye ekonomisinin, 1980'li yıllardan günümüze gerek dönüşüm gerekse uluslararası piyasalara entegre olma açısından büyük ilerlemeler kaydetmiş olmasına rağmen bölgelerarası farklılıkların azaltılmasında aynı başarıyı gösteremediği tespit edilmektedir. Uzun yıllardır uygulanan çeşitli politikalar ve gerçekleştirilen uzun dönem büyüme performansının da bu konuda istenilen düzeye gelinmesini sağlayamadığı değerlendirilmektedir (İldırar, 2003; 252). Bu durum, gelecekte, bölgeler düzeyinde kalkınmanın sağlanması ve bölgelerarası farklılıkların kapanması için değişik politikalar uygulanması gerektiğini göstermektedir. Söz konusu politikaların başarısı ise bunların temelinde teknolojinin varolup olmadığıyla yakından bağlantılı olmaktadır.

Günümüzde, teknoloji üretebilen ülkeler, "neyin, nasıl üretilbileceğini" gerçekleştirdikleri teknolojik yeniliklerle belirleyebilmekte ve bu sayede rekabet güçlerini sürekli ve güçlü kılabilirler (Kepenek, 1997; 477). Bu bağlamda, Türkiye'nin uzun dönemde ekonomik gelişmesini sürdürebilmesi ve rekabet gücünü artırabilmesi için teknolojik yeteneğini hızla güçlendirmesi, teknolojik yenilikler ile üretkenlik artışı sağlaması ve teknoloji yoğun sanayilerin gelişmesiyle üretim ve ihracat yapısını teknoloji yoğun ürünlere dönüştürmesi gerekmektedir (TÜSİAD, 2003; 36).

- ✓ Hızlı öğrenen ve teknolojiye dayalı kalkınan Türkiye,
- ✓ Dünya'nın tümüyle etkileşim içinde global bir ulus ve
- ✓ Geleceğin yaratılmasında lider bir ülke

sloganları ülke geneline yayılırken, bunların desteklenmesi için yerel ve bölgesel anlamda esaslı çalışmalar yürütülmesi zorunlu olmaktadır. Diğer bir deyişle, ülke kalkınmasının, yerelin ve bölgelerin kalkınmasından geçtiği gerçeğinden hareketle, Türkiye için oluşturulacak "İnovasyona Dayalı Kalkınma Politikası" 'nın bölgeler bazında bir bütünlük içinde geliştirilmesi gerekmektedir. Ancak teknolojiye dayalı kalkınmanın gerçekleşebilmesi için iki unsurun biraraya gelmesi ön şart olmaktadır.

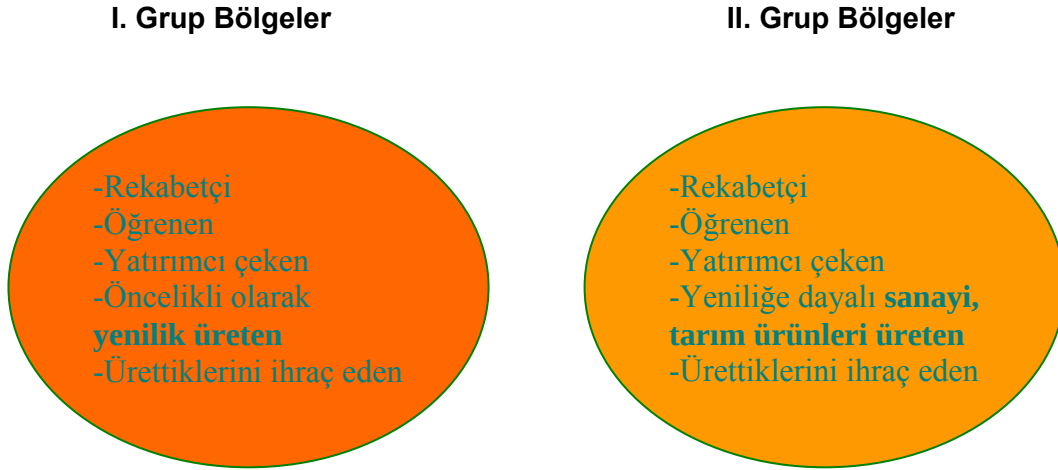
Bu unsurlardan ilki, beşeri sermayenin eğitim düzeyiyle yakından alakalı olan bilgi yapının geliştirilmesi olmaktadır. Bilgi yapı geliştirildiği takdirde, bilginin bir defalık öğrenme ile sınırlanamayan doğasının, yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde bir çok aktörün bilgiyi izlemesini, güncelleştirmesini, yeniden üretmesini ve işlemesini zorunlu kılacağı; bu yöneliminse beraberinde firmalar arasında işbirliği ve sinerji alanlarının yeniden tanımlanmasına yol açacağı değerlendirilmektedir (Dulupçu, 2004; 18).

Teknolojiye dayalı kalkınmanın gerçekleşebilmesi için ortaya konulması gereken ikinci unsur, ulusal bir inovasyon politikası olmaktadır. AB ve OECD literatürüne göre, inovasyon, süreç olarak, "bir fikri pazarlanabilir bir ürün yada hizmete, yeni yada geliştirilmiş bir imalat yada dağıtım, yöntemine, yada yeni bir toplumsal hizmet yöntemine dönüştürmeyi" ifade etmektedir. Aynı sözcük, bu dönüştürme süreci sonunda ortaya konan, pazarlanabilir, yeni yada geliştirilmiş ürün, yöntem yada hizmeti" de anlatmaktadır (TÜSİAD, 2003; 23). Yarının Dünyası'nda iddia sahibi olan bütün ülkeler inovasyonda yetkinlik kazanma yada var olan yetkinliklerini artırma meselesini ulusal ölçekte benimseyip, yine ulusal ölçekte uygulamaya koydukları ulusal bir politika çerçevesinde ele almaktadır. Kısacası bu ülkelerde inovasyon konusunda bir kamu müdahalesi sözkonusu olmaktadır (TÜSİAD, 2003; 30). Gelecekte bu ülkeleri yakalayabilmek için, başarı sağlamış kamu müdahalesine dayalı bu politikaların Türkiye'de de uygulanması gerekmektedir.

Yukarıda kısaca değinilen iki ön şart oluşuktan sonra, sıra ülke bütününe ortaya konacak "İnovasyona Dayalı Kalkınma Politikası" çerçevesinde planlanmasına gelmektedir. Bu planlamayı yapmaya yetkili kurum, yasalar gereği DPT Müsteşarlığı olmaktadır. Ancak DPT'nin, planlamayı ortaya koyarken çok geniş kapsamlı bir konsensüsün sağlanması maksadıyla, ülkedeki tüm merkezi ve yerel kurumlarla işbirliği içinde çalışması gerekmektedir. Ayrıca, hazırlanacak olan bu planın, ülkedeki tüm kaynakları tespit etmesi, bir devlet politikası niteliğinde olması ve uygulanmasında siyasal kesinti yaşanmaması zorunlu olmaktadır. Bu kapsamda, ülkenin doğal altyapısının, Dünya genelindeki iklim projeksiyonları ve Türkiye'nin nüfus projeksiyonları da göz önünde bulundurulmak suretiyle ele alınması; ülke bazında yerleşim alanları, sanayi ve tarım alanları ile orman alanlarının belli esneklikler dahilinde tespit edilmesi ve bu esneklikler dışında asla taviz verilmemesi

gerekmektedir. Ayrıca, bölgelerin, tüm altyapı ve üst yapı değerleriyle ele alınarak iki ana grupta değerlendirilmesi öngörülmektedir. I. grupta yer alacak bölgelerin sektör öncelik sıralamasının; bilgi, hizmetler, sanayi ve tarım şeklinde belirlenirken, II. grupta yer alacak bölgelerde bu sıralamanın sanayi, hizmetler, tarım biçiminde olması gerektiği değerlendirilmektedir.

Şekil 5: Türkiye Bütününde Bölge Gruplaması

Öte yandan sanayi sektörlerinde uzmanlaşması beklenen bölgelerde, sanayi kümeleri oluşturulması için destek sağlanması ve katma değeri yüksek mal üreten bölgelerin ihracat konusunda kapasitelerinin artırılması gerekmektedir. Bu şekilde uzmanlaşmanın avantajları arasında; ülke genelinde verimlilik artışları, bölgelerarası etkileşimin gelişmesi ve bölgelerarası ekonomik bağımlılık yaratılarak bazı politik sorunların çözülmesi sayılabilmektedir. Ayrıca sözkonusu tespitlerin, maddi altyapı yatırımlarının verimliliğini arttıracığı öngörülmektedir.

VII. Türkiye’de Kurulmakta Olan Bölgesel Kalkınma Ajansları’nın Başarısı İçin Bir Model Önerisi

Burada ortaya konulacak olan model, yukarıda değinilen inovasyon sistemine dayalı, öğrenen bölgeler arasındaki rekabet yapısını öne çıkartan ve tüm dengelim yöntemini temel alan bir yapıya sahip bulunmaktadır. Ancak buradaki tüm dengelim söyleminin, bölge bazına kadar geçerli bir kavram olarak düşünülmesi, merkezi yönetimin etkinliğini artırıcı bir unsur olarak değerlendirilmemesi gerekmektedir. Öte yandan bölgelerarası rekabet kavramı, ilk olarak yurt dışındaki bölgelerle, ikinci olarak yurt içindeki bölgelerle ilgili olmaktadır.

Bu noktada, ülke genelinde yapılacak genel tespitlerden sonra, bölgeler bazında ayrıntılı planlamaya gidilmesi gerekmektedir. Bir bölge, hangi sektörün gelişmesi için uygun görülmüş olursa olsun inovasyon politikası içerisinde değerlendirilmesi ön şart olmaktadır. İnovasyon politikalarının, tarımın geliştirilmesi öngörülmüş bölgelerde agroparklar vasıtasıyla, sanayinin geliştirilmesi öngörülmüş bölgelerde teknoparklar vasıtasıyla, bilgi yapının geliştirilmesi öngörülmüş bölgelerde ise bilim kentleri vasıtasıyla uygulanması gerekmektedir. Bu noktada, bölgesel kalkınma için, Kalkınma Ajansları'nın devreye girmesi, Ajanslar'ın bölgesel farklılıkları azaltmayı amaçlayan "İnovasyona Dayalı Kalkınma Politikası" 'nın bir parçası konumunda faaliyet göstermesi önem arz etmektedir. Buna göre her bir BKA, kendi bölgesi içinde planlama sürecine katkıda bulunmakta, "İnovasyona Dayalı Kalkınma Politikası" 'nı oluşturan "Bölgesel İnovasyon Politikaları" 'nın belirleyicisi konumunda olmaktadır. Ancak "Bölgesel İnovasyon Politikaları" oluşturulurken, planlama aşamasında halkın katılımının sağlanması ve bu planların gerektiği zamanlarda güncellenmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

Ayrıca her bölgenin ayrıntılı şekilde envanterinin çıkartılması diğer bir ön şart olmaktadır. Bu kapsamda yapılması gereken iş, bölgenin doğal, maddi, kurumsal ve personel altyapısının masaya yatırılmasıyla ilgili bulunmaktadır. Bütün bu unsurların hem olumlu hem de olumsuz yanları ortaya konduktan sonra, bölge için bu unsurlardan elde edilebilecek fırsatlar ve tehditler manzumesinin oluşturulması, ortaya konan fırsatlar ve tehditlerinse ana amaca hizmet eder, onu destekler nitelikte olması gerekmektedir. Bunlar içinde değiştirilip isteğe uygun hale getirilmesi oldukça masraflı olan doğal altyapının mümkün olduğu kadar veri kabul edilmesi ve mümkün olduğu kadar avantajlarından yararlanmaya çalışılmasının gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Ancak gerekli olan yerlerde doğal altyapıya da müdahale edilmesi, maddi altyapının ise doğal altyapının uzantısı olarak ona uygun şekilde biçimlendirilmesi, teknoloji sayesinde doğal altyapıya dair dezavantajların maddi altyapı projeleri ile avantaja dönüştürülmesi gerekmektedir. Ayrıca, ülke genelinde yapıldığı gibi, bölge içinde de sanayi ve tarım, yerleşim, orman alanları tespit edilmesi ve bu yapılırken geniş bir konsensüs sağlanması yoluna gidilmesi gerektiği değerlendirilmektedir. Özellikle, artan nüfusun daha uygun koşullarda yaşamlarını devam ettirebilmeleri ve sürdürülebilir bölgesel kalkınmanın sağlanması için, temiz enerji kaynaklarının kullanımını baz alan dikey şehirleşme modelleri üzerinde durulması gerekmektedir. Böylelikle artan sanayi üretiminin artıklarını kaldırarak bir

Çevresel taşıma kapasitesinin yaratılması için yeterli doğal alanın yaratılmış olacağı ngrlmektedir.

Öte yandan, kurumsal altyapı ilerlemesinin, bölgenin ana gelişim amacına hizmet edecek düzeyde yerelleştirilmesi, gelişmesi istenen ekonomik modellerle paralellik göstermesi gerekmektedir. Personel altyapının niteliksel ve niceliksel olarak gelişmesinde mevcut kurumlardan maksimum verim almaya yönelik çalışmalar yapılması, eğitim kurumlarında yenilikçi projelerin desteklenmesi, yetişen personel altyapının bölgenin gelişiminde sinerji yaratması için onlara yeterli iş imkanları sağlanması önem arz etmektedir. Bu noktada, st yapı yatırımlarının bölgeye çekilmesi, bölge avantajlarının geliştirilmesi ve bölgenin pazarlanması için Bölgesel Kalkınma Ajansları'na büyük görev düşmektedir.

Yukarıda özetlenmeye çalışılan "İnovasyona Dayalı Kalkınma Politikası" 'nın oluşumuna katkıda bulunan ve katılımcı bir "Bölgesel İnovasyon Politikası" 'nı ortaya koymaya yetkin bir Bölgesel Kalkınma Ajansı'nın, öncelikle bir vizyona sahip bulunması şart olmaktadır. Bu vizyonun, bölge hangi sektörlerde uzmanlaşmaya giderse gitsin, 'İnovasyon Sürecinde ğrenen Bir Bölge' ve 'Bölgelerarası Rekabet' unsurlarını içerisinde barındırması gerekmektedir. Vizyon ortaya konulduktan sonra her bir Ajans'ın, kendi stratejisini oluşturmaları, oluşturulacak bu stratejilerin bir takım ortak özelliklere sahip olması beklenmektedir. Bu anlamda bir stratejinin;

- ✓ Bölge ekonomisinde ekspres yol oluşturmaları,
- ✓ Bilim ve teknolojiye yetkinleşmiş; üreten; net katma değerini kendi beyin gücüne dayanarak arttırabilen bir bölgenin oluşumuna katkıda bulunması ve
- ✓ Teknoloji-girişimci odaklı öğrenen bölge dinamizmine dayalı olması öngörülmektedir.

Yukarıdaki zellikleri taşıyan stratejiler, uzun vadeli hedefler olmakta, içlerinde orta ve kısa vadeli hedefleri de barındırmaktadır. Bu anlamda bir Ajans'ın, faaliyetlerine başladıktan en az 10 yıl sonra bölgesel kalkınma üzerinde etkisi olabileceği gerçeğinden hareketle, bu hedeflerin ortaya konulması gerekmektedir. Genel olarak ifade etmek gerekirse bu hedefler;

- Bölgesel ekonomik kalkınma için uygun koşulların yaratılması gibi açılardan *ekonomik*,
- Bölgenin çekiciliğini arttırmak açısından *çevresel*,
- Bölgenin sosyo-kültürel değerlerinin geliştirilmesini sağlama açısından *sosyal hedefler* olmaktadır (Kayasü ve Yaşar, 2003; 349).

Daha ayrıntılı ortaya konulmak istenirse orta ve kısa vadeli hedefler;

- Bölgede; büyüme, ihracat, istihdam ve teknoloji kıstaslarını göz önünde bulundurarak ve anahtar sektörlerle yoğunlaşarak bölgesel ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek ve bölgenin yeniden yapılanmasını sağlamak,
- Bölgede iş etkinliğini, üretim faaliyetini, ihracata yönelik yatırımları ve pazarlama stratejileri ile rekabet gücünü geliştirmek,
- Bölgede istihdam hacmini arttırmak,
- Bölgede işgücünün niteliğini yükseltecek ve üretim bilgisinin işkolu tabanlarına yayılmasını sağlayacak hizmet içi kurumları oluşturmak,
- Ülkenin sürdürülebilir kalkınmasına katkıda bulunacak çözüm ve önerileri geliştirmek,
- Bölgede, sağlıklı kentsel gelişmeyi yönlendirmek ve bunlarla yapısal uyum içinde kırsal gelişmeyi teşvik etmek,
- Kentleri; çalışılacak ve yaşanacak sağlıklı mekanlar olarak geliştirmek şeklinde sıralanmaktadır (Demirtaş, 2004; 262).

Yukarıda sıralanan hedeflere ulaşma yolunda bir Ajans'ın yerine getirmesi gereken görevleri ve bu görevleri ifa ederken kullanacağı araçları bulunmaktadır. Türkiye'de kurulmakta olan Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın görev ve yetkileri, 5449 sayılı kanunla belirlenmiş olsa da kanunda, uzun vadeli stratejik hedeflere erişim konusunda ne gibi faaliyetlerde bulunulması gerektiği konusunda herhangi bir ifadeye yer verilmediği görülmektedir. Bu konuda, Bölgesel Kalkınma Ajansları'na bir nevi hareket serbestisi sağlandığı tespit edilmektedir. Uzun vadeli bölgesel kalkınmanın sağlanması için Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın;

- ✓ Bölgelerindeki bilgi ağlarının yapısını güçlendirmesi,
- ✓ Uygulanabilir projelerde sorumluluk almayı teşvik eden bir sistem geliştirmesi,
- ✓ Risk yönetimine dayalı bir start-up fon havuzu veya yerel finans sistemi oluşturması, inovasyon finansmanını geliştirmesi,
- ✓ Teknopark, agropark ve inkübatörler gibi etkileşim ortamlarının yaratılmasını kolaylaştırması, kuruluş ve gelişim aşamasında finansman desteği sağlaması,
- ✓ Bölgesel emek havuzu oluşturarak işgücü piyasasında etkinlik sağlaması,
- ✓ KOBİ odaklı yerel rekabetçi ortamı geliştirmesi, firma düzeyindeki gücü kolektif hale getirmesi,
- ✓ Tek köy-tek ürün uygulamasını hayata geçirmesi,
- ✓ Bölgedeki çok uluslu firmalar ile yerel üreticiler arasındaki uzun dönemli stratejik ortaklıkların desteklenmesini amaçlayan çeşitli örgütlerden oluşan bir ağ kurulması için öncülük etmesi,
- ✓ Şirketlerce yürütülen araştırmaları teşvik etmesi,
- ✓ Teknolojiyi özümseme ve inovasyon yönetimi konusunda KOBİ'leri özendirme,
- ✓ Teknoloji tabanlı şirket kurmayı teşvik etmesi, yenilikçi işletmelere ilişkin işlemleri basitleştirmesi,
- ✓ Bölgelerinde, EIB bünyesindeki JASPERS inisiyatifinden ve IPA mali yardım aracından yararlanma kapasitesine sahip projeleri teşvik etmesi,
- ✓ Bölgelerinin tanıtımı ve yabancı yatırımcı çekmek için, seminer, kongre ve fuarlar düzenlemesi ve yurtdışındaki benzer oluşumlara düzenli olarak katılım sağlaması, ayrıca potansiyel yatırımcıların olduğu ülkelerde ofisler açmak suretiyle bölgelerinin reklamını yapması gerekmektedir.

Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın, bölgelerinin gelişimi için sözkonusu gerekleri yerine getirirken, bölgede inovasyona dayalı üretim yapacak şirketlere bir takım imkanlardan yararlanma imkanı sunması önem arz etmektedir. Ancak bu imkanlar sunulmadan önce, merkezi hükümet ve yerel yönetimlerle işbirliği içerisinde düzenlemelere gidilmesi şart olmaktadır. Bu anlamda,

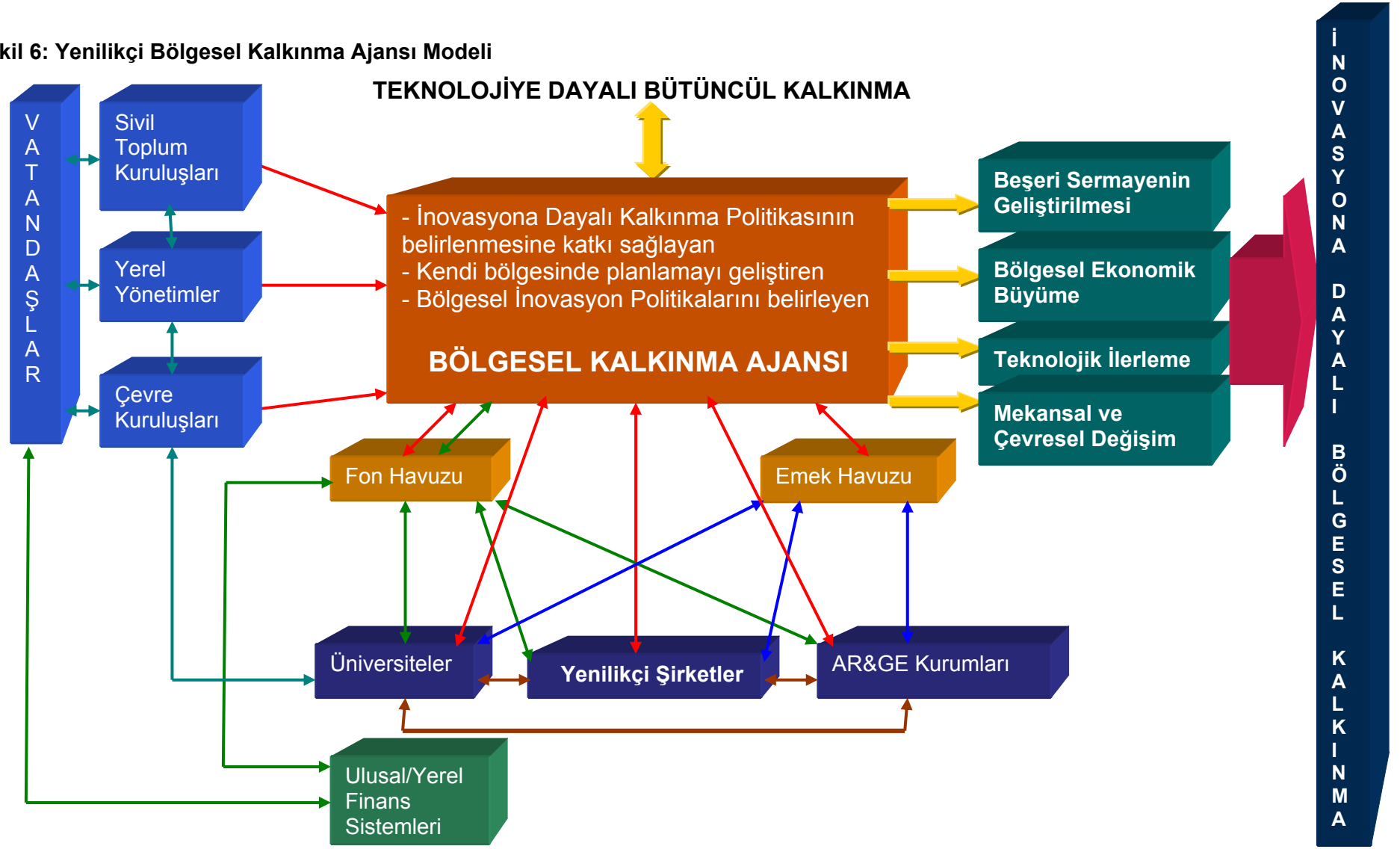
- Nakit teşvikler,
- Yatırım indirimi,
- Sermaye mallarının ithalinde gümrük muafiyeti,
- KDV desteği,
- Vergi, resim ve harç istisnası,
- Arsa tahsisı,
- Yatırım ve ihracat potansiyeli olan yatırımlar ile faaliyetleri devam eden yatırımların yerel emlak vergisi, bina harcı ve diğer gayrimenkullere yönelik bazı vergilerden muaf tutulması,
- İstihdam ve bölgede yaratılan katma değer ile ilişkili olarak bazı işletmelerin altyapı katılım payları giderlerinde indirim yapılması,
- Bazı altyapı yatırımları ile çevre korumaya yönelik yatırımlarda ilgili yatırımcılara genel sistemden veya yurtdışından kaynak sağlanması,
- Kamu ihalelerinde öncelik,
- Hızlandırılmış amortisman gibi araçların kullanımının sağlanması gerekmektedir.

Yukarıda vizyonu, stratejisi, amaçları ve araçları açıklanmaya çalışılan bir Bölgesel Kalkınma Ajansı, bölge içinde oluşturacağı ağlarla birlikte sistematize edilmek istenirse şekil 6'daki gibi değerlendirilmektedir. İnovasyona Dayalı Kalkınma Politikası'nın belirlenmesine katkı sağlayan, kendi bölgesinde planlamayı geliştiren, Bölgesel İnovasyon Politikalarını belirleyen Kalkınma Ajansı, teknolojiye dayalı kalkınma planlamasının bir parçası olarak, kendi sorumluluğundaki bölgede bulunan çeşitli organizasyonlar ve kurumlarla doğrudan bağlantı içinde olmaktadır. Bunların başında, yenilikçi şirketler, AR&GE kurumları ve üniversiteler yer almaktadır. Ajans, yenilikçi şirketlerin oluşumunda ve rekabetçi yapılarını sürdürmelerinde danışmanlık hizmetleri dahil birçok konuda destekte bulunurken, ağ yapı içerisinde sözkonusu şirketler hem AR&GE kurumları hem de üniversitelerle işbirliğine gitmek suretiyle etkinliklerini arttırmaktadır. Ayrıca, üniversitelerle AR&GE kurumları arasında doğrudan etkileşimler yoluyla yenilik süreçleri geliştirilmektedir. Modelde Ajans, AR&GE kurumlarına kuruluş ve gelişim aşamalarında destek sağlamaktadır. Bu destek doğrudan bilgi akışı ve finans desteği şeklinde olmaktadır. Ancak finans desteği fon havuzu vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir.

Fon havuzu ulusal/yerel finans sistemlerinin belli çerçevede katkılarıyla oluşturulmuş, risk yönetimine dayalı bir yerel organizasyon olup, asıl amacı, “bölgede yaşayan vatandaşların tasarruflarını ve Kalkınma Ajansı’ndan sağladığı kaynakları yatırımlara dönüştürmek” biçiminde tanımlanmaktadır. Fon havuzunun, mevcut yasal düzenlemelere ek birkaç değişiklikle kolaylıkla oluşturulabileceği değerlendirilmektedir. Örneğin; bölgede yapılacak her bir altyapı yatırımı için, Ajans tarafından ihraç edilecek gelir ortaklığı senetleri karşılığında, bölge halkından toplanacak fonlar, bu havuz aracılığıyla yatırımlara yönlendirilebilmektedir. Öte yandan fon havuzu, elde etmiş olduğu kaynaklarla yenilikçi şirketlere kuruluş aşamasında start-up desteği, gelişim aşamasında ise yeni yatırım desteği vermektedir. Fon havuzu ayrıca, yenilik süreçlerinin yaratılmasında, üniversitelerin finansal ihtiyaçlarına da katkı sağlamaktadır.

Bölgesel Kalkınma Ajansı’nın, bölgenin kalkınması maksadıyla ortaya koymuş olduğu bir diğer organizasyon emek havuzu olmaktadır. Emek havuzunda bilgiye dayalı üretim yapmaya muktedir, yüksek lisans ve doktora mezunu nitelikli çalışanlar bulunmakla birlikte, üretimin her türlü kademesinde çalışmaya hazır, üniversite mezunu ara elemanlar da yer almaktadır. Emek havuzu personel tedarikliğini üniversitelerden elde ederken, bunları, yenilikçi şirketler ve AR&GE kurumlarına kanallandırmaktadır. Oluşturulmasındaki kolaylık açısından emek havuzu, mevcut yerel insan kaynakları şirketlerinin tek bir çatı altında toplanmasıyla oluşmaktadır. Ajans, fon havuzu ve emek havuzu vasıtasıyla yeniliğe dayalı kalkınma sağlarken, sivil toplum kuruluşları (sanayi odası, ticaret odası, sendikalar, meslek odaları, ziraat odası, esnaf ve sanatkarlar birliği vb.), çevre kuruluşları ve yerel yönetimler aracılığıyla bölgede yaşayan halkla etkileşim içine girmektedir. Ajans ayrıca, çevre kuruluşlarının katkılarıyla bölgenin sürdürülebilir kalkınmasına da katkıda bulunmaktadır. Öte yandan çevre kurumları, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında, üniversitelerin ilgili bölümleriyle işbirliği içinde çalışmaktadır. Özellikle mekansal ve çevresel değişim açısından bu kurumlarla işbirliği önem arz etmektedir. Çünkü mekanın ve çevrenin yeniden organizasyonu halkın da katılımıyla sağlanmaktadır. Tüm bu sinerjik ağ sistemi ile Bölgesel Kalkınma Ajansı’nın, beşeri sermayenin geliştirilmesi, bölgesel ekonomik büyüme, mekansal ve çevresel değişim ile teknolojik ilerleme aracılığıyla nihai amaç olan “İnovasyona Dayalı Bölgesel Kalkınma” ya ulaşabileceği öngörülmektedir.

Şekil 6: Yenilikçi Bölgesel Kalkınma Ajansı Modeli

Bölge, hangi sektörlerde uzmanlaşırsa uzmanlaşsın inovasyon büyük önem arz etmektedir. Her bölgenin bu şekilde kalkınmasının hem bölgesel dengesizliklerin giderilmesine katkı sağlayacağı hem de ulusal kalkınmanın gerçekleştirilmesinde bir basamak oluşturacağı değerlendirilmektedir.

Bir Kalkınma Ajansı'nın ortaya konan sinerjik ağ sistemi içerisindeki faaliyetlerinin izlenmesi ve bu yolla başarısının ölçülmesi diğer bir önemli konu olarak öne çıkmaktadır. Bu anlamda, bir Kalkınma Ajansı'nın uzun dönemdeki en önemli başarı göstergesinin bölgesel GSYİH (BGSYİH) olduğu bilinmektedir. Diğer bir gösterge, işsizlik oranları olmaktadır. Ajans, bölgede sürdürülebilir bölgesel ekonomik büyümeyi gerçekleştirirken BGSYİH'nın artması, işsizlik oranlarının da büyük ölçüde düşmesi beklenmektedir. Bunlara ek olarak, bölgeye yapılan yatırım sayısı veya bölgede kurulan şirket sayısı ile bunların piyasa kalıcılık oranlarının da bölgenin üretim yapısının gelişimi hakkında fikir vereceği öngörülmektedir. Kurulan şirketler arasında inovasyona dayalı üretim yapanların sayısının artması ise arzu edilen bir durum olmaktadır. Bölgedeki işgücünün sayısı veya işgücüne katılım oranları da önemli göstergeler olarak değerlendirilmektedir. Özellikle işgücüne katılım oranı, çalışma çağındaki nüfusun ne kadarının işgücüne dahil olduğunu göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Bu göstergelerin personel altyapısının gelişimi hakkında bilgi vermesi beklenmektedir. Maddi altyapı konusundaki göstergelerse, Türkiye'de merkezi hükümetin inisiyatifinde gerçekleşen yatırımları kapsadığından Bölgesel Kalkınma Ajansı'nın başarı göstergesi olarak değerlendirilememektedir. Bununla birlikte yatırımcılarca yapılan alt yapı çalışmalarında Ajans katkısının artması, bölgesel kalkınma açısından önem arz etmektedir. Bu noktada, Ajansça bazı altyapı yatırımları ile çevre korumaya yönelik yatırımlarda, ilgili yatırımcılara genel sistemden veya yurtdışından sağlanan kaynak miktarının, bir gösterge niteliğinde kullanılabileceği değerlendirilmektedir. Son olarak, bölgedeki tüketim miktarının artmasının da Kalkınma Ajansı'nın faaliyetleri hakkında fikir vermesi beklenmektedir. Bölgede tüketim artışının, bölge içi üretim artışıyla karşılandığı takdirde, içsel gelişmeyi dinamikleştireceği ve BGSYİH'ya katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Tüm bu göstergelerin yanı sıra, aşağıdaki göstergeler de Kalkınma Ajansı'nın başarısının değerlendirilmesinde ölçüt olarak kullanılabilmektedir:

- Ortalama hayat standardı üzerinde yaşayan nüfusun oranı,
- İmalat sanayindeki brüt katma değer,
- Yaratılan iş sayısı,
- Kullanıma kazandırılan arazi miktarı (hektar olarak).

Sözkonusu ölçütlerin tümünün bir arada gösterilebilmesi de büyük önem arz etmektedir. Asıl amaç “Bölgenin gelirini arttırıp, bölge insanına refah sağlamak” şeklinde düşünüldüğünde uzun dönemde gelişmesi beklenen gösterge, BGSYİH olmaktadır. Öyleyse iki boyutlu bir grafiğin dikey eksenine BGSYİH, yatay eksenine de zaman boyutu eklendiğinde dönemler itibariyle BGSYİH’nın genel trendinin pozitif eğimli olması beklenmektedir. BGSYİH, zaman içinde büyürken bunu etkileyen bir takım değişkenlerde de gelişmeler olmaktadır. İlk bölümde ayrıntılı olarak ele alınan bu değişkenler, altyapı ve üstyapı olarak iki ana bölümde incelenmektedir. Altyapı içerisinde, doğal, maddi ve personel altyapı ile üstyapı içerisinde üretim ve tüketim ölçülebilirliklerindeki kolaylık açısından öne çıkmaktadır. Tüm bu unsurlardaki artışın BGSYİH’yı arttıracığı tahmin edilmektedir. Bu durumda fonksiyonel açıdan, BGSYİH bağımlı değişken, yukarıda sayılan altyapı ve üstyapı unsurları da bağımsız değişken olmaktadır. Bunlar arasındaki etkileşiminse pozitif (+) yönlü olması beklenmektedir. Matematiksel açıdan sözkonusu unsurların ölçülebilirliği içinse belli göstergeler geliştirilmesi gerekmektedir. Bu noktada, doğal altyapı için kullanıma kazandırılan arazi miktarı; maddi altyapı için bölgeye yapılan yatırım tutarı; personel altyapı için 15-65 yaş arasındaki nüfus veya yüksek öğrenimden mezun olanların sayısı; üretim için yenilikçi firma sayısı veya imalat yeri işyeri sayısı; tüketim içinse bölgesel tüketim rakamlarının gösterge olarak kullanılabileceği değerlendirilmektedir.

$$\text{BGSYİH} = f(\text{Kullanıma kazandırılan arazi miktarı}) +$$

$$\text{BGSYİH} = f(\text{Bölgeye yapılan yatırım tutarı}) +$$

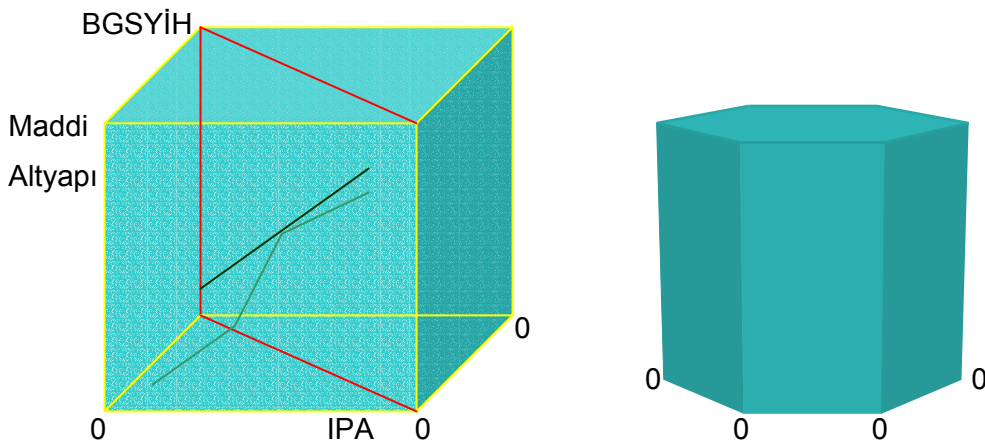
$$\text{BGSYİH} = f(\text{Yüksek öğrenimden mezun olanların sayısı, 15-65 yaş arasındaki nüfus}) +$$

$$\text{BGSYİH} = f(\text{İmalat yeri işyeri sayısı, yenilikçi firma sayısı}) +$$

$$\text{BGSYİH} = f(\text{Bölgesel tüketim rakamları}) +$$

Buraya kadar açıklananlar, bilinen iktisadi analiz yöntemleriyle görsel olarak ortaya konulabilmektedir. Ancak, ele alınan bağımsız değişkenleri etkileyen başka unsurlar da bulunmaktadır. Bu durumda, bağımsız değişkenler, bağımlı değişkene dönüşmektedir. Kısacası çok denklemlili bir ekonometrik model ortaya çıkmakta ve üç boyutlu bir iktisadi analiz aracına gereksinim duyulmaktadır. Söz konusu araç, şekil 7’de görüldüğü gibi, apsis, ordinat eksenlerinin pozitif kısımlarının biraraya getirilmesi sonucunda oluşmaktadır. Bunun nedeni, ele alınan altyapı ve üstyapı unsurlarından hiç birinin matematiksel olarak negatif olmamasından kaynaklanmaktadır. Modelin her bir alt köşesi başlangıç noktasını yani sıfırı göstermektedir. Modelde her bir yan alan iki boyutlu bir grafiği temsil etmekte, dikey eksenlerde BGSYİH’yı etkileyen bağımsız değişkenler (altyapı-üstyapı) yer alırken, yatay eksenlerde altyapı ve üstyapıyı etkileyen bağımsız değişkenler görülmektedir. Modelin köşegen alanı ise BGSYİH’nın zaman içerisindeki gelişimini göstermektedir. Köşegen alanın dikey eksen BGSYİH, yatay alanı ise zamanı temsil etmektedir. Böylelikle, bilinen iktisadi analiz yöntemleriyle görsel olarak sunulamayan değişkenler arasındaki etkileşim, bu model yardımıyla ortaya konmaktadır. Öte yandan modelin önemli bir avantajı; BGSYİH’yı etkileyen bağımsız değişken sayısında herhangi bir artış olması durumunda, yeni değişkenin yan kenar olarak eklenebilmesi ve kolaylıkla analize dahil edilmesiyle ilgili olmaktadır. Bu durumda model, dikdörtgen prizma veya küp halinden beşgen veya altıgen prizma şekline dönüşmektedir.

Şekil 7: Bölgesel Kalkınma Ajansları’nın Başarısının Değerlendirilmesinde Üç Boyutlu İktisadi Model

Bölgesel kalkınma açısından, bir Kalkınma Ajansı'nın başarısı; BGSYİH'nın artırılması ise, bunu etkileyen değişkenlerin de zaman içinde artması gerekmektedir. Bu değişkenlerin zaman içinde artması içinse, bunları etkileyen değişkenlerin gelişmesi gerekmektedir. Burada somut olarak kullanılabilecek örnek IPA olmaktadır. AB'nin aday ülkelere yapacağı mali destek kapsamında 2007-2013 döneminde kullanılacak olan IPA'nın, sürdürülebilir kalkınma projelerine de destek sağlayacağı bilinmektedir. Türkiye'de de herhangi bir Kalkınma Ajansı'nın bu bağlamda IPA'dan doğrudan veya proje yoluyla destek sağladığında, sözkonusu desteğin maddi altyapıyı geliştireceği, maddi altyapı gelişiminin de BGSYİH'yı arttıracığı değerlendirilmektedir. Örneğin, temiz enerji elde edilmesi kapsamında oluşturulacak rüzgar gücünden yararlanmayı sağlayan bir enerji kompleksinin finansmanı için elde edilecek yardımın, maddi altyapıyı geliştireceği, bunun da BGSYİH'yı arttıracığı tahmin edilmektedir. Ancak buradaki gelişmelerin uzun vadede gerçekleşeceği göz önünde bulundurulmaktadır.

Yukarıda geniş kapsamlı olarak ele alınan Kalkınma Ajansı Modeli'nin hayata geçirilmesi durumunda, 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanunla kurulma çalışmaları başlatılan Türkiye'nin yeni Kalkınma Ajansları'nın başarıya ulaşacağı ve bu kapsamda hem bölgelerinin hem de Türkiye'nin kalkınmasına önemli katkı sağlayacakları değerlendirilmektedir. Bu kapsamda, Türkiye'deki yasal mevzuat çerçevesinde kurulması beklenen Ajanslar'ın TR 21, TR 22, TR 52, TR 61, TR 63, TR 71, TR 72, TR 81, TR 82, TR 83, TR 90, TRA 1, TRA 2, TRB 1, TRB 2, TRC 1, TRC 2 ve TRC 2 Bölgeleri'nde kurulması gerekmektedir. Yapılan analizlerle ortaya konan sonuçlar bu öngörüü desteklemektedir.

SONUÇ

Günümüzde bölgesel kalkınma, ülke bütününde yer alan bölgelerin, çevre bölgeler ve Dünya ile karşılıklı etkileşimi ile oluşan, bölge vizyonunu dikkate alan, katılımcılık ve sürdürülebilirliği temel ilke edinen ve insan kaynaklarının geliştirilmesi, ekonomik ve toplumsal potansiyellerin harekete geçirilmesi yoluyla bölge refahının yükseltilmesini amaçlayan çalışmalar bütünü olarak tanımlanmaktadır. Ancak, bu çalışmalar bütününe önüne çıkan bir takım engeller de bulunmaktadır. Söz konusu engeller, bazı bölgelerin diğer bölgeler kadar gelişmesini önlemekte ve bölgesel eşitsizlik sorununun ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bölgesel eşitsizlik sorununu gidermek için, doğru olan strateji ve politikaları geliştirerek, bu yolla uygun araç seçimi sayesinde başarıya ulaşma imkanı, ancak sorunun doğru teşhis edilmesiyle, yani bölgesel eşitsizlik yaratan faktörlerin doğru tanımlanmasıyla mümkün olmaktadır. Tarihsel olarak konuya yaklaşılabilecek olursa, bölgesel eşitsizlik yaratan faktörlerin Sanayi İnkılabı'nı takip eden süreçte belirginleşmeye başladığını belirtmek yanlış olmamaktadır. Buna göre, bölgesel eşitsizliklerin Sanayi İnkılabı ile birlikte derinleşmesi, konunun daha ziyade sanayi toplumunu oluşturan bir takım unsurlar öne çıkartılarak tanımlanması zorunluluğunu beraberinde getirmektedir. Bu unsurlar, bölgenin kendi dinamikleriyle ilgili faktörler ve bölge dışı faktörler şeklinde sınıflamaya tabi tutulabilmektedir.

Bölgesel eşitsizlik yaratan bölge içi faktörler, aynı zamanda bir bölgenin kalkınabilmesinin gereklilikleri olmaktadır. Bu unsurların olumlu yanları, bir bölgede varolduğu müddetçe o bölgenin avantajları, varolmadıkları diğer bölgelerde ise geriletici etkilere yol açan sebepler olarak değerlendirilmektedir. Bu faktörler, bölgenin altyapısı ve üstyapısı olmak üzere iki ana grupta toplanmaktadır. Bölge altyapısı da kendi içinde dört grupta incelenmektedir. Bunlar; bölgenin doğal altyapısı, maddi altyapısı, personel altyapısı ve kurumsal altyapısı olmaktadır. Bölge üstyapısı ise fonksiyonel açıdan inceleme konusu yapıldığında üretim, tüketim ve dağılım, alt süreçler olarak ortaya konulmaktadır. Çalışmada Türkiye'deki bölgesel farklılıkların sebepleri incelenirken, NUTS 1 ve NUTS 2 düzeyinde analize gidildiği görülmektedir. Bunun, araştırmaya derinlik kazandırılması amacıyla yapıldığını belirtmek gerekmektedir. Aşağıdaki açıklamalarsa NUTS 2 düzeyinde yapılmaktadır.

Bölgesel gelişmede belirleyici unsur olan doğal altyapı, bir ekonominin sahip olduğu yeraltı ve yerüstü zenginlikleriyle, doğal koşulları kapsamaktadır. Kişi başına düşen gelir seviyesi AB ortalamasının altında olan Türkiye'nin bölgeleri inceleme konusu yapıldığında, özellikle Doğu Anadolu Bölgesi'ne ait iklimsel şartların, bu bölgenin geri kalmışlığında önemli bir rol oynadığı tespit edilmektedir. Ortalama yüksekliği 1800 ile 2000 metre dolaylarında olan Doğu Anadolu, ülkenin en yüksek ve dağlık yöresi olmaktadır. Doğu Karadeniz'de ise durumun biraz daha farklı olduğu saptanmaktadır. Burada da rakımın yüksek olmasına karşın, dağların denize paralel uzanmasından dolayı yoğun miktarda yağış görülmekte ve bölge ormanlık alanlarla kaplanmaktadır. Doğu Karadeniz'in bu mikro iklimsel özelliği, onu fındık, çay gibi tarımsal ürünlerin yegane üreticisi haline getirmektedir.

Maddi altyapı ise bir bölgenin enerji, ulaşım, haberleşme alanlarındaki bütün yatırım, donatım ve işletme araçlarıyla, doğal kaynakların ve ulaşım yollarının korunmasını, ayrıca kamu yönetimi, eğitim, araştırma, sağlık ve sosyal hizmetler için gerekli bina ve donanımı ifade etmektedir. Türkiye açısından konuya yaklaşıldığıdaysa, sanayi gelişim sürecinin batı bölgelerinde başlamasıyla birlikte, maddi altyapının buna göre şekillendiği ve doğu bölgelerinin, maddi altyapı yatırımlarından yeterli payı alamadığı ortaya konulmaktadır. Ayrıca, Türkiye'nin doğu bölgelerindeki doğal altyapı koşulları da maddi altyapının sözkonusu bölgelere geç ulaşmasına yol açmakta ve bu bölgelerin geri kalmasında çok büyük rol oynamaktadır. Uzun bir dönem boyunca geri kalmış bölgelere ulaştırılamayan altyapı yatırımları, sözkonusu bölgelerin üstyapı yatırımları açısından cazibesini yitirmesine yol açarken, sosyo-kültürel etkileşimin ortaya çıkmasına engel olarak doğudaki kapalı toplum yapısının ve yetersiz personel yapının perçinlenmesine ortam hazırlamaktadır. Bu olumsuz koşulların rakamlar vasıtasıyla yansıtılması da mümkün olmaktadır.

Tarım, madencilik, imalat, enerji, ulaştırma, haberleşme, turizm, konut, eğitim, sağlık ve diğer kamu hizmetlerini kapsayan sayısal değerler aracılığıyla inceleme yapıldığında, 1987 yılı itibariyle TR 10 ve TR 51 Bölgeleri'nin % 11'lik payla önde oldukları görülmektedir. Bunları % 9 ile TRC 2 Bölgesi takip etmektedir. Ancak %9'luk bu pay GAP yatırımlarından kaynaklanmaktadır. Bu bölgeyi %7 ile TR 33 ve %6 ile TR 32 Bölgeleri izlemektedir. Buna göre, kamu yatırımlarından üçte birlik payı Ankara, İstanbul ile Aydın, Denizli, Muğla ve Manisa'nın içinde bulunduğu

bölgelerin aldığını belirlenmektedir. Geri kalmış bölgeler olarak nitelendirilebilecek TRC 1, TRC 3, TRB 1, TRB 2, TRA 1, TRA 2 ve TR 90 Bölgeleri'nin toplam payları ise sadece %12 olmaktadır. Eldeki veriler değerlendirildiğinde, kamu yatırımlarından en az payı alan bölgelerin %1 ile TR 82, TRA 2 ve TRC 1 olduğu görülmektedir. Kamu yatırımlarından %2'lik pay alan, TR 22, TR 42, TR 52, TR 61, TR 71, TR 90, TRA 1, TRB 1, TRB 2 ve TRC 3 Bölgeleri olmaktadır. Kamu yatırımlarından %4 pay alan TR 83 Bölgesi'ni ise % 3'lük pay ile TR 21, TR 63 ve TR 81 Bölgeleri izlemektedir. Yatırımlardan %5 pay alan bölgelerse, TR 31, TR 41, TR 62 ve TR 72 Bölgeleri olmaktadır.

2001 yılı rakamları incelendiğinde, kamu yatırımlarının dağılımında geri kalmış bölgelerin payının artmadığı, aksine ileri gelişmişlik düzeyine sahip bölgelerin payının arttığı görülmektedir. 2001 yılında, TR 10 Bölgesi'nin % 17'lik payla önde olduğu, TR 51 ve TR 63 Bölgeleri'nin ve %9'luk payla onu izledikleri görülmektedir. Bu bölgeleri %6 ile TR 41 ve TR 62 Bölgeleri takip etmektedir. Kamu yatırımlarından %5 pay alan bölgelerse TR 22, TR 31, TR 32 VE TR 90 olmaktadır. Yatırımlardan %4 pay alan TR 42 Bölgesi'ni %3 ile TR 61, TR 83, TRB 1 ve TRC 2 Bölgeleri takip etmektedir. Yatırımlardan en az payı alan bölgeler, %2 ile TR 33, TR 52, TR 71, TR 72, TRA 1, TRB 2 ve %1 ile TR 21, TR 81, TR 82, TRA 2, TRC 1, TRC 3 Bölgeleri olmaktadır. Buna göre, İstanbul, Ankara ve İzmir'in içinde bulunduğu bölgelerin toplam oransal payının %31 olduğu tespit edilmektedir. TR 63 Bölgesindeki %9'luk payınsa Kahramanmaraş ilinde yer alan Afşin-Elbistan Termik Santralindeki yatırımlardan kaynaklandığı bilinmektedir.

NUTS 2 düzeyinde, kamu yatırımlarının zaman içerisinde nasıl bir trend izlediği değerlendirilecek olursa, TR 10, TR 31, TR 41, TR 51, TR 62 ve TR 63 Bölgeleri'ne yapılan yatırımların 15 yıllık zaman periyodunda hızla arttığı, diğer bölgelerdeki artışın ise daha sınırlı kaldığı tespit edilmektedir. Buna göre, BGSYİH rakamlarının artmasında büyük etkisi olan kamu yatırımlarının, zaman içerisinde Türkiye'nin geri kalmış bölgelerinde hızla artması ve bunun bölgesel gelişmeye katkı sağlaması beklenirken, bu durumun tam tersinin gerçekleştiği ve bölgesel gelişmişlik farklarının giderek arttığı gözlemlenmektedir.

Bölgesel kalkınmanın beşeri yönünü yansıtan personel altyapı kavramındansa işbölümüne dayanan bir ekonomide, sayı ve özellikleri açısından

kişilerin ekonomik faaliyet seviyesi ve bütünleşme derecesine katkıları yönündeki yetenekleri anlaşılmaktadır. Türkiye'nin geri kalmış bölgelerinde, gelir düzeyi düşük olan halkın beslenmesi yeterli düzeyde olmamaktadır. Ayrıca, geçmişte, Türkiye'nin geri kalmış bölgelerine, yeterince eğitim ve sağlık yatırımı yapılmamış olması da personel altyapısının geri kalmışlık sebepleri arasında sayılmaktadır.

Özellikle Doğu Anadolu'nun doğal altyapısıyla ilgili hususlardan dolayı geciken bu yatırımlar, halkın psikolojik-düşünsel yapısının gelişmesine engel olmaktadır. Geri kalmış Doğu ve Güneydoğu Bölgelerindeki halkın düşünsel yapısındaki gerilikler, son dönemlerde, bölücü terör örgütüne katılımlarda rol oynamakta, bu durum, sözkonusu bölgelerin geri kalmışlığını arttıran bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Doğu Anadolu'daki personel altyapısının yeterince gelişmemesindeki bir diğer etken, aşiret sistemine dayalı kapalı toplumsal sistemle ilgili olmaktadır. Doğal altyapının olumsuz yanları, maddi altyapının yetersizliği ile birleşince, üstyapı yatırımlarının bölgeye çekilememesi sonucu doğmaktadır. Bölgeye üstyapı yatırımlarının gelmemesi ise sanayiye dayalı ekonomik yapının gelişmesini engelleyerek aşiret sistemine dayalı kapalı toplumsal yapının devamlılığını sağlamaktadır. Ayrıca, pazar ekonomisi mekanizmalarının sağlıklı işlememesi, belli birkaç merkez dışında bireysel girişimciliğe dayalı düşünsel yapının gelişmesine engel olmakta, bu da bölgede yaşayan halkın psikolojik-düşünsel yapısı üzerinde olumsuz etkide bulunmaktadır. Öte yandan, bölge halkı, akli temel alan kültürden yoksun, kaderci bir anlayışla, toplumsal statiklik içinde ürün ve üretim yöntemlerini geliştirme becerisinden de yoksun biçimde yaşamaktadır. Sözü edilen tüm bu faktörlerin biraraya gelmesiyle, Türkiye'nin geri kalmış bölgelerindeki personel altyapısının yetersizliği ortaya konulmaktadır. Sonuçta, Türkiye'nin kaliteli beyinleri batı bölgelerinde toplanırken, doğu bölgeleri geride kalmakta ve personel altyapı bakımından ıraksama ortaya çıkmaktadır. Bu durumu rakamlarla ortaya koymak da mümkün olmaktadır.

İmalat sanayinde çalışan sayısının, bölgesel gelişmişlik farklarını yansıtmakta önemli bir açıklayıcı değişken olduğu varsayımından hareketle yapılan araştırmada, 1987 yılı itibarıyla TR 10 Bölgesi'nin % 29'luk payla önde olduğu görülmektedir. Onu %9 ile TR 31 ve % 8 ile TR 41, TR 42 Bölgeleri izlemektedir. İmalat sanayinde çalışan personelden %6'lık pay alan bölgeler ise TR 51, TR 52 ve TR 62 olmaktadır. Bu bölgeleri %3 ile TR 21, TR 33, TR 90 ve %2 ile TR 32, TR 63,

TR 72, TR 81, TR 83 Bölgeleri takip etmektedir. Personel altyapıdan %1 ve bunun altında pay alan bölgelerse TR 22, TR 61, TR 71, TR 82, TRA 1, TRA 2, TRB 1, TRB 2, TRC 1, TRC 2, TRC 3 olmaktadır. Buna göre, 1987 yılında personel altyapısının %60'ı İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli ve Bursa'nın da içinde yer aldığı bölgelerde bulunmaktadır.

Sözkonusu durumun 2001 yılında, geri kalmış bölgeler aleyhine değiştiği ve bölgesel gelişmişlik farklarını azaltma yolunda menfi etki yarattığı düşünülmektedir. 2001 yılındaki rakamlara göre, personel altyapısının %61'i İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli ve Bursa'nın da içinde yer aldığı bölgelerde bulunmaktadır. Aynı yıl içinde, TR 10 Bölgesi'nin % 27'lik payla önde olduğu, TR 41 Bölgesi'nin de %12'lik payla onu izlediği görülmektedir. Bu bölgeyi %9 ile TR 42 ve %8 ile TR 31 Bölgesi takip etmektedir. Bu dönemde TR 21'in payı %6, TR 32 ve TR 51 Bölgeleri'nin payları %5 olmaktadır. Bu bölgeleri %4 ile TR 33, TR 62 ve %3 ile TR 72 izlemektedir. Aynı dönemde, imalat sanayinde çalışan personel altyapısının dağılımında %2'lik paya sahip bölgeler TR 22, TR 52, TR 63, TR 81, TR 83, TR 90 ve TRC 1 şeklinde sıralanmaktadır. 2001 yılında, imalat sanayinde çalışan personel altyapıdan %1 ve daha altında pay alan bölgelerse TR 61, TR 71, TR 82, TRA 1, TRA 2, TRB1, TRB 2, TRC 2 ve TRC 3 olmaktadır.

İmalat sanayinde çalışanların yıllık ortalama sayısının NUTS 2 düzeyinde yıllar itibariyle gösterdiği eğilim incelendiğinde göze çarpan husus, yıllık ortalama personel sayısı 50000'in altına düşmeyen bölgelerin varlığı olmaktadır. Bu bölgeler TR 10, TR 31, TR 41 ve TR 42 şeklinde sıralanmaktadır. Sözkonusu bölgeler, İstanbul, İzmir, Denizli, Manisa, Uşak, Bursa ve Eskişehir gibi imalat sanayi işyerlerinin yoğun olarak toplandığı yerler konumunda bulunmaktadır. 1996 yılından sonra bu kategoriye TR 21 ve TR 51 Bölgeleri'nin de dahil olduğu tespit edilmektedir. Diğer bölgelerse bu sınırın altında yer almaktadır. Bu durumun bölgesel gelişmişlik farklarını artırıcı bir unsur olduğu değerlendirilmektedir. Öte yandan 1987-2001 yılları arasında Türkiye'de imalat sanayinde çalışan sayısının %8 arttığı tespit edilmektedir. Bu artışta birinci sırada %141 artış ile TR 32 Bölgesi yer almaktadır. Bunu %136 ile TR 21 ve %84 ile TR 71 Bölgesi izlemektedir. Diğer bölgelerdeki artış oranlarıysa sırasıyla; %66 TRC 1, %62 ile TR 41, %55 ile TRC 3, %25 ile TR 42, %24 ile TR 72, %22 ile TR 33, %17 ile TR 22, %8 ile TRB 2 ve % 1 ile TR 10 Bölgeleri olmaktadır. Aynı bakış açısıyla konuya yaklaşıldığında bazı

bölgelerin negatif değer aldıkları görülmektedir. Bu bölgelerin başında -%61 ile TR 52 yer almaktadır. Onu -%43 ile TRA 1 ve -%29 ile TRA 2 Bölgeleri izlemektedir. Bu durumun bölgesel gelişmişlik farklarını arttırıcı bir unsur olduğu değerlendirilmektedir.

Kurumsal altyapı ise yazılı – yazısız yasa ve kurallarla, toplumsal değer yargıları, davranış yöntemleri ve örgütsel kurumlardan meydana gelen bir yapı şeklinde değerlendirilmektedir. Türkiye’de sanayileşme konusunda lider durumda olan Batı Anadolu insanının düşünsel yapısı, bu sisteme göre şekillenmekte, bu insanların biraraya gelip oluşturduğu topluluklarda ise toplumsal değer yargıları bireycilik esasına daha yakın hale gelmektedir. Doğu Anadolu’da ise kapalı ekonomik ve toplumsal yapının sürekliliği, bu bölgelere özgü toplumsal kurumların öne çıkmasında rol oynamakta, sözkonusu bölgelerde batının tersine komünal yaşam ağırlıklı değer yargıları öne çıkmaktadır. Bu durum, insanların davranışlarına da yansımakta, hemşehrlik gibi kavramlara günlük hayatta sıklıkla rastlanmaktadır. Türkiye’nin geri kalmış bölgelerinde, geri kalmışlığın ana sebeplerinden olan kurumsal altyapı yetersizliğinin, sözkonusu bölgelere yeterli düzeyde yatırım yapılması yoluyla aşılabileceği değerlendirilmektedir. Yeterli düzeyde yatırım yapılması da kuşkusuz maddi, personel ve kurumsal yapının olumlu yönde değişmesiyle ilintili olmaktadır.

Bölgenin gelişmesini etkileyen üst yapı faktörlerinden biri olan üretim, üretim faktörlerinin bir araya getirilmesiyle oluşmaktadır. Üretim faktörleri ise sermaye, emek, doğal kaynaklar ve teknoloji şeklinde sıralanmaktadır. Bu faktörlerin bir bölgede yoğunlaşması, o bölgenin kalkınmasında önemli rol oynarken, diğer bölgelerin iktisadi gelişme sürecinden yeterince pay alamamaları sonucunu doğurmaktadır. Türkiye açısından olaya yaklaşılabilecek olursa, özellikle sanayinin dengesiz gelişimi bakımından, sorunun kökenini tarihsel sebeplere dayandırmak yanlış olmamaktadır. 1923’ten günümüze, endüstriyel işletmelerin bölgelerarası dağılımı incelendiğinde, ekonomik gelişmenin Batı Anadolu lehine, Doğu Anadolu’nun ise aleyhine işlediği saptanmaktadır. 1963’ten sonra planlı ekonomiye geçişle birlikte, bölgelerarası dengenin sağlanmasına yönelik politikaların hız kazandığı tespit edilmektedir. Ancak Türkiye’nin, çeşitli sebeplerden dolayı bir türlü ekonomik istikrarı sağlayamaması, bölgelerarası dengesizliğin giderilmesi için gerekli yatırımların geri kalmış bölgelere çekilememesi sonucunu doğurmakta,

zaman içinde yapılan yatırımların da gelişmiş bölgelere doğru akın etmesine yol açmaktadır. Sözkonusu durumu rakamlar aracılığıyla ortaya koymak da mümkün olmaktadır.

Türkiye'deki imalat yeri işyeri sayısının bölgeler itibariyle dağılımının incelendiği çalışmada, 1987 yılı itibariyle TR 10 Bölgesi'nin % 42'lik payla önde olduğu görülmektedir. Onu %11 ile TR 31 ve %7 ile TR 41, TR 51 Bölgeleri izlemektedir. Buna göre, İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa ve Eskişehir gibi illerin yer aldığı bölgelerin payı %67 olmaktadır. Diğer bölgelerin paylarıysa; %5 ile TR 42, %4 ile TR 33, %3 ile TR 52 ve TR 62, %2 ile TR 21, TR 32, TR 72, TR 83, TR 90 ve TRC 1 şeklinde sıralanmaktadır. Geri kalan bölgelerin tamamı ise, imalat yeri işyeri sayısından %1 ve bunun altında pay alan bölgeler olarak tespit edilmektedir.

2001 yılında ise gelişmiş bölgelerin paylarında değişim olduğu gözlemlenmektedir. TR 10 Bölgesi'nin payı %9 ve TR 31 Bölgesi'nin payı %2 azalırken TR 32 Bölgesi'nin payının %3 arttığı saptanmaktadır. TR 41 ve TR 42 Bölgeleri'nin paylarında ise %3'lük bir artış kaydedilmektedir. Ayrıca, başkent Ankara'nın içinde bulunduğu TR 51 Bölgesi'nin payı sabit kalmaktadır. Diğer bölgelerin paylarındaki değişim incelendiğindeyse, kimi bölgelerdeki artışlara rağmen, bunun bölgesel gelişmişlik farklarını kapatmaya yetecek ölçüde olmadığı değerlendirilmektedir.

İmalat sanayi işyeri sayısının 1987-2001 yılları arasında gösterdiği eğilim incelendiğindeyse, yıllar itibariyle çeşitli dalgalanmalar yaşanmasına rağmen, TR 10 Bölgesi'nin 3500 seviyesinin altına düşmediği görülmektedir. 500 işyeri seviyesinin altına düşmeyen bölgeler ise TR 31, TR 41 ve TR 51 olmaktadır. Bu kategoriye 1992 yılında TR 51 ve 1996 yılında TR 32 Bölgeleri'nin de dahil olduğu tespit edilmektedir. Diğer bölgelerdeki işyeri sayıları ise 500 işyeri seviyesinin altında yer almaktadır. Bu durumun bölgesel gelişmişlik farklarını artırıcı bir unsur olduğu değerlendirilmektedir. Öte yandan 1987-2001 yılları arasında Türkiye'de imalat yeri işyeri sayısının %19 arttığı saptanmaktadır. Bu artışta birinci sırada %152 ile TR 21 yer almaktadır. Bu bölgeyi %136 ile TR 32 ve %111 ile TRC 3 Bölgeleri izlemektedir. İmalat yeri işyerleri artış kaydeden diğer bölgeler sırasıyla; %83 ile TR 42, %65 ile TRC 1, %63 ile TR 41 ve TR 63, %44 ile TRC 2, %43 ile TR71, %42 ile TR 72, %33 ile TR 62, %32 ile TR 81, %30 ile TR 51, %27 ile TRB 1, %23 ile TR 61, %20 ile TR

22, %15 ile TR 33, %14 ile TR 82, %4 ile TR 90, %3 ile TR 31 ve TR 52 olmaktadır. Burada belirtilmesi gereken nokta, İstanbul'dan oluşan TR 10 Bölgesi'ndeki seyrin artış yönünde değil azalış yönünde olduğu ile ilgili bulunmaktadır. Bu bölgede 1987-2001 yılları arasında imalat yeri işyeri sayısının %7 azaldığı tespit edilmektedir. Azalış gösteren diğer bölgeler sırasıyla; %35 ile TRA 2, %30 ile TRA 1, %4 ile TRB 2 ve %1 ile TR 83 Bölgeleri olmaktadır.

Türkiye'deki bölgelerarası gelişmişlik farklarının sebepleri olarak yukarıda değerlendirilen verilerin, BGSYİH farklılıklarını irdelemede yetersiz kaldığı, bununsa tarım, hizmetler gibi diğer sektörlerle ait veri eksikliklerinden kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

Bölgesel kalkınmayı etkileyen bir diğer önemli unsur ise tüketim olmaktadır. Tüketim, bir ülkede GSMH'nın yaklaşık %60-85'ini oluşturan bir harcama kalemi olma özelliği taşıdığından, bölgesel kalkınma politikasının belirlenmesinde dikkate alınması gereken en önemli makro ekonomik büyüklüklerin başında gelmektedir. Tüketim, Türkiye'deki bölgelerarası dengesizliğin bir sebebi olarak değerlendirildiğinde, bazı bölgelerin geri kalmışlığında önemli bir faktör olduğu gerçeğiyle karşılaşılmaktadır. Eğer bir bölgenin geliri yetersizse, bu bölgenin tüketiminin de yetersiz olacağı, sonuçta bölge üretiminin bölgenin talebini aşacağı değerlendirilmektedir. Söz konusu arz fazlasını diğer bölgelere veya yurtdışına ihraç edebilen bölgeler zenginleşmektedir. Bu sayede artan bölgesel gelir, tüketim meylini de arttırmakta ve bölgesel gelişme düzeyi, iç talebin de artmasıyla yükselmektedir. Bu durumda Türkiye'deki geri kalmış bölgelerin gelişmesi için, bu bölgelerdeki tüketimin artırılması bir ön şart olarak değerlendirilmemektedir. Burada ele alınması gereken asıl nokta arzın artırılmasıyla ilgili olmaktadır. Bölge içinde üretilecek ürünlerinse gelişmiş ulaşım ağlarıyla diğer bölgelere veya yurtdışına ihraç seçeneklerinin ele alınması büyük önem arz etmektedir.

İktisadi kaynakların dağılımıysa bölgesel kalkınmada başlı başına önem arz eden bir unsur olmaktadır. Bölgesel kalkınmanın yolu üretimi artırıp yeni yatırımların bölgeye çekilmesinden geçtiğine göre, eldeki kıt kaynakların optimal şekilde dağılımının gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu ise kıt kaynakların alternatif kullanım alanlarında marjinal verimliliklerinin eşit olmasıyla sağlanmaktadır. Türkiye'de ise üretim faktörlerinin çoğunun gelişmiş batı bölgelerinde yığıldığı görülmektedir.

Türkiye’deki imalat yeri işyeri rakamlarından elde edilen değerlendirmeler bu sonucu doğrulamaktadır. Çalışmada, üstyapı yatırımları olarak ele alınan imalat yeri işyeri rakamlarının batı bölgelerinde yoğunlaşmasıysa Türkiye’deki doğal, maddi ve personel altyapısının dengesiz dağılımı ile ilgili olmaktadır. Doğal altyapısının batı bölgeleri lehine olması, maddi ve personel altyapısının bu bölgelerde toplanmasına neden olmakta, bu durum da üstyapı yatırımlarının ve dolayısıyla üstyapı yatırımları içinde istihdam edilen üretim faktörlerinin sözkonusu bölgelere yığılmasına yol açmaktadır.

Bölge içi faktörler, bölgesel eşitsizliğin ana sebepleri olmakla birlikte, bölge dışından kaynaklanan faktörler de bazı bölgelerin geri kalmasına neden olmaktadır. Bunlar; bölge dışı ekonomik faktörler, bölge dışı siyasi faktörler ve bölge dışı sosyal faktörler olmak üzere üç başlık altında incelenmektedir. Türkiye açısından bir değerlendirme yapmak gerekirse, doğal altyapının elverişli olduğu bölgelerde toplanan maddi altyapı ve üstyapı yatırımları, bu bölgelerin gelişmesinde önemli rol oynarken, diğer bölgelerde geriletilici etkilere yol açmaktadır. İç tasarrufların sınırlı olduğu Türkiye’de, sözkonusu kaynakların büyük kısmının batı bölgelerinde toplanması, TR 9, TR A, TR B ve TR C Bölgeleri’nin ve bu bölgelerin altında yer alan NUTS 2 düzeyindeki mekanların yeterince gelişmesine engel olmaktadır. Bu durum geri kalmış bölgeler açısından geri kalmışlığı perçinleyen bölge dışı ekonomik faktörler şeklinde değerlendirilmektedir.

İnceleme konusu yapılan bölge dışı siyasi faktörlerse, iki kısma ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi, Türkiye’nin kendi politik koşullarından ve uygulama alanındaki araç seçimlerinden kaynaklanırken, ikincisi bölgenin bulunduğu ülke dışındaki siyasi ortamdan etkilenmektedir. Türkiye’nin kendi şartları, yönetimi elinde bulunduran yürütme organlarının ekonomi konusundaki düşünce ve programlarıyla ilgili olmaktadır. Türkiye’de, bölgesel kalkınma ile ilgili ortaya konan amaçlar ve kullanılan araçların, farklı iktisadi görüş ve programlara sahip siyasi partilerin yürütmeye gelmeleriyle değişikliğe uğraması ihtimaline karşılık, bölgesel kalkınma yolunda atılması gereken adımların ana çerçeveleriyle yönlendirilmiş bir strateji belgesinin, devlet politikası olarak benimsenmesi şart olmaktadır. Öte yandan, bölgenin yer aldığı ülkenin dışındaki ülkelerin siyasi koşulları da bölgesel dengesizlik yaratan faktörler arasında bulunmaktadır. Burada, bölgenin ekonomik ilişkiler içinde bulunduğu diğer ülkelerle üretim ve ticaret imkanlarının daralması

sonucunda ortaya çıkan olumsuzluklar kastedilmektedir. Örneğin; Körfez Savaşı öncesinde, Irak ve Irak'la komşu ülkelerin ilgili bölgeleri arasındaki ticaret hacminin önemli boyutlardayken, savaş sonrasında oldukça daraldığı bilinmektedir. Sözü edilen bu unsur, Türkiye'de geri kalmış bölgeler arasında değerlendirilen Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin kalkınmasını ertelemektedir. Diğer yandan, Kuzey Irak'ta oluşan otorite boşluğu sonrasında, bölücü terör örgütünün bölgedeki faaliyetlerinin artması, bölgesel gelişme açısından çok önemli olan üst yapı yatırımlarının bölgeye akması önündeki en büyük engellerden birisi olmaktadır.

Bölgesel kalkınmayı etkileyen bölge dışı faktörler arasında sosyal sebepler de sayılmaktadır. Bunlar, başka bir bölgenin sosyal yapısındaki iyileşmeden kaynaklanan ve geri kalmış bölgelerin kalkınmasına engel olan hususlar şeklinde değerlendirilmektedir. Sanayinin işgücü ihtiyacını karşılamak için kentlere akın eden kırsal topluluklarla birlikte, kent içi sosyal farklılaşmayı yansıtan yeni bir sentezin oluştuğu bilinmektedir. Başlarda sosyal zıtlaşmanın görüldüğü bu alanda, bazı ülkelerde uzlaşma sonucu çözümlere ulaşıldığı görülmektedir. Ancak süreç, bu ülkeler içinde dahi homojen bir gerçekleştirme oranına sahip olmamaktadır. Bu bağlamda, uzun dönemde ulaşılan uzlaşmacı toplumsal yapının ortaya çıktığı bölgelerin, personel altyapı açısından çekim merkezleri haline gelirken, çatışmanın devam ettiği bölgelerinse bireylerin ilgisi dışında kalarak kalkınma yarışında geriye düştüğü bilinmektedir. Türkiye açısından konuya yaklaşılabilecek olursa, gelişmiş bölgelere göçün devam ettiği günümüzde, daha homojen yapının oluştuğu bölgelerde personel altyapısının yığıldığı, bunun da gelişmiş bölgelerdeki kalkınmışlığı müspet yönde, geri kalmış bölgelerdeki kalkınmışlığı da menfi yönde etkilediği görülmektedir.

Türkiye'de, tüm bu sebepler neticesinde oluşan bölgelerarası gelişmişlik farklarını ortaya koymak için, BGSYİH verileri yorumlanmakta ve bazı bölgelerin geri kalmışlığıyla karşılaşılmaktadır. Grafikler yoluyla yapılan analizde, 1987 yılı itibarıyla, toplam GSYİH'dan en fazla payı alan bölgenin %21 ile TR 10 olduğu saptanmaktadır. Onu %9 ile TR 51 ve %8 ile TR 31 Bölgeleri izlemektedir. İstanbul, Ankara ve İzmir'in içinde bulunduğu bu bölgelerin toplam oransal payını %38 olduğu saptanmaktadır. Toplam GSYİH'dan %6 pay alan bölgelerse TR 42 ve TR 62 olmaktadır. Bu bölgeleri %5 ile TR 33 ve TR 41 izlemektedir. Diğer bölgelerse; %4 ile TR 32, %3 ile TR 22, TR 52, TR 61, TR 63, TR 83 ve TR 90, %2 ile TR 21, TR 71,

TR 72, TR 81, TRB 1, TRC 1 ve TRC 2 şeklinde sıralanmaktadır. Geri kalan bölgelerin tamamı, toplam GSYİH'dan %1 pay alan NUTS 2 birimleri olmaktadır. Buna göre TR 90, TR A, TR B ve TR C Bölgeleri kapsamında ele alınan NUTS 2 birimlerinin aldığı toplam pay sadece %13'te kalmaktadır.

2001 yılı oranlarıyla karşılaştırma yapıldığıdaysa durumun değişmediği tespit edilmektedir. TR 10 Bölgesi'nin payı %22, TR 31 ve TR 51'in payı %8 olmaktadır. Buna göre bu üç bölgenin toplam payları yine %38 olarak gerçekleşmektedir. 2001 yılında toplam GSYİH'dan %7 pay alan TR 42 Bölgesi'nin ardından, %6 ile TR 41 ve TR 62 Bölgeleri gelmektedir. Diğer bölgelerse sırayla; %5 ile TR 32 ve TR 33, %4 ile TR 61, %3 ile TR 21, TR 63, TR 83, TR 90, %2 ile TR 22, TR 52, TR 71, TR 72, TRC 1 ve TRC 2 olmaktadır. Geri kalan bölgelerin tamamı, toplam GSYİH'dan %1 veya bu oranın daha altında pay alan NUTS 2 birimleri olarak ifade edilmektedir.

BGSYİH'nın zaman içinde nasıl bir eğilim izlediğinin incelenmesi amacıyla yapılan saptamalarda, TR 10 Bölgesi'nin önemli bir gelişme kaydettiği, buna karşın diğer bölgelerin bu büyüme hızına ulaşamadığı görülmektedir. Buna göre bölgelerarasındaki gelir farklılıklarının giderek arttığı, dolayısıyla yakınsamanın gerçekleşmediği sonucuna varılmaktadır. Bu durumu rakamlarla ortaya koymak da mümkün olmaktadır. En gelişmiş bölge olan TR 10 Bölgesi'nin, 1987 yılından 2001 yılına dek reel olarak % 52.7 büyüdüğü, bu rakamın yıllık ortalamasının ise %3,5 olarak gerçekleştiği hesaplanmaktadır. Buna göre, BGSYİH bakımından en geride bulunan TRA 2 Bölgesi'nin ise 1987 yılından 2001 yılına dek reel olarak %37 büyüdüğü, bu rakamın yıllık ortalamasının ise %2,5 olarak gerçekleştiği tespit edilmektedir. Elde edilen bu ortalama değerler göz önünde bulundurulduğunda en gerideki bölgenin, gelişmiş bölgelere yetişme şansı olduğunu söylemek oldukça güçleşmektedir. Öte yandan, 1987-2001 yılları arasında en hızlı büyüyen bölge %81 ile TR 71 Bölgesi olmaktadır. Onu %74 ile TRC 2 ve %63 ile TR 61 Bölgeleri izlemektedir. Diğer bölgelerin reel büyüme oranları ise sırasıyla; %69.7 ile TR 21, %66 ile TR 42, %64,8 ile TR 41, %57,4 ile TR 32, %52 ile TR 63, %50,8 ile TRB 2, %46,7 ile TRC 1, %45,4 ile TR 33, %44, 6 ile TR 31, %42, 4 ile TRC 3, %38 ile TR 72, %34 ile TR 62 ve TR 83, %31,7 ile TR 90, %30,8 ile TR 51, %25,9 ile TR 52, %17,3 ile TRA 1, %17 ile TRB 1 ve %15 ile TR 82 şeklinde olmaktadır.

Türkiye’de ortaya çıkan bölgelerarası gelişmişlik farklarının, Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi ile incelenmesi de mümkün olmaktadır. Buna göre, SPSS paket programından elde edilen grafiğin gerçek şekille uygunluğunun bir ölçüsü olan stress ölçüsü 0,00020 ile tam uyumu göstermektedir. Paket programdan elde edilen çıktıda, TR 10, TR 31, TR 32, TR 33, TR 41, TR 42, TR 51 ve TR 62 Bölgeleri’nin diğer bölgelerden farklı olduğu, geri kalan bölgelerinse benzer bir grup halinde bir arada bulundukları görülmektedir. TR 10, TR 31, TR 32, TR 33, TR 41, TR 42, TR 51 ve TR 62 Bölgeleri Türkiye’de toplam GSYİH’dan en yüksek payı almaktadır. Gerçekten de TR 10 Bölgesi, toplam GSYİH’dan aldığı payla en uzak bölge görünümünde bulunmaktadır. Onu, TR 31 ve TR 51 Bölgeleri takip etmektedir. Çünkü bu bölgelerin toplam GSYİH’dan aldığı pay, TR 10 Bölgesi’nin hemen ardından gelmektedir. Bu bölgeleri TR 32, TR 33, TR 41, TR 42 ve TR 62 Bölgeleri takip etmektedir. Öte yandan diğer bölgeler, toplam GSYİH’dan aldıkları paylar itibarıyla oranları birbirine yakın bölgeler olmaktadır. Bu saptamalar, Türkiye’deki bölgelerarası dengesizliklerin grafiklerle analizindeki bulguları ispatlamaktadır.

Türkiye’deki bölgesel gelişmişlik farklarının nasıl çözüme ulaşacağı inceleme konusu yapıldığında, sebepleri yukarıda sıralanan ve evrensel olan bölgesel gelişmişlik farkları sorununun tüm yönleriyle ortaya konması, bir müdahaleyi gerektirip gerektirmediği konusunda ortak bir görüşe varıldıktan sonra, problemin çözümü için uygun strateji geliştirilmesi gerekmektedir. Bu strateji çerçevesinde ulaşılması amaçlanan hedeflerin dahil edildiği bir politika anlayışıyla, araçların yerli yerinde kullanımı ve sonuçların değerlendirilmesi ise son aşamayı oluşturmaktadır. Çalışmada ele alınan Bölgesel Kalkınma Ajansları bu anlamda, bölgesel eşitsizlik sorununu gidermede önemli yeri olan araçlardan biri şeklinde değerlendirilmektedir.

Bölgesel Kalkınma Ajansları, merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda, sınırları çizilmiş bir bölgenin sosyo-ekonomik koşullarını geliştirip canlandırmak amacıyla kurulmuş ve faaliyetlerini tamamen veya kısmen kamunun finanse ettiği kurumlar olarak tanımlanmaktadır. EURADA ise Bölgesel Kalkınma Ajansları’nı bir bölgenin kolektif veya genel çıkarını gözetmekle yükümlü organizasyonlar şeklinde ifade etmektedir. Bölgesel Kalkınma Ajansları’nın hedefleri, uzun dönemli bölgesel ekonomik kalkınma için uygun koşulların yaratılması gibi açılardan ekonomik; bölgenin çekiciliğini arttırmak açısından çevresel; bölgenin sosyo-kültürel değerlerinin geliştirilmesini sağlama gibi açılardan sosyal olarak

sınıflandırılabilir. Böylece katalizör etkisi yapan bir kurum olarak Ajans, zenginliğin yaratılmasına odaklanmaktadır. Bir Ajans'ın sözkonusu hedeflere ulaşması içinse çeşitli fonksiyonları yerine getirmesi gerekmektedir. Bu fonksiyonlar, bölgesel kalkınma stratejilerinin hazırlanması; bölgesel kalkınma için ayrılan özel fonların yönetilmesi; arazi kullanım planlarının hazırlanması ve düzenli olarak güncelleştirilmesi; bölgesel kalkınma amaçları doğrultusunda çalışan diğer resmi ve özel kurumlarla işbirliği yapılması; mesleki eğitime katkıda bulunarak personel altyapısının geliştirilmesi; yatırımcıları çekebilmek amacıyla bölgenin tanıtımı ile reklamının yapılması ve endüstri dışı alanların yetkili kuruluşlarıyla koordinasyonun sağlanması şeklinde sıralanmaktadır.

Öte yandan, bir Ajans'ın başarıya ulaşabilmesi için Avrupa Komisyonu tarafından öngörülen bazı şartlara sahip olması gerekmektedir. Bu şartlar; inisiyatifler için yerel desteğin bulunması, uygulanabilir projelerde sorumluluk almayı teşvik eden bir sistemin geliştirilmesi ve her türlü eğitim ile AR&GE'ye destek sağlanması olmaktadır. Tüm bunların yanında bir Ajans'ın kuruluş aşamasında; Ajans'ın kurulacağı bölgede yeterli ve önemli düzeyde nüfusun bulunması, firmaların potansiyeli, kalifiye işgücünün yada potansiyelinin bulunması ve bölgesel kalkınma stratejisi üzerinde bir konsensüsün sağlanmış olması gibi kriterlerin de sağlanmış olması gerekmektedir.

Kalkınma anlayışının değişim içinde olduğu günümüzde öğrenen, rekabetçi ve refah içinde yaşayan bir bölge hedefine uygun şekilde faaliyet gösteren AB'deki Kalkınma Ajansları, bulundukları bölgeye yabancı yatırımcıları çekebilmek amacıyla çeşitli ülkelerde ofisler açmakta, bölgesel yayınlar bastırmakta, ayrıca Dünya'nın her yerindeki fuar, iş kongreleri gibi organizasyonlara katılarak bölgelerini pazarlama imkanlarını araştırmaktadırlar. Ajanslar, bölgelerinde yatırım yapmak isteyen yerli yatırımcılara; sektör hakkında spesifik bilgi sağlayarak, yatırımcılar için bireysel paketler geliştirerek veya yatırımların finansal desteğini organize ederek yardımcı olmaktadır. Bu anlamda, yatırımcılara, gerekli teknolojik altyapıyı sağlama, profesyonel iş ve meslek eğitimi ile start-up desteği gibi konularda destek olunmaktadır.

Bölge içinde daha evvelden kurulu KOBİ'leri de destekleyen Ajanslar, bu işletmelerle işbirliği içinde çalışarak, ihracat ve istihdam düzeylerinde önemli bir

artıŖa yol açmakta ve karlı düzeyde satıŖ hacmi sağlayarak, sürdürebilir rekabet gücü geliŖtirmede önemli katkılarda bulunmaktadırlar. Ayrıca, Bölgesel Kalkınma Ajansları, yenilikçi ve teknoloji eksenli üretim yapmak isteyen yatırımcılara kendi imkanlarından daha fazla yararlanma imkanı sunmaktadır. Bu kapsamda, iŖ geliŖtirme ve ortak danıŖmanlık hizmetleri dıŖında Ajanslar, eŖitli dillerde bireysel sunum kayıtları ve konum dosyaları hazırlamakta; yatırım için önerilen yerlere yatırımcılar ile birlikte ziyarette bulunmakta; szleŖme müzakerelerinde yatırımcılara destek sağlamakta; kamu fon programlarına uyum konusunda tavsiyelerde bulunmakta ve kamu otoriteleriyle yatırımcılar arasında bağ kurmaktadır. Teknoloji transferi, nitelikli iŖgc yetiŖtirilmesi gibi bölgesel kalkınmayı ivmelendirecek yeni amaçları kendisine ilke edinen Kalkınma Ajansları, yenilik merkezleri, inkübatörler ve endüstri parklarının kurulmasına yardım etmekte ve bu oluŖum merkezlerindeki ağları hem finansal hem de dŖnsel anlamda etkilemektedir.

AB'ne yeni katılan ülkelerde ise Ajanslar, yukarıda sayılanlara ek olarak, Yapısal Fonlar için bölgelerini hazırlamakta, Fonlar hakkında bilgi ve danıŖmanlık servisleri vermekte ve AB programları ile diğer fonlar tarafından finanse edilebilecek projeler hazırlamaktadır. Ayrıca, söz konusu ülkelerdeki Ajanslar, bölgesel kalkınma stratejisine uygun olarak yerel otoriteler ve merkezi hükümetin bölgesel temsilcileri arasında iŖbirliėi oluŖturmaktadır.

Günümüzde, kalkınmanın rekabetçi bir ortamda yenilik ve yaratıcılığın sağladığı avantajlarla sürdürülebilirliği benimsenirken, bunun sağlanabilmesi için bölgesel kalkınmanın Ŗart olduğu bilinmektedir. AB'de, bölgesel rekabetçilik ve yaratıcılık esasına dayanan bölgesel kalkınma, ulusal kalkınma amacına hizmet eden bir kavram ve aynı zamanda bölgesel eŖitsizlikleri gidermede önemli bir politika aracı olarak ele alınmaktadır. Bölgelerin birbirleriyle rekabet edebilir yapılarını koruyarak yenilik ve AR&GE stratejisine dayalı kalkınmalarının gerekliliği, AB'ne ye devletlerin kalkınma içindeki rolünde de hatırı sayılır deėiŖimlere neden olmaktadır. Bu anlamda, devletlerin bölgesel geliŖmedeki sorumluluğu yeni bir çerçeveye taŖınmakta ve yeni bölgecilik diye tanımlanan bölgedeki kamu, özel sektör ve farklı sivil toplum kuruluŖlarının birlikte bölge için vizyon, politika ve uygulama projelerini tanımladığı bir grŖn ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Tüm bu deėiŖimin kaynağı ise kuŖkusuz bilgi toplumunun dinamikleriyle yakından ilintili olmaktadır.

Bilgi toplumu; yeni temel teknolojilerin gelişimiyle bilgi sektörünün, bilgi üretiminin, bilgi sermayesinin ve nitelikli insan faktörünün önem kazandığı, eğitimde sürekliliğinin ön plana çıktığı, iletişim teknolojileri, bilgi otoyolları, elektronik ticaret gibi yeni gelişmeler ile toplumu ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal açıdan sanayi toplumunun ötesine taşıyan bir gelişme aşaması olarak tanımlanmaktadır. Bilgi toplumu ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal alanda yeni bir yaşam biçimi getirmektedir. Bu yeni gelişmeler, yeni davranış biçimlerinin oluşmasına yol açmakta ve toplumu standartlaşma ve merkezileşmenin ötesine taşımaktadır. Bu yeni uygarlık, farklı bir Dünya görünümünü de beraberinde getirmekte; zamanı, mekanı, mantık ve nedenselliği ele almada kendi özgün biçimlerini geliştirmekte ve geleceğin politikasının da kendine has şekilde oluşmasına yol açmaktadır. İnsanlığın, sanayi toplumuyla bütünleşmiş mekanik düşünce yapısından kendini kurtarmasını ve kainatın tümünde geçerli olan gerçek düşün yapısının hakim olmasını sağlayan bilgi toplumu aşamasında ortaya çıkan asıl ürün bilgi olmaktadır.

Günümüzdeki sosyo-ekonomik gelişme sürecinde bilgi, kümülatif bir birikim göstermektedir. Toplumdaki mevcut bilginin yaratılması, toplanması, birikimi ve yayılması ancak yeterli maddi, personel ve kurumsal altyapı donatımları ile gerçekleşmektedir. Bu nedenle bölgesel gelişmede yığılma merkezleri, bilginin üretim ve yayılım merkezleri olarak ön plana çıkmaktadır. AB ülkelerinde 1950'lerden bu yana faaliyet göstermekte olan Kalkınma Ajansları'nın, sosyo-ekonomik faaliyetin bütünleşmesi, yığılma ekonomilerinin ortaya çıkması ve bu ekonomilerin yayılmasıyla yoğunlaşması süreçlerinde önemli roller üstlendiği ve sanayileşme ile yatırım süreçlerine katkıda bulunduğu değerlendirilmektedir. Söz konusu Ajanslar, günümüzde bilginin yaratılması ve yayılması sürecinde de aynı etkiyi göstermeye devam etmektedir.

Bilginin yaratılması ve aktarılması belirli bir örgütsel birim içinde ve belirli araçlar yoluyla gerçekleşmektedir. Söz konusu örgütsel yapı içerisinde, eğitim ve öğretim kurumları ile araştırma ve geliştirme kurumları en başta gelmektedir. Eğitim ve öğretim yoluyla mevcut teorik ve pratik bilgiler aktarılmaya çalışılırken, araştırma ve geliştirme kurumları ile de yenilikler yaratılmaya çalışılmaktadır. Kalkınma Ajanslarıysa bu iki fonksiyonu bir arada yürütebilmektedir.

Günümüz Avrupa'sında bilgiyi yaratan ve aktaran, bu nedenle de yenilik yaratma kapasitesine sahip Kalkınma Ajansları da sözkonusu örgütsel yapı içerisinde yer almaktadır. Kalkınma Ajansları alt ve üstyapı donatılarını geliştirerek yığılma-merkezlerinin oluşumunu hızlandırmakta ve bu merkezlerdeki girişimlere yenilikler konusunda bilgi aktararak ve onları yönlendirerek bölgesel gelişme sürecine katkı sağlamaktadır. Ayrıca Kalkınma Ajansları'nın önemi, günümüz Avrupa'sında özellikle girişimciler açısından daha da artmış durumda bulunmaktadır. Çünkü Ajanslar girişimci için bilgi toplamakta, işlemekte, değerlendirmekte ve kullanımlarına sunmakta, dolayısıyla girişimcinin bilişimci nitelik kazanmasını sağlamaktadır. Bilgi yapı, Ajanslar aracılığıyla geliştirildiği takdirde, bilginin bir defalık öğrenme ile sınırlanamayan doğası, yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde bir çok aktörün bilgiyi izlemesini, güncelleştirmesini, yeniden üretmesini ve işlemesini zorunlu kılmakta; bu yönelim beraberinde firmalar arasında işbirliği ve sinerji alanlarının yeniden tanımlanmasına yol açmaktadır. Firma anlamında bilginin somut ürünü ise inovasyon olmaktadır.

İnovasyon, süreç olarak, "bir bilgiyi pazarlanabilir bir ürün yada hizmete, yeni yada geliştirilmiş bir imalat yada dağıtım, yöntemine, yada yeni bir toplumsal hizmet yöntemine dönüştürmeyi" ifade etmektedir. Aynı sözcük, bu dönüştürme süreci sonunda ortaya konan, pazarlanabilir, yeni - geliştirilmiş ürün, yöntem yada hizmeti" de anlatmaktadır. Yarının Dünyası'nda iddia sahibi olan bütün ülkeler, inovasyonda yetkinlik kazanma veya varolan yetkinliklerini artırma meselesini ulusal ölçekte benimseyip, yine ulusal ölçekte uygulamaya koydukları bir politika çerçevesinde ele almaktadır. Kısacası bu ülkelerde inovasyon konusunda bir kamu müdahalesi sözkonusu olmaktadır. Gelecekte bu ülkeleri yakalayabilmek için, başarı sağlamış kamu müdahalesine dayalı bu politikaların Türkiye'de de uygulanması gerekmektedir. Sözkonusu politikaların uygulanması içinse öncelikle planlamaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda hazırlanacak olan planın, ülkedeki tüm kaynakları tespit etmesi, bir devlet politikası niteliğinde olması ve uygulanmasında siyasal kesinti yaşanmaması gerekmektedir. Bu kapsamda, ülkenin doğal altyapısının, Dünya genelindeki iklim projeksiyonları ve Türkiye'nin nüfus projeksiyonları da göz önünde bulundurulmak suretiyle ele alınarak, ülke bazında yerleşim alanlarının, sanayi ve tarım alanlarının, orman alanlarının belli esneklikler dahilinde tespit edilmesi ve bu esneklikler dışında asla taviz verilmemesi önem kazanmaktadır. Çalışmada bölgeler, tüm altyapı ve üst yapı değerleriyle ele alınarak

iki ana grupta değerlendirilmektedir. I. grupta yer alacak bölgelerin sektör öncelik sıralaması; bilgi, hizmetler, sanayi ve tarım şeklinde belirlenirken, II. grupta yer alacak bölgelerdeki sıralamanın sanayi, hizmetler, tarım biçiminde olması öngörülmektedir.

Türkiye’de kurulmakta olan Bölgesel Kalkınma Ajansları’nın başarısı için ortaya konulan model, yukarıda değinilen inovasyon sistemine dayalı, öğrenen bölgeler arasındaki rekabet yapısını öne çıkartan ve tımdengelim yöntemini temel alan bir yapıya sahip bulunmaktadır. Ancak buradaki tımdengelim söylemi, bölge bazına kadar geçerli bir kavram olarak düşünölmekte, merkezi yönetimin etkinliğini arttırıcı bir unsur olarak değerdendirilmemektedir. Öte yandan bölgelerarası rekabet, ilk olarak yurt dışındaki bölgelerle, ikinci olarak yurt içindeki bölgelerle ilgili olmaktadır.

Bu noktada, ölkede genelinde yapılacak genel tespitlerden sonra, bölgeler bazında ayrıntılı planlamaya gidilmesi gerekmektedir. Bir bölge, hangi sektörün gelişmesi için uygun görölmüş olursa olsun inovasyon politikası içerisinde değerdendirilmesi ön şart olmaktadır. İnovasyon politikalarının, tarımın geliştirilmesi öngörölmüş bölgelerde agroparklar vasıtasıyla, sanayinin geliştirilmesi öngörölmüş bölgelerde teknoparklar vasıtasıyla, bilgi yapının geliştirilmesi öngörölmüş bölgelerde ise bilim kentleri vasıtasıyla uygulanması gerekmektedir. Bu noktada, bölgesel kalkınma için, Kalkınma Ajansları’nın devreye girmesi, Ajanslar’ın bölgesel farklılıkları azaltmayı amaçlayan “İnovasyona Dayalı Kalkınma Politikası” ‘nın bir parçası konumunda faaliyet göstermesi önem arz etmektedir. Buna göre her bir BKA, kendi bölgesi içinde planlama sürecine katkıda bulunmakta, “İnovasyona Dayalı Kalkınma Politikası” ‘nı oluşturan “Bölgesel İnovasyon Politikaları” ‘nın belirleyicisi konumunda olmaktadır. Ancak “Bölgesel İnovasyon Politikaları” oluşturulurken, planlama aşamasında halkın katılımının sağlanması ve bu planların gerektiği zamanlarda güncellenmesi gerektiği değerdendirilmektedir.

Ayrıca her bölgenin ayrıntılı şekilde envanterinin çıkartılması diğerk bir ön şart olmaktadır. Bu kapsamda yapılması gereken iş, bölgenin doğal, maddi, kurumsal ve personel altyapısının masaya yatırılmasıyla ilgili bulunmaktadır. Bütün bu unsurların hem olumlu hem de olumsuz yanları ortaya konduktan sonra, bölge için bu unsurlardan elde edilebilecek fırsatlar ve tehditler manzumesinin oluşturulması,

ortaya konan fırsatlar ve tehditlerinse ana amaca hizmet eder, onu destekler nitelikte olması gerekmektedir. Bunlar içinde değiştirilip isteğe uygun hale getirilmesi oldukça masraflı olan doğal altyapının mümkün olduğu kadar veri kabul edilmesi ve mümkün olduğu kadar avantajlarından yararlanmaya çalışılması gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Ancak gerekli olan yerlerde doğal altyapıya da müdahale edilmesi, maddi altyapının ise doğal altyapının uzantısı olarak ona uygun şekilde biçimlendirilmesi, teknoloji sayesinde doğal altyapıya dair dezavantajların maddi altyapı projeleri ile avantaja dönüştürülmesi gerekmektedir. Ayrıca, ülke genelinde yapıldığı gibi, bölge içinde de sanayi ve tarım, yerleşim, orman alanları tespit edilmesi ve bu yapılırken geniş bir konsensüs sağlanması yoluna gidilmesi gerektiği değerlendirilmektedir. Özellikle, artan nüfusun daha uygun koşullarda yaşamlarını devam ettirebilmeleri ve sürdürülebilir bölgesel kalkınmanın sağlanması için, temiz enerji kaynaklarının kullanımını baz alan dikey şehirleşme modelleri üzerinde durulması gerekmektedir. Böylelikle artan sanayi üretiminin artıklarını kaldıracak bir çevresel taşıma kapasitesinin yaratılması için yeterli doğal alanın yaratılmış olacağı öngörülmektedir.

Öte yandan, kurumsal altyapı ilerlemesinin, bölgenin ana gelişim amacına hizmet edecek düzeyde yerelleştirilmesi, gelişmesi istenen ekonomik modellerle paralellik göstermesi gerekmektedir. Personel altyapının niteliksel ve niceliksel olarak gelişmesinde mevcut kurumlardan maksimum verim almaya yönelik çalışmalar yapılması, eğitim kurumlarında yenilikçi projelerin desteklenmesi, yetişen personel altyapının bölgenin gelişiminde sinerji yaratması için onlara yeterli iş imkanları sağlanması önem arz etmektedir. Bu noktada, üst yapı yatırımlarının bölgeye çekilmesi, bölge avantajlarının geliştirilmesi ve bölgenin pazarlanması için Bölgesel Kalkınma Ajansları'na büyük görev düşmektedir.

Yukarıda özetlenmeye çalışılan "İnovasyona Dayalı Kalkınma Politikası" 'nın oluşumuna katkıda bulunan ve katılımcı "Bölgesel İnovasyon Politikası" 'nı ortaya koymaya yetkin bir Bölgesel Kalkınma Ajansı'nın, belli bir vizyon çerçevesinde oluşturacağı stratejik yaklaşım, onun başarısı için zorunluluk olmaktadır. Buna bağlı olarak ortaya konacak amaçlar ve bu amaçlara ulaşmada kullanılacak araçların seçimi ise başarıya ulaşmada diğer bir önemli faktör olarak sayılmaktadır. Bu kapsamda, Türkiye'de kurulmakta olan Kalkınma Ajansları'nın, çalışma içerisinde ayrıntılı şekilde verilmeye çalışılan model bağlamında faaliyetlerinin yürütülmesi

sonucunda, Türkiye'deki bölgesel gelişmişlik farklarının üstesinden gelineceği değerlendirilmektedir. Modelde ortaya konan sinerjik ağ sistemi ile Bölgesel Kalkınma Ajansı'nın, beşeri sermayenin geliştirilmesi, bölgesel ekonomik büyüme, mekansal ve çevresel değişim ile teknolojik ilerleme aracılığıyla nihai amaç olan "İnovasyona Dayalı Bölgesel Kalkınma" ya ulaşabileceği öngörülmektedir.

İnovasyona dayalı politikaları benimsemiş bir Ajans'ın bölgesel kalkınmaya yapacağı katkı, AB ülkeleri tarafından da fark edilmekte ve AB'nin tüm bölgelerinde bu yapıya sahip kurumlar kabul görmektedir. Araştırmada incelemenin kapsamını belirli ölçülerde sınırlayabilmek için, sadece AB'deki Ajanslar'ın faaliyetleri mercek altına alındığı görülmektedir. Buradaki amacın, AB'ne katılım sürecinde olan Türkiye'nin bölgesel eşitsizlik sorununun, AB'deki uygulamalar perspektifinde çözüme ulaşip ulaşamayacağını incelemek olduğunu belirtmek gerekmektedir. AB'deki Ajanslar, genellikle merkezi hükümetten bağımsız, yerel organizasyonlar olarak faaliyet göstermekte; ekonomi politikalarına yeni bir anlayış getirmekte, bilgiye ve insana verdiği önemle sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişi desteklemektedir. Bu kapsamda çalışmalarını sürdüren AB'deki Ajanslar'ın, seçilmiş ülkelerdeki bölgesel dengesizlikleri gidermede önemli rol oynadıkları ifade edilebilmektedir. Ayrıca, çalışmada ele alınan Ajanslar'ın, faaliyete geçtikten belli süre sonra, bölgesel kalkınmaya katkı yaptığı tespit edilmektedir. Gerçekten, sahip olduğu Ajanslar'ın ortalama yaşı 20 yıl ve üzerinde olan ülkelerde, bölgelerarası gelişmişlik farklarının giderek kapandığı görülmektedir. Bu ülkeler, Fransa, İrlanda ve İtalya şeklinde sıralanmaktadır. Fransa'daki Ajanslar'ın ortalama yaşının 29, İrlanda'dakilerin 21 ve İtalya'daki Ajanslar'ın ortalama yaşının 23 olduğu tespit edilmektedir.

Öte yandan AB, gerek üye ülkeler gerekse aday ülkeler için önemli bir finansman kaynağı olmaktadır. Bu anlamda, bir Kalkınma Ajansı'nın AB ile ilişkileri iki kanaldan gerçekleşmektedir. Bu kanallar; Yapısal Fonlar'ın aktarımı ve Birlik politikalarıyla uyumlu projeler yönetilmesi şeklinde sınıflandırılmaktadır. Kalkınma Ajansı uygulamalarının Türkiye'de yaygınlaşması durumunda, AB perspektifinde bölgesel projelerin yürütülmesi ve bu projeler için AB desteğinden faydalanılması konularında daha uygun koşulların oluşacağı değerlendirilmektedir. Bu kapsamda, Türkiye'deki yasal mevzuat çerçevesinde kurulması beklenen Ajanslar'ın TR 21, TR 22, TR 52, TR 61, TR 63, TR 71, TR 72, TR 81, TR 82, TR 83, TR 90, TRA 1,

TRA2, TRB 1, TRB 2, TRC 1, TRC 2 ve TRC 2 Bölgeleri'nde kurulması gerekmektedir. Yapılan analizlerle ortaya konan sonuçlar bu öngörüğü desteklemektedir. Öte yandan yeni Kalkınma Ajansları'nın, AB destekli bölgesel kalkınma programları başlatılan tüm bölgelerde kurulan hizmet birliklerinden faaliyetleri devralmak üzere, önümüzdeki bir kaç yıl içinde bölgesel düzeyde gerekli idari kapasiteyi sağlamak durumunda oldukları değerlendirilmektedir.

Türkiye'nin AB'ne aday ülke olarak kabul edildiği Helsinki Zirvesi'nden günümüze, bölgesel kalkınma politikası alanında, kat ettiği mesafenin kayda değer olduğu değerlendirilmektedir. Türkiye'nin AB perspektifinde yürüttüğü bu çalışmalar, ülkeyi adım adım tam üyeliğe doğru götürmektedir. Buradan hareketle, Türkiye'nin gelecekte, AB sistemine dahil olacağı ve bütçesine katkıda bulunabileceği tahmin edilmektedir. Türkiye'nin AB'ne tam üyeliği sayesinde gerçekleşecek olan bu durumun, AB bölgesel politika araçlarından da yararlanma imkanı sunacağı düşünülmektedir. Günümüzdeyse Türkiye, bölgesel anlamda bir takım olumsuzlukları bünyesinde barındıran, AB'ne aday bir ülke konumunda bulunmaktadır. Aday ülke olarak Türkiye'nin, yükümlülüklerini yerine getirdiği takdirde, katılım öncesi araç IPA'dan önemli ölçüde destek sağlayacağı ve bu desteklerin kullanımında, Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın gerekliliğinin ortaya çıkacağı değerlendirilmektedir. Tam üyelik durumunda ise özellikle Türkiye'de, KBDG'in AB ortalamasının altında olması ve bölgelerarası gelişmişlik farklarının, AB bölgesel politika araçlarından uzun bir süre önemli oranda destek alınmasını gerektirecek durumda olduğu bilinmektedir. Mevcut veriler ve uygunluk koşulları açısından değerlendirildiğinde, Türkiye'nin önemli bir bölümünde bu araçların kullanımının mümkün olacağı, sözkonusu araçların ve yardımların kullanılması sürecinde ise Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın bir kez daha önemli rol oynayacağı öngörülmektedir.

Öte yandan bölgesel gelişmişlik farklarının giderilmesi, sadece AB yardımları yoluyla üstesinden gelinecek bir durum olmamaktadır. Bu sorun, yatırım boyutu da olan, çok yönlü bir sistemin geliştirilerek uygulanmasını gerektirmektedir. AB'nin özellikle, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin kalkınma çabalarında sağladığı katkı da yine aynı doğrultuda olmaktadır. AB üyeliği yolunda alınan yol ve gösterilen çabalar, yabancı doğrudan yatırımların yönünü de etkilemektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine, adaylık sonrası yabancı

sermaye girişindeki artışın önemli düzeyde olduğu görülmektedir. Bu noktada, AB'nin yapısal katkılarının önemi tartışılmayacak kadar belirgin olmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye-AB ilişkilerinde, salt AB'nin sağlayacağı mali yardımlar değil, bu yardımların yabancı yatırımcıya vereceği mesajın da değerlendirilmesi gerekmektedir.

Tüm bu açıklamalar ışığında; bölgesel eşitsizliği yaratan faktörlerin daha ziyade sanayi toplumunu oluşturan bir takım unsurlardan kaynaklandığı, sanayi toplumunun yapısı sebebiyle oluşmuş bu bölgesel farklılıkların indirgenmesi içinse bilgi toplumunun dinamizminden faydalanan bir modelle alışan Kalkınma Ajansları'nın, Türkiye'deki bölgesel gelişmişlik farklarının üstesinden gelinmesinde önemli rol oynayacağı, glokalleşen Dünya'da ülkeyi bir üst düzeye taşıyacağı ve gelecekte Türkiye'nin kalkınmasında itici güç olacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

Artobolevskiy S.S. (1997). *Regional Policy in Europe*. Jessica Kingsley Publishers Ltd: London.

Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu. (2003). *Avrupa Birliği'nin Türkiye'de Desteklediği Programlar 2003-2004*. Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu Yayınları: Ankara.

Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu. (2005). *Avrupa Birliği'nin Türkiye'de Desteklediği Programlar 2004-2005*. Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu Yayınları: Ankara.

Baldwin, Richard; Wyplosz, Charles. (2004). *The Economics of European Integration*. McGraw-Hill Education: Berkshire.

Bocutoğlu, Ersan. (1990). *Endüstrilerarası İktisat Teori ve Türkiye Uygulamaları*. Karadeniz Teknik Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayınları: Trabzon.

Brasche, Ulrich. (2001). *Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası ve Türkiye'nin Uyum*. İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları: İstanbul.

Chenery, H.B.; Clark, P.G. (1965). *Endüstrilerarası İktisat*. Çeviren: Cemil Çınar. ODTÜ İdari Bilimler Fakültesi Yayınları: Ankara.

Çataloğlu, Oğuz. (1976). *İktisadi Kalkınma*. Ege Üniversitesi İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Resmi Tefsir Yayınları: İzmir.

Dinler, Zeynel. (1986). *Bölgesel İktisat*. Uludağ Üniversitesi Yayınları: Bursa.

Dutt, Amitawa Krishna. (2002). *The Political Economy Development: Volume I Development, Growth and Income Distribution*. Edward Elgar Publishing Co: Vermont.

Elmas, Gülen. (2001). *Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Dengesizlikler*. Nobel Yayıncılık: Ankara.

Erçin, Erhan. (2004). *Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası*. İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları: İstanbul.

Erkal, Mustafa. (1982). *Bölge Açısından Azgelişmişlik (101 Soru-101 Cevap)*. Boğaziçi Yayınları: İstanbul.

Erkan, Canan. (1993). *Küreselleşme ve Avrupa Topluluğu Karşısında Türkiye'nin Rekabet Yeteneği*. Takav: İzmir.

Erkan, Hüsnü. (1987). *Sosyo-ekonomik Bölgesel Gelişme: Teorik ve Uygulamalı Bir Yaklaşım*. Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları: İzmir.

Erkan, Hüsnü. (1998). *Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.

Erkan, Hüsnü; Erkan, Canan. (1998). *Kültür Politikamızda Yeni Boyutlar Türkiye'nin Geleceğe Yönelik Kültür Değerleri ve Politikaları*. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları: Ankara.

Erkan, Hüsnü. (2000). *Ekonomi Politikasının Temelleri*. İlkem: İzmir.

EURADA. (1999). *Creation, Development and Management of RDAs, Does it have to be difficult*, EURADA: Bruxelles.

FONTAINE, Pascal. (1995). *Europe in Ten Points*. European Commission General Publications: Brussels and Luxemburg.

Johnson, Richard A.; Wichern, Dean W. (2002). *Applied Multivariate Statistical Analysis*. Pearson Education. Ltd: New Jersey.

Fujita, Masahisa; Thisse, Jacques François. (2005). *Economics of Agglomeration Cities, Industrial Location and Regional Growth*. Cambridge University Press: London.

Glöckler, Gabriel; Junius, Lie; Scappucco, Gioia; Usherwood, Simon; Vassallo, Julian. (1998). *Guide to EU Policies*. Blackstone Press: London.

Göçer, Orhan. (1977). *Ülke Planlama Çalışmaları İçinde Gelişme Aksları Şehirsel Gelişme Merkezleri İlkeleri ve Türkiye İçin Bir Model Önerisi*. İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Güran, Nevzat. (1999). *Uluslararası Ekonomik Bütünleşme ve Avrupa Birliği*. Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları: İzmir.

Han, Ergül; Kaya Eyten Ayşen. (2004). *İktisadi Kalkınma ve Büyüme*. Anadolu Üniversitesi Web-Ofset: Eskişehir.

Harrop, Jeffrey. (1992). *The Political Economy of Integration in the European Community*. Edward Elgar Publishing Co.: Vermont.

Hiç, Mükerrerem. (1967). *Büyüme Teorileri ve Azgelişmiş Ekonomiler*. Sermet: İstanbul.

Hitiris, Theo. (2003). *European Union Economics*. Pearson Education. Ltd: Harlow.

Hoover, E.M. (1971). *An Introduction to Regional Economics*. Alfred A.Knopf Inc.: New York.

Ingham, Barbara. (2004). *International Economics A European Focus*. Pearson Education. Ltd: Harlow.

Isard, Walter. (1975). *Introduction to Regional Science*. Prentice-Hall Inc.: New Jersey.

İlkin, Akın. (1988). *Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi*. İstanbul Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Jones, Robert A. (1996). *The Politics and Economics of The European Union: An Introductory Text*. Edward Elgar Publishing Ltd: Cheltenham.

Kayacıklı, Tamer. (2002). *Devlet Yardımlarının Kalkınmadaki Rolü (1982-2000)*. İstanbul Ticaret Odası Yayınları: İstanbul.

Kayasü, Serap; Pınarcıoğlu, Melih; Yaşar, Suna Senem; Dere, Sencer. (2003). *Yerel/Bölgesel Ekonomik Kalkınma ve Rekabet Gücünün Arttırılması: Bölgesel Kalkınma Ajansları*. İstanbul Ticaret Odası Yayınları: İstanbul.

Keleş, Ruşen. (1997). *Kentleşme Politikası*. İmge Kitabevi: Ankara.

Kepenek, Yakup; Yentürk, Nurhan. (1997). *Türkiye Ekonomisi*. Remzi Kitabevi: İstanbul.

Keynes, John M. (1936). *The General Theory of Employment, Interest and Money*. Harcourt Brace&Co.: New York.

Kindleberger, Charles P.; Herrick, Bruce. (1983). *Economic Development*. McGraw-Hill Co.: New York.

Konsolas, N.; Papadaskalopoulos, A.; Plaskovitis, I. (2002). *Regional Development in Greece*. Springer: New York.

Krugman, Paul. (2002). *Development, Geography and Economic Theory*. The MIT Press: Cambridge.

Kumral, Neşe; Barbaros, R. Funda; Akgüngör, Sedef; Orhon, Ömer. (1998). *İzmir İmalat Sanayiinin Üretim Potansiyeli Öğrenmeye Dayalı Bölgesel Kalkınma Stratejisi*. İzmir Ticaret Odası Yayınları: İzmir.

Leonard, Dick. (1988). *Packet Guide to The European Economy*. Basil Blackwell Inc.: New York.

Malecki, E.J. (1991). *Technology and Economic Development: The Dynamics of Local, Regional and National Change*. Longman: Essex.

Mengi, Ayşegül. (1998). *Avrupa Birliği'nde Bölgeler Karşısında Yerel Yönetimler*. İmaj Yayıncılık: Ankara.

Milli Güvenlik Kurulu Genel sekreterliği. (1993). *Türkiye'de Bölge Planlamasının Evreleri*. Levent yayıncılık: Ankara.

Nicoll, William; Salmon, Trevor C. (2001). *Understanding The European Union*. Longman: London.

Oğuz, Orhan. (1969). *Ekonomik Ortak Pazar Avrupa Topluluğu*. Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları: Eskişehir.

Öney, Erden. (1983). *İktisadi Planlama*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: Ankara.

Özateşler, Mustafa. (2001). *İktisadi Planlama Teorisi ve Genel Üretim Modeli*. Anadolu: İzmir.

Özdamar, Kazım. (2002). *Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi (Çok Değişkenli Analizler) Cilt 2*. Kaan Kitabevi: Eskişehir.

Özgüven, Ali. (1988). *İktisadi Büyüme, İktisadi Kalkınma, Sosyal Kalkınma, Planlama ve Japon Kalkınması*. Filiz Kitabevi: İstanbul.

Öztürk, Ahmet. (1978). *Bölgesel Girdi-Çıktı Analizi ve Doğu Anadolu Bölgesi'ne Uygulama*. Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları: Bursa.

Richardson, Harry W. (1969). *Regional Economics: Location Theory, Urban Structure and Regional Change*. Praeger Publishers: New York.

Sato, Ryuzo. (1996). *Growth Theory and Technical Change*. Edward Elgar Publishing Ltd: Cheltenham.

Savaş, Vural. (1986). *Kalkınma Ekonomisi*. Beta Yayıncılık: İstanbul.

Smith, Erik Owen. (1994). *The German Economy*. Routledge: New York.

SPSS. (2003). *SPSS Base 12.0 User's Guide*. SPSS Inc.: Chicago.

Stilwell, Frank J.B. (1972). *Bölgesel İktisat Politikası*. Macmillan: London. Çeviren: Dr. Sevgi Güran. Akbank Kültür Yayınları: İstanbul.

Sülün, Dilara. (2005). *Avrupa Birliği Bölgesel Politikasının Esasları*. İzmir Ticaret Odası Yayınları: İzmir.

Taneri, Ergün. (1986). *Bölge Planlama*. Yıldız Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Tapscott, Don. (1996). *Dijital Ekonomi Ağ Üzerindeki Akıl Çağında Umut ve Tehlike*. McGraw-Hill Companies Inc.: Pittsburgh. Çeviren: Ece Koç. (1998). Koç Sistem Bilgi ve İletişim Yayınları: İstanbul.

Tekeli, İlhan. (1972). *Bölge Planlama Üzerine*. İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Thirwall, A.P. (1995). *The Economics of Growth and Development*. Edward Elgar Publishing Co.: Vermont.

Thirwall, A.P. (2003). *Growth and Development (with special reference to developing economies)*. Palgrave: New York.

TOBB – DTM. (2002). *Avrupa Birliği ve Türkiye*. Doğuşum: Ankara.

Todaro, Michael P. (2003). *Economic Development*. Pearson Education Ltd: London.

Türk Demokrasi Vakfı. (2003). *AB'nin ABC si*. Sinemis Yayınevi: Ankara

TÜSİAD. (2003). *Ulusal İnovasyon Sistemi Kavramsal Çerçeve, Türkiye İncelemesi ve Ülke Örnekleri*. TÜSİAD Yayınları: İstanbul.

MAKALELER

Armstrong, Harvey; Taylor, Jim; Williams, Allan. (1997). Regional Policy. *The Economics of the European Union Policy and Analysis*. Edited by M. Artis, N. Lee. Oxford University Press: Oxford.

Arrow, Kenneth J. (1962). The Economic Implications of Learning by Doing. *Growth Theory Volume I*. Edited by R. Becker, E. Burmeister. Edward Elgar Publishing: Vermont.

Bak, Mieczyslaw. Kulawczuk, Przemyslaw. Szczesniak, Anna. (2003). Poland. *Investing in Regional Development: Policies and Practices in EU Candidate Countries*. Edited by Kenneth Davey. Local Government and Public Service Reform Initiative Open Society Institute: Budapest.

Butler, F. (1997). Regionalism and Integration. *The Globalisation of World Politics*. Edited by J. Baylis, S. Smith. Oxford University.

Candır, Atila. (1974). Üçüncü Planda Bölgesel Kalkınma ve Tercihler. *Uzun Dönemli Plan Stratejisi ve III. Beş Yıllık Plan. Ekonomik ve Sosyal Etütler Konferans Heyeti*. Çeltüt: İstanbul.

Erkan, Hüsnü. (1995). Bölgesel Gelişme Stratejileri ve Türkiye'nin Bölgesel Kalkınma Politikası. *Gelişme İktisadı*. Editörler: Tamer İşgüden, Fuat Ercan, Mehmet Türkay. Beta Yayıncılık: İstanbul.

Erkekoğlu, Hatice. (2000). Bölge Üniversitelerinin Yerel Ekonomiye Katkıları: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Örneği. *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, 16 (211).

Henry, C. Michael. (1999). The Porter Model of Competitive Advantage for Inner-city: An Appraisal. *The Inner-city Urban Poverty and Economic Development in the Next Century*. Edited by Thomas D. Boston, Catherine L. Ross. Transaction Publishers: New York.

Lucas, Robert E. (1988). On the Mechanics of Economic Development. *Growth Theory Volume I. Edited by R. Becker, E. Burmeister*. Edward Elgar Publishing: Vermont.

Mengi, Ayşegül. (2001). Avrupa Birliğinde Bölge, Bölge Planlaması ve Türkiye. *GAP Dergisi*. 15 (23).

Meyer, John R. (1963). Bölgesel İktisat: Bir Araştırma. *ODTÜ İktisadi Kalkınma Seçme Yazılar. Derleyenler: Metin Berk, Fikret Görün, Selim İlkin*. ODTÜ İdari Bilimler Fakültesi Yayınları: Ankara.

Molle, Wilhelm. (1992). Regional Policy. *Main Economic Policy Areas of the EEC Toward 1992. Editör: Peter Coffey*. Kluwer Academic Publishers: Dordrecht.

Nevin, E. T. (1985). The Nature of Regional Problem. *The Economics of the European Community. Ali M. El-Agraa*. Philip Allan Publishers: Oxford.

Olsson, Amy Rader. (2002). Governance and Planning for a New Age. *Reshaping Regional Planning A Northern Perspective. Edited by Folke Snickers, Brita Olerup, Lars Olof Persson*. Ashgate Publishing: Hampshire.

Rees, John. (1989). Regional Development Processes and Policies. *New Technology and Regional Development; Trends and Implications in the US. Edited by William H. Berentsen, Darrick R. Danta & Eta Daroczi*. (1989). Hungarian Academy of Sciences, Pecs: Budapest (60).

Sarıca, İsmail. (2001). Türkiye'de Bölgesel Gelişme Politikaları ve Projeleri. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 1 (154).

Tervo, Hannu. (1996). European Integration and Development of the Finnish Regions. *Regional Development Strategies A European Perspective. Edited by Jeremy Alden, Philip Boland*. Jessica Kingsley Publishers: London.

Tondl, Gabriele. (2001). The Development of EU Regional Policy. *The Economics of the European Union Policy and Analysis. Edited by Mike Artis, Frederick Nixon*. Oxford University Press: Oxford.

BİLDİRİ, TEBLİĞ VE RAPORLAR

Akkahve, Deniz. (2003). Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP). *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu Tebliğleri Cilt 1*. Denizli.

Aktakas, Başak Gül; Gökçen, Bilgehan; Kavuşturan, Mehmet; Öztaş, Şeyma. (2004). AB ve OECD Ülkelerinde Bölge Planlaması ve Adana İçin Bir Bölgesel Gelişme Önerisi. *2004 İzmir İktisat Kongresi Bölgesel Gelişme Stratejileri Tebliğ Metinleri*. İzmir.

Altay, Oğuzhan; Çatık, A. Nazif; Gacener, Aydanur. (2004). Bölgesel Kalkınmada Kurumsal Boyut ve Ege Bölgesi İçin Bir Kurumsal Model Önerisi. *2004 İzmir İktisat Kongresi Bölgesel Gelişme Stratejileri Tebliğ Metinleri*. İzmir.

Bilen, Gülhan. (2005). 2004 Yılı Genişlemesi Öncesinde Üye Olan 15 Avrupa Birliği Ülkesinde Ulusal Bölgesel Politikalar. *I. Doğu Anadolu Sempozyumu Bildirileri*. Elazığ.

Brown, Geoffrey. (2006). Culture in the European Union: Background Notes. *UU/ NICEC Peace II measure 4.1 Project "Shared Learning: From the local to the Global and back again" Monitoring Performance & Reporting, Cultural Regeneration Programme Position Paper Appendix C Information & Contextual Briefing Papers*. UK.

Demirtaş, Ekrem. (2004). Bilgi Çağının Kalkınma Modeli: Yerel-Bölgesel Kalkınma ve Bölge Kalkınma Kurumları. *2004 İzmir İktisat Kongresi Bölgesel Gelişme Stratejileri Tebliğ Metinleri*. İzmir.

Dulupçu, Murat Ali. (2004). Bölgesel Yenilik (İnovasyon) Stratejileri: Türkiye’de Bölgesel Gelişme İçin Alternatif Olabilir mi?. *2004 İzmir İktisat Kongresi Bölgesel Gelişme Stratejileri Tebliğ Metinleri*. İzmir.

Duran, Mustafa Sungur. (1998). Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvik Politikaları (1968-1998). *T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü*. Ankara.

Eraydın, Ayda. (2003). Bölgesel Kalkınma Kavram, Kuram ve Politikalarında Yaşanan Değişimler. *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu Tebliğleri Cilt 1*. Denizli.

Erkan, Hüsnü. (2003). Toplumsal Sorunlara Entegre Sistemler Yaklaşımı (TOPSES) Bağlamında Sürdürülebilir Yenilikçi Bölgesel ve Kentsel Gelişme. *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu Tebliğleri Cilt 1*. Denizli.

FISHER, J. L. (1955). Concepts in Regional Economic Development Programs. *Papers and Proceedings Regional Science Association, W1-W20*. Cambridge.

Göymen, Korel. (2004). Türkiye’de Bölge Politikalarının Evrimi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları. *Yerel Kalkınma İçin Ortaklıklar Konferansı Bildirileri*. İstanbul.

Gündüz, A.Yılmaz. (2003). Kentsel Ekonomi ve Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Projeleri. *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu Tebliğleri Cilt 1*. Denizli.

Kayasü, Serap; Yaşar, Suna Senem. (2003). Bölgesel Kalkınma Ajansları: Türkiye Üzerine Öneriler. *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu Tebliğleri Cilt 1*. Denizli.

Güner, Meltem. (2005). Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye’ye Yansımaları. *1. Doğu Anadolu Sempozyumu Bildirileri*. Elazığ.

Keleş, Ruşen. (1969). Bölge Planlamasında Örgütlenme Sorunları. 9. *İskan ve Şehircilik Konferansları Bildirileri*. Ankara.

Kösecik, Muhammet; Koçak, S. Yaman. (2003). Avrupa Birliği Bölgesel Politikası ve Yapısal Fonlar. *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu Tebliğleri Cilt 2*. Denizli.

Oğuzhan, N. Altay; Gacaner, Aydanur; Çatık, Nazif. (2003). Ege Bölgesi'nin Kalkınmasında Finansal Kurumsallaşma Araç Olabilir mi?. *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu Tebliğleri Cilt 1*. Denizli.

Öksüz, A. Melih; Aydemir, Şinasi; Aydın, Yelda; Şen, Dilek. (2005). DOKAP Bölgesi Kentsel Etki Alanları. 9. *Ulusal Bölge Bilimi Bölge Planlama Kongresi Bildirileri*. Trabzon.

Özaslan, Metin; Akpınar, Rasim. (2005). Türkiye'de Bölgesel Gelişme Politikaları. 1. *Doğu Anadolu Sempozyumu Bildirileri*. Elazığ.

Poroy, Hüseyin. (2004). Bölgesel Gelişme Stratejileri Çerçevesinde Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi. 2004 *İzmir İktisat Kongresi Bölgesel Gelişme Stratejileri Tebliğ Metinleri*. İzmir.

Sarıca, İsmail. (2003). Bölgesel Planlamaya Genel Bakış ve Doğu Anadolu Projesi Ana Planı. *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu Tebliğleri Cilt 2*. Denizli.

Sivri, Uğur; Ceylan, Servet; Artan, Seyfettin. (2000). Bölgelerarası Gelir Farklılıkları ve Kuznets Hipotezi. 9. *Ulusal Bölge Bilimi Bölge Planlama Kongresi Bildirileri*. Trabzon.

Yosunkaya, Bengi. (2005). Avrupa Birliği Ülkeleri ile Türkiye'nin Sosyo-Ekonomik Açından Karşılaştırılması. 14. *İstatistik Araştırma Sempozyumu Bildirileri*. Ankara.

TEZLER

Aktürk, Ergün. (1997). *Avrupa Birliği'nde Bölgesel Sorun ve Politikalar*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Atay, Ahmet. (2004). *Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu ve Balıkçılığın Yönlendirilmesi Mali Aracının Hedef, Kapsam ve Yöntemlerinin İrlanda Örneği Çerçevesinde İncelenmesi*. Uzmanlık Tezi, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Ankara.

Başer, Nuri Erkin. (2002). *Teknolojik İlerlemeye Dayalı Kentsel Kalkınma Yaklaşımı: İzmir Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Birben, Feriha. (1997). *Bölgesel Gelişmede Kalkınma Ajanslarının Rolü, Etkileri ve Türkiye Uygulaması*. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

Canlı, Emel. (2001). *Bölgesel Kalkınma ve Cazibe Modelleri*. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Derbend, Elif Çakmak. (1993). *Avrupa Topluluğunun Bölgesel Kalkınma Politikası*. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ergin, Didem. (2002). *Avrupa Birliği'nin Yeni Bölgesel Stratejileri Çerçevesinde Türkiye'nin Bölgesel Politikalarının Yeniden Tanımlanması*. Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Master Programı, Ankara.

Fikir, Halit. (2003). *Avrupa Birliği Bütçesinde Yapısal Fonların Gelişimi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Göçer, Kenan. (2002). *Avrupa Birliği Adaylığı Sürecinde Türkiye'de İllerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Düzeyleri*. Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Güngör, H. Gonca. (1991). *Avrupa Topluluğu Bölgesel Kalkınma Politikası*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ildırar, Mustafa. (2003). *Bölgesel Kalkınma Teorisi ve Gelişme Stratejileri*. Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Karakayalı, Hüseyin. (1980). *Bölgesel Gelişmede Endüstriyel Etkinliklerin Ekonomik ve Mekansal Açısından İrdelenmesi*. Doçentlik tezi, Ege Üniversitesi İşletme Fakültesi Manisa Maliye ve Muhasebe Yüksek Okulu, Manisa.

Karaveş, Tülay. (1991). *Avrupa Topluluğundaki Bölgesel Sorunların Çözümünde Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu – FEDER'in Rolü*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kedik, Didar. (2003). *Avrupa Birliği ve Türkiye'de Bölgesel Politikaya Yönelik Devlet Yardımları*. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Koçak, Süleyman Yaman. (2005). *Avrupa Birliği'nde Yapısal Fonların Bölgesel Kalkınmaya Etkisi: İrlanda, İspanya ve Yunanistan Örnekleri*. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Kumral, Neşe. (1993). *Bölgesel Gelişme Politika Aracı Olarak Ekonomik Kalkınma Ajansları ve Girişimciliğin Teşviki*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Oralp, Füsün. (2002). *Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Güneydoğu Anadolu Projesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Pala, Arzu. (2003). *Avrupa Birliğinde Bölgesel Politikalar Kırsal Kalkınma ile İlişkisi ve Türkiye*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Somuncu, Orhan. (1998). *Bölgesel İktisadi Kalkınmayı Etkileyen Faktörler: Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Şen, Arzu. (2004). *Sürdürülebilir Bölgesel Gelişme Yaklaşımı: İzmir Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Şen, Zelal. (2004). *Türkiye'nin Avrupa Birliği Adaylığı ve Katılım Öncesi Stratejisi Çerçevesinde Bölgesel Politika Alanında Uyum Durumunun Değerlendirilmesi*. Uzmanlık Tezi, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Ankara.

Tavgaç, Gürsel. (2001). *Türkiye'de Kalkınma Planlarında Bölgelerarası Kalkınma Politikası*. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Toraman, Ayhan. (1973). *Doğu Marmara Bölgesi Girdi-Çıktı Analizi*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Urgan, Güven. (2000). *Avrupa Birliğinin Bölgesel Politikası*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü, İstanbul.

Ünlüsoy, Füsün. (1985). *Bölgesel Gelişme Merkezi ve Çevresinde Planlama Yaklaşımı: Samsun Örneği*. Lisans Bitirme Projesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İzmir.

Varım, Suphi. (1989). *Bölgesel Kalkınma ve Türkiye Örneği: GAP*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Yazıcı, Oğuz. (2002). *Bölgesel Kalkınmaya Gelişme Ekonomisi ve Planlama Açısından Bir Yaklaşım*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yerlikaya, Selda. (2001). *Avrupa Birliğindeki Bölgesel Politikalar ve Üyeliği Sonrasında Türkiye'ye Olası Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Master Programı, Ankara.

Yıldırım, Selim. (2002). *Türkiye'nin Sanayileşmesinde Bölgesel Dengesizlikleri Gidermeye Yönelik Politikalar*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Yılmaz, Zeki. (1995). *AT'da Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

İNTERNET KAYNAKLARI

AB Resmi Kanun Sitesi, (2004), *Proposal for a Council Regulation laying down general provisions on the European Regional Development Fund, the European Social Fund and the Cohesion Fund*, Erişim: 17.10.2006, http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2004/com2004_0492en01.pdf.

AB Resmi Kanun Sitesi, (2006), *Regulation (EC) No 1082/2006 of the European Parliament and of the Council of 5 July 2006 on a European grouping of territorial cooperation (EGTC)*, Erişim: 19.10.2006, http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2006/l_210/l_21020060731en00190024.pdf.

AB Resmi Web Sitesi, (2004a), ESDP, Erişim: 14.10.2006, <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/g24401.htm>.

AB Resmi Web Sitesi, (2004b), *Third Report on economic and social cohesion: proposals for regional policy*, Erişim: 17.10.2006, <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/g24007.htm>.

AB Resmi Web Sitesi, (2005a), *Objective 1*, Erişim: 16.10.2006, <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/g24203.htm>.

AB Resmi Web Sitesi, (2005b), *The financing of the common agricultural policy (CAP)*, Erişim: 18.10.2006, <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l60024.htm>.

AB Resmi Web Sitesi, (2006a), *General provisions ERDF - ESF - Cohesion Fund*, Erişim: 17.10.2006, <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/g24231.htm>.

AB Resmi Web Sitesi, (2006b), *European Regional Development Fund*, Erişim: 17.10.2006, <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/g24234.htm>.

AB Resmi Web Sitesi, (2006c), *The European Social Fund from 2007*, Erişim: 18.10.2006, <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/g24232.htm>.

AB Resmi Web Sitesi, (2006d), *The European Union Solidarity Fund*, Erişim: 19.10.2006, <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/g24217.htm>.

AB Resmi Web Sitesi, (2007), *Hierarchical List of the Nomenclature of territorial Units for Statistics-NUTS and The Statistical Regions of Europe*, Erişim: 18.06.2007, http://ec.europa.eu/comm/eurostat/ramon/nuts/codelist_en.cfm?list=cec.

ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2006a), *The World Factbook-Germany*, Erişim: 07.09.2006, <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/gm.html>.

ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2006b), *The World Factbook-Germany*, Erişim: 07.09.2006, <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/gm.html#Econ>.

ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2006c), *The World Factbook-Austria*, Erişim: 08.09.2006, <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/au.html#Econ>.

ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2006d), *The World Factbook-Belgium*, Erişim: 08.09.2006, <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/be.html#Econ>.

ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2006e), *The World Factbook-United Kingdom*, Erişim: 10.09.2006, <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/uk.html#Econ>.

ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2006f), *The World Factbook-Bulgaria*, Erişim: 08.09.2006, <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/bu.html#Geo>.

ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2006g), *The World Factbook-Czech Republic*, Erişim: 08.09.2006, <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/ez.html#Econ>.

ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2006h), *The World Factbook-Denmark*, Erişim: 10.09.2006, <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/da.html#Econ>.

ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2006ı), *The World Factbook-Estonia*, Erişim: 10.09.2006, <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/en.html#Econ>.

ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2006j), *The World Factbook-Finland*, Erişim: 10.09.2006, <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/fi.html#Econ>.

ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2006k), *The World Factbook-France*, Erişim: 10.09.2006, <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/fr.html#Econ>.

ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2006l), *The World Factbook-Netherlands*, Erişim: 10.09.2006, <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/nl.html#Econ>.

ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2006m), *The World Factbook-Ireland*, Erişim: 10.09.2006, <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/ei.html#Econ>.

ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2006n), *The World Factbook-Spain*, Erişim: 10.09.2006, <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/sp.html#Econ>.

ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2006o), *The World Factbook-Sweden*, Erişim: 10.09.2006, <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/sw.html#Econ>.

ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2006p), *The World Factbook-Italy*, Erişim: 11.09.2006, <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/it.html#Econ>.

ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2006q), *The World Factbook-Cyprus*, Erişim: 11.09.2006, <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/cy.html#Econ>.

ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2006r), *The World Factbook-Latvia*, Erişim: 12.09.2006, <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/lg.html#Econ>.

ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2006s), *The World Factbook-Lithuania*, Erişim: 12.09.2006, <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/lh.html#Econ>.

ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2006t), *The World Factbook-Luxembourg*, Erişim: 12.09.2006, <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/lu.html#Econ>.

ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2006u), *The World Factbook-Hungary*, Erişim: 12.09.2006, <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/hu.html#Econ>.

ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2006v), *The World Factbook-Malta*, Erişim: 12.09.2006, <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/mt.html#Econ>.

ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2006w), *The World Factbook-Poland*, Erişim: 12.09.2006, <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/pl.html#Econ>.

ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2006x), *The World Factbook-Portugal*, Erişim: 12.09.2006, <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/po.html#Econ>.

ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2006y), *The World Factbook-Romania*, Erişim: 08.09.2006, [https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/ro.html# Geo](https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/ro.html#Geo).

ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2006z), *The World Factbook-Slovakia*, Erişim: 12.09.2006, <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/lo.html#Econ>.

ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2006aa), *The World Factbook-Slovenia*, Erişim: 12.09.2006, <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/si.html#Econ>.

ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2006ab), *The World Factbook-Greece*, Erişim: 12.09.2006, <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/gr.html#Econ>.

Agemont Web Sitesi, (2006), *Agemont*, Erişim: 01.11.2006, http://www.agemont.it/age_en/agemont.htm.

Akdeniz Üniversitesi Web Sitesi, (2001), *Türkiye’de Bölgesel Gelişme Politikaları ve Projeleri*, Erişim: 24.01.2007, <http://www.akdeniz.edu.tr/iibf/yeni/genel/dergi/Sayi01/Sarica.pdf>.

Akpınar, Rasim, (2002), *Bölgesel Gelişme Politikalarında Yaşanan Değişim: Yeni Bölgeselleşme Paradigması ve Uygulamaları*, Erişim: 25.08.2006, <http://www.ceterisparibus.net>.

Alkan, Berrak, (2005), *Sorular ve Cevaplarla Yeni Lizbon Stratejisi*, Erişim: 18.11.2006, <http://www.abmerkezi.org.tr/belgeler/Sorular%20ve%20cevaplarla%20yeni%20Lizbon%20stratejisi.doc>.

Allen, Grahame, (2002), *Regional Development Agencies (RDAs)*, Erişim: 22.Ağustos.2006, <http://www.parliament.uk/commons/lib/research/rp2002/rp02-050.pdf>.

Avrupa ve Avrasya İncelemeleri Merkezi Web Sitesi, (2006a), *Country profiles: Germany*, Erişim: 07.09.2006, <http://www.international.ucla.edu/euro/countries/article.asp?parentid=23005>.

Avrupa ve Avrasya İncelemeleri Merkezi Web Sitesi, (2006b), *Country profiles: Czech Republic*, Erişim: 08.09.2006, <http://www.international.ucla.edu/euro/countries/article.asp?parentid=22978>.

Avrupa ve Avrasya İncelemeleri Merkezi Web Sitesi, (2006c), *Country profiles: Denmark*, Erişim: 10.09.2006, <http://www.international.ucla.edu/euro/countries/article.asp?parentid=23000>.

Avrupa ve Avrasya İncelemeleri Merkezi Web Sitesi, (2006d), *Country profiles: Finland*, Erişim: 10.09.2006, <http://www.international.ucla.edu/euro/countries/article.asp?parentid=23002>.

Avrupa Birliği Bölgeler Komitesi Resmi Web Sitesi, (2006a), *The Committee of the Regions-An Introduction*, Erişim: 05.09.2006, <http://www.cor.europa.eu/en/presentation/Role.htm>.

Avrupa Birliği Bölgeler Komitesi Resmi Web Sitesi, (2006b), *Commissions*, Erişim: 05.09.2006, http://www.cor.europa.eu/en/presentation/cor_commission.htm.

Avrupa Birliği Ekonomik ve Sosyal Komite Resmi Web Sitesi, (2006), *Avrupa Birliği Ekonomik ve Sosyal Komite Üyeleri*, Erişim: 04.09.2006, <http://eescmembers.esc.eu.int/eescmembers.aspx?culture=en>.

Avrupa Komisyonu Resmi Web Sitesi, (2004), *Cohesion Fund A boost for European Solidarity*, Erişim: 18.10.2006, http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/panorama/pdf/mag14/mag14_en.pdf.

Avrupa Komisyonu Resmi Web Sitesi, (2006a), *Maps of Members of the EU in 2007*, Erişim: 04.01.2007, http://ec.europa.eu/avservices/photo/photo_thematic_en.cfm?id=&mark=PRO,CART.

Avrupa Komisyonu Resmi Web Sitesi, (2006b), *Portrait of the Regions - Bulgaria*, Erişim: 08.01.2007, http://ec.europa.eu/regional_policy/atlas/bulgaria/maps/pdf/map_bg_en.pdf.

Avrupa Komisyonu Resmi Web Sitesi, (2006c), *Regional Policy and the Lisbon Strategy*, Erişim: 14.10.2006, http://ec.europa.eu/regional_policy/themes/lisbon/lisbon_en.htm.

Avrupa Komisyonu Resmi Web Sitesi, (2006d), *Structural Funds Regulations 2007-2013*, Erişim: 14.10.2006, http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/regulation/newregl0713_en.htm.

Avrupa Komisyonu Resmi Web Sitesi, (2006e), *Working for the regions*, Erişim: 16.10.2006, http://ec.europa.eu/regional_policy/intro/working5_en.htm.

Avrupa Komisyonu Resmi Web Sitesi, (2006f), *The European Map of Objective 1 and Objective 2 Areas (2004-2006)*, Erişim: 16.10.2006, http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/graph/maps/pdf/mapeur25.pdf.

Avrupa Komisyonu Resmi Web Sitesi, (2006g), *Structural Funds 2007-2013: Convergence and Regional Competitiveness Objectives*, Erişim: 17.10.2006, http://ec.europa.eu/regional_policy/images/map/eligible2007/sf200713.pdf.

Avrupa Komisyonu Resmi Web Sitesi, (2006h), *2000-2006 : The European Social Fund (ESF)* , Erişim: 18.10.2006, http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/prord/prords/prdsb_en.htm.

Avrupa Komisyonu Resmi Web Sitesi, (2006ı), *2000-2006 : The European Agricultural Guidance and Guarantee Fund (EAGGF)*, Erişim: 18.10.2006, http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/prord/prords/prdsc_en.htm.

Avrupa Komisyonu Resmi Web Sitesi, (2006j), *Arrangements for structural assistance to the fisheries sector 2007 – 2013*, Erişim: 18.10.2006, http://ec.europa.eu/fisheries/cfp/structural_measures/arrangements_2007_2013_en.htm.

Avrupa Komisyonu Resmi Web Sitesi, (2006k), *The Cohesion Fund at a glance*, Erişim: 18.10.2006, http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/procf/cf_en.htm.

Avrupa Komisyonu Resmi Web Sitesi, (2006l), *Financial Assistance*, Erişim: 22.10.2006, http://ec.europa.eu/enlargement/financial_assistance/index_en.htm.

Avrupa Komisyonu Resmi Web Sitesi, (2006m), *Instrument for Pre accession Assistance*, Erişim: 22.10.2006, http://ec.europa.eu/enlargement/financial_assistance/ipa/index_en.htm.

Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu Resmi Web Sitesi, (2005a), *AB ve Kurumları*, Erişim: 03.09.2006, <http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?pld=3&lang=0&prnld=1&fld=6&ord=0&docld=292&fop=1>.

Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu Resmi Web Sitesi, (2005b), *Avrupa Parlamentosu*, Erişim: 03. 09. 2006, <http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang=0&pld=3&fld=6&prnld=2&hnd=1&ord=1&docld=293&fop=0>.

Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu Resmi Web Sitesi, (2005c), *Avrupa Komisyonu*, Erişim: 03.09.2006, <http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang=0&pld=3&fld=6&prnld=3&hnd=1&ord=2&docld=294&fop=0>.

Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu Resmi Web Sitesi, (2005d), *Avrupa Konseyi*, Erişim: 03.09.2006, <http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang=0&pld=3&fld=6&prnld=4&hnd=1&ord=3&docld=296&fop=0>.

Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu Resmi Web Sitesi, (2005e), *Avrupa Adalet Divanı*, Erişim: 03.09.2006, <http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang=0&pld=3&fld=6&prnld=5&hnd=1&ord=4&docld=297&fop=0>.

Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu Resmi Web Sitesi, (2005f), *Sayıştay*, Erişim: 03.09.2006, <http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang=0&pld=3&fld=6&prnld=6&hnd=1&ord=5&docld=298&fop=0>.

Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu Resmi Web Sitesi, (2005g), *Ekonomik ve Sosyal Komite*, Erişim: 03.09.2006, <http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang=0&pld=3&fld=6&prnld=7&hnd=1&ord=6&docld=299&fop=0>.

Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu Resmi Web Sitesi, (2005h), *Bölgeler Komitesi*, Erişim: 03.09.2006, <http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang=0&pId=3&fld=6&prnId=8&hnd=1&ord=7&docId=300&fop=0>.

Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu Resmi Web Sitesi, (2005i), *Avrupa Yatırım Bankası*, Erişim: 03.09.2006, <http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang=0&pId=3&fld=6&prnId=10&hnd=1&ord=9&docId=302&fop=0>.

Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu Resmi Web Sitesi, (2005j), *Ombudsman*, Erişim: 03.09.2006, <http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang=0&pId=3&fld=6&prnId=11&hnd=1&ord=10&docId=303&fop=0>.

Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu Resmi Web Sitesi, (2005k), *Avrupa Merkez Bankası*, Erişim: 03.09.2006, <http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?lang=0&pId=3&fld=6&prnId=9&hnd=1&ord=8&docId=301&fop=0>.

Avrupa Konseyi Resmi Web Sitesi, (2006), *Council Configurations*, Erişim: 03.09.2006, http://www.consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=427&lang=en&mode=g.

Avrupa Merkez Bankası Resmi Web Sitesi, (2006a), *The European Central Bank*, Erişim: 06.09.2006, <http://www.ecb.int/ecb/html/index.en.html>.

Avrupa Merkez Bankası Resmi Web Sitesi, (2006b), *Tasks*, Erişim: 06.09.2006, <http://www.ecb.int/ecb/orga/tasks/html/index.en.html>.

Avrupa Parlamentosu Resmi Web Sitesi, (2006a), *Members*, Erişim: 03. 09. 2006, <http://www.europarl.europa.eu/parliament/public/staticDisplay.do?id=45&pageRank=3&language=EN>.

Avrupa Parlamentosu Resmi Web Sitesi, (2006b), *Regional Policy* , Erişim: 19.10.2006, http://www.europarl.europa.eu/news/expert/infopress_page/059-6527-080-03-12-910200603 20IPR06502-21-03-2006-2006-false/default_en.htm.

Avrupa Yatırım Bankası Resmi Web Sitesi, (2006a), *The EIB, the EU's Financing Institution*, Erişim: 05.09.2006, <http://www.eib.org/about/index.asp?cat=181>.

Avrupa Yatırım Bankası Resmi Web Sitesi, (2006b), *Governing Bodies*, Erişim: 05.09.2006, <http://www.eib.org/about/index.asp?dep=109>.

Avrupa Yatırım Bankası Resmi Web Sitesi, (2006c), *The Corporate Operational Plan for the period 2006 – 2008*, Erişim: 05.09.2006, <http://www.eib.org/about/index.asp?designation=objective>.

Avrupa Yatırım Bankası Resmi Web Sitesi, (2006d), *Capital Markets*, Erişim: 05.09.2006, <http://www.eib.org/faq/faq.asp?faq=26#q2>.

Avrupa Yatırım Bankası Resmi Web Sitesi, (2006e), *JASPERS*, Erişim: 22.10.2006, <http://www.eib.org/site/index.asp?designation=jaspers>.

Avrupa Yatırım Fonu Resmi Web Sitesi, (2006), *JEREMIE*, Erişim: 22 Ekim. 2006, <http://www.eif.org/jeremie/>.

Bachtler, John; Raines, Philip; Downes, Ruth, (1999), *First Report on Economic and Social Cohesion – Study Area 3: The Impact on Cohesion of EU Enlargement*, Erişim: 15.12.2006, http://www.eprc.strath.ac.uk/eprc/Documents/PDF_files/R341stReponEcon&SocialCohes.pdf.

Biclazio Web Sitesi, (2006a), *Enterprise Incubators*, Erişim: 01.11.2006, <http://www.biclazio.it/xml/hp.asp?IDcanale=0&tema=&tema2=&tema3=&tema4=&lingua=ENG>.

Biclazio Web Sitesi, (2006b), *An Introduction to Services*, Erişim: 01.11.2006, <http://www.biclazio.it/xml/hp2.asp?IDcanale=114&lingua=ENG>.

Bucek, Milan, (1999), *Regional Disparities and Regional Dynamics in Slovakia: A Pre Accession Picture*, Erişim: 20.10.2006, <http://www.ersa.org/ersaconfs/ersa99/Papers/a398.pdf>.

Büyük Kuzey Düzluğu Web Sitesi, (2006), *North Great Plain Regional Development Agency*, Erişim: 02.11.2006, <http://www.eszakalfold.hu/digitalcity/homepage.jsp?dom=AAAAJYHC&prt=AAAAOLFC&fmn=AAAAOLGE&men=AAAAJXSS>.

Çek Cumhuriyeti Resmi Web Sitesi, (2006), *Economy: Development and potential*, Erişim: 08.09.2006, <http://www.czech.cz/ekonomika/folder.aspx?id=1222-Economy:-Development-and-potential>.

Demirci, Aytül Güneşer, (2003), *Bölgesel Kalkınma Ajansları*, Erişim: 25.08.2006, <http://www.kamuyonetimi.org/ktml2/files/uploads/pdf/bolgekalkinma.pdf>.

Dolny Zemplin Bölgesel Kalkınma Ajansı Web Sitesi, (2007), *Regional Development Agency Dolny Zemplin*, Erişim: 05.02.2007, <http://www.rradz.szm.sk/rra-e.html>.

Dünya Bankası Resmi Web Sitesi, (2006), *Latvia Background*, Erişim: 12.09.2006, <http://www.worldbank.org.lv/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/LATVIAE%20XTN/0,,menuPK:361565~pagePK:141132~piPK:141107~theSitePK:361470,00.html>

EGEV Web Sitesi, (2007), *EGEV*, Erişim: 04.02.2007, <http://www.egev.org/>.

Enterprise Ireland Web Sitesi, (2006), *About Enterprise Ireland*, Erişim: 01.11.2006, <http://www.enterprise-ireland.com/AboutUs/>.

Erfurt-Suedost Web Sitesi, (2007), *A high-tech site: Erfurt-Südost*, Erişim: 05.02.2007, <http://www.erfurt-suedost.de/?id=1483&L=1>.

ERVET Web Sitesi, (2006), *About us*, Erişim: 01.11.2006, <http://www.ervet.it/htmleng/chisiamo.asp>.

Estonya Hükümeti Resmi Web Sitesi, (2006), *Local Goverments*, Erişim: 10.09.2006, <http://www.riik.ee/en/omavalitsused/>.

Eurostat Resmi Web Sitesi, (2006a), *Basic principles of the NUTS*, Erişim: 21.09.2006, http://ec.europa.eu/comm/eurostat/ramon/nuts/basicnuts_regions_en.html.

Eurostat Resmi Web Sitesi, (2006b), *Gross domestic product (GDP) at current market prices at NUTS level 1-2-3*, Erişim: 20.09.2006, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996,45323734&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=welcomeref&open=/regio/econ-r/gdp95&language=en&product=EU_MASTER_regions&root=EU_MASTER_regions&scrollto=0.

Eurostat Resmi Web Sitesi, (2006c), *Unemployment rates by sex and age, at NUTS level 1-2-3 EU-25*, Erişim: 20.09.2006, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996,45323734&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=welcomeref&open=/regio/lm_r/lmun_r&language=en&product=EU_MASTER_regions&root=EU_MASTER_regions&scrollto=271.

Finlandiya Web Sitesi, (2006), *The Economy*, Erişim: 10.09.2006, <http://virtual.finland.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=28308>.

Ferry, Martin, (2004), *Regional Policy in Poland on the eve of EU membership: regional empowerment or central control?*, Erişim: 18.11.2006, http://www.eprc.strath.ac.uk/eprc/documents/PDF_files/EPRP%2053%20Reg%20Policy%20in%20Poland.pdf.

Fransa Büyükelçiliği Resmi Web Sitesi, (2001), *Fransa Coğrafyası*, Erişim: 30.09.2006, <http://www.ambafrance-tr.org/ecrire/upload/fis/fis60.htm>.

Güneydoğu Anadolu Projesi Web Sitesi, (2005), *GİDEM*, Erişim: 04.02.2007, <http://www.gapturkiye.gen.tr/kalkinma/index.html>.

IDA Ireland Web Sitesi, (2006), *Invest in Ireland*, Erişim: 01.11.2006, <http://www.idaireland.com/home/index.aspx>.

IDEA Web Sitesi, (2006), *Innovation and Development Agency of Andalusia*, Erişim: 01.11.2006, <http://www.agenciaidea.es/ing/pg1.html>.

INFO Web Sitesi, (2006), *What is "info"?*, Erişim: 01.11.2006, <http://www.ifrm-murcia.es/contenido/info/queeing.html>.

INRDA Web Sitesi, (2007a), *Foreword of the Chairman of the Club of Representatives of RDAs in Slovakia*, Erişim: 05.02.2007, <http://en.isrra.sk/index.php?Cat=73>.

INRDA Web Sitesi, (2007b), *Introduction*, Erişim: 05.02.2007, <http://en.isrra.sk/>.

İKV Web Sitesi, (2004), *AB Komisyonu 2004 Yılı Türkiye İlerleme Raporu*, Erişim: 31.01.2007, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/2004ilerlemeraporu.pdf>.

İKV Web Sitesi, (2005), *Lizbon Zirvesi*, Erişim: 12.10.2006, <http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1192>.

İKV Web Sitesi, (2006), *23 Ocak 2006 Tarihli Türkiye Cumhuriyeti Katılım Ortaklığı'nın İçerdiği İlke, Öncelik ve Koşullara İlişkin Konsey Kararı*, Erişim: 31.01.2007, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/KOB-2005-duzeltmee.pdf>.

İller Bankası Resmi Web Sitesi, (2006), *Görevimiz, Hizmet Anlayışımız*, Erişim: 23.01.2007, <http://www.ilbank.gov.tr/>.

İrlanda Ulusal Stratejisi Web Sitesi, (2002), *What is the National Spatial Strategy*, Erişim: 10.09.2006, <http://www.irishspatialstrategy.ie/index.shtml>.

İspanya Kamu Yönetimi Bakanlığı Resmi Web Sitesi, (2006), *Regional Governments*, Erişim: 10.09.2006, http://www9.map.es/enlaces/administraciones_autonomicas.html.

İsveç Hükümeti Resmi Web Sitesi, (2006), *Primary Sectors*, Erişim: 10.09.2006, <http://www.sweden.gov.se/sb/d/2112/a/19596>.

Konin RDA Web Sitesi, (2007), *About Konin RDA*, Erişim: 05.02.2007, http://www.arrkonin.org.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=63&Itemid=55.

KOSGEB Resmi Web Sitesi, (2006), *Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı Kurulması Hakkında Kanun*, Erişim: 23.01.2007, <http://www.kosgeb.gov.tr/KOSGEB/Kanun.asp>.

Lackenbauer, Jörg, (2005), *After Transition and EU Accession: A Review of Economic Geography and Regional Disparities in Hungary*, Erişim: 22.Ağustos.2006, http://www.wz.uni.lodz.pl/ersa/abstr/lackenbauer_a.pdf.

LDF Web Sitesi, (2007a), *The Founders*, Erişim: 05.02.2007, <http://www.lfr.lublin.pl/index.php?i=246&d=21>.

LDF Web Sitesi, (2007b), *Business&Innovation Centre in Lublin*, Erişim: 05.02.2007, <http://www.lfr.lublin.pl/index.php?i=262&d=10>.

LEG Thüringen Web Sitesi, (2007a), *Top Industries*, Erişim: 05.02.2007, <http://www.leg-thueringen.de/index.php?id=265&L=1>.

LEG Thüringen Web Sitesi, (2007b), *Range of Free Services*, Erişim: 05.02.2007, <http://www.leg-thueringen.de/index.php?id=260&L=1>.

Macaristan Hükümeti Resmi Web Sitesi, (2006), *Public Administration*, Erişim: 12.09.2006, http://www.magyarorszag.hu/angol/orszaginfo/orszag/kozig/kozigazgatas_a.html.

NORDA Web Sitesi, (2006), *Presentation of the Regional Development Agency of North Hungary*, Erişim: 02.11.2006, http://www.norda.hu/norda/tartalom_mutat.php?tema=298&menupont=1&menunev=NO&cim=Presentation%20of%20the%20Regional%20Development%20Agency%20of%20North%20Hungary.

Nemes, Gustáv, (1999), *Rural Development Policies For An Enlarged Europe: The Challenges For Hungary*, Erişim: 15.12.2006, <http://www.ncl.ac.uk/cre/publish/pdfs/rr99.5a.pdf>.

Nemes-Nagy, Jozsef, (2004), *Elements of regional disparities in the new regional pattern*, Erişim: 12.05.2006, <http://geogr.elte.hu/REF/PDF/theregio.pdf>.

OSEO Web Sitesi, (2006), *OSEO: serving entrepreneurs*, Erişim: 30.10.2006, http://www.oseo.fr/mieux_connaitre_oseo/english_version.

ÖZASLAN, Metin; ŞEFTALİCİ, Haluk, (2002), *Kayseri İl Gelişme Raporu*, Erişim: 12.05.2006, <http://ekutup.dpt.gov.tr/iller/kayseri/2002.pdf>.

Podlaska Bölgesel Kalkınma Kurumu Web Sitesi, (2007), *Who we are*, Erişim: 05.02.2007, <http://www.pfrr.bialystok.pl/148.page>.

Polonya Dışışleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi, (2006a), *Territorial division*, Erişim: 12.09.2006, <http://www.poland.gov.pl/Territorial,division,281.html>.

Polonya Dışışleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi, (2006b), *Territorial division*, Erişim: 12.09.2006, http://www.poland.gov.pl/gallery/serwis/p_map01d_74.jpg.

Prof. Dr. Metin Berber Web Sitesi, (2007), *Türk Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Arayışlar: Kalkınma Ajansları ve Türkiye’de Uygulanabilirliğı*, Erişim: 04.02.2007, <http://www.metinberber.ktu.edu.tr/linkler/kajans.pdf>.

RAIC Presov Web Sitesi, (2006), *Advisory Services*, Erişim: 02.11.2006, <http://www.rpicpo.sk/indexgb.php?clanok=301>.

RRDA Web Sitesi, (2006), *About RRDA*, Erişim: 05.02.2007, <http://www.rarr.rzeszow.pl/en/>.

Saxony Ekonomik Kalkınma Kurumu Web Sitesi, (2007), *Saxony Economic Development Corporation*, Erişim: 05.02.2007, <http://www.sachsen.de/en/wu/wirtschaftsfoerderung/>.

Scottish Enterprise Web Sitesi, (2006a), *Strategy*, Erişim: 31.10.2006, http://www.scottish-enterprise.com/sedotcom_home/about_se/what_we_do/what-we-dostrategy.htm?siblingtoggl e=1.

Scottish Enterprise Web Sitesi, (2006b), *Scottish Enterprise Operating Plan 2006-2009*, Erişim: 31.10.2006, http://www.scottish-enterprise.com/sedotcom_home/about_se/what_we_do/operating-plan.htm?siblingtoggle=1#executive_summary.

Slovakya Cumhuriyeti Bayındırlık ve Bölgesel Kalkınma Bakanlığı Resmi Web Sitesi, (2006), *Regional Policy and Coordination Of Structural Instruments*, Erişim: 05.02.2007, http://www.build.gov.sk/index_en.php?sekcia=Sekcie/SZV/Doc/negpoz_eng.

SPRI Web Sitesi, (2006), *The SPRI Operating Structure*, Erişim: 01.11.2006, <http://www.spri.es/aSW/web/eng/index.jsp>.

SRDA Web Sitesi, (2007), *Basic Aims*, Erişim: 05.02.2007, http://www.srra.sk/cinnost_e.html.

T.C. Başbakanlık AB Genel Sekreterliği Resmi Web Sitesi, (2006a), *Avrupa Birliği'nin Tarihçesi*, Erişim: 02.09.2006, <http://www.abgs.gov.tr/indextr.html>.

T.C. Başbakanlık AB Genel Sekreterliği Resmi Web Sitesi, (2006b), *Avrupa Birliği'nin Kurumları*, Erişim: 06.09.2006, <http://www.abgs.gov.tr/indextr.html>.

T.C. Başbakanlık AB Genel Sekreterliği Resmi Web Sitesi, (2006c), *Müktesebatın Analitik Sunumu Fasıl 22 - Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu*, Erişim: 15.10.2006, http://www.abgs.gov.tr/tarama/tarama_files/22/SC22EXP_Cohesion%20Fund_tr.pdf.

T.C. Başbakanlık AB Genel Sekreterliği Resmi Web Sitesi, (2006d), *Türkiye 2006 İlerleme Raporu*, Erişim: 31.01.2007, <http://www.abgs.gov.tr/indextr.html>.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2000a), *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Erişim: 23.01.2007, <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/oik523.pdf>.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2000b), *DAP Ana Planı Yönetici Özeti*, Erişim: 29.01.2007, <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/dap/ozet.pdf>.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2000c), *Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı Nihai Rapor*, Erişim: 29.01.2007, <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/dokap/ozet.pdf>.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2003), *Kalkınma Öncelikli Yörelere Kapsamındaki İller-2003*, Erişim: 10.01.2007, <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/koy/koy2003.html>.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2005), *Türkiye-Avrupa Birliği Mali İşbirliği Kapsamındaki Bölgesel Kalkınma Programları*, Erişim: 29.01.2007, <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/ab/maliis.pdf>.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2006a), *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) Bölgesel Gelişme Politikaları ve AB'ye Ekonomik Sosyal Uyum Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Erişim: 10.01.2007, http://plan9.dpt.gov.tr/oik15_2_bolgeselpolitika/152bolgel2.pdf.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2006b), *Coğrafi Bölgeler İtibariyle İllerin Dağılımı*, Erişim: 10.01.2007, http://www.dpt.gov.tr/bgyu/biid/cog_bolge.html.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2006c), *İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması*, Erişim: 10.01.2007, <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/biid/ibbs.html>.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2006d), *9.Kalkınma Planı*, Erişim: 24.01.2007, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/ix/9kalkinmaplani.pdf>.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2007a), *Güneydoğu Anadolu Projesi*, Erişim: 29.01.2007, <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/bkp/gap.html>.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2007b), *İl Bazında Kamu Yatırımları (1984-2001)*, Erişim: 20.02.2007, <http://www.dpt.gov.tr/kamuyat/il-arsiv.htm>.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2007c), *Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi*, Erişim: 29.01.2007, <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/bkp/ZBK.pdf>.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2007d), *Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi*, Erişim: 29.01.2007, <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/bkp/yesilirmak.html>.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2007e), *TR 82, TR 83, TR A1 Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programı*, Erişim: 29.01.2007, http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abbb/Programlar/SKE_bilgi.html.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2007f), *TR A2, TR 72, TR 52, TR B1 Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programı*, Erişim: 29.01.2007, http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abbb/Programlar/AKKM_bilgi.html.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2007g), *TR 90 Düzey 2 Bölgesi Kalkınma Programı*, Erişim: 29.01.2007, http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abbb/Programlar/TR90_bilgi.html.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Resmi Web Sitesi, (2007h), *Doğu Anadolu Kalkınma Programı*, Erişim: 29.01.2007, http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abbb/Programlar/DAKP_bilgi.html.

T.C. Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı Resmi Web Sitesi, (2006), *GAP nedir*, Erişim: 30.01.2007, <http://www.gap.gov.tr/gap.php?sayfa=Turkish/Ggbilgi/gnedir.html>.

T.C. Başbakanlık GAP Bölge kalkınma İdaresi Başkanlığı Resmi Web Sitesi, (2007), *GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı*, Erişim: 29.01.2007, <http://www.gap.gov.tr>.

T.C. Başbakanlık Resmi Gazete Resmi Web Sitesi, (2002), *Bakanlar Kurulu Kararları (22.09.2002)*, Erişim: 10.01.2007, <http://rega.basbakanlik.gov.tr/>.

T.C. Başbakanlık Resmi Gazete Resmi Web Sitesi, (2006a), *Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun (08.02.2006)*, Erişim: 04.02.2007, <http://rega.basbakanlik.gov.tr/>.

T.C. Başbakanlık Resmi Gazete Resmi Web Sitesi, (2006b), *Kalkınma Ajanslarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (25.07.2006)*, Erişim: 04.02.2007, <http://rega.basbakanlik.gov.tr/>.

T.C. Başbakanlık Resmi Gazete Resmi Web Sitesi, (2006c), *Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı Kurulması Hakkında Kanun (04.07.2006)*, Erişim: 04.02.2007, <http://rega.basbakanlik.gov.tr/>.

T.C. Başbakanlık TÜİK Resmi Web Sitesi, (2007b), *İller İtibariyle Gayri Safi Yurt İçi Hasıla; 1987-2001*, Erişim: 20.02.2007, http://www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=533.

T.C. Berlin Büyükelçiliği Resmi Web Sitesi, (2004), *Türkiye'nin Üyeliği Perspektifinden Kaynaklanan Hususlar*, Erişim: 31.01.2007, http://www.tuerkischebotschaft.de/tr/ab/etki_degerlendirme.pdf.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006a), *Germany*, Erişim: 07.09.2006, http://en.wikipedia.org/wiki/Germany#Administrative_divisions.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006b), *Germany*, Erişim: 07.09.2006, http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Germany_Laender_Map.png.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006c), *Austria*, Erişim: 08.09.2006, <http://en.wikipedia.org/wiki/Austria#Economy>.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006d), *Austria*, Erişim: 08.09.2006, http://en.wikipedia.org/wiki/Austria#Administrative_divisions.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006e), *Belgium*, Erişim: 08.09.2006, <http://en.wikipedia.org/wiki/Belgium>.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006f), *Belgium*, Erişim: 08.09.2006, http://en.wikipedia.org/wiki/Belgium#Administrative_divisions.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006g), *England*, Erişim: 10.09.2006, http://en.wikipedia.org/wiki/Regions_of_England.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006h), *Nomenclature of Territorial Units for Statistics*, Erişim: 08.01.2007, http://en.wikipedia.org/wiki/Nomenclature_of_Territorial_Units_for_Statistics.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006i), *Czech Republic*, Erişim: 08.09.2006, http://en.wikipedia.org/wiki/Czech_Republic#Administrative_divisions.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006j), *Denmark*, Erişim: 10.09.2006, http://en.wikipedia.org/wiki/Denmark#Administrative_divisions.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006k), *Estonia*, Erişim: 10.09.2006, http://en.wikipedia.org/wiki/Estonia#Administrative_Divisions.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006l), *Finland*, Erişim: 10.09.2006, http://en.wikipedia.org/wiki/Subdivisions_of_Finland.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006m), *Finland*, Erişim: 10.09.2006, http://en.wikipedia.org/wiki/Finland#Administrative_divisions.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006n), *France*, Erişim: 10.09.2006, http://en.wikipedia.org/wiki/R%C3%A9gion_in_France.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006o), *Netherlands*, Erişim: 10.09.2006, http://en.wikipedia.org/wiki/The_Netherlands#Administrative_divisions.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006p), *Ireland*, Erişim: 10.09.2006, http://en.wikipedia.org/wiki/Republic_of_Ireland#Administrative_Divisions.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006q), *Ireland*, Erişim: 10.09.2006, http://en.wikipedia.org/wiki/Republic_of_Ireland#Economy.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006r), *Spain*, Erişim: 10.09.2006, http://en.wikipedia.org/wiki/Spain#Administrative_divisions.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006s), *Sweden*, Erişim: 10.09.2006, http://en.wikipedia.org/wiki/Counties_of_Sweden.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006t), *Sweden*, Erişim: 10.09.2006, http://en.wikipedia.org/wiki/Counties_of_Sweden#Map.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006u), *Italy*, Erişim: 11.09.2006, <http://en.wikipedia.org/wiki/Italy>.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006v), *Italy*, Erişim: 11.09.2006, http://en.wikipedia.org/wiki/Italy#Administrative_divisions.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006w), *Cyprus*, Erişim: 11.09.2006, <http://en.wikipedia.org/wiki/Cyprus#Districts>.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006x), *Latvia*, Erişim: 12.09.2006, <http://en.wikipedia.org/wiki/Latvia>.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006y), *Latvia*, Erişim: 12.09.2006, http://en.wikipedia.org/wiki/Latvia#Administrative_divisions.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006z), *Lithuania*, Erişim: 12.09.2006, <http://en.wikipedia.org/wiki/Lithuania>.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006aa), *Lithuania*, Erişim: 12.09.2006, <http://en.wikipedia.org/wiki/Lithuania#Administration>.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006ab), *Luxembourg*, Erişim: 12.09.2006, <http://en.wikipedia.org/wiki/Luxembourg>.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006ac), *Luxembourg*, Erişim: 12.09.2006, http://en.wikipedia.org/wiki/Administrative_divisions_of_Luxembourg.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006ad), *Luxembourg*, Erişim: 12.09.2006, <http://en.wikipedia.org/wiki/Luxembourg#Economy>.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006ae), *Hungary*, Erişim: 12.09.2006, <http://en.wikipedia.org/wiki/Hungary>.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006af), *Malta*, Erişim: 12.09.2006, <http://en.wikipedia.org/wiki/Malta>.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006ag), *Malta*, Erişim: 12.09.2006, http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Malta_-_administrative_division.svg.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006ah), *Portugal*, Erişim: 12.09.2006, http://en.wikipedia.org/wiki/Portugal#Administrative_Divisions.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006ai), *Portugal*, Erişim: 12.09.2006, http://en.wikipedia.org/wiki/Regions_of_Portugal.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006aj), *Image:Romania EuroRegions.png*, Erişim: 08.01.2007, http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Romania_EuroRegions.png.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006ak), *Slovakia*, Erişim: 12.09.2006, http://en.wikipedia.org/wiki/Regions_of_Slovakia.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006al), *Slovakia*, Erişim: 12.09.2006, http://en.wikipedia.org/wiki/Slovakia#Administrative_divisions.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006am), *Slovenia*, Erişim: 12.09.2006, <http://en.wikipedia.org/wiki/Slovenia>.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006an), *Slovenia*, Erişim: 12.09.2006, http://en.wikipedia.org/wiki/Municipalities_of_Slovenia.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006ao), *Slovenia*, Erişim: 12.09.2006, http://en.wikipedia.org/wiki/Slovenia#Administrative_divisions.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006ap), *Greece*, Erişim: 12.09.2006, http://en.wikipedia.org/wiki/Greece#Administrative_Divisions.

The Free Encyclopedia Wikipedia, (2006aq), *Greece*, Erişim: 12.09.2006, http://en.wikipedia.org/wiki/Peripheries_of_Greece.

TOBB Resmi Web Sitesi, (2005), *AB Bölgesel Politika ve Yapısal Fonlar: Türkiye Açısından Değerlendirme*, Erişim: 18.10.2006, <http://www.tobb.org.tr/raporlar/abbpyf.html>.

Türkiye Genç İşadamları Derneği Web Sitesi, (2003), *Ülkemizde Yatırım Ortamının İyileştirilmesi, Yatırımların Teşviki ve Avrupa Birliği Uygulamaları Çerçevesinde Alternatif Modeller*, Erişim: 30.10.2006, http://www.tugiad.org.tr/bultendosya/Birol_Kovancilar1%5B1%5D.doc.

Wirtschaftsförderung Rhein-Erft GmbH Web Sitesi, (2006), *Welcome at WFG Rhein-Erft*, Erişim: 30.10.2006, <http://www.wfg-rhein-erft.de/cms/startordner/englisch/1695.html>.

WiSA Web Sitesi, (2007), *Investment and Marketing Corporation of Saxony-Anhalt*, Erişim: 05.02.2007, <http://www.img-sachsen-anhalt.de/index.php?id=119001000137>

ZAB Brandenburg Kalkınma Ajansı Web Sitesi, (2007a), *For Investors from Germany and Abroad*, Erişim: 05.02.2007, <http://www.zab-brandenburg.de/en/18.aspx>.

ZAB Brandenburg Kalkınma Ajansı Web Sitesi, (2007b), *Services of the Brandenburg Economic Development Board*, Erişim: 05.02.2007, <http://www.zab-brandenburg.de/en/35.aspx>.

DİĞER KAYNAKLAR

T.C. Başbakanlık TÜİK İzmir Bölge Müdürlüğü, (2007a), *İmalat sanayi özet bilgileri*, 12.02.2007 tarihli veri talebine cevaben 21.02.2007 tarih ve B.02.1.TÜİ-1-13-01-01-622-02/193 sayılı yazıyla alınan veriler.

EKLER

EK A: TÜRKİYE'DE NUTS SINIFLAMASI

KOD	NUTS 1	NUTS 2	NUTS 3
TR 1	İSTANBUL		
TR 10		İstanbul	
TR 10			İstanbul
TR 2	BATI MARMARA		
TR 21		Tekirdağ	
TR 211			Tekirdağ
TR 212			Edirne
TR 213			Kırklareli
TR 22		Balıkesir	
TR 221			Balıkesir
TR 222			Çanakkale
TR 3	EGE		
TR 31		İzmir	
TR 31			İzmir
TR 32		Aydın	
TR 321			Aydın
TR 322			Denizli
TR 323			Muğla
TR 33		Manisa	
TR 331			Manisa
TR 332			Afyon
TR 333			Kütahya
TR 334			uşak
TR 4	DOĞU MARMARA		
TR 41		Bursa	
TR 411			Bursa
TR 412			Eskişehir
TR 413			Bilecik
TR 42		Kocaeli	
TR 421			Kocaeli
TR 422			Sakarya
TR 423			Düzce
TR 424			Bolu
TR 425			Yalova
TR 5	BATI ANADOLU		
TR 51		Ankara	
TR 51			Ankara
TR 52		Konya	
TR 521			Konya
TR 522			Karaman
TR 6	AKDENİZ		
TR 61		Antalya	
TR 611			Antalya
TR 612			Isparta
TR 613			Burdur
TR 62		Adana	
TR 621			Adana
TR 622			Mersin (İçel)
TR 63		Hatay	
TR 631			Hatay
TR 632			Kahramanmaraş
TR 633			Osmaniye

TR 7	ORTA ANADOLU		
TR 71		Kırıkkale	
TR 711			Kırıkkale
TR 712			Aksaray
TR 713			Niğde
TR 714			Nevşehir
TR 715			Kırşehir
TR 72		Kayseri	
TR 721			Kayseri
TR 722			Sivas
TR 723			Yozgat
TR 8	BATI KARADENİZ		
TR 81		Zonguldak	
TR 811			Zonguldak
TR 812			Karabük
TR 813			Bartın
TR 82		Kastamonu	
TR 821			Kastamonu
TR 822			Çankırı
TR 823			Sinop
TR 83		Samsun	
TR 831			Samsun
TR 832			Tokat
TR 833			Çorum
TR 834			Amasya
TR 9	DOĞU KARADENİZ		
TR 90		Trabzon	
TR 901			Trabzon
TR 902			Ordu
TR 903			Giresun
TR 904			Rize
TR 905			Artvin
TR 906			Gümüşhane
TR A	KUZEYDOĞU ANADOLU		
TR A1		Erzurum	
TR A11			Erzurum
TR A12			Erzincan
TR A13			Bayburt
TR A2		Ağrı	
TR A21			Ağrı
TR A22			Kars
TR A23			Iğdır
TR A24			Ardahan
TR B	ORTADOĞU ANADOLU		
TR B1		Malatya	
TR B11			Malatya
TR B12			Elazığ
TR B13			Bingöl
TR B14			Tunceli
TR B2		Van	
TR B21			Van
TR B22			Muş
TR B23			Bitlis
TR B24			Hakkari

TR C	GÜNEYDOĞU ANADOLU		
TR C1		Gaziantep	
TR C11			Gaziantep
TR C12			Adıyaman
TR C13			Kilis
TR C2		Şanlıurfa	
TR C21			Şanlıurfa
TR C22			Diyarbakır
TR C3		Mardin	
TR C31			Mardin
TR C32			Batman
TR C33			Şırnak
TR C34			Siirt

KAYNAK: AB Resmi Web Sitesi, 2007; http://ec.europa.eu/comm/eurostat/ramon/nuts/code_list_en.cfm?list=cec.

EK B: MDS ANALİZİ'NDE KULLANILAN VERİLER (GSYİH'nın NUTS Bölgeleri İtibariyle Dağılımı 1987-2001 – Reel Fiyatlarla YTL)

<i>Bölgeler</i>	2001	2000	1999	1998	1997	1996	1995
TR1İstanbul	23607618	26278326	24483239	25650461	25330310	22843261	21288005
TR10 İstanbul	23607618	26278326	24483239	25650461	25330310	22843261	21288005
TR2 Batı Marmara	5397794	6059872	5548114	5790198	5576404	5277793	5017131
TR21Tekirdağ	2959550	3252976	2995970	3056617	2917345	2613265	2455819
TR22 Balıkesir	2438244	2806896	2552144	2733581	2659059	2664528	2561312
TR3 Ege	18350597	19904085	18310321	19448428	18868124	17936284	16655983
TR31İzmir	8381585	9016134	8393554	8934496	8744832	8360002	7866279
TR32 Aydın	5004694	5521746	4885741	5288341	5031653	4832410	4418070
TR33 Manisa	4964318	5366205	5031026	5225591	5091639	4743872	4371634
TR4 Doğu Marmara	14432969	15409168	14005805	14871305	14261574	13159114	12163943
TR41Bursa	6649034	7013696	6506072	6739822	6255554	5923696	5615894
TR42 Kocaeli	7783935	8395472	7499733	8131483	8006020	7235418	6548049
TR5 Batı Anadolu	11117610	12582957	11261880	11880887	11195822	10553716	10191737
TR51Ankara	8471367	9545749	8448358	8870607	8379276	7907343	7750885
TR52 Konya	2646243	3037208	2813522	3010280	2816546	2646373	2440852
TR6Akdeniz	13234852	13931729	13423721	13963704	13645567	12516654	11863286
TR61Antalya	3890428	3924965	3790356	4025125	3929148	3579453	3335890
TR62 Adana	6139358	6644927	6342571	6573419	6368357	6214610	5944372
TR63 Hatay	3205066	3361837	3290794	3365160	3348062	2722591	2583024
TR7 Orta Anadolu	4541580	4837446	4594444	4616654	4607387	4450842	4085715
TR71 Kırıkkale	2042400	2220256	2187183	2157177	2249011	2156683	1936494
TR72 Kayseri	2499180	2617190	2407261	2459477	2358376	2294159	2149221
TR8 Batı Karadeniz	5432322	6704249	6387383	6728367	6412711	6035212	5288187
TR81Zonguldak	1063880	1892291	1813650	1875180	1925113	1766343	1318861
TR82Kastamonu	903273	985392	931908	971147	952289	894046	849551
TR83 Samsun	3465169	3826566	3641825	3882040	3535309	3374823	3119775
TR9 Doğu Karadeniz	3178098	3065422	3092345	3149136	2991243	2974183	2809177
TR90 Trabzon	3178098	3065422	3092345	3149136	2991243	2974183	2809177
TRA Kuzeydoğu Anadolu	1388047	1382002	1369568	1323975	1283146	1264027	1179587
TRA1Erzurum	869769	860013	862423	832950	825724	785344	771338
TRA2 Ağrı	518278	521989	507145	491025	457422	478683	408249
TRB Ortadoğu Anadolu	2450911	2565850	2418842	2529440	2466936	2337368	2261786
TRB1Malatya	1612969	1748146	1645555	1755311	1718283	1652299	1610925
TRB2 Van	837942	817704	773287	774129	748563	685069	650861
TRC Güneydoğu Anadolu	6076451	6068010	5750224	6161055	5992076	5443406	5083264
TRC1 Gaziantep	2348193	2433765	2284774	2392387	2382344	2233123	2050086
TRC2 Şanlıurfa	2459144	2446771	2287876	2462374	2358208	2109661	2012567
TRC3 Mardin	1269114	1187474	1177574	1306294	1251524	1100622	1020611

EK B (Devam): MDS ANALİZİNDE KULLANILAN VERİLER (GSYİH'nın NUTS Bölgeleri İtibariyle Dağılımı 1987-2001)

<i>Bölgeler</i>	1994	1993	1992	1991	1990	1989	1988	1987
TR1İstanbul	18518939	20706501	18761393	17572946	17333961	15818132	15444495	15464563
TR10 İstanbul	18518939	20706501	18761393	17572946	17333961	15818132	15444495	15464563
TR2 Batı Marmara	4696901	4780537	4705131	4491511	4433952	4266014	3908570	3717757
TR21Tekirdağ	2252249	2344142	2327954	2215068	2182792	2036431	1758192	1744443
TR22 Balıkesir	2444652	2436395	2377177	2276443	2251160	2229583	2150378	1973314
TR3 Ege	15743186	15985882	14631134	13674372	13771052	12700451	12822643	12391697
TR31İzmir	7442700	7586864	6781070	6334960	6338207	5902716	5941637	5797317
TR32 Aydın	4126852	3978606	3732044	3455408	3585502	3313789	3449980	3180420
TR33 Manisa	4173634	4420412	4118020	3884004	3847343	3483946	3431026	3413960
TR4 Doğu Marmara	11329237	12151260	10939371	10250943	9959337	9040508	8974532	8722231
TR41Bursa	5253529	5674570	5189374	4792152	4691836	4314441	4265780	4034713
TR42 Kocaeli	6075708	6476690	5749997	5458791	5267501	4726067	4708752	4687518
TR5 Batı Anadolu	9613397	10147752	9487357	8965356	8781425	8129460	8733833	8579353
TR51Ankara	7248458	7666776	6964055	6608432	6579837	6159347	6475681	6477501
TR52 Konya	2364939	2480976	2523302	2356924	2201588	1970113	2258152	2101852
TR6Akdeniz	11176264	11685236	10666801	10032041	10342630	9509749	9059445	8937414
TR61Antalya	3123377	3029724	2851811	2630436	2637650	2513699	2391095	2245866
TR62 Adana	5619340	6109054	5492205	5207660	5365196	4858346	4618099	4583719
TR63 Hatay	2433547	2546458	2322785	2193945	2339784	2137704	2050251	2107829
TR7 Orta Anadolu	3923395	4058110	3781226	3750422	3552119	2769582	2973081	2936778
TR71 Kırıkkale	1833361	1917757	1768680	1826741	1702538	1083479	1174407	1129529
TR72 Kayseri	2090034	2140353	2012546	1923681	1849581	1686103	1798674	1807249
TR8 Batı Karadeniz	5105321	5487307	5232835	4969023	4985623	4727372	4575251	4599074
TR81Zonguldak	1309508	1340112	1292714	1205917	1220487	1145501	1181396	1228874
TR82Kastamonu	826391	893428	860205	848113	814430	767509	770437	783535
TR83 Samsun	2969422	3253767	3079916	2914993	2950706	2814362	2623418	2586665
TR9 Doğu Karadeniz	2747866	2680910	2769422	2545145	2546975	2497590	2185555	2412803
TR90 Trabzon	2747866	2680910	2769422	2545145	2546975	2497590	2185555	2412803
TRA Kuzeydoğu Anadolu	1237927	1224281	1144931	1151842	1184044	1070334	1122743	1119806
TRA1Erzurum	813438	817147	787676	772155	776544	707241	733299	741196
TRA2 Ağrı	424489	407134	357255	379687	407500	363093	389444	378610
TRB Ortadoğu Anadolu	2293983	2329360	2279232	2121279	2173383	1982250	1997400	1934543
TRB1Malatya	1625155	1620108	1573661	1459417	1517686	1389058	1415193	1379002
TRB2 Van	668828	709252	705571	661862	655697	593192	582207	555541
TRC Güneydoğu Anadolu	4934307	5353235	5001911	4827953	4513963	3986868	4245426	3905910
TRC1 Gaziantep	1903082	2234246	2058711	2086039	2031677	1651642	1707508	1600162
TRC2 Şanlıurfa	2045837	2066890	1884088	1753623	1715480	1520387	1671258	1414240
TRC3 Mardin	985388	1052099	1059112	988291	766806	814839	866660	891508

KAYNAK: T.C. Başbakanlık TÜİK İzmir Bölge Müdürlüğü, 2007b; http://www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=533

EK C: MDS Analizi SPSS Çıktıları

Proximities

Case Processing Summary(a)

Cases					
Valid		Missing		Total	
N	Percent	N	Percent	N	Percent
12	100,0%	0	,0%	12	100,0%

a Euclidean Distance used

Alscal Procedure Options

Data Options-

Number of Rows (Observations/Matrix). 12
 Number of Columns (Variables) . . . 12
 Number of Matrices 1
 Measurement Level Interval
 Data Matrix Shape Symmetric
 Type Dissimilarity
 Approach to Ties Leave Tied
 Conditionality Matrix
 Data Cutoff at ,000000

Model Options-

Model Euclid
 Maximum Dimensionality 2
 Minimum Dimensionality 2
 Negative Weights Not Permitted

Output Options-

Job Option Header Printed
 Data Matrices Printed
 Configurations and Transformations Plotted
 Output Dataset Not Created
 Initial Stimulus Coordinates Computed

Algorithmic Options-

Maximum Iterations 30
 Convergence Criterion ,00100
 Minimum S-stress ,00500
 Missing Data Estimated by Ulbounds

—

Raw (unscaled) Data for Subject 1

		1	2	3	4	5
	1	,000				
	2	10,003	,000			
	3	2,870	7,159	,000		
	4	5,521	4,489	2,693	,000	
	5	6,670	3,362	3,818	1,231	
,000						
	6	5,718	4,293	2,870	,367	
,991						
	7	10,649	,678	7,808	5,133	
4,016						
	8	9,586	,435	6,743	4,077	
2,942						
	9	11,367	1,368	8,523	5,852	
4,722						
	10	12,368	2,370	9,525	6,852	
5,724						
	11	11,687	1,688	8,843	6,172	
5,040						
	12	9,849	,213	7,006	4,334	
3,210						
		6	7	8	9	10
	6	,000				
	7	4,945	,000			
	8	3,878	1,091	,000		
	9	5,658	,739	1,786	,000	
	10	6,661	1,724	2,787	1,007	
,000						
	11	5,978	1,049	2,105	,327	
,685						
	12	4,142	,819	,314	1,525	
2,524						
		11	12			
	11	,000				
	12	1,842	,000			

—

Iteration history for the 2 dimensional solution (in squared distances)

Young's S-stress formula 1 is used.

Iteration	S-stress	Improvement
1	,00026	

Iterations stopped because
S-stress is less than ,005000

Stress and squared correlation (RSQ) in distances

RSQ values are the proportion of variance of the scaled data (disparities) in the partition (row, matrix, or entire data) which is accounted for by their corresponding distances. Stress values are Kruskal's stress formula 1.

For matrix
Stress = ,00191 RSQ = ,99999

—

Configuration derived in 2 dimensions

Stimulus Coordinates

Stimulus Number	Stimulus Name	Dimension	
		1	2
1	VAR1	3,0594	,0601
2	VAR2	-,7560	,0005
3	VAR3	1,9739	-,0504
4	VAR4	,9542	,0683
5	VAR5	,5205	-,1043
6	VAR6	,8808	-,0279
7	VAR7	-1,0030	,0453
8	VAR8	-,5971	-,0193
9	VAR9	-1,2769	,0009
10	VAR10	-1,6592	,0183
11	VAR11	-1,3990	-,0013
12	VAR12	-,6975	,0099

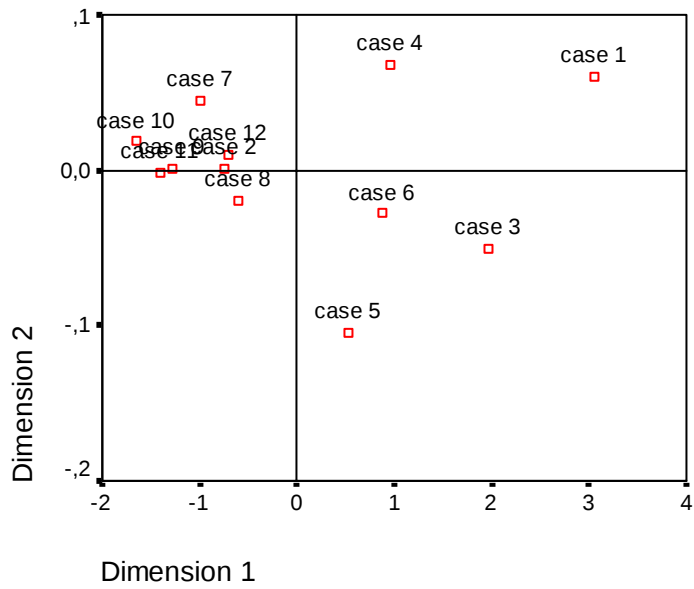
—

Optimally scaled data (disparities) for subject 1

	1	2	3	4	5
	1	,000			
	2	3,816	,000		
	3	1,094	2,730	,000	
	4	2,105	1,712	1,026	,000
,000	5	2,544	1,281	1,456	,468
	6	2,181	1,637	1,094	,138
,376	7	4,063	,257	2,978	1,957
1,531	8	3,657	,164	2,572	1,554
1,121	9	4,337	,520	3,251	2,232
1,800	10	4,719	,903	3,634	2,614
2,183	11	4,459	,642	3,373	2,354
1,922	12	3,757	,079	2,672	1,652
1,223					
	6	7	8	9	10
	6	,000			
	7	1,885	,000		
	8	1,478	,415	,000	
	9	2,158	,280	,680	,000
,000	10	2,540	,656	1,062	,382
	11	2,280	,399	,801	,123
,260	12	1,579	,311	,118	,580
,961					
	11	12			
	11	,000			
	12	,701	,000		

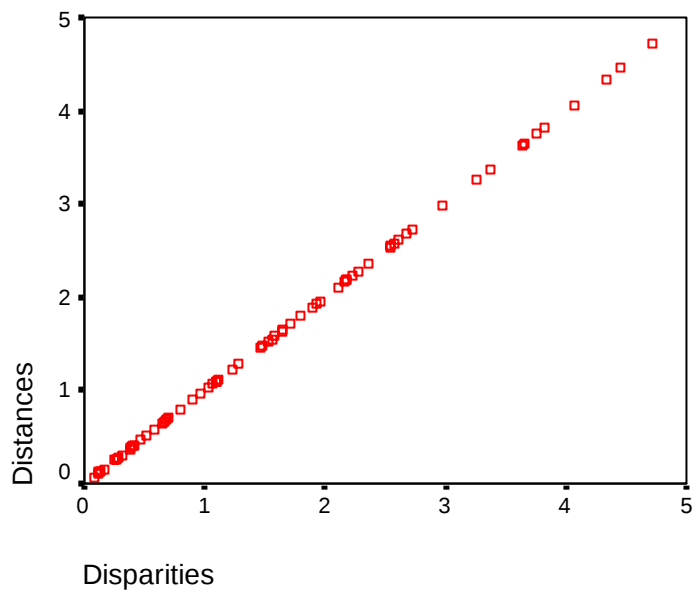
Derived Stimulus Configuration

Euclidean distance model

Scatterplot of Linear Fit

Euclidean distance model

Proximities

Case Processing Summary(a)

Cases					
Valid		Missing		Total	
N	Percent	N	Percent	N	Percent
26	100,0%	0	,0%	26	100,0%

a Euclidean Distance used

Alscal Procedure Options

Data Options-

Number of Rows (Observations/Matrix). 26
 Number of Columns (Variables) . . . 26
 Number of Matrices 1
 Measurement Level Interval
 Data Matrix Shape Symmetric
 Type Dissimilarity
 Approach to Ties Leave Tied
 Conditionality Matrix
 Data Cutoff at ,000000

Model Options-

Model Euclid
 Maximum Dimensionality 2
 Minimum Dimensionality 2
 Negative Weights Not Permitted

Output Options-

Job Option Header Printed
 Data Matrices Printed
 Configurations and Transformations Plotted
 Output Dataset Not Created
 Initial Stimulus Coordinates Computed

Algorithmic Options-

Maximum Iterations 30
 Convergence Criterion ,00100
 Minimum S-stress ,00500
 Missing Data Estimated by Ulbounds

—

		1	2	3	4	5
	1	,000				
	2	17,492	,000			
	3	17,488	,260	,000		
	4	12,652	4,856	4,843	,000	
	5	15,771	1,733	1,734	3,133	
,000						
	6	15,637	1,863	1,855	2,996	
,239						
	7	14,534	2,962	2,963	1,905	
1,253						
	8	13,677	3,821	3,829	1,091	
2,105						
	9	12,510	5,017	4,997	,366	
3,300						
	10	17,428	,239	,159	4,785	
1,672						
	11	16,803	,702	,739	4,165	
1,041						
	12	14,280	3,243	3,218	1,647	
1,553						
	13	17,303	,229	,326	4,667	
1,543						
	14	18,125	,665	,720	5,489	
2,371						
	15	17,795	,349	,351	5,152	
2,031						
	16	18,487	1,019	1,032	5,848	
2,725						
	17	19,024	1,538	1,546	6,381	
3,258						
	18	16,755	,768	,741	4,114	
1,016						
	19	17,139	,450	,368	4,494	
1,392						
	20	19,092	1,607	1,613	6,449	
3,326						
	21	19,480	1,992	2,007	6,839	
3,714						
	22	18,324	,856	,841	5,678	
2,561						
	23	19,200	1,711	1,725	6,558	
3,434						
	24	17,837	,386	,391	5,196	
2,081						
	25	17,930	,460	,497	5,288	
2,164						
	26	18,860	1,376	1,392	6,219	
3,095						
		6	7	8	9	10
	6	,000				
	7	1,113	,000			
	8	1,979	,887	,000		
	9	3,158	2,079	1,312	,000	

	10	1,793	2,901	3,765	4,937
,000	11	1,183	2,276	3,130	4,334
,676	12	1,388	,438	,791	1,802
3,166	13	1,676	2,777	3,634	4,826
,250	14	2,500	3,599	4,453	5,654
,757	15	2,160	3,265	4,126	5,307
,385	16	2,858	3,964	4,819	6,006
1,080	17	3,388	4,493	5,353	6,536
1,602	18	1,122	2,230	3,098	4,267
,686	19	1,507	2,615	3,483	4,645
,328	20	3,456	4,561	5,422	6,603
1,670	21	3,846	4,949	5,808	6,993
2,061	22	2,687	3,794	4,657	5,832
,902	23	3,565	4,669	5,528	6,714
1,780					
—					
	24	2,202	3,308	4,171	5,353
,433	25	2,297	3,398	4,257	5,448
,534	26	3,226	4,330	5,188	6,375
1,442					
		11	12	13	14
					15
	11	,000			
	12	2,566	,000		
	13	,521	3,058	,000	
	14	1,339	3,876	,862	,000
	15	1,009	3,535	,515	,414
,000	16	1,700	4,233	1,199	,454
,721	17	2,228	4,760	1,725	,928
1,231	18	,273	2,490	,591	1,408
1,052	19	,446	2,871	,312	1,055
,678	20	2,296	4,828	1,794	,996
1,298	21	2,682	5,220	2,179	1,376
1,689					

	22	1,537	4,056	1,038	,341	
,536	23	2,401	4,938	1,900	1,095	
1,408	24	1,059	3,574	,571	,358	
,135	25	1,133	3,674	,643	,278	
,179	26	2,062	4,602	1,562	,768	
1,070						
		16	17	18	19	20
	16	,000				
	17	,561	,000			
	18	1,749	2,274	,000		
	19	1,382	1,896	,402	,000	
	20	,632	,073	2,342	1,963	
,000	21	1,014	,467	2,733	2,356	
,399	22	,265	,707	1,572	1,192	
,774	23	,736	,184	2,452	2,075	
,122	24	,691	1,191	1,092	,727	
1,260	25	,600	1,101	1,194	,829	
1,168	26	,415	,183	2,116	1,739	
,249						
		21	22	23	24	25
	21	,000				
	22	1,168	,000			
	23	,291	,887	,000		
	24	1,651	,500	1,368	,000	
	25	1,555	,425	1,274	,177	
,000	26	,629	,559	,347	1,035	
,936						
		26				
	26	,000				
—						

Iteration history for the 2 dimensional solution (in squared distances)

Young's S-stress formula 1 is used.

Iteration	S-stress	Improvement
-----------	----------	-------------

1	,00020	
---	--------	--

Iterations stopped because
S-stress is less than ,005000

Stress and squared correlation (RSQ) in distances

RSQ values are the proportion of variance of the scaled data (disparities) in the partition (row, matrix, or entire data) which is accounted for by their corresponding distances. Stress values are Kruskal's stress formula 1.

For matrix
Stress = ,00266 RSQ = ,99999

— Configuration derived in 2 dimensions

Stimulus Coordinates

Stimulus Number	Stimulus Name	Dimension	
		1	2
1	VAR1	6,0690	,0539
2	VAR2	-,4470	,0411
3	VAR3	-,4450	-,0469
4	VAR4	1,3578	-,0429
5	VAR5	,1943	,0240
6	VAR6	,2442	-,0109
7	VAR7	,6551	,0149
8	VAR8	,9745	,0817
9	VAR9	1,4127	-,1278
10	VAR10	-,4227	-,0244
11	VAR11	-,1902	,0500
12	VAR12	,7517	-,0963
13	VAR13	-,3768	,0331
14	VAR14	-,6827	,0602
15	VAR15	-,5598	-,0052
16	VAR16	-,8176	,0237
17	VAR17	-1,0176	,0038
18	VAR18	-,1720	-,0339
19	VAR19	-,3148	-,0550
20	VAR20	-1,0431	-,0003
21	VAR21	-1,1877	,0200
22	VAR22	-,7565	-,0260
23	VAR23	-1,0834	,0192
24	VAR24	-,5756	-,0036
25	VAR25	-,6100	,0245
26	VAR26	-,9567	,0233

Optimally scaled data (disparities) for subject 1

	1	2	3	4	5
1	,000				
2	6,516	,000			
3	6,515	,095	,000		
4	4,712	1,807	1,803	,000	
5	5,875	,644	,644	1,165	
,000					
6	5,825	,692	,689	1,115	
,087					
7	5,414	1,102	1,102	,708	
,465					
8	5,094	1,422	1,425	,404	
,783					
9	4,660	1,867	1,860	,134	
1,228					
10	6,492	,087	,057	1,781	
,621					
11	6,259	,260	,274	1,550	
,386					
12	5,319	1,206	1,197	,612	
,577					
13	6,446	,083	,119	1,737	
,573					
14	6,752	,246	,266	2,043	
,882					
15	6,629	,128	,129	1,918	
,755					
16	6,887	,378	,383	2,177	
1,014					
17	7,087	,571	,574	2,376	
1,212					
18	6,241	,284	,274	1,531	
,377					
19	6,385	,166	,135	1,673	
,517					
20	7,112	,597	,599	2,401	
1,237					
21	7,257	,740	,746	2,546	
1,382					
22	6,826	,317	,312	2,114	
,952					
23	7,152	,636	,641	2,442	
1,278					
24	6,645	,142	,144	1,934	
,773					
25	6,679	,169	,183	1,968	
,804					
26	7,026	,511	,517	2,315	
1,151					
	6	7	8	9	10
6	,000				
7	,413	,000			
8	,736	,329	,000		
9	1,175	,773	,487	,000	

,000	10	,666	1,079	1,401	1,838
,250	11	,439	,846	1,165	1,613
1,178	12	,515	,161	,293	,669
,091	13	,623	1,033	1,352	1,796
,280	14	,930	1,339	1,657	2,105
,141	15	,803	1,215	1,536	1,976
,401	16	1,063	1,475	1,794	2,236
,595	17	1,261	1,672	1,993	2,433
,254	18	,416	,829	1,153	1,588
,120	19	,560	,972	1,296	1,729
,620	20	1,286	1,698	2,018	2,459
,766	21	1,431	1,842	2,162	2,604
,334	22	,999	1,412	1,733	2,171
,661	23	1,326	1,738	2,058	2,500
—					

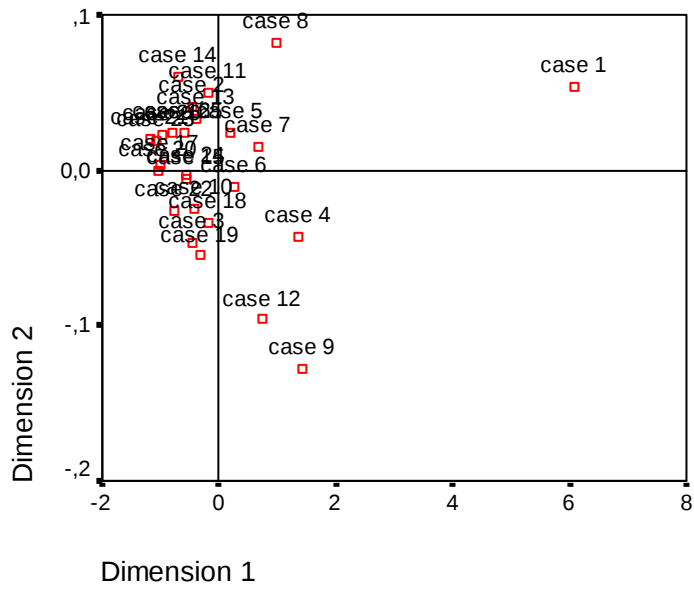
,159	24	,819	1,231	1,552	1,993
,197	25	,854	1,264	1,584	2,028
,535	26	1,200	1,611	1,931	2,374

		11	12	13	14	15
	11	,000				
	12	,954	,000			
	13	,192	1,137	,000		
	14	,497	1,442	,319	,000	
	15	,374	1,315	,190	,152	
,000						
,267	16	,631	1,575	,445	,167	
,457	17	,828	1,772	,641	,344	
,390	18	,100	,926	,218	,523	
,251	19	,164	1,068	,115	,391	
,482	20	,854	1,797	,666	,369	
,628	21	,998	1,943	,810	,511	

	22	, 571	1, 509	, 385	, 125	
, 198						
	23	, 893	1, 838	, 706	, 406	
, 523						
	24	, 393	1, 330	, 211	, 131	
, 048						
	25	, 420	1, 367	, 238	, 102	
, 065						
	26	, 767	1, 713	, 580	, 284	
, 397						
		16	17	18	19	20
	16	, 000				
	17	, 207	, 000			
	18	, 650	, 845	, 000		
	19	, 513	, 705	, 148	, 000	
	20	, 233	, 025	, 871	, 729	
, 000						
	21	, 376	, 172	1, 016	, 876	
, 147						
	22	, 097	, 261	, 584	, 442	
, 286						
	23	, 272	, 067	, 912	, 771	
, 044						
	24	, 255	, 442	, 405	, 269	
, 467						
	25	, 222	, 408	, 443	, 307	
, 433						
	26	, 153	, 066	, 786	, 646	
, 091						
		21	22	23	24	25
	21	, 000				
	22	, 433	, 000			
	23	, 106	, 329	, 000		
	24	, 613	, 184	, 508	, 000	
	25	, 577	, 156	, 473	, 064	
, 000						
	26	, 232	, 206	, 127	, 384	
, 347						
		26				
	26	, 000				

Derived Stimulus Configuration

Euclidean distance model

Scatterplot of Linear Fit

Euclidean distance model

